YTY
YURT
İTAP-YAYIN

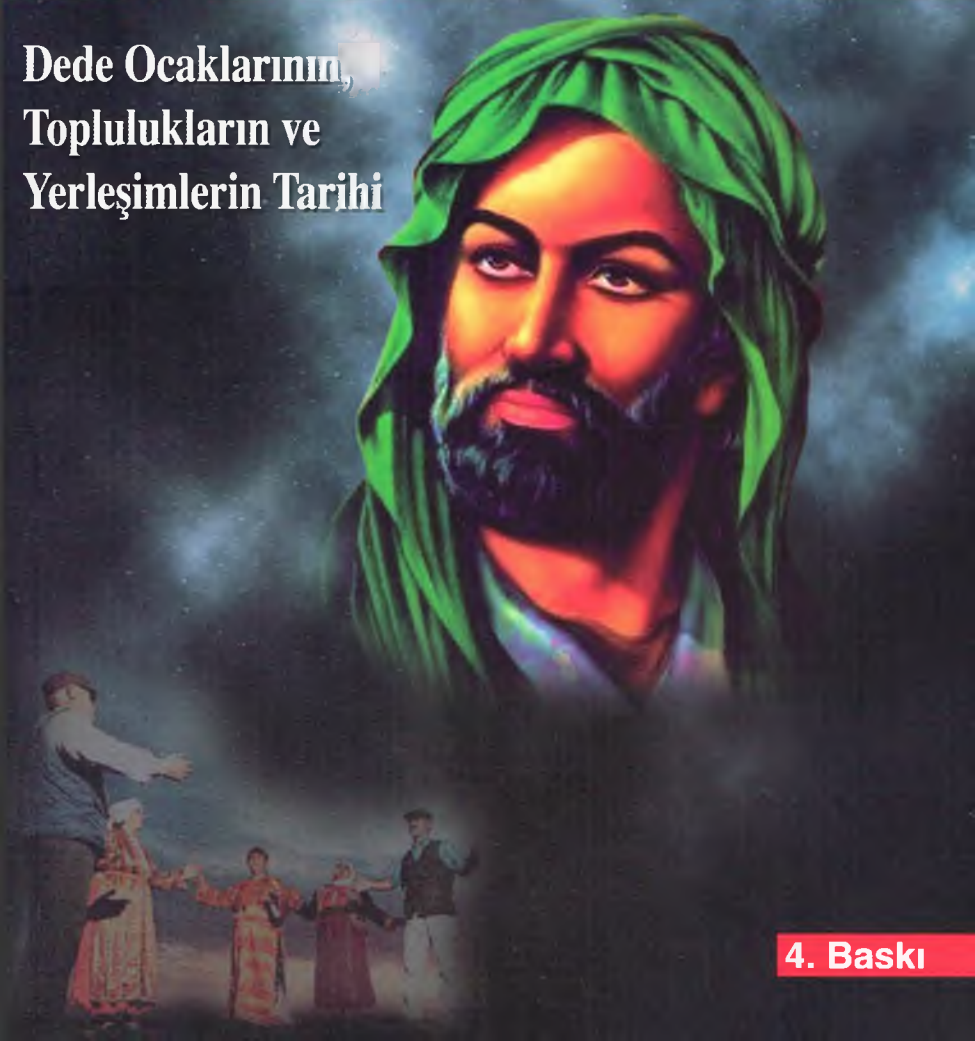
araştırma-inceleme

# ALEVİLER

Türkiye-İran-Irak-Suriye-Bulgaristan

HAMZA AKSÜT

Dede Ocaklarının,
Toplulukların ve
Yerleşimlerin Tarihi



4. Baskı



HAMZA AKSÜT

YURT KİTAP-YAYIN

# ALEVİLER

**YAZAR ÜZERİNE**

1958 yılında Malatya'nın Hekimhan ilçesine bağlı Davulku köyünde doğan Hamza Aksüt, 1981 yılında AİTİA Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Yüksek Okulu'nu bitirdi. *Hasançelebi ve Çevresi Tarihi* (1998), *Anadolu Aleviliğinin Sosyal ve Coğrafi Kökenleri* (2002), *Mezopotamya'dan Anadolu'ya Alevi Erenlerin İlk Savaşı* (Yurt Kitap-Yayın, 2006) adlı kitapları yayımlandı. Türkiye'de ve yurt dışında düzenlenen birçok sempozyuma Alevi toplulukların ve dede ocaklarının tarihiyle ilgili bildirler sundu. Çeşitli dergilerde aynı konuyla ilgili yazıları yayımlandı.

**ALEVİLER**
Türkiye-İran-Irak-Suriye-Bulgaristan
© Hamza Aksüt

Yurt Kitap-Yayın 220 • Alevilik 6
ISBN 978-975-9025-61-8
4. Basım Ocak 2012, Ankara

**Kapak Tasarım**
Ali İmren

*(Kapak Genel Tasarım Serdar Toka)*

Baskı Cantekin Matbaacılık, Ankara
Sertifika No: 15372

**Yurt Kitap-Yayın**
Konur Sokak 26/3
Bakanlıklar/ANKARA
Tel: 0.312. 417 35 49
Fax: 0.312. 425 36 40
Sertifika No: 16451
e-mail: yurtkitap@yurtkitap.com
**www.yurtkitap.com**

# ALEVİLER

## TURKİYE-İRAN-IRAK-SURİYE-BULGARİSTAN

HAMZA AKSÜT

araştırma-inceleme

YURT
KİTAP-YAYIN

## İÇİNDEKİLER

**Önsöz** ..... 11
**Giriş** ..... 13

**BÖLÜM I**
**HACI BEKTAŞ OCAĞI** ..... 53
Sultan Samıt Ocağı ..... 74
Güvenç Abdal Ocağı ve Çepniler ..... 79
Koçu Baba Ocağı ..... 89
Hüseyin Gazi Ocağı ..... 91
Seyit Cemal Sultan Ocağı ..... 92
Şeyh Çakır ve Işık Çakır Ocakları ..... 93
Sarı İsmail Ocağı ve Avşarlar ..... 93
Seyit Selahaddin Ocağı ve Battal Gazi Ocağı ..... 105
Şücaeddin Veli Ocağı ..... 107
Kızıl Deli (Seyit Ali) Sultan Ocağı ..... 108
Koca Mekan/Seyit Mekan Ocağı ..... 109
Ali Koç Baba Ocağı ..... 110
Kara Yağmurlu Ocağı ..... 115
Tozlu Ocağı ..... 116
Sultan Söylemez Ocağı ..... 122
Hasan Dede Ocağı ..... 124
Mehmet Dede Ocağı ..... 126
Seyit Kalender Veli Ocağı ..... 127
Cibali Sultan Ocağı ..... 128
Hacı Ali Turabi Ocağı ..... 128
Hacı Murad-ı Veli Ocağı ..... 129
Mehemmed Abdal Ocağı ..... 130

**BÖLÜM II**
**DEDE GARKIN OCAĞI** ..... 137
Şıh/Şeyh/Şah İbrahim Ocağı ..... 150
Ali Seydi Ocağı ..... 177
Pir Sultan Ocağı ..... 186
Kul Himmet Ocağı ..... 193
Çalabverdi Ocağı ..... 193
Ali Baba Ocağı ..... 194
Arzuman Ocağı ..... 195
Gözü Kızıl Ocağı ..... 199
Kazımoğulları/Musa Kazım Ocağı ..... 202
Köse Süleyman Ocağı ..... 205

**BÖLÜM III**
**BABA MANSUR OCAĞI** ..... 213
(Hacı Kureyş ve Derviş Gevr Ocakları)

**BÖLÜM IV**
**AVUÇAN OCAĞI** ..... 239
Kara Pirbad Ocağı ..... 250
Koca Leşker Ocağı ..... 251
Yalıncak Ocağı ..... 252
Seyit Sabun (Seyfi) Ocağı ..... 253
Sarı Sultan/Sarı Saltuk Ocağı ..... 254
Şeyh/Şıh Delil Berhican ve Pilvenk Aşireti ..... 258
Ali Abbas Ocağı ..... 260
Kalender Ocağı ve Balyan Aşireti ..... 261
Üryan Hızır Ocağı (Hıdsor, Coğraş Aşiretleri) ..... 269
İmam Rıza Ocağı ve Canbek Aşireti ..... 275
Hubyar Ocağı ve Sıraçlar ..... 278

Sultan Sinemil Ocağı ..... 284
Cemal Abdal Ocağı ..... 296
Şeyh Çoban Ocağı ..... 302
Şeyh Şazeli Ocağı ..... 303
Hüseyin Abdal/Kara Hüseyin Ocağı ..... 310
Hacım Sultan (Seydi Ahmet) Ocağı ..... 312
Seyit Ali Ocağı ..... 321

**BÖLÜM V**
**ŞIH AHMET** ..... 327
Derviş Cemal Ocağı ..... 334

**BÖLÜM VI**
**KONUMU BELİRLENEMEYEN OCAKLAR** ..... 347
Keçeci Baba Ocağı ..... 348
Hıdır Abdal Ocağı ..... 349
Garip Musa Ocağı ..... 351
Yanyatır ve Hacı Emirli Ocakları ..... 356
Amucalar ..... 378
Koca Haydar Ocağı ..... 379
Zeynel Abidin ve Zelil Kalender Ocakları ..... 384

**BÖLÜM VI**
**SULTAN SAHAK OCAĞI** ..... 389
Irak'taki Aleviler ..... 393
Kakai ..... 402
Sarli (Sarılı) ..... 411
Bacvan ..... 412
Şabak ..... 413
Bayat ..... 417

İran'daki Aleviler ..... 432
Kakai ..... 434
Lor ..... 435
Lek ..... 435
Goran ..... 438
Şamlu ..... 439
Acirli ..... 440
Balaban ..... 440
Harbendelü ..... 441
Arabgirli ..... 441
Nilkaz ..... 442
İran Horasanındaki Aleviler ..... 443
Tahran Bölgesindeki Aleviler ..... 447
Şahseven Federasyonu ..... 448

**BÖLÜM VIII**
**ALEVİLER (NUSAYRİLER)** ..... 459

**BÖLÜM IX**
**ROMAN (ÇİNGENELER)** ..... 471

Sonuç ..... 477
Kaynakça ..... 483
İndeks ..... 501

# ÖNSÖZ

Alevilik, Türkiye'de son yılların en çok ilgi çeken araştırma alanlarından biridir. Ne var ki, konuyla ilgilenenler şimdiye dek özellikle Aleviliğin inançsal ve kültürel yanlarını incelemeye çalışmıştır. Alevilerin kimliği ve tarihi ise yeterince araştırılmamıştır. Aleviler dede ve talip olmak üzere iki gruptur. Araştırmalarda bu iki grup dikkate alınmayarak ritüel gibi biçimsel ögelerle Alevilerin tarihini aydınlatma yoluna gidilmiştir. Oysa Alevileri araştırmak demek dedeleri ve talipleri araştırmak demektir. Aynı şekilde, Aleviliği araştırmak demek, dedeliği ve talipliği araştırmak demektir. Daha açıkçası, toplamı Aleviler olan bu iki ögeyi dikkate almadan yapılan araştırmaların sağlıklı olduğu söylenemez. Aleviliğin ritüel ve ibadetleri, dedenin gözetiminde ve yönetiminde yapılan etkinliklerdir. Oysa araştırmacılar, bu durumu da dikkate almayarak Alevi halkın folklorunu temel alıp Aleviliğin ne olduğunu tanımlamaya çalışmıştır. Dinsel otorite olan dedelik kurumunun bu folklor ögelerini onaylayıp onaylamadığına bile bakılmamıştır.

Aleviliğin temel kurumu dede ocağıdır. Ülkesi ve etnik kökeni ne olursa olsun her Alevinin bağlı olduğu bir dede ocağı vardır. Dede ocaklarının oluşumu, yapısı ve tarihsel gelişimi Alevilik tarihini aydınlatmaya çalışanlar için vazgeçilmez bir konudur. Ne var ki, araştırmacılar bu konuda da başarılı bir sınav verememiştir. Rehber, pir ve mürşitten oluşan bu kurumun talipleriyle birlikte ele alınması bir zorunluluktur.

Aleviliğin oluşum coğrafyasını belirlemek, talip toplulukların tarih içinde izini sürmeye bağlıdır. Bu belirleme için kullanılacak yöntem ve teknikler, bir önyargıyı temel alıp geçmişten günümüze doğru değil, önyargısız olarak günümüzden geçmişe doğru bir yol izlemelidir. Daha açıkçası, Aleviliğin oluşum coğrafyası şurasıdır diyerek başlamak yerine, günümüzdeki Alevi toplulukları belirleyip onların izini tarih içinde sürerek bu coğrafyayı belirlemek gerekir.

Bu çalışmanın amacı, Alevi toplulukların tarihini dedelik kurumuyla birlikte ele alarak aydınlatmaya çalışmaktır. Çünkü Alevi topluluklar tarih boyunca dede ocağıyla paralel hareket etmiştir. Ya da en azından, dede ocağıyla bağını koparmamaya çalışmıştır. Bu durum, konuyu aydınlatmak için birçok olanak sunmaktadır. Dede ocağının talipleri boy, oba, oymak, ezbet gibi belli topluluklardır. Bu toplulukların tarih içinde izini sürmek, Alevilerin tarihini aydınlatmak için yol almak anlamına gelir. Doğal olarak bu tür bir çalışmada alan araştırmasının önemi büyüktür. Talip topluluğun hangi dede ocağına bağlı olduğunu belirlemek için alan çalışması şarttır. Ne var ki, bu tür alan çalışmaları hem azdır, hem de birçok yanlışlar içermektedir. Üstelik kendi yöresi ya da dede ocağı hakkında araştırma yapanlar, genellikle belli ön yargılarla hareket ederek tarihsel gerçeklere aykırı birtakım bilgiler sunabilmektedir. Bunların başında, kendi topluluğunun devlet kurucusu ya da hükümdarlarla yakın ilişkide olduğu gibi uydurmalar gelmektedir. Oysa Alevilerin tarihi, devlet tarihi çerçevesinde ele alınacak bir konu değil, halk tarihi çerçevesinde ele alınacak bir konudur. Somut örnekler vermek gerekirse, Türkiye'deki Türk Aleviler için Malazgirt savaşıyla başlayan, Anadolu Selçuklu ve Osmanlı devletleriyle devam eden bir süreç çerçevesinde konuyu ele almak mitoloji üretmekten başka bir şey değildir.

Türkiye'deki araştırmaların bir başka eksikliği, sosyal, coğrafi ve terimsel daraltmalardır. Sosyal daraltma, Alevileri tek bir etnisiteyle, özellikle Türklerle sınırlı sanmaktır. Bunun en somut örneği, inancı, yaşam biçimi ve din adamı sınıfıyla öteki Alevilerden farklı olmayan toplulukları, sırf ana dili Türkçe olmadığı için Alevi saymamaktır. Oysa Aleviler başta Türk, Kürt, Arap, Rom ve Arnavut olmak üzere birçok etnisiteden oluşmaktadır.

Coğrafi daraltma ise Alevilerin yalnızca Türkiye'de bulunduğunu sanmaktır. Oysa, İran, Irak, Suriye, Azerbaycan, Bulgaristan, Yunanistan, Lübnan ve Arnavutluk gibi ülkelerde sayısı milyonlarla ifade edilen Alevi vardır. Son yıllarda üretilen ve sıkça kullanılan 'Anadolu Aleviliği' terimi, bu daraltmayı net biçimde ifade etmektedir. Oysa, klasik Alevi kaynaklarında ve Alevi halkın anlatımında Anadolu adı yer almaz.

Terimsel daraltma, bazı terimlerin Aleviliğe ait olmadığını sanmaktır. 'Hacı' ve 'şeyh' gibi terimleri bu duruma örnek verebiliriz. Terimsel daraltma özellikle Alevi kökenli araştırmacılarda görülen bir durumdur. Örneğin, şıh ya da şeyh, Alevilik terimlerindendir. Ocak kurucusu bazı eren adlarına bakmak bile bu gerçeği görmek için yeterlidir. Şıh Delil Berhican, Şıh Şazeli, Şıh Ahmet, Şıh Çoban ve Şıh İbrahim ocak kurucusu erenlerdendir.

Bu çalışmanın bir başka özelliği, alan araştırması verilerinin Osmanlı tahrir kayıtlarıyla kontrolü tekniğini kullanmaktır. Amacı gereği, tahrir kayıtları kişileri ve toplulukları belirten en güvenilir kaynaklardır. Çünkü amaç, kişilerden ve topluluklardan vergi ve harç almaktır. Osmanlı devleti, yeni aldığı bir bölgede kişi, hayvan ve toprak sayımı yapar ve bunlar için defter tutardı. Bu defterler daha çok on altıncı yüzyıla aittir. Tahrir her yıl yapılan bir işlem değil, düzensiz aralıklarla yapılan bir işlemdi.

Alandan derlenen bilgilerde bazı eksiklerin ve yanlışların olabileceğini peşinen kabullenmek gerekir. Ne var ki bu olumsuzlukların ana çerçeveyi etkileyecek önemde olamayacağını söyleyebiliriz.

# GİRİŞ

Konuya bir topluluğu Alevi saymak için temel aldığımız ögeleri sıralayarak başlayalım. Alevi:

Kutsalı Ali olan

Hak (Allah)-Muhammed-Ali kutsallığına inanan

Ehl-i Beyt'i (Muhammed, Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin) ve 12 İmam'ı kutsayan

Matem (Muharrem) ve Hızır oruçlarını tutan

Bir dede, pir ya da şeyh grubundan olan ya da bu gruba talip olarak bağlı olan

Temel ibadet formu 'Cem' olan[1]

Yıllık görgü ve sorgudan geçen

Musahibi, hacısı ya da 'emi seyyid'i olan kişidir.

Her Alevi için bu ögelerin tümünün şart olduğu söylenemez. Örneğin, bazı Alevi topluluklarda Hızır çok kutsanmakla birlikte onun adına oruç tutulmaz. Yine Arap Alevilerin önemli bir bölümünde Muharrem orucu tutulmaz. Son yıllarda araştırmacıların bir bölümü, semah ve bağlama gibi ögeleri Alevilik için temel almaktadır ki, gerek klasik Alevi kaynaklarından gerekse cemin pratiğinden böyle bir çıkarım yapılamaz. Örneğin, Arap Alevilerin ibadetinde semahın ve dinsel müziğin olmaması onların Alevi sayılamayacağına bir kanıt olarak sunulurken, Dersim'deki bazı Alevi topluluklarda semahın olmaması dikkate alınmamak-

1 Arap Alevilerde, ayrıca, Güneydoğu Anadolu, Suriye ve Irak'taki Türk ya da Kürt Alevilerde cem yerine 'namaz' terimi kullanılmaktadır.

tadır. Ayrıca belirtmek gerekir ki, semah, Alevi olmayan toplulukların, örneğin Sünni Mevlevilerin ibadetinde de yer alan bir ögedir. Bağlama konusuna bakacak olursak, Türkiye'deki birçok Alevi toplulukta yakın zamana kadar cemde kemanın da çalgı olarak kullanıldığı bir gerçektir. Hatta, günümüzde Kütahya yöresindeki Alevilerin cemde kullandığı temel çalgı bağlama değil deftir.

Alevilik için sıraladığımız bu ögelere bazı yan ögeler de ekleyebiliriz. Din adamı ile talip evliliğinin yasak olması, bıyık, tavşan yememe, turnanın kutsal kuş sayılması, kadının konumunun komşu topluluklardakinden daha ileride olması gibi ögeleri bu kapsamda görebiliriz.

## Alevi Teriminin Kökeni ve Tarihi

Alevi teriminin kökeni, son yıllarda özellikle Türkiye'de tartışma konusu olmuştur. Oysa, terimin anlamı ve kökeni gayet açıktır. Alevi, 'Ali'ye bağlı olan, Ali'yle ilgili' anlamında bir terimdir. Konuyu bazı örneklerle somutlamak gerekirse:

Musevi; 'Musa'ya bağlı olan, Musa'yla ilgili'

İsevi; 'İsa'ya bağlı olan, İsa'yla ilgili'

Dünyevi; 'Dünya'ya bağlı olan, Dünya'yla ilgili' demektir.

Sözcüğün kökünün Ali'den Ale'ye dönüşümü Arapça'nın bir gereğidir. Aynı kural gereği, Musa, Muse'ye; İsa, İse'ye; Dünya, Dünye'ye dönüşür. Ale'den sonra gelen vi, aidiyet ekidir. Aslında bu ek "i"dir. Ali, Musa, İsa, Dünya sözcükleri ünlü harfle bittiğinden v harfi kaynaştırma olarak girmiştir. Aile-ailevi, Ahire-Uhrevi gibi terimlerde de aynı kaynaştırma vardır.

Durum bu kadar açık olduğu halde, birçok araştırmada Alevi teriminin kökünün yalım anlamındaki 'alev' olduğu

gibi birtakım görüşler ortaya atılmıştır ve çok ilginçtir ki, bu görüşler bazı okurlarda etkili olmuştur. Bu görüşe göre Alevi, 'alevci, alevli, alevden yana' demektir, hatta, Alevilere Kızılbaş denmesi de alevin renginin kızıl olmasındandır![2]

Yine bazı araştırmacılar, Aleviliğe ad verenin İmam Ali (598?-661) olmadığını ve 'Alevilerin Ali'sini başka yerlerde aramak gerektiğini öne sürmektedir. Onlara göre belli bir tarihte doğup ölmüş ve yaşamı bilinen bir kişinin Alevilikteki Ali olması mümkün değildir.

Gerek Sünni-ilahiyat kökenli, gerekse Alevi kökenli birçok araştırmacı, Alevilerin Ali gibi yaşamadığını, ibadetlerinin Ali'nin ibadet şekillerine uymadığını 'tespit ederek' Alevilerle Ali arasında fazla bir ilginin olamayacağını düşünmektedir. Bu araştırmacılar, Alevilikte 'sünnet' ilkesinin olmadığını dikkate almayarak konuya 'Sünni gözlükle' bakmaktadır. Oysa sünnet, Sünniliğin ilkesidir. Sünnet, peygamberin ve sahabenin ibadet biçimini hangi devirde olursa olsun aynen uygulamaktır.

Oysa Aleviliğe göre ibadet, peygamber zamanındaki ibadetlere şeklen uymak değil, öz olarak uymaktır. Bu nedenle Aleviler, Sünnileri ve Şiileri 'Ehl-i Suret' (şekilci olanlar), kendilerini 'Ehl-i Hak' olarak görürler.[3]

Aynı gözlükle bakanlar, Sünniliğin mezhep tanımını kullanarak Aleviliğin bir mezhep olmadığını söylemektedir. Bu tanım gereği Hanifi, Hanbeli, Şafi ve Maliki olmak üzere dört mezhep vardır. Bu durumda Şiilik bile Müslümanlık dışında kalmaktadır. Kısacası, bir mezhebin terminolojisini ve ilkelerini tüm Müslümanlığa aitmiş gibi ele

2 Bu konuya bir örnek olarak bkz., Cemşid Bender, *12 İmam ve Alevilik*, s.93 vd.; aynı yazar, *Kürt Tarihi ve Uygarlığı*, s.46 vd.

3 Rafael Blaga, *İran Halkları El Kitabı*, s.52

alarak yargıda bulunmak bilimsel olmadığı gibi inançsal oluşumları açıklamaktan da uzaktır. Örneğin; Şiiliğin ilkeleri İmamet, Tevhid, Nübuvvet, Mead ve Adalet'tir. Bu ilkelerin çoğunun Sünnilikte adı bile yoktur. Şiilere göre, bu ilkelere inanmayan Müslüman olamaz.[4]

Aslında Türkiye'de Şiilik de pek bilinmemektedir. Şiiliğin Ahbari ekolüne göre Kuran değiştirilmiştir. Muhammed bin Yakub el-Kuleyni'nin (ö.940) yazdığına göre, babasının ölümüne çok üzülen Fatıma'yı teskin etmek için bir melek onunla konuşmuş ve Ali bu konuşmaları kaydetmiştir. Böylece 'Osman Mushafi'nın' üç katı büyüklüğünde ve içinde Osman Mushafi'ndan tek sözcüğün dahi bulunmadığı Fatıma Mushafi oluşmuştur. Ali yandaşlarının ilk hadisçisi olan Kuleyni'nin, Ebu Basir'den aktardığı bir hadis şöyle:

*"...Ebu Abdullah (İmam Cafer-i Sadık) bir saat kadar konuşmadı, ardından şöyle buyurdu: Hiç kuşkusuz Fatıma'nın mushafi da bizim yanımızdadır. Fatıma'nın mushafının ne olduğunu nereden bilecekler?*

*Dedim ki: Fatıma'nın mushafi nedir?*

*Buyurdu ki: Sizin şu Kuran'ınızın üç misli bilgi kapsayan bir mushaftır. Allah'a yemin ederim ki, sizin şu Kuran'ınızdan bir tek harf yer almaz o mushafta."*

Kuleyni bu konudaki hadisleri Hammad bin Osman, Hüseyin bin Ebu'l-Ala, Süleyman bin Halid, Ebu Ubeyde, Bekr bin Kesrib gibi İmam Cafer'in beş sahabesine dayandırmaktadır.[5]

Bu mushaf 12 İmam katında gizlidir ve içeriğini onlardan başka kimse bilemez.[6] Üstelik Kuleyni bu görüşü

---

4 Aynı yapıt, s.54, Hasan Onat, *Emeviler Devri Şii Hareketleri ve Günümüz Şiiliği*, s.21-22

5 Mehmet Atalan, *Cafer-i Sadık*, s.99

6 M. Saffet Sarıkaya, *Anadolu Aleviliğinin Arka Planı*, s.142

İmam Cafer-i Sadık'ın şu sözlerine dayandırmaktadır: "*Kuran'ın bütün ayetlerini bilen sadece imamlardır. Onların dışında Kuran'ın tamamını bildiğini iddia eden yalan söyler. Çünkü, Kuran'ı, Allah'ın indirdiği şekliyle bilen ve ezberleyen sadece Ali ve ondan sonra gelen imamlardır.*[7]

Şiilerin bir kısmına göre ise Osman Mushafı'nda, özellikle Ehl-i Beyt'in üstünlüğünü ifade eden, Ali'nin ve soyunun imamlığını ve vesayetini öngören ayet ve sureler çıkarılmış, bazı ayetlerin yeri değiştirilmiş, bazı ayetler ise tahrif edilmiştir.[8] Şiiliğin bu ekolü gibi Aleviler de Osman'ın Kuran'ı değiştirdiğine inanır. Buna göre Ehzab, Nur, Hecer sureleri değiştirilmiş, Evliya[9] suresi ise atılmıştır. Şiiliğin ilk ve temel hadisçisi Kuleyni'nin yazdığına göre İmam Ali, Abdullah b. Amr b. El-As'a şöyle demiştir: "*Dokuz yüz harfi tebdil, tahrif, tağyir ettiniz. Üç yüzünü tahrif ettiniz, üç yüzünü tebdil ettiniz.*"[10] Aynı hadisçiye göre orijinal Kuran'ın üçte biri Ehl-i Beyt ve İmamlarla ilgiliydi.[11] Yalnızca Ali yandaşları değil, Sünni otoriteler de Kuran'ın bazı ayetlerinin değiştirildiğini iddia etmiştir. Recm ayetinin çıkarıldığı, Ahzab suresinin bir bölümünün kaybolduğu, Tevbe suresine benzer bir surenin de aynı duruma düştüğü gibi iddialar, Sünni otoritelere aittir. Örneğin, Recm ayetinin aslında var olduğunu iddia eden Ömer, bu hadisi nakleden ise başta Buhari olmak üzere Sünni hadisçilerdir.[12]

---

7 Ebu Cafer Muhammed b. Yakub b. İshak el Kuleyni, *Usul-u Kafi*, s.418-420

8 M. Saffet Sarıkaya, aynı yapıt, s.142

9 Alevi Hak aşıklarından Agahi'nin deyişinde Ali'nin üstünlüğü için Evliya suresi kanıt gösteriliyor: "Ali kimdir, Veli kimdir, bilem dersen bu esrarı / Dilersen Evliya'dan sor, dilersen Enbiya'dan sor"

10 Kuleyni, *Usul-u Kafi*, cilt: II, s.633

11 Kuleyni, aynı yapıt, : cilt: I, s. 410-411

12 Fevzi Zülaloğlu, *Şii ve Sünni Kaynaklarda Kuran'ın Korunmuşluğuna Aykırı Rivayetler*, Haksöz dergisi, sayı: 160-161

Yine Kuleyni'nin naklettiği bir hadiste, İmam Cafer'e göre orijinal Kuran bugünkünün üç katıdır ve 12 İmam'dan başka kimse bu Kuran'ı bilemez.[13] Türkiye ve Bulgaristan'daki Alevilerde de aynı söylem vardır. Bulgaristan'daki Alevilerle yapılan bir ankette Kuran'ın değiştirildiğini, asıl Kuran'ın, Fatıma Ana'da olduğunu söyleyenlerin oranı %51'dir. Ankete katılanların %20'si bu konuda fikir belirtmemiştir. Kuran'ın değiştirilmediğini iddia edenler ise çevirisinin yanlış yapıldığı görüşündedir.[14] Türkiye'de, Konya'nın Ereğli ilçesinde yaşayan Dersim kökenli Aleviler üzerinde yapılan bir araştırmada Kuran'ın eksik olduğunu söyleyenlerin oranı %84'tür.[15]

Şiiliğe göre İmamlık inanç ilkelerindendir. Bir insanın Müslüman olabilmesi için 12 İmam'ın, tek tek, Allah ve Peygamber tarafından tayin edildiğine ve imamlığın kıyamete kadar Ali'nin soyunda olacağına inanması gerekir. Şii bilgin el-Kummi'ye göre, İmamların buyruğu Allah'ın buyruğu, yasağı da Allah'ın yasağıdır. İmamlara itaat Allah'a itaat, onlara karşı gelmek Allah'a karşı gelmektir. İmamların bilgisi sınırsızdır. Olmuş, olan ve olacak olan her şeyi bilirler.[16]

İran Şii İslam devriminin önderi Ayetullah Humeyni, 12 İmam için şöyle diyor:

"*Rivayetlere göre Resul-i Ekrem ve imamlar bu alemden önce Arş'ın gölgesinde nur idiler. Doğmadan önce öteki insanlardan ayrı idiler ve bu açıdan üstünlükleri vardı.*"[17]

---

13 Rafael Blaga, aynı yapıt, s.52

14 İlyas Üzüm, *Günümüz Bulgaristan Aleviliği*, s.90-91

15 Ahmet Taşğın, *Alevi İnancı: Bir Alan Araştırmasının Sonuçları*, Folklor/Edebiyat dergisi, 2002/2

16 Kuleyni, aynı yapıt, cilt: I, s.454 vd.

17 Hasan Onat, aynı yapıt, s.160

Alevilik konusunda araştırma yapanların birçoğu Şiiliğin bu temel inançlarından ve kurallarından haberdar bile değildir.

## Ali'nin Yaşamı ve Kişiliği

Müslümanlık tarihi boyunca çok geniş bir Müslüman kitlenin Ali'ye tabi olmasını anlamak için onun yaşamını ve kişiliğini dikkate almamak araştırmacılar açısından büyük bir eksikliktir. Bilindiği gibi Muhammed, Ali'nin babasının (Ebu Talib'in) evinde büyümüş, Ali de Muhammed'in evinde büyümüştür.[18] Yani ikisi de sürekli aynı evde yaşamıştır. Üstelik, Sünni kaynakların Müslümanlığı kabul etmediğini öne sürdüğü Ebu Talib, ömrünün sonuna kadar Muhammed'e sahip çıkmış ve onu birçok suikastten kurtarmıştır. Sıraladığımız bu durumlar, yalnızca sıradan bir Ali sevgisi için bir dayanak olabilir. Oysa, söz konusu kitlelerde Ali'ye yaklaşım çok daha farklıdır. Bu yaklaşımın dayanaklarından bazıları şöyle sıralanabilir:

Ali, hayatı boyunca girdiği tüm mücadeleleri kazanmıştır. Yani o, hiç yenilmemiştir. Yaşamı başarılarla doludur. Onun bu yönlerini belirten ünlü ifade şöyledir: *"La feta illa Ali, la Seyfe illa Zülfikar"* (Ali'den başka yiğit, Zülfikar'dan başka kılıç yoktur.) Peygamberin Mekke'den Medine'ye gidişinde onun evinde korkusuzca kalan Ali'dir. Bedir, Uhut ve Hendek savaşlarında karşı tarafın salasına (meydan okumasına) yanıt veren yalnızca Ali'dir. Bedir savaşında karşı taraftan Muaviye'nin dedesi (annesinin babası) Utbe bin Rebia savaş alanına çıkarak meydan okumuş ve cengaver istemişti. Bu meydan okumaya Ali karşılık vererek Utbe'nin karşısına çıkmış ve onu öldürmüştü.

18 Ali, Muhammed'in evine geçtiğinde beş yaşındaydı.

Uhut savaşında Talha bin Ebi Talha'nın meydan okumasına yine Ali karşılık vermiş ve onu da aynı sona ulaştırmıştı. Talha ailesinin intikam amacıyla saldırısını Ali ve amcası Hamza birlikte karşılayarak onları yenmişti. Hendek savaşında Kureyş savaşçılarından Amr hendeği geçen ilk kişi olarak meydan okumuş, Ali yine görev alarak onu bertaraf etmişti. Amr'ın arkasından gelen İkrime bin Ebi Cehil ise bu durumu görerek kaçmıştı.[19]

Taraftarlarınca Ali'nin tanrısal görülmesinin tarihine de bakmakta yarar var. Çünkü, Müslümanlık tarihinde hiç kimse Ali kadar kutsanmamıştır. Günümüzde yüz milyonlarca Şii'nin ve Alevi'nin bu kutsamayı sürdürdüğü bir gerçektir. Ali'yi konu alan şiir, resim ve süsleme sanatı ürünleri başka hiçbir Müslüman için görülmemiştir.

Ali o kadar kutsanmaktadır ki, kaynaklarda 'Ali'nin dini' kavramına bile rastlanmaktadır. Gerek Sünni gerek Şii, gerekse Hıristiyan kaynaklarda görülen ve İslam araştırmacılarının dikkate almadığı *'din Ali'* (Ali'nin dini) nitelemesi, Ali yaşarken de kullanılan bir ifadeydi. Üstelik bu ifadeyi hem Ali yandaşları hem de Ali karşıtları kullanıyordu. Örneğin, İmam Ali ile Muaviye arasında yapılan Sıffin savaşında Muaviye safında yer alan ve Ali yandaşlarından üçünü öldüren ozan Amr b. Yesribi el-Dabbi, Ali yandaşı Ammar b. Yasir tarafından etkisiz hale getirilip yere düşünce şöyle demişti:

*"Beni tanımayanlar bilsin ki ben, İlba'nın, Hinde el-Cemali'nin ve Suhan oğlunun katili İbn Yesrib'im. Bunların hepsi de Ali'nin dininin taraftarlarıdır."*

Ali yandaşı ayaklanmacılardan Hucr b. Adi yakalanıp Muaviye'nin karşısına getirildiğinde 'Ali'nin dini' ifadesini

19 İslam Ansiklopedisi, ilgili madde

kullanmıştı.[20] Ali için bu terim kullanılırken, onun rakipleri olan Ebu Bekir, Ömer ve Osman için 'sünna' terimi kullanılıyordu. *Din 'Ali*, bir inançlar bütünü idi.

Haçlı seferlerine katılan Papaz Yves'e göre İsmaililer, Ali'nin dinine inanmaktadır:

*"Muhammed'in değil, Muhammed'in amcası Ali'nin dinine inanıyordu. Muhammed, sahip olduğu tüm saygınlığı Ali'ye borçluydu ve bu sayede insanlar üzerinde büyük bir etki sahibi oldu. Ali ile çekişerek ondan ayrıldı. Muhammed'in ulaştığı saygınlığı gören ve bu saygınlığı yok etmek isteyen Ali de kendi öğretisi etrafında toplayabildiği kadar insan topladı ve Mısır'ın çöl ve dağlarla kaplı bir bölgesine çekilerek çevresindeki insanlara Muhammed'inkinden farklı bir inanç sistemi aşıladı. Ali'nin dinini destekleyenler, Muhammed yandaşlarının inanmayanlar olarak, Muhammedciler de benzer şekilde bu Bedevileri kafir olarak görmektedir."*[21]

Yine bir Haçlı olan Johnville, 'Ali'nin dini' terimini kullanmıştır. Yazar, İsmaili-Nizarilerden söz ederken şöyle diyor:

*"Türkler gibi Muhammed'e değil, Ali'nin dinine inanmaktadırlar."*[22]

Harici Ebu Hazm, h.130 yılında Medine'de verdiği bir vaazında 'bir Arap ailesinin' dininden söz ederek şöyle diyor: *"Bunların dini, kendilerine ne söylerse, ister doğru ister yanlış olsun, ister doğru yola ister yanlış yola götürsün, her türlü sözüne itaat ettikleri bir aileye yandaşlık etmek-*

---

20 Muhammed Ali Amir-Moezzi, *Şii İnancının Kökenlerindeki "Din Ali" Deyimi*, in *İslam İnançlarında Hz. Ali*, s.25-54. Öyküler, Taberi tarihinden alınmadır.

21 Farhad Daftary, *Alamut Efsaneleri*, s.131-132, Yurt Kitap-Yayın, Ankara

22 Farhad Daftary, aynı yapıt, s.133

*ten ibaret. Bir Arap ailesinin dinine kendilerini adıyorlar."*[23]

Sünni teologlar ve tarihçiler tüm bunları görmezlikten gelerek Ali'den dördüncü halife olarak söz etmekte, onu sünniliğin öteki üç halifesiyle bir tutmaktadır. Bu yaklaşımın yetersizliğinin bilincinde oldukları için elden geldiğince Ali ile rakipleri arasındaki mücadeleden ve savaşlardan söz etmeyerek Müslümanlık tarihinin bu bölümüne adeta sansür uygulamaktadırlar. Çünkü, onlara göre Ali'nin rakipleri Müslümanlığa büyük hizmet etmiş kişilerdir.

Yine Sünni teologlar, yüz milyonlarca Şii'nin ve Alevi'nin geçmişte ve günümüzde Ebu Bekir, Ömer ve Osman adlarını çocuklarına vurmamasını açıklama gereğini duymaz ve bu konuya hiç değinmezler. Çünkü, bu konuya girildiğinde Muhammed'in ölümüyle başlayan mücadelelere değinmek zorunluluğu ortaya çıkacak ve kendilerini zor durumda bırakacak olan 'Dört Halife Devri'nde yaşananlar ister istemez gündeme gelecektir.

Alevilerin ve Şiilerin Ali'ye takındığı bu tavrın Mevali denen ve sonradan Müslüman olmuş halklarda, özellikle Farslarda ortaya çıktığına dair yaygın bir iddia vardır. Oysa Ali'yi ilk kutsayanlar Mevali değil, özellikle Şibam, Nehd, Harif, Sevr ve Şakir kabilelerinden olmak üzere Arap'tır. Örneğin, Şibam, ünlü Hamdan aşiretinin bir parçasıdır.[24] Üstelik, Ali yandaşları denince akla ilk gelen etnik öge Fars değil, Arap'tır. Farsların büyük bölümü on altıncı yüzyıldan sonra Ali yandaşı olmuştur. Geçmişte ve günümüzde Ali yandaşlarının yurdu denince akla ilk gelen yer İran değil, Irak'tır. Batılı bir uzman Şiiliğin kökeni hakkında şöyle diyor:

---

23 Julius Wellhausen, *İslamiyetin İlk Devrinde Dini-Siyasi Muhalefet Partileri*, s.154

24 Aynı yapıt, s.148-149

*"Burada (Şiilikte), yukarıdaki açıklamaya göre akla yakın gelen dini, felsefi, Yeni Eflatuncu, Maniheist ve eski İran'a has tasavvurların bir araya gelmesi vakıası bilhassa vurgulansa bile, Şia esaslarının kökeni bu suretle yine de açıklanmış olmaz."*[25]

Sünni tarihçiler ve yorumcular, Ali'ye insanüstü nitelikler yükleyen ilk kişinin Yemenli bir Yahudi olduğunu iddia ettikleri Abdullah bin Sebe olduğunu tekrarlayıp dururlar ve Sebeiyye diye bir terim icat ederler. Uydurma bir kişilik olan Abdullah bin Sebeyle bu durumun bir Yahudi komplosu olduğunu ima ederler. Müslümanlık tarihinde birçok şey Yahudi komplosuyla açıklanmıştır. İmam Hüseyin'in öcünü alan Muhtar üs-Sakafi'ye bile Yahudi denmiştir.[26]

Abdullah bin Sebe iddiası tarihsel gerçeklere aykırıdır. Ali'ye yaşamı boyunca da insanüstü nitelik yükleyenler az değildir. Örneğin, Ali ile Muaviye arasında Sıffin'de yapılan savaşta Ali'nin yanında bulunan ünlü şair Abu'l Asvad al-Duali'nin şiirlerinde Ali, tanrısaldır. Duali, Ali'yi mevla ve vasi olarak görür ve şöyle der:

*"Tanrıyı ve cenneti Ali'ye duyduğum sevgi yoluyla arıyorum. Bizim mevla ve vasimiz Ali'dir."*[27] Ayrıca, Sıffin savaşında Ali'nin yanındakiler ona Mehdi demektedir.[28]

Bu konudaki örnekleri çoğaltabiliriz. Örneğin, İmam Cafer-i Sadık için de aynı bakış açısı vardır. Çevresindekiler ona tanrısallık yüklemektedir. Özellikle, lideri Ebu'l Hattab olan Hattabiye grubu bu görüşünü açıkça dile getirmekte,

---

25 R. Strothmann, *Şia*, İslam Ansiklopedisi, cilt: II, s.502-513

26 Julius Wellhausen, aynı yapıt, s.149

27 R. Strothmann, aynı yazı

28 Cem Zorlu, *Abbasilere Yönelik Dini ve Siyasi İsyanlar*, s.220. Muaviye yandaşları da buna karşılık olmak üzere Muaviye'ye Mehdi gözüyle bakıyordu. Zorlu'nun Muaviye için "Hz" hitabını kullanması dikkat çekici.

namaz, Ramazan orucu, hac ve zekat gibi ibadetleri reddetmektedir. İmam Cafer'in çevresinde yer alan Beziğiyye, Muammeriye ve Umeyriyye denen gruplar da aynı durumdadır.[29]

## Alevi Teriminin Tarihi

Türkiye'de Alevi teriminin kökeni gibi, tarihi de tartışma konusu olmuştur. Araştırmacıların birçoğu, Alevilerin tarihteki adının Kızılbaş olduğunu, Alevi adının ise on dokuzuncu yüzyıl sonlarında Suriye'deki (Arap) Alevilerden (Nusayrilerden) Anadolu'ya geçtiğini savunmaktadır.[30] Bu geçiş konusunda herhangi bir kaynak sunma gereği duymayan bu araştırmacılar, Osmanlı kaynaklarında Kızılbaş sözcüğünün kullanılmasını temel alarak Alevilerin de kendileri için bu terimi kullandığını öne sürmektedir. Oysa, Osmanlıların Alevileri gerçek adıyla anması, Ali'nin üstünlüğünü çağrıştırması ve bu yönüyle Sünniliği aşındırıcı bir etki yapması nedeniyle mümkün değildir. Yine belirtmek gerekir ki, Osmanlılar, Şiilere de Kızılbaş demektedir.

Bu iddianın ne kadar temelsiz olduğunu gösteren bir başka veri, on dokuzuncu yüzyıldan çok önceleri yaşamış Hak aşıklarının Alevi terimini kullanmış olmasıdır. Örneğin, on altıncı yüzyılda yaşayan Kul Himmet'in bir deyişinde bu terim şöyle geçer:

*Cümle bir mürşide demişler beli*
*Tesbihleri Allah, Muhammed, Ali*

---

29 Mehmet Altan, *Cafer-i Sadık*, s.62-76

30 Bu görüşün en hararetli savunucusu İrene Melikoff'tur. Öteki yazarlar, İrene Melikoff'un bu görüşünü ikircikiz kabul etmektedir. İrene Melikoff, *Uyur İdik Uyardılar*, s.53

*Meşrebi Hüseyni, ismi Alevi*
*Muhammed Ali'ye çıkar yolları*[31]

Alevi terimi, Peygamberin ölümünden hemen sonra ve özellikle Osman'ın öldürülmesi sırasında Ali'yi tutanlar için kullanılmıştır. Ali'yi tutan topluluklara '*el-Aleviyye*' denmiştir. Ömer ve Osman'ı tutanlara ise '*el-Ömeriyye*' ve '*el-Osmaniyye*' denmiştir.[32] Zamanla son iki terim unutulmuş, Alevi terimi kullanılmaya devam etmiştir. Ayrıca, Alevi teriminin ilk kullanılışı, özellikle bir kısım ilahiyatçıların iddia ettiği gibi, Ali soyundan olanlar için değil, Ali'yi tutanlar, Ali'ye bağlı olanlar anlamındadır. 'Şiat Ali' (Ali yandaşlığı) en geç Peygamberin ölümünden beri var olmuştur. İlk Ali yandaşları, Selman al-Farısi, Abuzer ve Mikdad b. Al Asvad'dır.[33]

Son zamanlarda yapılan birçok araştırmada yer alan kavram kargaşasına da değinmek gerekir. Özellikle Batılı araştırmacılar başta olmak üzere hemen hemen her araştırmacı, Aleviler için Kızılbaş, Tahtacı, Çepni, Dersimli, Abdal, Sıraç, Şebek, Sarli, Kakai, Bektaşi, Nusayri, Kızılbaş-Alevi gibi kavramları kullanmaktadır. Oysa bunların bir bölümü, aşiret adı, bir bölümü ise dış toplulukların Alevilere verdiği addır. Bu kavramlarla nitelenenlerin tümü yukarıda saydığımız kriterlere uygundur. Örneğin, Tahtacılık bir meslek adıdır. Dış toplulukların Tahtacı olarak ad verdiği topluluk, Yanyatır ve Hacı Emirli ocaklarına bağlı Alevilerdir. Çepni, bir aşiret adıdır. Çepniler, Güvenç Abdal ve Kazımlı ocaklarına bağlı Alevilerdir. Sıraç, Alevi bir aşiretin adıdır. Bu aşiretin dede ocağı Hubyar'dır.

31 Abdülbaki Gölpınarlı, *Alevi-Bektaşi Nefesleri*, s.32
32 Cenksu Üçer, *Tokat Yöresinde Geleneksel Alevilik*, s.35
33 R. Strothmann, aynı yazı

## Alevilikteki Ali ve 12 İmam Ögelerinin Tarihi

Yine Türkiye'deki araştırmacılar, Alevilerin, Ali, 12 İmam ve Muharrem ögeleriyle on altıncı yüzyılda Safevi etkisiyle tanıştığını savunmaktadır. Öncülüğünü akademisyenlerin çektiği bu grup on altıncı yüzyıl öncesi kaynakları görmezlikten gelmektedir.[34]

Ebu Firas adında bir gezginin, Fırat havzasının Doğu Anadolu bölümünde yaşayan halkın kendisine yönelttiği soruları yanıtlamak amacıyla 725/1324 yılında yazdığı bir kitaba göre, bu bölgede yaşayan halk Alevi inancındadır. *Kitabu'r-Reddi 'ala'r-Rafıza ve'l-Yezdiyye* (Rafiziliğe ve Yezidiliğe reddiye) adını taşıyan bu kitaptan bölge halkının Muharrem orucu tuttuğu anlaşılmaktadır ki, herkesin bildiği gibi bu orucu Şiiler değil Aleviler tutar. Dolayısıyla, 1324 yılında Doğu Anadolu'nun Fırat havzasındaki halkın bir bölümü Alevi'dir. Yazar, Rafizi dediği Alevilere ayırdığı bölümde şu maddelere yer vermiştir: 12 İmam'ın imameti, ismeti, ilmi, öteki sahabeden ayrı görülmesi (teberri), peygambere yakınlığı, Aşure günü ve Muharrem orucu, Fedek arazisi ihtilafı, Ali'nin halifelik konusundaki tavrı ve cenazelerin İmam türbeleri yanına gömülmesi. Ebu Firas'ın karşılaştığı Alevi ögeler bundan ibaret değildir. Bölge halkının bir bölümü Kuran'ın tahrif edildiğini savunmaktadır. Yazar bu nedenle kitabın giriş bölümünde bu sava karşılık vermeye çalışmış, hatta, Sünni ulemanın bile 'zayıf' ve 'uydurma' dediği hadisleri kullanmak zorunda kalmıştır.[35]

---

34 Bu görüşlere bir örnek için A. Yaşar Ocak'ın şu ifadelerini verebiliriz: "*XIII. yüzyıl Anadolu'sunda Şiiliğin henüz etkili olmaması sebebiyle, Hz. Ali kültü, Oniki İmam kültü, Kerbela Matemi kültü gibi XV. yüzyıl sonlarından itibaren İran propagandası ile Anadolu'ya giren ve Bektaşilik ile Aleviliğe tanıdık yapısını kazandıran temel Şii kültleri tanımadılar.*" (*Babailer İsyanı*, s.213)

35 M. Saffet Sarıkaya, *Anadolu Aleviliğinin Tarihi Arka Planı*, s.141-142

Bu konuda bir başka örnek 1240 yılında ortaya çıkan Baba Resul olayıdır. Bu olayın başlangıç tarihi Aleviler için en önemli gün olan 10 Muharrem'dir. Yine on altıncı yüzyıl öncesi bir kaynak olan Hacı Bektaş vilayetnamesinde de 10 Muharrem gününe özel vurgu yapılmış ve Muharrem mateminin Hacıbektaş'ta tutulmasının Hacı Bektaş'ın emri olduğu belirtilmiştir.[36] On beşinci yüzyılın ilk yarısında şehit olan Nesimi'nin ve on beşinci yüzyılın son yarısında yaşayan Yemini gibi Hak aşıklarının deyişlerinde Ali ve 12 İmam ögeleri açıkça yer almaktadır. Yemini, 1478 yılında ölen Otman Baba'nın mürididir. Türkiye ve Balkan Alevilerinin Yedi Hak aşığından saydığı biridir. Faziletname adıyla yazdığı kitap baştan sona Ali'nin tanrısallığını konu edinmektedir.[37]

## Alevilik ve Şiilik

Aleviler ve Şiiler, Muhammed, Ali ve On İki İmam yandaşlığında ortaktır. Ancak bu durum, Aleviliğin ve Şiiliğin ayrı mezhepler olduğu gerçeğini ortadan kaldırmaz. Bu tamamen siyasal bir ortaklıktır. Batılı araştırmacılar Aleviliğin Ali ve 12 İmam yorumunu daha aşırı görerek bu inanca Extremist (aşırı) Şii adını uygun görmektedir.[38]

Bu ortaklığa karşın Alevilikle Şiilik çok farklı yapılardır. Alevilikte görgü ve sorguyu temel alan Cem, Şiilikte yok-

---

36 *Vilayetname*, s.84: "*Hünkar, İmam Hüseyin mateminde, Muharrem'in onuncu günü topluluk bizim dergahımızda olsun... buyurmuştu.*"

37 Yemini'nin yazdığı Faziletname için bkz, Yusuf Tepeli, Derviş Muhammed Yemini *Fazilet-name*, Türk Dil Kurumu Yayınları

38 Bu konuda bir örnek için bak., Matti Moosa, *Extremist Shiites*, Syracuse Press, Syracuse, 1987. Moosa, Irak, İran ve Suriye'deki Alevileri araştırmış, Türkiye'deki Alevilerin de bunlara benzer şekilde aşırı Şii olduğunu iddia etmiştir.

tur. Ayrıca, Şiilikte üç vakitlik klasik namaz ve Ramazan orucu önemli olduğu halde Alevilikte bu ibadetler yer almaz. Ayrıca, Aleviliğin Muharrem orucu ve Hızır orucu Şiilikte yoktur. Alevilere göre Şiiler, Sünniler gibi şekilcicidir (Ehl-i Suret).[39] Aleviliğin din adamı sınıfıyla Şiiliğin din adamı sınıfı arasında da herhangi bir benzerlik yoktur. Alevilikteki dede ocağı, pir, mürşit, talip gibi kavramlar ve yapılar Şiilikte yoktur. Şiiliğin din adamı Ayetullah'tır. Ayrıca, Alevilikte tek eşlilik şart iken Şiilikte bu durum yoktur. Tüm bunlar, Alevilerle Şiilerin yaşam tarzlarını tümüyle farklı kılan etkenlerdir.

## Dedelik Kurumunun Tarihi

Aleviliğin temel kurumu dede ocağıdır. Dede ocağının dinsel ve sosyal görevleri vardır. Dede ocağı, pir ve mürşit basamaklarından oluşan bir hiyerarşiye sahiptir. Bunun dışında, talip ile pir arasındaki ilişkileri düzenleyen, topluluğu ceme hazırlayan 'rehber' denen bir basamak daha vardır. Rehber, talipler arasındaki anlaşmazlıkları araştırıp çözmeye çalışır. Çözemediği sorunları pire bildirir. Pir, cemi yürüten dededir. Cemde talipleri sorgudan geçirir. Mürşit, pire yetki veren ve onu denetleyen dededir. Aslında rehber, pirin talibi, pir ise mürşidin talibidir. Hacı Bektaş ocağıyla ilişkili Babagan kolu dışında, pirin ve mürşidin 'seyyid' olması şarttır.

Türkiye'de son yıllarda ortaya atılan görüşlerden biri, dede ocağı kurumunun on altıncı yüzyılda Safevilerin tasarrufuyla ortaya çıktığıdır. Bu görüş, kurumu siyasal bir oluşum olarak ele almakta, dayanağını Osmanlı padişahı I.

39 Rafael Blaga, *İran Halkları El Kitabı*, s.52

Selim ile Safevi padişahı Şah İsmail arasındaki siyasal çekişmeye bağlamaktadır.[40] Bu görüşe göre, Safevilerin emriyle aşiret reisleri dede ve seyit olmuştur. Oysa böyle bir durumu ne günümüzde ne de geçmişte gözlemek mümkündür. Birkaç özel durum dışında dedeler aşiret reisi değildir. Üstelik onları sorgulayan kişilerdir. Ayrıca, dede ocağı kurucuları Safevi devletinin kuruluşundan en az üç yüzyıl önce yaşamıştır. On altıncı yüzyıla gelmeden önce, dede ocaklarını hiyerarşisiyle belirlemek mümkünür. Örneğin; Hacı Bektaş vilayetnamesinde Dede Garkın ile Şeyh İbrahim Hacı arasındaki halifelik ilşkisinin varlığı anlatıldıktan sonra ikincisinin aslında Hacı Bektaş halifesi olduğu tezi işlenmiştir. Yine Hacı Bektaş, Dede Garkın, Baba Mansur, Sultan Sahak ve Avuçan gibi mürşit ocaklarının da bu yüzyıldan çok önce kurulduğu gayet açıktır.

Kısacası, Aleviliğin temel kurumu olan dede ocaklarının on altıncı yüzyılda –üstelik siyasal etkilerle- kurulduğunu savunmak tarihsel gerçeğe terstir. On ikinci yüzyılda bile dede ocaklarının varlığı birçok kaynakla kanıtlanmaktadır.

## Aleviliğin Oluşum Coğrafyası ve Alevi Toplulukların Dağılımı

Son yıllarda Türkiye'deki Türk ve Kürt Alevilerin hemen hemen tümü ilk yurtlarının Horasan olduğunu söylemektedir. Bu söylenti sorgulandığında İran'ın bir kasabası ya da ken-

---

40 Bu görüş sahiplerinde A. Yaşar Ocak şöyle diyor: "*Şah İsmail, mensubu oldukları aşiret/kabilelerin hem dini hem de dünyevi lideri konumunda olan Türkmen babalarını da yaptığı düzenlemelerle 'Ali soyundan gelen seyyidler ya da dedeler' haline getirmiştir. Nitekim, bu soylar da ocak denen kutsal dede ailelerini oluşturmuşlar ve Safevilere bağlı olan bu zümrelerin her biri başlarında dedelerin bulunduğu bu ocaklara bağlanmıştır.*" (*Türkler, Türkiye ve İslam*, s.49)

tinin kastedildiği görülmektedir ki, gerçekte İran'da böyle bir kasaba ya da kent yoktur. Horasan; Afganistan, Türkmenistan, Tacikistan ile İran'ın doğu sınırlarını kapsayan geniş bir coğrafyadır.[41] Öyleyse, Aleviler Horasanla neyi kastetmektedir? Örneğin, Abdal Musa'nın ünlü deyişindeki Horasan neresidir?

*Kim ne bilür bizi nice soydanuz*
*Ne zerrece oddan ne hod sudanuz*

*Bizim mefdunumuz marifet söyler*
*Biz Horasan mülkündeki boydanuz*

*Tur'da Musa durup münacat eyler*
*Neslimizi sorar isen Hoy'danuz*[42]

Abdal Musa'yı öven Gedai Muslu bu konuya biraz daha açıklık getirmektedir:

*Horasan mülkünden Hoy'dandır aslı*
*Şah İmam Hasan'dır pirimin nesli*[43]

Görüldüğü gibi, deyişlerde Horasan'daki Hoy'dan söz edilmektedir. Oysa, Hoy'un, yukarıda coğrafyasını belirttiğimiz Horasanla bir ilgisi yoktur. Hoy, İran Azerbaycan'ında, Türkiye sınırına yakın bir kenttir. Fuat Köprülü bu deyişi şöyle yorumluyor:

*Hoy (Xoy) malum olduğu gibi Azerbaycan'dadır; Hora-*

41 İbrahim Kafesoğlu, *Harezmşahlar Devleti Tarihi*, ilgili harita
42 Abdülkadir Gölpınarlı, *Alevi-Bektaşi Nefesleri*, s.23
43 Fuad Köprülü, *Abdal Musa*, in *Abdal Musa Sultan Velayetnamesi*, s.59-73

*san'da gösterilmesi, meşhur Horasan erenleri ananesinin (geleneğinin) tesiri iledir.*[44]

Köprülü, Horasan Erenleri söylemini ise şöyle açıklıyor:

*"Bizim eski menbalarımızda (kaynaklarımızda) sık sık tekerrür eden (tekrarlanan) "Horasan Erenleri"nin hakiki manası (gerçek anlamı), Horasan'dan gelen dervişler değil, melametiye mesleğinde sufiler demektir ki, en eski menabi-i sufiyede (sufi kaynaklarında) Irakiler mukabili (karşılığı) kullanılan Horasanilerden başka bir şey değildir. Daha Sasanilerin saltanatı zamanından beri Türkler için yabancı bir saha olmayan Horasan'da, İslamiyeti müteakip Türklerin hatta bilhassa Oğuzların asırlarca bulunduğu ve bunlar arasından birçoklarının Anadolu'ya geldiği muhakkak olmakla beraber, "Horasan Erenleri" tabirinin bir menşe-i coğrafi (coğrafi köken) değil, bir meslek-i sufiyane (sufi mesleği) ifade ettiği muhakkaktır. Mamafih, bu tabiri kullanan onuncu asır müverrihleri (tarihçileri) de şimdiki müddekiler (araştırmacılar) gibi şüphesiz bunun manasını yanlış anlıyorlardı."*[45]

Köprülü'nün araştırmacılara yaptığı uyarı gayet açıktır. Horasani diye nitelenenler aslında Iraki'dir. Yani Iraklıdır.

Horasan, 'güneşin doğduğu yer' anlamında bir sözcüktür. 'Hur', güneş; 'asan' doğan anlamındadır.[46] Dolaysıyla, konuya bu açıdan da bakmak gerekir. Konunun bir başka boyutu, Irak'ta Horasan adında bir bölgenin bulunmasıdır. On dokuzuncu yüzyıl sonunda Irak'ı gezen Ali Bey, Bağdad'a bağlı, üzüm bağlarıyla ünlü Horasan adında bir kazadan söz etmektedir.[47] Ali Bey'in sözünü ettiği Horasan, on

---

44 Fuad Köprülü, aynı yazı

45 Fuad Köprülü, *Anadolu'da İslamiyet*, s.89-90

46 Cl. Huart, *Horasan, İslam Ansiklopedisi*, cilt: 5/I, s.560

47 Abdülkadir Karahan, *Fuzuli*, s.9

altıncı yüzyıla ait Osmanlı kayıtlarında *Tarik-i Horasan* adında bir nahiye (yöre) olarak geçmektedir.[48] Tarik-i Horasan, ünlü Horasan'a giden bir yol anlamında da olabilir. Ne var ki Ali Bey, Tarik-i Horasan değil, Horasan tabirini kullanmaktadır.

Bizans dönemi kaynaklarına bakıldığında Horasan, Danişmend devletinin ülkesi ya da Mezopotamya olarak geçer. Örneğin, Bizans kraliçesi Anna Komnena'nın yazdığı kitapta bu durum gayet açıktır. Kitabının birçok yerinde Horasan adını kullanan Anna'nın birkaç ifadesini aktarmakla yetinelim:

"*Sultan Süleyman, aslında Asya'yı bir kez daha talandan geçirmeyi tasarlayarak Khorosan'dan ve Halep'ten imparatora karşı başarılı bir savaş yürütebilmek umuduyla birlikler getirtti.*"

Bir başka cümlede ise Bizans'tan gönderilen elçilerin Horasan'a varmadan yoldan döndüğü anlatılmaktadır ki, buradaki Horasan ile katedilen Güneydoğu Anadolu coğrafyasıdır:

"*Byzantion'dan gönderilen elçiler daha Khorosan'a varmamış iken Sultan'ın öldürüldüğünü öğrenerek yoldan döndüler.*" Öldürülen sultan, İznik hükümdarı Ebu'l Kasım, öldürten ise Urfa egemeni Bozan'dır.[49]

Alevilerdeki Horasan söylentisini ilk derleyen kişi, 1866 yılında Dersim'i gezen Britanya'nın Diyarbakır konsolosu Taylor'dur. Taylor'a bilgi veren Şeyhhasan aşireti üye-

---

48 *111 Numaralı Kerkük Livası Mufassal Tahrir Defteri*, s.5-6

49 Anna Komnena, *Alexiad*, s.204, 205, 206, 479 Kitabın çevirmeni Bilge Umar bu durumu görmüş ancak, Anna Komnena'nın Horasan konusunda yanıldığını sanmış ve şöyle not düşmüştür: "*Anna, Horasan'ın nerede olduğunu tam bilmiyor; ileride göreceğimiz üzere, pek çok kez, Danişmendli Beyliğinin Anadolu'daki ülkesini bu adla anacaktır.*" (s.204)

leri, aslen Horasanlı olup yakın zamanda Malatya yakınındaki Alacadağ'dan geldiklerini söylemiştir.[50] Yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde derlenen bilgilerde yalnız Şeyhhasan'ın değil, Dersim'deki öteki aşiretlerin de Horasan kökenli olduğu yer almaktadır.[51]

Tüm bunlara karşın 1480'lerde Osmanlı tarihini yazan Aşıkpaşazade'de Horasan söylemi yer almaktadır. Yazara göre Hacı Bektaş, Horasan'dan Sivas'a gelmiştir. Hacı Bektaş'ın yaşamını konu alan Vilayetname'nin yazarı Uzun Firdevsi ise Hacı Bektaş'ın Türkistanlı olduğunu kaydetmiş, Horasan adını kullanmamıştır. Yazarın sözünü ettiği Türkistan, Kazakistan'da bir kasabadır ve bilinen Horasan'a çok uzaktır.

Bu iki yazardan daha önce, 1360'larda Baba Resul olayını yazan Baba İlyas'ın torunlarından Aşık Paşa'nın oğlu Elvan Çelebi, -kitabını yeni alfabeyle yayınlayan iki araştırmacının[52] iddiasının tersine- Horasan'dan söz etmez ve Alevi erenlerin Şam'dan (Suriye) geldiğini belirtir:

*Gelür iken bu Şam tagından*
*Canavarlar solında sağından*[53]

---

50 Martin van Bruinessen, *Kürktük, Türklük, Alevilik*, s.100

51 M. Nuri Dersimi, *Dersim ve Kürt Milli Mücadelesine Dair Hatıratım*, s.163 vd.

52 Elvan Çelebi'nin yapıtını yayınlayan A. Yaşar Ocak ve İsmail E. Erünsal, yazdıkları önsözde, Elvan Çelebi'nin, atası Baba İlyas'ı, Horasani olarak nitelediğini iddia etmektedir ki, Elvan Çelebi'nin kitabının hiçbir yerinde Horasan ya da Horasani sözcükleri yer almamaktadır. Bu iki araştırmacı, Aşıkpaşazade'nin kullandığı terimi Elvan Çelebi kullanmış gibi sunmaktadır. (A. Yaşar Ocak- İ. E. Erünsal, *Menakıbu'l Kudsiyye*, s.XIX-XXI)

53 Elvan Çelebi, *Menakıbu'l Kudsiyye*, beyit:1644, düzenleyen: Mertol Tulum

Konuyla ilgili bir başka durum, on yedinci yüzyıla kadar Horasan'da Alevi varlığının olmamasıdır. Günümüzde Horasan'da yaşayan Türk ve Kürt Aleviler, on beş ve on altıncı yüzyıllarda Anadolu ve Suriye'den Azerbaycan'a, on yedinci yüzyılda Şah Abbas'ın aldığı kararla oradan Horasan'a yerleşen topluluklardır.[54]

Alevilerin ilk yurdunun bilinen İran'ın doğusu ile Afganistan'ın bir bölümünü içine alan Horasan olduğu, daha doğrusu, Aleviliğin bu Horasan'da doğduğu kanısı tarihsel gerçekle de pek uyumlu değildir. Kaldı ki, Irak'ta da bir Horasan vardır ve yukarıda belirttiğimiz gibi Horasani terimi Iraklı anlamındadır. Aslında bir seyit örgütü ve ona bağlı topluluklardan oluşan Aleviliğin, 'seyitlerin yurdu' olan Irak ve çevresinde doğmuş olması gerekir ki, araştırmacılar şimdiye dek konuyu bu açıdan ele almamıştır. Üstelik, Alevi toplulukların izi sürüldüğünde Irak ve Mezopotamya coğrafyası karşımıza çıkmaktadır ki, bu coğrafyanın seyitlerin yurdu olmasıyla uyumlu bir durumdur.

Bu kitabın konusu olmamakla birlikte, Aleviliğin oluşum coğrafyası, ibadet ve din adamı sınıfı açısından hareketle arandığında da aynı bölge karşımıza çıkmaktadır. Bölgenin en eski inançlarından olan Yezidilikteki birçok uygulama Alevilikte de vardır. Yezidilik ile Aleviliğin ortak yanları şunlardır:

Ahiret kardeşliği: Son yıllarda musahip sözcüğünün öne çıkarılmasına karşın, Aleviler arasında ahiret kardeşi terimi de yaygınlıkla kullanılıyordu. Bunu günümüzde bile kırsal kesimlerde belirlemek mümkündür. Yezidilerde bu terimin karşılığı olarak "*bıreyye ahireti*" (ahiret kardeşi) kullanılmaktadır.

---

54 Martin van Bruinessen, *Kuzeydoğu İran'a (Horasan'a) Kürt Göçü*, in Mehmet Bayrak, *Alevilik ve Kürtler*, s.620

Sancak: Her dede ocağının bir sancağı vardır. Sancak bir semboldür. Özellikle 10 Muharrem günü sancak açılır. Örneğin, Hacı Kureyş ve Ali Seydi ocaklarının sancağı Karayılan'dır. Yezidilikte beş bölge vardır ve bu bölgelerin ayrı ayrı sancağı vardır.

Bıyık: Her iki toplulukta bıyık çok önemli bir simgedir. Üstelik, her iki toplulukta da bıyığın biçimi şaşılacak derecede aynıdır. Bıyık kesmek son derece kötü bir durum olarak görülür.

Din adamı hiyerarşisi: Alevillikte pir, mürşit gibi basamaklardan oluşan yapılanma, Yezidilikte de vardır. Hatta, mürşit, ferraş gibi terimler ortaktır. Her iki yapıda, din adamları ile talipler arasında evlilik yasaktır.

Kara Kitap: Yezidilerin kutsal kitaplarından biri, Kara Kitap anlamında olan Mushaf-ı Reş'tir. Bazı Alevi dede ocaklarında Kara Kitap'ın olduğuna dair söylentiler vardır. Alevilik'teki Buyruk bile bazen bu adla anılmaktadır.

Evrenin yaratılış teorisi: Aleviliğin ve Yezidiliğin evrenin yaradılışına ilişkin anlattıkları hemen hemen aynıdır.

Kadın: Her iki yapıda kadının toplumdaki yeri, öteki topluluklara göre daha ileridir.[55]

Yezidiler de Aleviler ve Şiiler gibi tavşan yemez.

Tüm bunlar, Yezidilikle Aleviliğin aynı coğrafyada ortaya çıkmasının belirtileridir. Buna karşın bu iki inancın birbirinden çok farklı olduğunu belirtmek gerekir. Aynı titizliği Alevilik konusunda araştırma yapanların da göstermesi gerekir. Oysa, tam tersine, Aleviliğin kökeni için ilgili ilgisiz birçok inanç ortaya atılmaktadır. Budizm, Şamanizm,

---

55 Yezidilik hakkında şu kaynaklara bakılabilir: Ahmet Taşğın, *Melik Tavus'un Halkı Yezidiler* (bibliyografya); Ceyhan Süvari, *Yezidilik Örneğinde Etnisite Din ve Kimlik İlişkisi*, in *Artakalanlar*, s.39-138; Ahmet Turan, *Yezidiler*; Tori, *Bir Kürt Düşüncesi Yezidilik ve Yezidiler*

Brahmanizm, Zerdüştizm, Maniheizm, Paulikienizm bunlardan sadece bazılarıdır. Bu araştırmacıların çoğu tarih adı altında fantezi yazmakta, Alevilik tarihini kendi fantezisi çerçevesinde sunmaktadır.

## Kaynaklar ve Araştırmalar

Yukarıda, son yıllarda özellikle Türkiye'de Alevilik konusunda yapılan araştırmaların yaygınlaştığından söz etmiştik. Ne var ki, bu bunların çoğu bilimsel nitelik taşımayan, metodolojik yaklaşımdan uzak araştırmalardır. Öyle ki, akademik kurumlarda paye sahibi olanların yazdıkları bile bu durumdadır. Konuyu daha aşağıda sunmak üzere, bu kitabın temel kaynak gruplarından söz edelim.

Hemen belirtelim, günümüzdeki Alevi toplulukları, onların ocaklarını, aşiretlerini belirlemek için alan çalışmasının sunduğu olanaklar titiz bir sorgulama ve eleme ile kitaba aktarılmıştır. Alandan derlenen her bilgi doğru kabul edilmemiş, sıkı bir sorgulamadan geçirilmiştir. Dede ocağı belirlenemeyen köyler, konu dışı bırakılmıştır. Tüm bu titizliğe karşın, bu alanda bazı yanlış bilgilerin de yer alması kaçınılmazdır.

Hangi ırktan olursa olsun, dede ocağı belirlenen toplulukların aşiretleri de belirlenmeye çalışılmıştır. İkinci aşamada bu toplulukların ve ocakların izi kaynak gruplarının sunduğu bilgilerle izlenmeye çalışılmıştır. Bu kaynak grupları şunlardır:

**Tahrir Defterleri:** On beş, on altı ve on yedinci yüzyıllara ait Osmanlı tahrirlerini içerir. Tahrir, bir devletin yeni elde ettiği coğrafyadaki insan, hayvan ve arazi sayımının kayıt altına alınmasıdır. Bilindiği gibi, Ankara'nın batısı ile Karadeniz bölgesi on altıncı yüzyıldan önce Osmanlının elinde-

dir. Ankara'nın doğusu ise Osmanlı padişahı I. Selim'in 1516 ve 1517 yıllarında düzenlediği Mısır seferi sonucu Osmanlı toprağına katılmıştır ki, Alevilerin çoğunluğu bu bölgededir. Osmanlıdan önce Ankara'nın doğusunda başkenti Elbistan olan Dulkadır padişahlığı, başkenti Kahire olan Memluk devleti ve başkenti Tebriz olan Safevi devleti egemendi. Safevi devletinden önce ise başkenti ilkönce Diyarbekir, daha sonra Tebriz olan Akkoyunlu devleti vardı.

Tahrir defterleri icmal ve mufassal (ayrıntılı) olmak üzere iki gruptur. İcmal defterlerde yerleşim adı, bazı aşiret adları, önemli kişilerin adları ve vergi toplamı yer alırken, mufassal defterlerde bunların yanı sıra vergiye ve harca bağlanan kişilerin adları da yer almaktadır. Ad vurma geleneği kriterleri kullanıldığında mufassal defterler bir yerleşimin Alevi olup olmadığı konusunda önemli olanaklar sunmaktadır. Şah, Ali, Pir ve Dede gibi ön adla başlayan kişi adları, 12 İmam adları, Abdal ön adı ya da son adı taşıyanları bu duruma örnek olarak verebiliriz.

Tahrir defterleri yalnızca yerleşikler için değil göçebe topluluklar için de tutulurdu. İçerdiği bu olanaklara karşın mufassal tahrir defterlerinin çok az bir bölümü yayınlanmış, daha çok icmal defterlerin yayınıyla yetinilmiştir. Çünkü, mufassal defterlerdeki kişi adlarını okumak alfabe ve yazım kuralları gereği çok güçtür. Arşivde çalışma yapan tarihçiler bu nedenle çok az mufassal defter yayınlayabilmiştir. Tüm bu yetersizliğe karşın Malatya, Divriği-Darende, Diyarbekir, Arapgir, Adana, Ordu, Kerkük gibi yöreleri kapsayan mufassal defterlerdeki verileri okura sunabildik.

**Vakıf Defterleri:** Osmanlı, Memluk, Dulkadır, Akkoyunlu ve Safevi devletlerinin kayıtlarını içeren bu defterlerde özellikle dede ocaklarının bulunduğu zaviyeler, önemli

Alevi türbe ve tekkeleri ile bunlara gelir olarak bağlanmış yerleşimlerle ilgili bilgileri sunduk. Vakıf defterlerindeki bilgilerin bir bölümü mufassal ve icmal defterlerde de vardır.

**Mühimme Defterleri:** Osmanlı devletinin önemli olaylar için düzenlediği tutanaklardan oluşan defterlerdir. Bunların bir kısmı yayınlanmıştır.

**Salnameler:** On dokuzuncu yüzyıl ortalarından itibaren tutulan yıllıklardır. Bu yıllıklarda yerleşim adı ve nüfusu ile yerleşime ait bazı genel bilgiler yer almaktadır.

**Gezgin notları:** Arap, Endülüs dahil Batılı gezginler ile Osmanlı ve Safevi gezginlerin tuttuğu notlardan oluşan kitaplardır. Bu notlara 1170'lerden itibaren rastlamak mümkündür.

**Kronikler:** Konya sultanlığı ile Bizans, Osmanlı, Safevi ve Akkoyunlu devletlerinin saray tarihçilerinin yazdığı kitaplardır. Bu kitaplar, devletin bakış açısını yansıtması yönüyle önemlidir. Ne var ki, bu niteliği dikkate almadan kaynak olarak kullanmak ve verilen bilgileri kuşku süzgecinden geçirmeden sunmak gerçeğe ters düşmek anlamına gelebilir.

Saray tarihçileri dışında da kronik tutanlar vardır. Özellikle Süryani ve Ermeni kronikçileri buna örnek olarak verebiliriz.

**Menakıbnameler:** Bir erenin yaşamını anlatan edebiyat ürünleridir. Özellikle Baba İlyas'ı ve Hacı Bektaş'ı konu alan menakıbnameler, Alevilik tarihi açısından çok önemli bilgiler içermektedir.

**Destan ve Mersiyeler:** Özellikle Alevi şairlerce yazılan ve bir erenin yaşamını konu alan şiirlerdir.

## Çağdaş Araştırmalar

Türkiye'de Alevilik araştırmaları İttihad ve Terraki adına çalışan Baha Said ile başlar. Baha Said, Alevilerin Türk olduğunu kanıtlama amacındadır. Cumhuriyetin ilk yıllarındaki bir başka araştırmacı Yusuf Ziya Yörükan'dır. Yörükan, özellikle Batı Anadolu'daki Yanyatır ve Hacı Emirli ocaklarını incelemiş, bunların kökenlerini Orta Asya Türklüğüne bağlamaya çalışmıştır. Daha sonra Fuad Köprülü, özellikle tasavvufi kaynakları ve menakıbnameleri inceleyerek bazı yapıtlar ortaya koymuştur. Fuad Köprülü ile hemen hemen aynı kaynak grubunu inceleyen Abdülbaki Gölpınarlı ise Alevilik hakkında tanım ve yorumlarda bulunmuştur. Aleviliği ilkel bir din olarak tanımlaması onun en dikkat çekici yönüdür.

Bütün bu yazarlar, 1990'lı yıllarda başlayan Alevilerin kimlik arayışından önceki döneme aittir. Bu yazarların bir başka ortak yanı ise Alevilerin yalnızca Türklerden oluştuğunu sanmaları ve konuyu bu bağlamda ele almalarıdır. Yalnızca Baha Said, Arap Alevilere de değinerek bu duruma uymamış, onları Nusayri adı altında incelemiştir.

Alevi olmayan bu araştırmacıların en büyük eksikliği, - kısmen Yusuf Ziya dışında, o da ancak Batı Anadolu'daki toplulukların bir bölümünü incelemiştir- dede ocaklarından ve talip topluluklardan haberdar bile olmamalarıdır. Başka bir ifadeyle bu araştırmacılar, Alevi toplulukları ve temel kurumlarını bilmeden onların tarihini araştırmak gibi bir talihsizlikle karşı karşıya kalmıştır. Bu eksiklik, birçok kaynağı incelemiş olmalarına karşın, Alevilerin tarihiyle ilgisi olmayan bir hayli bilgi üretmelerine yol açmıştır. Zaten, bu yazarlar, Alevi adı yerine genellikle Bektaşi adını kullanarak konuya başından itibaren yanlış ve çok dar bir çerçeve çizmiştir. Bektaşi, Hacı Bektaş ocağına bağlı olan talipleri ve

dedeleri ifade eden bir terim iken bu yazarlar, Alevilerin tümünü Bektaşi saymış, üstelik, bu terimle, sayıları çok az olan Hacı Bektaş ocağına bağlı Babagan (soydan gelmeyen Bektaşi) kolunu temel alarak bir başka önemli yanlışa daha düşmüştür.

1990'lı yıllarla başlayan süreçte Aleviliği araştıran birçok yazar ortaya çıktı. Daha önce sürece dahil olmayan Alevi kökenliler de araştırmaya yöneldi. Bu araştırmacıların birçoğu, ağaca bez bağlama, koç katım töreni, semahta elin nasıl tutulacağı, ziyaretlerde neler yapıldığı gibi folklorik ve biçimsel ögeleri ön plana çıkararak Aleviliği okura sunmaya çalıştı. Bu dönemde, Türklerin eski dini olarak kabul ettikleri Şamanizm'i de mercek altına alarak Aleviliğin, Şamanizmin devamı olduğu kanıtlanmaya çalışıldı. Sünni halkın da icra ettiği dağ ziyareti, ağaç ziyareti gibi folklorik ögelere vurgu yapıldı ancak, Sünnilik kapsam dışı bırakılarak bu etkinlikler yalnızca Alevilere aitmiş gibi sunuldu.[56]

Yine bu araştırmacıların birçoğu, bağlama, semah, müzik gibi biçimsel ögeleri Aleviliğin olmazsa olmazları sayıp neredeyse bu konuda bir 'fetişizm' yarattılar. Bu grupta yer alanlar, Aleviliğin bir inanç olmadığını 'yaşam biçimi' olduğunu ısrarla vurguladılar ve yapıtlarında bu savı kanıtlamaya çalıştılar. Yalnızca Aleviliğin değil, Sünniliğin, Şiiliğin, Katolikliğin, Protestanlığın da bir yaşam biçiminin olduğunu dikkate alamadılar. Bu yanlışların temel nedeni, ideolojik ve politik kaygılardı ve bu çabaların önemli bir bölümü bilinçsizliğin değil, bilincin ürünüydü.

Bu tür araştırmalar, Alevilik tarihi ve inancı alanında önemli bir bilgi kirliliği yarattı. Aleviliğin kökeni olarak Bu-

56 Şamanizm ile Alevilik arasında kurulan ilgiye bir yanıt olarak bkz., Ünsal Öztürk, *Alevilerin Büyük Sırrı*

dizm, Maniheizm, Şamanizm, Zerdüştizm, Brahmanizm, Mazdekizm, ilkçağ Anadolu inançları, Anadolu'daki Hıristiyan muhalefeti ve Dionysos törenleri gibi birçok inanç ve yapı ortaya atıldı. Bu çeşitliliğe! en uygun örnek, Esat Korkmaz'ın yapıtlarında ortaya koyduğu görüşleridir. Alevi kökenli olmayan Korkmaz'ın Alevilik tanımı şöyle: "*İsa şeriatına tavırlı Anadolu yerli halkının, Muhammet şeriatına tavırlı Ali yandaşlarının ve medeniyetin sömürücü özüne tavırlı Asya kökenli insanların Anadolu'da yarattığı doğatanrıcılık ve insantanrıcılık temelli, geriye dönüş kültürüyle kendisini İslamın doğuş koşullarına taşıyan, Hz. Ali'yi halife ve imam kabul eden, onun soyundan gelen ya da izinden giden tüm Batıni mezhep ve tarikatları kapsayan, kendine özgü kural ve törenleri bulunan felsefi/dinsel/siyasal öğreti, inanç sistemi.*"[57]

Korkmaz, İlkçağ Anadolu'sundaki şarap içme töreni olan Dionysos ile Alevilik arasında da bağlantı kurmaktadır.

"*Dionysos tapımı, bu tapımdaki sufilik ve sarhoşluk olgusunu miras alan Platon aracılığıyla Batı'da Hıristiyanlığı etkilemiş, ekmek ve şarapla yapılan törenlere esin oluşturmuştur. Yine Platonculuk ve Yeniplatonculuk aracılığıyla Alevilik-Bektaşiliğe kimi esinler vermiştir.*"

Aynı yazar, Maniheizm ile Alevilik hakkında şöyle diyor:

"*Maniheizm genelde Anadolu batıniliğini, özelde Anadolu Aleviliğini derinden etkiledi.*" Yazar, Alevilik ile Budizm hakkında ise şöyle diyor: "*Anadolu Aleviliğinin bir diğer Asyalı kaynağı Budizmdir.*"[58]

---

57 Esat Korkmaz, *Alevi-Bektaşi Ansiklopedisi*, s.63

58 Esat Korkmaz, aynı yapıt, s.139

Yazar, Zerdüştizm hakkında şöyle diyor: "*Anadolu Aleviliğini besleyen Zerdüş dininin potasında oluşturulmuş Asya kökenli değerler, ... Manicilik ve Mazdekçilik aracılığıyla Anadolu Aleviliğine girmiştir.*"

Korkmaz, dedelik kurumunun kökeninin Şamanizm olduğunu savunuyor: "*Cemi yönetme kurumu olan dedelik-babalık kurumu, kaynağını Şamanizmden alır.*"

Yazarın Brahmanizm ile Alevilik hakkındaki görüşü şöyle: "*Brahmanizmdeki Brahma, Vişnu, Şiva üçlemesi, Anadolu Aleviliğinin evren görüşünü oturttuğu Tanrı-evren-insan üçlemesinin Doğulu kaynağını oluşturdu.*"[59]

Alevi araştırmacıların bir bölümü ise Aleviliği bir Türk inancı olarak ele almakta, hatta sürekli 'Türk Aleviliği' terimini kullanmaktadır. Doğal olarak bu araştırmacılar, Alevilerin tümünü Türk olarak sunmakta, örneğin Kürt Alevilerin Osmanlı padişahı I. Selim döneminde Kürtleştiğini savunmaktadır.[60] Burada sorulacak ilk soru, Alevi olmasından dolayı baskı altında olan halkın neden Aleviliği bırakmayıp da dilini bıraktığıdır. Kaldı ki, resmi kaynaklar bile Kürt Alevi aşiretlerin adı geçen padişahtan çok önce de var olduğunu belirtmektedir. Bu gruptaki araştırmacılar, milyonlarca Arap'ı da Alevi saymayarak dış otoritelerin yaptığı gibi Nusayri adıyla anmakta ve bunların Alevilerden çok farklı olduğunu savunmak için yoğun çaba harcamaktadır.

Son zamanlarda ideolojik ve politik kaygılar o kadar ön plana çıktı ki, bazı yazarlar kaynak tahrifatı yöntemiyle Alevilikle uzaktan yakından ilgisi olmayan toplulukları Alevi olarak sunmaya başladı. Örneğin, bunlardan birisi, Hıristiyan bir topluluk olan Paulikienleri, Alevi olarak sunan ki-

59 Aynı yapıt, s.718, 156, 137-138

60 Rıza Zelyut, *Türk Aleviliği*; Kripto Yayınları, 2009, İstanbul,; Cemal Şener, *Alevilik Olayı* , Etik Yayınları, İstanbul.

taplar yazdı. Paulikienleri anlatan o dönemin kaynaklarındaki İncil ve Havari Mektupları gibi terimleri –İncil ve Havari Mektupları adlarını aktarmaksızın- Alevi erkanını anlatan kitaplar olarak okura sundu. Paulikien kiliselerini Alevi ocağı, Paulikien *synekdemoi*lerini ve *didaskalos*larını ise dede ocağı üyelerinin unvanı olan 'pir ve rehber' olarak sunan yazar, onların dinsel törenlerini ise 'ayin-i cem' olarak aktardı. İlkçağın Ma tapınaklarını da Alevi ocakları olarak sunan yazar, bu tapınaklara bağlı halkları Alevilerin atası olarak yansıttı. Paulikien Makedon kilisesini kuran Silvanus lakaplı Konstantin'in, (Konstantin adını anmaksızın) Pir Sultan olduğunu iddia etti ve ona ilk Alevi ocağını kurdurdu! Hıristiyan-Paulikienlere semah döndürdü, bağlama çaldırdı! Öteki Alevi ocakların atalarını ise Genesius, Sergius, Joseph gibi Hıristiyan-Paulikien din adamları olarak sundu. Hıristiyan toplulukların Alevi terimlerini kullandığını savundu. Kullandığı İngilizce kaynağı okura sunmayıp kendi uydurduğu, gerçekte var olmayan Bizans Arşivi'nden bilgiler aktardığını yazdı.[61]

Son dönemde Alevilik konusunda araştırma yapan öğretim üyelerinin başında İrene Melikoff ve onun öğrencisi Ahmet Yaşar Ocak'ı saymak gerekir. Rus kökenli Fransız yurttaşı olan Melikoff, çok az tanıdığı Alevi toplulukların inancı ve tarihi konusunda elindeki verilere paralel olmayan çok fazla bilgi üretmeyi denemiştir. Çalışmalarında Şamanizm vurgusunu sürekli kullanan yazar, Kürt Alevileri görememiş, Arap Alevileri ise Nusayri adıyla anarak onları neredeyse Alevi saymama gibi bir yaklaşım geliştirmiştir.

---

61 Bu konuda bak., Erdoğan Çınar, *Kayıp Bir Alevi Efsanesi*, Kalkedon Yay., 2007. İst.; *Aleviliğin Kökleri-Abdal Musa'nın Sırrı*, Kalkedon Yay,, 2008, İst,. Bu yapıtları temel alarak aynı doğrultuda bilgi veren bir yazar için bak., Gazi Eke, *Alevilik Felsefesinin Doğuşu*, Parşömen Yay., 2009, İst.

Ahmet Yaşar Ocak ise, Fuad Köprülü'nün geliştirdiği tezlerin neredeyse tümüne sahip çıkarak bu tezleri son döneme aktarma çabası üstlenmenin yanı sıra Melikoff'un geliştirdiği yeni tezleri de tekrar etmekten geri kalmamıştır. Babailer İsyanı adını verdiği 1240 yılındaki Baba Resul olayında yoğunlaşan yazar, bu olaya katılan erenleri 'Moğol istilası önünden kaçan Harezm Türkleri ile birlikte Anadolu'ya gelmiş' kişiler olarak ele almıştır.[62] Son kitabında ise daha önceki yazdıklarının tersine, benim tezlerimi temel alarak Baba Resul olayının önderi olan Dede Garkın'ın Urfalı olduğunu yazmıştır. Yazar, bu konuda herhangi bir özeleştiri yapma gereği duymadığı gibi, dipnotlarda eleştirdiği benim tezlerimi metinde aynen kullanmakta bir sakınca görmemiştir. Bu durumuyla Ocak'ın dörder ve ikişer baskı yapmış önceki kitaplarını ve son kitabını okuyanlar, aynı eren konusunda farklı coğrafyalarla ve çelişkili bilgilerle karşılaşmaktadır.

Ahmet Yaşar Ocak, konuyla ilgili ilk kitabında (Babailer İsyanı) Dede Garkın'ın kimliği hakkında şöyle diyor:

*"Menakıbu'l Kudsiyye'ye nazaran Dede Garkın –çok muhtemel olarak- Moğol istilası yüzünden- kendi müridleriyle Anadolu'ya gelerek yerleşmiştir. Zamanla büyük şöhret kazanarak müridlerinin sayısını çoğaltmıştır. Devrin –I. Alaeddin Keykubad olması kuvvetle muhtemel bulunan- sultanı bu zatın meziyetlerini görerek onunla dostluk kurmuş ve bunun sonucu kendisine on yedi köyü vakıf olarak vermiştir. Dede'nin Yerleştiği yerin Vilayetname yardımıyla Elbistan olduğunu tahmin edebilmek mümkündür. Dede Garkın burada yıllar boyu fikirlerini yaymış ve müridlerinin sayısı gittikçe kalabalıklaşmıştır. Elvan Çelebi'nin hika-*

62 A. Yaşar Ocak, *Babailer İsyanı*, s.99; aynı yazar, *Menakıbu'l Kudsiyye*, s.XLI

*yesine göre Baba İlyas ile Rum'a gidenler de dahil olmak üzere kendisinin dört yüz kadar halifesi vardı.*

*Eğer bu bilgiler değerlendirilirse, Baba İlyas'ın Dede Garkın ile daha önceden bir arada olduğu, Anadolu'ya beraber geldikleri ve aynu tasavvuf çevresine mensup oldukları anlaşılır. Muhtemelen Elbistan dolaylarına yerleşmiş bulunan bu tasavvuf çevresinin, Harezm Türkleri ile birlikte Anadolu'ya gelmiş olması kuvvetle muhtemeldir."*[63]

Son kitabında *(Dede Garkın & Emirci Sultan)* ise bu konuda şöyle diyor:

*"Böyle olunca Dede Garkın'ın esas olarak gerçekte çoğunlukla burada yaşadığı ve hayatını burada tamamladığı sonucu ortaya çıkıyor. Dolaysıyla gerçek türbesinin de bugün Dedeköy olarak bilinen Urfa-Viranşehir arasında yer alan bu küçük köydeki türbe olduğu katiyet kazanıyor."*[64]

Daha önceki kitaplarında Dede Garkın'ın, Moğol yayılmasının önünden kaçan Harezmlerle birlikte Anadolu'ya gelip Elbistan'a yerleştiğini yazan Ocak, son kitabında onun Urfalı olduğu[65] bilgisini aktarırken, bu bilgileri benim kitaplarımdan öğrendiği halde, ilk kez kendisinin belirlediğini iddia etmek için benim yazdıklarımı kaynak olarak göstermemiştir. Yazarın anlatımındaki bir başka tuhaflık; son kitabında, Baba Resul olayının önderi olan Dede Garkın'ı, Mardin'e aktardığı halde, onun halifeleri olan Baba İlyas ve Baba İshak ile, bir başka mürşit ocağına ad veren Hacı Bektaş dahil, öteki Alevi erenleri Maveraünnehir'de 'bırakmış' ya da 'unutmuş' olmasıdır.[66]

---

63 A. Yaşar Ocak, *Babailer İsyanı*, s.99

64 Ahmet Yaşar Ocak, *Dede Garkın and Emirci Sultan*, s.74

65 Mardinli olarak yazılması gerekirken, Dede Garkın'ın zaviye ve türbesinin bulunduğu Mardin'in Derik ilçesine bağlı Dedeköy'ü, Şanlıurfa sınırında yer almasından dolayı bir dalgınlık eseri olarak Urfalı sanmıştır.

66 A. Yaşar Ocak, Dede Garkın ve Emirci Sultan, s 74

A. Yaşar Ocak'ın eksikliği, Alevi toplulukları ve kurumlarını belirlemeden Alevi tarihi konusunda çok önemli iddialar ortaya atmasından ileri gelmektedir. Görüşlerini tekrar ettiği Fuad Köprülü ve İrene Melikoff da aynı durumdadır. Oysa, bir topluluğun ya da bir inancın tarihi incelenirken, o topluluğun ve o inancın kurumlarını tanımak gerekir. Elinde veri olmadan ya da yanlış verilerle hareket eden, metodolojik yaklaşımı sorunlu olan bir araştırmacının üniversite personelinden olması, onun doğru bilgi üreteceği anlamına gelmez. Nitekim, yukarıdaki paragraflarda görüldüğü gibi, Ocak, coğrafya konusunda açık çelişkilere düşmekte, bu konuda temel kaynak olan Baba İlyas'ın torunu Elvan Çelebi'nin yazdığı kitaptaki bilgileri anlayamamaktadır. Dede Garkın ve Baba İlyas'ın Anadolu'ya gelip Elbistan'a yerleştiğini yazan araştırmacı, aynı sayfada Dede Garkın'ın, Baba İlyas'ı Anadolu'ya gönderdiğini yazabilmektedir. Yani, Ocak'a göre, Anadolu'da olan Dede Garkın, Anadolu'daki Baba İlyas'ı, Anadolu'ya göndermiştir:

"*Menakıbu'l Kudsiyye müellifine göre, Dede Garkın kendi halifeleri arasından Hacı Mihman, Bağdın Hacı, Şeyh Osman ve Ayna Dola (Aynuddevle) adlarındaki dört şahsı seçerek Baba İlyas'ın emrine vermiş ve onları Rum diyarını (Anadolu) irşad etmekle vazifelendirmiştir. Rum diyarına giden Baba İlyas, maiyetindeki bu dört halifeyi muhtelif yerlere göndermiş ve yerleşmelerini sağlamıştır.* "[67]

Zaten, A. Yaşar Ocak'ın Alevi toplulukları ve Aleviliğin temel kurumu olan dede ocakları konusunda, basit bir gözlemle dahi elde edilebilecek bilgilere bile sahip olmadığı onun şu ifadelerinde açıkça görülmektedir:

"*O* (Baba İlyas) *bu yüzden, sihir ve büyü ile uğraşma gibi, çok eski bir şaman geleneğini sürdürüyordu... Eserle-*

67 Ahmet Yaşar Ocak, aynı yapıt, s.99

*rinde Baba Resul'ün yaptığı buna benzer sihir ve büyüleri "evliya kerameti" olarak yorumlayan bazı araştırıcılara, Türkiye'de şehirleşme hareketlerine paralel olarak artık köy ve kasabalardan büyük şehirlere de taşınmış olup halk arasında "hoca" diye tanınan ve karı-koca bulmak için muhabbet muskası yazıp gaipten haber veren, hastalıkları nefesiyle iyileştiren, kayıp eşyaları bulan kişileri nasıl değerlendirdiklerini sormak gerekir."*[68]

Görüldüğü gibi, araştırmacı, dedeleri üfürükçü, büyücü, muskacı sanmaktadır. Oysa, sözünü ettiği bu meslekleri icra edenlerin ezici çoğunluğu Alevi değil, Sünnidir. Bu meslekleri yalnızca Şamanlığa bağlamanın da gerçekle bir ilgisi yoktur. Hemen hemen her toplulukta bunlar görülmüştür ve görülmektedir.

Buraya kadar irdelediğimiz araştırmalar, Aleviliğin ve Alevilerin tarihiyle ilgili olanlardır. Aleviliğin temel kurumu olan dede ocaklarını konu alan araştırmalar çok azdır. Üstelik bu araştırmalarda ocak olarak sunulanların çoğu, dede ocağı olmayıp türbe, tekke, ziyaret gibi mekanlardır. Bu mekanlardan başka, aşiretleri bile dede ocağı olarak yazanlar vardır ki, bu da konu açısından kabul edilemez bir durumdur.[69] Oysa, dede ocağı herhangi bir mekan değil, bir dede/pir/şeyh grubuyla o gruba bağlı olanların (talip)

---

68 A. Yaşar Ocak, *Babailer İsyanı*, s.96

69 Bu konuda bak., Ali Yaman, aynı yapıt; Ali Duran Gülçiçek, *Alevilik, Bektaşilik ve Kızılbaşlık*, cilt: II, s.567-579. Bu iki yazar, ziyaretlerin birçoğunu dede ocağı olarak yazmıştır: Banun Sultan (Kırşehir'de), Bulduklu (Trakya'da), Çarşambalı (Trabzon'da), Çavdarlı (Toroslarda), Dalmaz (Kırıkkale'de), Erdebil (Şarkışla'da), Eşikli (Yozgat'ta)... Ayrıca, Gülçiçek, kendi aşireti olan Koçgiri'yi de dede ocağı olarak yazmıştır. Oysa, Koçgiri aşiretinin dede ocağı Baba Mansur'dur. Ali Yaman da Koçgiri'yi dede ocağı olarak yazmıştır. Yine bu yazarlar, Ayıntab, Dersim gibi coğrafi adları da dede ocağı olarak sunmaktadır.

oluşturduğu sosyal bir yapıdır. Ocakları araştıranların bir başka yaklaşımı ise bu sosyal yapıları sistematik olarak ele almayarak rehber, pir ve mürşit konumlarını belirlemek için herhangi bir çaba harcamama biçimindedir. Alevilerin yalnızca Türklerden oluştuğunu temel alan bu tip araştırmalarda Kürtlerin adı dahi geçmediği gibi Arap Aleviler de kapsam dışı tutulmuştur. Ayrıca, Türkiye dışındaki Alevi topluluklardan söz edilmemiş, buna bağlı olarak onların dede ocakları da konu edilmemiştir.[70]

## Ocaklardaki Hiyerarşiyi Belirleme Kriterleri

Son yıllarda Türkiye'de ocak hiyerarşisi konusunda düşülen yanlışların başında tüm ocakların Hacı Bektaş'a bağlı olduğunun sanılması gelir. Bu yanılgıya düşenler, Alevilerin yalnızca Türkiye'de var olduğunu sanmaktadır. Hatta, bu görüş sahipleri Türkiye'deki Arap Alevileri bile dikkate almamaktadır. Oysa, İran, Irak, Suriye, Lübnan, Bulgaristan, Arnavutluk gibi ülkelerde ocaklarıyla birlikte milyonlarca Alevi yaşamaktadır.

Ocakların tümünün Hacı Bektaş'a bağlı olduğu iddiası geçmişteki ve günümüzdeki pratiği dikkate almamaktadır. Hacı Bektaş ocağı, on dokuzuncu yüzyıldan itibaren özellikle Orta Anadolu'daki pir ocaklarına el atıp onları mürşit ocaklardan koparark kendi yapısı içine alma çabasına girişmiştir. Bazı köylerde ve pir ocaklarının bazılarında başa-

70 Ali Yaman, *Kızılbaş Alevi Ocakları*, Elips Yayınları, İstanbul, 2006. Yazarın ocak olarak yazdığı mekanlardan bazıları, Divriği'nin Erikli köyündeki Koca Saçlı türbesi, Kırıkkale'deki Haydari Sultan ziyareti, Tokat'taki Şeyh Yakup türbesidir. Yaman'ın ocak olarak sunduğu Kabak Abdal ve Şeyhhasan da ocak değil, birer topluluk adıdır. Şeyhhasan aşiretinin dede ocağı Derviş Cemal ve Şıh Ahmet'tir.

rılı olsa da Hacı Bektaş ocağı bu konuda tam bir başarı elde edememiştir.

Aleviliğin mürşit ocakları, Hacı Bektaş, Dede Garkın, Avuçan, Baba Mansur, Şıh Ahmet, Sultan Sahak, Haydari ve Klezi'dir. Konumu tam olarak belirlenemeyen bazı ocakların durumunun ileride elde edilecek verilerle netleşebileceğini hesaba katmak gerekir. Nitekim, kitabın daha önceki baskılarında mürşit olarak adı geçmeyen Şıh Ahmet ocağı, yeni ve inandırıcı verilerin elde edilmesiyle bu baskıya mürşit olarak alınmıştır. Yine önceki baskılarda mürşit olarak adı geçen Hasan Dede'nin vekaleten Hacı Bektaş ocağına bağlı olmasının belirlenmesiyle bu ocak Hacı Bektaş bölümüne alınmıştır.

Mürşit olarak sunduğumuz ocakların bazılarının bu niteliğine dikkate alınmaması gereken küçük itirazlar da gelmektedir. Ancak, Hacı Bektaş, Avuçan, Sultan Sahak, Hayderi ve Klezi ocaklarının mürşitliğine herhangi bir itiraz derlemek olanaksızdır. Mürşit yerine bazen 'serçağlan' ya da 'serçeşme' gibi terimler de kullanılmaktadır. Örneğin, Avuçan ocağı için serçağlan, Hacı Bektaş ocağı için serçeşme nitelemesi oldukça yaygındır.

Asıl konuya gelecek olursak; ocaklardaki hiyerarşiyi belirlemek için çok fazla veri toplamak ve bunları yansız ve titiz bir irdelemeden geçirmek gerekir. Ocak hiyerarşisinde son yıllarda Türkiye'de görülen kopukluklar, sağlıklı bilgilere ulaşmayı zorlaştırıcı bir etkendir. Ocaklardaki hiyerarşi konusunda bu çalışmada izlenen yöntem şöyledir:

**a)** Ocağın dedelerinin ve taliplerinin verdiği bilgi: Ocağın dedesinin ya da talibinin bu konuda verdiği bilgi çok önemli olmakla birlikte irdelemeye muhtaçtır. 'Yolla bağını koparmış birçok dede soylu,' sözde, kendi ocağını yükseltmek amacıyla araştırmacılara yanlış bilgi verebilmektedir.

Bu durumda konuyu komşu ocaklara sormak, deyişlere, menakıbnamelere bakmak gibi yöntemlere başvurulmalıdır. Kendi ocağının mürşit olduğunu iddia edenlere hangi ocağın ya da ocakların kendilerine bağlı olduğu sorulmalıdır.

**b)** Şecereler ve yetki belgeleri (icazetnameler): Şecereler, daha çok Kerbela ve Necef'teki dergahlardan verilen ve dedelerin soy kütüğünü içeren yazılardır. On dokuzuncu yüzyıldan itibaren Hacı Bektaş ocağı sorumluları da bu tür belgeler vermeye başlamıştır. Ne var ki, Hacı Bektaş ocağı üyeleri, düzenledikleri bu belgelerde yalnızca kendi atalarının adını sıralamış, yetki verdikleri dedelerin atalarının adlarını yazmamaya özen göstermiştir. Kerbela ve Necef'te düzenlenen belgelerin daha sağlıklı olduğunu belirtmek gerekir. Hacı Bektaş ocağı ise on dokuzuncu yüzyıldan itibaren tüm dede ocaklarını kendisine bağlama çabasına girdiğinden bu ocağın düzenlediği belgelere kuşkuyla yaklaşmak gerekir. Hatta bu ocak, dede soyluluğu pek önemsemeyen tavırlar takınarak talipleri dede olarak atama gibi bir yönteme sık sık başvurmuştur ki, bu yolla dede olanlara 'dikme dede' denir. Ancak, dikme dede, yalnızca kendi köyünde dedelik yapabilir, ölünce çocukları kendiliğinden dedelik hakkına sahip değildir.

Şecerelerle ilgili düşülen bir yanlış, bunların Safevi devleti tarafından verildiği iddiasıdır. Oysa şimdiye kadar Safevi devletince verilen bir şecere ya da yetki belgesine rastlanmış değildir. Araştırmacıları bu yanılgıya düşüren etken, dede ocaklarını Safevilerin kurdurduğu varsayımıdır. Hatta, araştırmacıların birçoğu Safevi ocağından söz etmektedir ki, gerçekte böyle bir ocak yoktur. Yani, ne Safevi dedesi ne de Safevi talibi vardır.

Yetki belgeleri ise mürşit ocağı tarafından pir ocağına

verilmektedir. Örneğin, Dede Garkın ocağı, kendisine bağlı Şıh/Şeyh İbrahim ocağı dedelerine yıllık yetki vermekte, hangi köyde kimin dedelik yapacağını her yıl karara bağlamakta ya da onaylamaktadır.[71]

**c)** Menakıbnameler ve Kerametler: Pir ve mürşit konumlaması için çok önemli verilerden biri keramet öyküleridir. Keramet öykülerinde bir arada bulunan ocak kurucularının ocakları arasında bir hiyerarşi vardır. Örneğin, Hacı Kureyş ile Baba Mansur'un keramet yarışında Hacı Kureyş bir canlıya (yılana), Baba Mansur ise bir cansıza (duvara) hükmetmiştir. Baba Mansur'un cansıza hükmettiğini gören Hacı Kureyş, ona bağlanmıştır. Bu durumda Hacı Kureyş ocağı pir, Baba Mansur ocağı mürşit olmuştur. Dede Garkın ve Hacı Bektaş da duvarı yürüterek (cansız hükmederek) mürşit olmuştur.[72]

**d)** Deyişler: Hak Aşıklarının bazı deyişlerinde dede ocaklarının konumuna ilişkin bilgilere rastlanmaktadır. Ancak, bu bilgiler, bir ereni yüceltmek amacıyla da söylenmiş olabileceğinden, ihtiyatla kullanılmalıdır.

Tüm bu verilere karşın, pir ve mürşit konumlamasında karşılaşılan sorunların tümünü gidermek şimdilik olanaksızdır. Bu nedenle bazı ocaklar, 'Konumu Belirlenemeyen Ocaklar' başlığı altına alınmıştır. Ayrıca, Hıdır Abdal, Garip Musa gibi ocakların kurucuları hakkında en küçük bir bilgi-

---

71 Şıh İbrahim ocağının önemli bir merkezi olan Malatya'nın Hekimhan ilçesine bağlı Merzirme köyündeki dedelerin talip köylere görevlendirilmesini ve dedelerin uyacağı kuralları içeren 1901 tarihli bir yetki belgesinde Şıh İbrahim dedelerinin piri (talibin mürşidi) konumunda olan Dede Garkın ocağından Yusuf Ağa oğlu Hasan Ağa'nın onayı vardır. (Alemdar-Yalçın-Hacı Yılmaz, *Şah İbrahim Ocağı Üzerine Yeni Bilgiler*, HBV, sayı: 30, s.18-19)

72 İlgili bölümlerde bu kerametlere değinilmiştir.

nin bile bulunmaması başlı başına bir sorundur. Örneğin, Garip Musa ile Dede Garkın arasında belli bir konumlamadan söz edilse de Garip Musa hakkında herhangi bir bilginin elde edilememiş olması, bu konuda bir yargıda bulunmayı engellemektedir. Yine Hıdır Abdal ile Garip Musa ocaklarına bakıldığında Garip Musa'nın pir, Hıdır Abdal'ın mürşit olduğu biçiminde uygulamalar varsa da aynı sorun nedeniyle herhangi bir görüş belirtmek doğru olmayacaktır. Ancak, bu iki ocağı aynı bölüm altına almakta bir sakınca görülmemiştir. Gözü Kızıl ocağının durumu çok daha karmaşıktır. Belgelerde Dede Garkın ocağına bağlı olduğu görülen Kazımlı gibi bazı ocaklara el vermesi, buna karşın, Dede Garkın ocağının bir koluyla aynı coğrafyada (Antep'te) olması dışında herhangi bir bağının olmaması, bu ocağın yer alacağı bölüm için bizi ikirciğe düşürdüyse de bir ek bölüm altına almayı uygun gördük. Yabancı toplulukların Tahtacı dediği Yanyatır ve Hacı Emirli ocaklarının konumu hakkında da hemen hemen hiçbir bilgi derleyemedik. Bu ocaklarda yer alanlar, "Hacı Bektaş, Abdal ocağıdır, bizim mürşit ocağımız değildir" diyerek, coğrafi konum olarak kendilerine en yakın mürşit ocağıyla kurumsal bağlarının olmadığını söylemektedir.

## BÖLÜM I

# HACI BEKTAŞ OCAĞI

Musa Kazım'lı mürşit ocaklarındandır. Ulusoy soyadını taşıyan ocak üyeleri Nevşehir'in Hacıbektaş kasabasındadır. Son yıllarda Türkiye'de bu ocağın tek mürşit olduğu gibi yanlış bir bilgilenme ortaya çıkmıştır.

Doğum ve ölüm tarihleri konusunda farklı görüşler olmakla birlikte, Hacı Bektaş'ın 1209'da doğup 1272'de öldüğü şimdilik en geçerli görüştür.[73]

Hacı Bektaş, 'Bektaş topluluğunun hacısı' anlamında bir addır. Onun doğuştaki adı Muhammet'tir.[74] Buradaki hacı terimi, Alevi eren unvanlarından biridir. Birçok Alevi eren, hacı unvanıyla anılmaktadır. Hacı Kureyş, Hacı Emir, Hacı Murad Veli, Hacı Ali Turabi, Hacı Mihman bu erenlerden birkaçıdır. Alevi terminolojisinde hacı terimi, Kabe'yi ziyaret etmiş kişi anlamında değil, 'yola alınan kişi', hatta musahip anlamındadır. Özellikle Abdal Alevilerde hacı terimi, musahip anlamında kullanılır. Örneğin, Hacı Bektaş ocağı-

---

73 Hacı Bektaş'ın yaşadığı zaman dilimi hakkındaki tartışmaların bir özeti ve yorumu için bkz., Lütfi Kaleli, *Mevlana-Yunus ve Hacı Bektaş*, s.75-80

74 Hacı Bektaş, gülbanklarda (dualarda) Seyyid Muhammed olarak anılır. Onun adına düzenlenen şecerelerde de adının Muhammed olduğu yazılıdır.

na bağlı Kara Yağmurlu ocağında bu anlamda kullanılır.[75] Son yıllarda bazı Alevi kökenli araştırmacıların Hacı Bektaş adını Hace Bektaş biçiminde telaffuz etmeyi denemesi, Sünni terminolojisindeki hacı teriminin anlamını temel almayla ilgilidir. Hace, Farsça bir terim olup 'hoca' anlamındadır. Oysa Hacı Bektaş'ın hocalıkla bir ilgisi olmadığı gibi o, dede olması itibariyle soydan gelme bir kişiliktir. Yine Sünni otoriteler de sözcüğü 'Kabe'yi ziyaret etmiş kişi' anlamında kullanarak Hacı Bektaş'ın Kabe'yi ziyaret ettiğini, Alevilerin de buna uygun olarak Kabe'yi ziyaret etmesi gerektiğini iddia etmektedir ki, tümüyle Alevi terminolojisini dikkate almamayla ilgili bir durumdur.

'Bektaş topluluğunun hacısı' olması nedeniyle, Hacı Bektaş'ın kimliğini aydınlatmak için bu topluluğun izini sürmek gerekir. Oysa, şimdiye dek bu saptama yapılamadığından konuyu aydınlatmada bir başarı elde edilememiştir.

Bektaş'ın asıl telaffuzu "Bekdeş"tir. Bektaş, resmi otoritenin telaffuzudur. Bekdeş, Gündeş,[76] Menteş,[77] Gevherdeş gibi topluluk adlarıyla aynı yapıdadır. Bekdeş obasının en önemli yurdu Kuzey Mezopotamya'ydı. On beşinci yüzyıl Akkoyunlu kaynaklarında ve on altıncı yüzyıl Osmanlı kaynaklarında bu konuda birçok veri yer almaktadır. Mardin'deki Büyük Bektaş ve Küçük Bektaş, obanın bu yö-

---

75 Antalya'nın Finike ilçesine bağlı Yuvalı köyü, Denizli'nin Uyanık köyü, İzmir'in Torbali ilçesine bağlı Güllüce köyünde, Konya'nın Yenimahalle semtinde yaşayan Abdallar, musahibe hacı dediği gibi, musahip törenine ' hacı sarması' der.

76 Gündeş topluluğu Urfa ve Adıyaman yöresinde yurt tutmuştu. (Tufan Gündüz, *Anadolu'da Türkmen Aşiretleri*, s.72-73)

77 Menteş topluluğu Malatya yöresindeydi. (Refet Yinanç-Mesut Elibüyük, *Kanuni Devri Malatya Tahrir Defteri*, s.144, 203)

redeki en önemli yurtlarıydı.[78] Obanın bir başka yurdu Bismil'deki Bektaş Viranı'ydı.[79] Bunlardan yalnızca Büyük Bektaş köyü, Bektaş adıyla günümüze ulaşmış olup Kızıltepe ilçesindedir.

Bekdeş obasının bu yurtlarından en önemlisi Büyük Bektaş köyüydü. Musul-Halep yolu üzerindeki bu köyün halkının bir bölümü zamanla Urfa'nın Kısas kasabasına göçmüştür.[80] Günümüze ulaşmayan Küçük Bektaş köyü de bu yörede, Sahra-i Mardin nahiyesindeydi.

Kuzey Mezopotamya'daki Bekdeş obasının izini Akkoyunlulara dek sürebiliyoruz. Akkoyunlu kaynaklarında Sufi Halil-i Bektaş, Hamza Bektaş, Kutbeddin-i Bektaş, Osmanı Bektaş[81] olarak adı geçen komutanlar bu obadandı. Araştırmacılar, bu adların Bektaş bölümünü baba adı olarak ele almaktadır ki, bunu kabul etmek olanaksızdır. Aynı kaynakta yer alan Mansur Beğ-i Avşar[82] adındaki Avşar ve İl Aldıyı Çepni[83] adındaki Çepni birer topluluk adıysa, sıraladığımız bu adlardaki Bektaş da bir topluluk adıdır.[84]

---

78 M. Salih Erpolat, *XVI Asırda Diyarbekir Beylerbeyliğindeki Yer İsimleri*, s.132, 157

79 M. Salih Erpolat, aynı yapıt, s.68, 103

80 2006 yılında Kısas kasabasından derlediğim bilgi. Kasabanın an kalabalık grubu bunlardır.

81 Ebu Bekr-i Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, s. 90, 115, 117, 161, 280, 293, 329, 348, 349

82 Ebu Bekr-i Tihrani, aynı yapıt, s.133-136

83 Aynı yapıt, s.329, 349

84 Şah İsmail'in karısı Taçlı Hanım da Bektaş obasındandı. (Tufan Gündüz, *Son Kızılbaş Şah İsmail*, s.132) Taçlı Hanım, Bektaşlı Hamza Bey'in oğlu Mihmad Bey'in kızıdır. Çaldıran savaşında, Hoy'a kaçmış, daha sonra Erdebil'e dönmüştür. Şah Tahmasb'ın annesidir. Bazı Osmanlı kaynakları, Taçlı Hanım'ın Çaldıran savaşında esir alındığını yazıyorsa da bu bilgi doğru değildir.

Bektaş obasının bağlı olduğu boy hakkında farklı kayıtlar vardır. Tahrir kayıtlarına göre Diyarbakır'ın merkez kazası olan Amid'deki Bektaş obası Eymür boyuna, Halep Türkmenleri içindeki Bektaş obası ise Bayat boyuna bağlıydı. On altıncı yüzyılda Bektaş obasının bir kolu Kılcan Yörükleri arasındaydı. Yirminci yüzyılda Antep yöresinden derlenen bilgilere göre ise Bektaş obası Bayındır boyundandır.[85]

Bekdeş obasının ve Hacı Bektaş'ın bu yörede bıraktığı izlerden birisi de Viranşehir'in Barut (Sergen) köyündeki Hacı Bektaş ziyaretidir. Yöre halkının anlattığına göre, ziyaret amacıyla gelen bir topluluğun kendisini öldürmeye geldiğini sanan Hacı Bektaş, buradan ayılırken asasını unutmuş, asa yeşererek günümüze ulaşan büyük bir ağaç olmuştur. Ziyarette büyük bir mezarlık ve birçok mağara vardır.[86]

Bekdeş obasının Mezopotamya yöresindeki izleri yalnızca bunlardan ibaret değildir. Günümüzde Şanlıurfa'nın Bucak yöresinin merkezi yerleşiminin adı Beğdeş'tir. Ayrıca, Şanlıurfa'nın Akçakale ilçesine bağlı Yukarı Beğdeş ve Aşağı Beğdeş adında köyler vardır. Aşağı Beğdeş köyünde, Tel Fidan adında bir höyük vardır.

Bekdeş obasının bir başka yurdu, Malatya-Sivas sınırını oluşturan Yama dağlarındaki Bektaş köyüydü. 1547 yılında burası Bektaş Viranı olarak kaydedilmiştir. Viran nitelemesi, Bekdeş obasının burayı terk ettiği, başka bir topluluğun buraya yerleştiği anlamına gelir.[87] Günümüzde Kangal'a bağlı olan bu köyde Hacı Bektaş adında bir ziyaret vardır. Köy

---

85 A. Rıza Yalkın, *Cenupta Türkmen Oymakları*, cilt: I, s.6

86 2008 yılında Sergen köyünde yaptığım görüşme

87 Bektaş Viran köyü, 1547 yılında 4 hane 7 mücerred nüfusludur. 1560 yılında burası yine nüfussuz kalmıştır. (Göknur Göğebakan, *XVI Yüzyılda Malatya Kazası*, s.278)

halkına göre, ömrünün bir bölümünü bu köyde geçiren Hacı Bektaş, ziyaretin olduğu yere 'sofra silkmiştir.'[88]

Bekdeş obasının izini Orta Anadolu'ya doğru sürmeye devam edersek karşımıza Elbistan yöresi çıkıyor ki, burası, Vilayetname'ye göre Hacı Bektaş'ın Sulucakarahöyük'e gelmeden önceki yurdudur. 1563 yılı kaydına göre obanın buradaki en önemli yurdu Şıvgın köyüydü.[89] Yenice Kale nahiyesindeki Yolağzı ekinliği, Bektaş obasının bu yöredeki bir başka yurduydu.[90] Vilayetname'de Hacı Bektaş'ın yaramaz aslanları taş ettiğinden söz edilmektedir ki, burası Elbistan'daki Aslantaş'tır.[91]

Hacı Bektaş'ın ve Bekdeş obasının Elbistan yöresiyle ilgisi bunlarla sınırlı değildir. Kadıncık Ana'nın obası da bu yöredeydi. Kadıncık Ana, 'Kadıncık obasından olan ana' anlamında bir addır. Vilayetname'de de belirtildiği gibi, Kadıncık Ana'nın asıl adı Fatma'dır. Kadıncık obası, Elbistan yöresinde Sultan Korusu, Beştepe, Aktil, Bebe yurtlarında yaylayıp Bozdoğan'da kışlıyordu.[92] Bunlardan Sultan Koru-

---

88 Sofra terimi ile Hacı Bektaş arasında başka kaynaklarda da ilgi kurulmaktadır. Saltukname'ye göre Hacı Bektaş, Halil İbrahim'in temsilcisidir. Sofrada Halil İbrahim duası okunur ve Halil İbrahim bereketinden söz edilir.

89 Refet Yinanç-Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, s.534. Şıvgın köyü Ahsendere nahiyesindeydi. Nahiye, Berid dağı, Ceyhan ırmağı ve Göksun çayıyla çevrelenen yöreydi.

90 İbrahim Solak, *XVI Asırda Maraş Kazası*, s.114. Yenice Kale nahiyesi, Ceyhan-Aksu kavşağı ile Çimen ve Çınarpınar dağları arasındaki yöreydi.

91 Bir başka adı Hatun Kendi olan Aslantaş, Sarsab nahiyesindeydi. Nahiye, Elbistan ile Darende arasındaydı. Sözü edilen aslan taşlar günümüzde Darende sınırları içindedir.

92 Refet Yinanç-Mesut Elibüyük, aynı yapıt, s.565, 566, 570, 584. Yaylak köyler Sarsab nahiyesindeydi. Ayrıca, burada Gökçe Viran köyünün yanında Kadın adında bir mezra vardı.

su, 1577 yılında ortaya çıkan Şah İsmail ayaklanmasının başladığı yerdir.[93]

Hacıbektaş kasabasının komşu köylerini kuran obalar da Elbistan yöresinde Bekdeş obasıyla birlikteydi. Bunlardan Sadıklı, Pazarcık yöresini yurt tutup daha sonra burayı terk etmişti.[94] Sadık'ın bir kolu olan Sadık Hacılı, 1563 yılında Pınarbaşı yöresindeki Ahmedin Hanı mezrasındaydı.[95] Hacıbektaş ilçesine bağlı Yukarı İlicek köyündeki Sadıkuşağı sülalesi bu Sadıklı obasıyla ilgili olmalıdır. Aynı şekilde, köydeki Bektaşınuşağı da Bekdeş obasıyla ilgili olmalıdır.[96]

Hacıbektaş kasabasının komşu köylerinden Aviç'e ad veren oba da Sultan Korusu'nda yaylıyordu. Oba, Şam Yörüklerindendi.[97] Vilayetname'de Sulucakarahöyük'te yurt tuttuğu belirtilen Çepni boyunun bir obası da Sultan Korusu köyündeydi ve Şam Yörüklerindendi.[98] Yine on beşinci ve on altıncı yüzyıl tahrir ve vakıf defterlerinde Hacıbektaş yakınlarında olduğu ve geliri Hacıbektaş'a ayrıldığı kayde-

---

93 Ayaklanmayla ilgili bilgi için Kavi aşireti bölümüne bakınız. Bu ayaklanma hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz., Hamza Aksüt, *Anadolu Aleviliğinin Sosyal Ve Coğrafi Kökenleri*, s.195-201; Bekir Kütükoğlu, *Osmanlı-İran Siyasi Münasebetleri*, s.12 vd.

94 Obanın burada kurduğu yerleşimin adı Sadık idi. Obanın buradan ayrılmasıyla Sadık adı, Sadık Viranı'na dönüşmüştür. (Refet Yinanç-Mesut Elibüyük, aynı yapıt, s.231)

95 Refet Yinanç-Mesut Elibüyük, aynı yapıt, s.742. Sadık Hacılı'nın bir başka kolu Adana'nın Yüreğir nahiyesindeydi. (Yılmaz Kurt, *Çukurova Tarihinin Kaynakları*, cilt: I, s.88-89

96 Ahmet Ekinci, *İlicek*, in *Hacıbektaş Dergisi*, Temmuz 2005, Ankara. Aşağı İlicek köyü, 1900'lü yılların başında kurulmuş olup halkı Sivas, Kars ve Tunceli kökenlidir.

97 Refet Yinanç-Mesut Elibüyük, aynı yapıt, s.570

98 Aynı yer

dilen Ali Hacılu köyüne ad veren topluluk da Elbistan'da Bektaş, Kadıncık, Aviç[99] gibi topluluklarla birlikteydi.

Sunduğumuz bu bilgilerden çıkan sonuç şudur: Bekdeş topluluğu ve Hacı Bektaş, Mardin'den hareket ederek Malatya-Sivas arasındaki Yeni-İl'e ve Elbistan'a gelmiş, buradan da Sulucakarahöyük'e gidip yerleşik yaşama geçmiştir. Bu bilgiler Vilayetname'deki anlatımlarla uyumludur. Vilayetname'ye göre Hacı Bektaş, Kürdistan'da bir süre kalmış, bir kız evlat edinmiştir. Kürdistan ile kastedilen yer Mardin olmalıdır. Elbistan ise Vilayetname'de açıkça belirtilmiştir.

Konuya Hacı Bektaş'ın halifeleri açısından da bakmak gerekir. Bu halifelerin bir kısmı Hacıbektaş kasabası ve çevresindeki yerleşim birimlerinden ad almıştır. Örneğin, onun önemli halifelerinden Hacım Sultan, 'Hacım yerleşiminin sultanı' anlamında bir addır ki, Hacım, Hacıbektaş kasasbasının o dönemdeki adıdır. Yine halifelerden Seyit Cemal, Hacım köyü çevresindeki 'Cemal köyünün seyidi' anlamında bir ada sahiptir.[100]

Hacı Bektaş'ın öteki halifelerinin kökeni arandığında Mezopotamya coğrafyası, özellikle Mardin karşımıza çıkmaktadır. Vilayetname'ye göre Hacı Doğrul, Irak'tan gelmiştir ki,[101] Irak ile kastedilen Mardin yöresidir. Karaca Ahmed menakıbnamesine göre Hacı Doğrul ve Karaca Ahmed, Mardin-Diyarbakır yolu üzerindeki Şeyh Zoli zaviyesindendir.

---

99 Refet Yinanç-Mesut Elibüyük, Maraş Tahrir Defteri, s, 91-93, 534

100 Sulucakarahöyük'ün (Hacıbektaş'ın) on altıncı yüzyıldaki adının Hacım; Hacım yakınındaki bir köyün adının Cemal olduğuna dair bilgiler için bkz., Mustafa Alkan, *Hacı Bektaş-ı Veli Zaviyesi Vakıfları (16. Yüzyıl)*, in *2. Uluslararası Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşilik*, s.955-968

101 Vilayetname, s, 22

Menakıbnamesine göre Karaca Ahmed Sultan, Mardin Artuklu sultanı Hamza Asğar zamanında 1151 yılında Mardin'de doğmuş, doksan altı yıl ömür sürerek 1241 yılında vefat etmiştir. Babası Melik Şahab'dır. Şeyh Musa ez-Zuli (Zulili Şeyh Musa) ona taç vurmuş, hırka giydirmiş ve kemer kuşatmıştır. Şeyh Musa adı zamanla Şeyhmuz'a dönüşmüştür. Menakıbnameye göre gayb aleminden gelen bir ses, Ahmed ile Şeyhmuz'a buluşacaklarını bildirmiştir. Şeyhmuz, Ahmed'i karşılayarak ona "*Karaca Ahmedim*" demiş ve Ahmed'in lakabı Karaca olmuştur.

Menakıbnameye göre Mardin'de Musa Ez-Zuli'nin (Şeyhmuz'un) meclisinde erenler sohbet ederken konu, Rum'da evliyadan kimlerin olup olmadığına gelir. Bunun üzerine Şeyhmuz, Karaca Ahmed'e "*Nazar et, Rum'da kim var*" der. Karaca Ahmed hırkayı başına örtüp murakabe eyler. Murakabe sonunda Kırşehir'de bir höyük üzerinde yalnız bir güvercinin oturmakta olduğunu söyler. Teftiş nedeniyle güvercin donuna girip saklanan Hacı Bektaş'ı fark eder. Bunun üzerine Şeyhmuz, bu eren hakkında kim bize bilgi getirir der ve Tuğrul Baba Kırşehir'e gönderilir. Tuğrul Baba, doğan şekline girerek güvercini kapmaya gider. Fakat güvercin birden büyük bir kartal şekline bürünür ve doğanı kovalamaya başlar. Onu kıstırır ve bir kanadını incitir.

Hacı Bektaş: "*Er ere yırtıcı şeklinde mi gelir, Tuğrulum*" der. Tuğrul yaralı halde döner ve yarasını Karaca Ahmed'e sardırır. İncinen kolu hemen düzelir. Bundan dolayı Sultan Şeyhmuz, Karaca Ahmed'e, "*Rum'daki bütün kırıklar senin sarmanla düzelip şifa bulsun ve Rum'un gözcülüğü de sen ol, ayrıca sığamak sana verilmiştir, senden sonra da senin soyun ve senin mezarına gelenler şifa bulsun*", der.

Şeyh Musa ez-Zuli, ertesi gün Karaca Ahmed'i, Rum'a gönderir ve Tuğrul Baba'yı da yanına verir. Rum'a varır var-

maz, Karaca Ahmed'in tekkesi, yaptığı tedavi ile ünlenir. Akıl hastalarını tedavi ettiği söylentisi çevreye yayılır. Karaca Ahmed, Karaman padişahını bile tedavi eder.

Karaca Ahmed, Rum'da epey bir zaman gezer. Sonunda Sakarya ırmağı yakınındaki bir köyde karar kılır, oraya yerleşir. Türbesi oradadır. Bunun dışında birçok yerde onun evladının türbeleri bulunmaktadır.[102]

Karaca Ahmed'in menakıbında şeyhi olarak söz edilen Şeyh Musa Ez-Zuli'ye atfen duvar yürütme ve aslana binme kerameti de anlatılmaktadır. Baba Mansur, Dede Garkın gibi Alevi erenler de duvar yürütme kerameti göstermiştir. Karaca Ahmed menakıbnamesine göre Abdulkadir Geylani ve taraftarları Sultan Şeyhmuz'u ziyaret kaygısına düşmüşler. Şeyhmuz'un yaşadığı yöredeki Şeyhan köyüne yaklaşınca, Şeyhmuz, iri bir kaya parçasına binmiş ve onu canlı bir at gibi sürerek Abdülkadir'i karşılamıştır."[103]

---

102 Ahmet Taşğın, *Hacı Bektaş'ın Rum'a Gelişi ve Karaca Ahmed İle Karşılaşması*

103 Menakıbnameyi nakleden Beysanoğlu türbedeki şeyhle görüşmesinden bir bölüm sunuyor: "*Bunu kendilerine anlattığım zaman, türbedarlardan Hacı Ahmet Hakan söze katılarak, "Doğrudur. Sultan Şeyhmus'un binince canlanan kaya parçası, camisinin kuzeyindeki Şeyh Akîl türbesinin yanındadır. Şeyh Abdulkadir Geylani kırk müridiyle geldiğinde ki bunlar arasında Şeyh İbrahim-i Sûki, Şeyh Ahmed-i Rüfaî, Seyyid Ahmed Bedevî, Bub-i Gürrî de varmış, keramet göstermek için aslan, kaplan, kurt, ayı gibi yırtıcı hayvanlara binmiş olduklarını anlayan Sultan Şeyhmus da bu kaya parçasına binerek onları karşılamaya çıkmış. Allah'ın emriyle canlanan ve bir at gibi koşmaya başlayan bu kaya parçası üzerinde Şeyhi gören Abdülkadir ve müritleri hayrette kalmışlar. Sonra hep birlikte köyün kuzeyindeki dereye gelmişler. Abdest alıp namaz kılmak için su olmadığını gören Şeyh Abdülkadir Geylani çubuğunu yere vurmuş, su fışkırmaya başlamış. Müritleri de çubuklarını yere vurmuşlar, böylece en büyüğü Şeyh Abdülkadir'in olmak üzere kırk pınar meydana gelmiş, o günden beri akar durur*", dedi" (Şevket Beysanoğlu, *Diyarbakırım*, Cilt 1, Ank., Doruk Mat., 1982, s. 215)

Şeyh Musa ez-Zuli'nin zaviyesi, Diyarbakır-Mardin yolu üzerindedir ve günümüzde Sultan Şeyhmuz adıyla ünlü bir ziyarettir. Burası on altıncı yüzyıl kayıtlarında Şeyh Zoli zaviyesi olarak geçer. 1519 yılında tutulan kayda göre burada Yukarı Şeyh Zoli ve Aşağı Şeyh Zoli olmak üzere iki köy vardır. Zaviye, Aşağı Şeyh Zoli köyündedir.[104] 1519 yılında yapılan ilk tahrirde Şeyh Zoli'nin zaviye ve ziyaret olmasından ötürü çok eski zamandan beri vakıf olduğu kayıtlıdır.

Ayrıca, 1370'lerde yazılan Ebu'l Vefa menakıbnamesinde de buranın adı geçer. Ebu'l Vefa'nın adamlarıyla Şeyh Musa Zuli'nin adamları Dicle kenarında savaşır. Ebu'l Vefa üstün gelecekken Peygamber gelir ve bu iki ereni barıştırır.[105]

Vilayetnamede Sulucakarahöyük sakinlerinden olduğu belirtilen Yunus Mukri de Mezopotamya kökenli olmalıdır. Bu ad Mukrili Yunus anlamındadır. Mukri, Kuzey Irakta bir yörenin ve aşiretin adıdır.[106] Vilayetname bu kişiyi Çepnilerin ulusu olarak niteler.

Hacı Bektaş'ın yanındaki erenlerin Mezopotamya kökenli olduğunu böylece sıraladıktan sonra onun kişiliği ve yaşamı hakkında da bazı yorumlar yapabiliriz. Yukarıda sunduğumuz bilgilere göre Hacı Bektaş'ı elinde asasıyla tek başına yolculuğa çıkmış bir eren olarak ele almak olanaksızdır. O, Bekdeş topluluğuyla hareket halindeydi. Hatta, Bekdeş topluluğunun yakını olan obalar da bu hareket-

---

104 Nejat Göyünç, *XVI Yüzyılda Mardin Sancağı*, s.36, 72, 122

105 Seyyid Vilayet, *Tacü'l Arifin Es-Seyyid Ebu'l Vefa Menakıbnamesi*, çev: Dursun Gümüşoğlu, s.166-168

106 Devlet kayıtlarına göre Mukri adında bir aşiret Adıyaman'ın Gerger ilçesindedir. Verilen bilgi doğruysa, aşiretin lehçesi Zaza, mezhebi Sünni'dir. (*Aşiretler Raporu*, s.22-23)

te yer almaktaydı. Durum böyle olunca, Hacı Bektaş'ın evlenip evlenmediği, çocuk sahibi olup olmadığı gibi tartışmalı konulara bu açıdan bakmak gerekir.

Tahrir kayıtlarında Hacı Bektaş soyundan olduğu belirtilen erenlere rastlamak mümkündür. Örneğin, on altıncı yüzyılda Bozok'taki Karadere nahiyesinin Küragin köyünde kurulmuş olan zaviyede Hacı Bektaş evladından Çakır Minnet hizmet vermektedir.[107] 1584 tahririne göre Hacıbektaş'ta 15 kişi Hacı Bektaş soyundandır. Zaviyede 81 hizmetkar vardır.[108]

On yedinci yüzyılda Irak'taki bir dergahtan Dede Garkın ocağına gönderilen mektupta Hacı Bektaş evladından Seyit Baki ibaresi vardır ki, Hacıbektaş kasabasından çok uzak olan bir yerde bile Hacı Bektaş soyunun sürdüğüne ilişkin önemli bir veridir.[109]

Hacı Bektaş'ın soyundan olan ya da doğrudan onun ocağına bağlı olan erenler birçok yörede hizmet vermekteydi. Bozok'un Karadere nahiyesindeki Köçekli köyünde yer alan bir zaviyede '*hizmetkaran-ı Hacı Bektaş*' olarak kaydedilen 10 kişi, Küragin köyünde 8 kişi, Boğazlıyan'daki Korit köyünde 6 kişi vardı.[110] 1593 yılında Akdağ (Boğazlıyan) kadısına gönderilen bir yazıda, Hacı Bektaş dervişlerinden Şah Veli adında birisinin Benlübaş derbendindeki zaviyesinin denetlenmesi istenmektedir.[111] Bunlara

---

107 Yunus Koç, *XVI Yüzyılda Bir Orta Anadolu Sancağının İskan ve Nüfus Yapısı*, s.51

108 Mustafa Alkan, *Hacı Bektaş-ı Veli Zaviyesi Vakıfları (16. Yüzyıl)*, in *2. Uluslararası Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşilik*, s.955-968

109 Ayfer Karakaya-Stump, *Kızılbaş-Bektaşi, Safevi İlişkilerine Dair 17. Yüzyıldan Yeni Bir Belge*

110 Yunus Koç, aynı yapıt, s.51, 116

111 Saim Savaş, *On Altıncı Asırda Alevilik*, s.204

ek olarak, Boğazlıyan'daki Sungur Köprüsü köyünde Bekdeş obasının bir kolu vardı.

Hacı Bektaş'a bağlı erenlerin başka bir grubu Çukurova yöresindeydi. '*Abdalan-ı Hacı Bektaş*' olarak nitelenen yedi kişilik bu grup 1525 yılında Adana'nın merkez nahiyesindeki Yavaş Bükü'ndeydi:

*Bahar Dede oğlu Dönmez Abdal, Hacı Hüseyin oğlu Ali Abdal, Mehmed Abdal oğlu İlyas Abdal, İsrail oğlu Hasan, Mehmed Abdal oğlu İhsan Abdal, Ümmet Abdal oğlu Hüseyin Abdal, Cabi oğlu Mehmed Abdal.*[112]

Bilindiği gibi, bilim dünyasında Hacı Bektaş'ın yolunda olan erenlerin yalnızca tekkelerde yaşadığı, dede ocaklarında olduğu gibi köylerde yaşamadığı biçiminde özetlenebilecek yaygın bir kanı vardır. Doğal olarak bu görüş, Hacı Bektaş'ı dede ocağı olarak kabul etmemekte, bu ocağa Bektaşi, öteki dede ocaklarına ise Kızılbaş adını takarak tarihsel gerçeğe uymayan bir sınıflama yapmaktadır. Oysa, sunduğumuz bu bilgiler ışığında Hacı Bektaş'ı bir dede ocağı olarak ele almak gerektiği açıktır.

## Babagan ve Çelebi Kolu

Bilindiği gibi Hacı Bektaş ocağı Çelebi ve Babagan kollarından oluşmaktadır. Çelebiler, Hacı Bektaş'ın soyundandır. Babagan kolunda ise gerek dedenin gerekse talibin soydan gelmesi şart değildir.

Babagan kolunun ne zaman ortaya çıktığı bilinmemektedir. Bu konuda yapılan en enlü spekülasyon, 1501 yılında posta oturan Balım Sultan'ın dedeler için bekarlığı şart koşarak kurumlaştırdığı ve Bektaşilik adında bir tarikat kurduğudur. Ne var ki, Balım Sultan da Çelebilerdendir, hatta

112 Yılmaz Kurt, *Çukurova Tarihinin Kaynakları*, cilt: I, s.22

ölümünden sonra posta kardeşi Kalender Çelebi oturmuştur. Bu durumda Hacı Bektaş soyundan olan birinin soydan gelme dedeliği ortadan kaldırma gibi bir girişiminin olamayacağı açıktır. Bu konudaki başka bir görüş 1550'lerde posta oturduğu iddia edilen Sersem Ali Baba'nın mücerretliği (bekarlığı) kurumsallaştırdığıdır. Hatta Sersem Ali Baba'nın, padişah I. Süleyman'ın kayınbiraderi olduğu bile iddia edilmektedir. Osmanlı padişahının kayınbiraderinin Hacıbektaş ocağı dedesi olmak istemesi de pek gerçekçi değildir.

Öte yandan, tahrir defterlerinde dervişlerin bekar olduğuna değil, evli olduğuna ilişkin kayıtlar vardır. 1526 yılında tutulan defter icmal olduğu için kişi adlarını içermemektedir. 1584 yılında tutulan defter ise mufassal olduğundan kişi adları kayıtlıdır. Bu defterde kayıtlı olan dervişlerin bekar olduğuna ilşkin bir ifade yoktur. Tersine, derviş olan iki ya da daha fazla kardeşe rastlandığı gibi dervişlerden bazısının bir ya da iki çocuğunun da derviş olarak kaydedildiği görülmektedir.[113] 1584 yılında Hacıbektaş postunda Şeyh Kalender oturmaktadır. Sözün kısası, Balım Sultan ya da Sersem Ali Baba'nın bekarlığı kurumlaştırdığı ve Bektaşilik adında yeni bir yapılanma oluşturduğu iddiası, en sağlam kaynaklardan olan tahrir defterleri verilerine aykırıdır.

1584 yılından sonraki tarihlerde resmi kayıtlarda adı geçen Çelebiler şunlardır:

Şeyh Yusuf (1647, 1668), Hacı Zülfikar (1680, 1688), Şeyh Abdülkadir (1700 öncesi öldürülmüş), Şeyh Elvan Çelebi (1700, 1719), Şeyh Feyzullah (1732, 1761), Şeyh Bektaş (1764), Şeyh Abdüllatif (1764, 1803), Şeyh Feyzullah (1825'te öldürülmüş), Şeyh Hamdullah (1826-26)[114]

113 İlhan Şahin, *Hacım (Hacıbektaş) Köyünün Sosyal ve Demografik Tarihi*
114 Suraiya Faroqhi, *Anadolu'da Bektaşilik*, s.123

## Hacıbektaş Kasabasının Tarihi

Kasabanın bilinen ilk adı Sulucakarahöyük'tür.[115] 1485 yılından 1584 yılına kadar tutulan üç tahrir defterinde ise Hacım Köyü'dür.[116] Köy 1485 tarihinde 189 neferli kalabalık bir yerleşimdi. 1526 yılında 223 hane ve 60 mücerred; 1530 yılında 253; 1584 yılında 828 neferlik bir kent görünümündeydi.[117] Kasabanın 1584 yılındaki nüfusu 4.000 ila 4.200'dür. Aynı tarihte Kırşehir kasabasının nüfusu yaklaşık 5.000'dir. Hacıbektaş'a on dokuzuncu yüzyıl sonlarında uğrayan Batılı bir gezginin yazdığına göre kasabanın nüfusu 1519'dur.[118]

1485 yılında 3 köy ile 18 mezra Hacı Bektaş-ı Veli zaviyesinin vakfi kapsamındadır. Bu sayı 1530 yılında 5 köy ile 29 mezradır. 1584 yılında ise 48 köy ile 34 mezra vakıf kapsamındadır. Bu köy ve mezralardan topluluk adı taşıyanlar Bayındır, Karkıncık, Karamanoğlu, Karaşeyhlü, Sülüklü, Burunsuz, Cemal, Ali Hacılu, Halifelü (Ağca Meşhed) ve Delü Devecü'dür.[119]

On beş ve on altıncı yüzyılda tutulan bu tahrir defterlerinde kayıtlı kişi adları da konumuz açısından önemlidir. 1485 yılında beş kişi Dede, birer kişi Baba, Güzel Abdal, Kul, Şah Kubad, Şah Veli adını taşıyordu. Baba adlarında ise bir Dede, bir de Gül Baba vardır.

1584 yılındaki kişi adları da popüler Alevi adlardır:

---

115 Vilayetname, s 12

116 İlhan Şahin, *Hacım (Hacıbektaş) Köyünün Sosyal ve Denografik Tarihi*

117 Mustafa Alkan, aynı yazı

118 Galip Eken, *XIX Yüzyılda Hacı Bektaş*, in *Kafalı Armağanı*, s.482-508

119 Mustafa Alkan, aynı yazı. Bu köy ve mezralar, Hacıbektaş, Kırşehir'in Süleymanlı, Aksaray'ın Eyübili ve Hasandağ nahiyelerindedir. Kayseri'de ise yalnızca Yenice (Seydi Salim) köyü vakıf kapsamındadır.

*Ali Kulu, Nefes, Dede Koca, Dede Bali, İsmail Dede, Pir Dede, Delü Abdal, Halil Baba, Musa Baba, Şah Veli, Şahverdi, Cihanşah, Sultanşah, Turaşah, Kulu, Balım Kulu, Er-Kulu, Hasan Kulu, Hünkar Kulu, İmam Kulu, Kadir Kulu, Kerim Kulu, Mehmed Kulu, Pir Kulu, Şah Kulu, Yol Kulu*

Bu adlar, defterde kayıtlı adların %10'u gibi bir yekun tutmaktadır. Tahrir defterlerindeki Aydın, Aydoğmuş, Aykud, Budak, İlbeği, Karaman, Satılmış, Turak, Turgud, Kılıç, Karahan, Tursun, Durmuş, Atluhan ve Devlethan gibi Türkçe adlar dikkat çekicidir.[120]

120 İlhan Şahin, *Hacım (Hacıbektaş) Köyünün Sosyal ve Demografik Tarihi*

## EK: Kaynaklarda Hacı Bektaş

Alevilik konusunda çalışan araştırmacıların hemen hemen tümü, Alevilerin en ünlü erenlerinden olan olan Hacı Bektaş üzerine şöyle ya da böyle bir fikir yürütmüş, onun yaşamını ve kimliğini aydınlatma yolunda çaba harcamıştır. Araştırmacıların birincil kaynağı, doğal olarak, Hacı Bektaş'ın adının geçtiği kronik ya da menakıblardır. Ne var ki, bazı araştırmacılar, Hacı Bektaş'ın, yaşadığı dönemde pek ünlü olmadığı, hatta Anadolu'daki sayısız dervişlerden biri olduğu görüşündedir.[121] Yaşadığı dönemdeki resmi kaynaklarda adının geçmemesi bu görüşe dayanak olarak sunulmaktadır.[122] Oysa, değil kırsalda yaşayan Hacı Bektaş, devletin başkenti Konya'da yaşayan ünlü Mevlana bile resmi kaynaklarda yer almamaktadır. Örneğin, Konya sarayında yaşayan ve devletin tarihini yazan İbn Bibi, Konya'da yaşayan Mevlana'dan hiç söz etmemiştir. Üstelik, kitabını 1280'lerde, yani Mevlana'nın ölüm tarihinden kısa bir süre sonra tamamlamış olmasına karşın. Demek ki, resmi kaynaklarda yer almaması, Hacı Bektaş'ın o dönemde ünlü olmadığı anlamına gelmez.

Hacı Bektaş'tan ilk söz eden kaynak Mevlevi dervişi Eflaki'nin 1318 yılında yazmış olduğu kitaptır. Eflaki'ye göre Hacı Bektaş, Baba Resul'ün has halifelerindendi. Bilgiyle dolu aydın bir kalbi vardı, ancak şeriata uymuyordu. Mevlana ile Hacı Bektaş arasında Hacı Bektaş'ın nakibi Şeyh İshak aracılığıyla bir diyalog gerçekleşmiş, sonunda Mevla-

121 Örneğin, İrene Melikoff şöyle diyor: "*Bununla birlikte Hacı Bektaş'ın başlangıçta, sayısız Anadolu babalarından biri olduğunu belirtmek gerekir. Her şeyden önce ayrıcalıklı bir yeri yoktu.*" (*Uyur İdik Uyardılar*, s.202)

122 Bu görüş A. Yaşar Ocak'a aittir. ocak şöyle diyor: "Devrinin kaynaklarında iz bırakmamasına bakılırsa, onun kendi zamanında fazla şöhret sahibi olmadığına hükmetmek yanlış olmaz." (*Babailer İsyanı*, s.172)

na bir aslan donunda Hacı Bektaş'ın bulunduğu yere gelerek onun gırtlağına sarılmış, bunun üzerine Hacı Bektaş bütün dervişleriyle birlikte Mevlana'ya mürit olmuştur.[123]

Eflaki'nin anlatımından çıkan sonuç, Hacı Bektaş ile Mevlana'nın rakip olduğu ve Hacı Bektaş'ın ünlü biri olduğudur. Baba Resul'ün has halifesi olduğu iddiası ise Eflaki'nin, Hacı Bektaş'ı resmi otorite ve görüşe karşı birisi olarak sunarak kendince onu kötü gösterme eğiliminden kaynaklanmaktadır. Eflaki, her türlü yalana başvurmaktan çekinmeyen biridir.[124] Anlattığı öykünün uydurma olduğu gayet açıktır. Hacı Bektaş'ın ve müritlerinin Mevlana'ya mürit olmadığı bilinen bir gerçektir. Zaten araştırmacılar bu durumu gördüğü için öykünün son bölümünü okura nakletmemektedir. Eğer naklederlerse, okurda Eflaki'nin verdiği bilgilere güven kalmayacaktır.

Kronolojik olarak Eflaki'den sonra Hacı Bektaş'tan söz eden ikinci kaynak, Baba İlyas'ın torunlarından Elvan Çelebi'nin 1357 yılında tamamladığı yapıttır. Elvan Çelebi'ye göre Hacı Bektaş, orduların komutanı[125] ve Ede Balı başta olmak üzere birçok erenin piridir.[126] Baba İlyas ile aynı yolda olmasına karşın, 1240 yılındaki Baba Resul olayına katılmamıştır.[127] Oysa, araştırmacıların birçoğu, Hacı Bektaş'ın Baba Resul olayına katıldığını savunarak Elvan Çelebi'yi kay-

---

123 Ahmet Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, s.597-600

124 Yaşar Nuri Öztürk, *Tarihi Boyunca Bektaşilik*, s.54

125 Elvan Çelebi'nin bu konudaki beyiti şöyledir:
*"Server-i leşkerean ol şahbaz*
*Hacı Bektaş deyü gelür avaz"*

126 *"Hacı Bektaş şol sebepten hiç / Göze almadı tac-ı sultanı*
*Ede Balı vü bundağı huddam / Gördüler Hacı'dan bu seyranı"*

127 *"Böyle anladı bildi bular*
*Bu yolu bu nihadı bu erkanı*
*Ol ulu bu kapunun darbanı"*

nak göstermiştir ki, bu, tümüyle önyargılı ve zorlama bir yaklaşımdır.[128]

Bu konuda bir başka kaynak, Baba İlyas'ın soyundan olan ve yapıtını 1480'lerde tamamlayan Derviş Ahmed Aşıki, bir başka adıyla Aşıkpaşazade'dir. Aşıkpaşazade'nin verdiği bilgiler, atası Elvan Çelebi'nin verdiği bilgilerden tümüyle farklıdır. Ona göre Hacı Bektaş, hiçbir şeye kadir olmayan bir meczuptur. Baba İlyas'ı görmek amacıyla Menteş adlı kardeşiyle birlikte Horasan'dan Sivas'a, oradan da Baba İlyas'a gelmiştir. İki kardeş daha sonra Kırşehir'e ve Kayseri'ye gelmiş, burada Menteş memleketine dönmek için yola koyulmuş ancak, Sivas'ta eşkıya saldırısı sonucu ölmüştür. Hacı Bektaş ise Kayseri'den Karahöyük'e gelerek oraya yerleşmiştir.[129] Araştırmacıların Hacı Bektaş konusunda en çok başvurduğu kaynak Aşıkpaşazade'dir. Oysa bu yapıtın verilerini kaynak kritiği yaparak kullanmak, kaynağın Alevilik karşısındaki konumunu dikkate alarak ihtiyatı elden bırakmamak gerekir. Aşıkpaşazade, Baba İlyas ve Baba Resul olayı konusunda atası Elvan Çelebi'nin verdiği bilgilerle uyumsuz görüşler öne sürerken takındığı tutumu Hacı Bektaş konusunda da sergilemiştir. Örneğin, Elvan Çelebi, Baba İlyas'ın Şam'dan (Kuzey Suriye'den) geldiğini ve Dede Garkın'ın halifesi olduğunu belirtirken, Aşıkpaşazade, onun Horasan'dan geldiğini belirtmekte, Dede Garkın'dan ise hiç söz etmemektedir. Hatta, Baba Resul olayından da hiç söz etmemektedir. Hacı Bektaş'ı hiçbir şeye kadir olmayan bir kişi olarak sunması da onun bu tutumunun ürünüdür.

---

128 Hacı Bektaş'ın, Baba Resul olayına katılmadığı konusundaki belirlemeyi başka bir kitapta ayrıntılı olarak sunduğumuzdan burada tekrara yer vermek istemiyoruz. Bu konuda bkz., Hamza Aksüt, *Mezopotamya'dan Anadolu'ya Alevi Erenlerin İlk Savaşı*, s.161-170

Hacı Bektaş'ın Menteş adında bir kardeşi olduğundan söz eden kaynak da yalnızca Aşıkpaşazade'dir. Türkmen obaları arasında Menteş adı yer alıyorsa da Aşıkpaşazade'nin verdiği bu bilgiyi başka bir kaynakla desteklemeden kullanmak doğru değildir. Çünkü, Alevi sözlü ve yazılı geleneğinde Menteş adında biri yer almıyor.

Hacı Bektaş'ı tümüyle konu alan kaynak Vilayetname'dir. Yazarı tam olarak belli olmamakla birlikte, bu yapıtı Osmanlı saray çevresinden Uzun Firdevsi'nin 1480'lerde kaleme aldığı anlaşılmaktadır. Uzun Firdevsi Alevi değildir. Vilayetname'de Hacı Bektaş'ın yaşamı ve kerametleri anlatılmaktadır. Buna göre Hacı Bektaş, Türkistan'da doğmuş, Hoca Ahmed Yesevi'den ve onun halifesi Lokman Perende'den ders almıştır. Hoca Ahmed Yesevi, Hacı Bektaş'ı Rum'a göndererek orayı irşat etmesini istemiştir. Hacı Bektaş önce Arabistan'a giderek hacı olmuş, Kudüs, Şam, Kürdistan, Elbistan çizgisini izleyerek Sulucakarahöyük'e gelip yerleşmiştir.

1209'da doğan Hacı Bektaş'ın, 1163'te ölen Hoca Ahmed Yesevi ile görüşmesi olanaksızdır. Vilayetname'de adı geçen Lokman Perende'nin kim olduğu ise belirlenememiştir. Çünkü, Hoca Ahmed Yesevi'nin bu adda bir halifesi başka herhangi bir kaynakta geçmemektedir. Lokman adıyla ünlü olan tek kişi 1048'de ölen Serahslı Lokman'dır ki, yaşadığı yer ve zaman dilimi olarak ne Hacı Bektaşla ne de Hoca Ahmed Yesevi ile ilgisi vardır.[130]

---

129 Derviş Ahmed Aşıki, *Aşıkpaşaoğlu Tarihi*, Nihal Atsız, s.195

130 Bu konuda Abdülbaki Gölpınarlı şunları söylüyor: "*Hasılı bizce Hoca Ahmed-i Yesevi nasıl şöhreti yüzünden Bektaşi geleneğine sokulmuşsa Lokman da şöhreti yüzünden bu geleneğe sokulmuş ve bu zata, Hacı Bektaş'a hocalık ettirilmiştir. Geleneksel Şeyh Lokman-ı Perende'nin Şeyh Lokman-ı Serahsi (ö.1048) olması pek kuvvetlidir.*" (*Vilayetname*, s.104)

Dolaysıyla, Uzun Firdevsi'nin verdiği bu bilginin doğruluğu hakkında herhangi bir dayanak yoktur. Alevi toplulukların yakın zamana kadar Hoca Ahmed Yesevi adından haberdar olmaması, Alevi deyişlerinde son yıllar hariç, adının geçmemesi, onun yazdığı söylenen dörtlüklerde Ebu Bekir, Ömer ve Osman'ın övülmesi, cemlerde adının geçmemesi dikkate alındığında Hoca Ahmed Yesevi ögesinin tarihsel dayanaktan yoksun olduğu görülür. Ayrıca, Hacı Bektaş bir seyyiddir, onun dede olması için bir hocanın yetki vermesi söz konusu olamaz. Eğer Hoca Ahmed Yesevi, Hacı Bektaş'a el verseydi, onun adına bir ocak olacak, Hacı Bektaş ocağı dedeleri bu ocağa görülecekti ki, böyle bir durumun olmadığını biliyoruz. Bazı yazarların Elazığ'ın Baskil ilçesine bağlı Şeyhhasan köyünde türbesi bulunan Şıh Ahmed Tavil'in kurduğu ocağı Hoca Ahmed Yesevi ocağı gibi sunması ise tümüyle dayanaksızdır. Bu yazarların tek dayanağı Ahmed adının ortaklığıdır.[131]

Firdevsi'nin Hacı unvanına getirdiği yorum ise tümüyle Sünni bakış açısının ürünüdür. Alevi erenlerin birçoğunun hacı unvanını taşıması Mezopotamya'yla ilgilidir. Bölgede şimdi bile hacı, saygınlık ifade eden bir hitap olarak kullanılmaktadır. On ikinci yüzyılda Urfa'da yaşayan Ermeni bir kaynak, Batıni dervişlerden söz ederken onları hacı olarak nitelemektedir.[132] Dede ocağı kurucularının ve birçok Alevi erenin unvanı hacıdır. Hacı Kureyş, Hacı Murad-ı Veli, Hacı Mihman, Hacı Bağadın bunlardan birkaçıdır. Hacı terimi, yukarıda da belirttiğimiz gibi, Alevi topluluklarda 'yola alınan kişi', 'musahip' gibi anlamlarda kullanılır. Musahiplik törenine birçok yörede özellikle Abdallarda 'hacı sarması' denir.

---

131 Şıh Ahmed Tavil için Şıh Ahmet Ocağı bölümüne bakınız.

132 *Urfalı/Mateos Vekayinamesi*, s.284

Hacı Bektaş'ın ve ona bağlı erenlerin Osmanlı devletinin kuruluşunda rol alıp almadığı da başlı başına bir tartışma konusudur. Hacı Bektaş'ın 1272 yılında öldüğü dikkate alınırsa, 1290'lardaki kuruluş sürecinde hayatta olmadığı açıktır. Bu durumda ona bağlı erenlerin, örneğin, Ede Balı'nın bu rolü üstlendiği söylenebilir. Yeniçeri ocağı Hacı Bektaş adına kutsanmıştır. Yeniçeri duasında Hacı Bektaş'tan pirimiz, hünkarımız diye söz edilmektedir. Birçok araştırmacı Hacı Bektaş'a bağlı erenlerin bu rollerine bakarak Bektaşilerin her zaman Osmanlılarla ittifak halinde olduğunu, öteki Alevilerin ise Safevilerle birlikte hareket ettiğini öne sürmektedir ki, tarihsel gerçek böyle değilidir. Her şeyden önce Hacı Bektaş'a bağlı olanlar için kullanılan Bektaşi terimi tartışma konusudur. Hacı Bektaş'a bağlı olanların tümü Alevi'dir. Öyleyse neden bu terim kullanılmaktadır? Hacı Bektaş'a bağlı olanların bir bölümünde dedelik soya bağlı değildir. Tüm araştırmacıların Bektaşiliği Alevilik dışında saymalarının tek gerekçesi budur. Oysa bu durum, talip coğrafyasının genişlemesiyle ilgilidir ve dede ocaklarının hemen hemen tümünde vardır. Örneğin, dikme dedelik buna yakın bir uygulamadır. Hacı Bektaş'a bağlı toplulukların bir bölümünün, onun soyundan olan ve Çelebi denen dedelere bağlı olduğu bir gerçektir.

Osmanlıyla ittifak konusunun ise hemen hemen hiçbir dayanağı yoktur. Hatta tersine birçok veri vardır. Örneğin, 1527 yılında ortaya çıkan bir ayaklanmanın önderi, Hacı Bektaş postunda oturan Kalender Çelebi'dir. Yine, 1578 yılında Elbistan'da ayaklanan Şah İsmail, otuz bin ya da elli bin kişiyle Hacıbektaş tekkesine gelerek kurban kesmiştir. Ayrıca, Safevi hükümdarı Şah İsmail ve Şah Hüseyin, Hacı Bektaş halifeleri için kolaylık sağlayan fermanlar yayınlamıştır. Üstelik, Hacı Bektaş oğlu olarak anılan Baba Samıt'ın

Azerbaycan'daki makamları durumun açık bir örneğidir.[133] Ayrıca, Şah İsmail'in Hacı Bektaş'ı öven deyişleri vardır.

Araştırmacıların birçoğu Hacı Bektaş'ı bir dede ocağı kurucusu olarak ele almamakta, onu bir Vefai, Haydari, Yesevi, hatta Kalenderi dervişi gibi ele alarak kılıktan kılığa sokmaktadır.[134] Buna göre, yaşadığı dönemde pek etkili olmayan Hacı Bektaş'ın ölümünden üç yüz yıl sonra Bektaşilik oluşmuş, daha sonra bu yapının içine Şii motifler sızmıştır. Her şeyden önce bu bakış açısı sağlıklı değildir. Bir kişinin bu kadar görüş değiştirmesi olağan değildir. Onun Vefailiği ya da Haydariliği konusunda kaynaklarda ve Alevi gelenekte herhangi bir bilgi yoktur.[135]

## 1. SULTAN SAMIT OCAĞI

Musa Kazımlı ocaklardandır. Ocak üyeleri Çorum'un Eskiyapar, Alamas, Narlık Keşliği köyleri ile Yozgat'ın merkez ilçesine bağlı Büyük İncirli ve Kışla köylerindedir. Talipler Alaca'nın Keşlik; Yozgat'ın Golanlı, Abaza Kışlası, Kerkenez Kışlası, Sarınınören, Bayatören, Karabal; Sulakyurt'un Kalekışla, Çubuk'un Dalyasan; Eskişehir'in merkez ilçesine bağlı Kaymazyayla, Harmandalı, Akçakaya, Yukarı Çağlan, Aşağı Çağlan, Kayapınar; Seyitgazi ilçesine bağlı Büyükde-

133 Fuzuli Bayat, *Safevi-Bektaşi İlişkileri*, in *Hatayi Sempozyumu Bildirileri*

134 Ahmet Yaşar Ocak, Hacı Bektaş'ın bir Yesevi dervişi iken Haydariliğe geçtiğini, Anadolu'ya gelince ise Vefai olduğunu savunmaktadır. (*Babailer İsyanı*, s.178)

135 Hacı Bektaş'ın Vefai olduğunu savunanlar, onun Baba İlyas halifesi olduğu, Baba İlyas'ın ise Vefai olduğu görüşüne dayanmaktadır ki, Baba İlyas'ın Vefai olduğu savı kaynaksızdır. Baba İlyas, Dede Garkın'ın halifesidir. Konunun ayrıntısı için bkz., Hamza Aksüt, *Alevi Erenlerin İlk Savaşı*

re köylerindedir.[136] Ocağın Aksaray'daki talipleri Saratlı kasabası ile Delehebil, Akmezar, Ceal, Mandama, Pınarbaşı ve İmirgazi köylerindedir. Malatya'nın Kuluncak ilçesine bağlı Alvar köyü ile Gaziantep, Halep ve Şam kentlerindeki Kabak Abdallar da Sultan Samıt talibidir.

Vilayetname'de Hacı Bektaş'ın halifeleri sayılırken Hızır Samıt adına yer verilmiş, ancak, onun hakkında başka bir bilgi verilmemiştir.[137] Sarı Saltuk'u anlatan kitapta Hızır Samıt adında[138] biri yer alıyorsa da bu kişinin konumuz olan eren olup olmadığı hakkında bir şey söylemek güçtür. Arapça bir sözcük olan samıt, susan, konuşmayan, sağır anlamındadır. Bazı Ali yandaşı gruplara göre Ali, 'samıt'tır. Otman Baba vilayetnamesinde ise Kara Samıt adında birisinden söz edilmektedir.[139]

Sultan Samıt ocağının zaviyelerinden biri Yeni-İl toprağında, Kangal'ın Tekke köyündeydi. Burası, Samsun-Halep ve İstanbul-Bağdat yolları üzerindeydi. Zaviyenin yapıları Kangal düzlüğünün dağlık kesimle birleştiği çizgideki büyük bir su kaynağının yanındadır. Tekke köyü kökenli dedelere Tekkelioğlu denmektedir.

On altıncı yüzyıl tahrirlerinde burası Baba Samıt olarak kayıtlıdır. 1548 yılında zaviyeye Baba Samıt evladından Pirzade bakıyordu. Zaviyenin bulunduğu yerin bir başka adı Hune Boğazı idi.[140] İki önemli yol üzerinde olması ve dağlık kesim ile ova arasında büyük bir su kaynağının başında-

---

136 Kaynak kişi: Yozgat'ın merkez ilçesine bağlı Sarınınören köyünden Ali Haydar Aksoy. Eskişehir'deki köyler için; Coşkun Kökel, *Eskişehir Yöresi Alevi Bektaşi Kültürünün Temel Dinamikleri*, HBV, sayı: 37, s.135-173

137 *Vilayetname*, s.81

138 Ebu'l Hayri Rumi, *Saltukname*, cilt: II, s.127

139 *Vilayetneme*, s.132

140 İlhan Şahin, *Yeni-İl Kazası ve Yeni-İl Türkmenleri*, s.116

ki konumu gibi özellikleri ile burası dede ocağı zaviyelerine tipik bir örnektir. 1530 yılı kayıtlarına göre bir başka Baba Samıt zaviyesi Ankara'nın Kızılcahamam yöresindeydi.[141]

Tekke köyündeki Sultan Samıt dedeleri zamanla Yozgat ve Çorum'a göçmüştür. Köye daha sonra Elbistan'dan gelen Tacimler adlı sülale ile Malatya'nın Hekimhan ilçesine bağlı Çarıkpınar köyünden Şeyh İbrahimli ve Divriği'den gelen Garip Musalı talipler yerleşmiştir.

Ocak üyelerinin bulunduğu Alaca'nın Eskiyapar köyü on altıncı yüzyıldan önce kurulmuştur. 1530 yılında burası Hüseyinabad (Alaca) nahiyesine bağlı bir köydür.[142] Köyün kurucusu Oğuzların Yaparlı boyu olmalıdır. Ancak, Sultan Samıt ocağı üyelerinin bu boyla ilgisi konusunda şimdilik kesin bir şey söylenemez. Hatta, köyün adındaki 'eski' nitelemesine bakılırsa, Yaparlıların terk ettiği yerleşime Sultan Samıt ocağı üyelerinin yerleştiği söylenebilir. Aynı yüzyılda Alaca'da Yeniyapar adında bir köy kayıtlıdır. Yine aynı yüzyılda biri Artova biri de Mecitözü nahiyesinde olmak üzere iki Keşlik köyü varsa da bunların Alaca'ya bağlı Keşlik köyüyle bir ilgisinden söz edilemez.[143]

Alvar, on altıncı yüzyılda Gürün nahiyesine bağlı bir köydü. Köyde Kabak Abdal'ın türbesi vardır. Kabak Abdal, Hacı Bektaş'ın Kuluncak yöresini irşat etmek amacıyla gönderdiği bir eren olarak bilinmektedir. Türbenin kitabesinde 1852 tarihi kayıtlıdır.[144]

Kabak Abdallar, eski yurtlarının Islahiye ve Maraş olduğunu söylemektedir. Bu söylentiye göre Islahiye'nin Ka-

---

141 *438 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri*, cilt: I, s.69

142 *387 Numaralı Muhasebe-i Karaman ve Rum Defteri*, cilt: II, s.118

143 Aynı defter, s.122

144 Hüseyin Şahin, *Alvar'da Kabak Abdal Tekke Günü Geleneği*

baklar köyü, Kabak Abdalların eski yurdu olmalıdır. Kabaklar köyünde Batı Anadolu'daki Alevilerin iki ocağından biri olan Hacı Emirli'nin zaviyesi vardı. 1563 yılında bu zaviyede Şeyh İbrahim Baba soyundan olan 41 derviş vardı. On altıncı yüzyılda Kabaklar, Binboğa'da yaylayıp Islahiye'deki Güvercinlik'te, Toprakkale yöresindeki Kınık nahiyesinde ve Yüreğir'de kışlıyordu. Maraş Karamanlısına bağlı olan Kabaklar, 102, 5, 3, 6, 116 neferan nüfusa sahip beş kola ayrılmıştı. Yüreğir'de kışlayıp çeşitli yerlerde yayladığı belirtilen 116 neferanlık kolda ise 6 kişi Deve Baba zaviyesinin hizmetkarıydı.[145]

Osmanlı kayıtlarında Kabak Abdalların adının geçtiği öteki yerler, Aydın, Saruhan, Menteşe, Hudavendigar ve Balıkesir'dir.[146] Buraların aynı zamanda Yanyatır ve Hacı Emirli ocaklarının yurdu olması, bu iki grubun Islahiye kökenli olmasıyla ilgilidir.

Yozgat'ın merkez ilçesine bağlı Bayatören, Çamurlu, Sivri, Gözeli ve Kaşkışla köyleriyle Arpalı köyünün bir bölümü Harmandalı aşiretindendir.[147] Kaynaklarda Harbendelü biçiminde de yer alan Harmandalı, Halep Türkmenlerinin dört ana kolundan biriydi. Halep Türkmenleri, Malatya ve Sivas taraflarında yaylaya çıkan, Antep ve Halep'te kışlayan bir topluluktu. Aşiretin bazı kolları on altıncı yüzyıldan önce yerleşik yaşama geçmişti. Malatya'nın Korucuk, Atabeg, Anbarcık, Kurdkuyu gibi köyleri yerleşik Harmandalıların yurduydu. Sivas'ın Kangal yöresinde Harmandalı adında bir yöre vardır ki, bu yöre de konumuz olan aşiretle ilgilidir.

---

145 Refet Yinanç-Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, cilt: II, s.640

146 Cevdet Türkay, *Osmanlı İmparatorluğunda Aşiret Oymak ve Cemaatlar*, s.445

147 Hacı Bektaş ocağınca bu köyler için görevli kılınan dedelere verilen belgelerde "Harmandalı aşireti köyleri" ibaresi yer alırdı.

1548 yılında Kangal'ın Mancılık yöresinde yaylayan başka bir Harmandalı topluluğunun 66 neferan nüfusu vardı. Topluluğun buradaki yurtları Bayad, Gökavenhisarı ve Karakebir idi. 1583 tarihinde Pir Hüseyin ve Bostanlık adlı obaları olan Harmandalı'nın toplam nüfusu 179 neferandı. Topluluk 1641 yılında da aynı yörede yaylıyordu ve 176 neferan nüfusu vardı.[148] Harmandalı topluluğunun bu yurtlarından birisi Bayad adını taşımaktadır ki, yukarıda belirttiğimiz gibi Yozgat'taki Harmandalı köylerinden birisinin adı da Bayat'tır.

Halep ile Antep arasında kışlayan Harmandalı'nın (Harbendeli) bir bölümü Safevi devletine katılarak etkin roller üstlendi. Topluluk, başkenti Diyarbekir olan Akkoyunlu devletinin de temel direklerinden biriydi. Safevilerde Şamlu adıyla anılan oymağın bir parçası olan Harmandalı, Osmanlı kayıtlarında Şam Türkmeni olarak geçer.[149] Buradaki Şam, Suriye anlamındadır. Günümüzdeki Şam'ın o dönemdeki adı Dımışk'tır.

Baba Samıt ocağı, Anadolu'dan çok Azerbaycan'a damgasını vurmuştur. Hacı Bektaş ocağını Azerbaycan'a getirenler Baba Samıt dervişleridir. Bu dervişlerin Anadolu'dan Azerbaycan'a I. Şah İsmail zamanında geldiği sanılmaktadır. Baba Samıt tekkeleri ilkönce Arran yöresinde kurulmuş, daha sonra tüm Azerbaycan'a yayılmıştır. Onun adına bir türbe Sabirabad'dın Şıhlar köyündedir. Türbeyi Şah Tahmasb zamanında Şirvan beylerbeyi yaptırmıştır. Türbedeki kitabeye göre Baba Samıt, Hacı Bektaş Veli oğludur. Safevi şahları Baba Samıt tekkelerine büyük önem verirdi. Örneğin, Sultan Şah Hüseyin 1704 yılında Şirvan

148 İlhan Şahin, *Yeni-İl Kazası ve Yeni-İl Türkmenleri*, s.256

149 Faruk Sümer, *Safevi Devletinin Kuruluşunda Anadolu Türklerinin Rolü*, s.160, 172

yöresindeki Baba Samıt tekkelerine halifeler atamıştı.[150] Ocağın talibi olan Harmandalı topluluğunun da Safevi devletinde etkin roller üstlenmesi dikkate değer bir konudur. Bu durum, Harmandalıların dede ocağı üyeleriyle birlikte Azerbaycan'a gittiğinin belirtisidir.

## 2. GÜVENÇ ABDAL OCAĞI ve ÇEPNİLER

Güvenç Abdal, Karadeniz bölgesindeki Çepnilerin ve Nalcıların dede ocağıdır. Ocağın merkezi, Gümüşhane'nin Kürtün ilçesine bağlı Taşlıca köyüdür. 1590 tarihli bir yazıda, Tirebolu'nun Taşlıca köyündeki bir şeyhin kendisine bağlı talipleriyle ahlak dışı ilişkilere girdiği iftirası yer almakta[151] olduğuna bakılırsa köy o dönemde de ocağın merkezidir. Şeyhoğulları da denen ocak üyelerinin bir bölümü Giresun'un Dereli ilçesinin Geyrez köyündedir.[152] Fatsa'ya bağlı Kızılkaya köyünde de ocak üyeleri vardır.

Ocak kurucusu olan Güvenç Abdal, Vilayetname'ye göre Hacı Bektaş'ın hizmetindeki dervişlerdendir.[153] Güvenç Abdal, 'Güvenç obasının abdalı' anlamında sosyal bir addır. Güvenç, bir Çepni obasıdır. Çepnilerin bulunduğu yerlerde Güvenç, Güvem, Güvendi gibi yer adlarının varlığı, Amasya ve Balıkesir'deki Çepniler arasında Güvem Çepni adının kullanılması bu yargının dayanaklarıdır. Bu durumu tahrir kayıtlarında da görmek mümkündür. Anka-

---

150 Fuzuli Bayat, *Safevi-Bektaşi İlişkileri*

151 Hanefi Bostan, *XV-XVI Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadi Hayat*, s.312, 364

152 Ayhan Aydın, *Doğu Anadolu'da İnanç Önderleri Arasında*

153 *Vilayetname*, s.78-81. Hacı Bektaş, bir alacağı için Güvenç Abdal'ı Hindistan'a göndermiş, görevini yerine getiren Güvenç Abdal, oradan getirdiği bir kızla evlenmiştir.

ra'nın Kızılcahamam ilçesine bağlı Güvem kasabasının yanında Güvenç adında iki yerleşim kayıtlıdır. Aynı yerde Çepni köyü de vardır.[154]

Doğu Karadeniz'deki ocağa bağlı yerleşimler, Ordu'nun Gürgentepe kasabasının Akören mahallesi, Trabzon'un Akçaabat ilçesinin Eskiköy, Lalang (Karpınar), Mersin kasabası ve kasabanın Koftez (Üzümlü) mahallesi, Akçakale kasabasının Garziya (Gökçekaya mahallesi), Sarı (Sarıca) köyü, Çarşıbaşı ilçesine bağlı Samsun ve Gılgandoz (Serpil) köyleridir.[155]

Öteki talip yerleşimler şunlardır:

Ünye'de: Kirazbeli, Erenyurt beldesi (Şerefiye ve Dumanlı mahalleleri), Gocuklu, Ballık,[156] Üçpınar, Şenyurt, Göbünalcı mahallesi, Gölevi, Sarıhalil (yalnızca Yalak mahallesi)

Fatsa'da: Sarnıç, Akkaya, Bolaman, Güvercinlik, İnönü, Çullu, Mandıra

Korgan'da: Çiftlik beldesi.

Gürgentepe'de: Akören, Ağızlar, Gölyanı, Akyurt, Gölbelen, Işıktepe beldesi,

Uluğbey'de: Örenköyü, Başçardak, Hocaoğlu, Kumanlar (Çiftlik mahallesinde), Şıhlılar (Değirmendere ve Harıtlıoğlu mahallelerinde), Durakköyü (Eğrek mahallesinde), Tepekışla mahallesi,

Gölköy'de: Kuzören.

Mesudiye'de: Akkırık, Güzelce, Türkköy[157]

---

154 *438 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri*, cilt: I, s.70

155 Coşkun Kökel, *Taşlıca ve Eskiköy Bağlamında Güvenç Abdal Ocağı*, in *2. Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşilik*

156 Bu köydekiler yirminci yüzyılda Gümüşhane tarafından geldiklerini ve Nalcı topluluğundan olduklarını söylemektedir. Ballık köyü de aynı topluluktandır.

157 Ayhan Aydın, aynı yazı. Kaynak kişi Gümüşhane'nin Kırıntı köyünden

Giresun'un Dereli ilçesinde: Bahçeköy, Samail, Zırhan, Çamoluk, Geyrez,

Alucra'da: Uzun ve Çakmanus köyünün Gavrazlı mahallesi.[158]

Karadeniz bölgesindeki Alevilerin bir bölümü Nalcı adını taşımaktadır. Ünye'nin Gölceğiz, Fartıl, Akçay, Üçpınar, Sarıhalil, Dallık, Denizbükü ve Göbü köyleri, Nalcı Alevilerin yurdudur. Nalcılık ve Demircilikle uğraşan bu topluluğun Trabzon yöresinden geldiği söylenmektedir. Bunlar, Sünnilere Türk, kendilerine Nalcı demektedir.[159]

Batı Karadeniz'deki Çepni Aleviler, Doğu Karadeniz'den gelmiştir. Düzce'nin Gölyaka ilçesine bağlı Yunusefendi, Hacıyakup, Açma, Kazıkgölü, Çamlıbel; Kocaeli ilinin Kandıra ilçesine bağlı Ballar, Keften ve Çayırova köyleri bu yerleşimlerdendir.[160] Kağızman'ın Boyalı köyü de Güvenç Abdallıdır. Ayrıca, Niksar'ın Kızılelma, Geyikgölü, Abdaltam, Gazalaba, Kıllıgeriş, Dönekse köylerinde bu ocağın talipleri vardır.[161]

Güvenç obasının yurtlarından biri, Diyarbakır'ın Şarki Amid nahiyesindeki Güvençoğlu köyüydü.[162] Bektaş obası bu yörede iki yerde yurt tutmuştu.[163] Güvençoğlu köyü,

---

Kazım Aydoğan, kendilerinin Fatsalı Alevilere Çepni dediğini, Fatsalı Alevilerin ise Kırıntılılara Ekinci dediğini söylemektedir.

158 Ayhan Aydın, aynı yazı

159 Halil Bedi Yönetken, *Sıraç ve Nalcı Alevilerinde Samah*

160 Alemdar Yalçın-Başak Uysal, *Karadeniz Çepnileri 1: Taşlıca Köyü*; aynı yazarlar, *Karadeniz Çepnileri 2: Eskiköy*; Coşkun Kökel, *Güvenç Abdal Ocağı Üzerine Bir Değerlendirme*, HBV, sayı: 35; Ali Duran Gülçiçek, *Alevilik*, cilt: II, s.540

161 Ayhan Aydın, *Doğu Anadolu'da İnanç Önderleri Arasında*

162 Muzaffer Arıkan-Mesut Elibüyük-Refet Yinanç-Yılmaz Kurt, *Diyarbekir Vilayeti Mufassal Tahrir Defteri*, I, s.195

163 M. Salih Erpolat aynı tez, s.76. Bektaş obasının bu iki yurdu tahrirlerde Bektaş Viranı ve Bekteş Viranı biçiminde kayıtlıdır.

Bismil'in Seyithasan adlı Alevi-Türkmen köyüne komşuydu. Burada Çepni adında bir köy de vardı.

Güvenç obasının bir başka kışlak yurdu Urfa'nın Akçakale yöresindeydi. Obanın yayla yurdu ise, Yama dağlarının kuzey kesimindeki Güvenç mezrasıydı. Mezra, Divriği'ye bağlı köylerden Avşarcık ve Yellice köylerinin yakınındaydı.[164] Obadan kopan bir grup, Malatya'nın Hekimhan ilçesindeki Güvenç köyünü kurmuştur. Güvenç köyü halkı, yedi yüzyıl önceki yayla ve kışla yurtlarını unutmamıştır.[165]

Görüldüğü gibi, Güvenç obası, Bekdeş obasıyla birlikte Şarki Amid'de bulunmuştur. Bu iki oba Yeni-İl yaylasında da birliktedir. Dolaysıyla, 'Güvenç obasının abdalı' ile 'Bekdeş obasının hacısı' yakın ilişki içindedir. Bu veriler Hacı Bektaş ile Güvenç Abdal'ın yakın ilişkisinin kanıtlarıdır ve Vilayetname'yi doğrulamaktadır. Ne var ki, Karadeniz bölgesi dışındaki Çepnilerin mürşit dede ocağı Güvenç Abdal değil, Dede Garkın'dır. Bu durum, Dede Garkın ile Güvenç Abdal arasında bir ilişki olasılığını akla getirmektedir. Nitekim Güvenç Abdal şeceresinde Dede Garkın'ın yer alması ve şecerede Dede Garkın'ın asıl adı olan Numan adında üç kişinin adının geçmesi bu olasılığı güçlendirmektedir.[166] Dede Garkın'a bağlı topluluklar da öteden beri Bismil yöresinde, yani, Güvenç obasıyla aynı coğrafyadaydı.

---

164 Hamza Aksüt, aynı yapıt, s.315; Ersin Gülsoy, *XVI Asrın İlk Yarısında Divriği Kazası (1519-1548)*, s.43

165 Hekimhan'ın Güvenç köyünün tarihi için bkz., Hamza Aksüt, *Anadolu Aleviliğinin Sosyal ve Coğrafi Kökenleri*, s.315-320; ayrıca bkz., bu kitabın Hacım Sultan Ocağı bölümü

166 Alemdar Yalçın-Hacı Yılmaz, *Güvenç Abdal Ocağı*, HBV, sayı: 35. Dede Garkınla ilgili bölüm şöyledir: "*Musa Kazım er Rıza, onun oğlu İbrahim Sani, onun oğlu Hasan, onun oğlu Ali, onun oğlu Sultan İsmail Atmunudi, Dede Garkın onun oğlu Abdullah...*" Dede Garkın şeceresine göre de Dede Garkın'ın babasının adı Sultan İsmail'dir.

Güvenç Abdal ocağından başka, Hacıbektaş kasabasında Güvençler adında bir dede grubu daha vardır. Isparta'daki bazı Alevi köylerin mürşitliğini bu Güvençler üstlenmiştir. Örneğin, Isparta'nın Yakaören köyündeki Şeyh İsmail ocağı bu Güvençlere bağlıdır.[167]

On altıncı yüzyıl kayıtlarına göre Karadeniz'deki Çepniler'in yurdu Trabzon'un batısındaki yöreydi. Çepnilerin yöredeki en kalabalık topluluk olmasının bir sonucu olarak on altıncı yüzyıl ve öncesinde Giresun kazasının adı Vilayet-i Çepni idi.[168] Yöredeki dağlar da Çepni adını taşıyordu. Çepni vilayetinde Güvenç obasının ad verdiği yerleşimlerden biri Kara Güvenç idi.[169] Dönemin yazarlarından Mehmet Aşık bu Çepnilerin Rafizi (Alevi) olduğunu belirtmektedir.[170] Ayrıca, 1515 yılında yapılan tahrirde 13 kişi Kızılbaş olarak kaydedilmiştir ki, bu tür bir nitelemeye Osmanlı tahrirlerinde pek rastlanmaz. 1550 tarihli bir yazıda ise Trabzon, Kürtün ve Giresun yöneticileri, melahide (Alevi) olduğu için cezaevine konan bazı kimselerin Sünni olduğunu belirterek salıverilmesini istemektedir. Aynı tarihli bir yazıda Giresun kalesi komutanının Kızılbaşlıkla suçlananları salıverdiği belirtilmektedir.[171] 1565 ve 1590 yıllarında Trabzon yöneticisine gönderilen iki fermanda Kızılbaş ayini yapanların ve Safevilerle ilişkisi olanların yakalanıp gönderilmesi istenmektedir.[172]

---

167 Ayhan Aydın, *Batı Anadolu'da Alevi-Bektaşi İnanç Önderleri Arasında*, Cem dergisi, sayı: 127, s.287

168 Mehmet Fatsa, *XV. XVI. Yüzyıllarda Giresun Kırsalının İdari ve Sosyal Tarihi*, s.59

169 *387 Numaralı Vilayet-i Karaman ve Rum Defteri*, cilt: II, s.157

170 M. Hanefi Bostan, aynı yapıt, s.313

171 M. Hanefi Bostan, aynı yapıt, s.311

172 Faruk Sümer, *Oğuzlar*, s.147; M. Hanefi Bostan, aynı yapıt, s.364

Tüm bu verilerden Karadeniz bölgesindeki Çepnilerin on altıncı yüzyıl ve öncesinde Alevi olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Tarihsel gerçek böyle olduğu halde, Çepnilerin Aleviliğini kabullenemeyen bazı araştırmacılar, onların Bekir, Ömer ve Osman adlarını kullandığını kanıtlamak için çaba harcamaktadır. Buna göre Çepni (Giresun) kazası kayıtlarında 1486 yılında baba adı olarak, 3 kişinin adı Ömer, 4 kişinin adı Osman olup Bekir adı yer almamaktadır. Kişi adlarında ise 2 kişi Bekir, 9 kişi Ömer, 8 kişi ise Osman'dır. Baba adlarında Bekir % 0, Ömer % 0.6, Osman % 0.8 oranındadır. Kişi adlarında Bekir % 0.4, Ömer % 1.8, Osman % 1.6 oranındadır.[173] Ne var ki bu adlar, araştırmacıların iddiasının tersine, yalnızca Çepnilere ait değil, Çepni vilayeti coğrafyasındaki toplam nüfusa aittir. Oysa, bu coğrafyadaki tüm nüfusun Çepni olduğu söylenemez. Üstelik, bu nüfusun içinde cami görevlisi, asker gibi belli bir Sünni kesim de bulunmaktadır.

Faruk Sümer, Çepnilerde Alevi ad vurma geleneğinde yer almayan Ebubekir, Ömer ve Osman adlarına sıkça rastlandığını savunarak Trabzon Çepnilerinin Sünni olduğu kanısındadır.[174] Oysa, yazarın sözünü ettiği Çepni köylerinde bu adları taşıyan herhangi bir kimse yoktur. Bölgede Çepni adı taşıyan bazı köylerdeki kişi adları şöyledir:

Şimdiki Espiye ilçesine bağlı olan Çepni köyü: Himmet oğlu Mahmut, Mehmet oğlu Bayad, Halil oğlu Ahmet, Piri oğlu Ramazan ve İsmail.[175]

---

173 M. Hanefi Bostan, aynı yapıt, s.367. Yazar, yapıtının sonuç bölümünde Çepniler için şu savı öne sürmektedir: "*Bu araştırmanın en önemli sonuçlarından biri de sancakta yaşayan en önemli Türk grubunu oluşturan Çepnilerin büyük çoğunluğunun Kızılbaşlıkla bir ilgisinin olmadığıdır.*" (s.545)

174 Faruk Sümer, *Oğuzlar*, s.247

175 Mehmet Fatsa, aynı yapıt, s.234-235

Göl nahiyesindeki Çepni: Mehmet oğlu Bayram, Hasan ve Fazlullah; Ahmet oğlu Yusuf; Süleyman Kethüda ve oğulları Nur Ali, İbrahim.

Satılmış-ı Bayram'daki Çepni: Adil Melik oğlu Mehmet ve Mansur, Tursun oğlu Süleyman.

Bölük-ü Geriş-Alabeğce'deki Çepni: Yakup oğlu Turali, Hamza oğlu Denegeldi, Mahmut oğlu Mehmet, Hasan oğlu Nusret, Gavvas oğlu Seydi, Uğurlu oğlu Halil, İbrahim oğlu Seydi Ali[176]

Görüldüğü gibi Çepni adını taşıyan köylerde Sünniliğin ilk üç halifesinin adları yer almıyor. Bu durumda, Çepnilerde Sünniliğe dayanak olarak geliştirilen Bekir, Ömer ve Osman adları savının gerçekle ilgisi çok zayıf kalmaktadır. Zaten, Çepnilerin Alevi olduğuna ilişkin tek veri Mehmet Aşık'ın verdiği bilgi değildir. Devlet yazışmalarında ve uygulamalarında bu bölgedeki Çepnilerin Alevi olduğu açıkça görülmektedir. 1555 yılına ait bir kayıtta Kürtün kazasındaki halkın bir bölümünün "Kızılbaş muhibbi" olduğu ve Safevilere katıldığı yazılıdır.[177] Yine Osmanlı kayıtlarından anlıyoruz ki, 1510'lardaki "Kızılbaş Fetretinde" Trabzon'un Harşid deresinde çıkan büyük karışıklık nedeniyle Çepnilerin bir bölümü dağılmış ya da Safevilere katılmış, bunların yurtlarına başka yerlerden gelenler yerleşmiştir.[178] Resmi

176 Bahaeddin Yediyıldız-Ünal Üstün, *Ordu Yöresi Tarihinin Kaynakları 1455 Tahrir Defteri*, s.93-94, 121, 197

177 Bekir Kütükoğlu, *Osmanlı-İran Siyasi Münasebetleri*, s.8

178 Bahaeddin Yediyıldız-..., aynı yapıt, s.358. 1515 tahririnde yer alan bu kayıt şöyledir: "*Bundan evvel Kızılbaş gaflet ile gelüp Kürtün vilayetine girüp reaya zaruri itaat edüp biler gittikleri sebepten mülkleri ve esbapları satıldıktan sonra yine vatanlarına gelüp mülkleri kendilerine emrolunmuş idi. Şol reaya ki gelüp mülküne mutasarrıf oldu hoş, ve illa gelmeyen reayanın ve gelüp mülküne mutasarrıf olmayan reayanın mülklerine her kim mutasarrıf ise bennak resmin ve öşrün vesair rüsumun sahib-i timara eda eyleye.*"

kayıtlara göre bu karışıklık 1550'lerde de sürmektedir.[179] Osmanlı devleti, 1585 yılında aldığı bir kararla Alevi olduğu gerekçesiyle Çepnilere timar verilmesini yasaklamıştır.[180]

Osmanlı devletinin Karadeniz bölgesi halkını Sünnileştirmek için büyük çaba harcadığı görülmektedir. Çepnilerin tımarının elinden alınması, cami yapımının teşvik edilmesi, Alevi olduğu belirlenenlere ceza verilmesi gibi çabalara karşın bölgede yine de Alevi varlığının sürdüğü anlaşılmaktadır. 1486 yılında Çepni kazasında 1 Bektaşi, 5 derviş, 1 abdal kayıtlıdır. Kürtün kazasında ise 1 dede, 5 şeyh, 2 halife, 1 tekyedar, 2 derviş kayıtlıdır.[181] Öteki bölgelerde bu şiddette olmayan Aleviliğe karşı mücadelenin nedeni, I. Selim'in Trabzon'da şehzadelik yapması ve Safevilerle mücadelede ünlü bir Osmanlı askeri olan Bıyıklı Mehmet Paşa'nın bu bölgede görevli olmasındır.[182]

1431 tarihli bir kayıda göre, Canik'teki (Samsun ve çevresi) Çepnilerin bir bölümü Rumeli'ye sürülmüştür. Sürgünün nedeni kargaşa çıkarmaktır. 1439 tarihli defterde Arvanid sancağında (Piremedi ve Kosova) Çepni adında bir köy kayıtlıdır ki, bu sürülenlerin kurduğu bir yerleşim olmalıdır. Rumeli'deki Çepnilerin asıl yurdu Rodoplardı. Rodop dağlarının kuzey ve kuzeybatısında 1528 yılında Çepni adında bir nahiye vardı. Yirminci yüzyıl başında bile Rodoplar'da Çepni köyü vardı.[183]

Karadeniz'deki Çepnilerin yaylalara taktığı adlar da konumuz açısından önemlidir. Ocağın merkezi olan Taşlıca

179 M. Hanefi Bostan, aynı yapıt, s.358. 1554 tarihli defterde Kürtün'e bağlı Üreğil köyü için bu kayıt düşülmüştür.
180 Faruk Sümer, *Oğuzlar*, s.247
181 M. Hanefi Bostan, aynı yapıt, s.301-303, 308-310
182 M. Hanefi Bostan, aynı yapıt, s.57-58
183 Aynı yapıt, s.361-362

köyünün yakınındaki Güvendi yaylası ve ziyareti kuşkusuz Güvendi obası ve Güvenç Abdalla ilgilidir. Yörenin en ünlü yaylaları olan Eski Bektaş ve Bektaş[184] ise Hacı Bektaş'ın üyesi olduğu Bektaş obasıyla ilgilidir. Saru Baba yaylasını[185] da bunlara ekleyebiliriz.

Çepnilerin ve öteki Alevi toplulukların Karadeniz bölgesindeki varlığı ve izleri bunlardan ibaret değildir. Bölge, abdal ve derviş unvanı taşıyan erenlerin kurduğu zaviyelerle örülüydü. Bu zaviyelerden en ünlüleri şunlardı: Ordu ile Giresun arasında sahilin iç kesiminde yer alan Turnasuyu'nda Abdal, Şıhlı'da Şeyh İdris, Yavuzkemal'de Şeyh Mustafa, Akköy'e bağlı Sandalbükü'nde Hasan Dede, Perşembe'ye bağlı Ağcaova'da Şeyh Nebi Fakih, Ulubey'e bağlı Şeyhler'de Şeyh Abdullah, Gölköy'de Şeyh İman Dede ve Abdullah Halife, Kabataş'ta Şitlü Dede, Aybastı'da Kutlu Doğmuş ve Bektaş oğlu Derviş Hasan, Reşadiye'de Şah Kulu Abdal, Abdal Bayezid, Şahruh Abdal ve Mirza Abdal.[186]

Giresun kenti Alevi zaviyelerce dört bir yandan sarılmıştı. Kentin doğusundaki Sarvan köyünde Derviş Hamza, güneyinde Tekke köyünde Yakup Halife, Kayadibi köyünde Derviş Seyyidi, batıda Seyyid köyünde Hasan Dede, Boztekke köyünde Şeyh Kerameddin zaviyeleri Giresun kentini kuşatma altına almıştı.

Günümüzde Giresun'un Tayyardüzü mahallesinde kalıntıları bulunan Hasan Dede zaviyesi için 1515 tarihli deftere Hasan Dede oğulları zaviyelerinden biçiminde not düşülmüştü. Zaviyeye 1554 yılında 13 kişi bakıyordu:

---

184 Mehmet Fatsa, aynı yapıt, s.335. Bektaş yaylasının çevresindeki yerleşimlerde Bektaş soyadı taşıyan aileler vardır.

185 Mehmet Fatsa, aynı yapıt, s.240

186 Bahaeddin Yediyıldız-..., aynı yapıt, cilt: I, s.XIII

*Hüseyin oğlu Ali, Ali oğlu Hüseyin, Hasan Dede oğlu Hamza, Hamza oğlu Şaban, Mümin oğlu Yusuf, Seydi oğlu Murad, Osman oğlu Ebu Yusuf, Şahkulu ve Pir Ali, Halil oğlu Hüsam, Hüsam oğlu Hasan, Musa oğlu Cafer, Ali oğlu Hacı Piri.*[187]

1792 tarihli bir mahkeme tutanağında burasının Hacı Bektaş Veli tarikatına bağlı zaviyelerden olduğu yazılıdır. Bu tarihte zaviyeye bakan kişi de Hacı Bektaş evladındandır. Ayrıca mahkeme tutanaklarında zaviyeye bakan kişiler için dede, pir ve şahkulu gibi unvanlar kullanılmıştır.[188]

Bu zaviyelerin birçoğu günümüze ziyaret olarak ulaşmıştır. Tarihi süreçte bazı eren adları ise değişime uğramıştır. Örneğin, Kabataş'a bağlı Kuzköy'deki Şit Abdal ya da Şidlü Dede, Şeyh Halil'e dönüşmüştür.[189]

Bölgedeki Alevi topluluklar Çepnilerle sınırlı değildi. Dulkadır ve Yeni-İl Türkmenleri arasındaki Çağırganlı obasının bir kolu, Torul'un Akdağ yaylasında yaylıyor, Trabzon kenti yakınında kışlıyordu.[190] Güvenç Abdal ocağına ait şecerede adı geçen Çağırgan Baba, kuşkusuz bu Çağırganlı obasının bir erenidir.[191] Bundan başka, Kuyumcu, Sülmenli, Demirci, Eberci, Kuşdoğan, Çanakçı, İğdir gibi Dede Garkın ocağı grubunda yer alan obalar da bu bölgedeydi.[192]

Çepnilerin Karadeniz bölgesine nereden geldiği konusuna gelince: Batı Anadolu'daki Çepnilerden derlenen bi-

---

187 Mehmet Fatsa, *Giresun'da Bir Türkmen Dervişi, Kutbü'l Arifin Hasan Dede ve Sandalbükü Zaviyesi*

188 Mehmet Fatsa, aynı yazı

189 Bu dönüşümün öyküsü için bkz., Bahaeddin Yediyıldız-..., aynı yapıt, cilt: I, s.XIII-XVIII

190 1565 yılına ait iki kayıtta Çağırganlı obasından Memi oğlu Derviş Ali adlı birisinden söz edilmektedir. (Hanefi Bostan, aynı yapıt, s.371)

191 Alemdar Yalçın-Hacı Yılmaz, *Güvenç Abdal Ocağı*

192 Mehmet Fatsa, aynı yapıt, s.107, 116, 184, 186, 284, 315

gilere göre Çepniler, Horasan'ın Bozulus yöresinden Anadolu'ya gelmiştir.[193] Burada kastedilen Horasan, Mezopotamya bölgesidir. Çünkü, Bozulus'un yurdu Diyarbakır, Mardin ve Urfa idi. Akkoyunlu devletindeki topluluklar arasında Çepniler önemli bir yere sahipti. Uzun Hasan zamanında bu Çepnilerin başında İl Aldı Beğ vardı. Bu verilere göre Karadeniz bölgesindeki Çepnilerin bir önceki yurdunun Güneydoğu Anadolu (Mezopotamya) olduğu söylenebilir. Bunlar, Akkoyunluların Trabzon Rum devletine yaptığı akınlar sırasında buraya gelmiş olmalıdır.

## 3. KOÇU BABA OCAĞI

Hacı Bektaş ocağına bağlı olan Koçu Baba ocağının merkezi Kırıkkale'nin Balışeyh ilçesine bağlı Koçubaba kasabasıdır. Ocağın talipleri, Eskişehir'in merkez ilçesine bağlı Aşağı Ilıca, Yörükkırka, Yenisofa, Kargın, Kayapınar, Gündüzler; Seyitgazi ilçesine bağlı Arslanbeyli ve Üçsaray köylerindedir.[194] Çorum'un Seyfe, Yozgat'ın Kuyumcu köylerinin bir bölümü de Koçu Baba talibidir. Bunlardan başka, Çankırı kentinin Alibey mahallesindeki halk da bu ocağın talibidir. Alibey mahallesi halkının bir bölümü, yirminci yüzyıl ortalarından itibaren Ankara, İstanbul, Kırıkkale ve Karabük kentlerine göçmüştür. Elekçi Baba'nın soyundan geldiğini söyleyen mahalle halkına göre Elekçi Baba, Koçu Baba'ya ikrar vermiştir.[195] Çankırı kentindeki bu taliplerin geçim kaynağı öteden beri elekçiliktir. Dış topluluklar bunlara

193 M. Hanefi Bostan, aynı yapıt, s.353

194 Coşkun Kökel, *Eskişehir Yöresi Alevi Bektaşi Kültürünün Temel Dinamikleri*, HBV, sayı: 37

195 Coşkun Kökel, *Çankırı İlindeki Alevi Köyleri Hakkında*, in *Alevilik Araştırmaları Dergisi*, sayı, 1, s.200

Elekçi ya da Poşa der. Bunlar, Ankara'nın İsmetpaşa mahallesindeki Poşalar ile akrabadır.[196]

Koçubaba, zaviye çevresinde toplanan halkın kurduğu bir yerleşimdir. 1521 yılında burası Şeyh Koçu Baba olarak kaydedilen bir zaviyeden ibaretti ve zaviyede üç hane vardı. 1578 yılında ise Koçubaba 42 hane 16 mücerret ve 1 muaftan oluşan kalabalık bir nüfusa sahipti.[197] 1648 yılında Koçubaba'ya uğrayan Evliya Çelebi'ye göre burası iki yüz haneli bir Türkmen köyüdür. Köyde Bektaşi halifelerinden Koçu Baba'nın türbesi vardır ve Türkmenler bu babaya çok bağlıdır.[198]

Koçu Baba, 'Koçu topluluğunun babası' anlamında sosyal bir addır. Koçu obasının yurtları Elbistan'ın Aktil ve Sultan-Korusu köyleriydi. Sultan-Korusu'ndaki Koçlular, Elbistan'ın Çukur-Deresi'nde kışlıyordu. Kadıncık Ana'nın obası olan Kadıncıklu obası da bu iki köyde Koçlu obasıyla birlikteydi.[199] 1578 yılındaki Şah İsmail ayaklanması Sultan-Korusu yaylasında ortaya çıkmıştı. Tüm bunlar dikkate alındığında Koçlu obasının ve Koçu Baba'nın Hacı Bektaş ve Kadıncık Ana ile yakınlığı açıkça görülmektedir.

Koçu obasının ad verdiği öteki yurtlar Çorum'daki Koçioğlu mezrası, Aksaray'daki Koçilü köyü, Kayseri nahiyesindeki Koçlu mezrası ve İçel'deki Koçi köyü idi. Ereğli nahiyesinde ise Koçiler adında bir topluluk vardı.[200] Koçu obasının bir bölümü Safevi Türkmenleri arasındaydı. Ustacalu oymağına bağlı olan Koçulu beyleri Safevi devletinde

196 Tülin Bozkurt, *Poşalar Örneğinde Etnisite ve Toplumsal Cinsiyet İlişkisi*, in *Artakalanlar*, s.331-332

197 Ahmet Kankal, *On Altıncı Yüzyılda Çankırı Kazası*, s.280

198 *Evliya Çelebi Seyahatnamesi* cilt: I-II, s.700-701

199 Refet Yinanç-Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, s.506, 570

200 *387 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Karaman ve Rum Defteri*, cilt: I, s.111

önemli görevler üstlenmişti. Şah Tahmasb zamanındaki Piri Beğ ile Şah Abbas zamanındaki Mürşid Kulu Sultan bu obadandı.[201]

Ocağa ait vakfiyeler 1711, 1743, 1757, 1762, 1789, 1790 ve 1804 tarihlidir. Belgelerin çoğunda Koçu Baba ocağının Hacı Bektaş ocağına bağlı olduğu açıkça yazılmıştır. Yine belgelere göre ocak sorumluluğu babadan oğula geçmektedir.[202]

## 4. HÜSEYİN GAZİ OCAĞI

Battal Gazi'nin babası Hüseyin Gazi'nin adını taşıyan ocağın Kütahya'daki talipleri Elmalı, Sobran, İnli, Pusan köylerindedir. Eskişehir'deki talipleri, merkez ilçeye bağlı Musalar, Avdan, Ayvacık, Kayacık, Aşağı Ilıca, Akçakaya, Yörükkırka, Kayapınar; Seyitgazi ilçesine bağlı Akin, Yarbasan, Erikli, Çürüttüm ve Karacalık köylerindedir. Ocağın talipleri Karakeçili oymağındandır.[203] Karakeçili oymağı on dokuzuncu yüzyıl ortalarında bölgeye iskan edilmiştir. Bursa, Balıkesir, Bilecik, Kütahya yörelerine de iskan edilen bu oymağın büyük bölümü Sünnidir. On altıncı yüzyıl kayıtlarında bu bölgede Karakeçili oymağına rastlanmamaktadır. Söz konusu yüzyılda Karakeçili adında bir oymak Urfa'nın Viranşehir yöresindedir.[204]

Ocak üyeleri Karabıyıkoğlu olarak anılmaktadır. Karabıyıkoğlu, birçok yerde karşımıza çıkan ünlü bir obadır. Ör-

---

201 Faruk Sümer, *Safevi Devletinin Kuruluşunda Anadolu Türklerinin Rolü*, s.166

202 Müslüm Ulusoy, *Koçubaba*, s.269-276

203 Coşkun Kökel, *Eskişehir Yöresinde Alevi Bektaşi Kültürünün Temel Dinamikleri*, HBV, sayı: 37

204 M. Salih Erpolat, *XVI Asırda Diyarbekir Beylerbeyliğindeki Yer İsimleri*

neğin, 1511'de Osmanlı kuvvetleriyle savaşan Şah Kulu, Karabıyıkoğlu obasındandır. Karabıyık obasının bir kolu on altıncı yüzyılda Ağca Koyunlu'ya bağlı Musa Hacılı oymağı içindeydi. Bu oymak genellikle Şeyh İbrahim talibi topluluklardan oluşmuştu. Karabıyık obasının bu kolu Yeni-İl Türkmenlerindendi. Obanın Bozok'ta (Yozgat) da bir kolu vardı. Karabıyıkoğlu Şah Kulu, Osmanlı devleti ile son savaşı Kayseri'nin Sarıoğlan yöresinde yapmıştı.

## 5. SEYİT CEMAL SULTAN OCAĞI

Ocak üyeleri Eskişehir'in Kavacık köyündedir. Talipler, merkez ilçeye bağlı Kavacık, Kayapınar, Yukarı Çağlan, Kargın, Yenisofça, Akçakaya, Aşağı Ilıca, Ayvacık, Avdan, Gülpınar; Seyitgazi ilçesine bağlı Doğançayır, Gülpınar, Üçsaray, Akin, Erikli, İkizoluk ve Çürüttüm köylerindedir.[205] Kütahya'daki talipler, merkez ilçeye bağlı Elmalı, Sobran, Aydoğdu, Soğukçeşme, Çobanlar, Kirgilli; Altıntaş ilçesine bağlı Çalköy[206] Afyon'un Bavurdu (Alanyurt) köylerindedir. Ocağın taliplerinin Karakeçili oymağından olduğuna ilişkin bilgiler derlenmiştir.[207]

Vilayetname'ye göre Seyit Cemal Sultan, Hacı Bektaş'ın en ulu halifesidir ve onun sırdaşıdır.[208] Hacı Bektaş'ın emriyle Altıntaş'a gitmiş, daha sonra Tökelcik köyüne yerleşerek orada ölmüştür. Aslıdoğan adında bir oğlu olmuştur.[209] Sözü edilen Altıntaş, Kütahya'dadır.

---

205 Coşkun Kökel, aynı yazı

206 Ali Aksüt, *Kütahya'daki Alevi Yerleşimler*, Kızılbaş dergisi, sayı: 2, Duisburg, 2006

207 Coşkun Kökel, aynı yazı

208 *Vilayetname*, s.36

209 *Vilayetname*, s.81-82

Seyit Cemal, Hacıbektaş yakınlarında yer alan ve adı Hacı Bektaş vakıf köyleri listesinde geçen ve günümüze ulaşmayan Cemal köyünden[210] olabilir. Bu durumda o, 'Cemal köyünün seyyidi' anlamında sosyal bir ad olmaktadır.

Bu ocağın kurucusu olan Seyit Cemal ile Dersim yöresindeki Şeyhhasan aşiretinin pir ocağının kurucusu olan Derviş Cemal'in aynı kişi olduğu hakkında son yıllarda ortaya atılan görüşler doğru değildir.

## 6. ŞEYH ÇAKIR ve IŞIK ÇAKIR OCAKLARI

Şeyh Çakır ocağının talipleri Kütahya'nın Hisarcık ilçesine bağlı Şeyhler kasabası ve Şeyhçakır köyü, Emet ilçesine bağlı Bahatlar köyü ve Gediz ilçesine bağlı Akçaalan kasabasındadır. Işık Çakır ocağının talipleri ise Akçaalan kasabasındadır. Bu ocaklarda dedeliğin soya bağlı olması şart değildir. Hacıbektaş'taki Çelebilerin atadığı kişiler dedelik yapabilmektedir. Bu durum yakın zamanda ortaya çıkmış olmalıdır.

## 7. SARI İSMAİL OCAĞI ve AVŞARLAR

Vilayetname'de Hacı Bektaş'ın halifeleri arasında olduğu söylenen Sarı İsmail'den ad alan ocağın merkezlerinden biri Kütahya'nın Tavşanlı ilçesine bağlı Dedeler köyüdür. Burada Sarı İsmail'in türbesi vardır. Sarı İsmail'in bir başka türbesi Denizli'nin Tavas ilçesine bağlı Tekkeköy'dedir.[211] Kütahya'nın Domaniç ilçesine bağlı Saruhanlar köyü halkının

---

210 Mustafa Alkan, *Hacı Bektaş-ı Veli Zaviyesi Vakıfları (16. Yüzyıl)*, in *2. Uluslararası Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşilik*, s.955-968

211 Filiz Kılıç-..., *Horasan'dan Anadolu'ya Alevilik-Bektaşilik ve Denizli Oğuz Yerleşimine Genel Bakış*, s.94

bir bölümü bu ocağın talibidir.[212] Ocağın bir başka talip topluluğu Yedi Bucak Avşarıdır. Bunların dedeleri, Kayseri'nin Sarıoğlan ilçesine bağlı Karpınar köyündedir ve Gaziantep'ten geldikleri söylenmektedir.

Kayseri'nin Sarıoğlan ilçesine bağlı Burunören, İğdeli, Kaleköy, Karpınar ve Yerlikuyu köyleri Yedi Bucak Avşarındandır. Yerlikuyu köyü, daha önce yan yana olan Yerliburun ve Körkuyu köylerinin birleşmesiyle oluşmuştur. Yedi Bucak Avşarı'nın Halep'ten geldiği söylenmektedir.

Bucak Avşarı adında bir oba, Yeni-İl Türkmenleri içindeydi ve Yeni-İl kazasında yurt tutmuştu.[213] Ayrıca, on altıncı yüzyılda Alaiye (Alanya) yöresinde Bucak Avşar adında bir köy daha vardı.[214] Yedi nitelemesinin kökenini tam olarak belirleme olanağından yoksunuz. Bu niteleme, Halep'teki Yedi Bucak adlı bir yerle ilgili olabilir ki; şimdilik böyle bir yer belirlemiş değiliz. Halep'te yer alan Siverek'te, Bucak adlı bir yer varsa da, burasının Yedi ile nitelenip nitelenmediğini bilmiyoruz. Buna karşın, Yeni-İl Türkmenleri içindeki Avşar'ın bir kolunun Sekiz Avşarı olarak nitelendiğini biliyoruz.[215] Ancak, kesin olan bir şey var ki, Bucak Avşarı ya da Yedi Bucak Avşarı bir Avşar obasıdır. Obanın adı, Alevi toplulukları barındıran ve Halep'te kışlayan Yeni-İl Türkmenleri arasında geçmektedir.[216]

---

212 Ali Yaman, *Kızılbaş-Alevi Ocakları*, s.125

213Cevdet Türkay, *Osmanlı İmparatorluğunda Oymak Aşiret ve Cemaatler*, s.257

214 Faruk Sümer, *Oğuzlar*, s.310

215 İlhan Şahin, aynı tez, s.264

216 Türkmenler, Avşarların Halep'teki yerine 'Avşar Bucağı' diyordu. Burası, Amerna ve Aynel-Beyda ile Münbiç çayı (ya da kasaba) arasındaydı:

*"Daha ondan aşağı Amerna, Aynel Beyda*
*Avşar Bucağı'nın hubları gelmez hesaba*

Yedi Bucak Avşarı köylerindeki sülale adları ve bunların kökenleri şöyledir:

**Mahmud-oğlu:** Halep'ten Karpınar köyüne ilk gelen sülalelerden olduğu söylenmektedir. Mahmudoğlu obası, 1631 yılındaki tahrire göre, Mısırlı obasıyla birlikte Ali Kethüda'nın yönetimindeydi ve Yeni-İl'deki İmanlu Avşarı içindeydi. Oba, 1641 yılında Bozok'taki Karapınar ve Bekmez-Götürdü yurdunda yaylamaya başlamıştı. Obanın tahrir nüfusu, 1631 yılında 42 idi.[217] İmanlu Avşarı, 1548 yılında Yeni-İl'deki Kızıl Çukur yurdunda yaylıyordu. Dolayısıyla, Mahmudoğlu da bu yurttaydı. Adı geçen Karapınar köyü, incelediğimiz köylerden biri olan Karpınar olmalıdır. Buna göre Mahmudoğlu obasının Karpınar köyünü 1641 yılında yurt tuttuğu anlaşılmaktadır. 1647 yılında da Karapınar'da yaylayan Mahmudoğlu obası, 1703 yılında Rakka'ya sürülen Receblü Avşarı arasındaydı. Birkaç yıl Rakka'da kalan bu Avşarlar, Zamantı yöresine kaçmıştı.[218] Mahmudoğlu obası, 11 bennak, 9 mücerred olmak üzere 20 tahrir nüfusuna sahipti. Mahmudoğlu'nun ilk yurdunun Kaleköy olduğu söylenmektedir.

**Emirler:** Burunören köyünde yaşayan bir sülaledir. Emir obası, 1631 yılında Yeni-İl Türkmenlerinin İmanlu Avşarı kolunda olup 35 vergi nüfusuna ve 16.050 adet koyuna

---

*Bunbuç (Münbiç) viran olsun bütün haraba*" (Ömer Özbaş, aynı yapıt, s.35). Buna göre Avşar Bucağı, Gaziantep'in güneydoğusunda, Şanlıurfa'nın güneyinde olup Suriye topraklarındadır.

217 İlhan Şahin, aynı tez, s.199-200. Bekmez Yurdu, Gemerek ile Yedi Bucak Avşarı'nın günümüzdeki yurdu arasındadır. (2006 yılında yöreye yaptığım gezi notlarından)

218 Yusuf Halaçoğlu, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunun İskan Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, s.54-55

sahipti. Obanın yöneticisi Emir Ali idi. Oba, 1641 yılında Bozok nahiyesindeki Karapınar ve Bekmez Götürdü yurtlarında yaylamaya başlamıştı. Buradaki Emir, Ali'nin obasının adıdır.[219] Adı geçen Karapınar yurdu, incelediğimiz köylerden Karpınar olmalıdır. İmanlu Avşarı, 1548 yılında Yeni-İl'deki Kızıl Çukur yurdunda yayladığından Emir obasının da burada yayladığı anlaşılmaktadır. Kayseri'nin Tomarza ilçesindeki Avşar köylerinden Emir-uşağı'nın bu Emirlerin bir parçası olduğu söylenebilir.

**Mısıroğulları:** İğdeli köyünde yaşayan bir sülaledir. Mısırlu obası, Yeni-İl Türkmenleri arasındaki İmanlu-Avşarı ve Dokuz oymağı içinde yer alıyordu. 1583 yılında Dokuz oymağına bağlı olan ve vergileri İmanlu Avşarı ile birlikte kaydedilen Mısırlu, Yeni-İl'de, Koyuncu-Viran adlı bir yerde yaylıyordu. Oba, 1630 yılında 14 vergi nüfusuna sahipti. Mısırlu, 1641 yılında Bozok'taki Karapınar ve Bekmez-Götürdü yurtlarında yaylamaya başlamıştı.[220]

**Hodalar:** Karpınar köyünün kurucu sülalelerinden olduğu söylenmektedir. Hoda, doğal olarak, yöre halkının anlam veremediği ve ad vurma geleneğinde yer almayan ilginç bir addır. Bu durumda Hoda, büyük bir olasılıkla bir obanın adıdır. Bilindiği gibi, halk, Farsça'da tanrı anlamındaki 'Hüda'ya, 'Hoda' demektedir.

Tahrir kayıtlarında bazen Hoda bazen de Hoba olarak kaydedilen bir Avşar obası vardır. Hoda, Halep Türkmenlerine bağlı Receplü Avşarı içindeydi. Obanın yurdu olarak kaydedilen yerler Yeni-İl, Rakka, Karaman, Kırşehri, Sis, Kayseriyye, Adana, Kars-ı Meraş (Kadirli), Zülkadriye (Ma-

219 İlhan Şahin, aynı tez, s.199
220 İlhan Şahin, aynı tez, s.199, 215

raş) ve Zamantı kazasıdır. "Türkmen taifesinden" olduğu belirtilen Hoda, 1703 yılında Rakka'ya sürülmüştür.[221] Obanın yurtları arasında, konumuz olan yöreye en yakın olanı, Zamantı kazası ve Kayseriyye livasıdır. Kayseriyye ile kastedilen, Zamantı'dır. İncelediğimiz köylerin halkları, Zamantı üzerinden buraya geldiklerini söylemektedir. Ayrıca; Alevi toplulukları barındıran Yeni-İl Türkmenlerinin bir bölümünün Zamantı nahiyesinde kayıtlı olduğunu biliyoruz.

Obanın yurtları arasında sayılan bazı yerler, obanın asıl yurdu olmayıp sürgünü ve göçebeliğiyle ilgilidir. Örneğin, Rakka, obanın sürgün yeri, Adana, Kadirli gibi yerler ise obanın göç yoludur. Karaman ve Kırşehri de obanın asıl yurdu değildir, obanın bir ara asıl yurdunu bırakarak buralara sarkmak istemesiyle ilgilidir.[222]

Hoda-Hoba obasının yurtlarından en ilginci, kuşkusuz, Yeni-İl'dir. Rakka'ya sürülen topluluk, Yeni-İl Türkmenleri arasındaki bu obadır. Rakka sürgünü için 1729 yılında yapılan tahrirde oba, 10 bennak, 6 mücerred olmak üzere 16 vergi nüfusluydu.[223] Hoba'nın ya da Hoda'nın adının geçtiği kayıtlar 1690'lı yıllardan sonraya aittir. Bundan önceki tahrirlerde, Yeni-İl Türkmenleri arasında bu oba yer almamaktadır. Buna karşın, obanın bağlı olduğu Receplü Avşarı, Yeni-İl Türkmenlerinin Halep Türkmenleri kolunda adı geçen bir oymaktır.

---

221 Cengiz Türkay, aynı yapıt, s.420

222 Cengiz Türkay, aynı yapıt, s.420. ilgili kayıt şöyledir: "*Hobalı Afşarı cemaatı. Receblü Afşarı aşiretine tabi olup mukaddema Rakka'ya iskan olunmuşlardı.*"

223 Yusuf Halaçoğlu, aynı yapıt, s.54-55. Araştırmacı bu obayı tam olarak okuyamamış "Hovadlı?" biçiminde aktarmayı yeğlemiştir.

**Ağcalı:** Halktan derlenen bilgilere göre Ağcalı topluluğu Pınarbaşı'nın Hasa köyünden İğdeli köyüne oradan da Burunören köyüne gelmiştir. Hasa, 1563 yılı tahririne göre Maraş'ın Zamantı kazasının (Pınarbaşı ve Sarıoğlan'ın bir bölümü) Çörmüşek nahiyesinde yer alan 55 vergi nüfuslu bir köydü. Köy halkı Müslüman değildi.[224] Hasa köyünde günümüzde Avşar'ın Kara Receb obası oturmaktadır.

On altıncı yüzyılda Ağcalu topluluğu, başta Boğazlıyan olmak üzere Bozok'ta birçok yerde yurt tutmuştu. Burunören topraklarının bulunduğu Çubuk nahiyesinde Seyrekağıl, Örtülüce, Hamzalı ve Gevhertaş köylerinde de Ağcalu obası -göçebe olarak- barınıyordu.[225] Bunlardan Örtülüce'nin öteki adı Resullü idi ki, 1240 yılında ortaya çıkan Baba Resul olayının önderi Baba Resul'e ad veren obayla aynı adı taşımaktadır.[226]

Ağçalu obasının bir kolu Yeni-İl Türkmenleri arasındaydı. 1548 yılında Kangal'ın Mancılık yöresindeki Gökaven Hisarı yurdunda yaşayan Ağçalu, 4 neferan nüfusa sahipti. 1583'te 5 mücerred, 10 müzevvec olmaz üzere 15 vergi nüfusuna sahipti. 1630-31 yılında Sultan Kethüda yönetiminde 3 neferanı olan oba, 1641-42 yılında yine 3 neferan nüfusa sahipti ve Bozok nahiyesindeki Yosun Pınarı ve Kan yurtlarında yaylamaya başlamıştı. Bu son tahrirde, oba nüfusunun adı geçen yurtta bulunmadığı kayıtlıdır. 1644 yılında ise iki grup halinde Ekinci nahiyesinde yaşayan obanın 4 hanelik kolu, "perişan ve perakende" bir durumda, Güğercinlik'te (Kahramanmaraş ile Gaziantep arasındaki İslahiye yöresi) kışlıyordu. Obanın öteki kolu da aynı durum-

224 Refet Yinanç-Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, s.787

225 Yunus Koç, aynı yapıt, s.118

226 Baba Resul olayı ve Resul obası hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Hamza Aksüt, *Mezopotamya'dan Anadolu'ya Alevi Erenlerin İlk Savaşı*

da olup 5 neferan nüfusluydu.[227] Ağçalu obası, Şarkışla yöresindeki Gaziler-Mağarası ve Deli-İlyaslı köylerinin yakınında bir köye ad vermişti. Obanın buradan ayrılarak yukarıda sunduğumuz yurtlarda hareket etmeye başladığı anlaşılmaktadır.[228]

1703 yılında Rakka'ya sürülen Receblü Avşarı obaları arasında Akça-Ali adında bir oba yer almaktadır.[229] Osmanlı tahrir yazıcısının -kendince bir anlam vererek- adı Ağcalı olan bu obayı, Akça-Ali biçiminde kaydetmiş olması mümkündür. 1729 yılında tahriri yapılan Akça-Ali obası, 16 bennak, 8 mücerred olmak üzere 24 vergi nüfusuna sahipti.

Ağcalı'nın en ünlü obası Hacılar'dır. Hacılar obası Anadolu'da birçok köy kurmuştur.[230] Hacılar obasının önemli bir bölümü Safevi devletinin kuruluşuna katılmış ve devletin kuruluşundan sonra da etkin roller üstlenmiştir.[231]

Tahrir kayıtlarında Ağça ya da Ağca olarak geçen[232] Ağça'nın Alevi toplulukların ilk yurdundaki yeri, Kerkük'ün kuzeyidir. Topluluktan adını alan Kerkük'ün kuzeyindeki Ağçalar köyü sufilerin merkezidir. 1558 yılı tahririnde burası 80 neferanlı bir yerleşimdi.[233]

---

227 İlhan Şahin, aynı tez, s.162

228 İlhan Şahin, aynı tez, s.88

229 Yusuf Halaçoğlu, aynı yapıt, s.54-55

230 Hacılar obasının Alevilikle ilgisi için bkz., Hamza Aksüt, *Safevi Türkmenlerinin Türkiye'deki Emmidaşları*, in *Şah Hatayi Sempozyumu Bildirileri*

231 Faruk Sümer, *Safevi Devletinin Kuruluşunda Anadolu Türklerinin Rolü*, s.72, 180, 184

232 Örneğin Faruk Sümer bu topluluğu Ağçalı, Yunus Koç ise Ağcalı olarak okumuştur.

233 Nilüfer Bayatlı, *XVI Yüzyılda Musul Eyaleti*, s.100

**Başıbüyükler:** İğdeli köyünde yaşayan bu sülalenin kökeni, Yeni-İl Türkmenleri arasındaki Başıbüyüklü obası olmalıdır. 1641 yılında Başıbüyük-oğlu olarak da kaydedilen oba, Kangal'ın batısında, Mancılık nahiyesindeki Han-ı Kesük (Kesük Han) yurdunda yaylıyordu. Bu tarihte 5 vergi nüfusu olan oba, 500 koyuna ve 12 deveye sahipti.[234] Kayıtta Başıbüyük obasının Avşar boyuyla bir ilgisinden söz edilmiyor. Buna karşın, oba Yeni-İl'in Halep Türkmenleri kolundadır.

**Solaklar:** Bu sülale Yerlikuyu köyündedir. Solaklar, Safevi devletinde adı geçen obalardandır.[235] Pınarbaşı'nın Solaklar köyünü kuran Avşarlarla, İğdeli'deki bu Solakların ilgisi olabilir. Oba, Avşar'ın Koca-Nallı kolundandır ve 1702'de Rakka'ya sürülmüştür.[236]

**Hamed-uşağı:** Eğer bu ad Hamid'in telaffuzuysa, Yeni-İl Türkmenleri içindeki Hamid adlı oba, bu sülalenin kökeni olabilir. Yeni-İl tahrirlerinde adına yalnızca 1583 tarihinde rastlanan Hamid obası, Pir Bende Kethüda'nın yönetimindeydi ve 42 vergi nüfusuna sahipti. Hamid obası, Halep yöresinde Timur-İli adlı bir yerde kışlıyordu.[237] Obanın Avşar boyuyla bir ilgisine rastlamış değiliz. Ancak; gerek yaylada gerekse kışlada Yeni-İl Avşarlarıyla aynı coğrafi ortamda bulunduğunu biliyoruz. Asıl önemlisi; Kuzey Suriye'de, Türkmenlerin 'Hamed' olarak telaffuz ettiği bir yer vardı. Konumuz olan Avşarlarla birlikte Rakka'ya sürülen Beğdililerin bir destanında bu Hamed adı geçmektedir:

---

234 İlhan Şahin, aynı tez, s.268
235 Solak obası üzerine ayrıntılı bilgi için bkz., Hamza Aksüt, aynı bildiri
236 Faruk Sümer, *Oğuzlar*, s.216
237 İlhan Şahin, aynı tez, s.197

*Taş-Demir'im de söyler özünden*
*Methedelim Beğdili'nin yazından*
*Ala Bucak, Kettele'nin düzünden*
*Hamed'in sancağın bastı Beğdili*[238]

Dolaysıyla, konumuz olan Hamed-uşağı, bu Hamed'den ad almış olmalıdır. Destandaki 'Ala Bucak' adı, bucak sözcüğünü içermesi yönüyle, konumuz açısından dikkat çekicidir.

**Karahasan-uşağı:** Körkuyu köyü halkının tümü bu sülaledendir. Karahasan obasının Alevi toplulukların ilk yurdundaki yeri Kerkük'ün güneydoğusuydu.[239] On altıncı yüzyıl kayıtlarına göre Bozok'un Akdağ nahiyesinde Azizlü-Karahasan adlı bir kışlak vardı ve burada Kırıklı obası kışlıyordu.[240] Akdağ nahiyesi Karpınar, Yerlikuyu, İğdeli, Kaleköy ve Karaözü topraklarını da içeriyordu. Kırıklı, Safevi hükümdarı Nadir Şah'ın obasıydı. Oba, Avşar'a bağlıydı.

Bu bilgilere ek olarak, 1563 yılı kaydına göre Maraş'ın Zamantı kazasının Çörmüşek nahiyesindeki (Sarıoğlan'ın güney kesimi) Bücüş köyünde Kara-Hasanlılar vardı. Oba üyelerinin bir bölümü sipahiydi. İsmail oğlu Selman, Süleyman, Sarı, Ümmet, Hüseyin ve Uğurlu adındaki kişiler bu sipahi ailesindendi.[241] Bu adların Alevi ad vurma geleneğiyle uyumu dikkat çekicidir.

---

238 Ömer Özbaş, *Gaziantep Dolaylarında Türkmenler ve Baraklar*, s.6. Hamed, Avşarlarda kişi adı olarak da kullanılmaktaydı: "*Aslan Hacı'yınan Kel Hamed geldi/ Elaman vermedi hepsini kırdı/Anına dayanmaz beş böyle ordu/Bin atlıya yamaç on'u Avşar'ın*" (Mahmut Işık, *Afşarlar*, s.36)

239 Nilüfer Bayatlı, aynı yapıt, s.96, 99

240 Yunus Koç, aunı yapıt, s.45

241 Refet Yinanç-..., *Maraş Tahrir Defteri*, s.790

Karahasanlı, kışlağı Mardin olan Bozulus Türkmenleri arasında da adı geçen obalardandır. On altıncı yüzyıl Bozulus tahririne göre bu oba, Veli Dede adında birisinin yönetimindeydi.[242]

Obanın bir kolu Yeni-İl Türkmenleri arasındaydı. Beğdili boyuna bağlı olan bu oba, 1583 yılında Kangal'ın Yellüce köyünde yaylıyordu.[243] Halep Türkmenleri içindeki Karahasanlu obası ise 1 bennak ve 12 mücerret nüfusluydu.[244] Ayrıca, Safevi devletine katılmak için Azerbaycan'a giden topluluklar arasında Kara-Hasanlu adlı bir oba vardı. Bu oba Avşar boyundandı.[245]

Görüldüğü gibi, Yeni-İl Türkmenleri arasında Beğdili boyuna bağlı olan Karahasan obası, Azerbaycan'da Avşar boyuna bağlıdır. Azerbaycan'daki Türkmen oymaklarının sosyal yapılarının daha tutucu olduğu dikkate alınacak olursa Karahasan obasının Avşar boyundan olması daha olasıdır.

Sonuç olarak, bu sülalelerden Emirler, Mahmudoğlu, Hodalı, Karahasanuşağı, Mısıroğulları, Ağcalı ve Solaklar, Yeni-İl Türkmenleri içindeki Avşarlardandır. Başıbüyük de Yeni-İl Türkmenlerindendir. Yeni-İl Türkmenlerinin bir bölümünü Halep Türkmenleri oluşturuyordu. Bunlar, Kuzey Suriye'de kışlıyor, Divriği, Kangal, Şarkışla, hatta Pınarbaşı ve Bozok yörelerinde yaylaya çıkıyordu.

Konumuz olan bu sülaleler ilkönce, İmanlu Avşarında yer alırken 1702 yılındaki Rakka sürgünü sırasında Receblü Avşarı oymağı içindeydi. Receblü Avşarı adı 1641 yılında da kayıtlarda geçmektedir. Bu kayda göre daha önce Taifi

242 Faruk Sümer, *Bozulus Türkmenleri*, s.59
243 İlhan Şahin, aynı tez, s.257-258
244 Enver Çakar, *XVI Yüzyılda Halep Sancağı*, s.68
245 Faruk Sümer, *Oğuzlar*, s.354

Avşarı olarak anılan bir topluluk Receblü Avşarı olarak da anılmaktadır. Receblü Avşarı, bu yılda Bozok nahiyesindeki Kızıl-Çöken yurdunda yaylamaktadır ve vergi nüfusu 42 hanedir.[246]

Taifi Avşarı, 1583 yılında biri Receb Kethüda yönetiminde, biri de Avretlü-Başcılar adlı olmak üzere iki obayla Yeni-İl'de yaylıyordu ve 303 hane, 35 mücerred olmak üzere 338 vergi nüfusuna sahipti. 1641 yılında Bozok nahiyesindeki Kızıl-Çöken adlı bir yerde yaylayan obanın Bozuşat adlı bir obası daha kayıtlıdır. Taifi Avşarı, 1702 yılında Rakka'daki Belih ırmağı ile Akçakale yörelerine sürgün edildi.[247]

Antep'te kışlayan Receblü Avşarı obaları, 1702 ile 1730 yılları arasında Urfa'nın güneyindeki Rakka çölüne sürüldü. Bunların büyük bölümü, Pınarbaşı yöresine kaçtı. 1732 yılında Anadolu müfettişi vezir Ahmet Paşa'ya gönderilen bir fermanda, Receblü Avşarı'nın iskanının kesinlikle sağlanması gerektiği, iskan fermanına uymayanların öldürülmesi emredilmişti.[248] Yukarıda verdiğimiz bilgilere göre bunlar yalnızca Pınarbaşı'na değil, Bozok nahiyesindeki eski yaylalarına, yani, konumuz olan köylere de kaçmıştır ve günümüze dek burayı yurt edinmiştir.

Tüm bunlara ek olarak, Karpınar köyünden derlenen bazı bilgilerde köyü kuran kişinin Bahrioğlu Avşarı olduğu yer almaktadır ki, Bahrili Avşarı da Yeni-İl Türkmenleri içindeydi. 1631 tarihinden itibaren kayıtlarda yer alan bu Avşar obası, 1641 yılında yılında Bozok nahiyesinin Kızıl-Çöken yurdunda yaylıyordu. Obanın 1648 yılındaki kethudası Mahmut adında birisiydi ki, yukarıda Karpınar'ın kurucu-

246 İlhan Şahin, aynı tez, s.232
247 İlhan Şahin, aynı tez, s.232
248 Yusuf Halaçoğlu, aynı yapıt, s.55

su sülalesi olarak geçen Mahmudoğluyla aynı adı taşıması dikkat çekicidir.[249]

Merak edilen durumlardan biri, Yedi Bucak Avşarı ile Kayseri'nin Pınarbaşı ve Tomarza ilçelerindeki Avşarların ilgisidir. Çünkü; Pınarbaşı ve Tomarza'daki Avşarlar günümüzde Sünni, Yedi Bucak Avşarı, Alevi'dir. Pınarbaşı ve Tomarza'daki Avşarlar, Bucak Avşarı gibi Yeni-İl Türkmenleri arasındaydı. Hatta bunların bir bölümü, Yedi Bucak Avşarı gibi Receblü Avşarındandı. Örneğin, 1702 yılında Mahmudoğlu, Hodalı-Hobalı gibi Receblü Avşarı obalarıyla birlikte Rakka'ya sürülen Kara-Şeyhlü obası, bugün Pınarbaşı'nın Hanköyü, Gültepe; Tomarza'nın Kaman, Şabanlı, Ala ve Arslanbeğli köylerindedir. Kara Şeyhlü obası, on altıncı yüzyılda, Yeni-İl'de yaylayan ve Körkuyu köyünü kuran Kara-Hasanlu obasıyla birlikteydi.[250]

Konumuz olan Emir (ya da İmir) sülalesinin bir bölümü ise Tomarza'nın Emir-Uşağı köyünü kurmuş olmalıdır. İmiruşağı, kayıtlarda adı geçen İmir Avşarı obasından olmalıdır. İğdeli köyünde adı geçen Solaklar'ın bir bölümü, Pınarbaşı'nın Solaklar köyündedir. Yine; Pınarbaşı'nda İğdeli adında bir köy vardır ve burada Avşar'ın Deliler obası yerleşiktir.[251]

Görüldüğü gibi, bu konuda şimdilik söylenebilecek olan tek şey, günümüzde ayrı mezheplere bağlı olan bu iki

---

249 İlhan Şahin, aynı tez, s.167-168

250 Faruk Sümer, *Oğuzlar*, s.216

251 Adı geçen bu köyler, on altıncı yüzyıl tahrirlerinde yer almamaktadır ki, bu köylere on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda yerleşen Avşarların ad verdiği açıktır. Bir Avşar köyü olan Malatya'nın Hekimhan ilçesine bağlı Çulhalı köyündeki dağ ziyaretin adı Delüler Baba'dır. Çulhalı köyünü kuran Avşarlar, aynı ilçenin Kocaözü köyünden gelmiştir. Her iki köyde de Avşar'ın bir obası olan Kocalar yer almaktadır. Çulhalı köyü Alevi, Kocaözü köyü Sünni'dir. Her iki köyün halkı, Kocaözü köyünün halkının eskiden Alevi olduğuna ilişkin kanıya sahiptir.

Avşar grubunun 'emmidaş' olduğudur. Ancak, bu konuda daha ayrıntılı bir çalışmaya ihtiyaç olduğu kesindir.

## 8. SEYİT SELAHADDİN OCAĞI ve BATTAL GAZİ OCAĞI

Seyit Selahaddin ocağı dedeleri Şarkışla'nın Yahyalı, Merzifon'un Hırka ve Gürün'ün Mağara köylerindedir. Battal Gazi ocağı dedeleri Merzifon'un Sarıköy, Harız ve Oymaağaç köylerindedir. Seyit Selahaddin ve Battal Gazi adıyla anılan ocaklar iç içedir. Ocağın talipleri, bu köylerle birlikte Merzifon'un Karamağara, Yakupköyü; Gümüşhacıköy'ün Keçiköy, Eslemez; Amasya'nın merkez ilçesine bağlı Meşeliçiftliği, Kovayı; Zile'nin Yaylayolu (Bacılu) köylerindedir.[252]

Ocak üyelerine göre Seyit Selahaddin, Danişmend Melik Ahmet Gazi'nin oğlu Melik Gazidir. Seyit Selahaddin ile Hacı Bektaş arasında bağ kuran herhangi bir veriden yoksunuz. Günümüze ulaşmış kurumsal bağın ne zaman ortaya çıktığı konusunda da aynı durum geçerlidir.

Seyit Selahaddin, belgelerde Dulkadır dönemine dek izlenebilen bir ocaktır. 1442'de tahta geçen Dulkadır padişahı Süleyman Beyin[253] onayladığı belgeye göre Zamantı yöresindeki Hazran Alevi, Gece, Tahtı, Fevade ve Hınzıri köyleri ile Günein ve Öngür mezraları, Kızancık köyündeki Seyit Selahaddin zaviyesinin vakfıdır. Bundan başka Akdağ'ın (Boğazlıyan) Gedik nahiyesindeki Nukaloğlu köyü

252 Kaynak kişiler: Seyit Selahaddin ocağı üyelerinden Asiye Ocak ve Abdullah Şenol. Abdullah Dede, Kayseri'nin Felahiye ilçesine bağlı Acırlı; Yozgat'ın Büyükmahal, Deremumu; Çorum'un Mezitözü ilçesine bağlı Köseyüp köyleriyle Şarkışla'nın Emlek denen yöresindeki köylerde de ocağın taliplerinin olduğunu söylemektedir.

253 Refet Yinanç, *Dulkadır Beyliği*, s.135

ile Obruca mezrası Seyit Selahaddin zaviyesine vakfedilmiştir. Ocak üyeleri Kızancık köyünde yaşamaktadır.

On altıncı yüzyıl başında ocak üyeleri şunlardı: Nasuh oğlu Hamza ve Seyit Hüseyin. 1563 yılı kaydına göre bunların çocukları, Seyit Muslu, Seyit Abdülkerim, Seyit Hüseyin, Seyit İmam, Seyit Abdülkerim, Seyit Abdülkadir, Hüseyin, Hasan ve Mustafa'dır.[254]

Sözlü gelenek, Seyit Selahaddin'i Melik Gazi ile açıklamaktadır. Melik Gazi, Malatya tarafından Orta Anadolu'ya gelip gazalar yapmış bir kişiliktir.[255] Seyit Selahaddin ocağı üyeleri, yaralı olan Melik Gazi'nin pamuğunu periyodik olarak değiştirmekle görevlidir.

Osmanlı kayıtlarında ise İmam Zeynel Abidin ve İmam Muhammed Bakır evladından bir Şeyh Selahaddin'den söz edilmekte ve bu erenin Şeyh-Bızın aşiretiyle ilgisi olduğu belirtilmektedir.[256] Urfa kökenli olan Şeyhbızın aşiretinin bir kolu on yedinci yüzyıl sonlarında Ankara'nın Bala ve Haymana yörelerine yerleşmiştir.[257] Belgeye göre bu aşiret Hivedanlı[258] topluluğunun bir parçasıdır.[259]

Hırka köyü çok eski bir yerleşim olup 1530 yılı kayıtlarına göre Merzifon'a bağlıdır. Argoma nahiyesinde kayıtlı

---

254 Refet Yinanç-Mesut Elibüyük, *Maraş tahrir Defteri*, s.746

255 Bu konuda bkz., Necati Demir, *Danişmendname*

256 Cevdet Türkay, *Osmanlı İmparatorluğunda Oymak Aşiret ve Cemaatler*, s.418

257 Şeyh Bızın aşiretinin Ankara'daki kolu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Ayşe Yıldırım, *Kaplumbağadan Mir, Şeyhbızın'dan Aşiret, in Artakalanlar*, s.162-176

258 Kuzey Horasan'da Hevedan adında Yezidi bir Kürt aşireti vardır. Aşiret, Çemişkezek kökenli Çemişkezek/Zağferan konfederasyonunun bir parçasıdır. (Mehrdad R. İzady, *Horasan ve Albruz Dağlarında Alevi, Ahke Hak, Yezidi, Şii ve Sünni Kürt Aşiretleri*, in Mehmet Bayrak, *Alevilik ve Kürtler*, s.624)

259 Cengiz Türkay, aynı yapıt, s.418

olan Oyum-Ağaç köyü de herhalde günümüzdeki Oymaağaç'tır. Sarıköy, Argoma nahiyesindedir ve Saru olarak kayıtlıdır.[260] Kangal'ın Kocağurt köyü 1519 yılında Yeni-İl defterinde kayıtlıdır. Köyde Şeyh İbrahim ocağı talipleri de vardır.

## 9. ŞÜCAEDDİN VELİ OCAĞI

Ocağın merkezi, Eskişehir'in Seyitgazi ilçesine bağlı Arslanbeyli köyüdür. İmam Rıza soyundan bir ocak piri olduğu söylenmektedir. Ayrıca, Otman Baba'nın musahibi olduğu söylentisi vardır. Söylentiye göre, Otman Baba evlenmediği için talipleri Şücaeddinli olmuştur. Karpuzu Büyük Hasan Dede'ye bağlı olan Hacı Muradi, Hacı Turabi, Kalender Abdal, Cibali, Mehmed Abdal ocaklarının da Şücaeddin Veli'ye bağlı olduğu söylenmekteyse de bu konuda ayrıntılı bilgi yoktur.

Ocağın taliplerinin bir bölümü Silistre'dedir. Ocak üyeleri, Bulgaristan'da Demir Baba, Otman Baba, Musa Baba, Akyazılı Sultan ocaklarının da Şücaeddin Veli ocağına bağlı olduğunu söylemektedir. Ocağın Anadolu'daki talipleri Eskişehir, Kütahya, Bilecik, Bursa, Yalova ve Karamürsel'dedir.[261]

Eskişehir'deki talip köyler, merkez ilçeye bağlı Gülpınar, Avdan, Ayvacık, Yörükkırka; Seyitgazi ilçesine bağlı Arslanbeyli ve Doğançayır köylerindedir.[262] Kütahya'daki

---

260 *387 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Karaman ve Rum Defteri*, cilt: I, s.102, 105

261 Sözü edilen bu adların ocak değil, ziyaret, tekke, türbe vb. olması gerekir.

262 Coşkun Kökel, *Eskişehir Yöresi Alevi Bektaşi Kültürünün Temel Dinamikleri*

Şücaeddin Veli ocağı talipleri talipler merkez ilçeye bağlı Elmalı köyündedir.[263]

Sultan Varlığı da denen Şücaeddin Veli'nin yaşamı hakkında yeterli bilgi yoktur. Vilayetnamesinin on dördüncü yüzyılda yazıldığı sanılmaktadır. On beşinci yüzyıl sonlarında yazılan Hızırname'ye göre Şücaeddin büyük bir velidir ve Osmanlı beyleriyle birliktedir. Yaşadığı yerler ise Seyyid-Gazi merkez olmak üzere Melik-Gazi, Bayındırözü, Nigarinçalan, Atluçalın, Çamağaç ve Kargın köyleridir.[264]

## 10. KIZILDELİ (SEYİT ALİ) SULTAN OCAĞI

Ocağın merkezi Dimetoka'da, Kızıldeli çayının yanındadır. Kurucusu Seyit Ali Sultan'dır. Kızıl Deli Sultan onun sosyal adıdır ve 'Kızıldeli çayı yöresinin sultanı' anlamındadır. Kızıldeli Sultan'ın türbesi Dimetoka'da Gaziler tepesindedir. Buradaki taliplere Dağlı denmektedir. Yörede Dağlıdan başka Eroğlular ve Kızıl Divaneler adında topluluklar vardır.[265] Kırcaali'de Seyit Baba adında bir türbe vardır ve yöredeki 10 köy Alevidir. Bu ocakla, Dede Garkın ocağına bağlı olan Ali Seydi ocağını karıştırmamak gerekir.

Kızıldeli ocağında dedelik ya da babalık soya bağlı değildir. Seyit Ali Sultan'ın, on dördüncü yüzyılın ikinci yarısı ile on beşinci yüzyıl başlarında yaşadığı sanılmaktadır. Vilayetnamesine göre Rüstem Gazi adındaki arkadaşı ve Kırk

---

263 Ali Aksüt, *Kütahya Yöresindeki Aleviler*, Kızılbaş dergisi, sayı: 2

264 Orhan F. Köprülü, *Velayetname-i Sultan Şücaüddin*, in Gülağ Öz, *Öz Kaynaklarından Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları*, s.254263. Köprülü, Şücaeddin'in on dördüncü yüzyılın ilk yarısında yaşadığını tahmin etmektedir.

265 Refik Engin, *Bir Madalyon. Bir Tarih, Ali Koç Baba ve Yaşayan Erkanı*, HBV, sayı: 31, s.48

Abdalla birlikte Rumeli'nin alınmasına katılmış ve Dimetoka'da ölmüştür. Kurduğu zaviye Hacı Bektaş ocağının en önemli tekkelerinden biri haline gelmiştir.[266]

Kızıldeli ocağının Türkiye'deki talipleri Edirne'nin Lalapaşa ilçesine bağlı Taşlımüsellim, Uzunköprü ilçesine bağlı Yeniköy, Eskiköy, Çobanpınar, Dravşan (Akıncılar), Malkara'ya bağlı Pişman (Yenidibek), Teslim (Sarıpolat), Yaylagöne; Meriç'e bağlı Omurca, Nasuhbey; Pınarhisar'a bağlı İslambey; Silivri'ye bağlı Ortaköy, Firüzköy; Bursa'nın merkez ilçesine bağlı İsmetiye ve Atıcılar köyleridir.[267] Yunanistan'daki talip köyler, Gümilcine'ye bağlı Ruşenler, Miri, Musacık (Alevi Sünni karışık), Babalar, Salıncak, Hebil ve Kamberler'dir.[268] Bursa'nın Demirtaş köyünün de bu ocağın talibi olduğu söylenmektedir.

Ocağın ilginç yanı hem tarık hem pençe kullanmasıdır. Başka bir ilginçlik, musahipliğin yanısıra 'ahiret analığı' ve 'ahiret babalığı' kurumudur. 'Ahiret ailesi' denebilecek olan bu kurum Arap Alevilerdeki din amcalığına çok yakındır. Arap Alevilerde yola girecek genç, bir aileye verilir ve orada ders alır. Bu aile gencin ahiret ailesi sayılır.

## 11. KOCA MEKAN / SEYİT MEKAN OCAĞI

Kendilerini İmam Zeynel Abidin kolundan sayan ocak üyeleri Sulakyurt'un Agayli köyündedir. Talipleri Faraşlı, Yeniceli, Sarıkızlı, Hamisbey-Çatallı köylerindedir. Ocak kurucusunun asıl adı Seyit Mehemmed Emin'dir. Koca Mekan ya da Seyit Mekan onun sosyal adıdır. Ayrıca, dualarda 'Seyit Sultan Geyik Koşan Koca Mekan' olarak da geçer. Ocağın

266 Ahmet Yaşar Ocak, *Kalenderiler*, s.96-97
267 Ayhan Aydın, *Trakya Gezisinden Notlar*
268 Ayhan Aydın, aynı yazı

sancağı, tunçtan yapılmış küpeli bir semboldür. Geleneksel anlatıma göre ocak üyeleri Bağdat'tan gelmedir:

*Güzel Ağa'yım Mekan oğlu Mekan'ım*
*Mehemmed Emini mahzun bir canım*
*Bağdad ellerinden geldim cananım*
*Aç gözünü seyret sureta geldim*

Yine ocak üyelerinin anlattığına göre Seyit Mehemmed Emini, Sulucakarahöyük'e gelerek Hacı Bektaş'tan kısmet istiyor. Hacı Bektaş'ın attığı köseği, Sulakyurt yakınındaki Alarıs denen bir yere düşüyor. Seyit Mehemmed burada bir tekke kuruyor. Daha sonra burada barınamayarak Agayli köyüne göçüyor. Orta Anadolu'ya gelişle birlikte ocak, Hacı Bektaş ocağına bağlanmış oluyor.[269]

Tokat'ın Niksar ilçesine bağlı Geyran köyünde de Mekanoğlu adını taşıyan bir dede grubu vardır. Geyranlı Mekanlıların, Hacı Bektaş ocağından 1981 yılında aldığı belgeye göre, bu grup Seyit Bilal soyundandır.[270]

## 11. ALİ KOÇ BABA OCAĞI

İmam Musa Kazımlı olan Ali Koç Baba ocağının merkezi Bulgaristan'da, Niğbolu yakınındaki Alvanar köyüdür. Bulgaristan'daki Alevi yerleşimler, Silistre, Razgrad, Ruse, Tırgovişte, Lofça, Sliven, E. Zağra, E. Zara, Haskova ve Kırcali'dedir. Köy ve kasaba düzeyinde yaklaşık elli yerleşimde Aleviler yaşamaktadır. Bunların bir kısmında Sünni nüfus ile Hıristiyan nüfus da vardır. Alevilerin toplam nüfusu için 50 bin ile 120 bin arasında tahminler yapılmaktadır.[271]

269 Kaynak kişi, Ağayli köyünden Gülağa Gülsoy dede
270 Ali Yaman, *Kızılbaş-Alevi Ocakları*, s.140
271 İlyas Üzüm, *Günümüz Bulgaristan Aleviliği*, s.42-47

1801 tarihli bir belgeye göre, Ali Koç Baba'nın türbesi Niğbolu kentindedir. Yine aynı tarihli bir belgeye göre, "Bektaşi tarikinden (yolundan) Ali Baba zaviyesi", Eskihisar Zağrası'na bağlı Turhan köyündedir.[272] Evliya Çelebi zamanında burası önemli bir ziyaretti. Niğbolu'da günümüzde Sünni Türkler, Bulgarlar ve Romanlar yaşamaktadır. Alvanar ve Kotel köyleri halkının yanısıra Kubrat ve Kırcaali yöresindeki Aleviler de türbeyi ziyaret etmektedir. Alvanar köyü Niğbolu'ya 150, Ketel ise 125 km uzaklıktadır. Ali Koç Baba soyu, Niğbolu'dan buraya gelmiş olmalıdır. Zaten ocak geleneği de bu durumu dile getiriyor. Ali Koç Baba ölüm döşeğindeyken, gerçek adı Hüseyin olan oğlu Koç (ya da Koçlu) Baba'ya Yablanova'ya gitmesini ve orada Molla Kazım Dede'nin cemine katılmasını söylemiş, Hüseyin, babasının isteğini yerine getirerek Yablanova'ya yerleşmiştir.[273]

Hüseyin'e, Koç ya da Koçlu Baba denmesi, ocak kurucusunun sosyal bir ad taşıdığı anlamına gelir. Bu sosyal ada en yakın topluluk Koç, Koçu ve Koçlu obalarıdır. Kurucu Ali Koç Baba'nın adını taşıyan bir yerleşim, Diyarbakır'ın güneyindek Berazı nahiyesindeydi. Ne var ki, 1568 yılında 57 neferli olan Koç Ali köyünün ad listesinde Ömer ve Bekir gibi Alevi ad vurma geleneğinde yer almayan ögeler vardır.[274] Koç Ali adını taşıyan bir başka yerleşim Adıyaman'dadır, ancak, tahrir kayıtlarında yer almamaktadır. Bu nedenle on altıncı yüzyıldan sonra kurulmuş bir yerleşimdir.

Ali Koç Baba'nın, Demir Baba'ya ve Otman Baba'ya bağlı olduğu iddia edilmişse de bu iddialar doğrulanama-

---

272 Furkan Asya-Sevim Gören, *Ali Koç Baba Ocağı İle İlgili Kısa Bir Değerlendirme ve Birkaç Yeni Belge*

273 Refik Engin, aynı yazı

274 Muzaffer Arıkan-..., *Diyarbekir Vilayeti Mufassal Tahrir Defteri*, s.289-290

mıştır.[275] Ali Koç Babalılar kendilerini Seyit Ali Sultan ocağının 'evladiye' kolundan saymaktadır. Buradaki evladiyelik, dedeliğin ya da babalığın soya bağlı olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca, Erdebil süreğinden olduklarını söylemektedirler ki, bu onların klasik dede ocağı yapısında olduğunu gösterir. Erdebillilik, tarık kullanma anlamındadır.

On altıncı yüzyıl kayıtlarına göre Otman Baba zaviyesi, Hasköy'ün Akyazılı yöresindeki Hacı Hüseyin Kışlası'ndadır. Onun Varna'daki Tekke (Obroçiste) köyünde de bir zaviyesinin olduğu bilinmektedir. 1515 yılındaki kayda göre Otman Baba zaviyesinde 11 derviş vardır.[276]

Ocağın Bulgaristan'daki talipleri Eskicuma ilindeki Veletler (Verentsi), Silistre ilindeki Sungurlar (Vokil), Topuzlar, Sliven ilindeki Alvanar (Yablanova), Çerkeşli (Ferdinandovo), Kotil (Kotel) ve Küçükler (Malkoselo) yerleşimlerindedir.[277] Alvanar ve Topuzlar köyleri on altıncı yüzyıldan önce kurulmuş yerleşimlerdir.[278] On altıncı ve on yedinci yüzyıllarda tutulan tahrir defterlerinde Sunkurlu, Mümin Baba zaviyesine kayıtlı topluluklardandır. 1570 yılında zaviyenin bulunduğu Tazılar köyünde "cemaat-i Sunkurlu" olarak kaydedilen bu topluluktaki kişi adları şöyledir:

*Hızır Bali Turuhan, İsa oğlu Tali ve Ali, Devlethan oğlu Kurd Bali, İsa Bali, Abdi, Süleyman, Kadis Ali Kurd, Nebi*

---

275 Ali Koç Baba'nın Otman Baba'ya bağlı olduğunu 1920'lerde Y. Ziya Yörükan yazmıştır. (*Tahtacılar*, s.337). Ocağı ayrıntılı biçimde inceleyen Coşkun Kökel, bunun gerçek olmadığını belirtmektedir. Aynı biçimde Nejat Birdoğan da Kofçaz'daki Koç Ali Baba ocağı üyelerinin Demir Baba'nın oğlu Koç Ali'nin yol oğulları olduğunu iddia etmiştir ki, buradaki Demir Baba ögesi de yanlıştır. (Refik Engin, aynı yazı)

276 Ayşe Kayapınar, *Osmanlı Klasik Döneminde Trakya'da Yer ve Kişi Adlarında Bektaşi Geleneğinin İzleri*

277 Refik Engin, aynı yazı

278 *370 Numaralı Muhasebe-i Vilayet Defteri*, s.64

*Kurd, Ramazan, Mesud Ali Ahad, Ahmed Minnet, Mürsel Bedir, Turgayb Tuğrul*[279]

Mümin Baba'nın Ali Koç Baba'yla ilgisi konusunda herhangi bir bilgi yoktur. 1490 tahririne göre Mümin Baba, Tazılar köyüne tımar sahibi olarak gelmiştir. 1519 kaydına göre Mümin Baba artık hayatta değildir. Onun yerine zaviye şeyhliğine Davud Dede bakmakta, Derviş Ali adında birisi ise 'türbedar' olarak görev yapmaktadır.

Zaviyedeki dedeler ve dervişler, popüler Alevi adlar taşımaktadır. Dede adları şöyledir: *Davud Dede, Derviş Ali, Cafer Dede, Kasım Dede, Elmalu Dede, Veyis Dede, Pirkulu Dede, Cafer Dede.*

Derviş adları ise şöyledir: *Adil, Mustafa Hızır, Teslim Dede oğlu Mümin, İmam Kulu, Kulfal Dede oğlu Sarı, İlyas Dede oğlu Hüseyin, Abdullah Dede oğlu Aydın, Teslim Dede oğlu Memi.*

1568 yılındaki kayıtta "zaviye-i dervişan-ı Mümin Baba" başlığı altında şu adlar yazılıdır: *Hasan Dede (zaviye şeyhi), Davud Dede oğlu Haydar, Mihaliç (derviş), Turna oğlu Yavaş Dede, Haydar Baba oğlu Bektaş, Turbali oğlu Durmuş, Mustafa oğlu Mehmed, İzzet oğlu Kara Hüseyin, Ali Dede oğlu Kurd, Abdullah oğlu İsa, Piri Pervane, Hızır (derviş), Ali Veli oğlu Koçi, Haydar Baba oğlu Mehmed, Ramazan (baba), Mehmed (derzi), Veli (derviş), İsa oğlu Mazlum Dede, Mehmed oğlu Yahya Dede ve Mustafa Dede, Abdullah oğlu Ahmed Dede ve Pervane Dede, Kasım oğlu Ali Dede, Ali oğlu Turbali*[280]

---

279 Levent Kayapınar, *Osmanlı Döneminde Bulgaristan Eski Zağra'da Bir Bektaşi Merkezi: Mümin Baba ve Zaviyesi*, in *Uluslararası Hacı Bektaş Veli Sempozyumu Bildirileri*, s.164-196

280 Levent Kayapınar, aynı yazı

Ali Koç Babalıların bir bölümü, on dokuzuncu yüzyılın son çeyreğiyle başlayan süreçte Bulgaristan'dan Anadolu'ya göçerek şu yerleşimlerde yaşamaya başlamıştır:[281]

Eskişehir'in merkez ilçesine bağlı Büyükyayla, Salihler, Bozhöyük; Kütahya'nın Batak (Aydınlar); Yalova'nın Subaşı, Karamürsel'in Altınova, Tokmak, Kocaeli'nin merkez ilçesine bağlı Tütünçiftlik; Edirne'nin merkez ilçesine bağlı Karayusuf; Kırklareli'nin Kofçaz ilçesine bağlı Demirköy, Devletliağaç, Sivriler, Tastepe, Terzidere; Lüleburgaz ilçesine bağlı Evrensekiz, Hamzabey, Küçükkarıştıran, Umurça; Tekirdağ'ın Çorlu ilçesine bağlı Havuzlar, Paşaalan, Yenice (Süleymanlı), Muratlı ilçesine bağlı Aydınköy, Ballıhoca[282]

Ali Koç Baba ocağının oluştuğu coğrafyada Alevilere ait birçok zaviye vardı. Dimetoka'da Abdal Cüneyd, Kanad Abdal, Ahi Dinek, Eskihisar Zağrası'nda İbrahim Dede, Çirmen nahiyesinde Hızır Baba, Tatarpazarı'nda Pirzade, Kürekçi Baba, Tanrıdağ yöresinde Yağmur oğlu Hasan Baba, Hasköy'de Osman Baba, Tekfurdağ'da (Tekirdağ) Musa Baba, Malkara'da Yatağan Dede zaviyelerini bu duruma örnek olarak verebiliriz. Bu zaviyedeki dervişler de popüler Alevi adlar taşımaktadır. 1519 yılında Pirzade zaviyesinde Haydar Kulu, Kaygusuz Abdal, İnehan Bıçakçı; Kürekçi Baba zaviyesinde Şeyh Abdal, Mustafa Abdal, Mürsel Abdal, Aşir Abdal, Hüseyin Abdal, Cafer Abdal, Mustafa bin Abdal; Yağmur oğlu Hasan Baba zaviyesinde Yağmur Dede, Ali Kulu, Hasan Kulu, Şah Dede, Leşker adında dervişler vardı. Ayrıca, Eski Zağra'da Abdaloğlu adında bir köy vardı.[283]

281 Coşkun Kökel, aynı yazı
282 Refik Engin, aynı yazı
283 Ayşe Kayapınar, aynı yazı

## 12. KARA YAĞMURLU OCAĞI

Abdalların en ünlü dede ocağıdır. Ocak üyeleri, Antalya'nın Finike ilçesine bağlı Yuvalı köyündedir. Ocağın talipleri, Finike'nin Yuvalı köyü, Denizli'nin Uyanık köyü, Konya'nın Yenimahalle semti ve Silifke'nin Say mahallesindedir. Yenimahalle'dekilere Sepetçi Abdalı da denir. Bunlar, kendilerine 'Geday', musahibe 'Bilezer' der. Bundan daha ilginci, Kara Yağmurluların musahip yerine 'hacı', musahiplik töreni yerine ise 'hacı sarması' terimlerini kullanmasıdır.[284]

Yuvalı'da Kafi Baba ya da Kafi Abdal adına bir türbe vardır. Kaynaklara göre Kafi Baba, Abdal Musa'nın arkadaşıdır.[285]

Kara Yağmurlu topluluğunun izine ilk olarak on altıncı yüzyılda, Diyarbakır'ın Şarki Amid (Bismil) nahiyesinde rastlanıyor. Karaçi'ye bağlı olarak kaydedilen Kara Yağmurlu obasındaki kişi adları, Alevi ad vurma geleneğine tümüyle uygundur. Ayrıca, Kara ile başlayan birçok kişi adı vardır. Oba üyeleri, Abdal adını da içeren popüler Alevi adlar taşımaktadır:

*Balım Kulu, Kalender, Sarı Abdal, Bektaş, Nur Abdal, Uryan Derviş, Hüdaverdi Abdal, Seyyid Ahmed, İmam Kulu, Dede Davud, Abdal Seydi Ahmed, Şahverdi, Hacı Abdal, Şah Hüseyin, Emir Abdal, Emir Uryan.*[286]

Aynı yüzyılda Kara Yağmurlu'nun bir kolu Adıyaman'ın Besni kazasının Keysun nahiyesindeydi. 13 haneden oluşan bu oba Maraş Yörüklerinin Araban taifesi içindeydi.[287]

---

284 Kaynak kişi, Yuvalı köyünden Haydar Demirayak dede, Denizli'nin Uyanık köyünden Hacı Dede

285 Kafi Baba için bkz., *Abdal Musa Sultan Vilayetnamesi*

286 Muzaffer Arıkan-..., *Diyarbekir Vilayeti Mufassal Tahrir Defteri*, s.192

287 Mehmet Taştemir, *XVI Yüzyılda Adıyaman*, s.111

Keysun nahiyesi, başta Şeyh İbrahim ocağına bağlı Dedesli obasının olmak üzere birçok Alevi topluluğun da yurduydu.

Kara Yağmurlu'dan başka bir de Yağmurlu obası vardır. Amasya'nın Geldiklan-ı Abad nahiyesindeki Yağmurlu, Çorum'un Budaközü nahiyesindeki Yağmuroğlu köyleri bu obadan ad almıştır. Ayrıca, Yozgat'ta Yağmur Kışlası ve Baba Yağmur (Boğazlıyan'da) köyleri vardı. On altıncı ve on yedinci yüzyıl kayıtlarına göre Musul'da, Yağmur Tatlu adında bir oba vardı.[288]

## 13. TOZLU OCAĞI

Bir başka Abdal grubu Tozlu ocağının talibidir. Ocağın dedeleri Kırıkkale'nin Delice ilçesine bağlı Elmalı ve Ankara'nın Bala ilçesine bağlı Ebulhas (Koçyayla) köyündedir. Ebulhas'lı dedeler Elmalı köyünden gelmedir.[289] Ankara'nın Siteler semtindeki Tozlu Abdalları, Kastamonu'nun Taşköprü yöresinden ve Kırıkkale'deki Pehlivanlı aşireti köylerinden olan Beyobası'ndan gelmedir. Bunların bir kısmına 'Kemahlı' denmektedir ki, Erzincan'ın Kemah yöresiyle ilgilidir. Bunların aşiret adı Teber'dir.

İzmir'in Torbalı ilçesine bağlı Güllüce köyündeki Tozlular, daha önce Tozlu ocağına bağlı olduklarını, ancak, icazetname istedikleri Hacı Bektaş Çelebilerinin "Siz Tozlu'dan değil, Kara Yağmurlu ocağındansınız" diyerek ocaklarını değiştirdiğini söylemektedir. Bunlar, kendilerine 'Takazlı' da derler.[290] Aydın'ın İncirova ilçesine bağlı Acarlar

---

288 Nilüfer Bayatlı, *XVI Yüzyılda Musul Eyaleti*, s.120

289 Coşkun Kökel, *Çankırı İli Alevileri*

290 Takaz'ın ne anlama geldiğini bilmiyoruz. Bildiğimiz tek şey, Malatya'nın Doğanşehir yöresinde bir yer adı olduğudur.

köyü ile Muğla'nın Dalaman ilçesine bağlı Yeniköy köyündeki Abdallar, Güllüceli Abdallarla aynı gruptandır. Bu grup, zakire 'Kanber,' musahibe 'ahiret kardeşi' demektedir.

Anadolu'daki Abdalların çoğunluğu kendilerinin Teber ya da Teberci olduğunu söylemekte, bu sözcüğü, Emevileri yıkan komutan Eba Müslim-i Horasani'nin teberi ile açıklamaktadır. Teber, büyük bir kılıç türüdür.

Teberlerin Teberistan halkıyla ilgisi başlı başına bir araştırma konusudur. Teberistan, Hazar denizinin güneyinde bulunan ve günümüzde Mezenderan denen bölgedir. Bölge, İran kralı Ferhat zamanında buraya yerleşen Tapourilerden ad almıştır. Bunların konuştuğu dil Mazendarinice olup Gilekçe, Talışça ve Semnaniceyle birlikte Hazar denizi çevresi dil grubunu oluşturmaktadır. Teberler, Müslümalığı ilk kabul edişinde Sünni-Maliki idiler. Dokuzuncu ve onuncu yüzyılda Şii propagandası sonucu 'Zeydi Alevi' oldular. Günümüzde Şii olan Teberlerin, Müslüman olmadan önce Türklerle karıştığı öne sürülmektedir.[291] Tüm bu bilgilere karşın, bugüne kadar, Teberlerin ayrı bir dili olduğuna ilişkin herhangi bir bilgi derlenemediğini belirtmek gerekir. Ayrıca, Teberlerin Zeydi Alevilikle ilgisinin bulunmadığı bilinmektedir.

1902 yılında Islahiye'nin Zincirli köyüne uğrayan Batılı bir araştırmacı, köy halkının Teberci olduğunu ve bunların Rışvan aşiretinin bir kolu olan Delikan taifesine bağlı olduğunu belirtmektedir. Araştırmacıya göre bunların dilinde Kürtçe, Çingenece ve Anadolu'nun kaybolmuş dillerine ait sözcükler vardır. Bu dil Urmiye yöresindeki Hallaç köylerinde yaşayan Tebercilerin, Domların ve İran'ın batısında

291 Rafael Blaga, *İran Halkları El Kitabı*, s.151-156

Karaçi denen Çingenelerin lehçesiyle benzerlik göstermektedir.[292]

Teberlerin Delikan aşireti içinde bulunması bir rastlantı değildir. Delikan aşireti Dersim yöresinde yurt tutmuş bir topluluktur. Karakoçan'daki Cemal Abdal türbesinin yakınındaki bir köy bu aşiretin adını taşımaktadır. On altıncı yüzyılda Pöçiyan oymağı içinde bulunan Delikan aşiretinin en önemli yurdu Diyarbakır yöresiydi.[293] Milli'nin de bir parçası olduğu belirtilen Delikan'ın öteki yurtları Islahiye ve Arapgir'di.[294]

Hacıbektaş'ın Engel köyündeki Abdallar da Teber'dir. Sivas'ın Gemerek ilçesinin Alakilise köyünün bir mahallesini oluşturan Teber Abdalları, Yozgat'ın Kozan köyünden gelmedir. Bunların bir kolu Keskin'e gitmiştir. Kırşehir'in Denek ve Bağlarbaşı mahalleleri, Karalar, Kırtıllar, Aşıkpaşa, Çukurçayır ve Kürtköyü'ndeki Abdallar bunların soyundandır. Gemerek'in Alakilise köyündeki Teberler, Kızıl Deli (Seyit Ali) ocağına bağlı olduklarını söylemektedir. Sözü edilen Kızıl Deli, Çankırı'da bir ziyarettir ve dede ocağı değildir. Alakilise'deki Teberler, Kırşehir'dekilerle akrabadır. Her iki grup Yozgat'ın Boğazlıyan ilçesine bağlı Kozan köyünden dağılmıştır.

## EK: ABDALLAR

Abdallar, başta Türkiye olmak üzere İran, Suriye, Azerbaycan, Afganistan, Türkmenistan ve Çin gibi birçok ülkede yaşamaktadır.

---

292 Ali Duran Gülçiçek, *Abdallar*

293 Muzaffer Arıkan-..., *Diyarbekir Vilayeti Mufassal Tahrir Defteri*, s.335 vd.

294 Cevdet Türkay, aynı yapıt, s.317

Batılı bir gezginin 1893 yılında yaptığı bir araştırmaya göre Çin Türkistanı'ndaki Keria yöresinde yaşayan Abdallar, atalarının Irak'ın Kufe yöresinden İmam Ali'nin torunlarından İmam Mehmed Gazali ile Doğu Türkistan'a, oradan da Kaşgar'a geldiğini söylemektedir. Çevredeki halk onlara Abdal demekteyse de, onlar kendilerine 'Heynou' demektedir. Gezgine göre bu Abdallar, sekizinci yüzyılda kimi zorla, kimi de isteyerek Müslüman olan İranlı bir gruptur. Komşuları Türklerden tip olarak pek farklı olmayan, ancak, kendilerine özgü, daha çok Farsça temelli bir dille konuşan bu grup, Ortodoks Sünni iktidarların baskısından dolayı, tasavvufa dayalı inançlarını gizlemek zorunda kalmıştır. Gezgine göre, bunlar Müslüman olduğunu söyleseler de öteki Müslümanlarla pek ilişkiye girmezler. Örneğin öteki Müslümanlarla evlenmezler. Tarımla uğraşmaz, el sanatlarıyla, özellikle hasırcılıkla geçinirler. Gezgin, bu Abdalları ilkönce Çingene sanmış, daha sonra yaşam tarzlarını incelediğinde bu düşüncesinden vazgeçmiştir.[295]

Bir Fransız sinologun 1906 yılında yaptığı araştırmaya göre Çin Türkistanı'ndaki Painap köyünde yaşayan Abdallar, atalarının İran ya da Irak'taki Darvet yöresinden geldiğini söylemektedir. Darvet ile kastedilen büyük bir olasılıkla İran-Irak sınırında, Diyala ırmağı yakınındaki Derbent'tir.[296] Bu Abdalların bazıları kendilerine Heunou, bazıları da Gilaman demektedir. Gerçekten de Gileman, Kerkük'teki topluluklardan biridir. 1548 yılı kaydına göre 11 neferanlık bir Gilevan obası Kerkük yakınında yaşamaktadır. Obadaki neferan adları şöyledir:

*Resul oğlu Uğurlu, Sefer oğlu Zünnun, Rüstem oğlu Cemal, Ali oğlu Oruç, Cabi oğlu Pirkulu, İskender oğlu Ba-*

295 Ali Duran Gülçiçek, *Abdallar*, HBV, sayı: 25, s.84-85
296 Nilüfer Bayatlı, *XVI Yüzyılda Musul Eyaleti*, s.108

*yındır, Hoşhaber, Sefer oğlu Cafer, Isfahan oğlu Hoşkadem, Pir Veli*[297]

Araştırmacının Heunou biçiminde yazdığı topluluğun bir bölümü günümüzde İran'dadır. Hoeynice, Etnik Azerbaycan'daki Zengen kentinin 60 km güneyindeki birkaç köyde konuşulmaktadır ve Tat dillerin bir koludur.[298]

Kerkük yöresinde Abdal ya da Abdalan biçiminde kaydedilen topluluklar da vardı. 1548 yılında Kerkük'ün Nilkaz nahiyesinde 53 hane 3 mücerretlik bir Abdal/Abdalan köyü vardı. Ayrıca, Zengene topluluğunun barındığı mezralardan biri Abdal Şahkulu adını taşıyordu. Zengene'nin yurdu, Kerkük'ün doğusundaki Karahasan Yaylağı idi. Zengene, Hoeynice'nin de konuşulduğu İran'ın Zengen yöresiyle ilgili bir ad olmalıdır.

Kerkük'teki Abdal/Abdalan köyündeki neferan adları şöyleydi:

*Tenriviren oğlu Ahmed, Abdullah oğlu Cafer Abdal, Kulu, Cabir, Pir Veli oğlu Hüseyin, Bayram oğlu İmamkulu, Emirkulu oğlu Abdi, Sadık oğlu Allahvirdi, İradet, Hüseyinkulu oğlu Hasan, Hüseyinkulu oğlu Zeynel, Hüseyinkulu, Tenrivirmiş, Maksud oğlu Yarkulu, Bayram, Sadikulu oğlu Nazar, Emirza, Kulu oğlu Lale, Şeyh Ali oğlu Tenrikulu, Yar Aziz, Ahmedkulu, Kurd oğlu Alikulu, Kanber, Yol Ali oğlu Alikulu, Yolkulu, Kerimşah oğlu Hüseyinkulu, Dedereş, Yadigar oğlu Baba, Cebrail oğlu Muhsinkulu, Düşgeldi oğlu Devletgeldi, İmamkulu, Şahvirdi oğlu Bayram, Hüdavirdi, Veli oğlu Ali, Yar Beğ, Berkar oğlu Hüseyinkulu, Yadihar (Yadigar?), Muhsin, Yar Aziz oğlu Abdullah, Cankulu, Cangeldi oğlu Aydın, Ağaçoğlu Şah Ali, Bayram Beğ oğlu Şah*

---

297 *111 Numaralı Kerkük Livası Mufassal Tahrir Defteri*, s.94
298 Rafael Blaga, *İran Halkları El Kitabı*, s.136, 147

*Ali, Satı oğlu Hasan, Hacı Ali, Hasan oğlu Satı, Kurd oğlu Şahvirdi, Kurd, Yahya, Velican oğlu Hamza, Mirkoyun oğlu Pirgeldi, Cafer oğlu Yusuf, Satı oğlu Polad, Mahmud oğlu Boran, Emirkulu oğlu İmamkulu, Eyyubi*[299]

Kaşgar bölgesindeki Türklerin anlattığına göre Abdallar, Türkçe konuşan Müslüman bir topluluktur. Onlara göre Abdal, ayrı bir halk topluluğuna değil, gezgin dervişlere verilen bir addır. Yaklaşık dört yüz aileden oluşan bu Abdal topluluğu Türk komşularıyla çok yakın ilişki içindedir. Hatta, Türkler, Abdalların keramet gösterdiğine inanmakta ve onlara saygı duymaktadırlar. Türk komşuları her ne kadar Abdalların Türkçe konuştuğunu söylese de, sinolog, bunların asıl dilinin Farsça kökenli olduğunu belirtmektedir.[300] Painaplı Abdallar, Kaşgar Türkçesi dışında Farsça, Kırgızca, Hintçe, Kıpçakça, Arapça gibi bazı dilleri de bilmektedir.

Başka bir araştırmacının anlattığına göre, Çin'in batısındaki Hotan kentindeki bir Abdal grubu, kaşık, kalbur, süpürge gibi şeyler üreterek geçinmektedir. Çevredeki Müslümanlar, öteki topluluklara kapalı yaşayan bu topluluğu gerçek Müslüman saymamaktadır. Bu Abdallar, Türkçe, Farsça ve Arapça karışımı bir dille konuşmaktadır.[301]

Sunduğumuz bu bilgiler, bu Abdalların Irak kökenli olduğunu açıkça göstermektedir. Kufe, Derbend, Hoeyni, Gilaman ve Zengene, Irak coğrafyasında yer alan ögelerdir.

Çorum'un Abdalbodu köyündeki Abdal Ata zaviyesi de Abdallarla ilgili olabilir. 1530 yılı kaydına göre zaviyenin kurucusu İbrahim Seydi oğlu Abdal Ata'dır[302] Abdalbodu'da Dede Garkın talipleri de vardır.

---

299 *111 Numaralı Kerkük Livası Mufassal Tahrir Defteri*, s.118

300 Ali Duran Gülçiçek, aynı yazı

301 Aynı yazı

302 *387 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Karaman ve Rum Defteri*, s.75, 107

Kilis'in Yazlıbecer köyünden 1920'lerde derlenen bilgiye göre bu yöredeki Abdallar, Gurbet ya da Casus, Fakçı, Beydili ve Karaduman adında beş obadır. Bunlardan Beydili Abdalı, Türkmenlere yamak ve yardımcı olanlardır. Gurbetçi ve Cesis Abdalı sepetçilik, Fakçılar avcılık, Karaduman Abdalları ise müzik ile geçimini sağlamaktadır.[303]

Gurbet daha çok bir Çingene grubu olarak bilinmektedir. Ne var ki, bunların Abdallarla bir ilgisi de olabilir. 1525 yılında Adana'nın merkez nahiyesinde kayıtlı olan Gurbetan (Gurbetler) topluluğundaki Genc Abdal, Koyun Abdal, Gani Abdal, Mezid Abdal adları bu açıdan dikkat çekicidir. Toplulukta Derviş Ali, Gani, Şah Velid, Dede, Zeynel, Derviş, Yardım Şah gibi popüler Alevi adların yanısıra Ömer Derviş, Şeyh Ömer, Bekir, Ömer gibi Alevi ad vurma geleneğine aykırı adlar vardır. Kayıt işlemi sırasında Gurbetan topluluğunun Adana nahiyesinde bulunmaması bunların Abdallar gibi gezici olduğunu göstermektedir.[304]

## 14. SULTAN SÖYLEMEZ OCAĞI

Musa Kazımlı ocaklardandır. Ocak üyeleri, Çorum'un Alaca ilçesine bağlı Velet (Eren), Bozdoğan ve Karatepe köylerindedir. Ocağın rehber grubu Kırıkkale'nin Büyük Avşar köyündeki Çakır Abdal'dır. Talipler, bu köylerle birlikte Kırıkkale'nin Delice ilçesine bağlı Cingeyli (Meşeyayla) köyündedir.

Ocağın kurucusu Seyit Kasım'ın türbesi Bingöl'dedir. Bu ereni anlatan bir deyişte "Merkadi Bingöl'de kaldı piri-

303 A. Rıza Yalkın, *Cenupta Türkmen Oymakları*, cilt: I, s18-19. Sepetçilerin bir kolu Arguvan'ın Eymir köyündedir.

304 Yılmaz Kurt, *Çukurova Tarihinin Kaynakları*, cilt. I, s47-48. Toplulukta Eymür, Çepni gibi Oğyuz boy adları taşıyan kişiler de vardır.

min" ibaresi vardır.[305] Günümüzde Hacı Bektaş ocağına bağlı olan Sultan Söylemez ocağının önceki konumunu bilemiyoruz.

Yukarıdan beri incelediğimiz bu ocaklardan başka, Hacı Bektaş ocağının atadığı dedelerin talibi olan köyler vardır ki, bu durumun en somut örneği, Ankara'nın Beypazarı ilçesine bağlı olan Karaşar, Köseler, Dereli ve Saray'dır. Aslında bu dört köye Karaşar denmektedir. Karaşar 1487 yılında 4, Saray 9, Dereli 19 vergi nüfusluydu. Köseler köyüyle ilgili ilk kayıt 1573 yılına aittir. Bu tarihte Köseler, 29 vergi nüfusludur.[306] Halktan derlenen bilgiye göre, Karaşar denen bu dört köydeki topluluğun ataları Horasan'dan Adana'ya, daha sonra Konya'ya gelmiş, burada bazı olumsuzluklarla karşılaşınca Beypazarı yöresine gelerek Karaşar köyünü kurmuştur.[307] Yine derlenen bilgiye göre bu köylerde yalnızca Hacı Bektaş ocağının değil, Dede Garkın ocağının da talipleri vardır.[308]

Sözü edilen ocak aslında Dede Garkın değil, Çubuk'un Kargın köyündeki Şah Kalender Veli'dir. Karaşar, Köseler, Sarayköy, Dikmen ve Dereli köyleri, yakın zamana kadar Kargın köyündeki Şah Kalender Veli ocağının talibiydi. Söylentiye göre, bu ocak üyeleri çok eskiden Karaşar'daki Yağdanı Dede'den bu köylerin dedeliğini devralmıştır. Yine söylentiye göre bu devralma halkın tümünü değil bir bölümünü kapsamaktadır ve yöre halkının bir bölümünün dede ocağı öteden beri Hacı Bektaş ocağıdır.[309]

---

305 Kaynak kişi, ocak üyesi, Alaca'nın Karatepe köyünden Adıgüzel Erbaş dede

306 Nedim Şahhüseyinoğlu, *Tarihten Günümüze Karaşar*, s.38-39

307 Aynı yapıt, s.218-219

308 Aynı yapıt, s.38-39, 197, 218-219

309 Coşkun Kökel, *Çankırı İlindeki Alevi Köyleri*

Bu köylerin halkının hangi boy ya da obadan olduğu hakkında kesin bir şey söylenemezse de Köseli köyünün Köseler obasından olma olasılığı vardır. Daha çok bir Avşar obası olarak adı geçen bir obadır.

## EK: HASAN DEDE OCAĞI

Ocağın merkezi, Kırıkkale'nin Hasandede kasabasıdır. Kırıkkale, Ankara ve Çankırı'daki dede ocakları genellikle Seyit Kalender Veli aracılığıyla- Hasan Dede ocağına bağlıdır. Bu ilşiki, coğrafyanın getirdiği bir durum olmalıdır. Aşağıda yer alan bilgilerden de anlaşılacağı gibi bu bölgedeki Aleviler, bazı temel ocakların talibi iken zamanla bu ocaklardan kopan topluluklardır. Bu kopuş sonucu devretme yoluyla pir mürşit ilişkileri kurulmuş, Seyit Kalender Veli ve Hasan Dede ocakları mürşit olarak görev almıştır. Hasan Dede'nin Hacı Bektaş döneminde yaşadığına ya da onunla ilişkide olduğuna dair bir kaynak ya da bilgi yoktur. Hasan Dede ocağını Hacı Bektaş bölümüne almamızın gerekçesi, ocak üyelerinin vekil mürşit olarak Hacı Bektaş'a bağlanmış olmasıdır. Bu uygulamanın ne zaman ortaya çıktığını belirlemek de güçtür.

Hasan Dede'nin kimliği hakkında yeterli bilgi yoktur. 'Karpuzu büyük' lakabıyla anıldığı ve musahibinin Çorum'un Dodurga ilçesinin Mehmet-Dede-Tekke köyüne ad veren Mehmet Dede olduğu söylenmektedir.[310] Hasandede kasabası on altıncı yüzyıl kayıtlarında yer almıyor. Önemli bir yol üzerinde olan Hasandede'de bir zaviye olmalıdır. Ne var ki, tahrir kayıtlarında böyle bir zaviye yoktur.

---

310 Ali Aksüt, *At Kurbanı*, in *Türk Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşilik*, s.611-618

Son yıllarda bazı araştırmacılar onu Osmanlı padişahı Kanuni zamanında yaşamış ve Balkanların fethinde görev almış bir kişi olarak sunma eğilimine girmiştir ki bunun gerçekle bir ilgisinin olamayacağı açıktır.[311] Her şeyden önce Kanuni zamanında Alevi topluluklarla devlet sürekli savaş halindedir. Ardı arkası kesilmeyen bu savaşlarda bir Alevi ocağı kurucusunun Kanuni emrinde bir asker olarak düşünülmesi gerçeği ters yüz etmek anlamına gelir. Ayrıca, ocak kurucusu erenlerin on altıncı yüzyılda yaşamış olması çok istisnai bir durum olarak düşünülmeldidir.

Ocağın elindeki bazı belgelerde Kalecik Keskini'nde İki Kuyu adında bir köyde Şeyh Yakub oğlu Şeyh Hasan Dede adına bir zaviyeden söz edilmektedir. Hicri 1179 (miladi 1765) ve 1222 (miladi 1807) yılında yazılan belgelerde Tekesalan denen bir yere yakın olan İki Kuyu köyünde zaviye kuran Şeyh Yakub ya da Şeyh Hasan, Karaman'dan dervişleri ile birlikte gelmiş ve burada bir zaviye kurmuştur. Belgelerin yeni harflere çevrilmiş metni anlaşılmaz ifadelerle doludur ve güvenilir bir çeviri değildir.[312] Belgede adı geçen Karaman, Osmanlı döneminde günümüzdeki Karaman iliyle sınırlı değil, birçok vilayeti kapsayan bir eyalettir.

---

311 Bu konuda bkz., Yunus Koçak, *Hasan Dede*, s.154. Yazar, Yahya Benekay'ın '*Yaşayan Alevilik*' kitabındaki şu ifadeleri kaynak olarak alıyor: "*Hasan Dede, Osmanlı padişahlarının gözde evliyalarından Sultan Süleymen emri ile maiyetinde bulunan Gündeşli, Gökçekli, Beydili daha diğer aşiretlerle kurmuş olduğu ordusuyla Macar illerinden Nemçe illerine ta Viyana'ya kadar Hasan Dede'nin ordusuyla Osmanlı topraklarına katılmışlardır.*" Bu ifadeleri yazan kişi, Osmanlı ordusunun yapısından habersizdir. On altıncı yüzyıl Osmanlı ordusunda 'reaya' denen köylüler ve göçebeler bulunmaz. Ayrıca, Osmanlı ordusu Alevi topluluklarla savaşırken bir dede ocağı kurucusunun ve ona bağlı taliplerin bu orduyla birlikte hareket etmesi eşyanın tabiatına aykırıdır.

Hasan Dede ocağının taliplerinin bir bölümü Kuyumcu obasındandır. Hasandede kasabasından başka Yozgat'ın Kuyumcu, Çorum'un Seyfe ve Abdalbodu köylerinde ocağın talipleri vardır. Kayseri'deki Kuyumcular ise Dede Garkın ocağının Gaziantep kolunun talibidir. Bu durum, Hasan Dede ocağıyla Dede Garkın ocağı arasında bir bağlantı olasılığını düşündürmektedir.

**MEHMET DEDE OCAĞI**

Ocağın merkezi, Çorum'un Dodurga ilçesine bağlı Mehmemetdede-Tekke köyüdür. Talipleri bu köy ile Mehmetdede-Obruk, İskilip'in İbik ve Sungurlu'nun Yamadı köylerindedir. Amasya ve Tokat yörelerinde de talipler olduğu söylenmektedir.

Mehmet Dede, Hasan Dede'nin musahibidir. Ocak üyelerinden derlenen bilgiye göre Mehmet Dede, Osmancık nahiyesinin Salur köyünden gelmiştir. Babası ise aynı ilçenin Obruk köyünde türbesi bulunan Hasan Fakı'dır. Mehmet Dede, Salur'dan Yavı köyüne, oradan da Aşağı Tekke denen ocağın merkezine gelmiş ve buraya yerleşmiştir.[313] Mehmetdede ocağına bağlı bir kol, Çorum'un Sungurlu ilçesine bağlı Azak köyünde türbesi bulunan ünlü ozan Dedemoğlu adını taşımaktadır. Dedemoğlu dedelerine Kocabeyoğlu da denmektedir. Bunlar, eski adı Oraf ya da Araf olan Çayyaka köyünde yaşamaktadır. Bu köyden önceki yurtları, Sungurlu'nun İnegazili köyüdür.[314]

---

312 Belgelerin çevirisi için bkz. Yunus Koçak, *Hasan Dede*, s.225 vd.

313 Ali Aksüt, aynı yazı. Yazarın verdiği bilgiye göre Salur köyü günümüzde Sünni, Yavı köyü ise Alevidir. Yazar, Yavı'nın Alevi olduğunu belirtmiş, ancak, bu köyü Mehmet Dede talibi köyler arasında saymamıştır.

314 Coşkun Kökel, *Çankırı İli Alevileri*

Talip yerleşimlerden İbik, Osmanlı kayıtlarında yer alan ünlü bir Alevi köyüdür. On altıncı yüzyılda İskilip kadısına gönderilen bir emirde, İbik köyü halkından Pir Nazar adlı kişinin Kızılbaş olduğu, 'halifelik' yaptığı, 'melahide' olan köy halkının bu kişinin başkanlığında toplandığı belirtilerek Pir Nazar'a ceza verilmesi istenmektedir. Mahkemeye çağırılan Pir Nazar'dan "Şah'a lanet eylemesi" istenmiş, o bunu reddetmiştir. Neden namaz kılmadığı sorulduğunda ise "imamın ismi Ömer olmağla namaz kılmam" demiştir. Emirde, Pir Nazar'ın her yola başvurularak yakalanıp İstanbul'a getirilmesi istenmektedir.[315]

## SEYİT KALENDER VELİ OCAĞI

Ocak üyeleri Ankara'nın Çubuk ilçesinin Kargın ve Sele ve Mahmudoğlan köylerindedir. Kargın köyündeki dedeler, Cücük köyünden gelmedir.[316] Ocağın piri Hasandede, mürşidi Hacı Bektaş'tır.[317] Talipler, Kargın, Ömercik, Kuyumcu, Meşeli, Sarısu, Tepe Sarısu, Kösrelik, Dalyasan, Dağkalfat, Çitköyü, Sele, Sarıkoz, Mahmutoğlan, Karaağaç, Ovacık, Saracalar, Kutluşar, Mart ve Tavşancık köylerindedir.

Seyit Kalender Veli grubunda sistematik olmayan pir-mürşit ilişkileri vardır. Mehemmed Abdal ve Hacı Murad-ı Veli ocaklarının piri Hacı Ali Turabi, mürşidi ise Seyit Kalender Veli'dir. Hacı Ali Turabi ile Cibali'nin piri Seyit Kalender Veli, mürşidi Hasan Dede'dir.[318] Ocak üyelerinden derlenen bilgiye göre, Hasan Dede'ye bağlılık vekaletendir. De-

315 Saim Savaş, *On Altıncı Asırda Anadolu'da Alevilik*, s.225

316 Coşkun Kökel, *Çankırı İli Alevileri*

317 İbrahim Arslanoğlu, *Çubuk Yöresi Alevi Ocakları ve Kuruculan*, HBV, sayı:10, s.61-72

318 İbrahim Arslanoğlu, aynı yazı

delere göre ocağın el aldığı asıl ocak Bulgaristan'daki Otman Baba'dır. Hasan Dede ocağı üyeleri de asıl pirlerinin Otman Baba olduğunu söylemektedir.[319]

**a- Cibali Sultan Ocağı:** Musa Kazımlıdır. Ocak üyeleri, Ankara'nın Çubuk ilçesine bağlı Susuz köyündedir. Talipler, Aşağı Emirler, Yukarı Emirler ve Susuz köylerindedir. Taliplerin Emirci ve Kuyumcu obalarından olduğu söylenmektedir. Ocak üyelerinin ve taliplerin verdiği bilgiye göre bu topluluklar bir zamanlar Konya yöresindeyken, Kuyumcular, Çukurova'ya, Emirler ise ilkönce Eskişehir'e, daha sonra Çubuk yöresine yerleşmiştir. Çukurova'daki Kuyumcular daha sonra Çorum'daki Kuyumcuözü denen yere, oradan da Çubuk'un Dağkalfat, Susuz, Kösrelik ve Kuyumcu köylerine yerleşmiştir.[320] Susuz köyündeki dedeler, Halep kökenli olduklarını söylemektedir.[321]

**b-Hacı Ali Turabi Ocağı:** Ocak üyeleri Çankırı'nın Mart köyündedir. Talipler Çankırı'nın Mart, Bulgurcu, Göldağı, Özbek, Karahacı, Kutluşar, Değirmencievi; Çubuk ilçesine bağlı Sarısu, Kösrelik, Dağkalfat, Demirci, Mahmutoğlan, Kargın; Kalecik ilçesinin Yüzbeğen, Tavşancık; Kırıkkale'ye bağlı Hasandede; Sulakyurt ilçesine bağlı Hamzalı; Bursa'nın İnegöl ilçesine bağlı Şehitler; Eskişehir'in merkez ilçesine bağlı Beylikahır ve Koçmaşat köylerindedir.[322] Özbek köyündeki talipler İnallu topluluğundandır. Bunlardan başka Çorum'un merkez ilçesine bağlı Hamdiköy ve Pan-

319 Coşkun Kökel, *Çankırı İli Alevileri*
320 İbrahim Arslanoğlu, aynı yazı
321 Coşkun Kökel, aynı yazı
322 İbrahim Arslanoğlu, aynı yazı

carlık, Amasya'nın Merzifon ilçesine bağlı Hayrettinköy köylerinde ocağın talipleri vardır.[323]

Hacı Ali sosyal bir ad olmalıdır.[324] On altıncı yüzyılda Kengırı (Çankırı) nahiyesindeki bir köyün adı Hacı Ali idi.[325] Sarısu, Bulgurcu gibi köyler de Kengırı nahiyesinde kayıtlıydı. İran'da Hacı Alili ile İnallu, Şahsevenler içinde birliktedir ve yurtları Karadağ ve Marage'dir.[326]

**c-Hacı Murad-ı Veli Ocağı:** Ocağın kurucusu Hacı Muradı Veli'nin türbesi, Çankırı'nın Eldivan ilçesine bağlı Seydi köyündedir. Ocak üyeleri, Çankırı'nın Şabanözü ilçesine bağlı Bulgurcu, Ankara'nın Çubuk ilçesine bağlı Kargın köyleriyle Bursa'nın İnegöl ilçesine bağlı Şehitler kasabasındadır. Talipler, Bulgurcu, Meşeli, Kutluşar, Sarısu, Kösrelik, Dağkalfat, Tepeköy, Kırıklı, Asarcık, Yüzbeğen ve Özbek köylerindedir.[327] Şehitler'deki dedeler ve talipler Hasan Dede adındaki bir ocak üyesiyle birlikte Çankırı'nın Eldivan ilçesine bağlı Hisarcık (Asarcık) köyünden gelmedir.

Ocak kurucusunun kimliği hakkında herhangi bir bilgi yoktur. On altıncı yüzyılda aynı yörede Hacı Murad adında bir çiftlik vardı ki, burasının ocak kurucusuyla bir ilgisi olabilir.[328] Yine aynı yüzyılda Kalecik nahiyesinde kayıtlı olan Muradlu köyü, ocak kurucusunun adını taşımaktadır. Buradan hareketle, Hacı Murad-ı Veli'nin sosyal bir ad olduğu

---

323 Coşkun Kökel, aynı yazı

324 İran'daki Şahsevenler içinde Hacı Alili adında bir oba vardır. Topluluğun yurdu Karacadağ ve Marage'dir. Hacı Alili ile İnallu bir aradadır. (Richard, Tapper, *İran'ın Sınır Boylarında Göçebeler*, s.563)

325 Ahmet Kankal, aynı yapıt, s.69

326 Richard Tapper, aynı yapıt, s.563

327 İbrahim Arslanoğlu, aynı yazı

328 Ahmet Kankal, aynı yapıt, s.78

söylenebilir. Muradlu köyü ilk sayımda ekinlik, ikinci sayımda ise nüfusu kaydedilmeyen bir köydür.[329]

**d- Mehemmed Abdal Ocağı:** Ocak üyeleri Çubuk ilçesine bağlı Karaköy'dedir. Buraya Çankırı'nın Orta ilçesinin Avrateli köyünden gelmiştir. Talipler, Ankara'nın Çubuk ilçesine bağlı Aşağı Karaköy, Yukarı Karaköy; Çankırı'nın Şabanözü ilçesine bağlı Çapar ve Bulgurcu köylerindedir. Ocağın piri Hacı Ali Turabi, mürşidi Seyit Kalender Veli'dir. Bu yapı sonradan oluşmuştur.[330] Ocağın ilk piri, Elazığ'ın Baskil ilçesine bağlı Şeyhhasan köyündeki dede grubudur.[331]

## Hasandede ve Seyit Kalender Veli Grubundaki Taliplerin Kökeni

Seydi köyü 1521 yılında 27 hane 7 mücerret, 1578 yılında 34 hane 17 mücerret ve 1 muaf nüfusluydu. Mart köyü 1521 yılında 126 hane ve 37 mücerret nüfuslu büyük bir yerleşimdi. 1578 yılında ise 86 hane ve 49 mücerretliydi. Asarcık köyü birinci sayımda 33 hane 10 mücerret, ikinci sayımda 63 hane 25 mücerret nüfusluydu.[332] 1561 yılında yılında çıkarılan bir fermanda Kengırı'nın Asarcık köyündeki Ali adında birisinin Kızılbaş olduğu ve bu nedenle cezalandırılması istenmektedir.[333]

Özbek, 1521 yılındaki ilk Osmanlı tahririnde yer almamaktadır. 1578 yılı tahririnde ise 7 muaf haneden oluşan bir yerleşimdir.[334] Çankırı'nın Şabanözü ilçesine bağlı Tav-

329 Ahmet Kankal, aynı yapıt, s.82
330 İbrahim Arslanoğlu, aynı yazı
331 Ocak üyeleri, Şeyhhasan köyü bağlantısını unutmamıştır.
332 Ahmet, Kankal, aynı yapıt, s.70, 82
333 Cemal Şener, *Osmanlı Belgelerinde Aleviler-Bektaşiler*, s.23
334 Ahmet Kankal, aynı yapıt, s.72

şancık köyü 1521 yılında 20 hane 5 mücerret ve 1 muaf, 1578 yılında ise 35 hane ve 9 mücerret nüfusluydu.[335] Tavşancık köyündeki halk Şambayadı oymağındandır.[336] Çankırı yöresindeki İnallu da Şam Bayadındandır. Tahrir kayıtlarında Şabanözü'nün bulunduğu yörenin adı İnalözü'dür.

Eski adı Sarıkürt olan Meşeli köyü 1521 yılında 84 hane, 28 mücerret ve 2 muaf; 1578 yılında 130 hane 52 mücerret ve 1 muaf nüfusluydu. Sarıkürt köyü halkının bir bölümü aslında Avuçan ocağının talibidir. Bunların Erzincan yöresinden geldiği söylenmektedir. Bu bilgi, köyün asıl adı olan Sarıkürtle ilgili önemli bir ipucu niteliğindedir.

Yüzbeği köyü 1521'de 23 hane 5 mücerret, 1578'de 30 hane 12 mücerret nüfusluydu.[337] Kutluşar köyü 1521 yılındaki ilk Osmanlı tahririnde yer almamaktadır. 1578 yılı tahririnde 23 hane, 16 mücerret ve 2 muaf hanelidir. Köyün bir adı da İldüzen'dir.[338]

Sarısu köyü 1521 yılında 113 hane ve 38 mücerret nüfusluydu. 1578 yılında bu köyün de öteki adı da İldüzen'dir ve 87 hane ile 28 mücerret nüfusludur. Tahrirlerde Bulgurcu köyünün de öteki adının İldüzen olduğu kaydedilmiş ancak, nüfusu yazılmamıştır. Aynı yöredeki Kınık Hasan köyünün de öteki adı İldüzen'dir.[339]

Köyler hakkındaki bu kayıtlardan çıkan sonuç, Kalender Veli grubundaki köylerin çoğunun on altıncı yüzyıldan önce kurulduğudur. Sarısu, Kutluşar ve Bulgurcu köylerinin öteki adı olan İldüzen, ya bir topluluk adı ya da bu köyle-

335 Ahmet Kankal, aynı yapıt, s.83
336 Faruk Sümer, *Oğuzlar*, s.185
337 Ahmet Kankal, aynı yapıt, s.72, 83
338 Aynı yapıt, s.71
339 Aynı yapıt, s.70

rin halkının bir önceki yurdu olmalıdır. Nitekim, Sarısu köyü halkının bir bölümü Malatya'nın Merzirme köyünden geldiklerini söylemektedir ki, on altıncı yüzyılda Merzirme yakınlarında İldüzen adında bir ekinlik vardır. İldüzen ekinliği Kumari adında bir köye aittir.[340] Yani, Kumari köyündeki halkın bir bölümü İldüzen ekinliğinde tarımla uğraşmaktadır. Sarısu, Kutluşar, Bulgurcu ve Kınık Hasan köylerinin bulunduğu yörede de Kumari, Kumartekin ve Kumartaş adında köyler vardır ve bu köyler kuşkusuz, Kumarlı topluluğundandır.[341] Kumari, Kumarlı demektir ve aynı zamanda bir topluluk adıdır. Sivas'ın Kangal ilçesine bağlı Kumarlı köyü de bu toplulukla ilgilidir. Kangal'daki bu köyün adı halk telaffuzunda Humarlu'dur. Kumarlı çevresinde öteden beri Şeyh İbrahim ocağının talibi olan köyler vardır.[342] 1548 ve 1583 yılı tahrirlerine göre bu köyde yaşayan halk Dulkadır eline bağlı Kumari obasındandır.[343] Gerçekten de Dulkadır'ın asıl yurdu olan Maraş'ta Kumarlu adında bir topluluk kayıtlıdır.[344] Öte yandan bu topluluk 1577 yılında Elbistan'da ortaya çıkan Şah İsmail ayaklanmasına karışan Kemerli topluluğuyla aynı olabilir. Karahacı köyüne ad ve-

340 Refet Yinanç-Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, s.164. Kutluşar köyündeki Hacı Muradi talipleri, daha önce Bakırlı köyündeyken, Gümerdiğin ve Sarısu'ya yerleşmiş, Sarısu'dakilerin bir bölümü daha sonra Kutluşar ve Kösrelik köylerine göçmüştür. Günümüzde Sünni olan Bakırlı köyünün asıl adı Arap'tır. (Coşkun Kökel, aynı yazı)

341 Ahmet Kankal, aynı yapıt, s.70

342 Bu köylerden bazıları, Kocağurt, Hamal ve Yortan'dır.

343 İlhan Şahin, *Yeni İl Kazası ve Yeni-İl Türkmenleri*, s.126

344 Refet Yinanç-Mesut Elibüyük, aynı yapıt, s.305. Oba, Yenice Kala nahiyesine bağlı Söğüd Ovası mezrasında barınmaktadır. 1920'lerde derlenen bilgilere göre Kumarlı obası, Maraş'ın Eloğlu yöresinde göçebeliği sürdüren bir topluluktur. Köçekli denen bir Abdal grubu da bu obayla birliktedir. (Ali Rıza Yalkın, *Cenupta Türkmen Oymakları*, cilt: II, s.410)

ren topluluk da Maraş kökenlidir. Kara Hacılının 7 neferlik bir kolu 1563 yılında Elbistan'ın Ahsen Dere nahiyesindeki Büyük Kamışçık köyünde kışlıyor, Pınarbaşı'nın Kıtmir Viranı ekinliğinde yaylaya çıkıyordu.[345]

Kısacası, Sarısu halkının bir bölümünün bir önceki yurt olarak Malatya'nın Merzirme köyünü göstermesi birçok veriyle desteklenmektedir. Merzirme köyü, Şeyh İbrahim ocağının merkezidir. Nitekim, konumuz olan yöredeki Dalyasan ve Dağkalfat köylerinde Şeyh İbrahim ocağı ile onun musahibi olan Ali Seydi ocağının talipleri vardır. Her iki ocağın asıl coğrafyası Malatya'dır.

Bu verilere göre, konumuz olan Alevi köylerin Kumarlı ya da İldüzen topluluğundan olduğu söylenebilir. Ayrıca, İldüzen, Kumarlı'nın bir kolu olarak da düşünülebilir. Çünkü, bir köyün ekinliğinde tarımla uğraşan topluluk, o köyün halkının bir bölümüdür.

Tüm bunlar dikkate alındığında Çubuk, Çankırı ve Kalecik'teki Alevilerin en azından bir bölümünün bir önceki yurdunun Malatya'nın Arguvan ve Hekimhan ile Kahramanmaraş'ın Elbistan yöreleri olduğu söylenebilir. Daha önceki yurtlarının ise Suriyedeki Bozgeyikli yöresi olduğu açıktır. Ayrıca, Mehemmed Abdal ocağının asıl piri Malatya'ya bağlı Şeyhhasan köyündeki dedelerdi. Bu bilgiler, Çubuk, Kalecik ve Çankırı'daki ocakların Şeyh İbrahim ve Ali Seydi ocakları ile bağını araştırmayı zorunlu kılmaktadır. Yerleşimlerden Garkın, Dede Garkın ocağıyla ilgilidir. Çorum'un Alaca ilçesine bağlı Garkın köyü gibi bu Garkın da belki Dede Garkın ocağına bağlı Şeyh İbrahim ya da Ali Seydi ocağının talibiydi.[346] Bu gruptaki dede ocaklarının

345 Aynı yapıt, s.521, 717

346 Alaca'nın Garkın köyünü kuranlar, Malatya'dan gelmiştir ve Şeyh İbrahim ocağının talibidir.

talibi olan Emirler de kuşkusuz Dede Garkın grubundaki dede ocaklarının talibi olan Eymürlerle ilgilidir. Eymürler Şeyh İbrahim ocağının talibidir. Kuyumcular da aynı durumdadır. Örneğin, Kayseri'deki Kuyumcular, Gaziantep'teki Dede Garkınlıların talibidir. Hasan Dede ocağının talibi olan Kuyumcular ile Dede Garkın taliplerinin Çorum'un bazı köylerinde birlikte bulunması aynı bağlamdadır.[347] Ayrıca, Kengırı nahiyesindek Selman Pınarı köyü Şeyh İbrahim ocağının en ünlü talibi olan Salmanlı oymağının adını taşıyordu.

Çankırı ve Çubuk'taki bu Alevi köylerin Tabanlı oymağından olduğu da iddia edilmiştir. Bu iddiayı destekleyen birçok veri vardır. 1932 yılında yapılan bir araştırmaya göre Ankara ile Şabanözü arasındaki Özler dene yörede bulunan 11 köyün halkı Maraş'tan getirilen Tabanlı oymağındandır. Tabanlı, devlet tarafından Özler yöresindeki Han Deresi'nde güvenliği sağlamak için getirilmiştir ve ellerinde bu konuda fermanlar vardır.[348] Gerçekten de on altıncı yüzyıl tahrirlerinde Maraş'ın Zamantı kazasının Pınarbaşı nahiyesinde Tabanlı adında bir topluluk vardı. Arslan Beğ köyünde ve bu köyün ekinliği olan Kara Yusuf'ta yurt tutan Tabanlı 45 neferan nüfusluydu.[349] Üstelik, Çankırı ve Çubuk'taki Alevilerin bir bölümünün kökeni olan İnallu obası da Elbistan'ın Sultan Korusu yaylasındaydı. 'Şam yörüganı' olarak nitelenen oba 40 hane nüfusluydu. Burası Şam Bayadı'nın da yurduydu. Aynı yaylada Eymür boyunun da bir

347 Örneğin, Seyfe, Abdalbodu, Kuyumcuören gibi köyler bu durumdadır.

348 Bu köyler, Bulgurcu, Göldağ, Dalyasan, Dağkalfat. Çiğdemli, Özbek, Kutluşar, Meşeli, Demirci, Sarısu ve Kösrelik'tir. (İrfan Keleş, *Çankırı-Şabanözü Yöresi Ağzı*, yüksek lisans tezi, s.14-15)

349 Refet Yinanç-Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, cilt: II, s.706, 736)

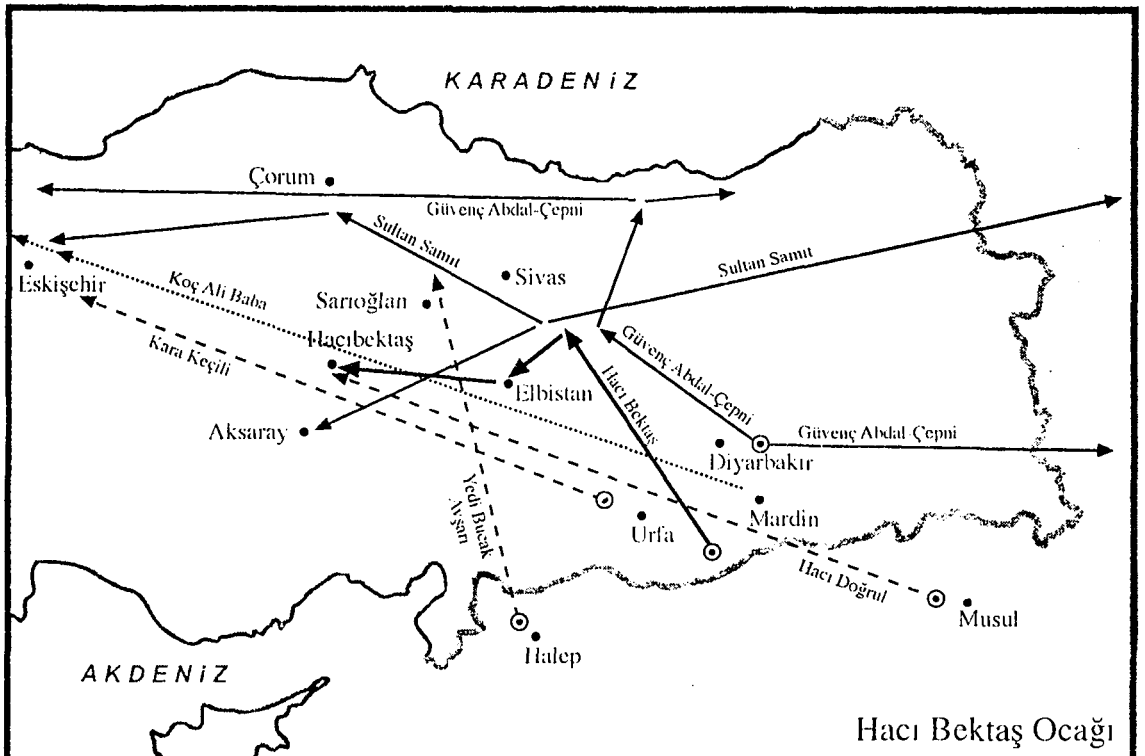
obası vardı ki, Cibali Sultan ocağının talipleri arasındaki Eymürler de aynı boydandır.[350]

Tabanlı Diyarbakır yöresinde yurt tutan Bozulus federasyonunda da yer alan bir topluluktur. Tabanlı'nın iki kışlağı Diyarbakır'ın Garbi Amid nahiyesindeydi. 1568 yılında bu kışlaklardan birinde 12, ötekinde 3 hane nüfus vardı.[351]

Sonuç olarak, Kalender Veli ocağına bağlı dede ocaklarının ve taliplerin bir önceki yurtlarının Malatya, Elazığ, Maraş ve Kayseri olduğunu söyleyebiliriz. Şam yörüğü olarak nitelenmeleri, Şam Bayadı, İnallı gibi toplulukların Halep Türkmenlerinden olması, toplulukların daha önceki yurdunun Kuzey Suriye olduğunu göstermektedir. Tabanlı ise Diyarbakır yöresindeki Bozulus'un bir koludur.

350 Muzaffer Arıkan-..., *Diyarbekir Vilayeti Mufassal Tahrir Defteri*, s.92, 94

351 Bu iki kışlaktaki Tabanlu obasının kişi adları şöyledir: Yağmur oğlu Karaca oğlu Yağmur ve Yakub, Osman oğlu Beytimur, Süvar oğlu Mehmed, Melik Ahmed oğlu Pir Ali ve Abdal, Kubad oğlu Rüstem ve Ali, Veli oğlu Budak, Sultan Ahmed oğlu Ali Kaya. (Muzaffer Arıkan-..., aynı yapıt, s.94)


KARADENİZ
Çorum
Güvenç Abdal-Çepni
Sultan Samut
Sivas
Sultan Samut
Eskişehir
Koç Ali Baba
Sarıoğlan
Hacıbektaş
Kara Keçili
Elbistan
Hacı Bektaş
Güvenç Abdal-Çepni
Güvenç Abdal-Çepni
Aksaray
Diyarbakır
Yedi Bucak Aşiret
Urfa
Mardin
Hacı Doğrul
Musul
Halep
AKDENİZ
Hacı Bektaş Ocağı

## BÖLÜM II

# DEDE GARKIN OCAĞI

Ocak üyeleri, Malatya'nın Yazıhan ilçesine bağlı Dedegarkın, Kuluncak ilçesine bağlı Bicir, Çorum'un Alaca ilçesine bağlı Büyük Camili, Diyarbakır'ın merkez ilçesine bağlı Kadıköy köylerinde, Gaziantep kentinde ve Halep'in Türkmen Fevkanı mahallesindedir.

Dede Garkın, Ali Seydi ve Şeyh İbrahim gibi iki önemli ocağın kurucularının piridir. Onun bir başka özelliği, 1240 yılında ortaya çıkan Baba Resul olayına katılan halifelerin piri olmasıdır. Bu özellikleriyle Dede Garkın, Alevilik tarihinde çok önemli bir konuma sahiptir. Ne var ki, onun bu yönlerini araştırmacılar bugüne dek fark edememiştir. Dede Garkın'ın halifeleri, Baba İshak, Baba İlyas, Şeyh Osman, Hacı Mihman, Hacı Bağadın, Aynüddevle, Ali Seydi, Şeyh İbrahim, Baba Arslanoğlu ve Dirge Baba'dır.[352]

Dede Garkın, 'Garkın boyundan olan dede' anlamında bir addır. Onun doğuştaki adı Numan'dır. Dede Garkın soyundan Seyit Ednai'nin beyitlerinde bu durum açıkça belirtilmiştir:

---

352 Elvan Çelebi, *Menakıbu'l Kudsiyye fi Menasıbu'l Ünsiyye*, düzenleyen Mertol Tulum; Naci Kum Atabeyli, *Dede Garkın Oğulları*

*Rahı Huda nesl-i Ali'dir, ismi Numan'ım meded*
*Lakabı Dede Garkın Sultan, Şah-ı Horasan'ım meded*

*İsmi Numan oldı namı şemsi afitab*
*Lakabı Sultan Dede Garkın, nesl-i Ali'dir fethi* bab[353]

Dede Garkın, Mardin ile Şanlıurfa sınırındaki Büyük Circip çayının Halep-Musul yoluyla kesiştiği yerde yaşamıştır. Akkoyunlu, Osmanlı, Safevi kaynaklarında ve batılı gezginlerin notlarında burada Dedegarkın adında bir yerleşimin ve zaviyenin olduğu kayıtlıdır. Sözü edilen yer, günümüzde Derik ilçesine bağlı Dedeköyüdür.[354]

Dede Garkın soyundan olan Seyit Ednai'nin beyitlerine göre de Dede Garkın, Mardinlidir:

*Gün bu kadar keramet-i evliya zuhur eyledi*
*Mardin'de idi Sultan İbrahim'e hali malum eyledi*

*Sabah sağar sığını Abdülaziz dağı otlağıdır*
*Evliyanın türbesinden iki gün* ırağıdur[355]

Sözü edilen Abdülaziz dağı, Dede Gakın zaviyesinin güneyinde olup Suriye'de kalmıştır. Ocak üyelerinden başka bir ozanın şiirinde Abdülaziz dağı Dede Garkın'ın meskeni olarak geçmektedir:

---

353 Rahime Kışlal-Ali Yeşilyurt, *Dede Kargın, Şiirler*, s.158, 162

354 Ebu Bekr-i Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, s.38; Nejat Göyünç, *XVI Yüzyılda Mardin Sancağı*, s.25. 16. yüzyılda bir nahiye olarak da kaydedilen bu yere 1654 yılında Tavernier adında Batılı bir gezgin uğramıştır. Gezgin burasını 'Dede Cardin' olarak kaydetmiştir.

355 Rahime Kışlal-..., aynı yapıt, s.162

*Musul sahralarına bir hubca seyran*
*Abdülaziz dağını eylemiş meskan*
*Mardin, Diyarbekir, Ergan(i) elinden*
*Seyyid Sultan Dede Garkın* görünür[356]

1350'lerde yazılan Baba İlyas menakıbnamesine göre Baba Resul olayının mürşidi Dede Garkın'dır. Menkıbeye göre Dede Garkın'ın yurdu Şam'dır:

*Gelür iken bu Şam tagından*
*Canavarlar solında* sağından[357]

O dönemde Şam, Kuzey Suriye'nin adıdır. Menakıbnamede, Baba İlyas'ın Horasan'dan geldiğinin yazılı olduğu iddia edilmişse de[358] yapıtta böyle bir bilgi yoktur.

Dede Garkın'ın halifelerinden Baba Arslanoğlu'nun yaşadığı yer da aynı bölgedeydi. Bu erenin zaviyesi Diyarbakır'ın Bismil ilçesinin Arslanoğlu köyündeydi.[359]

Dede Garkın ocağı üyelerine 'Sultan Yusuf evladı' da denmektedir. Ocak üyelerine göre Sultan Yusuf'un türbesi,

---

356 Aynı yapıt, 163

357 Elvan Çelebi, aynı yapıt, beyitler: 208, 1644

358 İsmail E. Erünsal-Ahmet Yaşar Ocak, *Menakıbu'l Kudsiyye fi Menasii'l Ünsiyye*, s.XIX-XXI. A. Yaşar Ocak ve İsmail E. Erünsal şöyle diyor: "*Kendinin Menakıbu'l Kudsiyye'de bizzat verdiği bilgilere göre şeceresi şöyle tespit olunabilmektedir: Şucau'd-Din Ebu'l Baka Baba İlyas-ı Horasani... Oysa, Elvan Çelebi'nin kitabında Horasan ya da Horasani adları hiç geçmez. Yazarların neden böyle bir bilgi ürettiği ve bu bilgiyi Elvan Çelebi'ye dayandırdığı merak konusudur. Elvan Çelebi'nin yapıtındaki ilgili bölüm şöyledir: "Bab- Devvum, Ağaz-ı kıssa-i Hazret-i Şeyhu'l Kamilu'l-Mükemmil Ebu'l-Baka Şeyh İlyas el-müştehir bi-baba*" Konunun ayrıntısı için bak., Mertol Tulum, aynı yapıt, s.119

359 M. Salih Erpolat, *XVI Asırda Diyarbekir Beylerbeyliğindeki Yer İsimleri*, s.74, 75. Yukarı ve Aşağı Arslanoğlu köylerinde yaşayan vergi nüfusunun ad listesi, Alevi ad vurma geleneğiyle uyumludur. Bu ad listesi için bkz. Hamza Aksüt, *Mezopotamya'dan Anadolu'ya Alevi Erenlerin İlk Savaşı*, s.41-42

Malatya'nın Zeyve köyündedir. Ocağın günümüzdeki üyeleri, kurucu eren olarak Sultan Yusuf'u bilmektedir. 1560 yılında düzenlenen Malatya tahrir defterine göre Zeyve'nin yakınındaki Beymere köyünde yaşayan Şeyh Ali öteden beri yoldan gelip geçenlere hizmet verdiğinden bazı vergilerden muaf tutulmuştur. Tahrir defterindeki bu kaydın bir kopyası ocak üyelerinin elinde günümüze kadar ulaşmıştır:

"*Mezkur Şeyh Ali, kadim-üz zamandan vacib ür riaye kimesne olub eski defterlerde avarızdan ve takallif-i örfiyyeden muaf kayd olunı gelüb haliya dahi ahvali teftiş olundukda örf hasebiyle eyledügü kar ve kisbiyle ayende ve revendeye hizmet eyledügü zahir olmağın ber karar-ı sabık avarızdan ve tekalif-i örfiyyeden muaf kayd olundı.*"[360]

1560 tarihli bu belgeye eklenen 1735 tarihli bir not şöyledir:

"*Devletlu merhametlu saadetlu sultanım hazretleri sağolsun*

*Bu duacıları, saadatı kiram ecdadımız Hazreti Resuli Ekrem (SAS) evlatlarından Seyit İbrahim Malatyayı zemin ve Kargın ve Seyyid Mehmed ırkı Tahirleri Seyyid Hasan ibni Caferi Sadık radyallahu anh ve andan 120 tarihi hicride vaktında zuhur eden Sultanül Arifin mazharıl keşfi velyakin Numan Dede Garkın ve Seyyid Ebu'l Vefai Fazl intihaya yedimizde olan şecerelerimiz matukince Hazreti Resuli Ekrem'de nihayet bulup ve Malatya kazasına tabi Beymare nam karyede meftun Baba Garkın kuddise sırrahul azizin evlatlarından karye-i mezkurda feth-i hakaniden beru sakin ve 930 tarihinde şerefsüdür muafname ve defter-i hakani mucibince ayende ve revendeye hizmet edüb bu ana gelince resm-i çift ve aded-i agnam ve nüzul ve avarız ve te-*

360 Refet Yinanç-Mesut Elibüyük, *Kanuni Devri Malatya Tahrir Defteri*, s.140

*kaliften Baba Garkın Beymare karyesi sükkanı evlatlarından aldığımız yedimizde bulunan senedlerin içinde mesdur, lakin zikr olunan tekellifler mutalebe olunmaz iken yedimizde ecdadımız senedlerine itibar olunmayub mücedded defterhaneden verilen suret-i defter-i ceve emr-i hümayun ısdarına muhdac olmağla mercudur ki, Baba Garkın evlatlarından Seyyid, Dede vesair evlatlarından Beymare karyesinde feth-i hakaniden beru sakin ayende ve revendeye hizmet etmek üzere ne vech ile muaf oldukların, defterhaneden derkenar ve yedimize sureti defter-i cedid ve Malatya kadısına defter emini ilamiyle ferman-ı alişan ihsan buyrulmak babında ferman devletlu sultanum hazretlerinindir.*

*Bendegan-ı an evladı Baba Garkın*[361]

Halkın Zeyve dediği köy, tahrirde Zaviye olarak kayıtlıdır.[362] Kayıtta belirtilmemesine karşın, adı gereği, köyde bir zaviye olduğu ve Şeyh Ali'nin buraya bakan kişi olduğu açıktır. Bemere ile Zeyve karışıklığı, bu iki köyün birbirine yakınlığıyla ilgilidir.

Ocak üyelerinin kurucu eren olarak Sultan Yusuf'u görmesi başlı başına bir problemdir. Oysa, Dede Garkın soyundan olan Seyit Ednai, kendisini 'Sultan Numan veledi' olarak tanıtmakta ve Yusuf'tan söz etmemektedir:

*Bu lakabın zikri kimdir dimek olursa o hal*
*İsmidir Seyyid Muhammed, lakabın Ednai o hal*
*Yüzümdür haki payine ilm-ü erkanın o hal*
*Sultan Numan veledidir on ikiden adı kal*[363]

Osmanlı belgelerine göre de Beymare köyünde yatan eren Yusuf değil, Baba Garkın ya da Numan'dır. 1641 ta-

361 Rahime Kışlal-..., aynı yapıt, s.143

rihli bir belgede Şeyh Dede Karkın, 1700'de Seyyid Numan kabilesi, 1718'de Seyyid Dede Kargın, 1735'te Numan Dede Karkın soyu ifadeleri kullanılmıştır. 1814 yılındaki bir belgede ise Beymare'de yatan erenin 'Seyyid Numan bin Seyyid Yusuf bin Seyyid Kargın Baba' olduğu yazılıdır. Bu belgeye göre de Beymare'de yatan eren Yusuf değil, Numan'dır. Belgelerde ilk kez adı geçen Yusuf ise Kargın Baba'nın oğludur.[364]

Belgelerin bu açık ifadesine karşın ocak geleneği neden Sultan Yusuf adını kullanmaktadır? İlk akla gelen olasılık, Sultan Yusuf'un da sosyal bir ad olmasıdır. Yusuf, Eymür boyunun obasıdır.[365] Eymürler ise Şeyh İbrahim aracılığıyla Dede Garkın ocağının talibidir. Ne var ki, bu yorumun karşılaştığı güçlük, Dede Garkın'ın üyesi olduğu boyun Eymür değil, Garkın olmasıdır. İkinci olasılık ise Sultan Yusuf'un ocak kurucusu değil, ocağı yeniden düzenleyen bir eren olmasıdır. Gerek Ednai'de gerekse 1814 yılına kadar olan belgelerde Yusuf adının geçmemesi ancak böyle açıklanabilir.

1543 tarihli bir yetki yazısında ocak üyelerinin soyu Şeyh Hasan aracılığıyla Seyyid Ebül Vefa Tacü'l Arifin'in amcazadesi Hamis ve Salih'e bağlanmıştır. Yazıda Numan ve Yusuf'a yer verilmemiş, baş tarafa "Ya Muhammed, Ömer, Ebubekir, Osman, ya Ali, ya Hasan ya Hüseyin" ibaresi kullanılmıştır.[366] İçerdiği adlara[367] ve Alevi geleneğe

362 Refet Yianç-..., aynı yapıt, s.142
363 Rahime Kışlal-..., aynı yapıt, s.161
364 Rahim Kışlal-..., aynı yapıt, s.128
365 Faruk Sümer, *Oğuzlar*, s.128
366 Rahime Kışlal-..., aynı yapıt, s.132-133
367 Bu adlar, Muhammed, İbrahim, Şerafeddin İshak, Minaüddin Abbas, Nureddin Otman, Salih, Hamis, Ebül Vefa, Muhammed en Nihrevani, Ebul Hasaneyu Ali el Murtaza'dır. Belgenin ekinde, Dede Kargın oğlu Ali Dede'nin Hasan Dede oğlu Bayram Dede'yi halife diktiği yazılıdır.

ters düşen söylemine bakılırsa bu yazı, belge niteliğinde değildir.

1563 tarihli bir yazının ilk bölümüne göre ocak üyelerinin atası Yusuf el Garkını'dir. Yusuf'un oğlu Eba Katil (ya da Katil Gazi), onun oğlu Numan'dır. Yazının ikinci bölümünde ise Şeyh Yusuf Garkını'nin oğlu Şeyh İsa Garkını'dir. Yazının üçüncü bölümünde Numan Dede Garkını, Şeyh Abdullah aracılığıyla Seyyid Ebül Vefa Fazl'ın 'fukarası' olarak sunulmuştur.[368] 1543 ve 1563 tarihi düşülmüş olan bu iki yazı gerçekleri yansıtmamaktadır. Hatta, yazılara düşülen tarih kaydının da gerçek dışı olduğu söylenebilir. Birinci yazıda Seyyid Ebül Vefa adı yer alırken ikinci yazıda, on dördüncü yüzyılda yaşamış olan Seyyid Ebül Vefa Fazl'ın yer alması ilginçtir. Tüm bu bilgilere dayanarak Sultan Yusuf hakkında şu iki olasılık öne sürülebilir: Birinci olasılık, bu erenin Dede Garkın soyunun ikinci önemli ereni olması, ikinci olasılık ise ocağın kurucusu Numan'ın bir başka sosyal adının Sultan Yusuf olmasıdır.

Dede Garkınlıların Viranşehir yöresinden Malatya yöresine ne zaman hareketlendiğini tam olarak saptamaktan yoksunuz. Bu zaman dilimi, 1240 yılındaki Baba Resul olayının hemen öncesinde olabileceği gibi, bu olayın başlangıcından on yedinci yüzyıla kadar olan uzun bir süreç de olabilir. Çünkü, yukarıda da belirttiğimiz gibi, on altıncı yüzyılda Viranşehir'deki Dedegarkın köyünde hala bir zaviye vardı. Bununla birlikte, aynı yüzyılda Malatya'nın Beymere ve Maraş'ın Göksun köylerinde Dede Garkın ocağının zaviyeleri vardı.

On altıncı yüzyılda bir köy olan Göksun yöresinde yurt tutan Garkın obalarından üçü Dede Garkın zaviyesine bakı-

368 Rahime Kışlal-..., aynı yapıt, s.134-135

yordu. Biri beş, öteki dört hane nüfusa sahip olan iki oba, zaviyenin 'hizmetkarıydı'. On haneli üçüncü oba ise zaviyenin 'kurbandarıydı'.[369] Obalar, "Maraş yörüklerinden Dede Kargın cemaati" olarak kaydedilmişti.[370]

Dede Garkın obasının Malatya kolu, on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısına kadar Beymare ve Eski Egin köylerindeydi.[371] Kuluncak'ın Bicir köyündeki Dede Garkınlıların buraya ne zaman geldiğini bilemiyoruz. Bicir köyü, 1568 yılında 38 hane nüfusa sahipti. Köyde Şah Hüseyin, Şah Veli, Pir Veli, Dede Kulu gibi popüler Alevi adları taşıyan kişiler vardı.[372]

Dede Garkın obasının Malatya kolu 1734 yılında İsmail ve Hasan adlı kişilerin malikane reayasıydı. Bu obayı Kangal ile Hekimhan arasındaki Alacahan'a yerleştirmek için karar alınmış, ancak, bu karar uygulanamamıştır.[373]

Dede Garkınlıların Antep kolunu Malatya'dan giden bir grubun mu yoksa Viranşehir'den ayrılarak doğrudan Antep'e giden bir grubun mu oluşturduğu bilinmemektedir. On altıncı yüzyıla ait Antep tahrirlerinde Dede Garkınlılar yer almamaktadır. Buna karşın Halep Türkmenleri arasında Garkın boyunun üç obası kayıtlıdır. 193, 71 ve 41 vergi nüfuslu bu obalardan sonuncusu Deveciler adını taşıyordu. On yedinci yüzyılın ortalarında Antep ve Rumkale yörelerinde yurt tutan bu Garkınlar, Oturak Garkın ve Göçer Gar-

---

369 Faruk Sümer, *Bozoklu Oğuz Boylarına Dair*, s.102

370 *998 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Diyar-i Bekr ve Zülkadiriyye Defteri*, cilt: II, s.153

371 Rahime Kışlal-..., aynı yapıt, s.140-144 153 Numaralı Divriği-Derende Defteri, Ayvalu nahiyesi bölümü.

372 Köydeki adlar için bkz, Hamza Aksüt, *Anadolu Aleviliğinin Sosyal ve Coğrafi Kökenleri*, s.344

373 Yusuf Halaçoğlu, *XVIII Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda İskan Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, s.107-108

kın olarak iki obaydı.[374] Halep Türkmenleri içindeki öteki Garkın obaları Karkın İslamlu, Göngü Karkın ve Karkın-ı Diğer biçiminde kaydedilmişti. Birinci oba 1521 tarihinde 105 hane ve 52 mücerret, ikinci oba 129 hane 56 mücerret, üçüncü oba 262 hane 45 mücerret nüfusluydu.[375] Bundan başka Halep kentinde 6 haneli bir Garkın obası vardı. 11 haneli bir Garkın obası ise Şam vilayetinde Aralık Evi denen bir yerdeydi.[376] Günümüzde Halep kentinde yaşayan ve devlette önemli görevler üstlenen Dede Garkınlıların bu obaların soyundan olup olmadığını bilemiyoruz. Türkmen Fevkanı mahallesinde yaşayan ocak üyelerine Ateşoğulları da denmektedir.

Bozulus Türkmenleri arasında iki Garkın obası vardı. Bunlar Bozulus'un on yedinci yüzyılda Orta Anadolu'ya göçüne katılmamıştı.[377] Dulkadır elindeki Garkın obası ise Dokuz oymağı içindeydi. Bu oba daha sonra Urfa kazasının Araban nahiyesine bağlı Elif ve Akviran köylerine yerleşmişti.[378]

Dede Garkın ocağının bir koluna Deveci Garkın, öteki koluna Geyikli Garkın denmektedir. Deveci Garkın, Halep Türkmenleri arasındaki Deveciler obasıyla ilgilidir.[379] Geyikli Garkın Viranşehir ve Kızıltepe yöresinin eski adı olan Geyikli ile ilgilidir.[380] Suriye'de de Geyikli adında bir yer vardır.

---

374 Faruk Sümer, *Oğuzlar*, s.235. Göçer Garkınlar 218, yerleşik olduğu anlaşılan Oturak Garkınlar 74 vergi nüfusluydu.

375 Enver Çakar, *XVI Yüzyılda Halep Sancağı*, s.70

376 Faruk Sümer, aynı yapıt, s.235

377 Tufan Gündüz, *Anadolu'da Türkmen Aşiretleri*, s.83. Araştırmacı bu iki obanın Malatya ve Antep'e yerleştiğini tahmin etmektedir.

378 Faruk Sümer, aynı yapıt, s.144-145

379 Rahime Kışlal-..., aynı yapıt, s.120

380 Şanlıurfa'nın Kısas kasabası halkı Viranşehir ve Kızıltepe yörelerine Geyikli demektedir.

Batılı bir gezginin 1764 yılında derlediği bilgiye göre Antep yöresinde bin çadırlık bir Dede Garkın topluluğu vardır.[381] Gezginin yalnızca ocak üyelerini değil, ocağa bağlı nüfusu kast ettiği düşünülebilir.[382] İzmirli bir Rum'un on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında yaptığı araştırmaya göre Saruhan sancağında da bir Dede Garkın obası yaşamaktadır.[383]

Yazıhan ilçesine bağlı Dedegarkın köyü on dokuzuncu yüzyılın ilkinci yarısında oluşmuştur. Köyün ilk adının Türkmen olduğu söylenmektedir.[384] Dedegarkın köyü 1893 yılında 60 nüfusluydu.

Malatya'daki ocak üyelerinin bir kolu on dokuzuncu yüzyılın ilk çeyreğinde Çorum'un Alaca ilçesine bağlı Büyükcamili köyüne göçmüştür. Ocağın elindeki bir belgeye göre göçün nedeni, Rışvan ve Dırijan aşiretleriyle olan çarpışmadır.[385] Ancak, asıl neden, Dede Garkın'a bağlı olan Şeyh İbrahim ve Ali Seydi ocağı üyelerinin ve taliplerinin öteden beri Çorum yöresinde yurt tutmuş olmasıdır.[386] Malatya'nın Bicir köyündeki dedeler de bu dönemde gelmiştir.

Mürşit ocak olması nedeniyle Dede Garkın ocağının talipleri Ali Seydi ve Şeyh İbrahim dedeleridir. Büyükcamili, Seyfe, Sarımbey, Tarhan, Yenice, Savran, Karabayır, Karamahmut, Abdalbodu, Perçem köylerinde ve Kanlıköm, Fi-

381 C. Niebuhr, *Voyage en Arabie*, cilt: II, s.337

382 Faruk Sümer, gezginin verdiği sayıyı 'mübağalalı' bulmaktadır. Yazarın bu görüşü, Dede Garkınlılarla kast edilenin yalnızca ocak üyeleri olduğunu sanmasının bir gereğidir.

383 Faruk Sümer, *Oğuzlar*, s.352

384 Bu söylentiye karşın 1893 salnamesinde köyün adı Türkmen değil, Dedegarkın'dır. (Adnan Işık, *Malatya 1830-1919*, Listeler bölümü)

385 Rahime Kışlal-..., aynı yapıt, s.147

386 Ocak üyelerinin Çorum'a göçüyle ilgili aynntılı bilgi için bkz., Hüseyin Dedekargınoğlu, *Dede Garkın Süreğinde Cem*

likköm, Küçükcamili, Gevençiftliği mezralarında doğrudan Dede Garkın ocağına bağlı olan bir talip kitlesi vardır ki, bu özel bir durumdur.[387] Tahrir kayıtlarına göre Abdalbodu'da aynı adı taşıyan bir zaviye vardı. Seyfe'de ise Ozanlar obasının bir kolu vardır. Bu köylerin bir kısmının dedesi Gaziantep'teki Dede Garkınlılardır. Perçem köyü on atıncı yüzyıl kayıtlarında adı geçen bir yerleşimdir.

Büyükcamili köyündeki sülaleler, Dedeler, Türkmenler ve Köylüler'dir. Köylüler, Malatya'nın Akçadağ ilçesine bağlı Örüçgü köyünden gelmiştir. On altıncı yüzyıl kayıtlarına göre Örüçgü halkı, Dede Garkın'ın halifesi olan Hacı Mihman'ın üyesi olduğu Mihmanlı obasındandır. 1883 yılında tutulan bir kayda göre Mihmanlı aşiretinin bir kolu Besni kazasındadır.[388] Büyükcamili'deki dedeler ve öteki sülaleler, Malatya'nın Zeyve köyünden gelmiştir.[389]

Ocağın Gaziantep kolunun taliplerinin bir bölümü, Kayseri'deki Kuyumcu topluluğudur. Bu Kuyumcular, genellikle Sünni Recepli Avşarı köyleriyle birliktedir. Bu köyler, Tomarza ilçesine bağlı Kümbetir (Dağyurdu), Çayanlı, Aliağalar, Melikviran (Cingözler sülalesi), Avşarsöğütlü (bir bölümü), Çörmüşek (bir bölümü) ve Kirikli'dir.

Dede Garkın ocağı üyelerinin ve taliplerinin bulunduğu bir başka yer Diyarbakır'ın merkez ilçesine bağlı Kadıköy'dür. Köyün eski adı Kadıkendi idi. Buradaki kent, köy anlamındadır. Osmanlı kayıtlarında Yukarı Kadı ve Aşağı Kadı olmak üzere iki köy vardır. On altıncı yüzyılda Aşağı Kadı, Müslüman olmayan bir topluluğun yurduydu. Yukarı

---

387 Bu köylerden Büyükcamili ve ona bağlı yerleşimler dışındakilerde Hasan Dede ocağının da talipleri vardır. Seyfe'de Koçu Baba talipleri de vardır.

388 Adnan Işık, *Malatya*, s.247

389 Köydeki alt sülaleler Kınklar, kör Kahyalılar, Danacılar, Mellöğler, Öğbetler ve Taşkıran'dır.

Kadı'daki tahrir nüfusu, 33 hane ve 8 mücerret olmak üzere 41 kişiydi:

*Seydi Ali oğlu Kürd Ali ve oğlu Pir Kulu; Şah Ali oğlu Ümmet ve oğlu Piri; Pir Ali oğlu Doğmuş ve kardeşleri Yusuf ve Pir Kulu; Mahmud oğlu Hüseyin, Köse Ahmed oğlu Murad, Tayyib oğlu Şah Veli, Eyneddin Kara, Yusuf oğlu Ali, Habil oğlu Mehmed, Köse Ahmed oğlu Maksud ve kardeşleri Mansur ve İsmail, Mahmud oğlu Cuma ve kardeşi İbrahim, Mustafa Mehmet, Mehmet oğlu İsa ve oğlu Cebrail, Veli oğlu Ali ve kardeşi Hamza; Mansur Hüseyin, Musa Mehmet, Okçu oğlu Kaya, Gaffar oğlu Şehsüvar, Budak Hoşkadem ve kardeşi İsmail; Murat Garip, Kara oğlu Eyne Bey, Ali Elvend oğlu Hüseyin, Şah Nazar Elvend ve oğlu Koçu ile kardeşi Hasan; Hüseyin Yusuf, Okçu Halil, Mehmet Hoşkadem, Garip oğlu Ali, Ali Gencei.*[390]

Ocağın bir kolu da Erzurum'dadır. Şenkaya ilçesine bağlı Germicek köyünde ocak üyeleri ve talipler vardır. Bunlar da Malatya'dan gelmiştir.

Dede Garkın ocağının mürşitliğine aykırı bilgi ve belgeler de vardır. Bu belgelerden en önemlisi, Hacı Bektaş dergahında düzenlenen 1811 tarihli olanıdır. Belgeye göre, Malatya'nın Bimare köyündeki Dede Garkın zaviyesini 'evladiyet üzere' tasarruf eden Mustafa Halifezade Veliyeddin Halife, Hacı Bektaş dergahına giderek icazetname almıştır.[391] Dede Garkınlıların Hacı Bektaş dergahından icazetname alması, özel koşullarla açıklanabilir. Çünkü, 1480'lerde yazılmış olan Hacı Bektaş vilayetnamesine göre, Dede Garkın ocağı ile Hacı Bektaş ocağı rekabet halindedir. Bu-

390 Muzaffer arıkan-..., *Diyarbekir Vilayeti Mufassal Tahrir Defteri*, s 192
391 A. Yaşar Ocak, *Dede Garkın & Emirci Sultan*, s.281-285

na göre, Şeyh İbrahim Hacılılıar, Dede Garkınlılara ait geyik derisinden yapılmış tac giymektedir. Hacı Bektaş'ı yüceltmek isteyen kaynak, İbrahim Hacı'nın aslında Hacı Bektaş halifesi olduğunu, zamanla Dede Garkın'a tabi sayıldığını iddia etmektedir. Zaten Elvan Çelebi'nin on dördüncü yüzyılda yazdığı Menakıbu'l Kudsiyye'ye göre Hacı Bektaş ile Dede Garkın ayrı ocaklardadır. Modern araştırmalarda Hacı Bektaş'ın Baba İlyas halifesi –dolaysıyla Dede Garkın'ın halifesinin halifesi- olduğu iddia edilmişse de gerek Elvan Çelebi'nin yapıtında gerekse öteki kaynaklarda böyle bir bilgi yoktur.

On yedinci yüzyılın ilk yarısında Irak'taki Alevi dergahlardan birisinde görevli olan Hacı Bektaş ocağı dedesi Seyit Baki'nin, Dede Garkın ocağı dedesi Seyit Yusuf'a gönderdiği mektupta da Hacı Bektaş ile Dede Garkın ocağı arasında herhangi bir kurumsal ilişkiden söz edilmemektedir.[392]

1811 yılında düzenlenen icazetnamede Hacı Bektaş ocağı, 'farz namazları kılmak, vacip olan zekatı vermek, gücü yettiği sürece Beyt'i (Kabe'yi) haccetmek, Ramzan orucunu tutmak' gibi Sünnilik ögelerini şart koşmuştur ki, bu durum Hacı Bektaş ocağının bu tarihlerde devlet katında dikkate alınan tek Alevi ocağı olduğunu göstermektedir. Belge bu haliyle devletten onay almayı amaçlayan bir dille yazılmıştır. Dede Garkınlılar da Hacı Bektaş ocağının bu konumundan yararlanmak zorunda kalmıştır. Hacı Bektaş ocağını temsil eden Çelebi ailesi, Malatya, Diyarbakır, Antep ve Çorum'daki Dede Garkın dedeleri ve toplulukları üzerinde herhangi bir kurumsal etkiye sahip olmamıştır.

---

392 Ayfer Karakaya-Stump, *Kızılbaş-Bektaşi, Safevi İlişkilerine Dair 17. Yüzyıldan Yeni Bir Belge*

## 1. ŞIH/ŞEYH/ŞAH İBRAHİM OCAĞI

Ocağın merkezi, Malatya'nın Hekimhan ilçesine bağlı Merzirme köyüdür. Musa Kazımlı ocaklardandır. Ocak üyeleri, bu köyle birlikte Sivas'ın Kangal ilçesine bağlı Karanlık ve Hamal; Çorum'un Sungurlu ilçesine bağlı Evciyenikışla; Çorum'un merkez ilçesine bağlı Dedesli aşiretinin köylerindedir. Malatya, Sivas, Tokat, Amasya, Çorum, Yozgat, Ankara, Eskişehir, İçel, Denizli, Manisa, Mersin, Gaziantep illerini kapsayan geniş bir coğrafyada ocağın talibi olan yerleşimler vardır.

Şeyh İbrahim ocağına bağlı yerleşimler şunlardır:

Malatya'da: Semeyi (Boğazlı), Gebük, Merzirme, Kozdere, Asar, Aşağı Sülmenli, Yukarı Sülmenli, İsaköy, Kızık, Eymür, Akviran, Bozan, Kuşu, Fethiye, Eğribük, Çermige, Karaterzi, Eynir, Çiğnir, Alvar, Bicir, Üğürcük, Çanakpınar (Çarıkpınar), Mihail, Köylü, Karaköcek, İğdir, Yeşilkale, Kuşdoğan, Pirpirim, İsaköy, Morhamam,

Mersin'de: Dalakdere, Bağlarbaşı, Yenice, Kefeli

Yozgat'ta: Karayakup, Darıcı,

Çorum'da: Kamışlı, Akdam, Babaoğlu, Çıngıllıoğlu, Hasandeğin, Karakeçili, Kertme, Kızıllar, Şahinkaya, Çukurluköy, Körkü, Yeniköy, Ferhatlı, Elemen, Evciyenikışla, Çanakçı, İmat, Çağşak, Dereköy, Hacıbey, Ferhatlı, Şekerhacı, Aşağı Camili, Garkın, Kuzköy, Ortak, Çiçekli, Keller; İskilip ilçesine bağlı İbik

Sivas'ta: Mamaş, Sinekli, Hamal, Yellice, Karanlık, Bulak, Yortan, Kocağurt, Dışlık, Armağan, Tekke, Ergele (Doğanlı), Zerk

Denizli'de: Dereköy, Dereçiftlik

Aydın'da: Sarıcaova

Gaziantep'te: Nohutalan

Amasya'da: Küçük Kızılca, Kalfalı (Halifeli), Abacı

Kahramanmaraş'ta: Köprüağzı, Nurhak kasabası, Nergele, Malap

Tokat'ta: Çerdiğin, Ballıdere, Çakırçalı, Alibağı, Güzelbeyli, Kızoğlu, Ormancık (Şadoğlu), Karaoluk

Manisa'da: Kumkuyucak

Eskişehir'de: Kayapınar

Ankara'da: Dalyasan

Merzirme'de, Karadirek ya da Şeyh Safi denen bir ziyaret vardır. Söylentiye göre, ocağın kurucusu Şeyh İbrahim, Merzirme'ye üç emanet bırakmıştır, dergahı, pabucu ve hırkası. Karadirek, Şeyh İbrahim'in asasıdır. İki metre uzunluğunda ve normal bir direk kalınlığındadır. Kesme taştan yapılmış olan dergah, 1930'lu yıllarda resmi görevlilerce tahrip edilmiş, Karadirek parçalanıp yakılmıştır.[393] Ayrıca, köyün yeri heyelan nedeniyle değiştirilmiş, yeni yere bir bina yapılmıştır.

Merzirme köyüyle ilgili ilk belgesel bilgi 1520 yılına aittir. Bu tarihte köy 10 hane 1 mücerrettir. 1547 yılında 15 hane, 1560 yılında ise 21 hane 16 mücerrettir.[394] 1560 yılında köydeki vergiye tabi kişiler şunlardı:

*Arab oğlu Mustafa, Mehmed, Seydi Ahmed*
*Mustafa oğlu Sıddık*
*Arab oğlu Ali ve Ahmed*
*Ali oğlu Tanrıverdi, Hasan, İbrahim, Kadirverdi, Hüseyin Kulu ve Emir Kulu*
*İbrahim oğlu Halil, Halil oğlu Yol Kulu*
*Mustafa oğlu Halil ve Şah Kulu*
*Kemal oğlu İsmail*

393 Süleyman Özerol, *Şah İbrahim Veli İle İlgili Anlatımlar: Balıklaya Köyünden Derlemeler*, HBV, sayı: 30, s.133

394 Göknur Göğebakan, *XVI Yüzyılda Malatya Kazası*, s.233

*Mustafa oğlu Hacı Kara*
*Seydi oğlu İmam Kulu*
*Ahmed oğlu Cüneyd, Veli ve Cüneyd*
*Hasan oğlu Dursun ve Ali*
*İbrahim oğlu İmirze*
*Ahmed oğlu Hızır*
*Seydi Ahmed oğlu Resul*
*Köse oğlu Mehmed ve Maksud*
*Hüseyin ve oğlu Mustafa*
*İş Timur oğlu ...?*
*Musa oğlu Nefis Kulu ve Mahmud*
*Yusuf oğlu Hüseyin-...? ve Kulu*[395]

Halkın anlatımına göre köyü ilk kuranlar, Murat Uşağı da denen ve Salmanlı oymağından olan taliplerdir. Daha sonra, Ceneferler denen dede grubu köye yerleşmiş,[396] 1820'lerde ise Keskin'den gelen bir grup köye yerleşerek en etkin dede grubu olmuştur. Köye gelen ilk dedenin Şah Veli ile oğlu Şah Hüseyin olduğu ve Erdebil'den ya da Orta Anadolu'dan geldiği söylenmektedir. Bir başka söylenti, Şah Veli'nin aslında Şeyh İbrahim olduğudur.[397] İlk gelen dedelerin Şah Veli, Şıhı, Cura adlı üç kişi olduğu da söylenenler arasındadır.

Ocağın geleneksel adı Şıh ya da Şeyh İbrahim'dir. Son yıllarda genç kuşaklar, şeyh yerine şah sözcüğünü kullanmayı tercih etmektedir. Oysa, şeyh ve şıh, Alevi erenlerin yaygın olarak kullandığı bir unvandır. Modern araştırmacıların en çok bilgi kirliliği yarattığı ocakların başında Şıh İb-

395 *142 Numaralaı Malatya Defteri*, s.106

396 Ceneferler daha çok Demircilerin cemine giden bir dede grubudur. Bu gruptan Vayloğ lakaplı Mustafa Dede (1895-1972), keramet sahibi olarak bilinir. Adına yapılan türbeye çevre köylerin halkınca kurban kesilir.

397 Kaynak kişi, Merzirme köyünden Hasan Yıldırım Dede

rahim ocağı gelmektedir. Bu nedenle ocağın kökeni ve tarihi hakkında çok ayrıntılı biçimde durmak gerekiyor.

Ocağın hiyerarşideki konumu ve ocak kurucusunun kimliği üzerine iki görüş vardır:

1-Ocağı 1449'da ölen Safevi şeyhi İbrahim kurmuştur, ocak üyesi dedelerin tümü bu İbrahim'in soyundandır. Bu görüş genç kuşaklar arasında daha yaygındır. Araştırmacıların birçoğu, ocağın özellikle genç kuşaklarından derlediği bilgilere ve ocağa ait bazı şecerelere dayanarak bu görüşü savunmaktadır.

2-Ocak kurucusu, on üçüncü yüzyılda yaşamış olan Dede Garkın'ın halifesi Şeyh İbrahim olup ocağın piri Dede Garkın ocağıdır.

İlginç olan şey, Safevi soyundan geliyoruz diyenlerin birçoğunun pir olarak Dede Garkın'ı görmesidir. Ocak üyelerinin tümü, Dede Garkın ile Şeyh İbrahim Veli'nin aynı zamanda yaşadığını belirterek bununla ilgili kerametler anlatmaktadır. Dikkate değer nokta, bu üyelerin Dede Garkın ile Safevi şeyhi İbrahim'in çok farklı zamanlarda yaşadığından haberdar olmamasıdır.[398] Ayrıca, alanda araştırma yapanların yeterli donanıma sahip olmaması nedeniyle bu durumu sorgulayıcı sorular yöneltmemesi, sağlıklı bilgi edinmeyi engellemiştir.

Malatya ve Sivas'taki ocak üyelerinin genç kuşağının bir bölümü –yaşları gereği, ocağın cemini görmemiştir- Dede Garkın ocağını pir olarak kabul etmemekte, ocağın herhangi bir pirinin olmadığını belirtmektedir.[399] Bu yanıl-

---

398 Örneğin, araştırmacıların en çok başvurduğu Hasan Yıldırım Dede'ye göre Şıh İbrahim Veli, Hacı Bektaş'ın amcasının oğludur. (Ali Yaman, *Kızılbaş-Alevi Ocakları*, s.133)

399 Kaynak kişiler, Merzirme köyünden Hasan Yıldırım Dede, Seyfi Öztürk, Bicir köyündeki dedeler, Hamal köyünden Ali Akın. Tokat yöresindeki Şah-Şıh İbrahimli talip yerleşimleri inceleyen Cenksu Üçer'in kitabında

ğı, ocak yapılanmasından ve uygulamadan haberdar olmayan modern araştırmacıların sunduğu yanlış bilgilerin bir sonucudur. Eğer bu araştırmacılar, Şeyh İbrahim ocağının cemlerini izleseydi, Dede Garkın dedelerinin orada mürşit sıfatıyla bulunduğunu rahatlıkla görebileceklerdi. Örneğin, Çorum'daki Dedesli obasının cemlerine Alaca ilçesinin Büyükcamili köyündeki Dede Garkınlılar mürşit sıfatıyla gitmektedir. Merzirme köyündeki Şeyh İbrahim dedelerini ise Kuluncak'ın Bicir köyünden gelen Dede Garkınlı Timur Dede görüyordu.

Malatya ve Sivas'taki ocağın yaşlı kuşakları ile Çorum ve Erzurum'dakilerin tümü Dede Garkın ocağının pirliğini bilmektedir. Zaten bu son grup uygulamada bu durumu gözlemektedir.[400] Merzirme'de yaşayan ve Dede Garkın'ın pirliğini kabul etmeyen yeni kuşak dede soyluların bu konudaki iddiası ilginçtir: Köydeki ceme Dede Garkın dedeleri gelirdi. Ancak, posta oturmaları önerildiğinde "Biz Şah İbrahim postuna oturmayız" diyerek Şah İbrahim dedesinin yanına otururlardı.[401] İddia, Dede Garkınlıların ceme gelmesini neredeyse bir misafirlik örneği olarak sunmaktadır. Yine, günümüzde de rahatlıkla derlenebilecek bir bilgi; ocağın merkezi konumundaki Merzirme köyüne, cemlerin bırakılmasından önce her yıl Kuluncak'ın Bicir köyündeki Dede Garkın dedelerinin –dedelik yapmak için- gelmiş olmasıdır.

---

da Dede Garkın'ın pirliği yer almıyor. (Cenksu Üçer, *Tokat Yöresinde Geleneksel Alevilik*, s.195)

400 Kaynak kişiler: Merzirme'den Hüseyin Yılmaz, Bicir köyünden Gürgür Dede, Hamdi Şahin, Çermige köyünden Celal Özkan Dede, Karanlık köyünden Ali Abbas Çeliker Dede, Çorum'un Sungurlu ilçesine bağlı Evciyenikışla köyünden Arap Ali Gazioğlu Dede, Çukurlu köyünden Salman Karayünlü

Uygulamadaki bu açık duruma karşın, Dede Garkın ile Şeyh İbrahim ocakları arasındaki ilişkiyi belgelere dayanarak incelemek gerekir. Bu gereklilik, yukarıda da belirttiğimiz gibi araştırmacıların bir bölümünün bu konuda büyük yanılgı içinde olmasından ileri gelmektedir.

Ocağa ait şecerelerin üçü Kerbela, ikisi Hacıbektaş, üçü Erdebil ya da Şeyh Safiyüddin tekkesi kaydını taşımaktadır. Kerbela'dan alınan 1620 tarihli yazıda makam olarak Hacı Bektaş dergahı, 1903 tarihli yazıda Ebu'l Fazl Abbas dergahı, 1953 tarihli yazıda ise Kerbela toprağı kaydı vardır.

1620 tarihli ilk belgeyi düzenleten Şah Kulu'nun oğlu Şah Hüseyin'in soy kütüğü şöyledir: Şah Hüseyin, Şah Kulu, Mustafa, Ali, Mustafa, Tursun, Şeyh İbrahim. 1560 yılında yazılan Malatya tahrir defterine göre Merzirme'de Mustafa oğlu Şah Kulu adına rastlıyoruz ki, söz konusu kişi, belgeyi alan Şah Hüseyin'in babası olabilir. Bu durum, belgeye olan güveni artırmaktadır. Kenarı altın varaklı, yazısı, taklidi mümkün olmayacak biçimde renkli olan bu en önemli belgede Safevilerle bir bağdan söz edilmiyor. Şecereyi "Kerbela yöresinden" Ali Dede onaylamıştır.

1903 yılına ait olan belge, Kerbela'daki Ebu'l Fazl Abbas dergahından alınmıştır. Şah İbşir'in torunu Hacı Seyyid Ali'ye verilen belgede Musa Kazım'dan başlayıp Abdulmutallib'e kadar olan soy kütüğünden başka bir kayıt yoktur.[402]

1953 yılında Kurt Veli Dede'nin Kerbela'dan aldığı belgede ise İmam Ali'den başlayan soy, Musa Kazım'ın oğlu Ebu Kasımla On İki İmam'dan ayrılıyor ve Safevilere geçip

401 Alemdar-Yalçın-Hacı Yılmaz, *Şah İbrahim Ocağı Üzerine Yeni Bilgiler*, HBV, sayı: 30, s.18-19

402 Alemdar Yalçın-..., aynı yazı, s.32-33

belgeyi alan Kurt Veli Dede ile sona eriyor.[403] Ne var ki, Safevi soyu sıralaması Şah Abbas'tan sonra yanlışlar içeriyor. Belgeye göre, ocak dedeleri yalnızca Şeyh İbrahim'in değil, Şah İsmail'in, hatta 1629'da ölen Şah Abbas'ın torunları oluyor ki bu, kabul edilemez bir durumdur.

Çorum'daki ocak üyelerine Hacı Bektaş dergahından verilen iki icazetnamede Safevilerle herhangi bir bağlantı yer almıyor. 1742 yılında alınan belgede "*Şeyh İbrahim Sultan evladından Murteza Halife ve Ali Halife*", 1894 yılında alınan belgede "*Şeyh İbrahim Veli evladından Gazi oğlu Bende Ağa'nın oğlu Musa Dede*" kayıtları var.[404]

Bu durumda asıl incelenmesi gereken Erdebil ya da Şeyh Safiyüddin tekkesi kaydı taşıyan belgelerdir. Bunlardan 1903 tarihli olanı, üç bölümden oluşmaktadır ve Merzirme'deki Şeyh Safiyüddin tekkesini ziyaret eden Haydar'a verilmiştir. Yazıya göre Haydar'ın babası Hacı Seyyid Ali, yirmi yıl önce Merzirme'deki Şeyh Safiyüddin tekkesini ziyaret etmiş ve belge almıştır. Haydar'ın amcazadesi olan Paşa lakaplı Murteza ise Paspan adlı bir Şeyh Safiyüddin dergahında şecere onaylatmıştır. Bu işlemler sonunda Murteza, ceme gidecek dedeleri belirlemede tek yetkili olmuştur.[405]

Paşa'ya, Paspan dergahından verilen şecerede, 1620 tarihinde Kerbela'dan verilen şeceredeki adlara Safevi hanedanı eklenmiş, soy kütüğü şöyle olmuştur: Şah İsmail, Sultan Haydar, Sultan Cüneyd, Cüneyd Naki, Şah Hüseyin,

---

403 Nejat Birdoğan, *Anadolu ve Balkanlarda Alevi Yerleşmesi*, s.199

404 Alemdar Yalçın-..., aynı yazı, s.46-54

405 Paşa lakabını taşıyan Murteza, ocağın taliplerle olan ilişkilerinde son zamanlarda görülen bozulmayı düzelyecek niteliklere sahip olduğu gerekçesiyle, genç yaşta olmasına karşın dedelerin rızasıyla tekkenin başına geçmiş ve görüme gidecek dedeleri belirleme yetkisi almıştır.

Şah Veli, Şah Kulu, Mustafa, Ali, Mustafa, Tursun, Şeyh İbrahim, Şeyh Hoca Ali, Şeyh Sadreddin[406]

Görüldüğü gibi şecerede önemli yanlışlar var. 1460'ta ölen Şeyh Cüneyd, 1620 yılında Kerbela'dan belge alan Şah Hüseyin'in oğlu olarak kaydedilmiştir. Ayrıca, Şah Haydar ve Şah İsmail, Şah Hüseyin'in torunları olmaktadır. Belgeye Şah İsmail'den Paşa'ya kadar herhangi bir ad konmamıştır.

1903 tarihli belgede Merzirme'deki Şeyh Safiyüddin tekkesinin bölümleri kayıtlıdır. Buna göre, tekkede Şah İsmail'in mezarı, iki adet Sultan Cüneyd kapısı, Şeyh Safiyüddin künbedi, Şah İsmail'in annesi Tac Hatun künbedi gibi birçok bölüm vardır.[407] Böyle bir tekkenin Merzirme'de olmadığını açıklamaya bile gerek yoktur. Tac Hatun, Şah İsmail'in annesi değil karısıdır. Kısacası, bu belge Erdebil'den değil, Merzirme'deki "Şeyh Safiyüddin" tekkesinden alınmıştır.

Safevilerle ilgi kurulan başka bir belge Bektaş adlı birisi için düzenlenmiş olup 1904 tarihlidir. Bektaş, Erdebil'i ziyaret etmiş, aldığı belgeyle adak, nezir ve çerağ haklarının kendisine verilmesini onaylatmıştır. Bu belgedeki ad listesini de Safevi soy kütüğüyle bağdaştırmak olanaksız.[408] Bunlardan başka, Seyyid Süleyman adında birisi 1846 yı-

---

406 Alemdar Yalçın-Hacı Yılmaz, aynı yazı, s.29

407 Alemdar Yalçın-Hacı Yılmaz, aynı yazı, s.43

408 Bektaş'ın aldığı soy kütüğü şöyle: Bektaş, Zeynel Abidin, Bektaş, İbrahim, Bektaş, Minnet, Abidin, Muhammed, Hoca Ali, Hüseyin, İbrahim, Şah Hüseyin, Şah Veli, Şah Abbas, Şah Hüdavend, Şah Tahmasb, Sultan Cüneyd, Şah İsmail Hatai, Cüneyd, İbrahim Sultan Haydari, Sultan Cüneyd, Şeyh Sadreddin, Şah İbrahim, Şeyh Safi. Bu belgede de Şah Cüneyd, Şah İsmail'in oğlu olarak kaydedilmiş. Cüneyd'in oğlu ise Tahmasb! Bir başka Cüneyd, Şah İsmail'in babası! Ayrıca, Şeyh Safi'nin Şah İbrahim adlı bir oğlu var! (Alemdar Yalçın-Hacı Yılmaz, aynı yazı, s.54)

lında Erdebil'i ziyaret etmiş, kendisinin Safevi ailesinden geldiğini onaylatmıştır. Ne var ki, bu yazıda Süleyman ile Safevi ailesi arasında herhangi bir ad yer almıyor.[409]

Öte yandan, 1901 tarihini taşıyan ve görüme gidecek dedelerin uyacağı kurallara yer veren bir yetki tutanağında Dede Garkın ocağından Yusuf Ağa oğlu Hasan Ağa'nın onayı vardır. Belgeyi yayınlayanlar bu durumu, iki ocak arasındaki sıkı dostluk ve cem disiplini sağlamada ortak hareket etmek olarak yorumlamıştır ki, bu yoruma katılmak mümkün değildir.[410]

Sonuç olarak, bu belgelerden yalnızca 1620 tarihli olanı güvenilirdir. Bu belgede ise Erdebil ya da Safevilerden hiç söz edilmiyor. Ocağın konumu konusunda başvurulacak bir başka kaynak, halk ozanlarının söylemidir. Köse Kemter bir deyişinde şöyle diyor:

*Hacı Bektaş Veliyle postunu seren*
*Şeyh İbrahim Veli'ye nişanın veren*
*Ol garip Musa'ya gel pirim diyen*
*Sultan Dede Garkın benim üstadım*[411]

Buna karşın, Veli adında bir halk ozanı ise Şah İbrahim ile Şeyh Safi'yi birlikte anmaktadır:

*Ben pirimden himmet aldım yürüdüm*
*Medet Şah İbrahim mürvet Şeyh* Safi[412]

---

409 Bu belge Hamal köyü doğumlu Ali Akın Dede'den alınmıştır.

410 Alemdar Yalçın-..., aynı yazı, s.25

411 Rahime Kışlal-Ali Yeşilyurt, Dede Kargın-Şiirler, s.173. Araştırmacı Ali Yaman, dedelerin bir bölümünün Dede Garkın ocağının mürşitliğini kabul ettiğini, bir bölümünün ise buna karşı çıktığını belirtiyor. (*Kızılbaş-Alevi Ocakları*, s.133)

412 Rahime Kışlal-..., aynı yapıt, s.165

Ocak musahipliği yapılanması da bu konuda bir kriterdir. Şeyh İbrahim ocağının musahibi, Malatya'nın Hekimhan ilçesine bağlı Akmağara köyündeki Ali Seydi ocağıdır. Ayrıca, Ali Seydi ile Şeyh İbrahim musahiptir.[413] Ali Seydi ocağı üyelerinin tümü, Dede Garkın'ın pirliğini bilmektedir.[414] Musahip olan iki ocak, doğası gereği aynı pire bağlıdır. Dolaysıyla, Ali Seydi ocağının piri Dede Garkın ise musahibi olan Şeyh İbrahim ocağının piri de Dede Garkın olmak zorundadır. Aksi takdirde bu iki ocağın musahipliğinden söz edilemez. 1840'larda ölen Merzirme ve Hasançelebi yöresinin ünlü halk ozanı Molla Mustafa'nın bir deyişinde Ali Seydi ve Şah İbrahim birlikte anılmaktadır:

*Verdiğ(i)niz ikrarın günleri geldi*
*Ali Seydi Şah İbrahim sen yetiş*
*Yer gök dua ile hem karar kıldı*
*Ali Seydi Şah İbrahim sen yetiş*

Ocak üyelerinin ve taliplerin coğrafi dağılımı da bu konuda bir kriterdir. Şeyh İbrahimliler, Ali Seydililer ve Dede Garkınlılar büyük bir çoğunlukla aynı yerleşimleri yurt tutmuştur. Öyle ki, Şeyh İbrahim ocağının talibi olan hemen hemen her köyde ya da komşu köyde Ali Seydi taliplerine ve Dede Garkınlılara rastlamak mümkündür.

Buraya kadar sunduğumuz bilgiler bizi Dede Garkın çevresinde İbrahim adında bir erenin olup olmadığını araştırmaya yöneltmektedir. Dede Garkın soyundan Seyyid Ed-

413 Süleyman Özerol, aynı yazı, s.119

414 Kaynak kişiler: Akmağara'nın Darıyeri mezrasından Ali Şahin Dede, Kanber Şahin Dede, Hüseyin Şahin Dede, Ahmet Şahin Dede, Hasançelebi kasabasından Hüseyin Akgül Dede, Davulku köyünden Tamam Aksüt, Ali Güler, Bahçedamı köyünden Ali Şahin

nai'nin yazdığı menkıbeye göre Dede Garkın'ın halifeleri arasında Ali Seydi ve Şeyh İbrahim Hacı adında erenler vardır. Menkıbedeki bir keramet yarışı şöyledir:

Şeyh İbrahim Hacı sığına, Ali Seydi yılana, Dirge Baba kurda, Baba Arslanoğlu aslana binerek Yayla dağlarında Dede Garkın'ı karşılar. Dede Garkın ise bir taşa binerek onları karşılar. Erenler gökyüzüne boş su bardağını atarak havada durdurur. Dede Garkın ise havadaki boş bardağı su ile doldurur. Bunun üzerine aralarında Şeyh İbrahim Hacı'nın da bulunduğu dört eren, Dede Garkın'a biat edip kurban olarak bir geyik keser.[415]

Görüldüğü gibi, Dede Garkın'ın çevresinde bir Şeyh İbrahim ya da Şeyh İbrahim Hacı vardır ve ocak geleneği bu ereni Dede Garkın'ın halifesi olarak kabul etmektedir. Bu bilgiler ışığında, şeyhi Dede Garkın gibi Şeyh İbrahim Hacı'nın da Kuzey Mezopotamyalı olduğunu söyleyebiliriz.

İbrahim Hacı, bir Türkmen obasıdır. Şeyh İbrahim Hacı denirken, adı İbrahim Hacı olan bir kişiden değil, İbrahim Hacı obasının şeyhinden söz edilmektedir. Şeyh İbrahim Hacı'nın doğuştaki adını tam olarak bilemiyoruz. Ancak, ocağın anlatım geleneğinde kurucu eren olarak sürekli Şah Veli'den söz edilmektedir ki,[416] şimdilik en güçlü olasılık budur.

İbrahim Hacı obası, İbrahim obasının bir koludur. Türkmen obalarının birçoğu Hacı adını taşımaktadır. Örneğin; İlyas Hacı, İsmail Hacı, Ala Hacı, Sultan Hacı, Halil Hacı,

---

415 *Öyle görince biat etdi Şeyh İbrahim Hacı, Ali Seydi heman*
*Dirge Baba, Arslanoğlu vasılı Sultan gam*
*Biat etdi sığını kurban kesdiler subhü sam* (Rahime Kışlal-..., aynı yapıt, s.160). Bu keramet yarışı, Ali Seydi, Şıh İbrahim ve Dede Garkın ocağının günümüzdeki dedeleri ve talipleri tarafından da anlatılmaktadır.

416 Bu konuda bkz, Süleyman Özerol, aynı yazı

Hamza Hacı, Koca Hacı.[417] Bu tamlamalardaki ilk sözcüklerin oba adı olduğunu biliyoruz. Örneğin; İlyas, Eymür boyunun; Koca, Avşar boyunun obasıdır.[418]

İbrahim Hacı'dan ayrı olarak İbrahim obasının varlığını tahrir kayıtlarında saptayabiliyoruz. Örneğin; Konya çevresindeki Bayburd Türkmenleri arasında ve Maraş'ın Pazarcık yöresinde İbrahimlü adlı obalar vardı.[419] Dede Garkın'ın yurdu olan Viranşehir yöresinde İbrahimiyye köyü ve İbrahimiyye Circibi çayı vardır ki[420], İbrahim Hacı'nın ana kolu olan İbrahim obası bu adlarla ilgilidir.

Kısacası, Şeyh İbrahim Hacı, "İbrahim Hacı obasının şeyhi" anlamında bir addır. İbrahim Hacı obası, aşağıda sunacağımız gibi Şeyh İbrahim talibi topluluklarla birliktedir.

Hacı Bektaş vilayetnamesinde adı geçen İbrahim Hacı, konumuz olan Şeyh İbrahim Hacı'dır. Hacı Bektaş geleneğinin anlatımına göre Dulkadır'daki İbrahim Hacı ve soyu, Hacı Bektaş'a mensup olmasına karşın, Dede Garkınlılara ait olan geyik derisi başlığını kullanmaktadır.[421] Anlatımdaki Hacı Bektaş'a mensubiyet, her menakıbname yazarında rastlanan bir tutum olup gerçeği yansıtmamaktadır. İbrahim Hacı'nın Dulkadır ilinde gösterilmesi ise, ocağın zaviyeleri hakkında aşağıda sunacağımız bilgilerle uyumludur.

Bir özet yapacak olursak, Şeyh İbrahim ocağının kurucusu, Şeyh İbrahim Hacı'dır. Onun adı, 'İbrahim Hacı obasının şeyhi' anlamında bir sosyal addır. Ocağın ve musahi-

---

417 Tufan Gündüz, *Anadolu'da Türkmen Aşiretleri*, s.48, 59, 74, 85; Ebu Bekr-i Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, s.217, 327

418 Faruk Sümer, *Oğuzlar*, s.254; Ali Sinan Bilgili, *Osmanlı Döneminde Tarsus Sancağı ve Tarsus Türkmenleri*, s, 200, 242; Refet Yinanç-Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, s.620, 621

419 Refet Yinanç-Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, s.187

420 Nejat Göyünç, *XVI Yüzyılda Mardin Sancağı*, s.63 ve ilgili harita

421 *Vilayetname*, hazırlayan: Abdülbaki Gölpınarlı, s.21-22

bi olan Ali Seydi ocağının geleneksel anlatımı, ozanların şiirleri, uygulamada Dede Garkın ocağının mürşitlik görevini üstlenmiş olması, Dede Garkın menkıbesi ve Hacı Bektaş vilayetnamesinde yer alan bilgiler, ocak kurucusunun Dede Garkın halifesi olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Durum böyleyken ocak kurucusunu on beşinci yüzyılda yaşamış olan Safevi şeyhi İbrahim olarak ele almak mümkün değildir.

Şeyh İbrahim Hacı'nın asıl adının ne olduğuna gelince: Ocak üyeleri zaman zaman Şah Veli adlı bir ereni Şeyh İbrahim olarak anlatmaktadır. Şah Veli, Çorum yöresinde, örneğin Mislerovacığı köyünde, ölüyü diriltme gibi kerametler göstermiştir. Şah Veli'nin musahibi Ali Seydi'dir. Bu anlatımlarda yer alan Şah Veli, Şeyh İbrahim Hacı'nın asıl adı olabilir. Bir başka olasılık, 1519 yılında Bozok'un Salmanlı yöresinde Osmanlı devletine ayaklanan Şah Veli'nin zamanla ocak geleneğine bu şekilde girmiş olmasıdır. Şah Veli, ayaklanma sırasında Malatya'daki 'Selmanlı' ve Misis'teki 'Kurısa' aşiretlerine ayaklanma çağırısında bulunmuştu.[422] Salmanlı, Şeyh İbrahim ocağının en ünlü aşiretidir. İlgili bölümde de anlatıldığı gibi aşiretin bir bölümü eskiden beri Arguvan yöresindedir.

Dikkat edilmesi gereken bir başka nokta, Anadolu'daki Şeyh İbrahim ocağını Irak ve İran'da talibi olan Şah İbrahim ocağıyla karıştırmamaktır. Irak ve İran'da talibi olan Şah İbrahim ocağı Sultan Sahak grubundadır. Sultan Sahak da Şeyh İbrahim gibi Musa Kazımlıdır. Hiyerarşi yönünden her iki ocak da aynı konuma sahip olup pirlik görevi üstlenmiştir.

---

422 Saim Savaş, *On Altıncı Asırda Anadolu'da Alevilik*, s.33

**a. İbrahim Hacı Obası:** Ocak kurucusuna ad vermiş olan obadır. On altıncı yüzyılda bu obanın yurtları Kayseri, Yozgat, Sivas ve Akşehir'deydi.[423]

İbrahim Hacı obasının büyük bir bölümü on altıncı yüzyılda Yeni-İl Türkmenleri arasındaydı. Yeni-İl Türkmenleri, Sivas'ın güneyinde ve güneydoğusunda yurt tutmuştu. 1548 yılı kaydına göre obanın bir kolu Kangal'ın Mancılık yöresindeki Hoca Yakub mezrasındaydı.[424] Hoca Yakub, günümüzde Kocağurt denen ve ocağın talibi olan bir köydür. Obanın bir kolu 1583 yılında Turgud Kethüda yönetimindeydi ve 1 kethüda, 16 mücerred ve 22 müzevvec nüfusa sahipti.[425] Yeni-İl'deki İbrahim Hacı obasının bir kolu 1583 yılı kaydına göre Kangal'ın Yellüce köyündeki Kızılca-Pınar'da, bir başka kolu ise Yortan köyünün yanındaki Aşık Viranı köyünde yaylıyordu. Obanın nüfusu, 1 imam, 47 mücerred ve 49 müzevvec nüfusluydu.[426]

Bozok yöresindeki İbrahim Hacı obası ise Sarıoğlan yakınındaki Kesik Viran köyündeydi. Burada Dulkadır devletinin gelir bağladığı bir zaviye vardı. Ocağın bir başka zaviyesi, yine bu yörede Sarıoğlan'a bağlı Karaözü kasabasının yanındaydı.[427] Şah Kulu ordusu ile Osmanlı ordusu

---

423 Konya ile Akşehir arasında yurt tutan İbrahim Hacı obası, 1501 yılında tümü göçebe olan 24 hanelik bir topluluktu ve Turgud Türkmenleri içindeydi. (Ludi Paul Lindner, *Ortaçağ Anadolu'sunda Göçebeler ve Osmanlılar*, s.190)

424 Bu oba 5 neferan nüfusa sahipti. (İlhan Şahin, *Yeni-İl Kazası ve Yeni-il Türkmenleri*, s.198)

425 İlhan Şahin, aynı tez, s.198

426Aynı tez, s.216-217

427 On altıncı yüzyılda Kayseri'nin Sarıoğlan kasabasının yanında ve Yozgat'ın batısında olmak üzere İbrahim Hacı adında iki köy vardı. Bu köylerde Çiçeklü ve Kızıl Kocalı obaları yurt tutmuştu. (Yunus Koç, *XVI Yüzyılda Bir Orta Anadolu Sancağının İskan ve Nüfus Yapısı*, s.49, 119, 120); Ahmet Özerdem, *Karaözü*, s.35)

1511 yılında burada çarpışmıştı. Şah Kulu, Karabıyıkoğlu olarak nitelenmektedir ki,[428] Bıyıkoğulları Şeyh İbrahim'in talibidir.[429] Celali olaylarına ad veren Şah Veli'nin ordusu ile Osmanlı ordusu arasında 1519 yılında yapılan savaş da burada, zaviyenin bulunduğu Şahruh köprüsünde cereyan etmişti.[430]

**b. Salmanlı Oymağı:** Ocağın en büyük talip grubudur. Salmanlılar günümüzde Kahramanmaraş, Yozgat, Çorum, Sivas, Malatya ve Mersin yörelerindedir.

Oymağın adının kökeni hakkında farklı olasılıklar vardır. Bunlardan en güçlüsü Salman denen bir yerden ad almasıdır. Salman adını taşıyan yerler Irak'ta'dır. Bunlardan birisi, Irak ile Arabistan arasında, Tihame yolu üzerindeki bir su kaynağıdır. Bir başka yer, Irak'taki Salman Pak kasabasıdır. Ne var ki, bu kasabanın asıl adı Bakuba'dır.

On altıncı yüzyılda yaşayan İran'lı ünlü Kürt şair Selim Salman'ın adının ikinci bölümü onun yaşadığı yerin adıdır. Ayrıca, Goran lehçesinin ünlü ozanı İranlı Muhammed Kuli Selman'ın adı da aynı durumdadır. Adın Selman bölümü, Muhammed'in yaşadığı yeri ifade etmektedir.[431] Ancak, bu adlardaki Salman'ın neresi olduğunu belirleyecek bilgilerden yoksunuz.

---

428 Nihat Çetinkaya, *Kızılbaş Türkler*, s.370

429 Merzirme köyünden derlediğim bilgilere göre Bıyık obası, Şıh İbrahim ocağının talibi olan topluluklardandır. On altıncı yüzyılda ocağın en kalabalık bir talip grubunun bulunduğu Malatya'nın Kuluncak yöresinde Bıyık adını taşıyan iki yerleşim vardı. (Konunun ayrıntısı için bkz, Hamza Aksüt, *Anadolu Aleviliğinin Sosyal ve Coğrafi Kökenleri*, s.337)

430 Bu iki savaş hakkında ayrıntılı bilgi için bkz, Nihat Çetinkaya, aynı yapıt, s.369-381; Faruk Sümer, *Safevi Devletinin Kuruluşunda Anadolu Türklerinin Rolü*, s32-34; aynı yazar, *Oğuzlar*, s.141

431 Rafael Blaga, *İran Halkları El Kitabı*, s.167, 180

On altıncı yüzyıl Osmanlı kayıtlarında, Salmanlı'nın Alevi olduğuna ilişkin ifadelere rastlanmaktadır. Örneğin; 1592 yılında Malatya beyine ve ilgili kadılara yazılan bir emirde Salmanlının Rafizi olduğu, Sünni halifelere küfrettiği yer almakta ve cezaya çarptırılması istenmektedir.

"... *taife-i Türkman'dan Selmanlı nam kabile bir yerden (beriyyeden) yaylağa ve yaylaktan beriyyeye gittiklerinde malikanesine mutasarrıf olduğumuz Beksemre nam karyeye geldiklerinde reayanın mal ve erzakların garet ve bazılarını katlden hali değillerdir deyu şekva eylediklerinden etrafi karyelerden gelen cemm-i gafir, taife-i mezbure içün refizilerdir, sebb-i Çar-ı yar-ı güzin edip ehl-i sünnete ve cemaate adavet ve ihanetleri mukarrerdir deyu şehadet eylemekle bu babda her birinüz müstakilen mukayyed olup göresiz arz olunduğu gibi ise mezburları buldurup üzerlerine sabit olan hukuku hükmedip alıverdikten sonra şer ile haklarından gelesiz. 7 şevval 1003* (1592)".[432]

Yine Osmanlı kayıtlarında Salmanlı Avşarı obalarından söz edilmektedir ki,[433] bu ifadeden Salmanlının en azından bir bölümünün Avşar olduğu anlaşılmaktadır.

On altıncı yüzyılda Salmanlı topluluğunun yurtları şunlardı: Elbistan'da 1577 yılında ayaklanan ve Hacı Bektaş tekkesinde kurban kesen Şah İsmail'in üyesi olduğu Şam Bayadı'na tabi olarak Sivas-Kangal'ın Alacahan yöresi[434]

---

432 Göknur Göğebakan, *XVI Yüzyılda Malatya Kazası*, s.203

433 Cevdet Türkay, *Osmanlı İmparatorluğunda Oymak Aşiret ve Cemaatlar*, s.644

434 İlhan Şahin, aynı tez, s.227; Cengiz Orhonlu, Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretlerin İskanı, s.111. 1583 tarihli Yeni-İl tahrir kaydına göre Alacahan yöresindeki Selmanlılar, 5 mücerred, 9 müzevvec nüfusluydu. Oba, Pazarcık yakınındaki Ekinci nahiyesinde kışlıyordu. Şam Bayadı'na bağlı olan bu Selmanlılar, 'Bahşlı' adıyla da anılıyordu. Topluluk, 1641 yılında 10 hane nüfusa sahipti ve dağılmıştı. 2 hane nüfus ise Birgi'ye gitmişti. (İlhan Şahin, aynı tez, s.277)

Kayseri'nin Pınarbaşı yöresindeki Kalelüce köyü[435]

Maraş Türkmenlerine bağlı olarak, Besni kazasındaki Çekçek köyü[436]

Yozgat'ın batısında bugün de Salmanlı denen yöre.[437] Topluluğun büyük bölümü on altıncı yüzyıldan çok öncesi yerleşik yaşama geçmişti. Özellikle Malatya'daki köyler bu durumdaydı.[438]

Dede Garkın'ın yurdu olan Mardin ve Urfa yörelerindeki Salmanlının izlerine bakacak olursak: Viranşehir ve Nusaybin arasında, Türkiye-Suriye sınır bölgesinde Selman ve Selman Pak adında iki köy ile Salmanlı'nın bir obasının adını taşıyan Kara Yakub köyü,

Şanlıurfa-Viranşehir sınırında yer alan Dede Garkın köyünün ve zaviyesinin yanındaki Küçük Selman ve Büyük Selman.[439]

Nusaybin'de günümüze ulaşmış olan bir Selman-ı Pak türbesi vardır. On ikinci yüzyıl sonlarında Nusaybin kentinde, ikisi İmam Ali'ye, ikisi İmam Hüseyin'e, birisi İmam Zeynel Abidin'e ait olmak üzere beş Alevi ziyaret vardı.[440]

---

435 Refet Yinanç-Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, s.727

436 Mehmet Taştemir, *XVI Yüzyılda Adıyaman*, s.111

437 Aşağı Kanak nahiyesine bağlı Kırk Pınar ve Karaca Viran; Delüce Özü nahiyesine bağlı Cecelü, Körpelü; Selmanlu nahiyesine bağlı Kara Yakublu köyleri. (Faruk Sümer, *Bozok Tarihine Dair Araştırmalar*, s.314, 325, 326)

438 Bunlardan Arguvan'a bağlı olan Yukarı ve Aşağı Sülmenli köylerinin telaffuzuyla Arap Alevilerin, Selman'ı, Sülmen olarak telaffuz etmesi arasındaki benzerlik ilginçtir. Arap Alevilerin Selman'a Sülmen demesi hakkında bkz, İnan Keser, *Nusayriler*, s.29-30)

439 M. Salih Erpolat, *XVI Yüzyılın Başlarında Diyarbekir Eyaletinde Viran Köyler Meselesi*, in *Oğuzlardan Osmanlıya Diyarbakır Sempozyumu Bildirileri*, s.591-598

440 İsmet Kayaoğlu, *XII Yüzyılda Anadolu'da Ziyaret Yerleri*, in *XI Türk Tarih Kongresi Bildirileri*, cilt: II, s.739

Salmanlının Toroslardaki göçebeliği zamanında oluşan bir destan Şeyh İbrahimliler arasında çok ünlüdür:[441]

*Gurbet elde bir hal geldi başıma*
*Gel bize yetigör Şah Veli Dedem*
*Kimim yok kimsem yok sora hatırım*
*Gel bize yetigör Şah Veli Dedem*

*Yol içinde sürün yolun doğrusun*
*İçinizde koman surat uğrusun*
*Sen ezelden Şah İbrahim oğlusun*
*Gel bize yetigör Şah Veli Dedem*

*Bize de Salmanl(ı)oğlu derler ezelde*
*Garip başa bir hal geldi bu demde*
*Akdağ'ı, Tocahdere'yi*[442] *dolan da*
*Gel bize yetigör Şah Veli Dedem*

**c. Demirci:** Salmanlının bir obası olarak da bilinmektedir. Ayrıca, bazı yörelerde Geygel olarak da anılırlar. Demirciler, Kahramanmaraş, Malatya, Tokat, Ankara ve Çorum'daki birçok köyde, Azerbaycan'da ve Musul'da rastlanan bir

441 Tozanlıoğlu'nun yönetimindeki bir Salmanlı obası, yaylaya giderken Tozanlıoğlu'nun cocuğunun beşiğini taşıyan deve uçuruma yuvarlanır. Tozanlıoğlu, oğlunu kurtarması için Şah Veli Dede'yi imdada çağırır.

442 Burada adı geçen Tocah Dere, on altıncı yüzyıldaki tahrir kayıtlarına göre Tarsus Ulaş nahiyesindeki bir yerleşimin ve derenin adıdır. (Ali Sinan Bilgili, aynı yapıt, s.393) Bir başka Tocah Dere, Adıyaman'da olup Türkmenlerin ve öteki göçebelerin göç yolu bu dereyi izleyerek Malatya'nın Doğanşehir ilçesinin Polat kasabasından geçiyor ve Yeni-İl yaylalarına uzanıyordu. Baraklardan derlenen şiirlerde de bu yer adlarına rastlanıyor. Merzirme köyü doğumlu Hasan Yıldırım dede, Tocah'ın bir dağ olduğunu ve bu dağın Mersin'in kuzeyindeki Toroslarda olduğunu söylüyor.

topluluktur. Malatya'nın Kuluncak ilçesine bağlı Tersihan (Konaktepe) köyündeki ve Kuluncak kasabasındaki Demirciler Maraş'ın Sevdinli köyünden gelmiştir. Kahramanmaraş'taki Demirciler, Nurhak kasabasında ve Köprüağzı-Demirciler köyündedir. Bunların Suriye'den geldiği söylenmektedir. Çorum'un Evciyenikışla köyündeki Demirciler, Malatya'nın Kuluncak yöresinden gelmiştir. Tokat'taki Şıh İbrahim talibi köyler hem Geygel hem de Demirci olarak bilinir.

Demircilerin etnik kökeni konusunda kesin bir görüş öne sürmekten yoksunuz. Bazı tarihçiler, Demircilerin bir Rom grubu olduğunu iddia etmektedir.[443] İddianın kaynağı, bazı tahrir kayıtlarında Karaçi topluluğundan olduğunun belirtilmesidir. Örneğin; 1568 yılında tutulan Diyarbekir tahrir defterine göre Demirciyan olarak anılan bir oba, Hürmüziyan adlı bir obayla birliktedir ve Karaçi'dir. Abdalların dede ocağı olan Kara Yağmurlu'nun da aynı yerde ve aynı konumda olması, üstelik, oba üyelerinin popüler Alevi adlar taşıması konuyu son derece ilginç kılmaktadır.[444] Ancak, konu üzerinde ayrıntılı araştırmaya gerek vardır. Bu belirlemenin doğru olamayacağına ilişkin veriler de vardır. Romların ayrı bir dili olduğu halde Demircilerde böyle bir durum yoktur. Demircileri, daha çok bir Abdal grubu olarak ele almak gerekir.

Demirci obası, Kuzey Mezopotamya'da birçok yerleşime ad vermişti. On altıncı yüzyıl kayıtlarına göre bu yerleşimler şunlardı:

---

443 Muzaffer Arıkan-..., *Diyarbekir Vilayeti Mufassal Tahrir Defteri*, cilt: I, s.LIX

444 Muzaffer Arıkan-..., aynı yapıt, s.98

445 M. Salih Erpolat, *XVI Yüzyılda Siverek Sancağında İskan ve Nüfus*; aynı yazar, *XVI Asırda Diyarbekir Beylerbeyliğindeki Yer İsimleri*, s.142

Viranşehir'de, Demürcü Viranı, Yukarı ve Aşağı Demürlü (Son iki köy, Dedegarkın köyünün komşusuydu.) Bismil'de, Demürcü Viranı[445] Musul'da, Demirci[446]

Demirci, Akkoyunlu devletinde etkin bir obaydı. Örneğin, Ali-yi Demirci, Uzun Hasan'ın önde gelen komutanlarındandı.[447]

Demirci obasının öteki yurtları şöyleydi:

Elbistan'da Öyücek Ördeklü, Kalecik Kaya, Kürtünlü, Karacaviran, Geçit Höyüğü, Pınarbaşı'nda Tersakan, Kaynarpınar, Sarım Beğ Viranı.[448] Bu köyler Şeyh İbrahim ocağının zaviyelerinin yanındadır. Tarsus'ta Gözne ve Yalak yaylalarında üç oba.[449]

Yeni-İl'deki Demirci obaları, on altıncı ve on yedinci yüzyıllarda İbrahim Hacı obasıyla birlikteydi. Obanın yurtları, Şeyh İbrahim ocağının günümüzde de varlığını sürdürdüğü Kangal'ın Yellice köyündeydi.[450] Çorum'daki Demirciler, İskilip nahiyesine bağlı Demürci ve Demürciyan köylerindeydi.[451] Demirci'nin bir bölümü Azerbaycan'a giderek Şahsevenlere katılmıştır.[452]

**d. Geygel:** Amasya ve Tokat'ta yaşayan Geygeller, Şeyh İbrahim ocağının talibidir. Garip Musa ve Hıdır Abdal gibi dede ocaklarının taliplerinin en önemli grubu Geygeldir. Araştırmalar ilerledikçe Geygel topluluğunun Alevi topluluklar içinde önemli bir nüfusa sahip olduğu anlaşılmaya

---

446 Nilüfer Bayatlı, *XVI Yüzyılda Musul Eyaleti*, s.63-64

447 Ebu Bekri Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, s.124

448 Refet Yinanç-..., *Maraş Tahrir Defteri*, s.177, 573, 657, 661, 675, 677, 802, 803, 804

449 Ali Sinan Bilgili, aynı yapıt, s.218, 242, 335

450 İlhan Şahin, aynı tez, s.216-220

451 *387 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Karaman ve Rum Defteri*, s.108

452 Richard Tapper, *İran'ın Sınır Boylarında Göçebeler*, s.391, 397, 399

başlamıştır. Geygel adının anlamı ve kökeni konusunda herhangi bire şey söylemek şimdilik güçtür.

1583 tarihli Yeni-İl tahririne göre Geygel Hacılu adında bir oba Kangal'ın Yellüce köyünde yurt tutmuştu. Defterde, obanın eskiden beri burada yerleşik olduğu kayıtlıdır.[453] Geygellerin bir kolu, buraya yakın olan Malatya'nın Kuluncak yöresindeydi. Bu Geygeller için 1720 yılında Suriye'ye sürgün kararı çıktıysa da karar uygulanamadı.[454] Amasya'daki Geygel köyü Kızılca ise Yavaş nahiyesindeydi.[455] Amasya'daki öteki talip köyler, Abacı, Şadoğlu ve Tatar köylerindedir. Tokat'taki Geygel yerleşimleri merkez ilçeye bağlı Çerdiğin, Zile ilçesine bağlı Çakırçalı ve Alibağı köyleriyle Güzelbeyli kasabası, Turhal'ın Kızoğlu, Niksar'ın Ormancık (Şadoğlu) köyleridir. Bu köyler Demirci olarak da bilinmektedir.

Bundan başka, on altıncı yüzyılda Diyarbakır'ın Garbi Amid nahiyesinde Keygeldi adında bir topluluk yaşıyordu[456] ki, bu topluluğun Geygelle ilgisi konusunda kesin bir şey söylenemez. On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında düzenlenen bir listeye göre Geygel obasının bir kolu Aydın yöresindeydi.[457] Çorum'un Alaca ilçesine bağlı Garkın köyündeki Geygeller, Gözü Kızıl ocağının talibidir. Hımıroğlu (Gökçepınar) köyünün bir bölümü de Geygel'dir. Bunlar, Elazığ'ın Sün köyünden geldiklerini söylemektedir.

**e. Darıcı:** Günümüzde Yozgat'ta yaşayan Darıcılar, on altıncı ve on yedinci yüzyıllarda İbrahim Hacı, Demirci, Gey-

453 İlhan Şahin, aynı tez, s.193
454 Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretlerin İskanı*, s.97
455 *387 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Karaman ve Rum Defteri*, s.103
456 Muzaffer Arıkan-..., aynı yapıt, s.136
457 Faruk Sümer, *Oğuzlar*, s.352

gel Hacı gibi Şeyh İbrahim talibi topluluklarla birlikte Yeni-İl Türkmenleri içinde Kangal'ın Yellüce yöresinde yaylaya çıkıyordu. Bu Darıcılar, 1583 yılında 1 imam, 1 muaf, 34 mücerred ve 35 müzevvec nüfusluydu. Oba, 1631 yılında 33 neferan nüfusluydu. 1641 yılında ise Seyyid Ahmed adındaki bir obayla birlikteydi. Bu iki obanın nüfusu 58 haneydi[458] Darıcı adındaki bir başka oba 1755 yılında Karaman eyaletindeki İsmail köyü ile Karapınar arasındaki Bilekli derbendi yakınındaki Sugur köyüne yerleştirildi.[459]

**f. Sülüklü:** Ocağa bağlı topluluklardan olduğu söylenen bu obanın günümüzde nerede yaşadığını belirleyemedik. Çorum'un İskilip ilçesinde Sülüklü denen bir yer vardır. Sülüklü çevresindeki yerleşimlerde Şeyh İbrahim talibi topluluklar vardır. Ayrıca, Arapgir tahrirlerinde Sülüklü adında bir köy vardır ki, bu yöre de Şeyh İbrahim taliplerinin yurdudur.

Sülüklü, Yeni-İl obalarındandı. Tahrir kayıtlarına göre Sülüklü, Divriği'nin Durdul nahiyesinde kendi adını taşıyan bir köy kurmuştu.[460] 1642 tarihinde, Demirci, Darıcu, Kara Bıyıklu, İbrahim Hacılu gibi Şeyh İbrahim talibi olan topluluklar Sülüklü yurdunda barınmaktadır[461] ki, buradan Sülüklü'nün ocağın talibi olduğu anlaşılmaktadır. 1642 yılına ait kayıtta köy halkının Malatya'ya göçtüğü yazılıdır.[462]

---

458 İlhan Şahin, aynı tez, s.217-220

459 Cengiz Orhonlu, aynı yapıt, s.113

460 1530 yılında bu köyde 16 hane nüfus vardı. 1548 yılındaki tahrirde yerleşik reaya kaydı yoktur. (Ersin Gülsoy, *XVI. Asrın İlk Yarısında Divriği Kazası*, s.44)

461 1583 yılında 2 mücerred ve 8 müzevvec nüfusa sahip olan Sülüklü obası, 1631 yılında 3 bennak, 5 müzevvec; 1641 yılında 2 bennak, 11 çift; 1652 yılında 1 bennak, 10 çift nüfusa sahipti. (İlhan Şahin, tez, s.219)

462 İlhan Şahin, aynı tez, s.73

Obanın ilk yurdunun Mardin'in batısı olduğu söylenebilir. On altıncı yüzyıl kayıtlarına göre, Viranşehir'deki Dede Garkın köyünün ve zaviyesinin çevresinde bulunan Sülüklü, Sülüklü Viran ve Ayn Sülük gibi terkedilmiş köyler Sülüklü obasının izleridir.[463]

**g. Dedesli:** Çorum'un İskilip yöresinde yurt tutan Dedesli obasının köyleri şunlardır: Akdam, Babaoğlu, Çıngıllıoğlu, Ferhatlı (Eskiköy), Hacıbey, Hasandeğin, Karakeçili, Kertme, Kızıllar ve Şahinkaya.

Dedesli topluluğunun bir bölümü, on altıncı yüzyılda Maraş yörüklerine bağlı Gündeşli Türkmenleri içindeydi. Bu Dedesliler, Hısn-ı Mansur'un (Adıyaman) Behisni kazasının Beydili köyünde ve Keysun nahiyesinde kışlıyordu.[464] Asıl yurdu Harran olan Gündeşlinin bir bölümü, on altıncı yüzyıldan sonra Ardahan yöresine göçtü.

1692 tarihli bir tutanakta şikayet konusu olmasına bakılırsa, Dedesli'nin bir kolunun on yedinci yüzyıl ortalarında Çorum yöresine gelmiş olduğunu söylemek gerekir. 1714 tarihinde topluluğun eski yeri olan Yeni-İl'e gönderilmesi için karar alınmıştır.[465]

1711 yılında Malatya'nın Kuluncak yöresinde yaşayan Dedesliler, eşkıyalıkla suçlanarak Rakka'ya sürüldü.[466] Devlet, 1721 yılında 150 hanelik bir Dedeslü obasını Salmanlıyla birlikte Haleb'in çöl kısmına sürmek istedi, ancak sürgün gerçekleşmedi.[467]

---

463 M. Salih Erpolat, aynı tez, s.132, 172

464 Mehmet Taştemir, *XVI Yüzyılda Adıyaman*, s.111

465 Abdullah Gündoğdu, *Çorum'da Bir Türk Aşireti-Dedesli*, in *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Ocak, 1992

466 Yusuf Halaçoğlu, *XVIII Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunun İskan Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, s.135-136

467 Cengiz Orhonlu, aynı yapıt, s.97

1730 yılında, Maraş sakinlerinden Gündeşli Türkmenlerine bağlı Dedesli ve Salmanlı obalarını Sivas-Malatya yolundaki Alacahan derbendine yerleştirmek için karar alındı. Ancak, bu topluluklar Alacahan'dan kaçtı. Bunun üzerine, 1734 yılında topluluk kethüdaları yakalanarak Sivas kalesine hapsedildi.[468] Devlet bu kez Dede Garkın topluluğunu (Dedeslilerin mürşit ocağıdır) Alacahan'a yerleştirmek için çaba harcadı, fakat bunda da başarılı olamadı.[469]

Sunduğumuz bu bilgileri özetlemek gerekirse; Harran yöresinden hareketlenen Dedesli obası, Adıyaman, Malatya ve Sivas çizgisini izleyerek Çorum'a gelip yerleşmiştir.

**h. Halifeli:** Halifeli, Amasya, Azerbaycan ve İran'da yaşayan bir topluluktur. Obanın bir kolu Tarsus'ta, Dodurga topluluğu arasında,[470] başka bir kolu Pazarcık ile Gölbaşı arasındaki iki köyde yaşıyordu.[471] Günümüze ulaşmış olan Amasya'daki Halifeli köyü ise Yavaş nahiyesindeydi. Halifeli obasının kurduğu bir başka köy, Kırşehir'in Süleymanlı nahiyesindeydi.[472]

İran ve Azerbaycan'daki Halifeliler, Şahseven konfederasyonuna bağlıdır.[473] Azerbaycan'daki Dağlık Karabağ, İmişli, Deveçi, Cebrayıl; İran Azerbaycan'ındaki Hurand ve Razı yörelerinde Halifeliler vardır.[474]

---

468 Yusuf Halaçoğlu, aynı yapıt, s.107

469 Aynı yapıt, s.131

470 Ali Sinan Bilgili, aynı yapıt, s.286-287

471 Bu köyler Kara Tut ve Halil Alanı idi. (Refet Yinanç-..., *Maraş Tahrir Defteri*, s.252-253)

472 Mustafa Alkan, *Hacı Bektaş Veli Zaviyesi Vakıfları*, in *2. Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşilik*, s.955-968

473 Nihat Çetinkaya, *Iğdır Tarihi*, s.189. Yazarın verdiği bilgiye göre Iğdır'ın Halifeli köyünde yaşayan Halifeliler, 1877-78 savaşında İran'a göçmüş.

474 Nihat Çetinkaya, *aynı yapıt*

Şeyh İbrahim ocağına bağlı yerleşimlerin tarihlerine de kısaca göz atarsak: Malatya'daki köylerin on altıncı yüzyıldan önce kurulduğu görülüyor. Arguvan'a bağlı Eymür köyü 1520 yılında 10 hane 3 mücerret, 1560 yılında 34 hane 12 mücerret nüfusluydu.[475] 1560 yılındaki vergi nüfusunda Haydar, Balı, Kalender, Mansur, Şah Hüseyin, Ümmet gibi popüler adlara rastlanmaktadır.[476] Oğuzların yirmi dört boyundan birinin adını taşıyan köyü kuranlar, Emirhanoğlu, Arzumanoğlu ve Alhanoğlu sülaleleridir. Bu sülaleler ilkönce köyün yakınındaki Eymircik tepesinin çevresine yerleşmiş, daha sonra şimdiki köyün olduğu yere gelmiştir. Emirhanla kastedilen Eymür olmalıdır. 1240 yılında ortaya çıkan Baba Resul olayının kahramanlarından olan Baba İlyas'ın boyu da Eymür'dür.[477]

Oğuz boylarından bir başkasının adını taşıyan Kızık köyü 1520 yılında 16 hane 3 mücerret, 1560 yılında 49 hane 39 mücerret nüfusluydu.[478] 1560 yılı vergi nüfusunda Şah Ali, Şah Verdi, Haydar, Evliya, Safi, Mansur, Abdal, Pir Dede, Himmet gibi birçok popüler Alevi ad vardır.[479] Kızık halkı arasında Suriye'den geldiklerine ilişkin bir söylenti vardır. Buna göre Divriği ile Arabistan arasında yayla kışla yaşamı süren Kızıklar daha sonra yayla çevresinde kalmış ve şimdiki köyü kurmuştur. Çevrenin en eski köyü Kızık'tır.[480] Söylentideki Arabistan, Mezopotamya'yı ifade

475 Göknur Göğebakan, aynı yapıt, s.258

476 *142 Numaralı Malatya Defteri.* Ad listesi için bkz, Hamza Aksüt, aynı yapıt, s.248

477 Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz, Hamza Aksüt, *Mezopotamya'dan Anadolu'ya Alevi Erenlerin İlk Savaşı*, s.49 vd.

478 Göknur Göğebakan, aynı yapıt, s.258

479 Ad listesi için bkz, Hamza Aksüt, *Anadolu Aleviliğinin Sosyal ve Coğrafi Kökenleri*, s.256-257

480 Köye ilk yerleşenin Süleyman adında biri olduğu söylenmektedir ki bu adın Salmanlı ile ilgisi olabilir.

eden bir addır. Kızık boyunun yer aldığı ilin Halep Türkmenleri olması söylentiyi destekleyen bir veridir.[481]

Merzirme'nin komşusu Kuşu köyü on altıncı yüzyıl tahrirlerinde 5 haneli bir yerleşimdi. Bu iki köy arasında 10 hane nüfuslu Avşar köyü vardı.[482] Avşar köyündeki halk zamanla Kuşu köyüne göçmüştür. Kuşu köyündeki Avşar sülalesi bu Avşarların soyudur. Avşar köyünden çıkıp Kuşu köyünden geçen akarsuyun adı Avşar deresidir. Kuşu köyünün yakınında, Eberlü Avşarlarının adını taşıyan Ebercik köyü vardı. Eberlü Avşarları bu adı Diyarbakır'ın Bismil yöresindeki Eber çayından almıştır.[483]

Tahrirlerde Çavuşlu olarak geçen Çavuş köyü 1520 yılında 14 hane 4 mücerret, 1547 yılında 8 hane 3 mücerret, 1560 yılında 24 hane 12 mücerret nüfusluydu.[484] Tahrir nüfusunda Kaygusuz, Yol Kulu, Piri, Şah Veli, Şah Ali, Seydi Ahmed gibi popüler Alevi adlar yer alıyordu.[485]

Bozan köyü 1520 yılında 4, 1547 yılında 6, 1560 yılında 9 hane 16 mücerret nüfusluydu.[486] Tahrir nüfusunda Kalender, İshak, Veli, Zeynel, Cafer, Babam Kulu, Himmet gibi popüler Alevi adlar vardı.[487]

Ağcakınık köyü 1520 yılında 8 hane, 1560 yılında 20 hane nüfusluydu.[488] Köyde Haydar, Pir Kulu, Mansur, İlyas,

---

481 Faruk Sümer, *Oğuzlar*, s.224

482 *142 Numaralı Malatya Defteri*, s.107. Avşar köyündeki vergiye tabi kişiler şunlardı: Yusuf oğlu Derviş ve Derviş Ali, Hacı Hüseyin oğlu Mahmud, Hasan oğlu Nasır, Ali oğlu Bayram, Hacı oğlu Hasan ve Hızır, Hızır oğlu Canik, Köse oğlu Ahmed, Feyyaz oğlu Mansur

483 Bu konuda bkz, Hamza Aksüt, *Aleviliğin Oluşum Yerlerinden Birisi Olarak Diyarbakır Yöresi*

484 Göknur Göğebakan, aynı yapıt, s.236

485 *142 Numaralı Malatya Defteri*, s.105

486 Göknur Göğebakan, aynı yapıt, s.236

487 *142 Numaralı Malatya Defteri*, s.105

488 Göknur Göğebakan, aynı yapıt, s.256

Hızır, Hüseyin Ali, Seydi gibi popüler Alevi adlar taşıyan kişiler vardı.[489]

Hekimhan'a bağlı Köylü köyü 1520 yılında 12, 1560 yılında 10 hane nüfusluydu. 1560 yılı ad listesinde Dede Garkın, Pir Dede, Şah Hüseyin, Baba Ümmet gibi popüler Alevi adlar vardır.[490] Günümüzde Köylü köyünün bir mezrası olan Çobanyusuf halkı zamanla burayı terk ederek Seydi Mehmed mezrasına ve Yeşilkale köyüne göçmüştür.

Köylü köyünden ayrılan bir grup Kangal'ın Bulak köyünü kurmuştur. Bulak köyü on altıncı yüzyıl tahrirlerinde Yeni-İl nahiyesinde kayıtlıdır.[491]

Karanlık, biri Hıristiyan biri Müslüman olmak üzere iki köydü. Müslüman olan Karanlık 1583 yılında 33 müzevvec ve 4 mücerret nüfusluydu.[492] Karanlık'ta Malatya'nın Hekimhan ilçesine bağlı Başkınık köyünden gelme Hacım Sultan ocağı talipleri de vardır.

Yortan köyü 1583 yılında 13 müzevvec nüfusluydu.[493] Köye ad veren Yortan topluluğu, Diyarbekir'den gelmişti ve Pusiyan ve Zeylan oymaklarına bağlıydı.[494] Yortan'da ayrıca, Arguvan'ın Kızık köyünden gelmiş olan bir grup vardır.

Mamaş köyündeki Şıh İbrahim talipleri Hekimhan'a bağlı Budaklı ve Çarıkpınar köylerinden gelmiştir. Hekimhan'a bağlı İğdir köyü de Oğuz boylarından birinin adını

---

489 142 Numaralı Malatya Defteri, s.105

490 Aynı defter, s.137. Ad listesi için ayrıca bkz., Hamza Aksüt, aynı yapıt, s.325

491 Refet Yinanç-Mesut Elibüyük, *Kanuni Devri Malatya Tahrir Defteri*, s.236. 1560 yılında Bulak köyü 'defter harici ' olarak kayıtlıdır. Yani, köy halkı herhangi bir nedenle köyde olmadığından kayda geçmemiştir.

492 İlhan Şahin, *Yeni-İl Kazası ve Yeni-İl Türkmenleri*, s.120-121

493 Aynı tez, s.138

494 Muzaffer Arıkan-..., *Diyarbekir Vilayeti Mufassal Tahrir Defteri*, s.305

taşımaktadır. Doğanşehir'e bağlı Karaterzi köyü on altıncı yüzyıl kayıtlarında yer almamaktadır.

Şıh İbrahim ocağı ve talip toplulukları hakkında bir özet yapmak gerekirse: Şıh İbrahim ocağının kurucusu, Mardin ile Şanlıurfa arasında yaşamış olan Dede Garkın'ın halifesi Şeyh İbrahim'dir ve on üçüncü yüzyılda yaşamıştır. Ocağın talibi olan topluluklar Anadolu'ya, Kuzey Mezopotamya'dan dağılmıştır.

## 2. ALİ SEYDİ OCAĞI

*Verdiğim ikrarın günleri geldi*
*Ali Seydi, Şah İbrahim sen yetiş*
*Yer göğ dua ile hem karar kıldı*
*Ali Seydi, Şah İbrahim sen yetiş*

*Dar günümde gelecektiğz carıma*
*Kurt ile kuş dayanmıyor zarıma*
*Beni hasret koyman nazlı yarıma*
*Ali Seydi Şah İbrahim sen yetiş*

*Molla Mustafa der kendi kanında*
*Sözü geçer imiş Hakkın yanında*
*Zülfikar'ı karar eyle kınında*
*Ali Seydi Şah İbrahim sen yetiş*[495]

495 Süleyman Özerol, Balıklaya Köyünden Derlemeler, HBV, sayı: 30, s.120 vd. Malatya'nın Hekimhan ilçesine bağlı Hasançelebi yöresi halkına göre Molla Mustafa, Ali Seydi dedelerindendir. Mezarı Hasançelebi kasabasındadır ve ziyarettir.

Ocak üyeleri, Malatya'nın Hekimhan ilçesinin Akmağara köyünün Darıyeri mezrası, Hasançelebi kasabası, Bahçedamı ve Salıcık köyleri ile Çorum'un Alaca ilçesinin Değirmendere ve Söğütözü köylerindedir. Musa Kazımlı ocaklardandır.

Ali Seydi ocağının talip yerleşimleri şunlardır:

Amasya'da: (merkez ilçede) Abacı, Tatar, Göndes, Boğazköy

Çorum'da: Alaca ilçesine bağlı Söğütözü, Kuyumcuören, Değirmenderesi, Kürkçü, Yalıncak, Mislerovacık, Küre, Çelebibağı

Yozgat-Yerköy'de: Elmahacı

Eskişehir'de: Kayapınar

Malatya-Yazıhan'da: Çermige, Balaban, Fethiye

Malatya-Hekimhan'da: Hasançelebi (Keçemamoğlar, Obuz, Ulugüney, Karagüney mezralarıyla birlikte), Akmağara (Alaallar, Akmağara, Karamuhca, Kurbağalı, Çataltepe mezralarıyla birlikte), Davulku, Bahçedamı, Salıcık, Budaklı, Yeşilkale

Malatya-Kuluncak'ta: Bicir ve Alvar köylerinin bir bölümü

Malatya-Darende'de: Engüzek kasabasının (yeni adı Ağılbaşı) bir bölümü

Sivas-Ulaş'ta: Sinekli

Sivas-Kangal'da Mamaş, Davulbaz, Ceviz, Kilise[496]

Sivas-Yıldızeli'de: İslim, Yakupköy

Kütahya'nın merkez ilçesine bağlı Aydoğdu, İnli[497]

---

496 Kaynak kişiler: Darıyeri mezrasındaki dedelerden Ahmet Hamdi Şahin (1923 doğumlu), Ali Şahin (1923 doğumlu), Kanber Şahin (1926 doğumlu), Hüseyin Şahin (1926 doğumlu)

497 Ocak üyeleri, Kars, Kahramanmaraş, Erzurum, Adana ve Gaziantep'te de taliplerinin olduğunu ancak zamanla bağlantının koptuğunu söylemektedir.

Ankara'nın Çubuk ilçesine bağlı Dalyasan (bir bölümü)

Ali Seydi ocağı üyeleri üç gruptur: Kara Abdal, Bal Abdal, Şaban Abdal. Bu üç eren, Ali Seydi'nin çocukları olarak bilinmektedir. Ali Seydi'nin bir oğlunun ise Halep-altında şehit olduğu söylenmektedir. Kara Abdal'ın soyundan gelen dedeler Darıyeri'ndedir. Darıyeri'ndeki dedelerin taliplerine Karabaşlı denmektedir. Çorum'un köylerindeki dedelere Akbaşlı (Ağbaşlı) denmektedir ve bunlar Şaban Abdal'ın soyundandır. Söğütözü'den ayrılan Halil Ağa Dede, Mehmet Ali Ağa Dede ve Köse Dede on dokuzuncu yüzyıl ortalarında Hasançelebi kasabasına yerleşmiş ve burada talip edinmiştir.[498] Bal Abdal soyundan olanlar Bahçedamı ve Salıcık köylerindedir.

Gerek Dede Garkın menkıbesinde verilen bilgi, gerekse ocağın mürşidinin Dede Garkın ocağı olması dikkate alındığında Ali Seydi, Dede Garkın'ın halifesidir. Ocak üyelerine göre Ali Seydi Sultan'ın, Dede Garkın'dan el almasının öyküsü, Seyyid Ednai'nin yazdığı bilgilerle aynıdır. Dede Garkın, bir kabı havaya atmış, Ali Seydi onu havada durdurmuş, Şeyh İbrahim kabı suyla doldurmuş, Dede Garkın ise bu suyu yere indirerek bir deniz yapmış, denize seccadesini atarak oturmuştur.[499]

Ocağın genç kuşakları Ali Seydi'yi Dimetoka'daki Seyyid Ali (Kızıldeli) Sultan olarak sunma eğilimindedir. Bunda kuşkusuz, Seyyid Ali Sultan'ın yazılı kaynaklarda adının daha çok geçmesi etken olmuştur. Bu kuşaklar, onca menkı-

498 Kaynak kişi: Hasançelebi doğumlu Hüseyin Akgül Dede. Akgül'e göre Hasançalebi ağalarıyla Darıyeri'ndeki dedeler arasında çıkan bir anlaşmazlık sonucu ağalar Çorum'a giderek aynı ocağın üyesi olan bu üç dedeyi getirmiş ve Karabaşlı taliplerin bir bölümüyle birlikte bu dedelere talip olmuştur.

499 Kaynak kişiler: Hüseyin Akgül Dede, ocağın zakirlerinden Murteza Şirin ve yukarıda adları yazılı dedeler.

be ve deyişin yanısıra, Şeyh İbrahim ocağıyla musahipliği ve Seyyid Ali Sultan ocağında dedeliğin soy sürmediğini unutmuş görünmektedir. Aslında Ali Seydi ile Seyyid Ali karıştırmasının yarım yüzyıldan fazla bir geçmişi vardır. Bazı Ali Seydili dedeler bu nedenle Kızıldeli soyadını almak için özel çaba harcamıştır. Bunun bir sonucu olarak, Hasançelebi'deki dede ailelerinden birinin soyadı Kızıldeli'dir. Kızıldeli'ye soyunu bağlamak isteyenler Ali Seydi üyelerinden ibaret değildir. Fethiye kasabasındaki Seyit Ali grubu da bu çaba içindedir. Ocak üyeleri bu eğilimle Tenci köyündeki zaviyenin kitabesine Kızıldeli-Seyyid Ali ibaresini koymuştur. Öte yandan, Ali Seydili ya da Seyyid Alili olmadığı halde Kızıldeli soyadını alan dedelere Divriği yöresindeki Hıdır Abdallılarda da rastlanmaktadır.

Gerek ocak üyesi dedelerin verdiği bilgiye, gerekse Osmanlı kayıtlarına göre ocağın zaviyelerinden birisi Malatya'nın Yazıhan ilçesinin İri-Ağaç köyündeydi. Ayrıca ocak üyeleri, geliş yolunu Horasan, Adıyaman, İriağaç, Kangal'ın Ceviz köyü, Hasançelebi, Darıyeri biçiminde ifade etmektedir.[500]

Ocak üyelerinin anlattığına göre Ali Seydililer, İriağaç'taki Deli Mehmet'in Düzü denen yere yerleşip zaviye kuruyor ve on iki köyü vakıf olarak kendilerine bağlatıyor. Daha sonra, İriağaç'taki bir başka grupla araları açılıyor. Zaviyeyi bu gruba kaptırmamak için yedi yıl mahkemede uğraşıyorlarsa da sonunda mahkemeyi kaybediyorlar ve Kangal'ın Ceviz köyüne göçüyorlar.[501]

---

500 Yukarıda belirtilen kaynak kişi grubu. Dedeler Adıyaman'daki köyün adını anımsayamadı. Horasan'ın neresi olduğu sorusuna 'İran ya da Irak' biçiminde yanıt veren dedeler, atalarının Kerbela'ya da uğradığını belirtiyor.

501 Aynı kaynak kişi grubu

İriağaç köyü, Malatya ovasının kuzeybatısında uzanan sıradağ üzerindedir. Tahrir kayıtlarına göre, bu sıradağ üzerinde batıdan doğuya doğru üç zaviye vardı: Dede Garkın, Ali Seydi ve Tenci. Dedegarkın zaviyesi, Zeyve köyündedir ve günümüzde ziyaret edilen yerlerdendir. 1560 yılı tahririne göre Ali adında bir derviş bu zaviyede görev yapıyordu.[502]

Ali Seydi zaviyesinin bulunduğu köy, halkın telaffuzunda ve tahrir kayıtlarında Yir-Ağaç'tır. Yir Ağaç köyü 1560 yılında Ağcedağ nahiyesine bağlı 46 neferanlı bir yerleşimdi. Köydeki 11 kişi derviş olduğu için bazı vergi ve rüsumlardan muaf tutulmuştu. Tutanakta, kadim-üz zamandan vacib ür-riaye dervişler olduğu ve eski defterlerde de bu vergilerden ve rüsumdan muaf kaydedildikleri belirtilmektedir.[503] Osmanlı kayıtlarında kadim; çok eskiden beri anlamında kullanılmaktadır. Dolaysıyla, buradaki zaviyenin on altıncı yüzyıldan çok önce kurulduğu anlaşılmaktadır.

Zaviye dervişlerinin ad listesi şöyledir:

*Yaratır oğlu Ramazan, Yaratır oğlu Pir Ömer, Yaratır oğlu Halil, Halil oğlu Yaratır, Mehmed oğlu Ali, Mehmed oğlu Dulkadir, Şaban oğlu Budak, Şaban oğlu Erkulı, Kutludoğmuş oğlu Şahverdi, İbrahim oğlu Emin Beg, İbrahim oğlu Feyyaz.*[504]

Listedeki adlardan Şahverdi ve Erkulı, geleneksel Alevi adlardan olduğu halde, Pir Ömer ve Ramazan adlarının Alevi ad vurma geleneğiyle uyumlu olmaması dikkat çekicidir. Şaban, Ali Seydi ocağının üç kolundan birinin kurucusu olan Şaban Abdal adını anımsatmaktadır. Listedeki adların Alevi ad vurma geleneğiyle tam uyumlu olmaması,

502 Refet Yinanç-Mesut Elibüyük, *Kanuni Devri Malatya Tahrir Defteri*. s.140
503 Aynı yapıt, s.216
504 Aynı yapıt, s.216

dede grubunun bu tarihten önce Yir Ağaç'tan ayrılmış olduğu biçiminde yorumlanabilir. Ocak üyeleri, daha önce kendilerine ait olan bu zaviyenin Köre Kadı kararıyla başka bir gruba verildiğini ve kendilerinin bu nedenle Yir-Ağaç'tan ayrıldığını anlatmaktadır.

Zaviye, 1907 yılı salnamesinde Ali Seydi ziyareti olarak kaydedilmiş ve uzak yerlerden bile buraya çok sayıda ziyaretçi geldiği belirtilmiştir.[505] Ali Seydi zaviyesi günümüzde bir ziyarettir. İriağaçlılar, ziyaret hakkında şöyle bir keramet anlatıyor: Bir gün köyün suyu kesilir. Köylüler, saf birisine, "Suyun gözüne gir de bak" derler. Adam içeri girer ve bir türlü çıkamaz. Bir zaman sonra dışarı çıktığında, içeride bir kara yılan gördüğünü ve aklının başından gittiğini söyler. Daha sonra yılan suyun gözünden ayrılır ve su akmaya başlar. Köydeki Karayılan sülalesinin adı bu karayılanla ilgilidir. Karayılanın Ali Seydi olduğu söylenmektedir. Ali Seydi, "Beni arayan burada bulsun" diyerek su oluğuna akıp gitmiştir.[506] Yılan motifi, Dede Garkın menkıbesinde de geçmektedir. Yukarıda aktardığımız gibi Ali Seydi yılana binerek Dede Garkın'ı karşılamıştır. Erenin su gözesine girip kaybolması Ehl-i Haklarda da önemli bir motiftir. Baba Yadigar, Koşar adındaki pınara girerek kaybolmuştur. Onun sürekli bu pınarda olduğuna inanılır.[507]

İriağaç köyü halkı günümüzde Alevi değildir. Ancak, köy halkının eskiden Alevi olduğu konusunda yaygın bir söylenti vardır. Köyden Malatya kentine göçen birkaç aile bu ziyarete kurban kesmektedir. Yüzyıllar önce İriağaçlıların bir bölümü Hasanbadrık'a (Fethiye'nin 1904 yılından

505 Adnan Işık, *Malatya 1830-1919*, s.380

506 Hüseyin Şahin, aynı yazı. İriağaç köyüne 10 km uzaklıktaki bir köyün adı Karayılan'dır.

507 Martin van Bruinessen, *Türklük, Kürtlük, Alevilik*, s.190

önceki adı) göçmüştür. Örneğin; Fethiye'deki Ahmet Çelebiler sülalesi İriağaç kökenlidir. İriağaç çevresindeki Salıklı, Tahtalı ve Çavuş köylerinde yaşayanların aslında Ali Seydi evladı olduğu söylenmektedir.[508]

Ali Seydi ocağı taliplerinin büyük bölümü Halep-altı Türkmenidir. Hatta, Ali Seydi'nin bir oğlunun Halep-altında yattığı söylenmektedir.[509] Halep-altı ile kastedilen yer Urfa ve Antep'tir. Buradan hareketlenen Halep-altı Türkmenleri, Adıyaman'a, oradan da Yazıhan'ın İriağaç köyü yöresine ve Hekimhan'ın kuzey kesimine yerleşmiştir. Ocağın en kalabalık talip grubunu barındıran Hasançelebi, 1610 yılında menzil noktası olarak kurulmuş ve menzil yakınındaki Eskiköy halkı buraya iskan edilmiştir.[510] Eskiköy, 1520 yılında 69 hane ve 18 mücerret nüfusuyla çevrenin en kalabalık köyüydü.[511] 1547 yılında buradan ayrılan 18 kişilik bir grup beş kilometre uzaklıktaki Çökeç köyüne yerleşti. 1654 yılında Çökeç köyüne uğrayan Evliya Çelebi, halkın Şahseven ve Türkmen olduğunu söylüyor.[512] On sekizinci yüzyılda Çökeç köyü halkı Sivas'ın Sinekli, Yıldızeli'nin İslim ve Yakupköy, Alaca'nın Çelebibağı köylerine göçtü.[513]

1560 yılında Çökeç köyündeki vergi nüfusunun ad listesi şöyledir:

---

508 Hüseyin Şahin, aynı yazı

509 Kaynak kişi, Çorum'un Alaca ilçesine bağlı Çomar köyünden 1912 doğumlu Elvan Güneş. Halep-altı Türkmeni ve Ali Seydi'nin Halep-altı'ndaki oğluyla ilgili bilgiler Hasançelebi kasabasında da anlatılmaktadır.

510 Hasançelebi ve Davulku köylerinin tarihi için bkz, Hamza Aksüt, *Anadolu Aleviliğinin Sosyal ve Coğrafi Kökenleri*, s.273-284, 312-313

511 Göknur Göğebakan, *XVI Yüzyılda Malatya Kazası*, s.276

512 Evliya Çelebi, *Gördüklerim*, düzenleyen: M. Nihat Özon, cilt: II, s.451

513 Aynı kaynak kişi grubu

*Cüneyd Fakih oğlu Melik Ahmed*
*Hüseyin oğlu Pir Mehmed*
*Dursun oğlu Aydoğmuş*
*İskender oğlu Şahyazı ve Şahsuvar*
*Seydi Ahmed oğlu Ali ve Hamza*
*Sadullah oğlu Gökçe ve Şahbudak*
*Durmuş oğlu Ramazan ve İsa*
*Nebi oğlu Hüdaverdi Mehmed ve Hasan*
*Abdullah oğlu İsa, Osman ve Şahbudak*
*Nebi oğlu Hüdaverdi*
*Sevindik oğlu İbrahim*
*Abdullah oğlu Salim ve Hamza*
*Mahmud oğlu Ali ve Mehmed*
*İlyas oğlu Bayram Hoca ve Ramazan*
*Hüseyin oğlu Karaca*
*Şehveli oğlu Ahmed*
*İbrahim oğlu Demürcü*
*Mustafa oğlu Ali*
*Bayram Hoca oğlu Şeyh Ali*
*Mahmud oğlu Emir*
*Pir Gazi oğlu Maksud*
*İsmail oğlu Ahmed*
*Seydi oğlu Yar Ahmed*
*Mehmed oğlu Nebi*
*Halil oğlu Emir Kulu*
*Korkmaz oğlu Hoca*[514]

1610 yılında İstanbul-Bağdat yolundaki menzil düzenlemesi gereği Eskiköy halkı yol üzerine indirilerek Hasançelebi menzil köyü kuruldu. On dokuzuncu yüzyılın ikinci

514 *142 Numaralı Malatya Tahrir Defteri*, s.137

yarısında Hasançelebi'den ayrılan bazı gruplar Bahçedamı, Davulku, Akmağara ve Yeşilkale köylerini kurdu.

Amasya'daki Abacı köyü on altıncı yüzyılda henüz kurulmamıştır. Abacı topluluğu bu yüzyılda Çorum'un Katar nahiyesindedir.[515] Abacı köyü halkı Hasançelebi'den göçmedir. Tahrirde Lökdeş olarak adı geçen köyün Göndes olduğu söylenebilir. Göndes, Gündeşli obası kökenli olabilir. Kayıtta Tatar Kalesi olarak kaydedilen köyün günümüzdeki Tatar köyü olup olmadığını bilemiyoruz. Tatar Kalesi, Simre-i Ladik nahiyesindeydi.[516]

Kangal'ın Mamaş köyündeki Ali Seydililer, Malatya kökenlidir. Köyde Şeyh İbrahim talipleri de vardır. Mamaş adında bir yerleşim, Malatya-Sivas sınırındaki Yama dağları yöresindeydi. Burası Daryeri'ne çok yakındır.[517] Mezranın adı günümüze Mamaş Gediği olarak ulaşmıştır.

Kangal'ın Davulbaz köyü on altıncı ve on yedinci yüzyıllarda Hıristiyan nüfusla meskundu.[518] Dolaysıyla, günümüz halkı en azından on sekizinci yüzyılda bu köye yerleşmiş olmalıdır. Bu köyde de Şeyh İbrahim ocağı talipleri vardır. Köydeki Ali Seydi talipleri, Malatya'nın Hekimhan ilçesine bağlı Salıcık ve Budaklı köylerinden gelmedir.

Malatya'nın Yazıhan ilçesine bağlı Balaban köyü, Halep Türkmenleri içindeki Beğdili boyunun Balaban obasınca[519] kurulmuş olmalıdır. Balaban köyü, 1520 ve 1530 tahrirlerinde 41 neferan, 1560 tahririnde 67 neferan nüfusluydu.[520] Tahrirlerde Salurcuk adıyla kaydedilen Hekimhan'ın

515 Katar nahiyesi, Çorum kentinin kuzeyinde kalan yörenin adıdır.

516 *387 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Karaman ve Rum Defteri*, cilt: II, s.105

517 Refet Yinanç-..., aynı yapıt, s.226

518 İlhan Şahin, aynı tez, s.112-113

519 Faruk Sümer, *Oğuzlar*, s.225

520 Göknur Göğebakan, aynı yapıt, s.247

Salıcık köyü 1520'de 5 hane, 1547'de 2 hane, 1560'ta 3 hane nüfusa sahip küçük bir köydü.[521]

Çorum'daki köylerden Söğütözü on altıncı yüzyılda henüz nüfusla meskun olmayan bir mezraydı.[522] Küre halkı, on sekizinci yüzyılın başında Yıldızeli'nin Sarıkaya ve Akpınar köylerinden ayrılarak buraya yerleşmiştir. Köyde Malatya'daki Ali Seydi koluna bağlı bir dede grubu vardır.[523] Sarıkaya on altıncı yüzyılda Sivas kazasında kayıtlı bir köydü.[524] Yalıncak aynı yüzyılda henüz mezraydı.[525] Mislerovacık ve Değirmenderesi kayıtlarda yer almamaktadır.

Bu bilgilerden çıkan sonuç Yıldızeli yöresinin öteden beri Ali Seydi ocağı üyelerinin önemli bir yurdu olduğudur. Bir başka sonuç, aşağıda görüleceği gibi, günümüzdeki Pir Sultan ocağının aslında Ali Seydi ocağının ad değiştirmiş bir parçası olduğudur.

Amasya'daki talip köylerin çoğu Malatya'dan gelmedir. Örneğin, Abacı köyündeki Ali Seydililer, Malatya'nın Hekimhan ilçesine bağlı Hasançelebi kasabasından gelmiştir.

## 3. PİR SULTAN OCAĞI

Ocağın merkezi Yıldızeli'nin Banaz köyüdür. Şarkışla'nın Kavak; Alaca'nın Çomar, Dereyazıcı Divan ve Kıcılı; Almus'un Serince; Ladik'in Eynekaraca ve Söğüt köylerindeki ocak üyeleri İnce ya da Pir lakaplı Mehmet'in soyundan-

---

521 Aynı yapıt, s.241

522 *387 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Karaman ve Rum Defteri*, cilt: II, s.126

523 Zafer Gül, *Ali Seydi Ocağına Bağlı Küre Köyü Üzerine Bir Alan Çalışması*, HBV, sayı: 35, s.161-162

524 Aynı defter, s.126

525 Aynı defter, s.128

dır. Almus'un Dadokta (Canbulak) köyünde Pir Sultan'ın oğlu Pir Mehmet'in soyundan olduğunu söyleyen dedeler vardır.

Pir Sultan ocağından olduğunu iddia eden başka bir grup Pülümür'ün Hacılı köyündedir. Pir Sultan'ın oğlu Ergaib'in soyundan olduğunu söyleyen bu grubun Banaz ile bir bağlantısı belirlenememiştir. Banaz'daki dedeler Pülümür'deki bu ocaktan haberdar değildir.[526] Banazda yaşayanlar da dahil olmak üzere ocağın asıl kolu, Seyit Ali Sultan soyundan olduğunu söylemektedir. Pir Sultan ocağı yirminci yüzyıl başlarında Hacı Bektaş ocağına bağlanmıştır.[527]

Pir Sultan ocağının talipleri, yukarıda saydığımız köylerin yanı sıra, Almus'un Arısu, Dereköy, Gölgeli, Karadere, Kınık, Mescit, Serince, Tomara; Niksar'ın Dönekse (Boğazbaşı), Yazıcık; Reşadiye'nin Gökköyü, Dolay, Göksere; Havza'nın Kirenli (Karga), Kayacık; Ladik'in Kuyucak, Kösöğü, Çamlıköy köylerindedir.[528] Şarkışla'nın Kavak köyü de Pir Sultan ocağının talibidir.[529]

---

526 Ali Yıldırım, *İnanç Önderi Olarak Pir Sultan Abdal*, Yol dergisi, sayı: 16, s.3-18

527 Ali Yıldırım, aynı yazı. Bu grubun verdiği bilgiye göre Erzincan'ın Kıştim, Nazımiye'nin Kimsor, Çorum'un Alaca ilçesine bağlı Dereyazıcı, Sungurlu ilçesine bağlı Akkuyu, Yozgat'ın Sarımbeyli köylerinde Ergaib kolunun talipleri vardır.

528 Ocak üyesi Ali Aykul'un verdiği bilgi. (Cenksu Üçer, *Tokat Yöresinde Geleneksel Alevilik*, s.155)

529 Cenksu Üçer, aynı yapıt, s.197. Ocak üyelerinden Banaz doğumlu İsmail Şimşek'in verdiği bilgiye göre Yıldızeli'nin Yusufoğlan, Yakupköy, Kale, Aydoğdu; Şarkışlanın Kavak, Beyyurdu, Alaçayır; Hafik'in Akpınar, Divan, Emre, Asarcık; Terme'nin Sepetçiler, Sivaslılar; Ardahan'ın Saskara; Göle'nin İmbat; Kocaeli'nin Bayraktar; Alaca'nın Çomar, Divan, Gelhayır, Koyunoğlu, Güllüce , Kıcılı; Zile'nin Ağcakeçi, Kızılköy; Almus'un Cihet, Sarısu köylerinde ocağın talipleri vardır. (Ali Yıldırım, aynı yazı)

Pir Sultan ocağının rehberlik üstlenmiş bir kolu Zayıf Yusuf olarak anılmaktadır. Bu kol, Çorum'un Çomar köyündeki 'halifelerin' rehberidir. Halifelik, rehber ile pir arasındaki bir aşamadır. Rehber, talibi halifeye 'teslim' eder, halife ise pire 'devreder.' Gülenoğlu ve Kemallı adıyla anılan grup da Zayıf Yusuf'un soyundandır. Bunların bir kolu, Ladik'in Sarıgazel köyündedir. Bu grubun talipleri, Amasya'nın merkez ilçesine bağlı Kovayı, Merzifon'a bağlı Belvar (Kayadüzü), Gümüşhacıköy'e bağlı Sallar, Tokat'ın merkez ilçesine bağlı Kızılköy, Almus ilçesine bağlı Gevrek, Eftelit (Salkavak), Reşadiye ilçesine bağlı Soğukpınar, Niksar ilçesine bağlı İleyis (Korulu) köylerindedir.[530]

Pir Sultan ocağının Dede Garkın grubuna almamızın dayanakları şunlardır:

a- Pir Sultan on altıncı yüzyılda yaşamıştır. Onun üyesi olduğu topluluğun bundan önce Alevi olmadığı düşünülemez. Bu topluluk, Pir Sultan'dan önce de bir dede ocağının talibiydi. Öyleyse bu dede ocağı hangisidir?

b- Pir Sultan ocağı üyeleri, atalarının Seyit Ali Sultan olduğunu söylemektedir. Bazı gruplar bu ereni Pir Sultan'ın oğlu olarak anlatırken bazı gruplar ise Pir Sultan'ın bu adda bir oğlunun olmadığını iddia etmektedir. Söylentiye göre Seyit Ali Sultan bir süre Malatya yöresine gitmiş, daha sonra Banaz'a dönmüştür.[531] Bir başka söylentiye göre Seyit Ali Sultan, Alaca yöresine gidip gelmiştir. Bu söylentiler, Dede Garkın'ın halifesi Ali Seydi Sultan'ı akla getirmektedir. Gerek Malatya gerekse Alaca, Ali Seydi ocağının

530 2010 yılında Amasya yöresinden derlediğim bilgiler

531 Ocak üyelerinden Şarkışla'ya bağlı Kavak köyünde Kanber Çakır'ın verdiği bilgi. Banaz köyü doğumlu İsmail Şimşek ise Ali Seydi Sultan'ın, Çorum'un Alaca ilçesine bağlı Çomar köyüne gidip geldiğini söylemektedir. (Ali Yıldırım, aynı yazı)

yurdudur. Üstelik, Alaca'daki Ali Seydililer ve Dede Garkınlılar da Malatya kökenlidir. Hatta, Banaz çevresindeki Ali Seydililer de Malatya kökenlidir.[532] Dede Garkın grubunun Tokat ve Yıldızeli yörelerinde en ağırlıklı grup olduğu dikkate alınırsa, önceden Ali Seydi'ye bağlı olan talip kitlesinin bu ocaktan koparak zamanla Pir Sultan adını almış olması güçlü bir olasılıktır. Pir Sultan dedelerinin atası olarak görülen erenin Ali Seydi'de olduğu gibi 'sultan' unvanıyla anılması ayrıca dikkat çekicidir.

c- Pir Sultan ocağının Pülümür'deki üyelerine göre, ocağın asıl piri Kızıldeli iken zamanla bu ocakla bağlantı kopmuştur.[533] Kızıldeli ile kast edilen ocak Ali Seydi olmalıdır. Ali Seydi ocağı üyelerinin bazıları bile Ali Seydi ile Seyyid Ali'yi (Kızıldeli'yi) aynı eren sanmaktadır.

d- Pir Sultanlılar, Şeyh İbrahimliler ve Ali Seydililerle aynı gruptan olduklarını söylemektedir.[534]

e- Kaynaklarda, özellikle Pir Sultan için yakılan ağıtlarda onun Seyit Ali adında bir oğlu olduğundan söz edilmemektedir.

f- Pir Sultan, iki deyişinde tümüyle Seyit Ali'yi konu edinmiştir:

*Gelin ey erenler seyran edelim*
*Açıldı kapısı Seyit Ali'nin*
*Eksiğimiz bilip dara duralım*
*Himmeti ganidir Kızıl Deli'nin*

---

532 Bu köyler, İslim ve Yakupköy'dür.

533 Ali Yaman, *Kızılbaş-Alevi Ocakları*, s.125

534 Cenksu Üçer, *Tokat Yöresinde Geleneksel Alevilik*, s.196. Araştırmacı, ocak üyelerinin verdiği bilgiye dayanarak Pir Sultan ocağını Erdebilli ana başlığı altında incelemeyi uygun görmüş, bu başlık altına Şah/Şıh İbrahimlileri ve Ali Seydilileri de almıştır.

*Bab(a) İbrahim şehitlerin eridir*
*Kırkların ceminden o da beridir*
*Pirim cansız duvarları yürüdür*
*Himmeti ganidir Kızıl Deli'nin*[535]

Deyişe konu olan Seyit Ali, her ne kadar Kızıl Deli olarak anılıyorsa da, Dimetoka'daki Kızıl Deli Sultan değil, Yıldız dağında makamı olan Seyit Ali'dir.[536] Burada, Ali Seydi ocağı üyelerinin bile zaman zaman düştüğü bir ad karıştırma söz konusudur.

Deyişteki duvar yürütme kerameti, Dede Garkın ocağı sözlü geleneğinin bir ögesidir.[537] Araştırmacıların Bab(a) İbrahim olarak derlediği eren, Ali Seydi'nin musahibi Şeyh İbrahim olmalıdır.[538] Ali Seydi ve Şeyh İbrahim ocağı üyelerinin bazılarına göre Pir Sultan, Şeyh İbrahim talibidir.[539] Ayrıca, deyişten açıkça anlaşıldığı gibi Pir Sultan, Seyit Ali'yi oğlu olarak değil, piri olarak anlatmaktadır.

Tüm bunlara ek olarak; Çorum'un köylerindeki Pir Sultan dedeleri, Alaca ilçesi köylerinde yaşayan Ali Seydi dedelerine görülmektedir. Ayrıca, bu yörelerden başka, Ali Seydililerin, Pir Sultan'ın yaşadığı yer olarak bilinen Banaz köyündeki dedeleri de gördüğüne ilişkin yaygın bir söylenti vardır. Ali Seydi ocağıyla ilgi kuran, ancak, içerik ola-

---

535 Ali Haydar Avcı, *Pir Sultan Abdal*, s.55

536 Pir Sultan, 'Kırkların serdarı' olarak nitelediği Seyit Ali için söylediği başka bir deyişte şöyle diyor: "*Tanrıdağ koruna çökmüş oturur/Yıldız salın ayağına getirir*"

537 Baba Mansur ocağında da aynı keramet söz konusudur.

538 Araştırmacı bu dizede bir anlam bozulması olduğu kanısındadır. (Ali Haydar Avcı, aynı yapıt, s.55)

539 Merzirme köyünden Hasan Yıldırım Dede. Ali Seydi üyeleriyle yaptığım görüşme (yukarıdaki kaynak dede grubu). Dedeler, "*Pir Sultan bizim ocaktan ama, istersen yazma, abartıyor derler*" biçiminde bir ifade kullandılar.

rak buna ters bir söylenti de vardır. Buna göre, Çomar köyündeki Pir Sultan dedeleri halife, Değirmendere köyündeki Ali Seydi dedeleri ise rehberdir. Bu bilgiyi veren kaynağa göre rehber, talip ile halife arasındaki görevlidir. Çomar'daki Pir Sultan dedeleri Hacı Bektaş ocağına başvurup 'kazan kaynatmış', bunun sonucunda halifelik elde etmiştir. Yine bu kaynağa göre Pir Sultan ocağının daha önceki rehberi, Munzur seyitleri iken, Hacı Bektaş ocağı, Munzur seyitlerinin uzakta (Tunceli-Pülümür'de) olmasını gerekçe göstererek Ali Seydilileri rehber tayin etmiştir.[540]

Banaz köyünde Seyit Ali Sultan'a ait bir mezar vardır. Köydeki dedeler Seyit Ali Sultan'ın soyundandır.[541] Köyde Arapgirli, Heceoğlu, Ustagiller gibi sülaleler vardır.[542] Bunlardan Arapgirli, Malatya ile ocağın ilgisini destekleyen bir veridir. On altıncı yüzyıldan önce kurulmuş olan Banaz köyü 1530 yılında Sivas merkez kazasında kayıtlıdır.[543] On altıncı yüzyıldan sonraki Osmanlı kayıtlarında Yeni-İl ve Halep eyaletinde Pir Sultanlı adını taşıyan bir topluluktan söz edilmekteyse de[544] bu topluluğun konumuz olan Pir Sultanla ilgisini belirlemek güçtür. Kayıtta yer alan topluluk, büyük bir olasılıkla, kethüdası Pir Sultan adını taşıyan Ozancalı obasıdır.[545] Tahrir kayıtlarında ilk adı Pir olan birçok kişiye rastlamak mümkündür.

---

540 Kaynak kişi, Çorum'un Alaca ilçesine bağlı Çomar köyünden 1912 doğumlu Elvan Güneş. Bu söylentiyi bir başka araştırmacı da derlemiştir. Bu konuda bak, Coşkun Kökel, *Çankırı İli Alevileri*

541 Bu sülaleler, Selagil, Edagil, Murtazagil ve Bayramağagildir.

542 Banaz köyü doğumlu, Pir Sultan derneği kurucusu Murtaza demir'in verdiği bilgi

543 *387 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Karaman ve Rum Defteri*, cilt: II, s.115

544 Cevdet Türkay, *Osmanlı İmparatorluğunda Oymak Aşiret ve Cemaatlar*, s.628

545 İlhan Şahin, aynı tez, s.224.

Kavak köyü 1530 yılından önce kurulmuş bir yerleşimdir. 1530 yılında biri Sivas, biri Artukabad (Artova) kazasında olmak üzere iki Kavak köyü kayıtlıdır.[546]

Pülümür'ün Hacılı köyü 1518 yılında "Hacılu Türk" olarak kaydedilmiştir.[547] Bu niteleme köy halkının etnik kökeninin Türk olduğunu belirtmekte ve onların Pir Sultan ocağının Banaz koluyla ilgisini desteklemektedir. Hacılu Türk köyü, 1518 yılında 5 hane 1 mücerret, 1566 yılında 35 hane 5 mücerret nüfusa sahipti.[548]

Ocağa ad veren ünlü eren Pir Sultan'ın yaşamını aydınlatmak için çok çaba harcanmasına karşın günümüze dek bu konuda somut bilgiler elde edilememiştir. Şimdilik bilinen, onun Banazlı olduğu, on altıncı yüzyılda yaşadığı ve Osmanlı devleti tarafından asıldığıdır. Deyişlerinde Şah Tahmasb adının geçmesi on altıncı yüzyıl ortalarında yaşadığının kanıtı sayılmaktadır.[549] Araştırmacılar onu bir ayaklanmanın önderi gibi ele almak istemişse de böyle bir ayaklanma bulamamıştır.[550] Araştırmacıları ayaklanma aramaya yönelten etken, ancak ayaklanma çıkaranların asılabileceği varsayımıdır. Oysa, Osmanlı devletinin hiçbir olaya katılmayan binlerce kişiyi yalnızca Alevi olduğu için öldürdüğü bir gerçektir. Konu bu bağlamda ele alındığında bir Alevi ozan olması, Pir Sultan'ın asılması için yeterli bir nedendir.

---

546 Aynı defter, s.122

547 Mehmet Ali Ünal, *XVI Yüzyılda Çemişkezek Sancağı*, s.84

548 Mehmet Ali Ünal, aynı yapıt, s.216

549 Şah Tahmasb, Şah İsmail'in oğludur.

550 Bu konuda bkz., Baki Öz, *Osmanlıda Alevi Ayaklanmaları*. Yazar, Pir Sultan'ı 1578 yılında Elbistan'da ortaya çıkan Şah İsmail ayaklanmasıyla bağlantılı kılmaya çalışmış, ancak, bu konuda somut bir bilgi sunamamıştır. Bu ayaklanmanın önderi Pir Sultan değil, İsmail adında birisidir.

## 4. KUL HİMMET OCAĞI

Ocağın merkezi, Almus'un Varzıl (Görümlü) köyüdür. Bu ocağı Dede Garkın grubuna almamızın gerekçesi, Pir Sultan ocağıyla olan bağlantısıdır. Daha doğrusu, Kul Himmet ocağının piri, Pir Sultan ocağıdır. Kul Himmet'in XVI. yüzyıl sonrasında yaşadığı, Pir Sultan'ın müridi olduğu araştırmacılarca kabul gören bir görüştür. Ayrıca, Kul Himmetliler, Ali Seydi ve Şeyh İbrahim ocağıyla aynı gruptan olduklarını söylemektedir.[551] Kul Himmetlilerin kendileriyle aynı gruptan saydığı üç ocak Ali Seydi, Şeyh İbrahim ve Pir Sultan'dır.

Öte yandan Kul Himmet bir deyişinde "pirim Hıdır Abdal" söylemini kullanmıştır ki,[552] bu söyleme göre Kul Himmet ocağını Hıdır Abdal ocağına bağlı saymak gerekebilir. Ne var ki, buradaki pir kavramı, dede ya da eren anlamında kullanılmış olmalıdır.

Kul Himmet ocağının talipleri Tokat'ın merkez ilçesinin Çöreğibüyük, Kocacık; Almus'un Akarçay, Armutalan, Çambulak, Gevrek, Gölgeli, Karadere, Kınık, Sahilköy, Salkavak, Yuva; Niksar'ın Gökçeoluk, Korulu, Terzioğlu; Amasya'nın Havza ilçesinin Aşağı Susuz, Irmakkıyısı, Kireçli, Kirazpınarı; Sivas'ın Yıldızeli ilçesinin Yakupköy, Yusufoğlan; Hafik'in Asarcık köylerindedir. Merzifon'da da taliplerin olduğu söylenmektedir.[553]

## 6. ÇALABVERDİ OCAĞI

Ocağın merkezi, Yozgat'ın Sarımbey köyüdür. Pir Sultan ocağına bağlıdır. Tahrir kayıtlarına göre Çalabverdi köyü

551 Cenksu Üçer, *Tokat Yöresinde Geleneksel Alevilik*, s.194-195
552 Ali Yaman, aynı yapıt, s.98
553 Cenksu Üçer, aynı yapıt, s.188-189

Bozok'un Yukarı Kanak nahiyesindeydi ve bir başka adı Danacı Kışlası idi.[554] Talip köyler, Yozgat'ın merkez ilçesine bağlı Tayip, Yassıhüyük, Büyükmahal ve Çorum'un Alaca ilçesine bağlı Kayabüğet ve Koçhisar'dır.[555]

## 5. ALİ BABA OCAĞI

Ocağın kurucusu Ali Baba'nın türbesi ve zaviyesi Sivas kentindedir. Ocak üyeleri arasında Ali Baba'nın Divriğili olduğuna ilişkin bir söylenti de vardır. Pir Sultan ile Ali Baba'nın musahip olduğu söylenmektedir. Ali Baba ocağı da Pir Sultan ocağı gibi Ali Seydi ocağına bağlı topluluklarca kurulmuş olmalıdır.

Ocak üyeleri, Sivas'ın Divriği ilçesine bağlı Otluk; Hafik ilçesine bağlı Beykonağı; Samsun'un Ladik ilçesine bağlı Kirazpınarı ve Gevekse (Budakdere); Havza ilçesine bağlı Kivenli (Karga) köylerindedir. Ocak üyeleri, Sivas'tan, Niksar'ın Elmidür köyüne, oradan Ladik'in Gevekse köyüne, bunlardan kopan bir grubun ise Ladik'in Kirazpınarı köyüne geldiğini söylemektedir.

Ocağın talipleri, bu köylerle birlikte Niksar'ın Elmidür, Olukalan, Çatak, Sele, Yemlik, İnegazi, Özören; Terme'nin Dereköy, Evciler, Sivaslılar, Yeniköy, Tutluk; Çarşamba'nın Karamustafa; Bafra'nın Üçpınar; Alaçam'ın Alamet; Ladik'in Karapınar, Çamlıköy; Havza'nın Kayacık, Ağcamahmut; Çorum'un Çaltıcak ve Erdek köylerindedir. Ocak üyeleri için 'şıh' terimi de kullanılmaktadır.

554 Faruk Sümer, *Bozok Tarihine Dair Araştırmalar*
555 Kaynak kişi, Yozgat'ın Sarıbey köyünde Cemal Mutluer

## 9. ARZUMAN OCAĞI

Ocağın kurucusu olan Arzuman Yunus, Tarsus'un Bulgar dağındaki Bulgar Bozoğlan denen ziyarette yatmaktadır. Arzuman, Yunus'un obasıdır.

Ocak üyeleri Yozgat'ın Sarımbey, Hacıbektaş'ın Ayhan, Yıldızeli'nin Kıvşak köylerinde, Tarsus'un Bağlarbaşı mahallesinde ve Yüksek köyündedir.[556] Ocağın talipleri Adana'nın Sarıçam mahallesinde, İzmir'in Narlıdere kasabasında, Yıldızeli'nin Kıvşak; Yozgat'ın Karatepe, Kababel, Kaşkışla ve Dölderesi; Hacıbektaş'ın Ünallı, Batlı, Kanak, Ağaç, Çivril ve Bağlarbaşı; Şarkışla'nın İğdecik, Kümbet, Kıvrıl ve Ağılkaya; Çorum'un Alaca ilçesine bağlı Karatepe köylerindedir. Ağılkaya'dan dağılan Arzumanlar, Şarkışla'nın Hüyük, Karakaya, Sarıkaya, Sultan, Aşağı Yüreğil ve Yukarı Yüreğil köylerine yerleşmiştir.[557] Eskişehir'in merkez ilçesine bağlı Aşağı Çağlan köyünde de talipler vardır.[558] Ayrıca, Aksaray'ın Süleymanöyük ve Niğde'nin Kömürcü köyleri Arzuman ocağının talibidir.

Ocağın Bağlarbaşı'ndaki talipleri, Tolaoğlu ve Şekuroğlu sülaleleridir.[559] Hacı Bektaş dergahından 1822 yılında verilen bir belgeye göre Arzumanoğulları, Çepni boyundandır. Sarımbey köyünden derlenen bilgiye göre ise Arzumanlar, Şambayadı'ndandır.[560] Narlıdere'deki Yanyatırlıların, komşusu olan Bayatlara Arzumanlı demesi, Sarımbey köyünden derlenen bilgiyi desteklemektedir.[561]

---

556 Naci Kum Atabeyli, aynı yapıt, s.151

557 Rıza Bektaş, *Gönüllerin Aynası*, s.23-27

558 Coşkun Kökel, *Eskişehir Yöresinde Alevi-Bektaşi Kültürünün Temel Dinamikleri*

559 Naci Kum Atabeyli, aynı yapıt, s.151

560 Ali Yaman, aynı yapıt, s.99

561 Yusuf Ziya Yörükan, *Tahtacılar*, s.394

On altıncı yüzyıl kayıtlarında Sarım Beğ Kışlası adıyla geçen Sarımbey köyü 17 nim, 12 bennak, 28 caba ve 7 mücerret nüfuslu idi.[562] Köy halkının Şambayadı oymağından olduğuna ilişkin bir bilgi kaydedilmemiştir. Ancak, buraya çok uzak olmayan Emlak nahiyesinin Günüler ve Eynesülü köylerinde Şambayadı obasının barındığı belirtilmiştir.[563]

Şambayadı'nın Kars-ı Maraş kolu 1530'da 627 hane, 52 mücerretti. Bozok'taki kolu ise 2536 hane, 363 mücerred ve 83 muaf nüfusluydu.[564] 1825 tarihli bir belgeye göre, Şambayadı topluluğunun ödediği Harameyn vergilerinin toplanmasından Dede Garkınlılar sorumluydu.[565] Sözü edilen Şambayadı, Yeni-İl ve Halep Türkmenleri içindeki obadır. 1583 tarihinde Ali Kethuda yönetiminde 187 neferan nüfusa sahip olan bu oba, daha önce Sivas yöresinde yaylaya çıkıp Şam (Kuzey Suriye) yöresinde kışlarken 1614 yılında yaylayı ve kışlağı terk ederek Karaman yöresine kaçmıştı. Devletin emriyle eski yurtlarına dönen Şambayadı, 1641 yılında Veli Kethuda yönetiminde 165, Hacı Kara Pir Kethuda yönetiminde ise 120 hanelik obalarıyla Şarkışla'nın güneyindeki Tonus'ta (Altınyayla) yaylaya çıkıyordu. Şambayadı'nın bir bölümü on sekizinci yüzyılda Konya'nın Karaman kasabasına yerleşti.[566]

Şambayadı obasının on hanelik bir kolu 1563 yılında Elbistan'ın Sultan Korusu yaylasındaydı. 1578 yılında ortaya çıkan Şah İsmail ayaklanmasının önderi, Sultan Koru-

562 Faruk Sümer, *Bozok Tarihine Dair Araştırmalar*, s.327; Yunus Koç, aynı yapıt, s.101

563 Yunus Koç, aynı yapıt, s.121

564 *998 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Diyar-ı Bekr Arab ve Zülkadriyye Defteri*, s.71

565 Naci Kum Atabeyli, aynı yapıt, s.153

566 İlhan şahin, aynı tez, s.228-229

su'ndaki Şam Bayadı obasındandı. Şam Bayadı'nın komşusu, yine Bayat boyunun bir obası olan Pehlivanlı'ydı ki, ayaklanmanın önderleri arasında bu oba üyeleri de vardı. Bu iki oba Amik ovasında kışlıyordu.[567]

1822 yılında Hacı Bektaş dergahından verilen bir yetki belgesine göre Arzumanoğlu ocağı Antep'teki Dede Garkınlıların talibidir. Belgeye göre Antep'teki Dede Garkınlılar'dan Cafer Baba oğlu Cura Mehmed Baba ve onun oğlu Cafer ile Malatya'daki Dede Garkınlılardan Yusuf Baba ve Veli Baba'nın torunu Hüseyin Efendi Baba, Arzumanların mürşididir.[568] Hacı Bektaş dergahından verilen bu yetki belgesindeki bilgiler Osmanlı belgeleriyle de desteklenmektedir. Halep Türkmenleri ve Yeni-İl naiplerinin 1823 yılında kaleme aldığı iki yazıya göre bu topluluklardaki Çepnilerin şeyhi eskiden beri Dede Garkınlılardır. Belgeler Cura Mehmed Dede oğlu Cafer Dede'ye verilmiştir.[569] Cura Dede, bu tarihten bir yıl önce Hacı Bektaş dergahından belge alan kişidir.

Arzuman ocağının talip obalarından Tolaoğulları, on altıncı yüzyılda Tarsus'taki Kusun oymağı içindeydi. Tola Kocalu olarak kaydedilen oba 1519'da 29, 1523'te 38, 1536'da 24, 1543'te 31, 1572'de 32 haneydi. Tola Kocalu'nun yurdu Tarsus'taki Girin, Sagir İn, Mariyya, Değirmenlüce (Akçaköy) ve Maşrık mezralarıydı.[570]

Aynı yüzyılda Tarsus sancağında yaşayan ve Arzular biçiminde kaydedilen oba büyük bir olasılıkla, konumuz olan Arzuman'dır. Arzular obası 1519'da 17, 1526'da 8,

---

567 Refet Yinanç-..., *Maraş Tahrir Defteri*, 569; Bekir Kütükoğlu, *Osmanlı İran Siyasi Münasebetleri*, s.12

568 Naci Kum Atabeyli, aynı yapıt, s.153

569 Naci Kum Atabeyli, aynı yapıt, s.152-153

570 Ali Sinan Bilgili, *Osmanlı Döneminde Tarsus Sancağı ve Tarsus Türkmenleri*, s.230

1543'te 7, 1572'de 11 hane nüfusa sahipti. Gökçeli oymağına bağlı olan Arzulu obasının yurdu Baytemür ve Mezre idi.[571]

Asıl Arzuman adıyla kayıtlı olan oba, Yeni-İl Türkmenleri içindeki Ağca Koyunlu oymağı içindeydi. Ağca Koyunlu oymağı, 1548 yılında Taşlu-öyük, Bel-çıkdı, ve Kürtün adındaki yaylalarındaydı. 1583 yılındaki kayda göre Çal Yakub köyü de bu oymağın yurduydu. 1690 yılında obanın başında Arzuman oğlu Hacı Murad Kethuda vardı.[572] Dede Garkın'a bağlı Şeyh İbrahim ocağının talibi olan obaların büyük bölümünü barındıran Ağca Koyunlu oymağı ile Arzumanların birlikte bulunması, Dede Garkın ocağı ile Arzuman ocağı arasındaki ilişkinin bir kanıtıdır. Ocağın üçüncü talip grubu olan Şeküroğlu obasına tahrir kayıtlarında rastlanmamaktadır.

Şah Ali Abbas ocağında bulunan ve 1846 tarihini taşıyan bir yazıda Arzumanoğlu ve Tolaoğlu obalarının söz konusu ocağın talibi olduğu belirtilmektedir. Ne var ki, bu ocaktan alınıp yayınlanan üç yazının içerdiği bilgilerle tarihsel gerçekleri bağdaştırmak olanaksızdır.[573] Arzumanoğlu ve Tolaoğlu hakkında verilen bu bilginin de aynı yaklaşımla ele alınmasında şimdilik bir sakınca yoktur. Ancak yine de, yetki devretme yoluyla, bu obaların başka bir coğrafyada Şah Ali Abbas ocağına bağlanmış olabileceğini düşünmek gerekir.

---

571 Ali Sinan Bilgili, aynı yapıt, s.297

572 Ağca Koyunlu içindeki Arzumanlar, 1690 yılında Hacı Murad Kethüda yönetimindeydi. (İlhan Şahin, *Yeni-İl Kazası ve Yeni-İl Türkmenleri*, s.161)

573 HBV, sayı: 19, s.17-31. Şecerede dede ocaklarının hiyerarşisi hakkında verilen bilgiler, yaşayan uygulamalara tümüyle terstir. Ayrıca, gerçek dışı birçok erenin adı verilerek bunlar uzun zincirler halinde ve dağınık olarak birbirine bağlanmıştır.

Hacıbektaş'ın Engel köyünde de Arzumanlar denen bir sülale vardır. Bunlar günümüzde Alevi değildir. Arguvan'ın Eymür köyündeki Arzumanlar ise Alevi olup Şeyh İbrahim ocağının talibidir.

## GÖZÜ KIZIL OCAĞI- MUSA KAZIM OCAĞI KÖSE SÜLEYMAN OCAĞI

### 1- Gözü Kızıl Ocağı

Gaziantep'teki Kazımlılar'ın piri olması nedeniyle Gözü Kızıl ocağının mürşit sayılması gerekebilir. Musa Kazım ocağına bağlı Yozgat'ın Evciler kasabasından da bu bilgiyi derlemek mümkündür. Aşağıda görüleceği gibi, Köse Süleyman ocağının Musa Kazımlılardan koptuğu şeklinde inandırıcı bilgiler vardır. Ne var ki, belgeler dikkate alındığında, Musa Kazım ve Köse Süleyman ocaklarının Dede Garkın ocağından el aldığı görülmektedir. Gözü Kızıl ocağının ise Dede Garkın ocağı ile ilgisini ortaya koyan bir belge ya da söylentiye rastlamış değiliz. Dede Garkın ocağının bir kolunun Antep kentinde olması dikkate alınırsa bu iki ocağın tek ortak noktasının Antep kentinde olmalarıdır denebilir. Ancak, Antep'teki her iki ocak üyelerinden, hatta, belgelerde yer almasına karşın Musa Kazımlılardan, Dede Garkınla ilişki konusunda bir bilgi derlenmemiştir. Tüm bu veriler Gözü Kızıl ocağının mürşitliğini kuşkuya düşürse de uygulamada mürşitlik üstlenmiş olması görmezlikten gelinemez.

Gözü Kızıl ocağı üyeleri, Gaziantep, Sivas, Çorum ve Denizli'dedir. Sivas'takiler, Yıldızeli ilçesine bağlı Davulalan ve Nallı; Çorum'dakiler ise Alaca ilçesinin Yenice köyündedir. Gaziantep'tekiler öteden beri kentte yurt tutmuştur.

Ocağın ilk hareket noktası Antep'tir. Gaziantep'te Gözü Kızıl adında bir cami vardır. Ne var ki bu cami tahrir kayıtlarında geçmemektedir. On sekizinci yüzyılda bazı Gözü Kızıl dedeleri Kars ve Ardahan yörelerine göçmüş, bunlardan ayrılan bir grup on dokuzuncu yüzyılda Sivas ve Çorum'a yerleşmiştir. Denizli'deki Gözü Kızıl dedeleri 1920'lerde, Alaşehir yöresindeydi. Talipleri ise aynı yöredeki Evci obasıydı.[574]

Ocağın kurucusu Gözü Kızıl'ın asıl adı Saçlı Hamza'dır. Ocak üyelerinden derlenen bilgiye göre Diyarbakır'daki Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan, ordusunu ve atlarını keramet yoluyla doyuran Saçlı Hamza'ya senet vermiştir. Saçlı Hamza, geyik sütüyle karnını doyurmaktadır. İzmir'deki Hamza Baba da Saçlı Hamza olarak bilinmekteyse de bu iki erenin aynı kişi olup olmadığını şimdilik belirleyemiyoruz. Manisa yöresinde Gözü Kızılların da olduğu dikkate alınırsa bu olasılığın gerçeğe yakın olduğu görülüyor.

Ocak üyelerinin 1856 yılında Kerbela'dan aldığı bir belgede "*Seyyid Hamza ibn Seyyid Usul Gözü Kızıl neslinden*" ibaresi yer almaktaysa da buradaki Hamza, Gözü Kızıl'ın kendisi değil, onun soyundan olan Usul adlı birisinin oğludur.

Ocağın en önemli merkezlerinden biri olan Yıldızeli'nin Nallı köyünden derlenen bilgilere göre Gözü Kızıllar, Bağdad'dan ayrılıp Maraş-altına yerleşmiştir. 400-500 yıl önce ise Maraş-altından ayrılarak Ardahan'ın köylerine yerleşen Gözü Kızıl dedelerinin ve taliplerinin bir kısmı, on dokuzuncu yüzyıl ortalarında Nallı ve Davulalan köylerine yerleşmiştir. Ardahan'daki köyleri, Damal'a bağlı Otağlı (Erzade), Hanak'a bağlı Saskara ve Göle'ya bağlı Kalecik'tir.

Nallı köyünün kurucuları Ulaş ilçesine bağlı İtkıran kö-

574 Yusuf Ziya Yörükan, *Tahtacılar*, s.158-159

yünden gelmiştir. Daha sonra, on dokuzuncu yüzyıl başlarında Elazığ'ın Baskil ilçesine bağlı Şeyhhasan ve Malatya'nın Yazıhan ilçesine bağlı Korucuk köylerinden sülaleler gelip yerleşmiştir. Bu sülalelerin bir kısmı, Şeyhhasan köyündeki dedelerin, bir kısmı ise Kangal'ın Yellice köyündeki Zeynel Abidin evladının (Avuçan) talibidir. Yellice'deki bu dede sülalesi de Malatya'dan gelmiştir ve sülale adları Arguvanoğullarıdır. Malatya'dan gelen bu ailelerden bazıları, Tokat'ın Çerçi köyüne göçmüştür.

Gerek Antep'ten, gerekse Yıldızeli'nin Nallı köyünden derlenen bilgilere göre Gözü Kızıl ocağının doğrudan talipleri Tecirli Türkmenidir. Antep'ten derlenen bilgilere göre ocağın bir kısım talibi ise Kadirli Türkmenidir. Ocak üyelerinin 1856 yılında Kerbela'daki 'İmam Hüseyin Dergahı postnişini Seyyid Muhammed en-Naki Dede'den aldığı belgeye göre ocağın talipleri Şerefli, İnallı, Elçi, Salur, Mekli, Kösecilü, Ağce Koyunlu, Sekilü ve Tecirlü adlı topluluklardır.[575] Bunlardan Şerefli, Diyarbakır yöresindeki Bozulus'tan; İnallı, Elçi, Köseceli ve Ağce Koyunlu ise Antep ve Halep'te yurt tutmuş olan Halep Türkmenlerindendir. Tecirlü, Maraş yöresindeki bir Türkmen grubudur. Ayrıca, Mardin-Halep yolu üzerinde Tecir Hanı adlı tarihi bir yer vardır. Elçi olarak adı geçen obanın Alcı obası olduğunu düşünmek gerekir. Manisa ve Denizli'deki Alcı obası, Gözü Kızıl talibidir. Hatta obada Gözü Kızıl dedeleri de vardır.[576]

Ardahan'ın Göle ilçesine bağlı Yeniköy ve Kaleköy köylerindeki Gözü Kızılların dedeleri Gaziantep'tedir. Yozgat'ın merkez ilçesine bağlı Güllük köyünün dedeleri Alaca'nın

---

575 Davulalan ve Nallı köyüyle ilgili bilgi ve belgeler Nallı köyünden öğretmen Mustafa Akyol'un bana verdiği *'Nallı Köyü Hakkında Genel Bilgi'* adlı yayınlanmamış yazısından alınmıştır.

576 Yusuf Ziya Yörükan, *Tahtacılar*, s.158-159

Yenice köyündedir. Çorum'un Alaca ilçesine bağlı Garkın köyündeki Geygeller de Gözü Kızıl ocağının talibidir.

**a. Kazımoğulları/Musa Kazım Ocağı:** Ocağın Gaziantep'teki talipleri Milelis, Sarılar, Gözübüyük, Miseri ve Köseler köylerindedir. Ardahan'ın Damal ilçesinin Aşağı Damal, Yukarı Damal, Aşağı Gündeş, Seyitören, Dereköy, Burmadere köyleriyle Yozgat'ın Boğazlıyan ilçesine bağlı Evciler beldesi de bu ocağın talibidir. Batı Anadolu'daki Çepnilerin de dedesi olan Musa Kazımlıların, Amasya ve Zile'de de talip yerleşimleri olduğu söylenmektedir.[577]

Manisa'nın Salihli ilçesinde ve Denizli yöresinde yaşayan Alcı obası da bu ocaktandır. Hatta, 1920'lerde yapılan bir araştırmada bunların Musa Kazım evladı olduğu, ayrıca bunlara Gegel (Geygel) de dendiği belirtilmektedir. Araştırmacının verdiği bilgiye göre bu Alcılar Tahtacı sayılmamakta, Tahtacılardan sayılan başka bir Alcı grubu daha bulunmaktadır. Ancak, her iki gruba da Geygel denmektedir.[578] Musa Kazımlılar'ın geleneksel adı Kazımoğullarıdır. Milelis köyünde oturan Kazımoğullarından Molla Mustafa soyu, Dede Garkınlılardan yetki almıştır.

Çepni olan Sarılar köyündeki Mehdioğulları adlı dede grubu, Miseri ve Gözübüyük köylerine bakmaktadır. Ocaktaki belgelere göre daha önce Antep'teki Dülük Baba zaviyesine ve Karadut tekkesine bakan dedeler büyük kıtlık yıllarında Antep'in Çepni köylerine göçmüştür. Bektaş Dede, Köseler köyüne, İbrahim Çelebi oğlu İmam Hoca ise Mile-

577 Naci Kum Atabeyli, aynı yapıt, s.188. Gaziantep'teki Çepni köyleri, Sarılar, Köseler, Milelis, Miseri (Gözübüyük), Hasanoğlu, Kızboğan, Dipçepni, Aşağı Kayabaşı, Dereköy, Yeniköy, Yarımca ve Halilbaş'tır. (Kaynak kişi: Kazıklı köyünden Tahsin Ateş)

578 Yusuf Ziya Yörükan, *Tahtacılar*, s.159. Alcı obasıyla ilgili geniş bilgi için Yanyatır ocağı bölümüne bakınız.

lis köyüne yerleşmiştir. Bu köylerdeki Kazımoğullarının bu iki kişiden türemiş olduğu söylenmektedir.

1610 tarihli bir belgeye göre ocak üyeleri Ayıntab'ın Amu mahallesinde oturmaktadır. 1618 yılında Dülük Baba zaviyesinin şeyhi, ocak üyelerinden Seyyid Kazım'dır. Bu kişi, Ayıntab kenti yakınındaki Göllüce ve Tilbaşar nahiyesindeki Hacar köylerindeki vakıflarla da ilgilidir.[579]

Ardahan'daki ocağın talipleri Maraş-altı'ndan gelmiştir. On dokuzuncu yüzyılda yaşamış olan ozan Ahdari'nin bu konudaki şiiri şöyledir:

*Maraş-altından gelmişler*
*Yiğirmi köyde kalmışlar*
*Yaylak kışlakçı olmuşlar*
*Meşe Ardahan Türkmeni*[580]

Evciler, Yozgat ilinin Çayıralan ilçesine bağlı bir kasabadır. Kasaba, Evci, Çukurören, Gülderesi ve Karaazap köylerinin toplamından ibarettir. Evciler'deki rehber sülalesine İbrahim Ethemli denir. Evciler'de, Musa Kazımlılar pir; Gözü Kızıllar mürşittir.

Evci, bir meslek adıdır. Eskiden bu meslek, yalnızca ev/konut yapımıyla değil, çadır yapımıyla da ilgiliydi.[581] Evci, bir Türkmen obasının adıdır. Konu bu açıdan ele alındığında Evci'yi Çepni boyunun/aşiretinin bir obası olarak görebiliriz. Zaten, Musa Kazımlıların Antep'teki talipleri Çepni boyundandır.[582]

---

579 Naci Kum Atabeyli, aynı yapıt, s.188

580 Ali Duran Gülçiçek, *Alevilik*, cilt: II, s.545-546

581 Bu konuda A. Rıza Yalkın'ın *'Cenupta Türkmen Oymakları'*- Kültür Bakanlığı-1977 kitabına bakılabilir.

582 Ocak dedelerinden Nizip'e bağlı Köseler köyü doğumlu Bektaş Piroğlu ile Kasım-2010'da yaptığım görüşme

On altıncı yüzyılda tutulmuş tahrir defterlerinde Evci obası, Tarsus livasının (sancak) Kusun nahiyesindeki İnoluk, Kesri ve Tağarsak adlı köylerde kayıtlıdır. Tarsus livasındaki bu Evci obası:

1519'da 23 hane+3 imam

1523'te 25 hane+15 mücerred+1 imam+1 malul

1543'te 14 hane+2 mücerred

1572'de 15 hane+2 mücerred nüfusluydu.[583]

Yine on altıncı yüzyıl kayıtlarına göre Evci obasının yurtlarından biri, Elbistan kazasının Evci Öyüğü köyüdür.[584] Evcilerin bir bölümü Denizli'ye bağlı Alaşehir'e göçmüştür. Bu Evciler de Gözü Kızıl talibidir.[585] Bir başka Evci grubu Yanyatır ocağının talibidir. Adana'nın Tufanbeyli ilçesine bağlı Evci köyünü bu duruma örnek olarak verebiliriz.

Evciler kasabası halkı, on sekizinci yüzyıl başlarında Tarsus, Antep ve Maraş yörelerinden Bozok yöresine hareketlenmiş ve Evciler'i oluşturan köylere yerleşmiştir. Antep ve Diyarbakır'daki Çepnilerin 1710'larda batıya hareketlendiğini biliyoruz. Bunların önemli bir bölümü Manisa, Aydın, İzmir ve Balıkesir'e yerleşmiştir ve günümüzdeki Alevi yerleşimlerin çoğunu bunlar oluşturmuştur. Bu Çepniler, Musa Kazımlılarla ilgilidir ve Köse Süleyman ocağının da talibidir.

Antep'in Milelis köyünden Evciler'e cem yapmaya gelen Halil Dede 1941 yılında Evciler'de ölmüş ve buraya defnedilmiştir. Taliplerinden Büyük Molla Hüseyin onun için şu ağıdı yakmıştır:

---

583 A. Sinan Bilgili, *Osmanlı Döneminde Tarsus Sancağı ve Tarsus Türkmenleri*, s.178

584 Refet Yinanç-..., *Maraş Tahrir Defteri*, s.548

585 Yusuf Ziya Yörükan, *Tahtacılar*, s.157-158

*Ayıntab ilidir vatanı aslı*
*Yok idi ülkede emsali misli*
*Evlad-ı Kazımdır İmamlar nesli*
*Firakı ciğerim deldi gidiyor*

*Tirene bineyim varayım demiş*
*Akdağ yaylasın göreyim demiş*
*Bir zaman Evci'de kalayım demiş*
*Eğlenmedi tezce geldi gidiyor*

*İzmir'de, Bursa'da Çepni eşitsin*
*Karalar giyinsin yasını tutsun*
*Hayri, yaz bir destan sılaya getsin*
*Dost ağlayup düşman güldü gidiyor*

Kazımlılara bağlı bir dede ocağı Diyarbakır'ın Bismil ilçesine bağlı Türkmenhacı köyündedir. Beyaz-ı Bostan (Beyazıd-ı Bestami) adını taşıyan bu ocağın talipleri de aynı köydedir. On altıncı yüzyıl kayıtlarında yer almayan Türkmenhacı köyü 1738 yılında Garbi Amid nahiyesinde kayıtlıdır.[586] Beyaz-ı Bostan türbesi, Hatay'ın Kırıkhan ilçesindedir. Türbe binasını Mursaloğlu Mustafa Paşa yaptırmıştır.

**b. Köse Süleyman Ocağı:** Balıkesir ve Manisa yörelerindeki yedi Çepni obasının kurduğu köylerin dede ocağıdır. Bu obalar şunlardır: Karalar, İlyaslı (Ellezli), İnehocalı (Eyne Hocalı), Nusratlı, Yalınayaklı, Anaklı, Zeynili.[587]

---

586 İbrahim Yılmazçelik, *XIX Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır*, s.155

587 Başka bir kaynakta şu obalar yer almaktadır: İlyaslı, Eyne Hacılı, Yalınayak, Karalar, Avanlar, Nusratlı. Muçulu adında bir obanın daha olduğu ve bu obanın Balıkesir'in Kuzpınar, Soma'nın Karaçam ve Akhisar'ın Büyükoba köylerinde oturduğu söylenmektedir. (Kamil Su, *Balıkesir Yöresinde Türkmenler*, s.37)

Obaların köyleri şunlardır:

İne Hocalı: Akyar, Yumruklu-Çepni, İnkaya (Sazcılar), Kozpınar, İlyapan, Kuşkaya

Karalar: Kavakbaşı (Bahçedere), Çukurhüseyin, Karamanlar, Ortamandıra-Karagedik, Dübecik, Çiniler-alanı (Çörekçi), Kabakdere (Söğütkır), Koru

Yalınayak: Soğanbükü, Deliklitaş, Değirmendere, Danavlı, Gökçeören, Kocabük

İlyaslı: Güvem-Çepni, Cehennemdere (Kocasinan)

Garili: Kanlıkavak-Çepni

Avanlar: Macarlar

Nusratlı: Armudlu, Kapaklı, Kalebayırı, Söğüdlü

Ocak üyeleri, Balıkesir'in merkez ilçesine bağlı Kavakbaşı; İzmir'in Bergama ilçesine bağlı Pınarköy ve Narlıca köylerindedir.[588] Ocağa ad veren Süleyman, Antep'in Rumkale yöresindeki Çepni obalarından Köselerin üyesi olmalıdır.

Manisa'daki Çepni köyleri, Muradiye, Harmandalı, Türkeş, Hamzababa, Bekdaş, Gökgedik ve Zeamet'tir. Aydın'daki köyler Sofular, Terziler, Helvacılar ve Çayırlar'dır.[589] Balıkesir'deki Çepni köyeri, Macarlar, Karaman, Akyar, Aynaoğlu, Karagedik, Elyapan, Kabakdere, Killik, Danaverdi, Gökçeören, Söğütlü, Armutlu, Güven, Soğanbük, Kacabük, Elyakın, Yeşildere, Çukurhüseyin, Kozpınar, Cehennemdere, Kapaklı, Kalebayır ve Deliktaş'tır.[590]

Ocak üyesi bir dedenin verdiği bilgiye göre talip yerleşimler şunlardır:

---

588 Ali Yaman, *Kızılbaş-Alevi Ocakları*, s.120

589 Faruk Sümer, *Oğuzlar*, s.245

590 Ali Yaman, aynı yapıt. Yazar, bu yerleşimleri Çepni köyü olarak sunmuş. tümünün Köse Süleyman ocağı talibi olup olmadığını hakkında herhangi bir bilgi vermemiştir.

Balıkesir'in merkez ilçesinde: Ayanoğlu, Kavakbaşı (Bahçedere), Çiğner (Çoraklık), Çukurhüseyin, Deliklitaş, Düpecik, Gökçeören, Kabakdere (Söğütkırı), Karamanlar, Köteyli, Kuşkaya, Macarlar, Ortamandıra, Yeşildere, Yaylacık

Bigadiç'te: Akyar, Çiftlik, Elyapan, Güvem, İnkaya, Kozpınar, Yumruklu,

Balya'da: Değirmendere, Kocabük,

Kepsut'ta: Armutlu

Manyas'ta: Kapaklı, Kalebayırı,

İvrindi'de: Soğanbükü

Sındırgı'da: Kocasinan (Cehennemdere)

Susurluk'ta: Danayeli

İzmir'in Bergama ilçesinde: Deliktaş, Karalar, Narlıca, Pınar, Pıynaköyü, Sarıdere, Tepeköy, Yalnızevler

İzmir'in Mustafakemalpaşa ilçesinde: Hamza Baba, Zeamet[591]

Batı Anadolu'daki Çepnilerin bir önceki yurdu Diyarbakır, Antakya ve Antep'in kuzeydoğusundaki Rumkale'ydi. Rumkale'de yaşayan Çepniler, Sultan İbrahim zamanında Köseler, Kasabalar, Kormazlu, Sarılu, Karalar ve Şuayyiblu obalarından oluşuyordu.[592] Bu obalar, Yeni-İl'de yaylaya çıkıyordu.[593] Halep Türkmenleri içindeki Çepniler, 1520 yılında 161 hane 72 bennak ve 40 mücerretten oluşan kalabalık bir gruptu.[594]

Başım Kızdılu da denen Antakya'dakiler on yedinci yüzyılda Aydın, Manisa ve Balıkesir yörelerine göçtü.[595]

---

591 Kaynak kişi: Köse Süleyman ocağı dedesi Seyfi Oğuz

592 Faruk Sümer, aynı yapıt, s.245

593 İlhan Şahin, *Yeni-İl Kazası ve Yeni-İl Türkmenleri*, s.251

594 Enver Çakar, *XVI Yüzyılda Halep Sancağı*, s.71

595 Faruk Sümer, aynı yapıt, s.244-245

1520 yılında bu obanın nüfusu 6 hane ve 6 bennaktı.[596] On altıncı yüzyıl sonunda Antep ve Diyarbakır'dakilerin bir bölümü Ankara'nın Keskin yöresine geldiyse de bunlar 1700'lerde Rakka'ya sürgüne gönderildi. Diyarbakır ve Rumkale'de kalan Çepniler de bu sürgüne tabi tutuldu. Ancak, her iki Çepni grubu iki kere Rakka'dan kaçarak 1728 yılından itibaren Turgutlu ve Bergama'ya göçtüler ki, günümüzde Manisa ve Balıkesir'de yaşayan Çepniler bunların soyundandır.[597]

On altıncı yüzyıldan önce Çepnilerin Diyarbakır'daki yurtlarından biri Amid nahiyesindeki Çepnilü köyüydü. Köyün komşuları Demirci, Kuşdoğan, Çelebi, Abdal, Yağmurlu, İlyas gibi Alevi toplulukların kurduğu yerleşimlerdi.[598] Bunlardan İlyas, Eyne Hacılının dahil olduğu yedi obadan biridir. Diyarbakır'daki Çepniler, Kantemir Kethüda yönetiminde Rumkale yöresindeki Çepnilerle birlikte Rakka'ya sürüldüyse de bunlar oradan kaçarak Rum vilayetindeki Bozulus'a katıldılar. Daha sonra ise Aydın'ın Selendi kazasına bağlı Darıbükü'ne yerleştiler.[599] Darıbükü'ne yerleşen Çepnilerin bir süre sonra yerleşik yaşamdan ayrılarak çevreye zarar vermeye başlaması üzerine devlet yeni emirler çıkardı. Bu sırada Çepni ileri gelenleri Bektaşoğlu Veli, Seydi Ali, Solak Hüseyin, Hızır, Balabanoğlu ve Abdülhalim'di.[600] On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında düzenlenen bir listeye göre Köseler obasının bir kolu Aydın'ın Na-

596 Enver Çakar, aynı yapıt, s.71

597 Faruk Sümer, aynı yapıt, s.245

598 M. Salih Erpolat, *XVI Asırda Diyarbekir Beylerbeyliğindeki Yer İsimleri*, s.102

599 Tufan Gündüz, *Anadolu'da Türkmen Aşiretleri*, s.63-64

600 Cengiz Orhonlu, *XVII Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda İskan Siyaseti*, s.67, 86

zilli yöresindeydi.[601] Köseler, Rumkale yöresindeki Alevi köylerdendir.

Batı Anadolu'da on altıncı yüzyılda da Çepniler vardı. Örneğin; Gelibolu kazasının nahiyelerinden biri Çepni idi. 1414 yılına ait bir belgede ise Afyon'un Sandıklı kazasına bağlı bir Çepni köyü vardı.[602] Bu Çepniler on üçüncü yüzyıldaki Alevi yayılmasıyla Güneydoğu Anadolu'dan buraya gelmiş olmalıdır.

Köse Süleyman ocağının pirinin Kazımlılar olduğu söylenmekte, 1950'lere kadar bu ilişkinin varlığından söz edilmektedir. Ocağın asıl piri ise Dede Garkın'dır. Balıkesir'in Kavakbaşı köyündeki Köse Süleymanoğlu İsmail Dede'ye Hacı Bektaş ocağından 1822 yılında yazılan bir mektubun hitap bölümünde "*Ali Beğoğlu Karlı Bölükbaşı, Kandemiroğlu Halil Beğ, Satılmış Beğoğlu Hüseyin Beğ, Ahmet Beğoğlu Mustafa Beğ, Kameroğlu Musa Beğ, Halil Alemdar ve Süleyman Beğ Hazretleri*" ibaresinden sonra Antep ve Malatya'daki Dede Garkınlıların konumuz olan Çepnilerin '*azimi ve muhibi*' olduğu belirtilerek gereken davranışın gösterilmesi istenmektedir. 1822 yılında Yeni-İl ve Halep Türkmenleri naibinin düzenlediği bir belgeye göre de Çepniler, Dede Garkınlıların talibidir.[603]

Ocak üyeleri son yıllarda Köse Süleyman'ın 1243 yılında Anadolu Selçuklu devleti ile Moğollar arasında Sivas'ın Zara ilçesindeki Kösedağ'da yapılan savaşta şehit düştüğünü ve bu nedenle kendisinin Köse lakabıyla anıldığını savunmaktadır. Tarihsel gerçekle ilgisi olmayan bu iddiayı birçok ocakta rastlanan bağımsızlaşma ve kendisini bir ha-

---

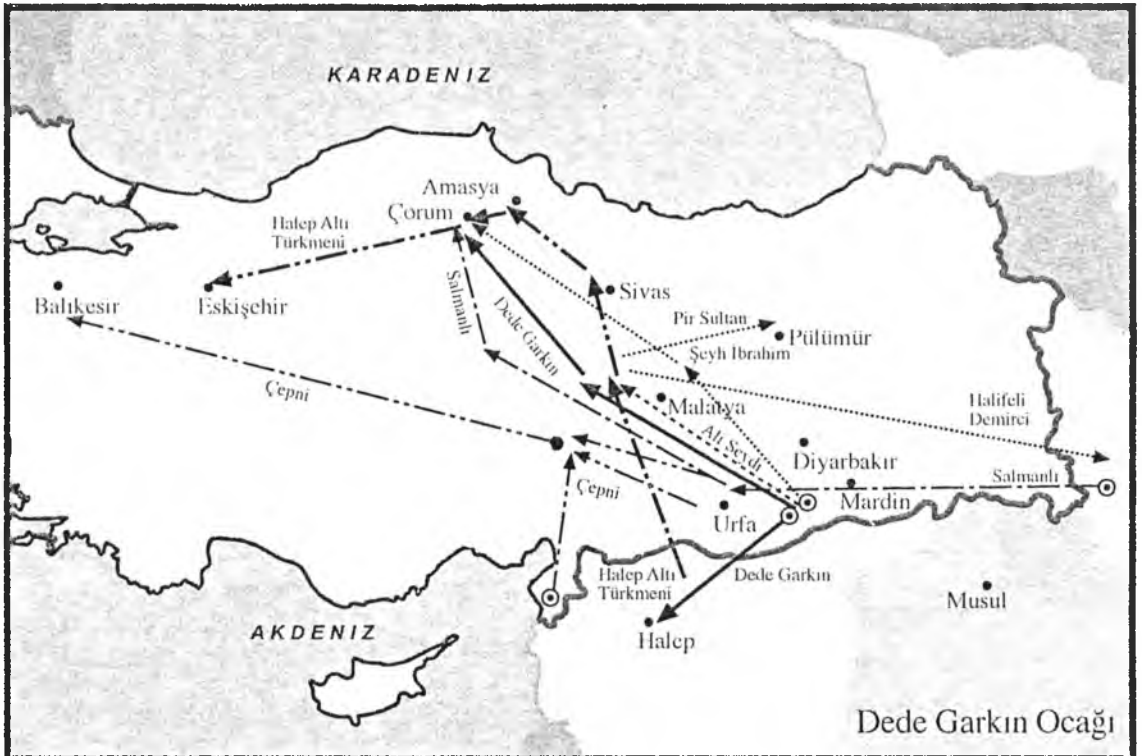
601 Faruk Sümer, *Oğuzlar*, s.350

602 M. Hanefi Bostan, *XV-XVI Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadi Hayat*, s.362

603 Naci Kum Atabeyli, aynı yapıt, s.152-153

nedana ya da devlete bağlama isteğinin bir ürünü olarak ele almak gerekir. Bu iddianın bir başka yanı Köse Süleyman'ı, Hacı Bektaş vilayetnamesinde adı geçen Yunus Mukri'nin oğlu olarak sunmasıdır.[604]

604 Ali Yaman, aynı yapıt, s.120


KARADENIZ
Amasya
Çorum
Halep Altı Türkmeni
Balıkesır
Eskişehir
Salmanlı
Dede Garkın
Sivas
Pir Sultan
Pülümür
Şeyh Ibrahım
Çepni
Malatya
Halifeli Demirci
Ali Seydi
Diyarbakır
Salmanlı
Çepni
Mardin
Urfa
Halep Altı Türkmeni
Dede Garkın
Musul
AKDENIZ
Halep
Dede Garkın Ocağı


KARADENIZ
Eskişehir
Balıkesir
Sivas
Hacıbektaş
İzmir
Malatya
Tolaoğlu
Şeküroğlu
Arzuoğlu
Nusaybin
Gaziantep
Tarsus
Şambayadı
Musul
AKDENIZ
Halep
Bayatlar
Arzuman Ocağı

## BÖLÜM III

# BABA MANSUR OCAĞI

Baba Mansur, Kürt taliplerin iki mürşit ocağından biridir. Ocak üyelerinin bilinen en eski yerleşimleri Tunceli'nin Mazgirt ilçesine bağlı Muhundu ve onun yakınındaki Şöbek'tir. Muhundu'dan ayrılanların bir bölümü Pülümür'ün Tahtı ve Gersinot köylerine yerleşmiştir.[605] Gersinot köyündekilere Şahverdi evladı denir. Ocağın bu kolu, Koçgiri'nin dedesidir. Erzincan'ın Kısmikör ve Erdene, Pülümür'ün Seyyidler Kapiri ve Tahsini köylerinde de Baba Mansurlu aileler vardır.[606] Bu köylerin çoğu on altıncı yüzyıldan önce kurulmuştur. On altıncı yüzyıl kayıtlarına göre Muhundu ve Şöbek, Göcek nahiyesinde birer köydür. Tahsini köyü ise Gürzelik nahiyesinde kayıtlıdır.[607]

### Baba Mansur, Hacı Kureyş ve Derviş Gevr

Baba Mansur, Hacı Kureyş ve Derviş Gevr aynı gruptandır. Baba Mansur mürşit, Hacı Kureyş pir, Derviş Gevr ise rehberdir.[608] Şecereler dışında Baba Mansur, Hacı Kureyş ve Derviş Gevr hakkında yazılı kaynak yoktur. Şecerelere ve

605 Kazım Balaban, *Ehlibeyt'ten Dersim'e*, s.272
606 Ali Kemali, *Erzincan*, s.193
607 *998 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-I Diyarbekir Defteri*, s.78-79
608 Ali Yaman, *Kızılbaş-Alevi Ocakları*, s.121

sözlü kaynaklara göre Hacı Kureyş, bir ayıya binip yılanı kamçı olarak eline almış ve Baba Mansur'a yürümüş, Baba Mansur ise duvarı yürüterek onu karşılamıştır. Hacı Kureyş, 'cansızı yürüterek' daha büyük bir keramet gösteren Baba Mansur'a bağlanmıştır.[609]

Baba Mansur'un türbesinin yeri bilinmemektedir. Ocak merkezi olarak kabul edilen Tunceli'nin Mazgirt ilçesindeki Muhundi bucağında Baba Mansur'un yürüttüğü duvar bulunmaktadır. Baba Mansur sosyal bir addır. Şeceresi veri alınacak olursa, Baba Mansur'un Mansur bölümü, Hısn-ı Mansur'u ifade etmektedir. Hısn-ı Mansur, Adıyaman'ın eski adıdır.[610] Baba Mansur'a bağlı olan Hacı Kureyş ocağının şeceresinde de Hısn-ı Mansur'dan söz edilmektedir.[611] Adıyaman, Alevi topluluklar açısından önemli bir coğrafyadır. On altıncı yüzyılda bile Adıyaman birçok Alevi topluluğun yurduydu. Bir Ermeni kaynağı, 1157 yılında Hısn-ı Mansur'un Keysun yöresinde Karmat varlığından söz etmektedir ki, Karmat, İsmaililere verilen addır.[612] İsmailililik, yedinci İmam olarak Musa Kazım'ın yerine, İsmail'i kabul eden ve onu Mehdi sayan bir mezheptir.

Baba Mansur'un coğrafi kökeni hakkındaki bir başka olasılık, Mardin'in güneyindeki Mansuriye zaviyesidir.[613] Birçok tarihi kaynağa göre bu bölgede, Kürtlerin yaşadığı Kureyşan adında bir yöre, kale ve çay vardır.[614] Kureyşan, Hacı Kureyş'in topluluğudur.

---

609 Kazım alaban, aynı yapıt, s.273

610 Hısn-ı Mansur, 'Mansur'un kalesi' anlamındadır.

611 Kureşanlı Seyyid Kekil, *Peygamberler ile Seyyidlerin Şecereleri ve Aşiretlerin Tarihi*, s.83

612 *Urfalı Mateos Vekayinamesi*, s.316

613 Nejat Göyünç, *XVI Yüzyılda Mardin Sancağı*, s.2 vd.

614 Adnan Çevik, *XI-XII Yüzyıllar arası Diyar ü Bekr Bölgesi Tarihi* (yayınlanmamış doktora teazi)

Derviş Gevr hakkında da kaynaklarda herhangi bir bilgi yoktur. Gevr, Kürtçe'de 'kül rengi' ya da 'buz rengi' anlamındadır. Padişahın fırına attığı bu eren yanmamış, tersine donarak buz olmuştur ve bu nedenle kendisine Derviş Gevr denmiştir.[615] Derviş Gevr, 'Gevr topluluğunun dervişi' anlamında sosyal bir ad olabilir. Gerçekten de Dersiman aşiretlerinden olan Yusufan'ın bir kolu Gevran'dır.

Hacı Kureyş, sosyal bir addır ve bu adın Kureyşan aşiretiyle ilgisi kesindir. Hacı Kureyş'in asıl adının Mahmud olduğu söylenmektedir.[616] Kureyşan, Tunceli, Erzincan ve Bingöl yörelerine dağılmış kalabalık bir aşirettir. Sözcüğün Zazacadaki telaffuzu Gures ya da Kores'tir.[617]

Hacı Kureyş adına bir türbe ve ziyaret Gaziantep'in Yavuzeli ilçesine bağlı Yukarı Kayabaşı köyündedir. Bizans kaynaklarında Halep'in kuzeyinde yer alan Kuris ya da Guris adında bir kentten söz edilmektedir[618] ki, Hacı Kureyş'in türbesi de bu bölgededir. Buradan hareketle, Kureyş adının bu bölgeyle ilgili olduğu söylenebilir.

Yavuzeli'nin Milelis köyünden iki yüzyıl elli yıl önce ayrılan Hacı Kureyş evladından Molla Ali, Adıyaman'ın Yukarı Şeyhler köyüne yerleşmiştir. Soyundan gelen Kureyş ve Mustafa ise Kındırali köyüne yerleşmiştir. Adıyaman'ın Koçali ve Kuyucak yöresindeki Hıdsor aşiretinin göçer kolu bunların talibidir. Bu kol, Avuçan'dan el almıştır. Bu durumun hangi nedenlerden kaynaklandığı bilinmemektedir. Üstelik, Dersim'deki Hacı Kureyş talipleri Zaza lehçesiyle konuşurken, Adıyamandakiler, Kurmanç lehçesiyle konuşmaktadır. Adıyaman'daki ocak üyelerine Şeyh Mısır oğul-

615 Seyyid Kekil, aynı yapıt, s.18

616 Şecereyi yorumlayanlar onun asıl adının Mahmud olduğu kanısındadır. (Seyyid Kekil, aynı yapıt, s.11 )

617 Kazım Balaban, aynı yapıt,s.337

618 *Urfali Mateos Vekayinamesi*, s.52

ları da denmektedir.[619] Mısır, Mansur'un telaffuzudur. Ne var ki, Adıyaman'daki bu grupla Dersim'deki Kureyşan arasında tam bir bağlantı olduğu söylenemez.

Kureyşan aşiretinin yerleşimleri şunlardır: Tunceli'nin merkez ilçesine bağlı Buğulu, Demirkapı, Çalga, Baylık, Doluküp, Kopuzlar, Aktuluk, Atlanti, Batman; Pülümür ilçesine bağlı Bozağakarabendi, Uzunkaya, Beyceköy; Nazımiye ilçesine bağlı Dallıbahçe, Yazgeldi, Çevrecik, Ilısu, Ballıca, Güzelpınar, Turnayolu, Eğribelen; Mazgirt ilçesine bağlı Kalaycık, Dazyaka, Ağaçardı, Aşağı Tarlacık ve Kızılcık; Erzincan'ın Göller, Kureşli, Abge, Kolu Komu, Zorun, Başköy, Semek, Kahnut, Ekrek Göller, Çamurdere, Heyrani, Harşin, Yaylalar, Peyler, Çil Horoz, Koçmaşat, Karataş; Bingöl'ün Kiğı yöresindeki Dizvas, Paş, İresk, Taro;[620] Gümüşhane'nin Kelkit ilçesine bağlı Kuşluk ve Akdağ; Erzurum'un Aşkale ilçesine bağlı Tozluca köyleri.[621]

Ocağa ait şecere araştırmacılar tarafından çok tartışılmıştır. Her şeyden önce şecerenin Hacı Kureyş ocağına ait olup olmadığı belli değildir. Adına şecere düzenlenen kişi Sultan Murad zamanında Hısn-ı Mansur'da (Adıyaman) yaşamış Şeyh Mahmudu'l Kebir'dir. Kebir, büyük demektir. Şeyh Mahmud'un lakabı Keramet, künyesi Derviş Gevr ya da Beyaz'dır. Bu durumda Mahmud, Derviş Gevr'in adı olmaktadır. Hacı Kureyş adı şecerede geçmemektedir. Şecerede Hacı Kureyş'in adının geçmemesinin konumuz açısından bir önemi yoktur. Çünkü, Derviş Gevr'in ezbeti, Kureyşan'ın bir parçasıdır.[622] Üstelik, şecere Hacı Kureyş ocağı üyelerinin elindedir.[623]

---

619 Nazmi Sevgen, *Zazalar ve Kızılbaşlar*, s.196-197

620 Ali Kemali, *Erzincan*, s.340

621 *Aşiretler Raporu*, s.151

622 Ali Kemali, aynı yapıt, listeler bölümü

623 Örneğin, şecerelerden biri Erzincan'ın Çayırlı ilçesine bağlı Büyükyayla

Şecerede kabul edilemez tarih yanlışları vardır. Şeyh Mahmud, Bağdat'ı Safevilerden alan Osmanlı padişahı Murad'ın huzurunda fırına girip keramet göstermiştir. Şecerede Bağdat'ın alındığı tarih 1330 olarak kayıtlıdır. Oysa Bağdat'ın Osmanlılar tarafından alınışı 1639 yılındadır. Şecereyi onaylayan ilk hükümdar Sultan Alaeddin'dir. Ondan sonra Osmanlı padişahı Orhan başta olmak üzere tahta geçen padişahlar sırasıyla şecereyi onaylamıştır. Bunlara Yavuz ve Kanuni de dahildir. Üstelik padişahların tahtta kalış tarihleri de tümüyle yanlış yazılmıştır.[624] Oysa, Dersim yöresi ancak Yavuz zamanında Osmanlıyla tanışmıştır. Yavuz'dan önceki padişahların, örneğin, Orhan'ın, Dersim'deki bir toplulukla muhatap olup onların belgesini onaylaması kabul edilemez bir durumdur. Orhan, Marmara bölgesinin bir bölümünde egemen olmuş bir beydir. Yine ocak üyeleri ve bazı araştırmacılar Şeyh Mahmud ile Akşehir'deki Seyyid Mahmud Hayrani'yi aynı kişi olarak ele alma eğilimindedir ki, bu da kabul edilemez bir durumdur. Ocak geleneğindeki Mahmut Hayrani, Dersim'deki Hayran köyüyle ilgili olmalıdır.

Tüm bunlar dikkate alındığında şecerenin tarihsel bir değeri olmadığı açıktır. Ancak, kaydedilen talip topluluk adları konumuz açısından büyük önem taşımaktadır. 1844 tarihli bir şecerede ocağın talibi olarak on iki topluluğun adı geçmektedir: Milli, İzol, Haydar (Derkuni), Karıban Karsan? (Hançere), Lal, Arap Tahir (Verek), Dada (Eyvani), Zudolyan (Kılan), Merdini (Kolatya), İlyas (Hanevar), Desinler

köyünün Kümbeller mezrasından bir Hacı Kureyş ocağı üyesinden alınarak yayınlanmıştır. Bu şecere için bkz., Alemdar Yalçın-Hacı Yılmaz, *Bir Ocağın Tahlili*, HBV, sayı:19, s.143-171

624 Tüm bu yanlışlar için bkz., Alpaslan Demir, *Kureyşan Ocağına Ait İki Şecere Üzerine Birkaç Söz*, HBV, sayı:25, s.133

(Üksek Dağ), Disümlü, Zorveliyan.[625] Bağdad'daki müezzinlerin ve Bağdad halkından bazılarının tanıklığı bulunan şecerede Hacı Kureyş ocağına sonradan talip olduğu belirtilen dokuz topluluk adı daha vardır: Bertami, Has, Temriş, Badıl, Saçak Zir, Hemlazal, Zaza, Kaşir, Çalfar.[626]

Bu toplulukların birçoğu Baba Mansur grubunun talibidir. İzol, Haydaran, Karsan, Lolan aşiretleri bu durumdadır. Milli ise Kurmanç lehçesiyle konuşmaktadır ve genellikle Avuçan'a bağlı ocakların talibidir. Merdini, Mardinle ilgili bir topluluktur. Mardin, bölgesel şivede Merdin biçiminde telaffuz edilmektedir. Hatta, Urfa yöresinde de aynı telaffuz geçerlidir.[627] Şecerede Zudolyan aşiretinin Bucak'tan geldiği yazılıdır ki, kast edilen yer Şanlıurfa'nın Bucak, ya da Suriye'nin Lazkiye (Lattakya) kentinin dağlık kesimindeki Bucak yöresi olmalıdır. Bu ibare, Baba Mansur grubunun Güney'den geldiğinin bir belirtisi sayılmalıdır. Disümlü olarak geçen topluluk kuşkusuz Dersimlidir. Günümüzdeki telaffuzuyla Dersiman'dır. Alevi topluluklar arasında İlyas adını taşıyan obalar varsa da şecerede adı geçen İlyas'ın bu obalarla ilgisi hakkında şimdilik bir bağlantı kurmak güçtür.[628] Çemişkezek tahrirlerinde İlyas Bey Kendi adında bir yerleşim vardır. Buradaki kend, Türkçe'de köy anlamındadır. İlyas Bey Kendi'nin bir başka adı Arsud'dur.[629] Bu köy-

625 M. Şerif Fırat'ın yazdığı *Varto Tarihi*'nde: Delişen, Alan, Ba-İlyas, Milli, İzol, Haydar, Karsan, Lal, Çakır Tahir, Bada, Zorveliyan, Merdin. Dadaların, Bucak'tan gelme olduğu yazılıdır. (Mahmut Rışvanoğlu, *Doğu Aşiretleri ve Emperyalizm*, s.150-151)

626 Seyyid Kekil, aynı yapıt, s.242. Bu dokuz aşiretten yalnızca Badıl'ı tanıyoruz ki, genellikle Badıllı denen aşirettir. Öteki aşiretlere ne günümüzde ne de Osmanlı kayıtlarında rastlanmaktadır.

627 Örneğin, Şanlıurfa'nın Kısas kasabası halkının bir bölümü Merdinlerdir. Bunların Mardin'den geldiği söylenmektedir.

628 İlyaslardan biri, Eymür boyunun obasıdır.

629 Mehmet Ali Ünal, *XVI Yüzyılda Çemişkezek Sancağı*, s.192, 278

le şecerede adı geçen İlyas arasında bağlantı kurmak için başka bir veri yoktur. Şecerenin bir başka nüshasında Dersim aşiretlerinden Alan aşiretinin de adı geçmektedir.

Kısacası, şeceredeki veriler Baba Mansur grubunun talibi olan toplulukların daha güneyden, yani, Mardin, Urfa ve Antep yörelerinden geldiğini göstermektedir. Gerçekten de on üçüncü yüzyıl sonları ile on dördüncü yüzyıl başlarında birtakım Kürt aşiretleri Güney'de Kuzey'e yönelmiştir ki,[630] Baba Mansur'a bağlı topluluklar da bunların içinde olmalıdır. Dersim yöresiyle Şanlıurfa'nın Siverek yöresi arasında da bazı bağlantılar vardır.

Örneğin, günümüzde Siverek'te yaşayan Kırvar ve Kuhpinik aşiretleri[631] on altıncı yüzyılda Çemişkezek sancağındaydı.[632] Yine aynı şekilde Milli federasyonunun bazı kollarının on altıncı yüzyılda ve günümüzde Çemişkezek yöresinde tespit edilmesi, Mezopotamya ile Dersim'deki aşiretlerin akrabalığının belirtisidir.[633] Şakaki aşireti ise Çemişkezek'teki on köyde yurt tutmuştu.[634]

---

630 Osman Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, s.237

631 Kırvar aşireti, Siverek ilçesinin Büyüktepe köyündedir ve Zaza lehçesiyle konuşmaktadır. Aşiretin Adıyaman'daki kolu Gerger ilçesindedir, lehçesi Zazaca, mezhebi Sünnidir. kuhpinik aşireti ise Şanlıurfa'nın merkez ilçesine bağlı Cülmen, Aşağı Çiftlik, Sancak, Öğütçü, Kırkpınar ve Gölpınar köylerindedir. (*Aşiretler Raporu*, s.22, 327)

632 Mehmet Ali Ünal, aynı yapıt, s.211, 214. Kuhpinik aşireti Çemişkezek yakınlarını kapsayan Belde nahiyesindeki 10 köyde yurt tutmuştu. Aşiretin nüfusu 1518 yılında 105, 1541 yılında 218 neferandı. Karver olarak kaydedilen Kırvar aşireti, 1518 yılında 5, 1566 yılında 20 neferan nüfusluydu.

633 Milli'nin bir kolu Belde nahiyesindeki 9 köyde yurt tutmuştu. Biliç, Çatkürd, Germikar, Hıdırözü, Kömler, Kürdler, Oğuzlu, Tekür ve Millili köylerindeki toplam nüfus 1518 yılında 270, 1541 yılında 520 neferandı. Küçük Millili kolu ise Belde nahiyesindeki Derderiç ve Sağnaklı köylerindeydi. (M. Ali Ünal, *XVI Yüzyılda Çemişkezek Sancağı*, s.213-214)

634 Mehmet Ali Ünal, aynı yapıt, s.214

## Dersiman Topluluğu

Baba Mansur ocağına bağlı olan aşiretlerin bir başka yönü, hemen hemen tümünün Dersiman (Dersimler) kolundan sayılmasıdır. Dersiman kolu şu aşiretlerden oluşmaktadır: Şeyh-Memedan, Karsan, Alan, Haydaran, Arıl/Arel, Demenan, Lolan, Çarekan, İzolı, Şadiyan, Suran, Pilvenk, Maskan, Zaza, Potikan, Hormek, Kobak, Lertik, Silan, Şavalan, Keman, Optalan, Hamakan, Balçık, Zerkan, Bihan, Balaban, Hıdan, Menüklü, Beleç/Bilez, Koçgiri.[635]

Dersim adının kökeni hakkında farklı görüşler vardır. Bunlardan en ünlüsü, kapı anlamındaki der ile gümüş anlamındaki sim sözcüklerinin birleşiminden oluştuğudur. Bir başka görüş, ilk çağlarda Tercan yöresine Derxene dendiğidir. Deyr (manastır) ve sim sözcüklerinden hareketle 'gümüş manastır' yorumu yapanlar da vardır.[636] Ne var ki, çok yakın zamana kadar Dersim adının kullanılmaması tüm bu görüşleri geçersiz kılmaktadır.

Gerek Bizans dönemi kaynaklarında, gerekse Osmanlı döneminin geç yıllarına kadar olan kaynaklarda Dersim adına rastlanmaz. Her iki dönemde Dersim yöresi Çemişkezek olarak geçer. Yalnızca, Osmanlı devletinin son zamanlarında Dersim adı kullanılmıştır. Buna karşın, on altıncı yüzyıla ait Çemişkezek tahrirlerinde Disümlü adında bir topluluk vardır. Pertek'in kuzeybatısındaki Sağman ve Göcek nahiyelerinde yurt tutan Disümlü, 1518 yılında 81, 1523 yılında 59, 1541 yılında 87 neferanlı bir aşirettir. Bunlardan 16 kişinin nöker olarak kaydedilmesi, Disümlü'nün önemli bir topluluk olduğunu göstermektedir.[637] Nöker, Moğolca bir sözcük olup seçkin askerler için kullanılmakta-

635 Ali Kemali, *Erzincan*, s.148
636 Bilal Aksoy, *Tunceli*, s.23-26
637 Mehmet Ali Ünal, aynı yapıt, s.194

dır. Osmanlılar, Doğu Anadolu'yla ilgili bazı kayıtlarda nökeri sipahi anlamında kullanmıştır.[638] Dersim adının kökeni için en güçlü olasılık, bu Disümlü topluluğudur. Önemli bir topluluk olması nedeniyle, yöre, zamanla bu topluluğun adıyla anılmaya başlamıştır. Dersim ile Disüm farkı, devlet görevlileri ile halkın telaffuz farklılığındandır. 1732 yılında yazılan bir şikayet dilekçesinden anlaşıldığına göre Disümlü, bölgenin iki büyük aşiretinden biridir.[639] Tahrir defterlerindeki kayıtlara göre Disümlü aşireti Kürttür.[640]

Osmanlı kayıtlarına göre Disümlü aşiretinin iki kolu Kilis ve Antakya kazalarındadır.[641] Batılı bir gezginin 1766 yılında düzenlediği bir listeye göre Antep tarafında üç bin çadırlık bir Disimli aşireti vardır.[642] Dersim adında bir aşiret günümüzde Adıyaman'ın Gerger ilçesindedir.[643] Hacı Kureyş'in ve Baba Mansur'un da bu yöreyle ilgisi dikkate alındığında Dersim'e ad veren Disümlü'nün Kuzey Suriye kökenli olduğu söylenebilir. Gerçekten de çok eskiden beri Kuzey Suriye'de 'Der Siman' denen bir yöre vardır. Burası,

---

638 Aynı yapıt, s.69-70

639 Ahmet Hezarfen-Cemal Şener, *Osmanlı Belgelerinde Dersim Tarihi*, s.27

640 *998 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Diyarbekir ... Defteri*, s.44-45. On altıncı yüzyılda Disümlü aşiretindeki kişi adlarından bazıları ilginçtir: Alpı, Bayram, Budak, Dengiz, Durak, Germek, Göçbek, Gani Baba, Kılıç, Melik, Kuş, Menteş, Ulaş, Korkmaz, Kutlu Boğa, Manılu (Ali Tayip Önder, *Türkiye'nin Etnik Yapısı*, s.140). Yüzlerce ad arasından bu adları seçip sunan araştırmacılar, Disümlü'nün Kürt olmadığını iddia etmek isteseler de kayıtlarda 'Disümlü Ekradı' ibaresi vardır ki, Disümlü Kürtleri anlamındadır.

641 Cevdet Türkay, *Osmanlı İmparatorluğunda Oymak Aşiret ve Cemaatlar*, s.330

642 Niebuhr, *Voyage an Arabie*, s.416

643 *Aşiretler Raporu*, s.16. Rapora göre Dersim aşireti Gerger'in Köklüce ve Koşarlar köylerindedir. Zaza lehçesiyle konuşan bu köylerin halkı Sünni'dir.

Halep'in kuzeyindeki Afrin kenti ve çevresidir.[644] Der Siman'da Alevi ve Yezidi topluluklar da vardır.[645] Osmanlı belgelerinde Disimlü ile Şeyhhasanlı aşiretleri yan yana anılmaktadır. Hatta zaman zaman Disimlü ile Şeyhhasanlının aynı topluluk olduğu ifade edilmektedir.[646]

**a. Bahtiyar:** Lehçesi Zazacadır. Dersim kökenli bazı araştırmacılar, bu aşiretin İran'daki Bahtiyar'ın bir kolu olduğu ve on üçüncü yüzyılda Dersim'e geldiği kanısındadır.[647] İran'daki Bahtiyarlar, Basra körfezinin yakınındaki Loristan'da yaşamaktadır. Loristan halkının yarısını oluşturan bu Bahtiyarların tümü Alevi iken bir bölümü zamanla Şiileşmiştir.[648] Lorların Mir denen grubu kendilerini Ben-i Haşim'den sayarlar. Sadat (seyitler) da denen bu grup dil, gelenek ve kültür yönünden öteki Lorlardan ayrıdır. Sadat'ın, Lorestan, Cezayir, Tebatebai, Çemdavud ve Zeruni gibi kolları vardır.

Bahtiyar'ın bir parçası olan ve Kurmanç lehçesiyle konuşan Rutan'ın ise Mardin'den geldiği söylenmektedir. Rotan'ın yurt tuttuğu köylerinden birnin adı Deriki'dir. Bu ad, Mardin'in Derik ilçesini anımsatmaktadır.[649] Gerçekten de Mardin'in Derik ilçesinde ve Suriye'de Rutan adında bir aşiret vardır. Ne var ki, bu aşiret Sünni-Şafi'dir.[650] Aşiret adının çıplak anlamındaki rot sözcüğünden türediğini söyleyenler de vardır.[651]

---

644 Roger Lescot, *Yezidiler*, s. 196
645 2007 yılında Halep ve Afrin yörelerine yaptığım geziden notlar
646 Cengiz Türkay, aynı yapıt, s.700-701
647 Kureşanlı Seyyid Kekil, aynı yapıt, s.264
648 Rafael Blaga, *İran Halkları El Kitabı*, s.190, 202-203
649 Kureşanlı Seyyid Kekil, aynı yapıt, s.268
650 *Aşiretler Raporu*, s.245
651 Ali Kemali, *Erzincan*, s.158

Bahtiyarlar, Hozat'ın Altınçevre, Çağlarca, Kalecik, Tenidoğdu ve Atadoğdu köyleriyle Ovacık'ın Karaoğlan köyünde yerleşiktir.[652] Rutan, Erzincan'ın merkez ilçesine bağlı Mığısı, Yukarı Gelengeç, Aşağı Gelengeç köylerindedir.

Mığısı (Yalınca) köyü 1516 yılında 55 hane Hıristiyan ve 5 hane Müslüman, 1591'de 153 nefer Hıristiyan ve 5 nefer Müslüman nüfuslu büyük bir köydü.[653] Tahrir kayıtlarında Kuruçay nahiyesinde Bahtiyar adında bir köy vardır. 1516 yılında boş olan köyün nüfusu 1530 yılında 7 hane, 1568'de 22 hane, 1591 yılında 32 hanedir.[654] Aşiretin adını bu köyden mi aldığını yoksa bu köye ad mı verdiğini kestirmek güçtür.

**b. Lolan:** Lehçesi Zazacadır. Aşiretin yerleşimleri şunlardır: Erzincan'ın merkez ilçesine bağlı Cencige, Sırnas, Mığısı, Horevenk, Kureyşli, Sarıkaya, Sürperen, Kiştim, Abge, Kolu Komu, Bulmuş, Mantara, Başköy, Büyük Sevkari, Küçük Sevkari, Tohlistan, Karamelik, Ekrekgöller, Harşın, Komka, Çilhoroz, Koçmaşat, Karataş; Tunceli'nin Pülümür ilçesine bağlı Harsı, Çirik, Dağbek, Göneli, Tahsini, Kühtaran, Murdafan, Açrer, Nohutlu;[655] Çemişkezek'in Yemişdere, Doğanalan ve Payamdüzü köylerinde, Erzincan'ın Çayırlı ilçesine bağlı Boğazcı, Avcuçayırı, Büyükgelengeç, Eşmepınar, Yeşilbök; Tercan'ın Sarıkaya, Güzbulak, Yaylacık, Gedikdere, Armutluk, Esenevler, Beşgöze, Oğulveren, Gürvelik, Tatlısu, Günbağı ve Kalecik; Erzurum'un Hınıs ilçesine bağlı Esenli; Aşkale ilçesine bağlı Gürkaynak; Gümüşhane'nin

652 *Aşiretler Raporu*, s.288. Rapora göre aşiretin nüfusu 2774 kişidir.
653 İsmet Miroğlu, *XVI Yüzyılda Kemah Sancağı ve Erzincan Kazası*, s.120
654 Aynı yapıt, s.79
655 Ali Kemali, aynı yapıt, s.324-325, 334

Kelkit ilçesine bağlı Akdağ ve Kömür; Bingöl'ün Kiğı ilçesine bağlı Güzgülü, Topraklı, Çomak, Avsaklı, Güngörsün, Yazgünü ve Sütlüce; Muş'un Varto ilçesine bağlı Sağlıcak, Diktepeler, Seki, Acarkent, Baltaş, Taşlıca, Taşdibek, Aydınpınar, Ağaçaltı, Sönmez, Çobandağı, Oğlakçı, Görgü, Koçyatağı, Ünaldı, Dönertaş, Göztepe, Durucabulak, Çayönü, Kuşluk ve Alnıaçık; Sivas'ın merkez ilçesine bağlı İshan, Karsın Selim ilçesi köyleri[656]

Danzik, 1530 yılında Gürzelik nahiyesinde bir köydü.[657] Sırnas (Yamaçlı), 1516'da 10, 1591'de 101 neferliydi. Cencige (Çağlayan) köyü 1516'da 14 hane, 1520'de 15 hane, 1591'de 54 nefer nüfusluydu. Avcular (Kiştim) köyü 1516'da 6, 1530'da 11, 1591'de 46 nefer nüfusluydu. 1530 yılında 1 nöker ile 1 nökerzade vardı. Bu köylerde Abbasuşağı gibi aşiretler de vardır.

Bazı araştırmacılar Lolan aşiretinin Doğu Türkistan'da ortaya çıkarılan Lou-Lan harabesi halkından olduğunu savunmaktaysa da bu savın gerçekle bir ilgisi yoktur.[658] Başka bir araştırmacı, aşiretin kökeninin Güney Kürdistan'daki

---

656 *Aşiretler Raporu*, ilgili iller bölümü. Burhan Kocadağ, *Doğu Anadolu'da Yer Alan Alevi Türkmen Kökenli Lolan Oymağının Etimolojik Araştırma Raporu*, HBV, sayı: 26, s.199 vd.

657 *998 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Diyarubekr Defteri*, s.77

658 Bu sava bir örnek olarak Burhan Kocadağ'ın yukarıda adı geçen yazısı ile aynı yazarın *Lolan Aşireti* kitabı verilebilir. Lolan aşiretinin Kürt değil, Türk kökenli olduğunu savunan yazar, Lou-Lan'dan başka Pülümür'ün Danzig bucağıyla Polonya'daki Danzig kenti arasında bağlantı kurarak Hun göçleriyle Lolan aşiretinin bir bölümünün Polonya'ya gittiğini savunmaktadır. Oysa, Danzig köyü Ermenilerin kurduğu bir yerleşimdir. 1512 yılında bu köy 12 haneli bir Hıristiyan yerleşimidir. 1523 yılında bu Hıristiyan nüfusun köyden ayrılmasıyla burası en az elli yıl nüfussuz kalmıştır. (Mehmet Ali Ünal, aynı yapıt, s.205). Dolaysıyla, Lolan aşireti bu eski Ermeni köyüne yerleşmiş olmalıdır.

Lolan-ı Zerin ve Lolan-ı Zurin yerleşimleri olduğunu belirtmektedir.[659]

Lolan aşiretinin coğrafi kökeni hakkında şimdilik gösterilebilecek olan tek yer Gaziantep'in Araban ilçesine bağlı Yukarı ve Aşağı Lolan köylerinin bulunduğu yöredir.[660] Lolan aşiretinin dede ocağı olan Hacı Kureyş'in Gaziantep ve Adıyaman yörelerindeki izleri bu varsayımı güçlendirmektedir.

**c. Çarekan:** Lehçesi Zazaca'dır. Aşiretin köyleri şunlardır:

Bingöl'ün Kiğı ilçesinde: Topraklık, Ayanoğlu, Gelinpertek, Akımlı ve Güzgülü

Tunceli'nin Pertek ilçesinde: Yelekli, Kabayel ve Şampaşa

Erzincan'ın Çayırlı ilçesinde: Sağlıca, Konarlı, Kemerçam, Yaylım ve Gedikdere.

Erzurum'un Aşkale ilçesinde: Yeniköy, Bozburun, Sazlı, Kurtmahmut, Güneyçam, Kükürtlü, Altıntaş, Ocaklı, Taşlıçayır, Dallı, Pırnakapan, Hacıhamza, Özler,[661] Hınıs ilçesinde Yelpiz

Kars'ın Göle ilçesine bağlı Gundik ve Gülistan, Selim ilçesine bağlı Aşağı Salıt, Laloğlu. Kars'taki bu köyler Hınıs ve Varto kökenlidir.[662] Aşağı Salıt ve Laloğlu köyleri 1889

---

659 Kureşanlı Seyyid Kekil, aynı yapıt, s.262. Lolan, Türkiye-Irak sınırına 20 km uzaklıkta bir Irak köyüdür. Yirminci yüzyıl başlarında bir Nakşibendi şeyhince yurt tutulan bu köy, aynı tarikatın merkezlerinden biri olmuştur.

660 Burhan Kocadağ, aynı yazı. Bu iki Lolan köyünü konu alan bir araştırmada, köylerin halkının Sünni ve Türk, atalarının ise Alevi olduğuna ilişkin bir söylentinin varlığından söz edilmektedir. (Seydi Özyiğit, *Lolan Aşireti*, Fırat Üniversitesi, Lisans tezi)

661 *Aşiretler Raporu*

662 Tazegül Demir, *Kars ve Ardahan Türkmenlerinin Dünü ve Bugünü*, HBV, sayı: 58, s.191 vd.

yılında Rum nüfusla meskundur, yani, Çarekan aşireti bu tarihte henüz bu köylere yerleşmemiştir. Yukarı Salıt köyü Türkmen olarak kaydedilmiş olup nüfusu 159'dur.[663]

Başka bir kaynağa göre aşiretin yerleşimleri şunlardır:

Tunceli'nin Pülümür ilçesinde: Ağaşenliği, Karsolar, Göcenek, Göbürge, Kızılmescit, Nohutlu, Şampaşa, Üçdam, Pergini

Mazgirt ilçesinde: Şöbek, Akkilise, Şihik

Bingöl'ün Kiğı ilçesinde: Haküsün, Arnes

Erzincan'ın Tercan ilçesinde: Kefren, Yastık

Çayırlı ilçesinde Büyük Sevkar (Oğultaşı)

Erzurum'un Horasan ilçesinde: Gireson (Kırklar)

Kayseri'nin Sarız ilçesine bağlı Sancakağıl

Pülümür'ün Fem nahiyesinde ve Tercan'a bağlı köyler.

Bunlardan Derderiç köyü, Çemişkezek nahiyesinde kayıtlıdır ve 1518 yılında 91 neferan, 1523 yılında 52 neferan, 1541 yılında 60 neferan nüfusludur. Yastık köyü (Parçanç), 1516'da 8, 1530'da 13, 1591'de 58 nefer Müslüman nüfusluydu.[664]

**d. Haydaran:** Haydarlar anlamındadır. Lehçesi Zazaca'dır. Pülümür'ün Balpayam bucağı ve Karagöl köyü; Nazımiye'nin Eğribelen ve Yayıkağıl köyü; Erzincan'ın Tercan ilçesine bağlı Başgöze, Konarlı, Sağlıca ve Yaylayolu köyü, Erzurum'un Hınıs ilçesine bağlı Sıldız ve Tanır (Mirseyit) köyleri Haydaran aşiretindendir. Haydaran'ın bir koluna Bihan denir. Örneğin, Tanır köyü halkı Bihan kolundandır ve Tercan'dan gelmedir. Erzurum'un Tekman ilçesine bağlı Çatkale, Erduran, Çolakkomu, Karataş, Dibekli, Çağlar, Gümüşlük ve Kazancık köyleri de Bihan aşiretindendir. Os-

663 Rohat Alakom, *Kars Kürtleri*, s.456

664 İsmet Miroğlu, aynı yapıt, s.56, Mehmet Ali Ünal, aynı yapıt, s.194

manlı kayıtlarında yer almamasına bakılırsa, Haydaran, çok sonraları oluşmuş bir aşirettir.

**e. Yusufan:** Ezbetleri Gevran, Şeyh Bazan ve Milli'dir.[665] Tunceli'nin merkez ilçesinin Sinanköy, Baldan, Güleç, Suvat ve Tülük köyleriyle Pirtarla ve Aşağı Derehak mezralarında yurt tutmuştur.[666] Yusufan'ın ezbeti olan Şeyh Bazan'ın ünlü Şıh Bızın aşiretiyle ilgisi konusunda kesin bir şey söylemek güçtür. Çünkü, keçi anlamına gelen bızın, bu özelliğiyle yaygın kullanılan adlardandır. Mazgirt'teki Şeyh Bazan'ın lehçesi, Şıh Bızın aşiretinde olduğu gibi Kurmanç'dır.[667] Bu durumda, Şıh Bızın aşiretinin bir kolunun Dersim'e gelerek Yusufanla birlikte yurt tuttuğu söylenebilir. Milli ezbetinin de ünlü Milli aşiretiyle ilgisi hakkında aynı şekilde kesin bir şey söylenemez. Milli aşiretinin lehçesi Kurmanç'dır. Mazgirt'teki Milan'ın da lehçesi Kurmanç'tır. Aynı şekilde, bunların da sonradan Yusufan'a katıldığı söylenebilir.

Bir devlet görevlisi 1930'larda Yusufan'ı, 'Şeytan kabilesi' olarak nitelemiştir.[668] Bu niteleme ilk anda Yezidiliği akla getiriyorsa da bu konuda kesin bir şey söylemek güçtür.

**f. Hıran:** Lehçesi Kurmanç'tır. Ezbetleri Ketan, Bamir ve Bat'tır.[669] Tunceli'nin Mazgirt ilçesine bağlı Kurçik (Doğanlı), Germisi (Bulgurcular), Hozinkiğ (Alanyazı), Kale, Keştun (Avunca), Basu (Güneşdere), Göktepe, İsmailli, Kızılcık,

665 Ali Kemali, aynı yapıt, listeler bölümü
666 Seyyid Kekil, aynı yapıt, s.265
667 Aynı yapıt, s.265
668 Ali Kemali, *Erzincan*, s.161
669 Aynı yapıt, listeler bölümü

Güneyharman, Obrukbaşı, Örsköy, Elmalık, Karabulut, Gelinpınar, Şavkin, Adüven, Öreniçi, İbimahmut, Kuşhane, Otlukaya, Oymadal ve Ataçınarı; Erzurum'un Çat ilçesine bağlı Kaplıca köylerinde yurt tutmuştur.[670] Kaplıca köyü halkı, Mazgirt'in Pulan köyünden gelmedir.

Hozinkiğ 1511 yılında 12, 1541 yılında 38 hanelidir. Kurçik, 1511 yılında 1, 1541 yılında 4 haneli bir köydür. Keştun, 1518 yılında 11, 1541 yılında 20 hanelidir. Basusi 1518 yılında 10, 1541 yılında 9 hanelidir. İsmailli, 1511 yılında 29, 1541 yılında 58 hanedir. Bunlardan Hozinkiğ köyü halkı Müslüman değildir.[671]

**g. Hormek:** Hıran'ın bir kolu sayılan bu aşiret[672] Kurmanç lehçesiyle konuşmaktadır.[673] Hormek'in Hamoçik adında bir kolu vardır. Bu kol, Pülümür'ün Karagöl, Tercan'ın Yukarı Ağuşin ve Erzincan'ın Cimin (Üzümlü) bucağının Göller köyündedir.[674] Hormek aşireti, Erzincan'ın merkez ilçesine bağlı Dalavbüyükköy, Şavşek; Refahiye ilçesine bağlı Kırıktaş, Kürelik, Alacahan; Bingöl'ün Kiğı ilçesine bağlı Temurtaşı, Hopus, Yukarı Şürükü, Ağbinek, Çermeikarir, Kördan, Maskanikarir, Perıcan, Sağyan, Şırnan, Yekmal; Gümüşhane'nin Kelkit ilçesine bağlı Yarbaşı köylerinde yurt tutmuştur.[675] Hormek aşiretinin bir kolu da Varto'dadır.

On altıncı yüzyılda Çemişkezek sancağında Hormek adında bir mezra kayıtlıdır. Mezra, Göcek nahiyesinde-

---

670 Mehmet Teker, *Kürt Tarihinde Hormek (Alhas) Aşireti*, s.69-70
671 Mehmet Ali Ünal, *XVI. Yüzyılda Çemişkezek Sancağı*, s.192, 198, 199
672 Mehmet Teker, aynı yapıt
673 Nazmi Sevgen, *Zazalar ve Kızılbaşlar*, s.197
674 Ali Kemali, *Erzincan*, s.158-159
675 Aşiretler Raporu, s.34, 150; Ali Kemali, aynı yapıt, s.324

dir.[676] Aşiretin buradan mı ad aldığını, yoksa buraya mı ad verdiğini kestirmek güçtür.

**h. Arel:** Areyzi biçiminde de telaffuz edilen ve Nazımiye ile Pülümür ilçelerinde yurt tutmuş olan bu aşirete on altıncı yüzyıl kayıtlarında rastlanmamaktadır. Zaza lehçesiyle konuşmaktadır. Gümüşhane'nin Kelkit ilçesine bağlı Akdağ köyünde de Areller vardır.[677]

**i. Abdalan:** Erzincan'ın Tercan ilçesine bağlı Haçköy (Başbudak) ve Başgöze, Erzurum'un Aşkale ilçesine bağlı Gürkaynak ve Kabunduruk (Koçbaba), Gümüşhane'nin Kelkit ilçesine bağlı Akdağ ve Kömür, Bingöl'ün Kiğı ilçesine bağlı Akımlı, Eskikavak, Ayanoğlu ve Güzgülü köylerinde yurt tutmuş bir aşirettir.[678] Muş'un Varto ilçesine bağlı Gülükler, Hoşan ve Kalçık köylerinde de aşiret üyeleri vardır.

Abdalan, Abdallar anlamındadır. Aşiretin Abdal olup olmadığı araştırılması gereken bir konudur.

**j. Karsan:** Lehçesi Zazacadır. Tunceli'nin Nazımiye ilçesine bağlı Büyükyurt, Güneycik, Ayranlı, Güzelpınar, Ballıca, Dokuzkaya ve Beytaşı köyleri ile[679] Pülümür ilçesinde yurt tutmuştur. Aşiretin Bingöl'deki kolu Kiğı ilçesine bağlı Karsini, Erzani köyleri ve Mıko mezrasındadır. Dersiman kolundan olan ve Nazımiye'de oturan Karsanlı aşiretinden ayrılmış Kalavaşlı adında bir aşiret vardır. Pülümür'ün Kırdım, Karagöl ve Tercan'ın Korsan köylerinde de bu aşiret üyeleri vardır.[680]

---

676 *998 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Diyarubekr Defteri*, s.78
677 *Aşiretler Raporu*, s.149
678 Aynı yapıt, s.63, 106, 118, 148
679 Aynı yapıt, s.295
680 Ali Kemali, Erzincan, s.159, 342

Karsan büyük bir olasılıkla, ünlü Karsan kalesinden ad almış bir aşirettir. 1163 yılında Çemişkezek yöresine sefer düzenleyen Danişmendlilerin aldığı kalelerden birinin adı Karsen'di.[681]

Burası 1523, 1541 ve 1566 tahrirlerinde Gündüz nahiyesinde kayıtlı olan Karsin köyü olmalıdır. Gündüz nahiyesi, günümüzdeki Tunceli kentini de içine alacak biçimde Mazgirt'in kuzeyi ile Palu'nun batısındaki yöreyi kapsıyordu. 1566 tahririne göre, Karsin köyünde yaşayan halk Metaliblü aşiretindendir ve Kürt'tür. Metaliblü aşireti, Karsin köyünden başka Gündüz nahiyesine bağlı Seydi Kendi, Kızıldağ, Moğusık, Sağlo, Şeyh Deyr köyleri ile Ribat nahiyesindeki Metalibiü köyünde yurt tutmuştu. Ribat nahiyesi, Mazgirt'in batısındaydı.[682] Günümüzde Dersim'de ya da başka bir yerde Metalibiü adında bir topluluğa rastlanmamaktadır.

Varto'nun Şarik köyünden[683] derlenen bir şeceredeki "*Mustafa min kabile-ti Karsan el müsemma Hançerdik bilakabı saz*" ibaresi, Karsan'ı aşiret olarak nitelemektedir.[684] Tunceli kökenli bir araştırmacı, bu ifadedeki saz sözcüğünü şad olarak ele alıp Karsan'ın Şadili'den olduğu sonucunu çıkarmıştır ki, en azından lehçe farkı bu yorumu dayanaksız kılmaktadır.[685] Ayrıca, Şadili ile Karsan'ın dede ocakları da farklıdır.

Karsan sözcüğüne farklı yorumlar da getirilmiştir. Bunlardan biri, tahrir kayıtlarına dayanarak Karsan, Karciyan gi-

---

681 Osman Turan, *Doğu Anadolu Türk Devketleri Tarihi*, s.163

682 Mehmet Ali Ünal, *XVI. Yüzyılda Çemişgezek Sancağı*, s.84, 145, 215

683 Burası 1530 yılında Endiris nahiyesinde kayıtlı bir köydür. (*998 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Diyarubekr Defteri*, s.79)

684 Nejat Birdoğan, *Anadolu ve Balkanlarda Alevi Yerleşmesi*, s.162

685 Bilal Aksoy, *Tunceli*, s.159. Yazar, yorumunun devamında Karsan'ı, Şadili hanedanının bir devamı saymaktadır.

bi çeşitli şekillerde okunan ve bir Kürt aşireti olarak bilinen topluluğun aslında Hindistan kökenli ve Rom olduğudur.[686]

**k. Balaban:** Zaza lehçesiyle konuşan bir aşirettir. Balaban bir kuş adıdır. Ancak, sonundaki an eki dikkate alınırsa Balaban'ı Kürtçe ya da Farsça bir sözcük olarak da ele alınabilir.

Balaban aşiretinin yurtları, Erzincan'ın Çayırlı ilçesine bağlı Elmalı, Balyayla, Şengül, Sucuali, Bulmuş, Çatalçam, Çilligöl, Pınarlı, Oğultaşı, Pınarlıkaya, Mantarlı ve Avcular; Tunceli'nin Pülümür ilçesine bağlı Dağyolu, Kırkmeşe, Başkalecik, Göneli, Dereköy, Senek, Kulantarlası, Ünveren, Elmalı, Kuzulca, Yeniköy, Küllü ve Bardakçı; Erzurum'un Hınıs ilçesine bağlı Güzeldere; Tekman ilçesine bağlı Çağlar, Çayırdağı ve Kuruca köyleridir.[687]

Elmalı köyü 1516 yılında boştu. 1530 yılında 1 hane, 1568 yılında 32 hane, 1591 yılında 19 haneydi.[688] Pınarlıkaya (Hınzoru) köyü 1516'da 17, 1530'da 26, 1591'de 47 nefer nüfusluydu. Avcular (Kiştim) köyü 1516'da 6, 1530'da 11, 1591'de 46 nefer nüfusluydu. Köyde 1530 yılında 1 nöker ile 1 nökerzade vardı.[689]

1930'larda düzenlenen bir listeye göre Balaban aşireti Erzincan'ın merkez ilçesine bağlı Kiştim, Hınzori, Karacalar, Bulanık, Selepür, Sarıkaya, Sansa, Gelmizi (komu); Tunceli'nin Pülümür ilçesine bağlı Şeteri, Senek, Başkalecik, Gö-

---

686 Muzaffer Arıkan-..., *Diyarbekir Vilayeti Mufassal Tahrir Defteri*, s.LIX. Bu defterde Karaçiyan aşireti içinde kaydedilen Mıtrıban aşireti ile Çemişkezek defterindeki Metaliblü arasında bir bağ kurmak güçtür.

687 *Aşiretler Raporu*, s.108, 120, 288

688 İsmet Miroğlu, *XVI Yüzyılda Kemah Sancağı ve Erzincan Kazası*, s.60

689 İsmet Miroğlu, aynı yapıt, s.106, 108

bürge, Dereköy, Yarbaşı, Mukuf, Çors, Kozluca, Elmalı, Külli, Yeniköy, Üçdam, Bardakçı, Karşular köylerindedir.[690]

1516 tahririnde adı geçmeyen Silepür köyü, 1530 yılında 7 hane 2 nöker ve 1 nökerzade, 1591 yılında ise 5 nefer nüfusluydu. Sarıkaya derbendinde Ekecik köyü halkı görevliydi. Sansa köyü 1516'da 6, 1530'da 8, 1591'de 4 nefer nüfusluydu. Çemişkezek sancağında kayıtlı olan Güderge-i Süfla 1518 yılında 8, 1523 yılında 6, 1541 yılında 11 neferan ve 1 nöker, Güderge-i Ülya ise bu tarihlerde sırasıyla 11, 23, 16 neferan ve 1 nöker nüfusluydu.[691]

Safevilerde Balabanlu-yu Şamlı adında bir oba vardı. Şamlu nitelemesi Suriyeyle ilgilidir. Dolaysıyla Balaban obasının ilk yurdu Suriye olmalıdır. Balabanlar atalarının Malatya yöresinden Dersim'e geldiğini söylemektedir. Malatya'nın Yazıhan ilçesine bağlı Balaban köyü bu aşiretin bir önceki yurdu olabilir. Ne var ki, Malatya'daki bu köy Ali Seydi ocağına bağlıdır ve Türk'tür. Bu durumda, Balabanlıların ayrılmasıyla Ali Seydililerin Balaban köyüne yerleştiği söylenebilir.

Osmanlı kayıtlarına göre, Balaban adı taşıyan topluluklar geniş bir coğrafyada yurt tutmuştur. Bunlardan Malatya'nın Yeşilyurt ilçesine bağlı Gözene köyündeki derbendin yakınında yurt tutmuş olanı konumuz olan Balaban olabilir. İlgili kayıda göre Balaban aşireti İran Kürtlerindendir ve Konya'daki Pehlivanlı oymağı içindedir.[692] Aşiret üyeleri arasında Balaban aşiretinin Rumeli'deki Dimetoka'dan gel-

690 Ali Kemali, *Erzincan*, s.326, 335

691 İsmet Miroğlu, aynı yapıt, s.93, 111, 112, 196

692 Cevdet Türkay, Osmanlı İmparatorluğunda Oymak Aşiret ve Cemaatlar, s.222. Türkay'ın derlediği bilgiye göre Erzurum, Çıldır, Kars ve Harput yörelerinde de Balabanlılar vardır. Ancak, on altıncı yüzyıla ait defterlerde bu yörelerde Balaban aşireti yer almıyor.

diğine dair bir söylenti varsa da bu söylentiyi doğrulayacak veri yoktur.

**I. Koçgiri:** Kurmanç lehçesiyle konuşan Koçgiri'nin İzol ve Hormek aşiretlerinden oluştuğu söylenmektedir.[693] Resmi kayıtlara göre ise Koçgiri, İboyan, Geriya, Sefoyan, Saroyan, Baloyan ve Laçinan sülalelerini kapsamaktadır. Ayrıca, Zeriki ya da Zerikan adını taşıyan bir aşiret de Koçgiriden sayılmaktadır. Koçgiri aslında bir yer adıyken, zamanla bu yere yerleşen topluluklar için kullanılmaya başlamış ve bir aşiret adı olmuştur. Koçgiri (Gümüşakar) köyünün on altıncı yüzyıldaki sakinleri Hıristiyan'dı. 1516 yılında 8, 1568 yılında 31 hane olan Koçgiri köyü 1591 yılında 19 haneydi.[694]

1930'larda düzenlenen bir listeye göre aşiret üyeleri Erzincan'ın Refahiye ilçesine bağlı Bekülar, Şahverdi, Koçi, Gemecik köyleriyle Cibu mezrası; Kuruçay ilçesine bağlı Eski Koçgiri, Diyarlar, Kabullar, Gezge, Madendere, Çıragediği, Kalkanlı, İvik köylerinde oturmaktadır.[695]

Resmi kayıtlara göre ise Koçgiri köyleri şunlardır: Sivas'ın İmranlı ilçesine bağlı Atlıca, Becek, Borular, Eski Kapumahmut, Gökdere, Yakayeri, Görünmezkale, Karaçayır, Karahüseyin, Karapınar, Karlık, Kemerli, Kerimoğlu, Kevenli, Kılıçköy, Kızılmezra, Karacaören, Sarıçubuk, Bağyazı, Cerit, Koçgediği, Günören, Aksu, Kapıkaya, Kavalcık, Taşdelen, Yazılı, Sandal, Taşlıca, Alacahacı, Akçakale, Toptaş, Dağyurdu, Toklucak, Süvariler, Yaylacık, Yukarı Çulha, Uzuntemur, Delice, Çandır, Kabaktepeler, Kılıçlar ve Arık

693 Ali Kemali, *Erzincan*, s.165
694 İsmet Miroğlu, *XVI Yüzyılda Kemah Sancağı ve Erzincan Kazası*, s.67
695 Ali Kemali, *Erzincan*, listeler bölümü

köyleri.[696] Arık köyünden göçen bir sülale Çorum'un Alaca ilçesine bağlı Perçem köyündedir.

Bunların dışında Zara ilçesinin Bolucan nahiyesine bağlı köyler; Yıldızeli'nin Katıralan ve Tayalan;[697] Kahramanmaraş'ın Göksun ilçesine bağlı Keklikoluk, (Karakilis) Altınoba, Yoğunoluk, Sırmalı, Sırapınar, Kutlu, Hoptaş, Acıelma, Düğünyurdu, Yeşilköy, (Komır) Alıçlıbucak, Küçükmezek, Kırıkkilis; Adana'nın Tufanbeyli ilçesine bağlı Kayapınar (Taşpınar) köyleri Koçgiri federasyonundandır. Kahramanmaraş, Adana ve Kayseri'deki bu köyler Zara, İmranlı ve Refahiye'den göçenlerce kurulmuştur.[698] Kayseri'nin Sarız ilçesine bağlı Ördekli, Sancakağıl, Gümüşali köyleriyle Altısöğüt köyünün bir bölümü Koçgiri aşiretindendir. Bu köyler İmranlı'nın Boğazören yöresinden gelmiştir.

Zeriki kolunun yerleşimleri ise şunlardır: Sivas'ın İmranlı ilçesine bağlı Altınca, Çalyurt, Koruköy, Kuzköy, Aydın, Ekincik, Sinek, Karacahisar, Kasaplar, Koyunkaya ve Yukarı Boğaz köyleri.[699]

**m. İzol:** Tunceli, Sivas ve Erzincan yörelerine dağılmış olan ve Kurmanç lehçesiyle konuşan İzol aşiretinin ilk yurdu Diyarbakırdaki Karacadağ'dı. İzollar, Karacadağ'dan hareketlenerek Malatya yoluyla Dersim'e geldiklerini söylemektedir.[700] Dersim'den ayrılan bir grup, Koçgiri yöresine giderek günümüzde Koçgiri aşiretinin bir parçası olmuştur.[701]

---

696 *Aşiretler Raporu*, s.280-281

697 Ahmet Gökbel, Yıldızeli İnanç Coğrafyası, in Folklor/Edebiyat, sayı: 30, s.85-100

698 Kahramanmaraş ve Adana'daki köyler 1870'lerde İmranlı'dan göçenlerce kurulmuştur.

699 *Aşiretler Raporu*, s.284

700 Aslıhan Yıldırım, *İzollu Aşireti*, öğrenci tezi

701 Koçgiri aşireti, İzoli ve Hormekli aşiretlerinin kollarından oluşmuştur. Ali Kemali, aynı yapıt, s165

İzolların Dersim yöresine gelişiyle ilgili söylentileri iki grupta toplayabiliriz. Birinci söylentiye göre Karacadağ'dan ayrılan aşiret, Malatya'nın Birat[702] köyüne yerleşir. Bir kardeş burada kalır, iki kardeş Mazgirt'e giderek Eski Riçik köyünü yurt tutar. İki kardeşten İbrahim, Sivas'ın İmranlı yöresine gider. Burada Hıran aşiretiyle geçinemeyen İzol aşireti Yeni Riçık'a gelir. Bu sırada aşiret, İsmaililer ve Caferliler olmak üzere iki koldur. İsmaililer, Mazgirt yöresine yerleşir. Caferliler ise Kovancılar yöresine yerleşir. İki kolun yirmi köyü vardır.

İkinci söylentiye göre aşiret, İran'ın Horasan ilinden Karacadağ'a gelmiştir. Karacadağ'dan ayrılan ve Hasan ile Hüseyin adlı kişilere bağlı olan iki kol, Mazgirt'in Kordere köyüne yerleşir. Hüseyin'e bağlı olan kol önce Riçik'e gider, daha sonra Sivas yöresine giderek Koçgiri aşiretini oluşturur. Zara ve İmranlı ilçelerindeki altmış altı köy İzol aşiretindendir.[703] İzol aşiretinin içinde Arap kökenli olduğu söylenen Elbişar adında bir topluluk vardır. Bu ad, Kuzey Suriye'deki Tel Bişar'ı (Bişar tepesi) anımsatmaktadır. Boz Geyikli Dede'nin türbesinin bulunduğu ve Alevi Türkmenlerin Bişir ya da Beşir dediği yöre de Kuzey Suriye'dedir.[704]

Aşiret, adını İzala'dan almış olmalıdır. İzala, çivi yazılı tabletlerde, Roma, Bizans ve Arap kaynaklarında adı geçen bir yerdir. İzala'nın yeri konusunda farklı görüşler vardır. Bir görüşe göre İzala, Diyarbekir-Nusaybin yolu üzerindedir.[705] Başka bir görüşe göre İzala, Karacadağ'dır.[706]

---

702 Burası, Elazığ'ın Baskil ilçesindedir ve asıl adı Pirot'tur. Pirot, eski bir höyüktür.

703 Aslıhan Yıldırım, *İzollu Aşireti*, s.11-12

704 Naci Kum Atabeyli, aynı yapıt, s.175. Beşir yöresi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., A. Rıza Yalkın, *Cenup'ta Türkmen Oymakları*

705 Nejat Göyünç, *XVI Yüzyılda Mardin Sancağı*, s.2

706 Bilal Aksoy, *Tunceli*, s.152

Aşiretin Karacadağ'dan kuzeye hareket edişi on altıncı yüzyıldan bir hayli öncedir. Bu yüzyıldaki kayıtlara göre İsmaili kolu, Mazgirt'te kendi adını taşıyan bir yerleşime sahiptir. Caferi kolu, Harput'un Uluabad nahiyesinde kayıtlıdır[707] ki; söylentiyle tamamen uyumludur. Söylentide adı geçen Kordere/Karadare ise Mazgirt'teki iki yerleşimin adıdır.[708]

Günümüzde Şanlıurfa yöresinde yaşayan İzol aşiretiyle konumuz olan aşiretin aynı olup olmadığı konusunda kesin bir şey söylemek güçtür. Şanlıurfa yöresindeki İzol aşireti, 1577 yılında Adıyaman ve Elbistan'da ortaya çıkan Şah İsmail ayaklanmasına katılan topluluklardandır. Bu aşiret günümüzde Sünni'dir.[709]

**n. Butkan:** Kurmanç lehçesiyle konuşan bu aşiret Baba Mansur ocağının doğrudan talibidir. Aşiretin yurtları, Bingöl'ün Kiğı ilçesine bağlı Kaşıklı, Yeşilgöl, Elmalı, Dinarbey, Yağmurpınar, Döşengi, Muşağa; Erzurum'un Çat ilçesine bağlı Karabey, Karaca, Kurbanlı; Erzincan'ın Tercan ilçesine bağlı Çatakdere; Çayırlı ilçesine bağlı Toprakkale, Mazlımağa köyleridir.[710]

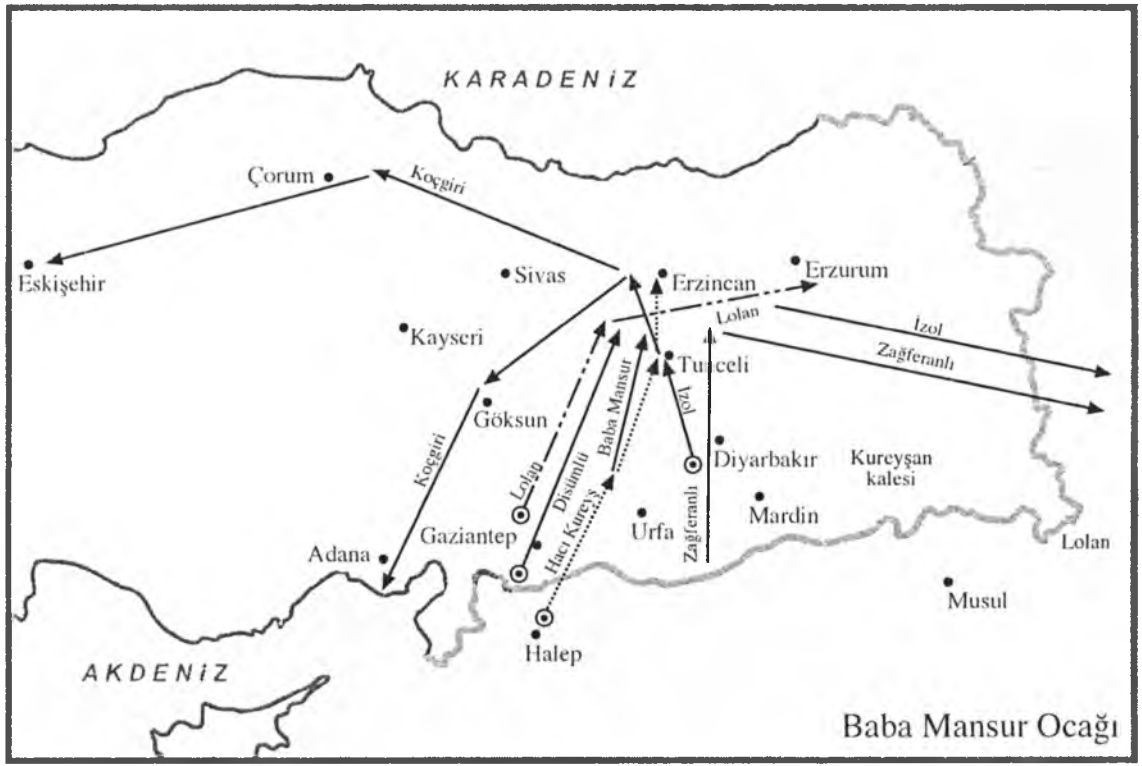
---

707 Mehmet Ali Ünal, *XVI Yüzyılda Harput Sancağı*, ilgili harita

708 Mehmet Ali Ünal, *XVI Yüzyılda Çemişgezek Sancağı*, s.285 ve ilgili harita

709 Saim Savaş, *On Altıncı Asırda Anadolu'da Alevilik*, s.216. Bu konudaki belge için Kavi aşireti bölümüne bakınız.

710 *Aşiretler Raporu*, s.67, 115, 133-134


KARADENİZ
Çorum
Koçgiri
Eskişehir
Sivas
Erzincan
Erzurum
Kayseri
Lolan
İzol
Zağferanlı
Tunceli
Göksun
Koçgiri
Lolağ
Dişimlü
Baba Mansur
Hacı Kureyş
İzol
Diyarbakır
Kureyşan kalesi
Zağferanlı
Mardin
Urfa
Gaziantep
Adana
Lolan
Musul
Halep
AKDENİZ
Baba Mansur Ocağı

## BÖLÜM IV

# AVUÇAN OCAĞI

*Ehl-i Müslim, Al-i Aba yarıdır*
*Koca Leşker günahların arıdır*
*Sultan Avuçan, cümlenin piridir*
*Yüz sürelim eşiğine başına*[711]

Türkiye'de en çok talibe sahip olan mürşit ocağıdır. Sinemil, Üryan Hızır, Cemal Abdal, Sarı Sultan (Sarı Saltuk), Şeyh Çoban, Kalender, Hacım Sultan (Seyit Ahmet Evladı), Seyit Ali, Şeyh Şazeli, Hubyar ve Teslim Abdal (Teslim Efendiler) ocakları Avuçan'a bağlıdır. Avuçan ocağında öteki ocaklarda rastlanmayan bir durum vardır. Ocağa bağlı dede ocaklarının ve bunlara bağlı taliplerin bir bölümü Kürt bir bölümü de Türk'tür. Bu durum, Avuçan'ın tek bir ocak olup olmadığı sorusunu akla getirmektedir. Geleneksel anlatıma göre ocak kurucuları Köse Seyit, Koca Seyit, Seyit Mençek ve Mir Seyit'tir.

Ocağın merkezi olarak üç yerleşim öne çıkmaktadır: Elazığ'ın merkez ilçesine bağlı Sün köyü, Tunceli'nin Hozat ilçesine bağlı Bargını köyü ve Malatya'nın Arguvan ilçesine bağlı Mineyik köyü. Bunlardan Mineyik'tekiler Zeynel

711 İsmail Özmen, *Alevi-Bektaşi Şiiri Antolojisi*, s.76

Abidinli vurgusunu öne çıkarmakta ve Avuçan adını kullanmamaktadır. Bu gruba bağlı olan Hacım Sultan, Seyit Ali, Şeyh Şazeli, Teslim Abdal gibi dede ocaklarının talipleri geçmişte ve günümüzde Türk'tür. Mineyik grubunun Kürt talipleri Türk taliplere göre daha azdır. Ne var ki, bu grupta da bir ayrışma vardır. Mineyik ve Karaca köyüneki Seyit Temiz kolu Türk taliplerin, Mineyik ve Yeşilyurt'taki dedeler ise Kürt taliplerin mürşididir. Bargını ve Sün köyündeki Avuçanlılar da Kürt taliplerin mürşididir. Ocak üyesi bir dede bu ayrışmanın yaklaşık iki yüzyıl önce oluştuğunu, Elazığ'ın Baskil ilçesine bağlı Şeyhhasan köyünde iken Kürt ve Türk taliplerin paylaşıldığını belirtmektedir.

Avuçan ocağına doğrudan bağlı yerleşimler de vardır. Örneğin, Erzurum'un Hasankale ilçesine bağlı Badıcıvan (Esendere), Taftikir (Savatlı), Ağzer (Taşlıyurt) köyleri bu konumdadır. Ağzer'de Sün köyünden gelme Koca Seyyid kolundan dedeler de vardır.

Avuçan ocağının adı sözlü anlatımda ağu (zehir) içip ölmeme kerametiyle açıklanmaktadır. Sözcük, yapı yönünden incelendiğinde avuç kök, an ise aidiyet ekidir. Daha açıkçası Avuçan, 'Avuçlar' ya da 'Avuçla ilgili olan' anlamındadır. Dede ocaklarının oluştuğu coğrafya dikkate alındığında ocağın ad aldığı yer, Urfa'daki Tektek dağlarından çıkan ve Habur ırmağına dökülen (Fırat'ın kolu olan Habur çayı) Aviç çayı ve yöresi olmalıdır. Sözlü gelenekte ve bazı kayıtlarda Seyit Mençek'in Urfani (Urfalı) olarak nitelenmesi[712] bu açıdan çok önemlidir.

Avuçan ocağının kurucuları arasında sayılan Seyit Mençek'in adını taşıyan bir zaviye Urfa'daydı. 1374 yılında yazılan vakfiyesinde Mençik olarak kaydedilen zaviye, Vefai

712 Kureşanlı Seyyid Kekil, *Peygamberler ile Seyyidlerin Şecereleri ve Aşiretlerin Tarihi*, s.165

tarikatı seyitlerinindi.[713] Avuçan ocağı şecerelerinde Vefailiğin kurucusu Ebu'l Vefa'nın adının geçmesi dikkate alındığında bu zaviyenin Avuçan ocağıyla ilgisi açıkça görülmektedir. Ne var ki burada da bir problem vardır. Zaviyeye ad veren kişinin Memluklerin Şam emiri Mençik olduğu sanılmaktadır.[714] Bu durum, Mençek adının sözlü geleneğe sonradan girme olasılığını akla getirmektedir. Mençek adının ocağa ait şecerelerde yer almaması bu olasılığı güçlendirmektedir. 1374'te yazılan vakfiyeye göre Mençik zaviyesine Vefai tarikatı şeyhlerinden 'Seyit Celaleddin evladı' bakmaktadır. Bu tarih, zaviyenin kuruluş tarihi değil, vakfiye tarihidir. Zaviye bundan önce kurulmuştur.[715]

Avuç topluluğunun yaylalarından biri Elbistan'ın Sultan Korusu yaylasındaydı. Topluluğun kışlası Şam (Kuzey Suriye) idi.[716] Sultan Korusu, Kadıncık Ana'nın obası olan Kadıncık gibi ünlü obaları barındırıyordu.

1577 yılında ortaya çıkan Şah İsmail ayaklanması Sultan Korusu'nda başlamıştı. Hacı Bektaş'ın obası olan Bekdeş de bu yöredeydi. Vilayetname'de Hacı Bektaş'ın Kürdistan ve Elbistan üzerinden Sulucakarahöyük'e geldiğinin anlatılması konuyu daha da ilginç kılmaktadır. Hacıbektaş yakınındaki Avuç köyüne ad veren topluluk da konumuz olan Avuçanla ilgili olabilir.

Tahrir kayıtlarında Aviç/ Avuç'tan başka, Avuçan adında topluluklar da yer almaktadır. Örneğin, 1563 yılındaki bir kayda göre Avuçanlı adında bir oba Islahiye yöresindeki Kullar Pınar köyündeydi.[717] Islahiye yöresi, Şeyh İbrahim

---

713 Alpay Bizbirlik, *16. Yüzyıl Ortalarında Diyarbekir Beylerbeyliğindeki Vakıflar*, s.376

714 Alpay Bizbirlik, aynı yapıt, s.376

715 Aynı yer

716 Refet Yinanç-Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, cilt: II, s.570

717 Refet Yinanç-..., aynı yapıt, cilt I, s.326

Baba (Hacı Emirli ocağı kurucusu) zaviyesinin de bulunduğu, Alevi obaların yoğunlukla yurt tuttuğu bir coğrafyaydı.

Ocak üyelerinin belleğinde kalan ilk merkez Elazığ'ın Sün köyüdür. Bu köyde Koca Seyyid'in türbesi vardır. On altıncı yüzyıl tahrir kayıtlarına göre Sün köyü Sün-Türk ve Sün-Kürt olmak üzere iki yerleşimdi. Sün köyünde Şeyh Şadi adında bir zaviye vardı. Bu ad Şeyh Şazi biçiminde de okunabilir ki, bu durumda, Mineyik ocağına bağlı olan Şeyh Şazeli ocağıyla bir ilgisi düşünülebilir. Zaviye kayıtlarında ocağın kurucusu olduğu söylenen dört erenden hiçbirinin adının geçmemesi dikkat çekicidir.

Köyün Kürt ve Türk grupları barındırması Avuçan ocağının yapısıyla uyumludur. Sün-Kürt köyü, 1518'de 24, 1523'te 45, 1566'da 53 hane nüfusludur. Sün-Türk köyü, 1518'de 7, 1523'te 19, 1566'da 49 hane nüfusa sahiptir.[718]

Sözlü geleneğe göre, Seyit Mençek'in mezarı Tunceli'nin Hozat ilçesine bağlı Bargını köyündedir. Ne var ki bu türbedeki üç mezarın ikisinin kitabesi okunamayacak derecede silinmiştir. Seyit Mençek'e ait olduğu söylenen mezarda 971 (miladi olarak 1574) sayısı ve Ali sözcüğü okunabilmektedir. İkinci bir mezarda Seyit Hasan Fakih bin-i Raziyan (Şaziyan?) kaydı vardır. Sözlü gelenek, Seyit Mençek, Üryan Hızır ve Kara Donlu Can Baba'yı birbirine karıştırmakta, sözkonusu mezarın bu erenlere ait olduğunu belirterek çelişkili bilgiler sunmaktadır.[719]

Bargını köyü, 1518 yılında 5 hane 1 mücerret, 1523'te 4 hane, 1541'de 12 hane 5 müccerret, 1566'da 7 hane 2 mücerret Müslüman nüfusa sahiptir.[720]

718 Mehmet Ali Ünal, *XVI Yüzyılda Harput Sancağı*, s.219
719 Nazmi Sevgen, *Zazalar ve Kızılbaşlar*, s.194-195
720 Mehmet Ali Ünal, *XVI Yüzyılda Çemişgezek Sancağı*, s.192

Amasya: Ocak üyeleri Amasya'nın Tencirli köyündedir. Bunlar Bargını'den gelmedir. Talip köyler Şahlı, Meşeliçiftliği, Başpınar, Aşağı Kafarlı, Asar, Çayan ve Terziköyü'dür.

Diyarbakır: Merkez ilçeye bağlı Şarabi köyünde Seyit Mençek kolunun üyeleri ve talipleri vardır. Söylentiye göre, dedeler beş altı yüzyıl önce Dersim'deki Bargını'den, köy halkı ise Necef'ten gelmiştir. Ocağın Kadıköy ve Şükürlü'de de talipleri vardır. Yöredeki Köseli, Karaçalı, Matranı ve Til Aloy köylerinin eskiden Alevi ve Türk olduğu, zamanla Sünnileştiği ve buna bağlı olarak Kürtleştiği söylenmektedir.[721] Şarabililerin en önemli ziyareti Güzelce Şah türbesidir. Türbe, Şarabi'ye çok yakın olan Altunakar köyündedir. Altunakar köyü Sünni'dir. Türbenin bakımını halen Şarabililer yapmaktadır.

Sivas: Divriği'nin Höbek ve Hafik'in Karayaprak köyü.

Malatya ve Adıyaman: Ocağın bir kolu Malatya'nın Arguvan ilçesine bağlı Mineyik ve Yeşilyurt ilçesine bağlı Kırlangıç köyündedir. Adıyamandakiler Kurudere köyündedir. Mineyik, on altıncı yüzyıldan önce kurulmuş bir yerleşimdir. Köyün nüfusu 1520 ve 1530 yıllarında 12 hane 6 mücerret, 1560 yılında 19 hane 10 mücerretti.[722] 1560 yılı ad listesi şöyledir:

*Hızır oğlu Mahmud, Hamza oğlu Ahmed, İsmail, Şeref, Koca oğlu Hamza, Mustafa oğlu Yusuf, Yakub, Ali, Halil, Mihayil oğlu Yakub, Kabil, Halil oğlu Süleyman, Süleyman oğlu Mahmud, Musa oğlu Samed, Musa, Mürsel oğlu Musa, Safi oğlu Mehmed, Mehmed oğlu Himmet, Hüseyin oğlu İbrahim, Hüseyin oğlu Yunus, ?? oğlu Cafer, Erkulı, Mustafa oğlu Musa, Veli, Yunus oğlu Veli, Halil oğlu Mustafa, Hüseyin oğlu Veli, Evliya, Veli oğlu Şah Ali*[723]

---

721 2004 yılında Şarabi köyünde yaptığım görüşme

722 Göknur Göğebakan, *XVI Yüzuılda Malatya Kazası*, s.254

723 *142 Numaralı Malatya Defteri*, s.110

Dedelerin köye geliş tarihi bilinmemektedir. 1576 tarihli şecerenin sahibi Ganim'in ve babası Kalender'in adları tahrir kaydında yer almadığına göre dedeler bu tarihte henüz Mineyik'e gelmemiştir. 1783 tarihli şecerede Mineyik köyünün adı geçmektedir. Bu şecerenin sahibi Yusuf oğlu Ahmed oğlu Ganim oğlu İbrahim oğlu Mahmud oğlu Tahir oğlu Mahmud oğlu Tahir oğlu Muhammed'dir. 1792 tarihinden sekiz kuşak geriye gidildiği halde 1560 yılı listesindeki adlardan herhangi biriyle karşılaşılmıyor.

Mineyik köyündeki şecerelerin ilki –eğer tarihi doğruysa- 1451 yılına aittir ve Seyyid İbrahim için yazılmıştır. Seyyid Hamis Hüseyni, İmam Muhammed Bakır soyundan Seyyid Şerefüddin, Seyyid Berçem ve Ebu'l Vefa soyundan Seyyid İzzeddin el-Vafavı el Hüseyni'den oluşan dört kişilik bir kurul, İbrahim'in atasının Ebu'l Vefa olduğunu onaylamış ve ona hizmet kuşağı, hırka, seccade, alem, kandil, zembil gibi emanetler vermiştir.[724]

Bir hayli karışık olan şecerelerden birinin düzenleniş öyküsü şöyledir: 1576 yılında Seyit Muhammed oğlu Kalender oğlu Seyit Ganim çürük ve bozuk bir yazıyla dergaha giderek soy kütüğünün onaylanmasını ister. Bu bozuk yazı 408 (miladi1017) tarihlidir ve Bağdat'taki Mustansıriye medresesinden verilmiştir. Yazıya göre 1017 yılında bir kişi (adı belgede belirtilmiyor) bu medreseye başvurarak atasının Ebu'l Vefa'nın kardeşi Seyyid Ganim olduğunu ve bu durumun belgelenmesini ister. Bunun üzerine, medresenin Şafi, Hanefi, Hanbeli ve Maliki kadılarından oluşan dört kişilik bir kurul, bazı şeyhlerin tanıklığına başvurarak kişinin isteğini yazıya döker ve onaylar. 1576 yılında başvuran Seyit Ganim, bu belgede adı geçen kişinin kendi atası olduğunu söyleyerek bu durumun belgelenmesini ister.

724 Nejat Birdoğan, *Anadolu ve Balkanlarda Alevi Yerleşmesi*, s.211-213

Nakib bu isteği yerine getirir ve eski belgeyi yeniden yazarak onaylar.[725]

Şecerelere göre Mineyik kolu Seyit Ganim'in soyundandır. Şecerelerin içeriğini gerçek kabul etmek elbette mümkün değildir. Burada önemli olan şey, en azından 1576 yılından bu yana ocak üyelerinin Ebu'l Vefa'yı bilmiş olmalarıdır. Sünni bir medresede düzenlenmiş olmasına bakılırsa Ebu'l Vefa ögesinden de kuşkulanmak gerekir. Taliplerin ya da öteki dede ocaklarının baskısını şecere düzenleterek gidermeyi düşünen ocak üyeleri, içeriği ne olursa olsun bir yazıya sahip olmak istemiş ve bunu sağlayacak dergahın niteliğine de pek önem vermemiş olabilirler.

Avuçan ocağının başka bir kolunda bulunan ve 1566 yılında Kufe'de yazılan şecereye göre ocak üyelerinin atası Zeynel Abidin soyundan Seyyid Temiz'dir. Şecereye göre Seyyid Muhammed oğlu Seyyid Temiz, Kazımeyn'de Asker mahallesinde yaşamıştır ve soyu Seyyid Ganim ile onun babası Ebu'l Vefa'ya ulaşmaktadır. Şecerede Seyyid Lokman Ebu'l Feyz adında bir kişiye de vurgu yapılmaktadır. Şecere 1582 ve 1759 yıllarında yeniden düzenlenmiş ve onaylanmıştır. Bu şecere, Mineyik şeceresinin bir kopyasına bazı eklemeler yapılarak düzenlemiş bir biçimi olmalıdır. Bunu yazdıranların, atalarının Seyit Temiz olduğunu bilen dedeler olduğunu varsaymak gerekir. Ebul Vefa menakıbnamesine göre Seyyid Ganim, Ebu'l Vefa'nın kardeşidir. Oysa, şecerenin birine göre Seyit Ganim, Ebu'l Vefa'nın kardeşi, ötekine göre babasıdır.

Ebu'l Vefa adına bir zaviye Adıyaman'daydı. 1530 yılında adı geçen zaviyenin ne zaman kurulduğu bilinmemek-

---

725 Kureşanlı Seyyid Kekil, *Peygamberler İle Seyyidlerin şecereleri ve Aşiretlerin Tarihi*, s.192

tedir. Bu tarihte zaviyeye Şeyh İbrahim adında birisi bakıyordu. Şeyh Hüseyin adında birisi, Kağındak mezrasını satın alarak gelirini zaviyeye bağışlamıştı.[726]

Ocağın atası olarak bilinen Koca, Köse, Mençek ve Mir'in şecerelerde yer almaması düşündürücüdür. Şecereleri yazdıran dedeler, belki de, bu dört erenin yer alması talebinin kabul görmeyeceği kaygısıyla atalarının adlarını yazdırmamıştır. Ya da bunlar sosyal birer ad olduğu için şecerelerde yer almamıştır.

Ebu'l Vefa konusu ise başlı başına bir problemdir. Avuçan, Şıh Ahmet ve Dede Garkın gibi mürşit ocaklarının şecerelerinde adı geçen Ebu'l Vefa'nın kimliği ve mezhebi tartışma konusudur. Ayrıca, gerek deyişler, gerekse dua ya da gülbanklarda adının hiç anılmaması, daha doğrusu Alevilerce adı hiç anılmayan bir kişi olması görmezden gelinemez.

Ebu'i Vefa, hicri 417 (1027) yılında Irak'ın Kusan yöresinde doğmuş, 1107 yılında ölmüştür. Menakıbnamesi 1371 yılında Vasıtlı Ahmet tarafından kaleme alınmış, Aşıkpaşazade'nin damadı Seyyid Vilayet tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir. Bu yapıta göre, asıl adı Muhammed olan Ebu'l Vefa, İmam Zeynel Abidin'in (Seyyid Ali) oğlu Zeydin oğlu Arızi Ekber'in (Muhammed) oğludur. Ebu'l Vefa'nın babası, İmam Hüseyin soyuna yapılan zulümden kurtulmak için yurdunu terkedip Nercis Kürtlerine sığınarak onların beyinin kızı Fatıma ya da Ümmü Gülsümle evlenmiş ve bu evlilikten Ebu'l Vefa doğmuştur. Birtakım kimseler onun Nercisiyye Kürtlerinden olduğunu söylese de o Irak Araplarındandır.[727]

Ebu'l Vefa, Kalmina'ya giderek Şeyh Şembeki'yle bir

726 Mehmet Taştemir, *XVI Yüzyılda Adıyaman*, s.244

727 Seyyid Vilayet, *Es-Seyyid Ebu'l Vefa Menakıbnamesi*, çev: Dursun Gümüşoğlu, s.37-42

Aşure gününde tanıştı ve ona mürit oldu. Bundan sonra Rafızileri ve Haricileri Sünniliğe kazandırmak için yoğun çaba harcadı. Menakıbnamede bu konuda birçok anlatım vardır. Bunlardan bazıları şöyledir:

*"Kusan vilayetinde bir Rafizi zuhur olup bazı avamdan nice kimesneler ona tabi oldu. Ehl-i Kusan gelip Şeyh'e şikayet ettiler. Şeyh:*

*-Allah'tan bulur inşallah, dedi.*

*Aradan bir süre geçti, Rafizi yola gelmedi. İkinci şikayet oldu, Şeyh aynı cevabı verdi. Bunun üzerine Seyyid o Rafizi'nin köyüne gitti. Atından indi, eyitti:*

*-Ibrık ile su getir, benim ardımca gel.*

*Rafizi deneni yaptı. Çöle gittiler. Rafizi abdest aldı. Abdestten fariğ oldu. Bir arslan geldi. Rafizi arslanı gördü. Arslan Hazreti Seyyid'in ayağına yüz sürdü. Rafizi bu durumu görüp hayran kaldı:*

*-Sahabenin en üstünleri kimlerdir, diye sordu*

*Seyyid:*

*-Ebubekir, Ömer, Osman ve Ali, dedi.*

*Rafizi:*

*-Hazreti Peygamberin emmisinin oğlunun ve karındaşının üzerine onları koyuyorsun, dedi.*

*Seyyid:*

*Allah öyle buyurdu, peygamber de böyle sundu, dedi.*

*Rafizi:*

*-Razı olur musun ki, ceddinin üzerine birkaç ecnebi (yabancı) koyalar.*

*Seyyid:*

*-Allah'ın emriyse olur, dedi.*

*Bunun üzerine Rafizi tövbe ve istiğfar etti. Kavminin içine geldi onlar da Seyyid'e tabi oldular.*[728]

728 *Menakıb-ı Ebu'l Vefa*, Milli Kütüphane'deki nüshadan

*"Hazreti Tacü'l Arifin bir gün vaaz ve nasihat ederdi. Söz arasında Hazreti Hakk'ın Rafizilere hazırladığı azabı ve kötü sonuçları, onlara ahirette olacak sıkıntı ve rezaleti söylerdi...Hazreti Resul'den sordular ki:*

*-Ya Resulullah, erenlerden hazretinize sevgili hangi kimsedir? Buyurdular ki,*

*-Erenlerden Ebu Bekir'dir, hatunlardan Aişe'dir. Mümin muvahhid olan kimselere gerektir ki, Hazreti Resul'ün sevdiği kimseleri seve."*[729]

Menakıbnamede Seyfüddevle adında birinin de Rafızi olduğundan söz edilerek onun bu mezhepten dönerek tövbe etmesi dilenmektedir ki bu kişi 944 yılında başkenti Halep olan Hamdani devletini kuran ve 967 yılında ölen emir[730] olmalıdır. Seyfüddevle, Meyafarkin'e ikinci başkent gibi önem veriyordu. Mezarı da bu kenttedir. Meyafarkin, Ebu'l Vefa'nın da etkinlik gösterdiği bölgededir.

Sunduğumuz bu diyalogdaki Ebu'l Vefa'nın görüşleri Aleviliğin en temel noktasına tümüyle terstir. Ne var ki, Ebu'l Vefa'nın bazı görüşleri de Sünniliğe tümüyle terstir. Örneğin, Ramazan orucu ve zekat konularında Sünniliğin tam tersi görüşleri vardır:

*"Sizin orucunuz Ramazan ayında yemekten, içmekten ve cinsel yaklaşmadan imsak vaktine dek uzak kalmaktır. Ama bizim orucumuz dünyadaki tüm nesnelerden vazgeçmektir... Sizin zekatınız altından şu kadar, hayvandan bu kadar diye açıklanır. Bizim zekatımız ise vücuttan geçip var olanla yetinmektir."*[731]

Ebu'l Vefa kadınların da bulunduğu dinsel törenler düzenlediği için Abbasi halifesi ona yedi tulum şarap yollamış ve şu mesajı göndermiştir:

---

729 Seyyid Vilayet, *Es-Seyyid Ebu'l Vefa Menakıbnamesi*, s.173-175
730 Adnan Çevik, *XI-XIII Yüzyıllar Arası Diyar ü Bekr Bölgesi Tarihi*, s.64
731 Cemşid Bender, *Kürt Uygarlığında Alevilik*, s.84

-Kadın erkek bir araya geldiklerinde bu şaraptan içsinler. Çünkü öyle bir meclise böylesi gerekir.

Şeyh, tulumun içindekileri dervişlere dağıtmış, bir tasın içine pamuk ve kar, ortasına da ateş koyarak Abbasi halifesine göndermiş:

-Erenlerin şöhreti ateş gibidir. Ateşle pamuk bir arada durmaz. Ama şeyhin gücü olunca ateş pamuğu yakamaz. Nitekim, ateşle pamuğun arasındaki kar, ateşin pamuğu yakmasına engel olur.[732]

Ebu'l Vefa'nın etnik kökeni de tartışma konusudur. Menakıbnamedeki ilgili bölüm şöyledir:

"*Acem olarak yattım, Arap olarak sabahladım. Arap dilini bilmezdim. Zira Kürtler içinde büyümüştüm.*" Seyit olduğu göz önüne alınırsa onun Kürtlere sığınmış bir Zeynel Abidin evladı, dolaysıyla Arap olduğunu kabul etmek gerekir.

Ebu'l Vefa'nın yanındakilerin çoğu Kürt'tür. Macid-i Kürd bunlardan biridir. Şeyh Elvahid Mukri de aynı durumdadır. Şeyh Muhammed Türkmani'nin Türkmen olduğu açıktır. Menakıbnanmeye göre bu eren Ebu'l Vefa'nın sancağı altındaki 17 padişahtan biridir ve 'Buhara padişahıdır.' Türbesi Kusan'da, Kalmina köyündedir. Halifelerinden Şeyh Tuhan, Şeyh Baka bin Batu'nun adları, bazı araştırmacılar tarafından Şeyh Turhan ve Şeyh Boğa bin Batu biçiminde okunarak bunların Türkmen olduğu sanılmıştır.[733] Oysa, Şeyh Baka bin Batu'nun, Şırnak yöresindeki Batu adlı Kürt aşiretinden[734] olması gerçeğe daha yakın bir belirlemedir.

---

732 A. Yaşar Ocak, *Babailer İsyanı*, s.116

733 A. Yaşar Ocak, *Babailer İsyanı*, s.103

734 *Aşiretler Raporu*, s.216. Batuan aşireti Şırnak ve Cizre'nin köylerinde yurt tutmuştur. Aşiretin lehçesi Kurmanç, mezhebi Sünnidir.

Görüldüğü gibi, Ebu'l Vefa'yla ilgili bilgiler onun hangi mezhepten olduğunu aydınlatmaya yeterli değildir. Menakıbnamedeki bilgiler takıyye gereği yazılmış olabilir. Bir başka olasılık, menakıbnameyi yazanların Sünni mezhebinden olmasıdır. Nitekim, menakıbnameyi Türkçeye çeviren Seyyid Vilayet, Sünnidir. Her ne olursa olsun, Ebu'l Vefa adının deyiş, dua ve sözlü anlatımlarda yer almaması başlı başına bir problemdir.

Avuçan ocağıyla ilgili verdiğimiz bilgileri özetleyecek olursak: Avuçan ocağı, Urfa ile Harran arasındaki Avuç çayı yöresinden ad almıştır. Ocağa ait zaviyelerden Mençek Urfa'dadır. Üstelik, zaviyeye Vefai dervişleri bakmaktadır. Ocağın dört kurucu ereninden biri olan Seyyid Mençek, Urfani olarak nitelenmektedir. Tahrir kayıtlarında Avuç ve Avuçan adında obalar vardır ve bunlar Alevi obalarla aynı coğrafyalardadır.

## 1. KARA PİRBAD OCAĞI

Kara Pirbad ocağı, Avuçan ocağının bir koludur. Ocak üyelerinin bir bölümü Divriği'nin Karageban köyündedir. Pirbad, Ardahan'ın merkez ilçesi ve Göle ilçesine bağlı köylerde yurt tutmuş olan bir Kürt aşiretinin adıdır.[735] Bu durumda Kara Pirbad'ı sosyal bir ad olarak ele almak gerekir. Farsça ya da Kürtçe olan Pirbad, Mezopotamya'daki geleneksel adlardandır. Tahrir kayıtlarına göre bu adın en çok kullanıldığı bölge Diyarbakır'dır.[736]

Ocağın elindeki şecere Karageban köyündeki Seyyid İbrahim'den başlayıp Şeyh Hasanü'l Basri aracılığıyla Ali

735 Aşiretler Raporu, s.193-194. Aşiret Sünni mezhebindendir ve Kurmanç lehçesini kullanmaktadır. Aşiret ağalan Avşar soyadını taşımaktadır.
736 Muzaffer Arıkan-..., *Diyarbekir Vilayeti Mufassal Tahrir Defteri*

bin Ebu Talib'e ulaşmaktadır. Ebu'l Vefa, Şeyh Salih ve Şeyh Mubammed Şembeki de şecerede yer almaktadır. Problemli bir şeceredir. Şecereyi alan İbrahim on sekizinci yüzyılın ilk yarısında yaşamıştır.[737] Şecerede şu toplulukların adı geçmektedir: Bayramlı, Kebanlı, Eski Arapkirli, Baba Kork, Mişelli, Karaçorlu, Bacallı, Halilli, Dihkanlı, Körkeşan, Kılıçlı, Canbekli.[738]

Bu topluluklardan Karaçorlu, Canbekli, Bayramlı ve Kılıçlı dikkat çekicidir. Karaçorlu, İran'daki Alevi topluluklardandır. Türkiye'deki Karaçorlular ise Kürttür. Canbekli, Kürt aşiretlerinin bir federasyonudur ve İmam Rıza ocağının talibidir. Bayramlı ve Bayram Gazili, Maraş'taki Sinemil ocağının talibidir ve on altıncı yüzyıl kayıtlarında Sivas ve Maraş'ta yurt tutmuş topluluklardandır.

Karageban'da Kara Donlu Can Baba adına bir türbe ya da makam vardır. Ocak üyeleri, kurucu olarak bu ereni görme eğilimindedir. Bu eğilimin nedeni, Kara Donlu Can Baba'nın Hacı Bektaş vilayetnamesinde adının geçmesidir.

## 2. KOCA LEŞKER OCAĞI

Leşker, asker anlamındadır. Koca Leşker'in türbesi ya da makamı Erzincan'ın Bağıştaş istasyonu yakınında Fırat kenarındadır. Ocak üyelerinin bir bölümü Kangal'ın Minarekaya, Çorum'un Alaca ilçesine bağlı Akören, Tunceli'nin Ovacık ilçesine bağlı Zerenik köyleriyle Erzincan'ın İliç ilçesindedir.

Ocağın talipleri, bu yerleşimlerle birlikte Zara'nın Zeyve, Büyükköy, Galaysancak, Dereköy ve Kangal'ın Sultan-

737 Nejat Birdoğan, *Anadolu ve Balkanlarda Alevi Yerleşmesi*, s.211
738 Nejat Birdoğan, aynı yapıt, s.234-235

pınarı köylerindedir. Bu talipler, Zazaca konuşan Ginili aşiretindendir. Çorum'un İskilip yöresindeki Çakal aşiretinin de bu ocağın talibi olduğu söylenmektedir.[739] On yedinci yüzyılda yaşadığı sanılan Fakir Edna adındaki bir Hak aşığı, Koca Leşker ile Avuçan ilişkisini şöyle dile getiriyor:

*Sultan Avuçan'a çıkıyor başı*
*Nice erler vardır yareni eşi*
*Seyyid İsmail, Seyyid Halil sırdaşı*
*Taze fidan bitti gül Koca Leşker*

*Koca Leşker seher yerde oturur*
*Fırat suyu bad-ı saba getürür*
*Cümle erenlere gülbang yetürür*
*Cümlenin muradın ver Koca Leşker*[740]

Divriği'nin Ziniski köyünde türbesi bulunan Seyyid Baba'nın da Koca Leşker'den el aldığı görülmektedir. Sefil Edna, "*Sabah erken vardım Seyyid Baba'ya*" dizesiyle başladığı deyişinde "*Leşker-i Abdal'a çıkıyor eli*" diyerek bu durumu ifade etmiştir.[741]

Koca Leşker'in kimliği hakkında bilgi edinmek şimdilik güçtür. Leşker, asker anlamındadır.

## 3. YALINCAK OCAĞI

Ocağın merkezi, Hafik'in Yalıncak köyüdür. Yalıncak dışında, Hafik'in Akpınar ve Karayaprak köylerinde de ocak

739 Kaynak kişi, Koca Leşker ocağı üyesi, Minarekaya köyünden Ozan Leşkeri

740 İsmail Özmen, *Alevi-Bektaşi Şiiri Ansiklopedisi*, s.79

741 İsmail Özmen, aynı yer

üyeleri vardır. Talip köyler, Sivas, Yozgat, Çorum ve Tokat'tadır.[742] Çorum'un Alaca ilçesine bağlı Yenice ve Manışar; Sivas'ın Şarkışla ilçesine bağlı Kılıçlı, Yukarı Karaözü, Ardıçalan, Çağlağan, Çerçialan, Maşlahlı ve Hocabey köyleri Yalıncak ocağının talibidir.

Geleneksel bilgiye göre Yalıncak ocağı dedeleri Divriği'nin Karageban köyünün Örenik mezrasından göçerek Hafik'in Yalıncak köyüne yerleşmiştir. Karageban köyü Avuçan ocağının Kara Pirbad kolunun yurdudur. Yalıncak köyündeki aile Muhtat (Mikdad) Dedegil olarak da bilinir.[743] Yalıncak Baba adında bir zaviye Konya'nın Belviran kazasındaydı. Burada Yalıncak denen bir kale vardı.[744] Ocak üyeleri arasında Konya'dan geldiklerine dair bir söylenti de vardır. Urfa'da Şeyh Yalıncak adına bir zaviye kayıtlıdır ki, Avuçan ocağının Urfa coğrafyasında oluşumu ile yakından ilgili bir durumdur.

## 4. SEYİT SABUN (SEYFİ) OCAĞI

Ocak üyeleri ve talipleri Tunceli'nin Pertek ilçesinin Sidan köyünde, Mazgirt ilçesinin Seyitli ve Balan, Bingöl'ün Karlıova ilçesine bağlı Soğukpınar köylerindedir.[745] Ocağın adı

742 Ocak üyelerinden Hafik'in Yalıncak köyü doğumlu Necati Erder'in verdiği bilgiye göre Artova'nın Sokutaş; Yozgat'ın Kuyumcu, Yukarı Elmahacılı, Deremumu, Ardıçalan, Çağlağan, Çerçialan, Maşlahlı, Hocabey; Çorum'un Alaca ilçesine bağlı Yenice, Manışar; Sivas'ın Hafik ilçesine bağlı Akpınar, Tavşanlı, Kesirik, Özeyir, Karlı, Asarcık, Ayloğlu, Karayaprak; Şarkışla ilçesine bağlı Kılıçlı ve Sivrialan köylerinde ocağın talipleri vardır.

743 Ayhan Aydın, *Alevi Dedeleriyle Söyleşiler*, HBV, sayı: 19, s.59

744 *387 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Karaman ve Rum Defteri*, cilt: II, s.90

745 Ali Kemali, *Erzincan*, s.155, 193; Ali Yaman, *Kızılbaş-Alevi Ocakları*, s.131

halk telaffuzunda Seyit Sabun, ocağa ait şecerelerde ise Seyyid Sabır'dır.[746] Ocak kurucusunun kimliği hakkında herhangi bir bilgi yoktur.[747] Ocak üyelerinin bildiği en eski yurtları Palu'nun Seydili köyüdür. Seyit Sabun da sosyal bir ad olmalıdır. Sabun, Kilis' te bir akarsu adıdır.[748] Ocak üyeleri Seyit Sabun'un Halep ile ilgisinden söz etmektedir ki, Kilis'in Halep'e bağlı olması dikkate alınırsa Sabun çayının da Halep toprağında sayılması gerekir. Seyit Sabun'un asıl adı belki de Seyfi'dir.

Seyit Sabun ocağının Baba Mansur ocağına el verdiği biçiminde belirlemeler de vardır.

## 5. SARI SULTAN/SARI SALTUK OCAĞI

Sarı Sultan'a ait türbe Hozat-Ovacık karayolu üzerindedir. Ocağın merkezi, türbenin yakınındaki Karaca köyüdür. Hozat'ın Ağviran, İmranlı'nın Tokluca köylerinde de ocak üyeleri vardır. Sarı Sultan ocağıyla Tunceli yöresindeki Üryan Hızır ocağı üyeleri arasında bir ilgiden söz edilmektedir ki, Üryan Hızır ocağı Avuçan grubundan olduğuna göre konumuz olan ocağı da bu gruptan saymak gerekir. Yine Tunceli yöresinde Şeyh Çoban, Sarı Saltuk ve Avuçan ocakları arasında rehber, pir ve mürşit konumlaması vardır.[749]

---

746 Ali Yaman, aynı yapıt, s.131

747 Ocak üyelerinden Musa Küçük'ün bu konuda verdiği bilgi şöyle: Seyit Seyfi'nin asıl adı Seyit Ali'dir. Ocağın pirlerinden biri Halep'e göçerek bir sabun fabrikası kurmuş, bu nedenle kendisine Seyit Sabun denmiştir. (Ayhan Aydın, *Alevi Dedeleriyle Söyleşiler*, HBV, sayı: 19, s.47)

748 Mustafa Öztürk, *16. Yüzyılda Kilis Urfa Adıyaman ve Çevresinde Cemaatler, Oymaklar*, s.46. Ayrıca, Samandağ'daki Alevi köylerinden ikisi Sabun adını taşımaktadır.

749 Kaynak kişi: Ağviran köyünden Ahmet Yurt Dede

Ocağın talipleri Elazığ'ın Koru ve Fatmalı; Sivas'ın merkez ilçesine bağlı Delikürt (Yenikervansaray), İmranlı ilçesine bağlı Yukarı ve Aşağı Culfa, Zara ilçesine bağlı Zoğallı, Ulaş ilçesine bağlı Ezeltere[750] ve Şarkışla ilçesine bağlı İlyashacılı köylerindedir. Bu köylerdeki Sarı Sultanlıların tümü Ağviran köyünden göçmedir. Örneğin, İlyashacılı köyünün kurucuları Sarı Sultanlılar değil, Halep Türkmenleri içindeki İlyas Hacılı obasıdır. Harbendeli oymağından olan bu oba 1521 yılında on bir hane ve on bir mücerret nüfusluydu.[751]

Sarı Saltuk adlı bir türbe, Diyarbakır kalesinde, Urfa Kapısı'nın karşısındadır. Diyarbakır'ın Bismil ilçesine bağlı Seyithasan köyünün bir bölümü Sarı Saltuk ocağı dedesi ve talibidir. Bismil'e bağlı Türkmenhacı köyünde de ocağın talipleri vardır. Bunlar, Bismil kasabasından gelmiştir. Seyithasan köyündeki Sarı Saltuklular, aynı yöredeki İmam Akiyl köyünden gelmiştir. İmam Akiyl köyünün daha önceleri Alevi olduğuna dair yaygın bir söylenti vardır. Köy, aynı adlı türbeden ad almıştır.[752] Bu grupla Tunceli'deki Sarı Saltuklular arasında herhangi bir ilgi belirlenememiştir.

Tunceli'deki Sarı Saltuklular, Türk olduklarını iddia etmektedir. Bu iddia çevredeki bazı aşiretlerce de doğru bulunmaktadır. Ocağın taliplerinin Kürt olduğuna ilişkin söylentiler de vardır. Karaca köyünde Şeyhhasan aşireti üyeleri de bulunmaktadır. Bunlar Zaza lehçesiyle konuşmaktadır. Ocak üyelerinin iddia ettiği gibi Sarı Saltuklular Türk köken-

---

750 Ayhan Aydın, *Doğu Anadolu'da İnanç Önderleri Arasında*

751 Enver Çakar, *Halep Sancağı*, s.71

752 Diyarbakır yöresindeki ocaklar ve Sarı Saltuk için bkz., Hamza Aksüt, *Anadolu Aleviliğinin Oluşum Yerlerinden Biri Olarak Diyarbakır Yöresi.* Bismil'deki Sarı Saltuklularla ilgili bilgiler, Seyithasan köyünden Kerbela dededen alınmıştır.

liyse, ocağın Avuçan grubuyla bağlantısı konusundaki belirlemenin dayanaksızlığını kabul etmek gerekir.

Gümüşhane'nin Şiran ilçesine bağlı Yeniköy ve Kırıntı köylerinde üyesi bulunan Sarıbal ocağı, Sarı Saltuk'tan kopmuştur. Sarıbal ocağının talipleri Giresun'un Kayacık; Şebinkarahisar'ın Karaköy, Armutlu, Toklal, Leylek, Aziz ve Suboyu; Gümüşhane'nin Şiran ilçesine bağlı Kırıntı, Yeniköy ve Çal köylerindedir.[753] Zaza lehçesini kullanan Karabal aşiretiyle konumuz olan Sarıbal ocağının ad benzerliği dikkat çekicidir. Yine, Sarı Saltuk/Sarı Sultan ile Sarıbal ocaklarında Sarı adının ortak olduğu görülmektedir. Konuya bu açıdan bakıldığında ocak kurucusunun Sarı Sultan olması ve bunun da sosyal bir ad olarak ele alınması gerekir. Bu sosyal ad, 'Sarı topluluğunun sultanı' anlamındadır. Ayrıca, 'Bal' adında bir topluluğun da olabileceğini söylemek gerekir.

Ocağın en ünlü yerleşimi olan Ağviran köyü 1518 yılında 24, 1523 yılında 27, 1541 yılında 49 nefer nüfusluydu.[754]

Bu ocak ile Hacı Bektaş halifesi olup Balkanlarda yaşayan Sarı Saltuk arasında herhangi bir bağ kurmak güçtür. Zaten ocak geleneği, Sarı Saltuk adından başka Sarı Sultan adını da kullanmaktadır. Sarı Saltuk adının kullanımı son yıllarda yaygınlık kazanmıştır. 1930'larda yazılan bir kitapta bu ocağın Sarı Sultan ya da San İsmail olarak da anıldığı belirtilmektedir.[755] Ocak kurucusunun asıl adı büyük bir olasılıkla Sarı Sultan idi. Ocak üyeleri zamanla Hacı Bektaş vilayetnamesinde geçen ve lakabı Sarı olan erenlerin soyuna bağlanma eğilimine girmiş, Sarı Saltuk ve Sarı İsmail adlarını kullanmaya başlamış olmalıdır.

753 Ayhan Aydın, aynı yazı
754 Mehmet Ali Ünal, *XVI Yüzyılda Çemişgezek Sancağı*, s.191
755 Ali Kemali, *Erzincan*, s.162

Son yıllarda ocağın kökenini Erzurum merkezli Saltukoğulları devletiyle (1072-1202) açıklama eğilimi de ortaya çıkmıştır. Bu eğilime göre, ocağın kurucusu Sarı Saltuk'un asıl adı Şerif Hızır'dır. Şerif Hızır ise Saltukoğlu hükümdarı Melikşah'ın (1185-1202) tek oğludur. Bu kişi, Tunceli'nin Muhundu yöresine gelerek sancakbeyi Mansur Saltuk'un (Baba Mansur ?) yanına sığınmış, daha sonra Ağveren köyüne yerleşerek Sarı Saltuk ocağını kurmuştur.[756] Bu eğilim, dede ocaklarının yapısını dikkate almamakta, Alevi toplulukların tarihini devlet tarihine paralel sanmaktadır. Ayrıca, sunulan bu bilgilere kaynak göstermek olanaksızdır. Şerif Hızır adı Sarı Saltuk'un yaşamını anlatan Saltuknâme'den alınmıştır. Mansur Saltuk adında bir kişiye kaynak göstermek ve bu kişiyi Baba Mansur olarak sunmak da olanaksızdır. Ayrca, Saltukoğullarının seyyid olduğuna dair en ufak bir söylenti ya da kaynak yoktur.

Ocağın elindeki şecerelerde Sarı Saltuk'un adı geçmemektedir. 1436 ve 1447 yıllarında düzenlendiği belirtilen şecerelerde Sarı Sultan ya da Sarı İsmail adı da geçmemektedir. Seyyid Tahirüddin oğlu Mahmud, Kufe, Kerbela ve Necef'teki imam türbelerini ziyaret ettikten sonra Bağdad'a giderek adına şecere düzenletmiştir. İkinci şecere ise Seyyid Abdülaziz oğlu Seyyid Abbas için düzenlenmiştir. Abbas'ın dedesi Seyyid Muhammed el Hüseyin el Harkavi'dir. Harkavi, Irak'ta tanınan ve bilinen bir seyit ailesidir. Şecereyi onaylamak için Musul, Diyarbakır ve Mardin başta olmak üzere Mezopotamya bölgesinden birçok din ve devlet büyüğü gelmiştir.[757] Şecereye göre Hüseyin'in babası Seyyid Osman, dedesi ise Seyyid Ebu Bekr'dir ki, bu

756 Veli Saltuk, *Sarı Saltuk ve Saltuklular*, HBV, sayı: 34, s.11-32

757 Alemdar Yalçın-Hacı Yılmaz, *Sarı Saltuk ile İlgili Yeni Belgeler*, HBV, sayı: 36, s.105-124

adlar Alevi ad vurma geleneğine aykırıdır. Kısacası, bu şecerelerden Sarı Saltuk ocağı ya da başka bir ocakla ilgili bilgi edinmek olanaksızdır.

## 6. ŞEYH /ŞIH DELİL BERHİCAN-SEYYİD SEYFEDDİN OCAĞI ve PİLVENK AŞİRETİ

Seyit Seyfettin ve Şeyh Delil Berhican'ın aynı ocak olup olmadığı tartışmalı bir konudur. Seyit Seyfettin ocağı dedeleri Pilvenk aşireti içindedir. Her iki ocağın talipleri Kurmanç lehçesiyle konuşmaktadır. Pir-i Seyfdin de denen Seyit Seyfettin'in türbesi Dedeağaç (Pilvenk) köyündedir. Seyf, Farsça'da ve Kürtçe'de elmadır.

Söylentiye göre Seyit Seyfdin ve Şeyh Delil Berhican ocağı üyeleri Diyarbakır'dan gelerek Tunceli'deki Dedeağaç (Pilvenk) köyüne yerleşmiştir. Seyit Seyfdin talipleri, Şeyh Delil Berhican'ın Diyarbakır'ın yerlisi olduğunu söylemektedir.[758] Ocak üyelerine göre Şeyh Delil Berhican, İmam Hüseyin'in torunu Zeyd'in soyundandır.[759] Yine ocak üyelerine göre Şıh delil Berhican'ın Seyit Ali, Seyit Hasan, Seyit Kemal ve Seyit Mecnun adlı çocukları vardır. Seyit Ali'nin soyu ise Yelbeyliler, İlyaslar, Seyit Mevalılar biçiminde devam etmiştir.

Seyit Seyfettin ve Şıh Delil Berhican ocağının talipleri Tunceli'nin Pertek ilçesine bağlı Herendek (Yamaçova), Margek (Günboğazı), Balişer (Beydamı); Elazığ'ın Erzurik köyleriyle Balişer'in Taht mezrasındadır.[760]

On altıncı yüzyılda Pilvenklü köyü Çemişgezek'in Gün-

758 Ali Yaman, *Kızılbaş-Alevi Ocakları*, s.130-131

759 Ahmet Kerim Gültekin, Şah Delil Berhican, *Tunceli Aleviliğinin Eksik Parçaları Üzerine Kısa Notlar*

760 Ali Yaman, aynı yapıt, s.130

düz nahiyesindeydi. Köy 1518 yılında 11 hane, 1523 yılında 9 hane, 1541 yılında 20 haneydi.[761] Ocak üyelerine göre Pilvenk aşireti dört ezbettir: Keçekuran, Piran, Helifan, Süleymanlı. Resmi bir kaynaktaki kayda göre ise Pilvenk aşireti, Ziyanlı ve Halifanlı olmak üzere iki ezbettir.[762]

Pilvenk aşiretinin yurtları, Tunceli'nin merkez ilçesine bağlı Demirkapı, Rabat, Aşağıçiftlik, Taşpınar, Buğulu, Çemçeli, Başakçı, Baylık, Doluküp, Kopuzlar, Çiçekli; Pertek ilçesine bağlı Ulupınar, Yamaçoba, Kayabağ, Yalınkaya, Elmakaşı, Sürgüç, Dere, Sağman, Arpalı, Yeniköy ve Söğütlütepe; Erzincan'ın Sazlıpınar; Giresun'un Pelitli (Gal), Akçaören; Gümüşhane'nin Şiran ilçesine bağlı Başköy, [763] Kahramanmaraş'ın Afşin ilçesine bağlı Ağcaşar köyleridir.

Ocakta bulunan ve Şeyh Delil Berhican'ın yazdığına inanılan bir kitapta talip olarak 42 topluluktan söz edilmektedir. Bunlardan en dikkat çekici olanı Keykan'dır.[764]

Tahrirde Keykanlu biçiminde kaydedilen bu topluluk on altıncı yüzyılda Çemişgezek'in Keykanlu ve Pulnak köylerindeydi.[765] Keykanlu köyü 1518'de 22 hane, 1523'te 10 hane idi. Pulnak köyü, 1518'de 13 hane, 1523'te 17 hane idi.[766] Keykanlının bir kolu Şah Abbas zamanında Horasan'a yerleştirilmiştir.

Kitapta yer alan Belan ve Kerzekan adındaki topluluklar da on altıncı yüzyılda Çemişgezek yöresindeydi. Bilanlu bi-

---

761 Mehmet Ali Ünal, *XVI Yüzyılda Çemişgezek Sancağı*, s.216

762 *Dersim*, (Jandarma Genel Komutanlığı Raporu, s.91)

763 *Aşiretler Raporu*, s.300

764 Ahmet Kerim Gültekin, aynı yazı

765 Mehmet Ali Ünal, aynı yapıt, s.85, 216. Keykanlu köyü Vasgird nahiyesinde, Pulnak köyü Havik nahiyesindeydi. Vasgird nahiyesi, Mazgirt ile Pertek arasında, Havik nahiyesi Tunceli kentinin kuzeybatısındaydı.

766 Aynı yapıt, s.199, 203

767 Aynı yapıt, s.192

çiminde kaydedilen köy 1518'de 10, 1523'te 9, 1541'de 12 hane nüfusluydu. Kirzi köyü 1518'de 11, 1523'te 8, 1541'de 14 haneydi.[767] Suluki Dımışki topluluğu ise Şamla ilgili olmasından dolayı ilginçtir. Kitapta Şadiyan aşiretinin de adı geçmektedir ki, Şadiyan, Avuçan ocağına bağlı Cemal Abdal ocağının talibi olan bir aşirettir. Giresun'un Pelitli (Gal) köyünde Geygel topluluğu da vardır. Bu Geygeller için kayıtlarda "*nam-ı diğer Selmanlılar*" biçiminde not düşülmüştür ki, Şeyh İbrahim ocağının talibi olan ünlü Salmanlı oymağı kastedilmektedir.

## 6. ALİ ABBAS OCAĞI

Ocak üyeleri ve talipleri Kurmanç lehçesiyle konuşmaktadır. Ocak üyeleri Erzincan'ın merkez ilçesine bağlı Vağaver, Kiştim, Braskiğ, Süleymanlı; Kemah ilçesine bağlı Nekkaroğlu, Ardusi, Sürek, Brastik, Terkiloç; Elazığ'ın merkez ilçesine bağlı Mığı[768] ve Çorum'un Gökçepınar köylerindedir. Gökçepınar'daki dedeler, Mığı'daki dedelerin piridir.

Talipler bu köylerle birlikte Erzincan'ın Ardos (Beşikli), Perçeş (Yastıktepe), Ekrek (Sütpınar), Brastik (Söğütözü), Hanzar (Pekmezli) köylerindedir. Bu beş köye Tahsur ya da Tahsurlu da denir. Bu köylerin halkı Elazığ yöresinden gelmiştir. On altıncı yüzyılda Harput (Elazığ) yöresinde Milli adında köy ve mezralar vardı ki,[769] buralar, Erzincan'daki bu köylerin halkının bir önceki yurdu olmalıdır.

Ocağa Şah Ali Abbas ve Celal Abbas da denmektedir. Şeceresine göre ocağın talipleri Milli, Corevanlı, Jirki ve Pestuvan Görenli aşiretleridir.[770] Bunlardan Corevan, Per-

768 Ali Yaman, *Kızılbaş-Alevi Ocakları*, s.97
769 Mehmet Ali Ünal, *XVI Yüzyılda Harput Sancağı*, s.92, 161, 236
770 Alemdar Yalçın-Hacı Yılmaz, *Bir Ocağın Soy Şeceresi*, HBV, sayı: 19,

tek'in bir köyüdür. Milli ise ünlü Kürt aşiretidir. Aynı yüzyılda Milli'nin bir kolu (Büyük Milli) Çemişgezek'in Belde nahiyesindeki dokuz köyde yurt tutmuştu: Biliç, Çatkürd, Germikar, Hıdırözü, Kömler, Kürdler, Oğuzlu, Tekür ve Millili. Bu köylerdeki toplam nüfus 1518 yılında 270, 1541 yılında 520 neferandı. Küçük Millili denen kol ise Belde nahiyesindeki Derderiç ve Sağnaklı köylerindeydi.

Büyük bir aşiret federasyonu olan Milli'nin asıl yurdu, Urfa, Mardin ve Suriye'nin kuzey kesimidir. Bunların bir bölümü günümüzde Arapça konuşmaktadır.

## 7. KALENDER OCAĞI ve BALYAN AŞİRETİ

Balyan aşireti, Malatya'nın Yeşilyurt ve Doğanşehir ilçelerinde ve Adıyaman'a bağlı köylerdedir. Malatya'daki köyler, Giremis (Altunlu), Dedeköy, Gölpınar, Kalıkase (Hisardere), Garan (İkinciler), Karapınar, Kömekavak, Suçatı, Polatderesi, Çığlık, Eskiköy, Kelhalil, Şatırobası, Gürobası, Cowzarobası (Cezverobası), Kırlangıç, Kilise (Onatlı), Mamazar (Doğangeçit), Budalauşağı (Işıklı) ve Zeydanlı'dır.[771] Adıyaman'daki köyler Fırlaz ve Balyan'dır. Adıyaman'daki Balyanlara, Bali Tocik (Tocik Balyanı) denir. Tocik bu yöredeki bir çayın adıdır.

Balyan aşiretinin Elazığ-Baskil yöresinden geldiği söylenmektedir. Malatya'daki Balyan'ın bir bölümüne Bali Mişare (Mişar Balısı) denmektedir. Bu ad Baskil yöresinin eski adı olan Muşarla (ya da Minşar) ilgili olabileceği gibi, Bizans kaynaklarında rastlanan, Malatya ile Adıyaman arasındaki Masara kalesiyle[772] de ilgili olabilir. Malatya'daki Bal-

771 H. Nedim Şahhüseyinoğlu, *Balıyan*, s171-188
772 Göknur Göğebakan, *XVI Yüzyılda Malatya Kazası*, s.18

yan'ın bir koluna Bali Tatari denmektedir. Bu adlandırma, yöredeki Tatari mezrasından ileri gelmektedir.[773]

On altıncı yüzyıl kayıtlarında Malatya'daki Balyan köylerinden yalnızca Çığlık'ın adı geçmektedir. Çığlık, 1519, 1524 ve 1530 yılı sayımlarında nüfussuzdu. 1547 yılında 5, 1560 yılında ise 33 neferanlı bir köydü.[774] 1560 yılında kaydedilen kişi adları Alevi ad vurma geleneğine uygundur. 1560 yılına ait ad listesi şöyledir:

*Ali oğlu Haydar, Hasan ve Hüseyin*
*Sali oğlu İsmail*
*İsmail oğlu Mehmed*
*İbrahim oğlu İlyas*
*İvaz oğlu Hüdaverdi*
*İlyas oğlu Halil*
*Kara Sofu oğlu Sultan Hoca, Sofu ve Veli*
*Sultan Hoca oğlu Şah Hüseyin*
*Sultan oğlu Mahmud, İsmail, Maksud*
*Maksud oğlu Allahverdi*
*İsrail oğlu Kadir ve Dede*
*Sodu oğlu Şahverdi*
*Şahverdi oğlu Cuma*
*Beykan (?) oğlu Murad*
*Süleyman oğlu Mansur*
*Mansur oğlu Hamza*
*Ali oğlu Süleyman*
*Süleyman oğlu Hakverdi*
*Ayvaz oğlu Hüseyin*
*Ali oğlu Mahmud, Şah Ali ve Budak*
*Muzaffer oğlu Resul*

773 Tatari mezrası, Kürd Yusuf köyünün ekinliğiydi.
774 Mehmet Taştemir, *XVI Yüzyılda Adıyaman*, s.39

*Resul oğlu Muzaffer*
*Kasım oğlu İlyas*
*Güvendik oğlu Yol Kulu*[775]

Adıyaman'daki Fırlaz köyü on altıncı yüzyıldan önce kurulmuştur. Fırlaz köyü 1519 yılında 1 hane, 1524 yılında 3 hane, 1530 yılında 4 hane, 1547 yılında 22 hane 7 mücerred, 1560 yılında 23 hane 3 mücerred nüfusa sahiptir. Fırlaz köyü Turuş nahiyesindeydi.[776] Adıyaman'a bağlı Balyan köyü on altıncı yüzyıl kayıtlarında yer almamaktadır. Bu tahrir verilerinden çıkan sonuç, Balyan aşiretinin Adıyaman yöresinden Malatya'ya doğru yayılarak yerleşimler kurduğudur. Çünkü, Adıyaman'daki köy adları tahrirde geçtiği halde, Malatya'daki köylerden yalnızca Çığlık'ın adı geçmektedir. Çığlık ise 1547 yılında kurulmuştur.

Balyan adının geçtiği ilk resmi kaynak 1855 yılına ait devlet yıllığıdır. Bu tarihte Balyan, 12 köyü içeren bir nahiyedir.[777] 1893 yıllığında Balyan köyleri şunlardır: Çığlık, Keşro'nun Obası, Kelhalil, Polat Deresi, Kırlangıç, Kenise (Kilise), Mamazar, Budala Uşağı, Zeydanlı, Melet Deresi, Karapınar, Gölpınar, Kinisa, Kalender, İkinciler ve Şahinoğlu.[778]

Söylentilerde aşiretin geliş yeri olarak Baskil yöresi ifade edilmekteyse de on altıncı yüzyıl kayıtlarında bu yörede Balyan aşireti hakkında bir kayda rastlanmıyor. Balu ya da Balı adını taşıyan yerler daha çok Urfa ve Mardin yöresindeydi. Şarki Amid'deki Balusa, Nusaybin yakınındaki

---

775 *142 Numaralı Malatya Defteri*, s.299
776 Mehmet Taştemir, aynı yapıt, s.68-69
777 Adnan Işık, *Malatya 1830-1919*, s.154
778 Adnan Işık, aynı yapıt, s.153, 154, 181, 185, 197, 208

Balusen dağı ve Balusa kaleleri bu yerlere birer örnektir.[779]

Balyan aşireti Avuçan grubunda yer alan Kalender ocağına bağlıdır. Kalender ocağı üyelerinin yurdu Akçadağ'a bağlı Dedeköy'dür. Şeceresine göre ocak üyeleri, İmam Zeynel Abidin'in oğlu Zeyd'in soyundandır. Zeyd'e Şehit Enver de denmektedir.[780]

**Kavi Aşireti:** Adıyaman'da yurt tutmuş olan Kavi aşireti Avuçan ocağına doğrudan bağlıdır ve Kurmanç lehçesiyle konuşmaktadır.[781] Dedeler, Çelikhan'ın Kurudere köyündedir. Aşiretin bir bölümü Sünnidir. Yaygın kanı, bunların sonradan Sünnileştiğidir. Hatta Sünni Kavi köyü olan Rezip'te pir evi olduğu söylenmektedir. Kavi'nin Sünni bölümüne Paşi denmektedir. Aleviler ise Kömürü ve Hinot ezbetlerindendir. Alevi Kavi köyleri, Kömür, Narinci, Grik, Hozik, Dol (Çamlıca), Kurremilli (Molla Uşağı), Sakallı, Şahmir, Kozan, Daybiye, Gedik, Haşikan, Garikan, Buvikan, Çeper, Gorik, Kırav, Şehbur, Senikan, Mestan, Malı Hevre ve Terman'dır. Sivas'ın Kangal ilçesine bağlı Karanlık köyünde Adıyaman kökenli Kaviler vardır. Aşiretin Suriye'de de kolları vardır.[782]

---

779 M. Salih Erpolat, *XVI Asırda Diyarbekir Beylerbeyliğindeki Yer İsimleri*, s.146; Adnan Çevik, *XI-XIII Y üzyıllar Arası Diyar ü Bekr Bölgesi Tarihi*, s.146. Diyarbakır yöresinde adı geçen Balluca aşiretinin konumuz olan Balyanla ilgisi konusunda şimdilik bir şey söylemek güçtür. Balluca aşireti 1848 yılında bile Diyarbakır'daydı. (İbrahim Yılmazçelik, *XIX Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır*, s.172)

780 H. Nedim Şahhüseyinoğlu, aynı yapıt, s.151

781 Ocak üyeleri Seyit Mençek'in soyundan olduklarını söylemektedir.

782 Suriyeyle ilgili bilgi *Aşiretler Raporu*'ndadır, bkz., s.21. Rapora göre aşiret Alevi-Kızılbaş ve Hanefi olmak üzere iki gruptur ve Kürtçenin Kurmanç lehçesiyle konuşmaktadır. Raporda aşiretin nüfusu 16.105 olarak verilmiştir.

Kavi, on altıncı yüzyılda Adıyaman'ın en kalabalık aşiretiydi. 1519'da 43 hane 5 mücerret, 1524'te 55 hane, 1530'da 84 hane 5 mücerret nüfusu olan aşiret, 1540 yılında 365 hane ve 85 mücerrettir. Ekrad-ı Kavi (Kavi Kürtleri) olarak nitelenen bu topluluğa Boylanlu, Belivanlu, Halikanlu, Zengilanlı ve Salmayanlı adlı obalar bağlıdır.[783]

Kavi aşiretinin yurtları, Büyük Kınık, Küçük Kınık, Ak Kavi, Korti, İsmaillü, Harun, Kuyucak, Ak Alan, Eygündür, Kalburcu, Kesrin, Kilyos, Bezirlü, Küçük Çerkezi, Kızılca, Hormengi köyleri ile Kalecik, Keşiş Kalesi, Küregan, İrağ Altı, Arıkluk, Çatak, Kilisecik, Gödeli, Kızılöz, Şamami ve Toylan'dır.[784]

Bölgedeki geçebeler için 1536 yılında tutulan bir deftere göre Kavi aşireti Kahta kazasındaki Kömri mezrasında ve Hısn-ı Mansur kazasının Hoşnur köyündedir. Aşiretin Zengülan adında bir kolu vardır ve bu kol, Mardin'in Koçhisar (Kızıltepe) kazasındadır.[785]

Adıyaman yöresindeki Kaviler 1560 yılında Terentil, Ağalan, Mühiddin, Kınık, Harab Reş, Bellik, Kızılöz, Gökgöl, Tecer Viranı, Numan, Şemami, mezra-i Dol-ı Kebir ve Dol-i Sağir, Kara Tut, Ağ Alan, Kuyucak, Karuz, İsmaillü, Zerib, Harun, Kesrik, Kömür ve Kalayin'de yurt tutmuştu. Bunlardan Kömür ve Kalayin kışlık yurtlardı. Aşiretin bu tarihteki nüfusu 2 kethuda, 468 neferan 245 bennak 140 mücerretti.[786]

On altıncı yüzyıl kayıtlarında Kavi'nin parçaları olan Kömürü ve Hinot köy olarak yer almaktadır. Subadra nahiye-

783 Mehmet Taştemir, *XVI Yüzyılda Adıyaman*, s.114, 118

784 Refet Yinanç-Mesut Elibüyük, *Kanuni Devri Malatya Tahrir Defteri*, s.95; Mehmet Taştemir, aynı yapıt, s.115

785 Mustafa Öztürk, *16. Yüzyılda Kilis Urfa Adıyaman ve Çevresinde Cemaatler-Oymaklar*, s.40 ve ilgili harita

786 Refet Yinanç-..., aynı yapıt, s.410, 416, 421, 425, 433, 434, 461, 463

sine bağlı Kömür 1519 yılında boş iken 1524 yılında 3 haneli bir köydür. 1560 yılında yine boştur. Beylü nahiyesindeki Kömürcü köyü 1519 yılında 21 hane nüfusa sahipken bundan sonraki tahrirlerde boştur.[787] Kahta kazasına bağlı Kömürhenud köyü, göçebelerin kışlağıdır. 1519'da 12 hane nüfus kaydedilen bu yerleşim 1560 yılında 'Kömür ve Henud' olarak kayıtlı olup 246 neferanlı büyük bir yerleşimdir ve on mezrası vardır.[788]

1570 yılında Kavi aşireti Hısn-ı Mansur'un Hoştur köyü, Mardin'in Koçhisar kazası, Urfa'nın Menkani ve Tataruş köyleri ile Sarıcık ve Cangirtepe mezralarında ve Siverek ile Kahta'da kayıtlıdır. Zengülan[789]588 olarak nitelenen Kavinin kethüdası Halil Beğ, Kahta'da oturmaktadır. Zengülan'ın nüfusu 250 hane, 174 bennak ve 70 mücerrettir.[790]

Adıyaman kentinin 7 km doğusunda yer alan Kavi köylerinden Elifi, 1519 yılında 9 hane, 1563 yılında 19 haneydi. Burada Mahmud Ensari adında bir zaviye vardı. Zaviye kaydında Mahmut Ensari'nin mezarının da burada olduğu belirtilmektedir. Kayda göre Osmanlı egemenliğinden önce bu mezarı bekleyen kimse yoktu. Fetihten sonra kaza ileri gelenleri burayı vakıf olarak kaydettirmiş, zaviyenin türbedarlığını Şeyh Ali adlı bir derviş üstlenmişti.[791] Mahmut Ensari, Ebuzer Gaffariyle birlikte şehit düşen kişi olarak anlatılmaktadır. Ebuzer Gaffari, İmam Ali'nin sadık adamlarındandı.

---

787 Mehmet Taştemir, aynı yapıt, s.39, 81

788 Refet Yinanç-..., aynı yapıt, s.342-343; Mehmet Taştemir, aynı yapıt, s.63

789 Kilis'in batısında, Musabeyli yakınında Zengül adında bir köy vardır. (Mustafa Öztürk, aynı yapıt, s.79) Burası, herhalde Kavi aşiretinin önemli yurtlarından biriydi.

790 Mustafa Öztürk, aynı yapıt, s.79-80

791 Mehmet Taştemir, *XVI Yüzyılda Adıyaman*, s.245

On altıncı yüzyılda Pertek yöresinde Kavillü adlı bir topluluk varsa da bunların Adıyaman'daki Kavi aşireti ile ilgisi konusunda şimdilik bir şey söylenemez. Duhan mezrasında barınan bu Kavillü aşireti 1518 yılında 85, 1523 yılında 15, 1541 yılında 73 haneydi.[792]

Tüm bu verilerden çokan sonuç, Kavi aşiretinin Adıyaman'a daha güneyden geldiğidir. Zaten aşiret üyeleri de Urfa-Beraz ya da Suriye'den geldiklerini söylemektedir. Bağlı olduğu Avuçan ocağının Urfa'nın Aviç yöresinde ortaya çıkmış olması bu geleneksel bilgiyi dikkate almak için önemli bir etkendir. Aşiretin Suriye'de de kollarının olması bu söylentiyi desteklemektedir.[793] On altıncı yüzyıl kayıtlarında Mardin, Urfa ve Siverek'te de kollarının olması ise bu konudaki en güçlü veridir.

Hısn-ı Mansur kazasındaki Kavi aşireti, 1883 yılında tutulan bir kayda göre dört koldur: Şemmur Kavisi (1500 nüfuslu), Paşa Kavisi (1.000 nüfuslu), Kalyon Kavisi (750 nüfuslu), İçil Kavisi (800 nüfuslu). Ayrıca, Kahta kazasında Kavdizi adında 300 nüfuslu bir aşiret vardır.[794]

1894 yıllığına göre Kavi köylerinin nüfusu şöyledir: Kömür 300, Dol 87, Şahmir 97, Hozik 92, Guremilli 178, Yukarı Sakallı 78, Aşağı Sakallı 26, Haşikan 95, Kozan 52, Buvikan 72, Guriverdi 65, Gurikan 159, Terman 223, Narinci 176, Gedik 36.[795]

Kavi aşireti 1577 yılında Elbistan'da ortaya çıkan Şah İsmail ayaklanmasına katılmıştır. Malatya beyine gönderilen fermanda, Kömürlü'nün Şah İsmail'e destek veren toplu-

---

792 Mehmet Ali Ünal, *XVI Yüzyılda Çemişgezek Sancağı*, s.92, 216

793 *Aşiretler Raporu*, s.21. Raporda aşiretin Suriye'deki kollarıyla ilşkisi hakkında ayrıntılı bilgi verilmemiştir.

794 Adnan Işık, *Malatya 1830-1919*, s.247

795 Aynı yapıt, s.313, 318

luklardan olduğu belirtilerek cezalandırılması istenmektedir.[796] Ayrıca, fermanda adı geçen Aşkanlu topluluğu, Malatya'nın Cubas nahiyesindeki Hormengi köyünde Kavi aşiretiyle birliktedir.[797] Fermanda adı geçen öteki topluluklar da Adıyaman yöresindedir.[798] Bunlardan İzolı ve Bezki aşiretleri günümüzde Sünnidir. Rişvan aşiretinin ise bir bölümü Sünnidir. Konuyla ilgili belgelerden birisi şöyledir:

*"Muşarunileyhin kethüdası Pir Ali'ye virildi.*
*Malatya beğine hüküm ki*
*Liva-i mezbura tabi İzolu ve Rişvan ve Eşkanlu ve Solaklu ve Şeyh Hüseyinlü ve Soydanlu ve Eğribüklü ve Adaklu ve Kalaçak ve Bezki ve Çakallu ve Mihriman ve Karasaz ve Kömürlü nam cemaatler, Şah İsmail namına zuhur eden şakiye nezir gönderüb mütabat iderler deyu içlerinden ele getürülüb Dergah-ı Muallama gönderilen Mehmed tazir idüb içlerinden nezir gönderenler kimlerdür ben bilirem dimeğin mezbur Mehmed kayd u bend ile ol canibe gönderilmişdir. Buyurdum ki, vüsul buldukda tehir itmeyüb zikr olunan cemaatlerin içlerinden rafz ve ilhad ile maruf olub şaki-i mezbura sadakat ve nezir gönderenler her kimler ise tamam malumum oldukdan sonra ele getürülüb dahi ahvallerin toprak kadılarıyla hakk üzere tefdiş idüb göresin. Rafz ve ilhadları ve nezir gönderdükleri şerle sabit olursa sicil itdirdükden sonra siyaset itdürüb dahi emrim yerine varduğun yazub bildüresin ve amma bu bahane ile kendü hallerinde olanlara dahl itdirmeyesin."*[799]

---

796 Ahmet Refik, *On Altıncı Asırda Rafizilik ve Bektaşilik*, s.104
797 Refet Yinanç-Mesut Elibüyük, *Kanuni Devri Malatya Tahrir Defteri*, s.95
798 Kalacaklı, Çakal, Rişvan, Çakal, İzol, Solaklı, Bezki gibi topluluklar bunlardandır.
799 Saim Savaş, *On Altıncı Asırda Alevilik*, s.216

## 8. ÜRYAN HIZIR OCAĞI
### (Hıdsor ve Coğraş Aşiretleri)

Adıyaman yöresinde yaşayan ve Kurmanç lehçesiyle konuşan Hıdsor aşireti tümüyle Alevidir. Aşiretin dede ocağı Üryan Hızır, mürşidi Avuçan'dır.[800] Hıdsor'un aslı Hıdırsor'dur ve Kızıl Hıdır anlamındadır. Ocağın ve aşiretin adında Hıdır'ın yer alması, ocak kurucusunun adının 'sosyal' olduğunu düşündürmektedir. Aşiret üyeleri Reşi adını da kullanmakta, Reşi'nin Rışvan olduğunu söylemektedir.

Ocak üyelerinin günümüzdeki yurdu Çelikhan'ın Bulam kasabası ve Balıkburnu köyüdür. Üryan Hızır'ın türbesi Tunceli'nin Pertek ilçesine bağlı Zeve köyündedir. Zamanla buradan ayrılan dedeler, sırasıyla, Kahta'nın Barazi,[801] Adıyaman'ın Kutur ve Azikan köylerini yurt tutup sonunda Bulam'a yerleşmiştir.[802] Zeve, zaviyenin bir başka telaffuzudur. On altıncı yüzyıl Çemişkezek yerleşimlerinde Zeve'nin telaffuzuna en yakın köy adı Zağge'dir. Burası, 1518 yılında 5, 1541 yılında 13 haneli bir yerleşimdir. Kayıtta herhangi bir zaviyeden söz edilmemektedir.[803]

Ocağın şeceresi, daha eski bir belgenin yeniden yazılması suretiyle yirminci yüzyılda Kerbela'da onaylanmıştır. Bu şecereye göre ocak üyelerinin soyu şöyledir:

*İmam Muhammed Bakır, İbrahim, Yahya, Cafer, Selman, Ali, Hüseyin, Üryan Hızır, Muhammet, Hamza, Amidin, Muhammet, Şems, Hüseyin, Muhammet, Cemaleddün, Hacı, Şah Hacı, Zeyd, Muhammed Taki, Ali Naki, Hü-*

---

800 Üryan Hızır ocağının mürşidi olan dedeler, Adıyaman'ın Süsen köyündedir. Bu dedeler 'mürşit vekil' olarak nitelenmektedir.

801 Bu köy günümüzde Sünni olup Raşan aşiretindendir.

802 Dedelerin Bulam'a ilk gelen atasının Hüseyin Ağa olduğu söylenmektedir.

803 Mehmet Ali Ünal, *XVI Yüzyılda Çemişgezek Sancağı*, s.207

*seyin, Abdullah, Hüseyin. Soy, Hüseyin'in, Baba Kasım, Hasen ve Mamed adlı üç oğluyla sürerek günümüze ulaşıyor.*[804]

Şecerede Zeyd'in adı daha belirgin yazılmış ve buraya salavat eklenmiştir. Bu durum, ocak geleneğinde Zeyd'in özel bir yeri olduğu anlamına gelir. Şecereye göre, ocağa ad veren Üryan Hızır, İmam Muhammed Bakır'ın yedinci göbek torunudur. Üryan Hızır için Zeyd'de olduğu gibi herhangi bir vurgu yapılmamış, salavat da eklenmemiştir. Belgedeki Amidin, Şems, Hacı, Şah Hacı, Baba Kasım, Mamed adları dikkat çekicidir ve kuşkusuz ocak üyelerinin ad vurma geleneğiyle daha uyumludur.

Hıdsor aşiretinin en önemli yerleşimi olan Bulam kasabasında Zerban adında bir su kaynağı ve bu su kaynağının yanında Roma döneminden kalma bir kale ve ören yeri vardır.[805] Kuzeyindeki sıradağla ovanın ayırım çizgisinde yer alan Zerban, yol üzerinde olması da dikkate alındığında zaviye için çok uygun bir konuma sahiptir. Bu konumuna karşın, tahrir kayıtlarında Bulam'da zaviye olduğuna ilişkin bir bilgi yoktur.

Geleneksel bilgiye göre Hıdsor aşireti, Rışvan konfederasyonunun bir parçasıdır. Aşiretin günümüzdeki yerleşimleri, Adıyaman'da Pişnik (Durukaynak), Gömikan, Büyük Kırhlı, Küçük Kırhlı, Kışta, Fargı, Kazni, Cınark (Ulubaba), Dikilcik, Dardoğan, Karaağaç, Ordu, Lüt (Doğanlı), Kındırali, Payamlı, Çakal, Ağdikan, Ürgiç, Şıkeft, Gom, Kosiri, Baliban, Börkenek, Beşeri, Külofik (yarı Sünni), Gavi, Susan, Bızrin, Kızılcık, Paşa Mezra (yarı Sünni), Karakoç, Hurimce, Kotur, Aziken, Balıkburnu, Cik (Azikanlı), Dilkiyan, Uzun Ömer, Çamgazi; Gaziantep'te Aşağı Çakal ve Yukarı Çakal;

804 Şecere, ocak üyelerinden Veli Büyükşahin'den alınmıştır.
805 Mustafa Sucu, *Adıyaman İli ve İlçeleri*, s.73

Kahramanmaraş'ta Hıdıran (Yolboyu) ve Hamzıkanlı köyleriyle; Suriye'de Halep-Afrin'e bağlı Mahabet kasabasıdır.[806]

1883 yılı salnamesinde (yıllığında) Hıdsor aşireti, Yerli Hıdsor ve Göçer Hıdsor olarak iki grupta kaydedilmiştir. Yerli olan nüfus 350, göçer olan nüfus ise 250'dir.[807] 1894 yıllığına göre Hıdsor aşireti köylerinin bazılarının nüfusu şöyledir: Recep 105, Azikan 154, Payamlı 6, Paşamezra 18, Baliban 58, Ürgiç 33, Cınark 84, Külofik 119, Dardoğan 41, Büyük Kırhlı 112, Dilkiyan 178, Gömikan 79, Kotur 55, Börkenek 58, Bulam 287, Karakoç 25[808] İngiliz araştırmacı Mark Sykes'e göre yirminci yüzyılın başında Hıdsor (Kadirzor) aşireti altı yüz aileden oluşmaktadır.[809]

Geleneksel anlatıma göre Hıdsor aşireti Dersim'den gelmiştir. Gerçekten de on altıncı yüzyıl kayıtlarında Dersim yöresinde Hızrasur adında bir köy vardır. Köy, 1518'de 13 hane, 1566'da 46 hanedir.[810] Yörede aşiret yurtlarının köy olarak kaydedilmesine bakılırsa burası Hıdsor aşiretinin yurdudur. Ne var ki, Hıdsor aşireti söz konusu yüzyılda asıl olarak Kahta ve Gerger yöresindeydi. Aşiretin buradaki nüfusu 1519'da 21, 1524'te 26, 1536'da 72 hanedir.[811] On altıncı yüzyıl öncesinde konuyla ilgili kayıt bulunmadığından aşiretin Dersim'den mi Adıyaman'a geldiği, yoksa Adıyaman'dan mı Dersim'e gittiği konusunda kesin bir şey

806 Resmi bir kaynağa göre (*Aşiretler Raporu*), aşiret Kürtçe-Kurmanç lehçesiyle konuşmakta olup Hanefi ve Alevi-Kızılbaş'tır. Oysa, Hıdsor aşireti tümüyle Alevidir.

807 Adnan Işık, *Malatya*, s.247

808 Adnan Işık, listeler bölümü

809 Mehmet Bayrak, *İç Toroslarda Alevi Kürt Aşiretler*, s.80-95

810 Mehmet Ali Ünal, *XVI Yüzyılda Çemişgezek Sancağı*, s.210

811 Mehmet Taştemir, *XVI Yüzyılda Adıyaman*, s.117. Aşiret, Hızır Sevrani olarak okunmuştur ki bunun Hızırsoran olduğu açıktır. An, çoğul ya da aidiyet ekidir.

söylenemez. Çünkü, Dersim'de adı geçen Hıdsor, Adıyaman'dan gitmiş de olabilir. Günümüzde Dersim'de Hıdsor aşireti yoktur. Ayrıca, aşiretin Rışvan'dan olması, Dersimden geldiği söylentisine terstir. Çünkü, Rışvan federasyonunun Dersimle bir ilgisi yoktur.

Güneydoğu Anadolu'daki göçebeler için 1536 yılında düzenlenen bir defterde göre Hıdsor aşireti 62 hane ve 19 bennak nüfusludur ve Pir Hüseyin Kethüda yönetimindedir. 1570 yılındaki kayda göre ise aşiret Yakup oğlu Kara Mehmet Kethüda yönetimindedir ve Kahta'nın Riflu, Susyan, Fındık, Kuruçay, Recep ve Kızılca Viran mezralarındadır.[812]

Hıdsor aşireti de Kavi aşireti gibi 1577 yılındaki Şah İsmail ayaklanmasına katılmıştır. Malatya beyine gönderilen fermanda adı geçen Çakal,[813] Adıyaman ve Gaziantep'teki Hıdsorlular olmalıdır. Bunların yaylası, Malatya'nın Haçova köyüydü.[814] Çakal topluluğunun Şarki Amid'de de bir yerleşimi vardı. Yeni-İl'de ise Çakal Demircilü adında bir topluluk vardı.

Diyarbakır yöresindeki Reşi aşireti, Kınık (Finik ), Abdal, Demürci Viranı, Çelebi, Deveci, Kuşdoğan, Çepnilü, Menteş Viranı köylerinde yurt tutmuştu.[815] Buradaki Abdal adı, bir başka yönüyle dikkat çekicidir. On dokuzuncu yüzyılda Adıyaman yöresindeki Çakalların bir kısmı Abdal olarak nitelenmiştir.[816] Çakallının bir kolu Islahiye yöresindeki Güvercinlik nahiyesinin Ağce Taş köyündeydi.[817]

---

812 Mustafa Öztürk, aynı yapıt, s.79, 101. (Yazar, aşireti Hızır Seferli olarak okumuştur.)

813 Ayaklanmayla ilgili bilgi için Kavi Aşireti bölümüne bakınız.

814 Refet Yinanç-Mesut Elibüyük, *Kanuni Devri Malatya Tahrir Defteri*, s.44

815 M. Salih Erpolat, *XVI Asırda Diyarbakır Beylerbeyliğindeki Yer İsimleri*, s.10, 96, 97, 98, 100, 102

816 Adnan Işık, *Malatya*, s.306

817 Refet Yinanç-..., aynı yapıt, s.349

Aşiretin en önemli yurdu olan Bulam kasabasını kuran topluluğun Hacılar olduğu söylenmektedir. On altıncı yüzyılda Pağinik nahiyesinde kayıtlı olan Bulam köyü, 1519'da 13, 1524'te 27, 1530'da 16, 1547'de 35, 1560'ta 40 haneydi. Son sayımda 31 kişilik bir mücerret nüfus dikkat çekicidir. Köyde Korkmaz oğlu Aklam adında bir sipahi vardı.[818] Yörede Hacılar adında bir topluluğa rastlanmamakta, buna karşın, 1560 yılında, Bulam'ın da yer aldığı Pağinik nahiyesinde Hacı Kendi adında bir köyün var olduğu görülmektedir. Bulam'ın mezraları, Aşvar, Yarımca Han, Bacı (öteki adı Uzun Kozluk) ve Ayas'tır. Bulam'da Gevende denen Abdal grupları da vardı. Bunlar yirminci yüzyılda Adana kentine göçmüştür.

Recep, 1547 yılında mezra, 1560 yılında 11 hane 5 mücerret nüfusu olan bir yerleşimdi. Hısn-ı Mansur kazasındaki Pişnik köyü 1519'da 6, 1563'te 11 haneydi.[819] Çakal topluluğu 1519'da 89 hane ve 18 mücerret nüfusluydu. Aşiretin öteki kolları Malatya, Urfa, Antep ve Mardin taraflarındaydı.[820] Gömikan adında iki köy kayıtlıdır. Birincisi 1547 yılında 9 hane, 1560 yılında 19 hane nüfusluydu. İkincisi ise 1524 yılında 4 hane, 1530 yılında 5 hane, 1547 yılında 20 hane, 1560 yılında 15 hane nüfusa sahipti. Her iki köy İç-İl nahiyesindeydi.

Rışvan topluluğu 1563 yılı kayıtlarına göre Meşhedi, Kargılıyüce, Gerani, Hoşter-i Küçük, Güyez, Egdir, Taşbudak, Numan, Bos Viranı adlı yerleşimlerde yurt tutmuştu.[821] Rışvan'ın alt birimleri, Rumiyan, Mansur ve İzdegan-

---

818 Mehmet Taştemir, *XVI Yüzyılda Adıyaman*, s.70; Refet Yinanç-...,, aynı yapıt, s.408-409

819 Mehmet Taştemir, aynı yapıt, s.37-68

820 Aynı yapıt, s.108

821 Refet Yinanç-..., aynı yapıt, s.385, 386, 419, 428, 429, 455, 461, 462. Bunlardan Hoşter-i Küçük ve Güyez'deki Rışvanlar 'Ekrad' olarak nite-

luydu. Kahta ve Besni'de ise 1519-1536 yılları arasında görülmekte olup 10 cemaati vardı. Hızır Sevrani (Hıdsor) bunlardan biriydi.[822]

Üryan Hızır ocağının bir başka merkezi, Erzurum'un Aşkale ilçesine bağlı Hacıhamza köyüdür. Tercan'ın Vartik köyünde de ocak üyeleri vardır. Malatya'nın Arapkir ilçesine bağlı Mutmur (Taşdelen) köyü, Darende ilçesine bağlı Engizek (Ağılbaşı) kasabası ile Sivas'ın Gemerek ilçesine bağlı Alakilise köyünün ve Gürün'e bağlı Kaşköy halkının bir bölümü Aşkale'deki kolun talibidir. Bu kolun talipleri Coğraş aşiretindendir. Coğraş, 'kara göz' demektir. Yozgat'ın merkez ilçesine bağlı Çorak köyünün bir bölümü de Üryan Hızır talibidir. Bunlar, Gemerek'in Alakilise köyündeki Üryan Hızırlılardan kopmadır. Alakilise'deki Üryan Hızır talipleri Engizek'ten gelmedir. Kaşköy halkı da Engizek kökenlidir. Malatya'nın Hekimhan ilçesine bağlı Katil köyünün Dostal mezrasıyla, Bahçedamı ve Akmağara köylerindeki birkaç aile de Coğraşlıdır ve Aşkale'deki dedelerin talibidir. Gürün'ün Konakpınar ve Reşadiye köyleri de Coğraşlıdır.

Engizek kasabası, on altıncı yüzyıldan sonra kurulmuştur. Elazığ'ın Baskil yöresinde bulunan Hardi aşiretinin bir parçasının bu yerleşimi kurduğu söylenmektedir. Hardi, on altıncı yüzyılda Baskil yöresinin en kalabalık aşiretlerindendir. Mutmur köyü on altıncı yüzyıl kayıtlarında geçmektedir.

Erzurum'un Şenkaya ilçesine bağlı Vağaver (Beşpınarlar), İğnaki (Yeşildemet), Nazırvaz (Yazılı) köylerinde yaşayan Zahranlı aşireti de Üryan Hızır ocağının talibidir. Bu

---

lenmiştir. Ekrad, Kürtler demektir. Numan adlı yerleşimde Rışvan ile Kavi aşireti birlikteydi.

822 Mehmet Taştemir, aynı yapıt, s.113, 116, 117

köylerde İmam Rıza ocağı talipleri de vardır. Zahranlılar bu köylere Pertek yöresinden gelmiştir. On altıncı yüzyıl kayıtlarına göre Çemişgezek'in Pertek nahiyesinde Büyük Zahranlı, Vasgird nahiyesinde Küçük Zahranlu adında iki oba vardı. Büyük Zahranlı 1518 yılında 103, 1523 yılında 38, 1541 yılında 119 nefer nüfusluydu. Küçük Zahranlı 1518 yılında 29, 1541 yılında 45 nefer nüfusluydu.[823] Aşiret, 1566 yılından sonra tutulan Çemişgezek defterlerinde yer almamaktadır ki, bu onların Şenkaya yöresine göçmesiyle açıklanabilir. Zahranlıların rehberi Emirler'dir. Zahranlı aşiretinin Pertek'ten önceki yurdu Mardin olmalıdır. Mardin'in Midyat ve Nusaybin ilçelerine bağlı köylerin bir bölümü Zahran aşiretindendir. Bunlar günümüzde Sünni ve Kürt'tür.

## 9. İMAM RIZA OCAĞI ve CANBEK AŞİRETİ

Ocak üyelerinin bir kolu, Sivas'ın Kangal ilçesine bağlı Külekli, Elazığ'ın merkez ilçesine bağlı Şabanlı ve Yozgat'ın Aydıncık ilçesine bağlı Kırtilim köylerindedir. Başka bir kol, Malatya'nın Arguvan ilçesine bağlı Germişi köyünün Emirler mezrasındadır. Emirlerdeki İmam Rızalıların taliplerinin çoğu Türktür.

Birinci kolun taliplerinin tümü Canbek aşiretindendir. Bunlar için Milli (Mille) adı da kullanılmaktadır. Kurmanç lehçesiyle konuşan Canbek aşiretinin on altıncı yüzyıldaki yurtları Harput'un Baskil yöresinin Fırat kesimi ve Diyarbakır'ın güneyiydi.[824] 1680'lerde Harput'tan ayrılan Canbeklilerin bir kolu Kahta, Gerger ve Malatya üzerinden Kangal yöresine yerleşmiştir. Bunlardan ayrılan bir kol, Yozgat'ta

823 Mehmet Ali Ünal, *XVI Yüzyılda Çemişgezek Sancağı*, s.207, 216
824 Mehmet Ali Ünal, *XVI Yüzyılda Harput Sancağı*, s.87

15 köy kurmuş, bir kısmı da Amasya Çorum ve Tokat'ın köylerine yerleşmiştir.

1697 tarihli bir yazıda Canbeklilerin çok eskiden beri Diyarbekir toprağında oturduğu, 1692 yılından itibaren yerleşikliği bırakarak Adıyaman ve Divriği yörelerine geldiği belirtilerek bunların Rakka'ya ya da Hama'ya sürülmesi istenmektedir:[825]

Canbek, Kürt aşiretlerinin bir federasyonudur. Cihanbeyli olarak da anılan bu federasyon, Diyarbakır, Konya, Muş, Erzincan, Sivas gibi yörelere dağılmış kalabalık bir topluluktur. Dirijan, Balyan, Zerkan, Herdi gibi Kürt aşiretleri de kendilerini Canbek'ten saymaktadır.[826]

Aşiretin adının anlamı ve kökeni bilinmemektedir. Baalbek ve Şenbek gibi özel adlarla uyaklı olmasına bakılırsa Suriye ya da Irak'taki bir yer adı olmalıdır. Baalbek Suriye'de, Şenbek ise Irak'tadır. Nitekim Canbeklilerden derlenen bilgiye göre aşiret Suriye'den, Harput'a gelmiştir.[827]

Ocağın Canbek aşiretine mensup yerleşimleri şunlardır: Yozgat'ın Aydıncık ilçesine bağlı Güroğlu Kışlası, Benlioğlu Kışlası, Sakızlık Kışlası, Toraman Kışlası, Aşağı Kuyucak, Solağın Kışlası, Dirgenli, Kırmoluk Kışla, Üzümlük Kışla, Kırtilim, Doğanoğlu Kışla, Kırtilim Kışla, Kuyu Kışla, Kıyı Kışla; Amasya'nın Kuyuma;[828] Zile'nin Küçükaköz; Arda-

825 Necdet Sakaoğlu, *Köse Paşa Hanedanı*, s.39, 295-296

826 Osmanlı kayıtlarına göre de Herdi ve Direjan gibi aşiretler Canbeklidir. (Cevdet Türkay, *Osmanlı İmparatorluğunda Oymak Aşiret ve Cemaatler*, s.566, 567)

827 Salahaddin Bekki, *Pir Davut Türbesi Örneğinde Alevilerde Su, Ateş, Kurban ve Ağaç Kültü*, HBV, sayı: 45, s.93-101 Bilgi, Elazığ'ın Keban ilçesine bağlı Birvan (Ulupınar) köyündeki Canbeklilerden derlenmiştir.

828 Kaynak kişi: Ocak taliplerinden ve Canbek aşiretinden Hasan Babayiğit. Yozgat'taki Canbek köylerinden Kürtbakır, Yenice, Dereçiftlik, Badigin, Kuzgun ve Kuşsaray Sünni mezhebindendir. Bunların daha önce Alevi olduğuna ilişkin yaygın bir söylenti vardır.

han'ın Göle ilçesine bağlı Yeniköy; Sivas'ın Kangal ilçesine bağlı Davutoğlu, Pınarözü, Külekli, Karamehmetli, Kabakçevliği, Killik, Karagöl, Gebelikatran, İğdeli, Minarekaya, Kırlangıç, Sultanpınarı, Kapıkaya, Kürkçü ve Diboğlu mezraları,[829] Elkondu, Güllüce, Halilbey, Irmaç, Korubaşı, Çamurlu, Sırçalı, Taşgeçit köyleri;[830] Çorum'un Mecitözü ilçesine bağlı Kayıköyü, Çorum'un Ortaköy ilçesine bağlı Kuyucak, Cevizli; Erzurum'un Hasankale ilçesine bağlı Homigi, Göle, Yeniköy, Kalecik ve Gülistan; Elazığ'ın Baskil ilçesine bağlı Berata ve Birvan; Erzincan'ın Tercan ilçesine bağlı Kötür

Malatya'nın Battalgazi ilçesine bağlı Atabey, Yazıhan ilçesine bağlı Eğribük köyünün bir bölümü, Arguvan ilçesine bağlı Morhamam köyünün bir bölümü de İmam Rıza ocağının talibidir. Ancak bu grup Canbek aşiretinden olmadığı gibi Kürt değil Türk'tür. Bu grubun dedeleri, Arguvan'ın Germişi (Ermişli) köyüne bağlı Emirler mezrasıdır. Atabey, Eğribük ve Morhamam köyleri on altıncı yüzyıl kayıtlarında adı geçen büyük köylerdendir.

Bir başka adı Mahşer olan Atabeğ köyü, 1520'de 33, 1560 tarihinde 92 neferan nüfusluydu. Nur Hamam olarak kayıtlı Morhamam köyü 1520 yılında 61, 1530'da 63, 1547'de 70, 1560'ta 87 neferan nüfusludur. Eğribük köyü, 1520'de 31, 1530'da 40, 1560'ta 64 neferanlıydı.[831] On altıncı yüzyıl kayıtlarına göre Birvanlı köyünde Şeyh Şadi adında bir zaviye vardır. Öteki adı Sün-Kürd olarak kayde-

---

829 *Aşiretler Raporu*, s.279

830 Mamo Baran, *Koçgiri*, s.84-85

831 Göknur Göğebakan, *XVI. Yüzyılda Malatya Kazası*, s.208, 231, 232. 1560 yılında yapılan tahrirde bu köylerdeki ad listeleri için bkz., Hamza Aksüt, *Anadolu Aleviliğinin Sosyal ve Coğrafi Kökenleri*, ilgili bölümler

dilen bu köyde[832] Pir Davud ve Şeyh Şadi türbeleri vardır.[833] Sün köyünün Avuçan ocağının merkezlerinden biri olduğu dikkate alınacak olursa, İmam Rıza ocağıyla Avuçan ocağı arasındaki ilişkinin çok eskiden beri varlığına hükmedilebilir.

Erzurum'un Şenkaya ilçesine bağlı Vağaver (Beşpınarlar), İğnaki (Yeşildemet) ve Nazırvas (Yazılı) köylerinin halkının bir bölümü İmam Rıza ocağı talibidir. Nazırvas'ta İmam Rızalılar, Vağaver'de Üryan Hızırlılar çoğunluktadır. Aslında bu köylere Zahranlı denmektedir. Zahranlı on altıncı yüzyıl ortalarına kadar Pertek'te yaşayan bir aşirettir. Ancak, konumuz olan İmam Rıza ocağı taliplerinin dedeleri Kangal yöresinden gelmektedir ki, bu onların Zahran aşiretinden olmayıp Canbek aşiretinden olduğunun belirtisidir. Bu köylerdeki rehber ocağının adı Şeyh Davud'dur. Bu ad, Canbek aşiretinden olan Kangal'ın Davutoğlu köyüne ad veren sülaleyi ve Canbek aşiretinin en eski köylerinden olan Elazığ'a bağlı Birvanlı köyündeki Pir Davud ziyaretini hatırlamaktadır.

Pötürge'nin Hüsükuşağı (Gündeğer) köyünde İmam Rızalı dedeler ve talipleri vardır. Dedeler, Arguvan'ın Mineyik köyündeki Avuçanlılara bağlıdır.[834]

## 10. HUBYAR OCAĞI ve SIRAÇLAR

Tokat, Sivas, Amasya, Yozgat ve Samsun yörelerinde talibe sahip olan bu ocağın merkezi, Tokat'ın Almus ilçesine bağlı Hubyar köyüdür. Ocağın tekkesi de bu köydedir.[835]

---

832 Mehmet Ali Ünal, *XVI Yüzyılda Harput Sancağı*, s.219
833 Salahaddin Beki, aynı yazı
834 Nejat Birdoğan, *Anadolu ve Balkanlarda Alevi Yerleşmesi*, s.145
835 Cenksu Üçer, *Tokat Yöresinde Geleneksel Alevilik*, s.191

Hubyar ocağının piri Üryan Hızır'dır. Ocak üyelerine göre, fırına giren Hubyar Abdal, Üryan Hızır'ın yardımıyla kurtulmuş ve ona mürit olmuştur.[836] Bu durum, Hubyar ocağının kurucusu ile Üryan Hızır'ın aynı ortamda yaşadığının bir belirtisidir. Üryan Hızır ocağının bilinen en eski yeri Tunceli'deki Zeve köyüdür. Durum böyle olunca Hubyar'ı, Tokat yöresinden daha doğuda aramak gerekir. Ne var ki, Tunceli yöresinde Hubyar'a ait bir söylenti, ziyaret ya da herhangi bir öge belirlenememiştir. Üstelik, Üryan Hızır ocağına bağlı talip topluluklar Kürtçe'nin Kurmanç lehçesiyle konuştuğu halde Hubyar'a bağlı talip toplulukların tümü Türkçe konuşmaktadır.[837]

1340 tarihli olduğu söylenen şeceresine göre Hubyar ocağının kurucusu Ayni Hatun oğlu Seyit Ali'dir. On iki İmam'dan Musa Kazımla ayrılan soy, İmam Ali Ekber, Seyit İbrahim, Seyit Cihangir, Abdülcebbar, Nasır, Seyit İbrahim, Seyit Musa, Seyit Kalender ile Seyit Ali'ye ulaşmaktadır. Bu durumda Hubyar ocağını Musa Kazımlı saymak gerekir. Hubyar ocağının coğrafyasında etkin olan Ali Seydi ocağının da Musa Kazımlı olması ve kurucularının ad benzerliği dikkat çekicidir.

Hubyar ocağının en kalabalık talip grubu Sıraç topluluğudur. Sıraçlar, kapalı bir topluluk olarak bilinmektedir. Sıraç, Arapça'da 'ışık' anlamındadır. 1530 yılı tahrir kaydında Artukabad (Artova) yöresinde 'Serraclu cemaati bölüğü' olarak yer alan topluluk Sıraçlar olabilir. Ayrıca Zile kazasında Serrac adında bir köy kayıtlıdır.[838]

---

836 Ali Kenanoğlu-İsmail Onarlı, *Hubyar Sultan Ocağı ve Beydili Sıraç Toplulukları*, HBV, sayı: 23, s.42

837 Sıraçların kendi aralannda konuştuğu gizli bir dili olduğu söylenmekteyse de bu dil, 80-100 sözcüklü bir yapıdır.

838 *387 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Karaman ve Rum Defteri*, cilt: II, s.83, 126

Ocağın talip yerleşimleri şunlardır: Tokat-merkez ilçede: Ahmetalan, Ballıdere, Kemalpaşa, Kocacık, Nebiköy, Oğulcuk, Karakaya, Şehitler, Şenköy;

Almus'ta: Armutalan, Çamdalı, Dereköy, Durudere, Gevrek, Hubyar, Kapıcı, Kınık, Sahilköy, Salkavak

Artova'da: Bebekderesi, Evlidere, Gümüşyurt, Poyrazalan, Yenice,

Erbaa'da: Sokutaş,

Niksar'da: Haydarbey, Kumçiftlik, Yolkonak,

Pazar'da: Dereçaylı, Tepeçaylı,

Reşadiye'de: Esenköy, Abdurrahmanlı, Öküzlü,

Turhal'da: Ağcaşar, Çaylı, Eriklitekke, Hasanlı, Kızoğlu, Ormanözü, Samurçay, Ulutepe, Yeniceler, Yeşilyurt, Karagözgöllüalan,

Zile'de: Çapak, Çayırköy, Kervansaray, Sofular, Yalnızköy, Yaylayolu, Armutalan, Çamdere, Elmacık, Gölcük, Kuruçay, Üçkaya, Yaylakent, Acısu, Alihoca, İmirdolu, Karacaören, Karşıpınar, Kuzalan, Uzunköy, İğdir,[839]

Şarkışla'da: Saraç

Yıldızeli'de: Topalyurdu ve Yağlıdere

Amasya'da: Akpınar, Çekenoğlu Çiftliği, Davuteli, Fittöğ, Göğnücük, Göller, Güllüce, Hayradın, Karaçavuş, Kayı, Kiliseköy, Kurtköy, Kürtköy (Meşeli Çiftliği), Meşepınarı, Uygur, Yakup.

Yozgat'ta: Babalı, Danyagecesi, Darıcı, Deremum, Dereyazı, Emirler, Esevakı, Kababel, Köçeğinkömü, Sarıköy, Sarımbey, Söğütözü, Veliöldüğü, Yassıhöyük, Çakır

Çorum'da: Akçalı , Başköy, Bebük, Çobandivanı, Divanköyü, Hayradın, Söğütlü, Tutluca, Yoğunpelit

Samsun'da: Emenli, Karamustafa, Sivaslılar, Uhut[840]

---

839 Cenksu Üçer, aynı yapıt, s.206-224

840 Ali Yaman, *Kızılbaş-Alevi Ocakları*, s.114-115

Erzurum'da: Badıcıvan (Esendere), Taftikir (Savatlı), Kızılveren (Kızılören),

Ocağın merkezi olan Hubyar köyü, on altıncı yüzyıl ve öncesinde Değeryer köyünün bir mezrasıydı. Mezranın adı Gürgençukuru'ydu. 1520 tarihli tahrir defterinde bu mezrada Yar Ahmed oğlu Hubyar Derviş'in adı geçmektedir. 1554 tarihli defterde ise Hubyar Derviş'in baltasıyla ormandan yer açarak zaviye kurduğu belirtilerek açtığı yerin kendisine mülk olarak verildiği yazılıdır. 1574 tarihli deftere göre Gürgençukuru, Hubyar Derviş oğlu Mustafa ile birlikte Ali oğlu Cafer ve Erdoğan'ın ailelerinden oluşan bir yerleşimdir.

1718 tarihli bir belgede bile yerleşimin adı Gürgençukuru'dur. 1850 yılındaki belgede ise köyün adı Hubyar'dır. Bu belgede Dedeşoğlu, Kabakoğlu, Atmacaoğlu, Culfaoğlu, Bektaşoğlu, Arslanoğlu gibi sülale adları geçmektedir ki, bunlar aslında ünlü birer oba adıdır.[841] Bunlardan Dedeşli, Şeyh İbrahim ocağının en önemli talip topluluklarındandır ve Çorum'dadır. Arslanoğlu ise Dede Garkın'a bağlı obalardandı.

Ocağa bağlı talip köylerden Ahmetalan, Karakaya, Gevrek, Kınık, Çayköy, Hasanlı, Kızoğlu, Çayırobası, Sofular, Yalnızağaç, İğdir ve Yağlıdere ile Çorum'daki Divan köyleri 1530 yılı kayıtlarında geçen yerleşimleridir.[842] Bu köylerin çoğunda yalnızca Hubyar ocağı talipleri vardır. Dolaysıyla, Hubyar ocağına bağlı köylerin büyük bölümü on altıncı yüzyıldan önce kurulmuştur. Yalnızağaç'ta bir de zaviye vardır.

Hubyar ocağı on dokuzuncu yüzyıl sonlarında bazı kol-

841 Ali Kenanoğlu-İsmail Onarlı, aynı yazı

842 *387 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Karaman ve Rum Defteri*, cilt: II, s.107-130

lara ayrılmıştır. Bunlar, Anşa Bacılı, Sırrıcı, Rüstem Ağalı, İbrahim Ethemli gibi adlarla anılmaya başlamıştır.[843]

Alevi ocaklar içinde en ilginç ad olan Hubyar'ın etimolojisi de merak konusudur. Araştırmacılara göre bu ad Farsça 'güzel yar' anlamındadır. Hıristiyan misyonerler ise Hubyar'ın bir Hıristiyan adı olduğunu savunmaktadır. Örneğin, bir misyonerin 1904 yılında kaleme aldığı yazıda Tokat kentinin yakınındaki bir tekkede yaşayan Şeyh Hubyar'ın aslında bir Hıristiyan olduğu, Osmanlı hükümetinin onu bir Müslüman şeyhi olarak tanıdığı, ancak, tekkeye daha önce sağlanan yardımı kestiği bilgileri yer almaktadır.[844] Yazarın bu görüşlerinin gerçekle bir ilgisi yoktur.

On altıncı yüzyılda Tokat için tutulan defterlerde, seyrek de olsa, Hubyar adına rastlanmaktadır. Tekkenin bulunduğu yörede yer alan Değeryer köyünde Yar Ahmed oğlu Hubyar ve Yar Ahmed oğlu Hubyar Derviş, Şeyhlü köyünde Hubyar oğlu Mehmed adlı kişiler kayıtlıdır. Değeryer köyü günümüzde Sünni'dir. Şeyhlü köyü günümüze ulaşmamıştır. Defter kaydına göre Hubyar Derviş, Gürgençukuru denen yerde baltası ile yer açıp bir tekke yapmıştır.[845]

Hubyar, asıl olarak, Mezopotamya yöresindeki geleneksel adlardandı. Örneğin, 1568 yılı defterine göre Diyarbakır kentindeki Şemsilerde sıkça rastlanan adlardandır.[846]

---

843 Ali Yaman, aynı yapıt, s.113; Cenksu Üçer, aynı yapıt, s.191-194

844 M. F. Gernard, *Küçük Asya'da Bir Dini Tarikat: Kızılbaşlar*, çev: Devrim Bayrak, in Mehmet Bayrak, *Alevilik ve Kürtler*, s331

845 Ali Kenanoğlu-İsmail Onarlı, aynı yazı. Kenanoğlu ve Onarlı, Değeryer köyünün ve çevresindeki köylerin eskiden Alevi olduğu hakkında söylentiler derlemişse de bunun doğru olması zayıf bir olasılıktır. Çünkü Değeryer köyünün on altıncı yüzyıldaki ad listesinde Alevi ad vurma geleneğine aykırı olarak iki Bekir adı vardır.

846 Örneğin, 1568 yılında Diyarbakır kentinde (Amid) yaşayan Şemsiler içinde Abdullah oğlu Hubyar, Yunus oğlu Hubyar, İsa oğlu Hubyar, Haçük'ün torunu Hubyar, Arslan oğlu Hubyar, Mıgırdıç oğlu Hubyar, Zer-

Aynı kentte Hıristiyanların ad vurma geleneğinde de Hubyar adına rastlanmaktadır.[847] Daha seyrek olarak, Müslüman köylerde de bu ad yer almaktadır.[848] Bu adı Müslüman Kürtler de kullanıyordu.[849]

Şemsilerin bir bölümü, baskılar sonucu Diyarbakır'dan, Tokat ve Merzifon yörelerine kaçmıştı.[850]633 Tokat ve Merzifon yörelerinin ise Hubyar ocağının yurdu olması, konuyu son derece ilginç kılmaktadır.

Hubyar ocağının talibi olan Karaçor topluluğu da Mezopotamya kökenlidir. Diyarbakır tahririnde Karaçor adında bir mezra vardır. Mezrada Kamışlı köyü halkı tarımla uğraşmaktadır.[851] Osmanlı belgelerinde Diyarbekir, Palu, Siverek, Erzurum ve Bozok'ta kayıtlı olan Karaçor topluluğu

---

ke oğlu Hubyar, Aziz Hubyar, Mirek oğlu Hubyar, Ayvaz oğlu Hubyar, Atab Şeh oğlu Hubyar, Kireküs oğlu Hubyar adları vardı. (Muzaffer Arıkan-..., *Diyarbekir Vilayeti Mufassal Tahrir Defteri*, s.53)

847 Hubyar, Hıristiyan halkın ad vurma geleneğinde de yer alıyordu. Amid kentindeki Mirhan oğlu Hubyar, Mirek Hubyar, Abdulahad oğlu Hubyar, Karagöz oğlu Hubyar, cullahlık yapan Hubyar, Hubyar oğlu Devli Han, ok üretimiyle uğraşan Hubyar, Hubyar Gül Beyi oğlu Asvador, terzi Hubyar oğlu Asvador, Kirkör Hubyar, cullah Habib oğlu Hubyar, Hubyar oğlu Kesber adları bu durumun örnekleridir. Hıristiyan köylerdeki Budak Hubyar, İvanis Hubyar, Hubyar oğlu Tanrıvermiş, Bogos Murad oğlu Hubyar, Hubyar Murad adlarını bu kapsamda sıralayabiliriz. (Muzaffer Arıkan-..., aynı yapıt, s.112, 163, 178)

848 Örneğin, Kırk Ab köyünde Hubyar oğlu Ümmet, Develü köyünde Hubyar Şah Ali ve Hubyar oğlu Mehmed adları kayıtlıdır. Karaçiyan topluluğunda ise Şahverdi Hubyar ve Maksud oğlu Hubyar adları kayıtlıdır. (Aynı yapıt, s.98, 106, 151)

849 Dellügan topluluğunda Hubyar Ömer, Ömer oğlu Hubyar, Karaman oğlu Hubyar. Örneğin, Kerkük livası defterindeki lişi adlarından bir Hubyar Beğlü-ü Kürd'dür. (*111 Numaralı Kerkük Vilayeti Mufassal Tahrir Defteri*, s.161)

850 *Polonyalı Simeon'un Seyahatnamesi*, çev: Hrand D. Andreasyan, s.100

851 Muzaffer Arıkan-..., aynı yapıt, s.299

Kürt olarak nitelenmiştir.[852] Karaçorların büyük bölümü İran'dadır.[853]

## 11. SULTAN SİNEMİL OCAĞI

Ocak üyeleri Kahramanmaraş, Erzincan ve Elazığ'dadır. Kahramanmaraş'takiler, Elbistan ilçesine bağlı Kantarma ve Gücük, Pazarcık ilçesine bağlı Maksutuşağı ve Bozlar köylerindedir. Erzincan'dakiler, merkez ilçeye bağlı Vağaver, Kemah ilçesine bağlı Nadaroğlu (Dereköy) ve Apuşta (Aksakal) köylerindedir. Elazığ'dakiler Keban'a bağlı Bayındır köyündedir.[854] Ocağın mürşit kolu Arguvan'ın Mineyik köyündeki Avuçanlılardır.[855]

Sultan Sinemil, 'Sinemil'in sultanı' anlamında sosyal bir addır. Geleneksel bilgiye göre Sultan Sinemil'in dört oğlu olmuştur: Kalender, Nadar, Aziz ve Şems (ya da Haydar). Erzincan'daki dedeler Nadar'ın soyundandır. Öteki üç kardeşin soyu Elbistan yöresine gitmiş, bunlardan Kalender'in soyu dedelik görevini üstlenmiştir. Kalenderin soyuna Bavan (Babalar) denir. Bavan dört koldur: Dedan, Dalli (Deliluşağı), Kalan (Kalolar) ve Memikan. Dedan kolu da dörde ayrılır. Bunlardan Bektaşan, Kantarma köyündeki en önemli dede ailesidir ve 'mal-e dede' (dede evi) olarak bilinir. Rehberlik görevi ise Memikan'dadır.[856]

Nadar'ın soyu Erzincan'dadır. Aziz'in soyu Pazarcık yöresindedir ve aşiretin ağa grubudur. Pazarcık ve Elbistan

852 Cevdet Türkay, *Osmanlı İmparatorluğunda Oymak Aşiret ve Cemaatlar*, s.466

853 Rafael Blaga, *İran Halkları El Kitabı*, s.309

854 Ayfer Karakaya-Stump, *Sinemilliler: Bir Alevi Ocağı ve Aşireti*, Kırkbudak dergisi, sayı:6

855 Nejat Birdoğan, *Anadolu ve Balkanlarda Alevi Yerleşmesi*, s.127

856 Ayfer Karakaya, aynı yazı

yöresindeki Haydaran ve Şemsikan adlı toplulukların da Sinemil'in oğlu olan Haydar ve Şems'ten türediği söylenmekteyse de bu konuda görüş birliği yoktur.[857]

Ocağın Erzincan kolundan derlenen bilgilerle Elbistan yöresinden derlenen bilgiler arasında bazı farklar vardır. Erzincan'dakilere göre Sultan Sinemil'in Kalender, Nadar, Aziz, Süleyman ve Ahmet adlı beş oğlu vardır. Nadar, Süleyman ve Ahmet'in soyu Erzincan'dadır. Kemah'ın Nadaroğlu köyündeki bir grup, yaklaşık yüz elli yıl önce Elazığ'ın Bayındır köyüne yeleşmiştir.[858]

1919 yılında İngiliz binbaşı Noel'e bilgi veren Pazarcık'taki Sinemilliler ise bunlardan farklı olarak, Bilale Raş (Kara Bilal) adlı atalarının Harput'tan bir düzine aile ile Pazarcık yöresine göçtüğünü söylemiştir.[859] Öte yandan Divriği'nin Çamşıhı yöresinin bir adı da Senemen yazısıdır ki, burası Sinemil aşiretinin yaylası olmalıdır.

Sinemil, Kahramanmaraş, Malatya, Erzincan, Elazığ, Kayseri ve Sivas yörelerinde talibi olan bir ocaktır. Ocağın kurucusu olan Sultan Sinemil'in türbesi Elazığ'a bağlı Keban ilçesinin Piran yöresindeki Akgömlek köyündedir. Ocak üyelerinin tümü ilk yurtlarının Piran yöresi olduğunu söylemektedir. Gerçekten de on altıncı yüzyıl kayıtlarına göre bu yöredeki Zaviyecik köyünde Piran adında bir zaviye vardır. Bu zaviye Sinemil ocağına ait olmalıdır. Zaviyecik köyünün nüfusu 1518 yılında 18, 1523 yılında 33, 1566 yılında 62 hanedir.[860]

Sultan Sinemil, 'Sinemil'in sultanı' anlamında sosyal bir addır. Günümüzde hem aşiret hem dede ocağı olan Sine-

857 Aynı yazı
858 Kaynak kişi: Nadar kolundan Muharrem Ercan dede
859 Mehmet Bayrak, *İçtoroslarda Alevi Kürt Aşiretleri*, s.191
860 Mehmet Ali Ünal, *XVI Yüzyılda Harput Sancağı*, s.84, 235

mil'in kökeni ve anlamı üzerine birçok görüş vardır. Geleneksel anlatıma göre sözcüğün kökeni mezar anlamındaki sin'dir. Sinemil ise 'mezardan gelenler' anlamındadır.[861] Sinemil, sin-e-mil biçiminde ale alındığında mil'in kolu anlamındadır. Mil ise Milli aşiretinin kısaltılmışıdır. Sin, kol anlamındadır. Buna göre Sinemil, Milli aşiretinin bir koludur.

Aşiretin kökeninin Milli olduğuna ilişkin farklı bir açıklama daha vardır. Bazı aşiret üyelerinin savunduğu bu görüşe göre, aşiret Sinan adında birinden türemiştir. Sinan adı kısalarak sin'e dönüşmüş, sonuna Milli'nin gelmesiyle 'Millili Sinan' anlamında Sinemilli adı oluşmuştur. İngiliz devlet adamlarından bir araştırmacı da Sinemil aşiretini Milli aşiretinin bir kolu olarak ele almıştır.[862]

Sinemil adının Sinemen biçiminde de söylendiğini biliyoruz. Sinemen, Sinemler anlamındadır ve sözcüğün kökü Sinem'dir. Bu olasılıkta ilginç bir köken ortaya çıkmaktadır. Harran kentinin dışındaki Kada denen kült merkezinde Sanamu'l-Ma adlı bir tanrı vardı.[863] Su tanrısı anlamındaki bu adın kökeni Sanam'dır. Sanam'ın sonuna an aidiyet ekinin gelmesi ve kalın ünlülerin incelmesiyle Sinem-en adı ortaya çıkmış olabilir.

Bütün bunlar bir yana, Sin kökünün Piran yöresiyle ilgisi açıktır. Sinemil'in bağlı olduğu Avuçan ocağının merkezi bu yöredeki Sün köyüdür. Sün köyü, on altıncı yüzyılda

---

861 İngiliz binbaşı Noel'e bilgi veren Sinemilliler bu adı şöyle açıklamıştır: "Harput yöresinde gebe bir genç kızı canlı olarak sin'e (mezara) gömdüler. Genç kız sinde doğurdu. Yoldan geçen bir anneyi ve bebeği kurtardı. Bebeğin soyundan gelenlere Sinemilli dendi. (Ayfer Karakaya, aynı yazı; Mehmet Bayrak, aynı yapıt, s.79)

862 Mehmet Bayrak, aynı yapıt, s.36

863 Şinasi Gündüz, *Anadolu'da Paganizm*, s.104. Ma, su demektir. Sanam ise tanrı ya da idol anlamında olmalıdır.

864 Mehmet Ali Ünal, *XVI Yüzyılda Harput Sancağı*, s.165

Sin-o-Kürd ve Sin-o-Türk olarak kaydedilen iki köyün birleşimidir ve burada da bir zaviye kayıtlıdır.[864] Sin-o-Kürd, 'Kürtlerin sini' ve sin-o-Türk ise 'Türklerin sini' anlamındadır. Sinemil adı bu bağlamda ele alındığında (sin-e-mil), 'Mil'in sini' anlamı elde edilmektedir. Mil ise Milli'nin kısalmışıdır. Dolaysıyla, Sinemil adı, 'Milli aşiretinin sini' anlamında olabilir.

Sin sözcüğünün anlamı da başlı başına bir konudur. Sin, Mezopotamya inançlarında Ay tanrısıdır. Ocak üyeleri ise bu sözcüğü Sinan'ın kısalmışı ya da Türkçe'deki sin ile açıklamaktadır.[865]

Sinemil'in ocak adı mı yoksa aşiret adı mı olduğunu belirlemek güçtür. Şıhraşan, Alhas, Atma ve Kürecik gibi aşiretlerin bu ocağa bağlı olmasına bakarak Sinemil'in bir ocak adı olarak ortaya çıktığı, ocağın talibi olan toplulukların da zamanla bu adla anılmaya başlamasıyla büyük bir aşirete dönüştüğü söylenebilir. Sinemil de dahil bu aşiretlerden Atma ve Bayram Gazili dışındakilere on altıncı yüzyıl belgelerinde rastlanmaması bunların daha sonra aşiret haline geldiğini göstermektedir. Hatta, Sinemil'in çekirdeğinden sayılan Şıhraşan ve Bayram-Gazili gibi toplulukların eskiden beri bu aşiretten olup olmadığı tartışma konusudur.

Aşiretin Milli ile ilgisine vurgu yapılması, ocak üyelerinin eski yurdu olan Harput yöresinde bu aşiretin izlerini arama gereğini ortaya koymaktadır. On altıncı yüzyıl kayıtlarına göre Milli aşireti, Elazığ'daki Gölcük gölünün güneyinde ve Çemişkezek yöresindeki 11 köyde yurt tutmuştu.[866]

---

865 Pazarcık yöresinde 2003 yılında yaptığım görüşmeler

866 Mehmet Ali Ünal, *XVI Yüzyılda Çemişgezek Sancağı*, s.213-214; aynı yazar, *XVI Yüzyılda Harput Sancağı*, s.236. Millü köyü Behrimaz nahiyesindeydi.

Sinemil aşiretinin Keban'dan Maraş yöresine ne zaman geldiğini belirlemek güçtür. Ocağın elindeki 1710 tarihli bir belgede Keban'daki Piran köyünden Maraş'a göçen kişilerden söz edilmektedir.[867] Demek ki, Sinemil ocağı üyeleri en azından on yedinci yüzyıl sonlarında Maraş yöresindedir. Ancak, aşiretin bu yüzyıldan çok öncesinde Pazarcık yöresine geldiğini var saymayı gerektiren bilgiler de vardır. Örneğin, 1919 yılında İngiliz binbaşı Noel'e bilgi veren Sinemilliler, altı yüzyıl önce Harput'un gümüş madenlerinden Pazarcık'a göçtüklerini söylemiştir ki, bu zaman dilimi on dördüncü yüzyıla denk gelmektedir.[868]

1838 yılında Pazarcık ovasından geçen Moltke, Sinemini aşiretini ilkönce Türkmen olarak nitelemiş, ancak, daha sonra aşiret ağasını Kürt beyi, aşiret üyelerini ise Kürt olarak nitelemiştir. Aşiret ağası, güzel kır sakallı, saygı veren bir görünüşe sahip, sade kılıklı birisidir ve beş yüz ailenin beyidir. Osmanlı hükümeti onun aşiretinin iç işlerine karışma yetkisine sahip değildir. Suçluları aşiret meclisi yargılar.[869]

Sinemil ocağı konusundaki ana problem, bu ocağa bağlı olanların tümünün Sinemil aşiretinden olmamasıdır. Malatya ve Kahramanmaraş'taki Atma, Malatya'daki Küreçik, Kahramanmaraş'taki Alhaslı aşiretleri de Sinemil ocağının talibidir. Kahramanmaraş'taki Sinemil aşiretinin Şıhra-

867 Alemdar Yalçın-Hacı Yılmaz, *Şeyh Hasan Ocağı ve Sineminli Oymağı Üzerine Yeni Bilgiler*, HBV, sayı: 30. Bu kişiler Veli oğlu Molla Ali ve Abbas oğlu Nasır'dır.

868 Ayfer Karakaya, aynı yazı. Gümüş Madeni olarak söz edilen yer Keban Madeni'dir, yani Keban yöresidir. 1725 yılında açılan maden işletmesinden ötürü buraya Keban Madeni denmeye başlamıştır. (Fahrettin Tızlak, *Osmanlı Döneminde Keban-Ergani Yöresinde Madencilik*)

869 Helmuth von Moltke, *Moltke'nin Türkiye Mektupları*, s.191

şan adında bir kolu vardır ve bu kolun tümü taliptir. Şıhraşan, Karaşıhlı anlamındadır.[870]

Yirminci yüzyıl başında araştırma yapan Mark Sykes'e göre Sinemilli aşireti 2.500 çadırlık bir nüfusa sahiptir.[871]

Ocağın talipleri şu yerleşimlerdedir: Sarız'da, Dallıkavak, Tavla; Pınarbaşı'nda, Eskiyassıpınar; Göksun'da, Kızılcıksuyu, Türkoğlu'nda, Küpeli, Urumoğlu, Minehöyük, Küpelikız (Zinikan), Çokyaşar (Hıdıkan), Çiğil ve Kelan; Pazarcık'ta, Başpınar, Bozlar (Gonik), Bayırlı (Kulyan), Küçük Öngüt (Milan), Aşağı Soku (Aşağı Milyanlı), Hamutlar, Zeynepuşağı (Zinikan), Emiruşağı, Alibeyuşağı, Karaağaç (Esmepur), Oruçlar, Payamlıbağ, İlyaslar, Mustolar, Çiçekalanı, Çamlıca, Nasırlı, Aşağı Kocolar, Yukarı Kocolar, Armutlu, Söğütlü, Davutlar, Gökpınar (Demirciler), Aşağı Demirciler, Seyrantepe (Topaluşağı), Maksutuşağı, Karahasanlı, Halkaçayır (Sofuyan), Akdemir (Yukarı Pulyanlı, Aşağı Pulyanlı, Yolboyu (Hıdıranlı), Bölükçam (Yukarı Dehliz), Orta Dehliz, Aşağı Dehliz, Selmanpak, Çoşmanlar, Alibeyuşağı, Çatalhöyük, Çöçelli, Kelibişler (Kelan), Cennetpınarı, Bayramgazi (Şahkulyan), Çakmak, Sivricehöyük (Urumoğlu), Çınarlı, (Yukarı Terolar), Narlı, Hamzıkanlı, Şallıuşağı (Şallıyan), Hıdırlar (Hıdıran), Kıllıvelolar (Welpirçikan) ve Abbasiye; Elbistan'da, Malap (Bakış), Soğucak (Marikan), Ağcaşar, Küllü, Hançıplaklar, Mirali, Daşlık, Nergele, Ambar, Çiftlik, Alçiçek, Özcan (Karaçar), Zerdekeş, Derbent, Kamışlı, Köşk, Yılanovası, Özbak, Sünnet, Tevekelli, Kantarma, Gücük, Yukarı Gücük, Tekkepınarı, Dervişçimli, Höyücek, Kastel, Kızılkandil ve Varalpınarı; Afşin'de Koçova, Oğlakkaya, Ço-

870 Şıhraşan kolundan olan köylerin bazıları şunlardır: Abbasiye, Armutlu, Başpınar, Çamlıca (Nasırlı), Çiçekalanı, Esmepur (Karaağaç), Musoğlar (Payamlıbağ)

871 Mehmet Bayrak, *İçtoroslarda Alevi Kürt Aşiretler*, s.35

mudüzü, Kalaycık; Gürün'de Bozhüyük, Deveçayırı, Yelken, Karakuyu ve Kaynarca[872] Bundan başka, Sivas'ın Şarkışla ilçesine bağlı Sarıkaya köyü halkının bir bölümü de Sinemillidir ve Pazarcık yöresinden gelmiştir.

**Şıhraşan Aşireti:** Sinemil ocağının talibi olan Şıhraşan aşiretinin yurtları, Kahramanmaraş'ın merkez ilçesine bağlı Çokyaşar, Çiğil ve Halkaçayırı; Pazarcık ilçesine bağlı Armutlu, Emiruşağı, Karaağaç, Eşmepınarı, Payamlıbağ, Salluşağı, Çiçekalanı, Bayramgazi, Kelibişler, Cennetpınarı ve Yarbaşı köyleridir.[873] Şıhraşan, Kara Şıhlar anlamındadır. Bu aşiretin Sinemil'in bir kolu olup olmadığı bilinmemektedir.

**Alhas Aşireti:** Sinemil ocağının talibi olan Alhas aşiretinin adının kökeni için en güçlü olasılık Halep'in güneydoğusundaki Alhas dağı ve yöresidir.[874] Kürt tarihi konusunda kitap yazan Mehmet Emin Zeki, Halep'te de bir Alhas aşireti olduğunu belirterek Maraş'taki Alhaslar ile bunların aynı aşiret olması gerektiğini söylemektedir. Yirminci yüzyıl başında konuyla ilgilenen İngiliz devlet adamı Mark Sykes'e göre de Alhas aşireti Halep'in güneydoğusundaki Alhas dağından ad almıştır. Sykes, aşiretin nüfusunun beş yüz çadır olduğu nu kaydetmiştir.

Alhas aşireti köyleri şunlardır: Kayseri'nin Sarız ilçesinin Büyük Örtülü, Kahramanmaraş'ın Elbistan ilçesinin Sevdili, Yukarı Yalak, Aşağı Yalak, Gölpınarı, Yapılıpınar, Deretopallı, Yazıtopalı, Toprakhisar, Yenisöğüt, Aktil (Yalıntaş), Serçe-

872 Mehmet Bayrak, aynı yapıt, s.80-98

873 *Aşiretler Raporu*, s.208

874 Aşiret adına kurulan internet biriminde Alhas'ın Urfa'daki Berazi aşiretinin bir kolu olduğu öne sürülmektedir. Yorumcular bu söylentinin gerçekliği konusunda ikircikli olduklarını da belirtmektedirler.

kuyusu (mezra), Beştepe, Büyükköy (Digir), Topsakal (Kosan), Körücek; Sivas'ın Gürün ilçesine bağlı Yaylacık ve Alacamezar.[875] Malatya'nın Hekimhan ilçesine bağlı Hacılar ve Dereköy köylerinin bir bölümü de Alhas aşiretindendir ve Hacım Sultan ocağının talibidir. Bu Alhaslılar Elbistan'dan gelmiştir. Ayrıca, Suriye'nin Lazkiye (Lattakya) kenti ve köylerinde Alhas aşiretinden Aleviler vardır. Lazkiye'nin mahallelerinden birinin adı Alhas'tır.[876]

Bunlardan Aktil ve Beştepe köylerinde Kadıncıklu ve Koçlu obaları yaylamaktaydı. Yalak köyü kayıtlarda geçmekle birlikte bu köydeki obanın adı belirtimemiştir.[877] On altıncı yüzyıl kayıtlarında yer almayan Alhas aşiretine geç dönem Osmanlı kayıtlarında rastlanmaktadır. Elhas biçiminde kaydedilen ve Ekrad (Kürt) olarak nitelenen aşiretin yurtları Elbistan, Darende, Malatya ve Diyarbekir'dir.[878]

**Bayram Gazili Aşireti:** Sinemil ocağının talibi olan Bayram Gazili, yöreden derlediğimiz bilgiye göre, Sivas'tan Elbistan yöresine gelmiş bir topluluktur. Gerçekten de, on altıncı yüzyıl kayıtlarında Sivas toprağında bu adda bir topluluk vardır. Yeni-İl'de Behram Gazili adıyla yer alan oba, 1583 tarihinde 14 müzevvec ve 8 mücerret nüfusluydu.[879] Bayram Gazili adıyla kaydedilen bir oba ise 1563 yılında Elbistan'ın Aynu'l Arus nahiyesindeki Ağce Şehir köyünde Küşne adlı bir toplulukla birlikteydi.[880] Bayram Hacılı adındaki bir oba ise Göcük köyünün Aynü'l Arus mezrasında kışla-

875 Mehmet Bayrak, aynı yapıt, s.34, 37, 80-98
876 2007 yılında Suriye ve Lattakya'ya yaptığım gezi notlarından
877 Refet Yinanç-..., *Maraş Tahrir Defteri*, s.570
878 Cevdet Türkay, *Osmanlı İmparatorluğunda Oymak Aşiret ve Cemaatlar*, s.348
879 İlhan Şahin, *Yeni-İl Kazası ve Yeni-İl Türkmenleri*, s.170
880 Refet Yinanç-..., aynı yapıt, s.587

maktadır ve Elbistan yörüğü olarak nitelenmiştir. Depecik, Güni Viranı, Çoğlu Han mezralarında da Bayram Gazili topluluğu kayıtlıdır.[881]

Pazarcık yöresinde Bayramgazi topluluğunun Sinemil aşiretinden olduğu, hatta bu aşiretin Şakullu adlı bir kolundan olduğu söylenmektedir.

**Atma Aşireti:** Malatya ve Kahramanmaraş'ta yurt tutmuş olan Atma aşiretinin büyük çoğunluğu Alevidir.[882] Malatya'daki Atmalılar arasındaki söylentilere göre aşiret Irak'taki, Gülhur aşiretinden ayrılarak Nusaybin üzerinden Malatya'ya gelmiş, bunlardan kopan bir grup ise Pazarcık yöresine yerleşmiştir.[883] Pazarcık'taki Atmalılar, Malatya yöresinden geldiklerini söyleyerek bu anlatıma destek vermektedir.

Malatya'daki Atmalılar, Aşağı Atma ve Yukarı Atma olmak üzere iki gruptur ve bunlardan Aşağı Atma, Alevi değildir. Anlatıldığına göre, aşiretin tümü Fırat boyundaki Aşağı Atma'da yaşarken devlet görevlileriyle olan bir çarpışma sonucu aşiretin büyük bölümü Yukarı Atma'ya kaçıp yerleşmiştir. Aşiretin tümü Alevi iken Aşağı Atma'da kalanlar zamanla Sünnileşmiştir.[884] Malatya'daki Alevi Atma köyleri, Arguvan'a bağlı Kadabela, Alhasuşağı, Bellikler, Kömürlük, Gökağaç, Kuruttaş, Korolar, Göçeruşağı, Birik ve Sığırcıuşağı; Doğanşehir'e bağlı Topraktepe'dir.

---

881 Aynı yapıt, s.571, 577, 578, 579

882 Belirleyebildiğim Sünni Atma köyleri şunlardır: Pazarcık'ta Ağacalar (karışık), Zeydikan (Kızkapanlı), Sadakalar. Malatya'dakiler Aşağı Atma olarak bilinir. Kızıluşağı bu köylerdendir.

883 Arguvan'daki Atma aşiretinin ağa ailesinden olan Fehmi Çıplak'ın anlatımı. Çıplak bu görüşlerini *Atmanın Sesi* dergisinin 2001 sayısında yayınlamıştır.

884 2000 yılında Yukarı Atmalılarla yaptığım görüşme

On altıncı yüzyıl kayıtlarında Maraş yöresinde Atma aşiretine rastlanmıyor. Malatya yöresinde ise yalnızca 7 kişilik bir Atmalu obası yer alıyor. Kara Şah Kulu adlı bir topluluğun akrabası olarak nitelenen bu obanın yurdu, şimdiki Akçadağ topraklarındadır.[885] Malatya'daki Atmalıların en büyük grubunun yaşadığı Arguvan'a bağlı Atmalı köyleri de on altıncı yüzyılda henüz kurulmamıştır. Bu Atmalılardan söz eden ilk kayıt 1734 yılına aittir.

Bu tarihlerde Arapgir toprağında göçebe olarak yaşayan Atma aşireti, Avşar, Kılçlı, Doğanlı ve Bektaşlı gibi topluluklarla Kangal'ın Alacahan yöresindeki baskınlara karışmıştır. Güçlü bir topluluk olması nedeniyle, devlet Atmalıları Alacahan'a yerleştirerek hanın güvenliğini sağlamak istemiş, ancak bunda başarılı olamamıştır.[886] Atmalıların Kılıçlı, Doğanlı ve Bektaşlıyla birlikte hareket etmesi dikkat çekicidir. Çünkü, bu topluluklar Pazarcık'taki Atmalıların komşusudur. Arguvan'ın Şotik köyündeki Atmalılar 1744 yılında Kürecik ve Dirican (Direjan) aşiretleriyle birlikte Divriği'deki Zazalara saldırmıştı. Bunlardan Kürecik aşireti, Atma gibi Sinemil ocağındandır ve Baskil kökenlidir. Direjan da Baskil kökenlidir, ancak, Canbekli federasyonunun bir koludur ve Alevi değildir.

Gezgin Niebuhr'un 1766 yılında düzenlediği listeye göre Atma aşireti bin çadırlık nüfusa sahiptir.[887] Pazarcık'taki Alevi Atma köyleri, Kizirli, Memişkahya, Tilkiler,

---

885 Bu Atmalı obası, Kederbeyt nahişyesindeki /Akçadağ yöresi) Menteş Pınarı köyünün Salaybasan mezrasındaydı. (Refet Yinanç-Mesut Elibüyük, *Kanuni Devri Malatya Tahrir Defteri*, s.146)

886 Yusuf Halaçoğlu, *XVIII Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunun İskan Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, s.107-108Nejat Birdoğan, *Anadolu ve Balkanlarda Alevi Yerleşmesi*, s.145

887 Niebuhr, *Voyage an Arabie*, cilt: II, s.417

Turuçlu ve Ağacalar'dır.[888] Elbistan'daki köyler Elmalı, Kaşan, Hasanali, Büyükkaşanlı, Haçapınarı, Örenli, İnci; Gürün'deki köyler Güldede ve Karakuyu'dur.[889]

**Kürecik Aşireti:** Aşiret üyeleri Malatya'nın Akçadağ ilçesine bağlı 22 köyde yurt tutmuştur. Bu köyler, Kepez, Tapkin (Aksüt), Bekiruşağı, Bilamuşağı (Çakılpınar), Çevirme, Darıca, Demirciler, Körsüleymanlı (Durulova), Balohacı (Dutlu), Şemşik (Düvencik), Kelan (Gürkaynak), Harunuşağı, Kahyalı, Kasımuşağı, Ortaköy, Amuklu (Taşevler), Bayramuşağı, Hançerli, Keller, Yaylımlı (Kaçıklı) ve Dümüklü'dür.[890]

Küreciklilerin bir bölümü zamanla Akçadağ'ın Ören, Doğanşehir'in Dedeyazı, Pazarcık'ın Mıllıkan, Elbistan'ın Özencik, Göksun'un Sekizay köylerine ve Gaziantep'in Mıllıkan mahallesine yerleşmiştir.[891] Kayseri'nin Sarız ilçesinin Kırkısrak ve Küçük Kabaktepe köyleri de Kürecik kökenlidir ve Harunuşağındandır. Pınarbaşı'nın Eskiyassıpınar ve Yukarı-Borandere köyleri de Harunuşağındandır.

Niebuhr, 1766 yılında düzenlediği listede Kürecik'in Antep yöresinde yaşadığını ve 500 çadır nüfuslu olduğunu kaydetmiştir.[892]

Küreciklıler, Yavuz'un zulmünden kaçarak Dersim yöresinden Akçadağ'a geldiklerini söylemektedir. Bu söylenti yirminci yüzyılda ortaya çıkmış olmalıdır. Yavuz ve Kanuni dönemlerinde Akçadağ yöresinde Kürecik aşireti yoktur. Hatta, Kürecik aşireti köyleri de henüz kurulmamıştır. On

888 Ağacalar'da Sünni Atmalılar da vardır.
889 Mehmet Bayrak, aynı yapıt, s.80-98. Bayrak'ın listesi, Sünni Atmalı köylereini ve mezralarını da içermektedir.
890 H. Nedim Şahhüseyinoğlu, *Kürecik*, s.166
891 Aynı yapıt, s.39-40
892 Niebuhr, Voyage an Arabie, cilt: II, s.418

altıncı yüzyıl tahrirlerinde günümüzdeki Kürecik köylerinden yalnızca Tabgüni kayıtlıdır. Kürecik, Tabgüni köyünün ekinliğidir. Şemşik ve Darıca köyleri de bu dönemde ekinliktir. Tabgüni köyünün 1560 yılı ad listesi şöyledir:

*Mehmed oğlu Şehriyar ve Ali*
*Mehmed oğlu Mustafa*
*Mansur oğlu Mehmed*
*Mehmed oğlu Hamza*
*Ahmed oğlu Halil*
*Mustafa oğlu İsa*[893]

Çeşitli aşiretlerden kopan toplulukların Kürecik ekinliği çevresine yerleşmesiyle Kürecik aşireti oluşmuştur. On altıncı yüzyıl kayıtlarında bu adda bir aşiret yoktur. Aşiretin boybeyi ailesi Asafoğlu, Herdi aşiretindendir. 1518 tarihli defere göre Herdi aşireti, Harput'un Hersini nahiyesindedir. Nahiye, Elazığ'ın Baskil ilçesi topraklarındadır. Bu tarihte 48 hane olan aşiret 1566'da 459 hanedir.[894] Asafoğlu ailesi Akçadağ'ın Ören kasabasındadır. Kasaba halkı öteden beri Türkçe konuşur. Ören, on altıncı yüzyıldan sonra kurulmuş bir yerleşimdir.

Kürecik aşiretini oluşturan topluluklar bu yöreye on sekizinci yüzyıl başlarında gelmiş olmalıdır. Kürecik aşiretinin adının geçtiği ilk kayıt 1744 yılına aittir. Bu tarihte Kürne ve Kürecik aşiretinin yöneticisi olan Asaf Subaşı'nın oğlu, Zara'nın Bolucan nahiyesinde gezerken eşkıya saldırısı sonucu ölür. İntikam almak isteyen aşiret üyeleri Divriği ve Zara yöresine baskın düzenler.[895]

---

893 *142 Numaralı Malatya Tahrir Defteri*, s.86

894 Mehmet Ali Ünal, *XVI Yüzyılda Harput Sancağı*, s.86. Günümüzde Baskil ilçesinde Simikanı Hardi adında bir aşiret vardır. Aşiret, Sünnidir ve Kurmanç lehçesiyle konuşmaktadır. (*Aşiretler Raporu*, s.104)

895 Necdet Sakaoğlu, *Köse Paşa Hanedanı*, s.296-297

Harun, Yeni-İl toprağında adı geçen obalardandır. Oba 1548 yılı kaydına göre Mancılık nahiyesine bağlı Mescidli yurdunda yaylaya çıkyordu. 1597 yılında Piri Kethuda yönetiminde 37 neferanlı bir oba olan Harun, 1641 yılında buradan ayrılmıştır.[896]

Bu oba ile Kürecik aşiretinin bir kolu olan Harunuşağı'nın aynı olup olmadığı konusunda bir şey söylenemez. Yine Kangal'ın Yeşilkale köyü, on altıncı yüzyılda Harun Viranı olarak kayıtlıdır ki, Harun adında bir obanın bir zamanlar burada barındığının ifadesidir.[897] Sarız'ın Kırkısrak ve Küçük Kabaktepe köyleri ile Pınarbaşı'nın Eski Yassıpınar köyü halkı Harunuşağı'ndandır.[898]

Bayramuşağı, kayıtlarda Bayram Hacılı, Bayram Gazili ve Behram Gazili olarak da geçen obayla ilgili olabilir. Behram Gazi, Yeni-İl'de yaylaya çıkıyordu.[899] Öteki iki oba on altıncı yüzyılda Elbistan yöresindeydi.[900] Ayrıca, Kara Pirbad ocağının şeceresinde Bayramlı adında bir topluluğun ocağın talibi olduğu yazılıdır.[901]

## 12. CEMAL ABDAL OCAĞI

Dersiman'dan olan Şadılı aşiretinin bir bölümü bu ocağın talibidir. Aşiret Kurmanç lehçesiyle konuşmaktadır. Ocağın mürşidi Avuçan'dır. Cemal Abdal, Seyit Cemaleddin ve Derviş Cemal'in aynı kişi olduğunu iddia edenler vardır. Cemal Abdal ocağının kutsal yerleri Karakoçan'ın Madran

---

896 İlhan Şahin, *Yeni-il Kazası ve Yeni-İl Türkmenleri*, s.270
897 Göknur Göğebakan, *XVI Yüzyılda Malatya Kazası*, s.274
898 Kaynak kişi: Kırkırsak köyünden Mehmet Beydilli
899 İlhan Şahin, aynı tez, s.170
900 Refet Yinanç-..., *Maraş Tahrir Defteri*, s.571, 587
901 Nejat Birdoğan, *Anadolu ve Balkanlarda Alevi Yerleşmesi*, s.234

ile Delikan köyleri arasındadır. Burada Büyük Cemal Abdal ve Küçük Cemal Abdal olmak üzere iki türbe vardır. Ocak üyeleri Tunceli, Erzincan ve Gümüşhane'dedir. Gümüşhane'deki dedeler, Şiran'ın Yedibölük köyündedir. Ocağın talipleri ise Tunceli, Elazığ, Erzincan, Erzurum (Hınıs), Varto, Gümüşhane ve Kiğı'dadır.[902]

**Şadılı (Şadiyan) Aşireti:** Dersim'e sonradan geldiği söylenen Şadılı aşireti Mazgirt, Varto ve Karakoçan'ın merkez ve köyleriyle Tercan, Karlıova ve Maraş'ın merkez ilçesine bağlı köylerdedir. Aşiretin bir kısmının Sünni olduğu söylenmektedir. Sünni Şadılılar, Elazığ'ın Karakoçan ilçesine bağlı Okçular, Akarbaşı, Çayırgülü, Çamardı, Akçiçek ve Kızılca köylerindedir.[903]

Aşiretin adı hakkında ilk akla gelen olasılık, Şad (Dicle) ırmağıdır. Ancak, Şadi adından da türemiş olabilir. Şadılı on altıncı yüzyılda Kiğı'da ve Çemişkezek'te adı geçen bir aşirettir. Aşiret daha sonraki yüzyıllarda Dersim ve Sivas yörelerine dağılmış olmalıdır.

Şadiyan aşiretinin yerleşimleri şunlardır: Erzincan'ın merkez ilçesinin Mitini, Küçük Sevkari, Büyük Sevkari ve Tohlistan; Refahiye ilçesinin Hamperi, Kaçak, Gölcük, İmecik, Hıştolar, Diş Taş, Cibular, Hidonun Yeri, Kara Yakuplar, Kamolar, Amadun, Düztarla, Odunlu, Molla Ahmetler, Balhasor, Pusnas, Derebağı, Kerdağı, Harapol, Çatak, Kömi, Allolar, Melikler, Çakorlar, Karayaprak, Yukarı Gazipınarı, Aşağı Gazipınarı, Eşekçekmez, Kaşıkcemo, Çalto, Leventler, Dodtolar, Tepe, Kımoğlu, Emirdere, Kamberağa, Cafooğlu, Körabdolar, Yukarı Gölüksur, Güneygeç, Gencolar, Söğütlü, Taşlımakel, Süleyman, Resuloğlu, Memiyurdu,

902 Ali Yaman, *Kızılbaş-Alevi Ocakları*, s.103

903 *Aşiretler Raporu*, s.104. Raporun verdiği bilgi doğruysa bunlar Sünniliğin Hanefi kolundandır.

Koçuköyü, Deligencolar, Göl, Kızıliniş, Meliler, Mülk, Piroğlu, Çukurçimen, Lorut, Riçkan, Karyatağı, Körismailyeri, Mollanınyeri, Kalür, Armutlu, Mendemebaşı, Bagsor;[904] Kemah ilçesinin Ağtaş, Alpuşu, Çalıklar, Hoperek, Kamarik, Kedek, Mereklar, Selamet, Karaca, Çalolar ve Camolar; Kuruçay ilçesinin Bazgi, Mekteme, Mezrahan ve Çiçekali; Bingöl'ün Kiğı ilçesine bağlı Holhol;[905] Kahramanmaraş'ın Göksun ilçesine bağlı Ağboyun, Göynük, Fatmakuyu, Ağça; Gümüşhane'nin Şiran ilçesine bağlı Babacan köyleri

Sivas'ın Kangal ilçesine bağlı Eymir, Güneypınar, Mısırören, Kumarlı, Yeniköy, Armağan, İtkıran, Hatunçayırı köyleriyle Kavak ve Temirin mezraları; Tunceli'nin Mazgirt ilçesine bağlı Mazgirt kasabası, Kızılkale, Aydınlık, Özdek, Beşoluk, Çatköy, Akkavak, Gelinpınar, Güneşdere, Kepektaşı, Obrukbaşı, Güneyharman, Örsköy, Yazeli ve Beşoluk köyleri; Erzincan'ın Refahiye ilçesine bağlı Koçgiri (Gümüşakar), Kabuller, Ardıçlık, Güventepe, Çatalçam, Armutlu, Baştosun, Kızıliniş ve Söğütlü köyleri; Tercan ilçesine bağlı Sarıkaya, Armutluk, Elaldı ve Gökdere köyleri; Erzurum'un Çat ilçesine bağlı Söbeçayır, Mollaömer ve Saltaş köyleri; Tekman ilçesine bağlı Körsu ve Şeyhkomu köyleri; Aşkale ilçesine bağlı Gümüşseren ve Sarıbaba köyleri; Kahramanmaraş'ın Afşin ilçesine bağlı Ağcaşar, Kötüre ve Gözpınarı köyleri; Göksun ilçesine bağlı Göğnük, Altınoba köyleri[906]

Mitini, (Gümüştarla) köyü, 1516'da 37, 159'de 127 nefer nüfuslu büyük bir köydü. Hıştolar (Gülensu) köyü, 1516'da nüfussuzdu. 1530'da 3 hane nüfusu olan köyün nüfusu öteki tahrirlerde yazılmamış ancak, vergisi kayde-

904 Ali Kemali, *Erzincan*, s.323, 328-330. Yazar bu köylerin toplam nüfusunu 3.559 kişi olarak vermiştir.

905 Ali Kemali, aynı yapıt, s.331 vd.

906 *Aşiretler Raporu*, s.116, 136, 213, 214, 283, 302

dilmiştir. Sevkar (Çatalçam) köyü, 1516'da 7 hane Hıristiyan, 1530'da 13 hane Hıristiyan, 1568'de 40 hane Hıristiyan, 10 hane Müslüman; 1591'de 22 hane Hıristiyan, 26 hane Müslüman nüfusluydu.[907] Yukarı Gölüksur (Yukarı Sütlü), 1530'da 4 hane ve 1 nökerzade, 1591'de 17 hane 10 mücerret nüfusluydu.[908] Söğütlü köyü, 1516 ve 1530 tahrirlerinde adı geçmiyor. 1568'de 7, 1591'de 12 neferanlı bir köydü.[909]

Sivas'ın Kangal ilçesine bağlı Eymir, Oğuzların Eymir boyunca kurulan bir köydür. Eymirlerin ayrılmasından sonra buraya Şadılı aşireti yerleşmiştir. Şadılıların bu köye ne zaman yerleştiğini bilemiyoruz. 1548 ve 1583 yılı tahrirlerinde yer almayan Eymir köyü, 1631 yılında 5 bennak, 11 müzevvec, 1641'de 4 bennak 12 çift, 1652 yılında 3 bennak 16 çift nüfusludur.[910] 1548 yılı tahririnde yer almayan Armağan köyü 1583'te 56, 1642'de 20 nefer nüfusludur.[911] Hatunçayırı, 1548 yılında 12, 1583 yılında 53, 1652'de 32 neferan nüfusludur. Bu nüfus Kandurgalu topluluğundandır.[912] Kumarlı, 1548 ve 1583 yıllarında Dulkadırlıya bağlı bir topluluk olarak kayıtlıdır. Kumarlı köyü 1630 yılında 19, 1652 yılında 16 hane nüfusluydu.[913]

Şadılı'nın bir koluna Kimsor denmektedir. Kimsor aslında bir köydü.[914] 1530 yılında bu köy Göcek nahiyesinde kayıtlıydı.[915] Kimsor, Bingöl'ün Kiğı ilçesine bağlı Yaylade-

907 İsmet Miroğlı, *XVI Yüzyılda Kemah Sancağı ve Erzincan Kazası*, s.61, 100, 110
908 Aynı yapıt, s.97
909 Aynı yapıt, s.84
910 İlhan Şahin, *Yeni-İl Kazası ve Yeni-İl Türkmenleri*, s.114
911 İlhan Şahin, aynı tez, s.106
912 Aynı tez, s.114
913 Aynı tez, s.126
914 *Dersim*, s.104
915 *998 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Diyarübekr Defteri*, s.78

re, Sarıtosun, Aysaklı, Hasköy, Batıayaz ve Mercan köyleri ile Erzincan'ın Tercan ilçesine bağlı Yuvalı köylerindedir.[916]

1780 yılında Dersim yöresinden hükümete sunulan bir dilekçede sürgünü istenen aşiretler arasında Şadili de vardır.[917] Ayrıca, 1787 yılında Çemişkezekte yakalanarak öldürülen aşiret önderleri arasında Şat oğlu Ali vardır.[918]

On altıncı yüzyılda Kiğı sancağındaki Şadullu cemaatindeki kişi adlarından bazıları dikkat çekicidir: Ağa, Allah Kulu, Başlamış, Alman, Budak, Bahadur, Bayram, Göçbek, Hüdaverdi, Kaya, Karaca, Ömer, Kava Ali, Kara Hacı, Keçilü, Kılıç, Korkmaz, Kulu, Kurt, Şeyh Ali Türkmen, Turalı, Tutu, Yağmur[919]

Ad benzerliğinden dolayı bazı araştırmacılar Şeyh Şazeli ocağı ile Şadili aşiretini birbirine karıştırmıştır. Bu araştırmacılara göre 951 yılında Azerbaycan'daki Arran yöresinde Şeddatoğulları beyliğini kuran sülale daha sonra Dersim, Erzincan ve Sivas yörelerine yerleşmiştir. Bunların kurduğu ilk köy Sivas'ın Kangal ilçesine bağlı Yellice'dir ve köyün kurucuları olan Şeddadoğullarının beyleri zamanla dedeleşmiştir.[920]

Bu bilginin gerçekle bir ilgisi olamaz. Yellice köyünün kuruluşu, onuncu yüzyıl değil, on yedinci yüzyıldır. Şadılı aşireti ile Yellice halkının ya da Şeyh Şazeli ocağının bir il-

---

916 *Aşiretler Raporu*, s.73, 113

917 Ahmet Hezarfen-Cemal Şener, *Osmanlı Belgelerinde Dersim Tarihi*, s.84

918 Ahmet Hezarfen-..., aynı yapıt, s.68

919 Ali Tayip Önder, *Türkiye'nin Etnik Yapısı*, s.140

920 Nejat Birdoğan, *Anadolu ve Balkanlarda Alevi Yerleşmesi*, s.158-159. Tahminimize göre Birdoğan'ın kaynağı Bilal Aksoy'un yazdığı Tunceli adlı kitaptır. Oysa Bilal Aksoy, kitabında Yellice köyüyle ilgili bilgi vermiyor, yalnızca, Şeddadoğullarının Dersim'e gelerek Şadili adını aldığını öne sürüyor. (Bilala Aksoy, *Tunceli*, s.145)

gisi yoktur. Yellice köyünü kuranlar Şadılı aşiretinden değildir. Zaten, Dersim'deki Şadılı aşiretini Şeddatoğullarına bağlamak da olanaksızdır. Şadılılar, Dersiman kolundandır.[921] Şadılı ve Şazeli benzerliğinin yol açtığı yanlış bilgiler aşiretler hakkındaki resmi raporlara da yansımış, Kangal'ın köylerindeki Şadılı aşireti ile Şeyh Şazeli ocağı arasında bir bağlantının olduğundan söz edilmiştir.[922]

Şadlular Horasan ostanının iki büyük aşiret konfederasyonundan biridir. 1974'teki nüfusu 18.000 olan Şadlu, Bocnurd yöresindeki 450 köye dağılmış durumdadır.[923] Bu Şadılıların bir bölümünün Şii, bir bölümü Sünni olduğu söylenmektedir.[924] Oysa bunlar on altıncı yüzyılda kuzey sınırlarını Türkmen ve Özbek saldırılarından korumak amacıyla Safevi şahlarınca Kürdistan'dan getirilmişti. Eğer bu Kürtlerin bir bölümü Sünni ise bu Sünnileşme süreci için gerekçe bulmak oldukça güçtür. Horasan'daki Şadılıların çoğu günümüzde yalnızca Türkçe konuşmaktadır. Safevi döneminin sonuna doğru Şadili (Şadlu) Kürdü olan Doli Han, şimdilerde Horasan'ın önemli bir kenti olan Bezneverd'i kurmuştur.[925]

---

921 Ali Kemali, *Erzincan*, s.158

922 *Aşiretler Raporu*, s.283. Raporda, yöredeki Şadılı aşireti Kürtçe ve Türkçe konuşan bir topluluk olarak görülmüş, Türk Alevilerin Yellice köyünde (raporda Yenice) oturduğu belirtilmiştir. Aşiretin dedeleri olarak Şeyh Şazeli üyelerinin adı sıralanmış, ancak, bu dedelerin talip yerleşimleri sayılırken Şadılı aşireti köyleri kapsam dışı tutulmuştur. Raporda adı geçen talip yerleşimler, Sarıpınar, Karasüver, (Karasüvari olarak yazılmış), Küllük, Kavakkaya, Soğukpınar, ve Abdaloğlu'dur.

923 Rafael Blaga, *İran Halkları El Kitabı*, s.164

924 Mehrdad R. İzady, *Horasan'da ve Albruz Dağlarında Alevi, Ahle Haq (Yarsani), Yezidi, Şii ve Sünni Kürt Aşiretleri*, in Mehmet Bayrak, *Alevilik ve Kürtler*, s.625

925 W. İvanow, *Horasan Etnolojisi Üzerine Notlar*, in Mehmet Bayrak, aynı yapıt, s.630-631

## 13. ŞEYH ÇOBAN OCAĞI

Merkezi ve türbesi Mazgirt'te olan ocağın bir kolu Çorum'un Alaca ilçesinin Büyükkeşlik (Nesimikeşlik) köyündedir. Talipler Çorum, Sivas, Tunceli ve Elazığ'dadır. Pilvenk ve Kavli aşiretinin bir bölümü bu ocağın talibidir.[926] Şeyh Çoban ile Tunceli'deki Sarı Saltuk ocağının musahip olduğu söylenmektedir. Bir başka söylenti, Şeyh Çoban'ın rehber, Sarı Sultan'ın pir, Avuçan'ın mürşit olduğu şeklindedir.

Talip topluluklar Kurmanç lehçesini kullanmaktadır. Çorum'daki talipler Kavli aşiretindendir. Talip köyler, merkez ilçeye bağlı Düdüklük, Kadıderesi, Kanlıosman (Yenikışla), Mollahasan, Mustafaçelebi, Kirazlıpınar; Alaca ilçesine bağlı Büyük Keşlik, Mazıbaşı, Soğucak, Koyunoğlu, Çikhasan, Dereyazıcı; Ortaköy ilçesine bağlı Fındıklı, Göbsen, Çirçir, Değirmenönü, Kuşkışla, Tutluca, Kılavuz, Asar, Kozluca ve Gökköyü'dür.[927] Yozgat'ın merkez ilçesine bağlı Çorak köyünün bir bölümü Şeyh Çoban ocağının talibidir. Bunların dedeleri Nesimikeşlik köyünden gelmektedir.

On altıncı yüzyıl kayıtlarına göre Çemişkezek'te Şeyh Çoban adında bir zaviye vardı. 1523 ve 1541 yılı kayıtlarına göre Mazgirt'in Hozinkiğ ve Hazirge köylerinin geliri Şeyh Çoban zaviyesinindi. Bunlardan Hazirge köyü, Munzur suyunun kenarında, Hozinkiğ köyü ise Mazgirt'in güneydoğusundaydı.[928] Munzur suyu kenarında olması nedeniyle zaviye Hazirge köyünde olmalıdır.

Tahrirlerde Kavilü biçiminde kaydedilen Kavli topluluğu Pertek'in Duhan mezrasındaydı. Topluluğun nüfusu 1518'de 85, 1523'te 15, 1541'de 73 haneydi.[929] Milli aşi-

926 Ali Yaman, *Kızılbaş-Alevi Ocakları*, s.135
927 Milli aşiretinin bir önceki yurdunun Nazımiye olduğu söylenmektedir.
928 Mehmet Ali Ünal, *XVI Yüzyılda Çemişgezek Sancağı*, s.165
929 Mehmet Ali Ünal, aynı yapıt, s.75, 92, 216

reti ise Elazığ'daki Gölcük gölünün güneyinde ve Çemişkezek yöresindeki 11 köyde yurt tutmuştu.[930] Gerek Kavilü gerekse Milli toplulukları tahrir defterlerinde Kürt olarak nitelenmiştir.[931]

Bir başka konu, Adıyaman'daki Kavi aşiretiyle konumuz olan Kavli aşiretinin aynı olup olmadığıdır. Ayrıca, İran'daki Kavli (Kowli) aşiretiyle bir ilgisinin olup olmadığı da merak konusudur.

## 14. ŞEYH ŞAZELİ OCAĞI

Arguvan'ın Mineyik köyündeki Avuçan koluna bağlı olan Şeyh Şazeli ocağının merkezi Kangal'ın Yellice köyüdür.[932] Dedelerin bir bölümü Höbek köyündedir. Yellice köyünde Molla Yakup adında bir türbe vardır. Son yıllarda ocak için Molla Yakup adını kullanma eğilimi ortaya çıkmışsa da, ocağın yaygın adı öteden beri Şeyh Şazeli'dir. Molla Yakup, ocağı derleyip toparlayan bir dede olarak anlatılmaktadır.[933] Yellice köyünde iki grup dede vardır. Arguvanoğulları denen grup mürşit, Balılar ya da Gökçeler denen grup pirdir. Arguvanoğulları, Mineyik köyündeki dede ocağından kopmadır.

---

930 Mehmet Ali Ünal, *XVI Yüzyılda Çemişgezek Sancağı*, s.213-214; aynı yazar, *XVI Yüzyılda Harput Sancağı*, s.236. Millü köyü Behrimaz nahiyesindedir.

931 *998 Numaralı Muhaseb-i Vilayet-i Diyarübekr Defteri*, s.45

932 Nejat Birdoğan, *Anadolu ve Balkanlarda Alevi Yerleşmesi*, s.164. Ocak üyelerinden İsmail Gökçe, Zeynel Abidin'e bağlıyız demekle yetinmiş, Mineyik'ten söz etmemiştir. Gökçe, Şeyh İbrahim, Dede Garkın, Garip Musa, Hıdır Abdal, Koca Haydar ocaklarını hiyerarşik biçimde birbirine bağlayarak bunların tümünün Şeyh Şazeli ocağına bağlı olduğunu iddia etmiştir ki, gerçekle bir ilgisi yoktur.

933 Nejat Birdoğan, aynı yapıt, s.163

Ocağın talibi olan yerleşimler, Kuluncak'ın Çörmü, Kangal'ın Karasüver ve Sarıpınar, Akdağmadeni'nin Bozüyük köyleridir.[934] Şarkışla'nın Sarıkaya (Kürtler Viranı), Yıldızeli'nin Nallı ve Kangal'ın Karanlık köylerinin bir bölümü de Şeyh Şazeli talibidir. Ankara'nın Çubuk ilçesine bağlı Kuyumcu köyünün bir bölümü de bu ocağın talibidir ve bunlar, Kırıkkale'nin Sulakyurt ilçesine bağlı Faraşlı köyünden gelmedir.[935]

Bu köylerden Karasüver ve Çörmü, on altıncı yüzyılda henüz yayla ve ekinlikti.[936] Sarıpınar kayıtlarda yer almamaktadır. Akdağmadeni'ne bağlı Bozüyük köyü de aynı durumdadır. Buna karşın, aynı yüzyılda Yellice'de Bozüyük adında bir yayla vardır ve bu yaylada Beğdili boyuna bağlı olan Beğdili obası yaylamaktadır.[937] Höbek, 1530 yılında Dumluca nahiyesinde kayıtlı olan bir yayla ve ekinliktir.[938] 1548 yılında Yeni-İl nahiyesine aktarılan Höbek, bu tarihte 8 neferanlık bir köydür. Köyün nüfusu 1641 yılında 21, 1652 yılında 23 neferandır.[939]

Yellice köyü on yedinci yüzyılın ilk yarısında kurulmuştur. Bundan önce Yellice köy değil, yayla ve mezradır.[940] 1548 yılından önce Divriği'nin Dumluca nahiyesinde kayıtlı olan mezra,[941] 1548 yılında Yeni-İl'e katılmış ve Aşudi

---

934 Ocak üyelerinden İsmail Gökçe, Amasya'da da taliplerinin olduğunu söylemiştir. (Nejat Birdoğan, aynı yapıt, s.164-165)

935 Çoşkun Kökel, *Çankırı İli Alevileri*

936 *387 Numaralı Muhasebe-i Karaman ve Rum Defteri*, cilt: II, s.190, 191

937 Faruk Sümer, *Bozoklu Oğuz Boylarına Dair*, s. 98

938 *387 Numaralı Defter*, s.191

939 İlhan Şahin, *Yeni-İl Kazası ve Yeni-İl Türkmenleri*, s.61

940 Tahrir kaydında Dumluca nahiyesinde olan Yellüce yaylası ve Hekme nahiyesinde olan Yellü mezrası yer almaktadır. (*387 Numaralı Defter*, cilt: II, s.193)

941 Ersin Gülsoy, *XVI Asrın İlk Yarısında Divriği Kazası*, s.85. Mezrada Musa Fakih, Şah Budak, Karaca Ömer, Güler Hatun, Gülbahar Hatun adlı

nahiyesine kaydedilmiştir. 1641 ve 1652 yıllarında burası köy olarak nitelenmiş ve "Balı-ı Yellüce" biçiminde kaydedilmiştir.[942] Bu niteleme, 'Yellüce'de oturan Balı obası' anlamındadır. Balı obası, günümüzde Yellice'de varlığını sürdürmektedir.[943] Balı, Yeni-İl obalarındandır ve bazı kayıtlara göre Kayı boyundandır. Oba, Yeni-İl'de yaylaya çıkıp Berriye'de (Mardin'in Kızıltepe yöresi) kışlıyordu.[944]

Balı obası, 1548 yılında 23 neferan nüfusuyla Mancılık nahiyesinde yer alan Mühür-Kulak[945] ve Hatun Pınarı'nda barınıyordu. 1583 yılında Yeni-İl'de iki kola ayrılmış durumda olan obanın, 92 müzevvec, 38 mücerredlik nüfusu Mühür-Kulak'ta; 25 müzevvec, 8 mücerredlik nüfusu ise Divriği'nin Baş-Viran mezrasındaydı. Balı obası 1600'lerde dağılma sürecine girdi.

Mühür-Kulak'taki Balı obası 1630 yılında 1 neferan nüfusluydu. Oba, 1644 yılında perakende (yerinden yurdundan olmuş) ve perişan bir durumda Ekinci nahiyesindeydi. Perakende grupların başında Hacı İsa, Karlu ve Süleyman adlı kethüdalar vardı. Karlu Kethüda yönetimindeki 5 hanelik grup bazı vergilerden bağışıktı.[946] İşte bu dağılma sürecinde Balı'nın bir bölümü Yellice'ye yerleşti.

Yellice'de öteden beri birçok Türkmen obası yaylıyordu. Bu obalardan bazıları, Beğdili boyundan olan Güneş,

---

kişilerin mülk arazisi vardı. Bu kişiler Divriği kasabasının güçlü ailelerindendi ve mülk arazi ayrıcalığını Memluk devleti zamanında edinmişlerdi.

942 İlhan Şahin, aynı tez, s.137

943 Balı obasıyla Ede Balı ilgisi için bkz., Hamza Aksüt, *Hacı Bektaş'ın Sosyal Kökeni*, HBV, sayı: 29

944 İlhan Şahin, aynı tez, s.129 vd. Yusuf Halaçoğlu, *Sivas'ın Güneyinde Yaylayan Aşiretler, XII Türk Tarih Kongresi Bildirileri*

945 Mühür Kulak köyü, Kangal ilçesindeydi. Nahiye örgütü yürürlükteyken Kuşkayası nahiyesine bağlıydı. Günümüzde Ulaş ilçesine bağlıdır.

946 İlhan Şahin, aynı tez, s.168

Hacı Firuzlu, Kara Şeyhlü, Kara Hasanlu, Beğmişlü, Kazlu, Sincan, Arablu idi.[947] Beğdililer 1691 yılından sonra Suriye çölüne sürüldü. Osmanlı kuvvetleriyle birçok kez savaşan bu obaların bir bölümü Antep yöresine ve Suriye'ye yerleşti.[948]

Yellice köyündeki yer adlarının bazıları tarihsel niteliktedir. Ozan Gediği, Yeni-İl Türkmenleri içindeki Ozancalu obasının yadigarı olmalıdır. Ozancalu obası, 1548 yılında, Yeni-İl'deki Kara-Çayır ve Harbendelü (Harmandalı)[949] yurtlarında yaylıyordu. Obanın bir başka kolu, Balı obasına komşu olarak Mühür-Kulak'taki Orta-Pınar yurdunda yaylıyordu. Ozancalu'nun kethüdaları, Duru-oğlu Ali, Pir Sultan ve Şah Kulu Dede[950] gibi popüler Alevi adlar taşıyordu.

Yağmuroğulları da tarihsel yer adlarındandır. Yağmurlu obası, Yeni-İl Türkmenlerinden olup Aşudi nahiyesinde barınıyordu.[951] Ocak üyeleri Yağmuroğulları'nın Şeyh Şazeli talibi olduğunu söylemektedir.[952]

Kocamanoğulları sülalesi, Şeyh İbrahim ocağındandır. Bu sülale, ocağın merkezi olan Malatya'nın Hekimhan ilçesine bağlı Merzirme köyü kökenlidir. Merzirme'nin yanısıra, Kangal'ın Hamal köyünde Merzirme kökenli Kocamanlar vardır. Çörmülüoğulları, Kuluncak'ın Çörmü köyünden gelmiştir.[953]

---

947 Faruk Sümer, *Bozoklu Oğuz Boylarına Dair*, listeler bölümü

948 Bu obaların büyük bir bölümü Azerbaycan'a göçerek Safevi devletine katıldı.

949 Harmandalı, Yellice'ye çok yakındır. Harmandalı'nın bir bölümü, Yozgat'ın merkez ilçesine bağlı Bayat, Sarınınören, Arpalı gibi köylere göçmüştür.

950 İlhan Şahin, aynı yapıt, s.223-224

951 İlhan Şahin, aynı yapıt, s.284

952 Nejat Birdoğan, *Anadolu Ve Balkanlarda Alevi Yerleşmesi*, s.165

953 Kuluncak'a bağlı Çörmü köyünün tarihi için bkz, Hamza Aksüt, *Anadolu Aleviliğinin Sosyal ve Coğrafi Kökenleri*

Ad benzerliğinden dolayı bazı araştırmacılar Şeyh Şazeli ocağı ile Şadili aşiretini kökendaş sanmıştır. Bu araştırmacılara göre 951 yılında Azerbaycan'ın Arran yöresinde Şeddatoğulları beyliğini kuran sülale daha sonra Dersim, Erzincan ve Sivas yörelerine yerleşmiştir. Bunların kurduğu ilk köy Yellice'dir ve köyün kurucuları olan Şeddadoğullarının beyleri zamanla dedeleşmiştir.[954]

Bu bilginin gerçekle bir ilgisi olamaz. Yellice köyünün kuruluşu, onuncu yüzyıl değil, on yedinci yüzyıldır. Şadılı aşireti ile Yellice halkının ya da Şeyh Şazeli ocağının bir ilgisi yoktur. Yellice köyünü kuranlar Şadılı aşiretinden değildir. Zaten, Dersim'deki Şadılı aşiretini Şeddatoğullarına bağlamak da olanaksızdır. Şadılılar, Dersiman kolundandır.[955] Şadılı ve Şazeli benzerliğinin yol açtığı yanlış bilgiler aşiretler hakkındaki resmi raporlara da yansımış, Kangal'ın köylerindeki Şadılı aşireti ile Şeyh Şazeli ocağı arasında bir bağlantının olduğundan söz edilmiştir.[956]

Ocağın özgün adının Şazeli olup olmadığı tartışmalıdır. Çünkü, Mineyik ocağı geleneğinde Şeyh Şazeli adında bir erenden söz edilmemektedir. Buna karşılık, Mineyik'in de yer aldığı Avuçan grubunun Harput'un Sün köyündeki zaviyesi, Şeyh Şazeli'ye yakın bir ad olan Şeyh Şadi adını taşımaktaydı.[957]

---

954 Nejat Birdoğan, aynı yapıt, s.158-159

955 Ali Kemali, *Erzincan*, s.158

956 *Aşiretler Raporu*, s.283. Raporda, yöredeki Şadılı aşireti Kürtçe ve Türkçe konuşan bir topluluk olarak görülmüş, Türk Alevilerin Yellice köyünde (raporda Yenice) oturduğu belirtilmiştir. Aşiretin dedeleri olarak Şeyh Şazeli üyelerinin adı sıralanmış, ancak, bu dedelerin talip yerleşimleri sayılırken Şadılı aşireti köyleri kapsam dışı tutulmuştur. Raporda adı geçen talip yerleşimler, Sarıpınar, Karasüver, (Karasüvari olarak yazılmış), Küllük, Kavakkaya, Soğukpınar, ve Abdaloğlu'dur.

957 Mehmet Ali Ünal, *XVI Yüzyılda Harput Sancağı*, s.122

Bu durumda, Şeyh Şadi adı zamanla Şeyh Şazeli'ye dönüşmüş olmalıdır. Nitekim, ocağın elindeki 1810 tarihli bir belgede bu ad Şeyh Şazi'dir. Arap alfabesinde Şazi ile Şadi sözcüklerinin yazımı birbirine çok yakındır.

Yellice köyündeki dede soyu, Şeyh Süleymanoğulları olarak anılmakta ve köye yerleşen ilk kişilerden birinin Şeyh Süleyman olduğu söylenmektedir. Belgede, "Şeyh Şazi soyundan Şeyh Süleymanoğulları" ibaresi yer almakta, Molla Yakup adına rastlanmamaktadır.[958]

Ocakla ilgili ilk belge 1693 tarihli olup Abdullah Dede adında birisine verilmiştir. Belgede Abdullah Dede'nin soyuyla ilgili bir bilgi ya da niteleme yoktur.[959] 1808 tarihli bir belgede Körk köyündeki camide hatiplik yapan Mustafa oğlu Seydi Gazi Halife'den söz edilmektedir. Belgede Seydi Gazi Halife'nin soyu hakkında bir bilgi yoktur.[960] Körk, günümüzde Yellice'nin hemen yanında bir yer adıdır.

Körk, 1530 yılı kaydına göre Dumluca nahiyesinde bir ekinlikti.[961] 1548 yılında Yeni-İl nahiyesine kaydedilen Körk, bu tarihte 57 neferan nüfuslu bir yerleşimdi. 1630-31 yılında Erteme köyü ile birlikte 11 neferan, 1641-42 yılında 10 neferan, 1652-53'te 12 neferan nüfusluydu. Köyün komşuları Erteme ve Ak-Viran'dı.[962]

Körk köyü 1804 yılında da varlığını sürdürüyordu. Oysa, Yellice'nin 1644 yılında nüfusa kavuşmuş olduğunu biliyoruz. Bu nedenle Körk, Yellice'nin ilk yerleşimi değildir.

---

958 1923 yılında Hacı Bektaş dergahından alınan belgeye göre ocak üğyeleri Şeyh Şazi evladındandır. Molla Yakub, bu belgede de yer almamaktadır.

959 Belge, ocak üyelerinden Yesari Gökçe'dedir.

960 Aynı belgeden

961 *387 Numaralı Muhasebe-i Karaman ve Rum Defteri*, cilt: II, s.192

962 İlhan Şahin, aynı tez, s.70-71

Üstelik; 1804 yılında Körk köyünde hatipli bir cami vardı.[963] 1826 yılında Hacıbektaş tekkesine Nakşibendi şeyhinin atanması ve Hacıbektaş kasabasına bir cami yapılması ile başlayan süreçte birkaç Alevi köyün bundan etkilendiği ve camiye yöneldiği görülmüşse de,[964] Körk'teki cami, bu süreçten öncedir. Ayrıca; on altıncı ve on yedinci yüzyıllardaki tahrir kayıtlarında Körk köyünde cami, imam ve hatip kaydı yoktur. Söz konusu yüzyıllarda burada bir cami olsaydı, tahririn amacı gereği, kayıtlarda kesinlikle yer alırdı.

İltizam ve mukataayla ilgili kayıtlar dikkate alındığında da, Körk ile Yellüce'nin farklı yerleşimler olduğu anlaşılmaktadır. Körk köyü, Ak-Viran ve Erteme köyleriyle birlikte; Yellüce köyü ise Bazlamaç ve Afşarcık köyleri ile birlikte işleme tabi tutulmuştur. Üstelik; bu iki köyün iltizam ve mukataa işlemlerini üstlenen kişiler de farklıdır.[965]744

Tüm bu bilgilerden çıkan sonuç, Yellice ile Körk'ün aynı yerleşim olmadığıdır. Ocak üyelerinin elindeki üç belgeden yalnızca birinde Şeyh Şazi evladı nitelemesi vardır. Cami ve hatip ögesi de bir belgede yer almaktadır ve bu belgede Şeyh Şazi nitelemesi yoktur. Buna göre, hatiplerin sahip olduğu bazı ayrıcalıklardan yararlanmak amacıyla dedelerin bir bölümünün belge düzenlettiği söylenebilir.

Sonuç olarak, Yellice köyü on yedinci yüzyılın ilk yarısında kurulmuştur. Köyün kurucuları, öteden beri Yellice ve Kangal yörelerinde yaylaya çıkan göçebe gruplardır. Bu gruplardan en önemlisi Balı obasıdır. Dedeler de bu süreçte Yellice ve Höbek köylerine yerleşmiştir.

963 Aynı belgeden
964 Örneğin, Divriği'nin Anzağar köyündeki cami bu sürecin bir ürünüdür.
965 İlhan Şahin, *Yeni-İl Kazası ve Yeni-İl Türkmenleri*, s.70, 137

## 12. HÜSEYİN ABDAL/KARA HÜSEYİN OCAĞI

Ocak üyeleri Divriği'nin Çamşıhı yöresindedir. Bu yöredeki Aşudutekke köyünde Hüseyin Abdal'a ait bir türbe vardır. Taliplerin önemli bir bölümü Çamşıhı'dadır. Ocağın taliplerinin bir bölümü Malatya'nın Hekimhan ilçesine bağlı Karaçayır, Çarıkpınar (Çanakpınar) köyünde ve Hasançelebi kasabasının Karagüney mezrasındadır. Yozgat'ın Çerçialanı köyündeki talipler ise Karaçayır köyünden gelmiştir.

Çamşıhı olarak nitelenen yerleşimler, Şahin, Mamoağa (Gözecik), Baloağa (Balova), Dişbudak, Çakırağa, Kaygısız (Gölveren), Çamoağa (Gürpınar) köyleriyle Azizağa mezrasıdır. Bu yerleşimlerdeki halkın çoğunluğunun atası olarak dört kardeşten söz edilir: Mahmut, Süleyman, Mehmet ve Kanber. İlk yerleşimin Şahin köyü olduğu ve burada Mahmut Ağa soyunun çoğunlukta olduğu söylenmektedir. Dişbudak, Balova, Mamoağa köylerinin Şahin'den dağıldığı da söylenenler arasındadır.

Çamşıhı yöresindeki yerleşimler on dokuzuncu yüzyıl başlarında Malatya'dan, özellikle Arapgir, Arguvan, Hekimhan ve Akçadağ yöresinden gelenlerce kurulmuştur.[966] Bu yörenin önceki adı Senemen Yazısı olup bu ad, 1705 yılına kadar Keban'da kışlayan Sinemil aşiretiyle ilgilidir. Bu bilgiye dayanarak Sinemil aşiretinin o dönemdeki yaylasının Çamşıhı olduğunu söyleyebiliriz.

Ocak kurucusu, Hüseyin adında bir erendir. Ancak, onun lakabı ve dolaysıyla ocağın adı konusunda farklı bilgiler vardır. Mahmut Ağa'nın soyundan olan Aşık Ali Metin dede, yazdığı kitapta, ocak kurucusunun Tekke köyünde türbesi bulunan Hüseyin Abdal olduğunu söylemekte-

966 Geleneksel bilgide adı geçen yerleşimler, Malatya'nın Arapgir ilçesine bağlı Tecde, Eynir; Arguvan ilçesine bağlı Çavuş köyleriyle Akçadağ ilçesine bağlı Ören kasabasıdır.

dir. Yazar, Hüseyin Abdal'ı "Şemsettin Sultan Kara Kesici" biçiminde nitelemiş, onun soyunu ise Hoca Ahmed Yesevi aracılığıyla İmam Ali'nin oğlu Muhammed Hanefi'ye bağlamıştır. Dedelerinin Horasan'dan gelip Denizli ve Germiyan yörelerine yerleştiğini, haramilik yaptığını, bu bilgileri ise Hacı Bektaş vilayetnamesinden aldığını belirten yazar, daha sonra Hacı Bektaş'ın onu Divriği'nin Tekke köyüne gönderdiğini iddia etmektedir.[967]

Oysa vilayetnamede Hüseyin Abdal ya da Şemsettin Sultan Karayazıcı gibi adlar yer almadığı gibi, Metin'in kastettiği Harami'nin tekkesi Denizli'dedir. Yine vilayetnameye göre bu kişinin soyu da aynı yerdedir ve onlara "Bostancı Baba-oğulları" denmektedir.[968] Hoca Ahmed Yesevi'yi bir Alevi eren saymak gayet güçtür. Hele hele Anadolu'da, üstelik Aleviler arasında onun soyunun varlığını iddia etmek olanaksızdır. Bu yakıştırma yakın zamanlarda üretilmiş olmalıdır ve tümüyle Hacı Bektaş vilayetnamesine dayanma kaygısının bir ürünüdür. Zaten yazar, Hüseyin Abdal'ın, Budala Ali Baba adında bir oğlunun ve onun da dört oğlunun olduğunu söyleyerek yukarıdaki dört kardeşin adlarını sıralıyor. Bu dört kardeşin Divriği hanedanından İmam Bey zamanında Çamşıhı yöresine yerleştiğini aktarıyor. Konu kronolojik olarak ele alındığında verilen bilgilerin tarihsel gerçekle uyuşmadığı görülüyor. Tahrir kayıtlarına göre Hacı Bektaş'ın ölümünden üç yüz, vilayetnamenin yazılışından yüz yıl sonra bile Çamşıhı yöresinde yerleşim yoktur. Burası Sinemil aşiretinin yaylasıdır. Yalnızca Şemsettin Sultan adının yöreyle bir ilgisi vardır. On altıncı yüzyıl kayıtlarında Divriği'nin Dumluca nahiyesindeki bir yerle-

967 Aşık Ali Metin, *Pençe-i Ali Aba*, s.206-210

968 *Hünkar Hacı Bektaş Veli Velayetnamesi*, düzenleyen: Hamiye Duran-Dursun Gümüşoğlu, s.519-525

şimin adı Şemseddin'dir ki adı geçen nahiye Çamşıhı yöresini de kapsamaktadır.[969] Ayrıca, Divriği derebeyi İmam Bey, 1795-1871 yılları arasında yaşamıştır. Çamşıhı yerleşimlerinin oluşumu da bu zaman diliminde olmalıdır.[970]

Hüseyin Abdal ocağı Avuçan'dan el almıştır.[971] Ocağın Höbek köyündeki Şeyh Şazelilerden el aldığını iddia edenler vardır ki, bu durumda da Hüseyin Abdal ocağı Avuçan'dan el almış oluyor. Ocağın konumu hakkındaki tek belge, 1801 yılında Hacı Bektaş ocağından alınan bir icazetnamedir. Buna göre, "Kara Baba Sultan evladından Mahmut Halife oğlu İbrahim Halife, Hacı Bektaş dergahına gitmiş ve yetkili kılınmıştır.[972] Belgenin düzenlenme tarihinin Çamşıhı yerleşimlerinin oluşumunun başlangıcına denk geldiği görülmektedir. Belgede, Hüseyin Abdal adı yer almadığı gibi, doğal olarak Hoca Ahmed Yesevi bağlantısından da söz edilmemiştir.

## 13. HACIM SULTAN (SEYDİ AHMET) OCAĞI

Ocak üyeleri Malatya'nın Hekimhan ilçesinin Basak, Başkınık ve Güvenç köylerindedir. Yazıhan'ın Karaca köyünden ilkönce Basak köyüne gelen ocak üyeleri daha sonra öteki köylere dağılmıştır.

Ocak üyeleri Seydi Ahmet soyu olarak bilinmekte ve bunların ilk atasının Durak adlı birisi olduğu söylenmektedir. Durak, on altıncı yüzyıl belgelerinde sıklıkla geçen bir addır. Ocağın piri Karaca köyündeki Seyit Temiz evladıdır. Mürşit ise Mineyik köyündeki Avuçan (Zeynel Abidin) de-

969 Kitabın *16. Yüzyılda Divriği Yerleşimleri* bölümüne bakınız
970 Necdet Sakaoğlu, *Köse Paşa Hanedanı*, s.291
971 Nejat Birdoğan, *Anadolu ve Balkanlarda Alevi Yerleşmesi*, s.145
972 Aşık Ali Metin, aynı yapıt, s.226-227

deleridir. Hacım Sultan ocağının musahibi, Fethiye kasabasındaki Seyit Ali ocağıdır. 1840'larda ölen Güvenç köyü doğumlu Sadık Baba, ocağın Seyit Temizlerle ilgisi konusunda şöyle diyor:

*Er kaddi kamet kaşları keman*
*Erişmiş kemale dur döker dühan*
*Sultan Seyit Temiz destinde deman*
*Hacım Sultan mevalidir Seyd(i) Ahmet* [973]

Ocağın Hacı Bektaş halifesi olan ve Susuz'da türbesi bulunan Hacım Sultanla ilgisine ait herhangi bir bilgi yoktur. Üstelik, Avuçan'dan el almış olması bu durumun gerçek olamayacağının açık bir göstergesidir. Ocağın kurucusu Seyyid Ahmet'tir. Karaca köyündeki dedelerin bir bölümüne Leğen Uşağı denir. Leğen Uşağı, yakın bir tarihte Avuçan'dan ayrılıp Hacı Bektaş ocağına bağlanmış, bunun gereği olarak da tarık'ı bırakıp pençeli olmuştur. Basak, Başkınık ve Güvenç'teki dedeler ise ocağın tarihine uygun olarak tarıkla görüm yapmaktadır.[974] Leğen Uşağı'nın Hacı

973 Kemal Deniz-Ramazan Çiftlikçi, *Hekimhanlı Aşık Sadık Baba*, s.247; İsmail Özmen, *Hacım Sultan Velayetnamesi ve Ocakları*, s.225

974 Leğen Uşağı kolundan olan İsmail Özmen, *Hacım Sultan Velayetnamesi ve Ocakları* adıyla yayınladığı kitapta, ocak kurucusunun Uşak-Susuz'da türbesi bulunan Hacım Sultan olduğunu iddia etmektedir. Ayrıca, ocağın Avuçan'ın bir kolu Seyit Temizlere değil, Hacı Bektaş ocağına bağlı olduğunu savunmaktadır. Sosyal tarih disiplininden yoksun bir yaklaşımla incelemek zorunda kaldığı köyünün ve ocağının tarihine ait verileri benim kitaplarımdan alan yazar, ocağın kurucusunun Hacım Sultan olamayacağına ilişkin belirlememe karşı çıkmak için çok çaba harcamış, ancak bu konuda bir veri sunamamıştır. Sunduğu şecere ile Hacım Sultan arasında üç-dört yüzyıllık fark vardır. Yazarın, mürşit değiştiren bir ocaktan olması bu konudaki duygusal yaklaşımının temelidir. Ayrıca belirtmek gerekir ki, araştırmacı Nejat Birdoğan ve Ali Ak-

Bektaş'a bağlanmasının tarihini belirlemek güçtür. Bu konuda 1848 yılında Hacı Bektaş ocağından verildiği iddia edilen bir belgede Malatya'nın Arguvan kazasının Fethiye köyünden Seyyid Haydar oğlu Seyyid Hüseyin'in Hacım Sultan ocağına yetkili kılındığı yazılıdır. Ne var ki, Fethiye'nin bu adı alışı 1904 yılındadır.[975] Bu tarihten önce Fethiye'nin asıl adı Hasanbadrık'tır. Bu nedenle bu belgenin tarihinin kesinlikle yanlış olduğunu söylemek gerekir.

Talip yerleşimler Malatya'nın Hekimhan ilçesine bağlı Basak, Başkınık, Dereköy, Hacılar; Kahramanmaraş'ın Elbistan ilçesine bağlı Küçük Yapalak, Çıtlık; Sivas'ın Gürün ilçesine bağlı Yuva ve Külah; Gaziantep'in Şehitkamil ilçesine bağlı Aşağı Kazıklı ve Killik köyleridir. Elbistan'a bağlı Demircilik kasabası ve Malatya'nın Yazıhan ilçesine bağlı Fethiye kasabasının bir bölümü de Hacım Sultan ocağının talibidir. Güvenç köyü on dokuzuncu yüzyıl ortalarında zamanla Hacı Bektaş ocağına bağlanmıştır. Güvenç köyünden on yedinci yüzyılda Kayseri'nin Sarıoğlan ilçesinin Karaözü kasabasına göçenler de ocağın talibi iken zamanla Hacı Bektaş ocağına bağlanmıştır. Ayrıca, Malatya'nın Kuluncak ilçesine bağlı Tersihan ve Başören köyleri de bu süreçte Hacı Bektaş ocağına bağlanmış ve Karaca'daki mürşit değiştiren dedelerden hizmet almaya başlamıştır.

Karaca köyü, 1520 ve 1530 yazımlarında Karacaviran olarak kaydedilmiş, köy olarak nitelendiği halde nüfusu yazılmamıştır. 1560 yılında Karacalar adıyla mezra (ekinlik) olarak kaydedilmiş, 'defter harici' olduğu belirtilmiştir.[976]

---

süt de Hacım Sultanlılann Seyit Temizlere bağlı olduğu bilgisini derlemiştir. (Nejat Birdoğan, *Anadolu ve Balkanlarda Alevi Yerleşmesi*, s.56, 150; Ali Aksüt, *Fethiye (Hasan Bardık) Beldesi*, s.114-115)

975 Adnan Çevik, *Malatya 1830-1919*, s.640

976 Refet Yinanç-Mesut Elibüyük, *Kanuni Devri Malatya Tahrir Defteri*, s.169

Defter harici kaydı, Karacalar ekinliğini kullanan halkın tahrir sırasında herhangi bir nedenle ekinlikte bulunmadığı anlamına gelir. Bu bilgilerden çıkan sonuç, Karaca köyünü kuranların zamanla burayı terk ettiği ve köyün bu nedenle viran olarak kaldığıdır. Karaca, Halep Türkmenleri içindeki Beğdili boyunun ve bu boyun bir parçası olan Acirlü'nün bir obasıdır. Antep ve Halep yöresinde kışlayan Karaca obası, büyük bir olasılıkla konumuz olan Karaca köyünü ekinlik olarak kullanıyordu. Karaca köyünden derlenen bilgilere göre köyün kurucuları Arabistan'dan gelmedir. Arabistan ile kastedilen yer Antep ve Halep'tir. Nitekim bu söylentide Antep'teki Killik ve Kazıklı köylerinin Karacalıların eski yurdu olduğuna dair bilgiler de vardır.[977] Karaca adının 'Kara Hacı'dan geldiği biçiminde de bir yorum yapılabilir. Nitekim, Başkınık köyünden derlenen bilgilerde ilk atanın Kara Hacı olduğu yer almaktadır ki, Kara Hacı, Halep Türkmenleri içinde yer alan bir obadır. Usta Hacı'nın Ustaca'ya dönüşmesi gibi Kara Hacı da Karaca'ya dönüşmüş olabilir. Bu durumda ocağın sonradan Hacım Sultan adını alması da bu Kara Hacı ögesiyle irdelenebilir.

Basak köyü 1520 yılında 8, 1530 ve 1547 yıllarında 5, 1560 yılında 6 haneli bir yerleşimdi.[978] 1560 yılındaki vergi nüfusu ad listesi şöyleydi: Pir Nazar oğlu İsmail ve Mansur, Salih oğlu Aşık, Mustafa oğlu Ali ve İbrahim, Seydi Ahmed oğlu Hüseyin.[979] Bunlardan Seydi Ahmet, ocak üyelerinin atasının adını taşımaktadır.

Basak köyünde beş sülale yaşamaktadır: Şah Veli uşağı, Haydar uşağı, Aşıt uşağı, Hamıs uşağı ve Dedeler. Sözlü

977 İsmail Özmen, *Hacım Sultan Velayetnamesi ve Ocakları*, s.262-265

978 Göknur Göğebakan, *XVI Yüzyılda Malatya Kazası*, s.279

979 Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü, Eski Kayıtlar Arşivi, *142 Numaralı Malatya Defteri*, s.122

anlatıma göre Basak köyünü kuranlar Arabistan'dan gelmiştir. Arabistan ile kastedilen yerin Mezopotamya olduğu söylenebilir.[980]

Oğuzların 24 boyundan birinin adını taşıyan Kınık köyü 1520 yılında 49 hane, 1530 yılında 49 hane, 1547 yılında 41 hane, 1560 yılında 62 hanedir.[981] Basak köyünde olduğu gibi Kınık köyüne ait 1560 yılı ad listesinde Seydi Ahmet adı vardır.[982]

Ardahan köyü halkının en azından bir bölümü Beğdili boyundandır. Köyün kurucularının Kerimoğlu ve Himmet sülaleri olduğu söylenmektedir. Ardahan köyü 1520 ve 1530'da 8 hane, 1547'de 16 hane, 1560'ta 21 hanedir.[983] Ardahan'daki sülaleler, Kerimoğlu, Kücüler (Mikailler), Esperler, Kubatlar (Himmetler), Karalar ve Kendirlerdir.[984]

Güvenç köyü, Güvençoğlu olarak kayıtlı olup 1520 yılında 27 hane, 1530 yılında 26 hane, 1547 yılında 36 hane, 1560 yılında 50 hanedir.[985] Vergiye tabi kişilerde Güvenç adı yaygındır.

Hacılar köyünü kuranların da Arabistan'dan geldiği söylenmektedir. Hacılar köyündeki halkın bir bölümü Elbistan'daki Alhas aşiretinden kopmadır. Hacılar köyü 1520 ve 1530 yıllarında 8 hane, 1547 yılında 10 hane, 1560 yılında 17 hanedir.[986] Hacılar obasının bir bölümü Safevi Türk-

---

980 Osmanlı belgelerinde Antakya, Halep, Antep, Urfa ve Mardin coğrayası için Arabistan nitelemesinin kullanıldığı görülmektedir.

981 Göknur Göğebakan, aynı yapıt, s.274

982 *142 Numaralı Malatya Defteri*, s.134. Kınık köyünün 1560 yılı ad listesi için bkz, Hamza Aksüt, *Anadolu Aleviliğinin Sosyal ve Coğrafi Kökenleri*, s.303

983 Göknur Göğebakan, aynı yapıt, s.281

984 Bu sülaleler ve Orta Anadolu'ya göçleri için bkz., Hamza Aksüt, *Anadolu Aleviliğinin Sosyal ve Coğrafi Kökenleri*, s.293-298

985 Göknur Göğebakan, aynı yapıt, s.281

986 Aynı yapıt, s.282

menlerine katılmıştı. Keçel Beğ, İbrahim Sultan, Cüneyd Beğ, Zeynel Beğ, Yakup Han, Yol Aldı Beğ, Mansur Kulu Halife, Mansur Beğ, Müstedam Sultan, Safevilerdeki Hacılar obasındandı.[987] Bu adların 1560 yılı Hacılar köyü vergi nüfusuyla benzerliği dikkat çekicidir. 1560 yılında Hacılar köyünün ad listesi şöyledir:

*Davud oğlu Ali, Veli ve Mehmed*
*Himmet oğlu Uğurlu, Şah Kulu, Nazar ve Şah Ali*
*Musa oğlu İsa, İlyas ve Cüneyd*
*Şükrullah oğlu Ahmed, Yusuf ve Ali*
*Himmet oğlu Şah Veli, Nebi Kulu ve Hamza*
*İsa oğlu İbrahim ve Hüseyin*
*Sadullah oğlu Mehmed*
*Abdullah oğlu Ali*[988]

Hacılar köyündeki kalabalık bir sülale Elbistan'daki Alhas aşiretindendir. 1661 yılında düzenlenen bir tutanağa göre köyün ileri gelenlerinden biri Alhas oğlu Abdullah'tır.[989] Alhaslar köyün kurucu sülalelerinden değildir.

Güvenç köyünü kuran topluluk Güvençoğlu obasıdır. Sözlü geleneğe göre Güvençoğlu, Urfa'nın Akçakale yöresinde kışlaya inip Malatya ile Sivas arasındaki Yama dağlarına yaylaya çıkan bir obadır.

Güvençoğlu zamanla göçebeliği bırakıp Güvenç köyünü kurmuştur. Sözlü gelenekle belgesel bilgilerin bu konuda uyum içinde olduğu görülmektedir. On altıncı yüzyıldaki tahrir kayıtlarına göre Güvençoğlu'nun yayla yurdu, Yama dağlarının kuzey kesimindeki Güvenç mezrasıydı. Mezra Divriği'ye bağlı köylerden Avşarcık ve Yellice köy-

987 Faruk Sümer, *Safevi Devletinin Kuruluşunda Anadolu Türklerinin Rolü*, s.94-96

988 *142 Numaralı Malatya Defteri*, s.128

989 Refet Yinanç-Mesut Elibüyük, *Kanuni Devri Malatya Tahrir Defteri*, s.530

lerinin yakınındaydı.[990] Güvenç obasının yurtlarından biri, Diyarbakır'ın Şarki Amid nahiyesindeki Güvençoğlu köyüydü.[991] Güvençoğlu köyü, Bismil ilçesinin Seyithasan adlı Alevi-Türkmen köyüne komşuydu.

Güvenç, Ardahan ve Çırzı köylerinde yaşayanlar on yedinci yüzyılın ilk yarısından itibaren Orta Anadolu'ya hareketlendi. Bunlar, Sivas'ın Kangal ilçesine bağlı Zerk, Gürün ilçesine bağlı Mağara; Kayseri'nin Sarıoğlan ilçesine bağlı Karaözü; Çorum'un merkez ilçesine bağlı Kuşsaray, Karacaören ve Sorkoğlan; Sungurlu ilçesine bağlı Gökçam; Mecitözü ilçesine bağlı Körücek; Amasya'nın Merzifon ilçesine bağlı Alıcık köylerine yerleştiler.

Zerk köyü, 1548 yılında 23, 1583 yılında 94 neferan nüfusludur. 1631 yılında 24, 1652 yılında 31 neferan nüfusa sahip olan köyün zamanla nüfus kaybına uğradığı görülmektedir.[992]

1560 yılı Güvenç köyü ad listesi şöyledir:

*Güvenç oğlu İbrahim ve Halil*
*Ali oğlu Şah Kulu*
*Şah Kulu oğlu Safi*
*Pir Kulu oğlu Şengeldi*
*Süleyman oğlu Musa*
*Yusuf oğlu Ali*
*Mehmed oğlu Şah Kulu*
*Ali oğlu Mehmed*
*Mehmed oğlu Bahşayiş*
*Ahmed oğlu Kabil*
*Hüseyin oğlu Saadeddin*

---

990 Ersin Gülsoy, *XVI Asrın İlk Yarısında Divriği Kazası*, s.43

991 Muzaffer Arıkan-..., *Diyarbekir Vilayeti Mufassal Tahrir Defteri*, s.195. On altıncı yüzyılda bu köyde oturan topluluk Müslüman değildi.

992 İlhan Şahin, *Yeni-İl Kazası ve Yeni-İl Türkmenleri*, s.138

*Yusuf oğlu Çırak*
*Hıdır oğlu Veli ve Ahmed*
*Kanludoğmuş oğlu Veli*
*Yunus oğlu Yusuf*
*Mehmed oğlu Hüseyin*
*İsmail oğlu Halil*
*Musa oğlu İsa*
*Mehmed oğlu Ali*
*Ali oğlu Tanrıvermiş*
*Güvenç oğlu Sevindik ve Alişar*
*Musa oğlu Mustafa, İlyas ve İsmail*
*Ahmet oğlu Himmet*
*Çırak oğlu Hüdaverdi*
*Güvenç oğlu Yusuf ve Yakub*
*Ali oğlu Pir Veli*
*Pir Kulu oğlu Ali*
*Safi oğlu Ahmed*
*Süleyman oğlu Mustafa*
*Yusuf oğlu Ahmed*
*Mehmed oğlu Pir Veli*
*Ali oğlu Mahmud*
*Mehmed oğlu Veliyüddin*
*Ahmed oğlu Zekeriya*
*Hüseyin oğlı Sırrıddin*
*Yusuf oğlu Hüseyin*
*Hıdır oğlu Ahmed*
*Kanludoğmuş oğlu Sevinç ve Yunus*
*Yunus oğlu Ali*
*Mehmed oğlu Nebi*
*İsmail oğlu Süleyman Fakih*
*Musa oğlu Kulu*
*Mehmed oğlu Hamza*
*Ali oğlu Safi*

*Güvenç oğlu Güvendik*
*Hikmet oğlu İlyas*
*Mustafa oğlu Kadir*
*Musa oğlu Nebi ve Mustafa*
*Veliyüddin oğlu Bahşayiş*[993]

Ardahan köyünün aynı tarihteki ad listesi şöyledir:

*Hıdır oğlu Mahmud ve Hıdır*
*Yakub oğlu Ahmed ve Ümmet*
*İbrahim oğlu Mustafa*
*Pir Kulu oğlu Ali*
*Dede oğlu İlyas ve Resul*
*Hüseyin oğlu Ali ve Musa*
*Budak oğlu Mehmed*
*Mehmed oğlu Ali, Mustafa ve Yusuf*
*Haydar oğlu Sultan Hoca*
*Hıdır oğlu Mehmed ve Halil*
*Yakub oğlu Ece*
*İbrahim oğlu Yusuf*
*Pir Kulu oğlu Güvendik ve Tanrıverdi*
*Dede oğlu Halil*
*Hüseyin oğlu Hamza ve Mehdi*
*Hamza oğlu Budak*
*Budak oğlu Alınmış*
*Ali oğlu Pir Kulu*
*Mehmed oğlu Safi*
*Haydar oğlu Korkmaz*
*Mustafa oğlu Abid*[994]

Elbistan'a bağlı Demircilik kasabası 1563 yılında 17 neferanlı bir köydü. Köyde 5 kişi sipahiydi. Küçük Yapalak kö-

993 *142 Numaralı Malatya Tahrir Defteri*, s.127
994 *142 Numaralı Malatya Tahrir Defteri*, s.118

yü 64 neferanlı, Çıtlık köyü ise 6 neferanlıydı.[995] Sivas'ın Gürün ilçesine bağlı Yuva köyü, Oğuzların 24 boy adından birini taşımaktadır. Yuva köyü 1630 tarihinden itibaren kayıtlarda yer alan bir yerleşimdir.[996] Yuva'dan ayrılanların bir bölümü Külah köyünü kurmuştur.

## 14. SEYİT ALİ OCAĞI

Ocağın merkezi, Malatya'nın Yazıhan ilçesine bağlı Fethiye kasabasıdır. Gaziantep kentinde de ocak üyeleri vardır ve bunlar Fethiye'den gelmedir. Hacım Sultan ocağıyla musahip olan Seyit Ali ocağının piri Karaca köyündeki Seyit Temiz, mürşidi ise Mineyik'teki Zeynel Abidin'dir. Ocak üyeleri son yıllarda Kızıldeli adını kullanmakta ve Dimetoka'daki Kızıldeli (Seyit Ali) Sultanla bağlantı kurmaktadır.[997] Ocağın talipleri, Fethiye kasabasının bir bölümü ile Suriye'de, Halep'in Eşrefiye, Hamdaniye, Şıh Maksut mahallelerinde ve Azez kasabasındadır.[998] Halep ve Azez'deki taliplerin Tencili topluluğundandır. Bunlara Tencili Abdalı da denir.

Fethiye kasabasının eski adı Hasanbadrık'tır.[999] Hasanbadrık, Halep-Samsun ve İstanbul-Bağdat yolları üzerindedir. Malatya ovası ile kuzeyindeki dağlık kesimin başlangıcında yer alan bu yerleşimin hemen yanındaki Tenci köyünde önemli bir zaviye vardı. 1530 yılında bu zaviyede 7

---

995 Refet Yinanç-..., *Maraş Tahrir Defteri*, s.485, 562, 583

996 İlhan Şahin, *Yeni-İl Kazası ve Yeni-İl Türkmenleri*, s.84

997 Malatya'nın Hekimhan ilçesine bağlı Akmağara köyünün Darıyeri mezrasında oturan Ali Seydi dedelerine göre Fethiye'deki ocağın adı Kızıldeli değil, Gözübüyük'tür. Gözübüyük ile kast edilen topluluk, Tencili obalarında Ağzıbüyük ya da Başıbüyük olabilir.

998 Kaynak kişi, Gaziantep kentinden Seyit Ali ocağı dedesi Ali Kızıldeli

999 Adnan Işık, *Malatya*, s.640

kişilik bir derviş grubu vardı. 1547 ve 1560 yıllarında Yukarı Tencili köyünde kayıtlı olan bu dervişler 14 kişiydi:

*Pervane'nin oğulları Şah Kulu, Yar Ahmed, İdris Kulu, Yol Abdal ve Hasan*
*Mahmud Abdal'ın oğulları Ali ve Veli*
*Yar Ahmed oğlu Piri*
*İbrahim oğlu Ahmed*
*Hüseyin oğlu Bektaş*
*Veli oğlu Mehmed*
*Hamza Abdal'ın oğulları Hayran ve Bayram*
*Veli oğlu İskender*[1000]

Tahrir kaydında bu kişilerin soyunun çok eskiden beri dervişzade olduğu ve yoldan gelip geçenlere kazançlarıyla hizmet sunduğu belirtilmiştir. Deftere sonradan eklenen bir kayıtta ise Hasanbadrık köyünün çok önemli bir yol üzerinde olduğu, bu durumun külfetine dayanamayan köy halkının zaman zaman köyden kaçtığı belirtilerek kaçışı önlemek için bazı vergilerden bağışıklık tanındığı yazılıdır.[1001] Nitekim, 1655 yılında Hasanbadrık'tan geçen Evliya Çelebi, tahrir kaydıyla uyumlu olarak, köy halkının dağlara kaçmış olduğunu söylemektedir. Gezgin, köy halkını Şahseven olarak nitelemiştir.[1002] 1560 yılı tahririnde yer alan kişi adları zaten Alevi ad vurma geleneğiyle uyumludur. Listedeki, Piri, Pir Ahmed, Baboğ Ahmed, Ali Merdan gibi adlar dikkat çekicidir.[1003]

1000 *142 Numaralı Malatya Defteri*, s.120

1001 Refet Yinanç-Mesut Elibüyük, *Kanuni Devri Malatya Tahrir Defteri*, s.217-218

1002 *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, cilt: 3-4, s.418-419, düzenleyen: T. Temelkuran-N. Aktaş,

1003 142 Numaralı Malatya Defteri, s.131. Ad listesinin tümü için bkz, Hamza Aksüt, *Anadolu Aleviliğinin Sosyal ve Coğrafi Kökenleri*, s.362

Hasanbadrık, 1520 yılında 18 hane 5 mücerret, 1530 yılında 18 hane 8 mücerret ve 7 derviş, 1547 yılında 22 hane 12 mücerret, 1560 yılında 25 hane nüfusluydu.[1004]

Tencili bir Abdal topluluğunun adıdır. Cumhuriyetin ilk yıllarında yapılan bir araştırmada Güney Anadolu'da cambazlık, kuyumculuk ve üfürükçülük yapan Tencili adlı bir topluluktan söz edilmektedir. Abdal olan bu Tencililer, bilinmeyen bir zamanda sekiz oba halinde Malatya'dan göçtüklerini söylemektedir: Karabacak, Süzenli, Başıbüyüklü, Kestelli, Menekarı, Hamzalar, İslameli, Haytalı. Bunlardan Hamzalı, aşiretin şor evi, yani yönetici obasıdır.[1005] Yirminci yüzyıl sonlarında Fethiye'den derlenen bilgilere göre Tencililer dört obadır: Süzenli, Ağzıbüyükler, Başıbüyükler ve Tencililer.[1006] Tencililerin bir bölümü Osmaniye'de yaşamaktadır ve Alevidir. Suriye'nin Şam ve Halep kentlerindeki Tencililer de Alevidir.

1530 yılı kaydına göre Başıbüyük'ün ad bıraktığı yerlerden biri Siverek sancağının Çaykadan nahiyesindedir.[1007] Ağzıbüyük, Diyarbakır'ın merkez nahiyesindedir.[1008] Diyarbakır'ın Bismil nahiyesinde ise Hamza Depesi adlı bir mezra vardır. Bu mezra, Baba İshak'ın üyesi olduğu İshak Da-

---

1004 Göknur Göğebakan, *XVI Yüzyılda Malatya Kazası*, s.287

1005 A. Rıza Yalkın, *Cenupta Türkmen Oymakları*, cilt: II, s.408, 409

1006 Hüseyin Şahin, *Bir Anadolu Ereni: Kızıl Deli*

1007 M. Salih Erpolat, *XVI Yüzyılda Siverek Sancağında İskan ve Nüfus*. Başıbüyük obasının bir bölümü aynı yüzyılda Kangal'ın Mancılık yöresindeki Yeni-İl Türkmenleri arasındadır. (İlhan Şahin, *Yeni-İl Kazası ve Yeni-İl Türkmenleri*, s.268) Günümüzde Kayseri'nin Sarıoğlan ilçesine bağlı İğdeli köyünde Başıbüyükler adlı bir sülale vardır. Köy halkı Alevidir.

1008 M. Salih Erpolat, aynı yazı; Muzaffer Arıkan-..., *Diyarbekir Vilayeti Mufassal Tahrir Defteri*, s.331. Diyarbakır'ın Ağzıbüyük köyünde Haydar, Şah Kulu, Şah Veli gibi popüler adlar kayıtlıdır. 21 kişilik vergi nüfusunda 4 kişinin adı Haydar, 2 kişinin adı Şah Veli'dir. Ayrıca, Behlül, Kasım gibi dikkat çekici adlar vardır.

nişmendli obasının kurduğu İshak Danişmendli köyündedir.[1009] Tercil'de ise Hamza Viranı adında bir yerleşim kayıtlıdır.

Ocak üyelerine göre Hasanbadrık'ta yaşayan Seyit Ali, Ali Seydi ve Bacı Sultan adında üç kardeşten Seyit Ali, Dimetoka'ya giderek oraya yerleşmiş ve Kızıldeli adını almıştır.[1010] Bu söylenceyi kabul etmek olanaksızdır. Çünkü, konumuz olan ocak Karaca köyündeki Seyit Temizlere bağlıdır. Dimetoka'daki Kızıldeli Sultan ise Hacı Bektaş'a bağlı bir erendir. Üstelik, konumuz olan ocağın musahibi yine bir Seyit Temiz talibi olan Hacım Sultan'dır. Bu durumda, Fethiye'deki Seyit Ali ocağının Kızıldeli ile bağlantı kurma isteğini, kendi atasının adı ile Kızıldeli'nin asıl adı olan Seyit Ali'nin aynı olmasıyla açıklamak gerekir. Bu isteğin nedeni ise Kızıldeli Sultan'ın daha ünlü olmasıdır.

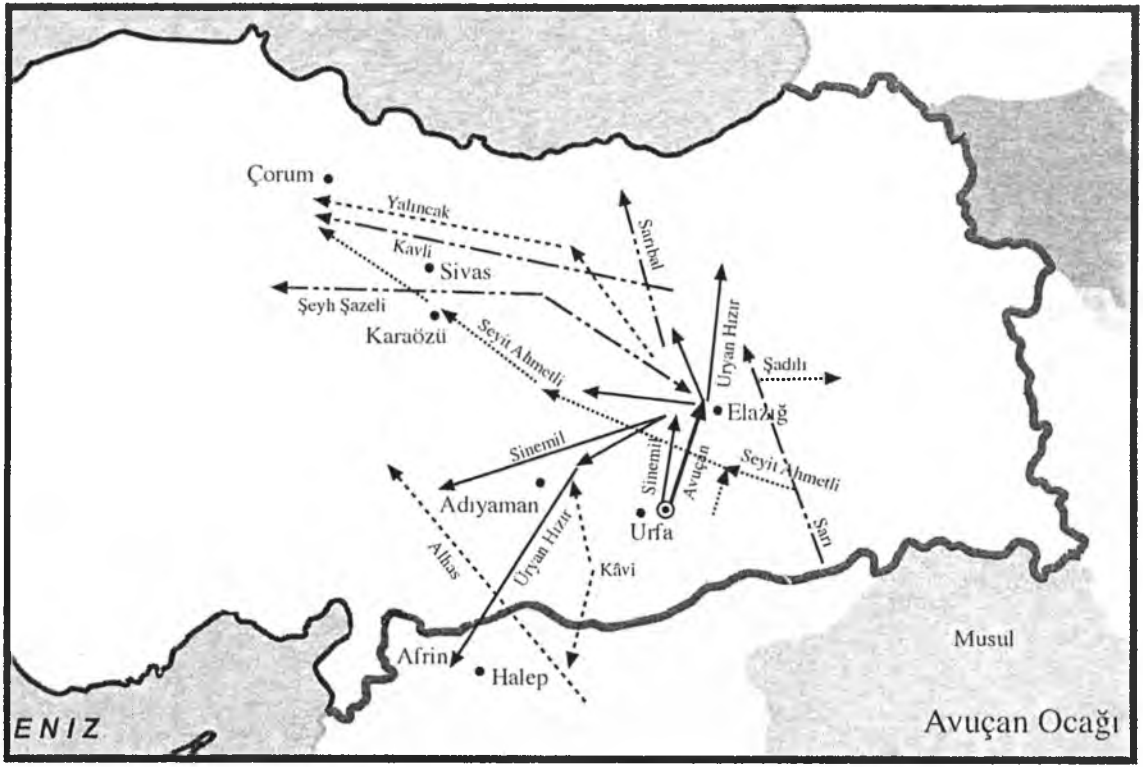
Seyit Ali ocağı üyeleri, şecerelerinin Dördüncü Murad tarafından onaylandığını söylemektedir. Gerçekten de Dördüncü Murad, 1634 Revan seferi ve 1639 Bağdat seferi dönüşünde olmak üzere Hasanbadrık köyüne iki kez uğramıştır. Ne var ki, her iki sefere ait ruznamelerde (günlük) padişahın köy halkıyla herhangi bir görüşmesinden söz edilmemektedir.[1011] Zaten, devletin Kızılbaş adını verdiği bu seferlerde padişahın 'Kızılbaşlarla' böyle bir ilişkisi tarihsel gerçeğe aykırıdır.[1012]

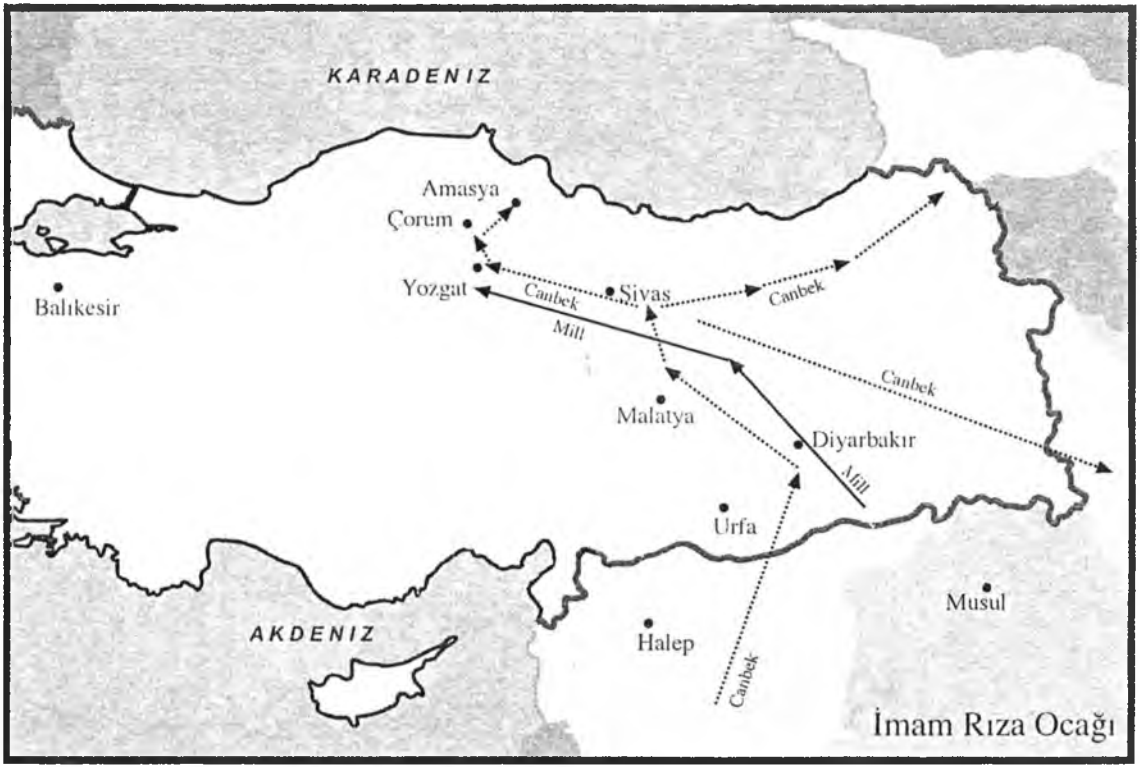
1009 Muzaffer Arıkan-..., aynı yapıt, s.192

1010 Hüseyin Şahin, *Bir Anadolu Ereni: Kızıl Deli*

1011 Revan Seferi için bkz., Yunus Zeyrek, *IV Sultan Murad'ın Revan ve Tebriz Seferi Ruznamesi*, s.130; Bağdad seferi için bkz., Halil Sahillioğlu, *Sultan Dördüncü Murad'ın Bapdad Seferi Menzilnamesi*, Belgeler Dergisi, sayı: 3-4, s.32

1012 Durum böyle olduğu halde araştırmacı İsmail Onarlı, Osmanlı padişahı ile köy halkının böyle bir ilişkisini doğal görerek bilgi üretmiştir. (İsmail Onarlı, *Malatya'nın Fethiye Beldesindeki Kızıldeli Sultan Ocağı*, Cem Dergisi, Mayıs 2001, s.101)


Çorum
Yalıncak
Kavli
Sivas
Şeyh Şazeli
Karaözü
Seyit Ahmetli
Sarıbal
Uryan Hızır
Şadılı
Elazığ
Sinemil
Adıyaman
Sinemil
Avuçan
Seyit Ahmetli
Urfa
Sarı
Alhas
Uryan Hızır
Kâvi
Musul
Afrin
Halep
ENIZ
Avuçan Ocağı


KARADENIZ
Amasya
Çorum
Yozgat
Balıkesir
Canbek
Sivas
Canbek
Mill
Canbek
Malatya
Diyarbakır
Mill
Urfa
Musul
AKDENIZ
Halep
Canbek
İmam Rıza Ocağı

## BÖLÜM V

# ŞIH AHMET

Şeyhhasan adındaki Zaza (Dımili) aşiret birliğinin mürşit ocağı Şıh Ahmet, pir ocağı Derviş Cemal'dir. Şeyhhasan'ın iki temel aşiret grubu vardır: Seyyid ve Şeyhhasan.

Şıh Ahmet ocağı üyeleri, Hozat'ın Bormek (Düzpelit) köyündedir.[1013] Şıh Ahmet'in kimliği konusunda son yıllarda gerçekle ilgisi olmayan birtakım görüşler ortaya atılmıştır. Bu görüşlerden en önemlisi, Şıh Ahmet'in, aslında Hoca Ahmed Yesevi olduğudur. Bu görüşü irdelemeden önce Şıh Ahmet konusunda kaynaklarda yer alan bilgileri aktaralım.

Şıh Ahmet ocağının atası Şeyh Ahmed Tavil'dir. Tavil, Arapça bir sözcüktür ve 'uzun' anlamındadır. Şeyh Ahmed Tavil'in türbesi, Elazığ'ın Baskil ilçesine bağlı Şeyhhasan köyündedir.[1014]

1530 yılında tutulan bir kayda göre bu köyde Şeyh Hasanlu adında bir zaviye vardı. Köyün bir başka adı Seyyid idi.[1015] Bu bilgi, Şıh Ahmet ocağına bağlı olan Şeyhhasan aşiret birliğinin bir kolunun Seyyid adını taşımasıyla uyumludur. Kayda göre zaviyenin vakıfnamesini Sultan Alaaddin

1013 *Ayhan Aydın, Doğu Anadolu'da İnanç Önderleri Arasında*

1014 Baraj altında kalan bu köy, yukarıya taşınmıştır. Köyün yeni adı Tabanbükü'dür.

onaylamıştı. Zaviye, Ebu'l Vefa Tac-ül Arifeyn soyundan Şeyh Ahmed Tavil'in vakfıdır. Kayıtta, '*iki yüz seksen dört tarihle müverrah*' ibaresi yer alıyor ki, bu, Hicri, Rumi ya da Miladi takvimle ilgili bir tarih değildir. Daha doğrusu bu tarihin herhangi bir anlamı yoktur. Sultan Alaaddin ile Konya sultanı I. Alaaddin Keykubad kastediliyorsa bu tümüyle yanlış bir bilgidir. Çünkü, adı geçen hükümdar, 1221 ile 1237 yılları arasında tahttadır.[1016]

Belge metni şöyledir:

*Vakf-ı Zaviye-i Şeyh Hasanlu tabi-i nahiye-i Muşar nam- diger Setbed, ki merhumü'l-mağfürleh Sultan Alaaddin nevverallahu merkadehu iki başın bile vakf eylemiş.*

*Karye-i Şeyh Hasanlu tabi-i Muşar. Tamam malikane canib-i divani. Hasıl 178*

*Mezra-i Özbek tabi-i nahiye-i m. İki başı. Hasıl 312*

*Mezra-i Beyru tabi-i nahiye-i mezbure. Hasıl 200*

*Mezra-i Üç Bölük tabi-i nahiye-i mezbure. Hasıl 200*

*Mezra-i Hori tabi-i nahiye-i mezbure. Hasıl 200*

*Yekun 1090*

*Zikr olan karye mezari'in tamam malikaneleri ve canib-i divanileri merhum Seyyid Ebu'l Vefa Tac-ül-Arifeyn kaddesallahu sırrahu'l-aziz evladından Şeyh Ahmed Tavil el-*

---

1015 Göknur Göğebakan, *XVI Yüzyılda Malatya Kazası*, s.153, 158

1016 Vakıf defterini yayınlayanlar, yanlış bir hesaplamayla bu sultanın I. Alaaddin Keykubad olduğu sonucuna varmıştır. Defterin tutulma tarihi olan 937 Hicri yılından (1530 Miladi) 284'ün çıkanlmasıyla 633 yılının elde edileceğini, bunun da I. Alaaddin Keykubad'ın hükümdarlık dönemine denk geldiğini iddia etmişlerdir ki, (bak, s.XXVI-XXVII) 937'den 284 çıkarıldığında 633 değil, 653 yılı elde edilir. Bu tarih I. Alaadin Keykubad'ın ölümünden 16 yıl sonradır. Aynı yazarlar, XXXVIII. sayfadaki yorumlarında vakfiye tarihini Hicri 653 (Miladi 1255) olarak vermiştir ki bu bilgi doğrudur.

*mülakkab Tecemi nevverallahu merkadehunun vakf idügi merhum Sultan Alaaddin'in iki yüz seksen dört yıl tarihle müverrah vakıfnamesi ve sonra şuhud-ı udul şehadetleri ile bir defa dahi sabit olduğunı yüz otuz dört yıl tarihle müverrah şer'i hüccetleri ve sahih murabbaa'at-ı sultaniyeleri olduğundan gayrı min zalikü'z-zaman ila hazel'-an bila-fasl vakfiyet üzere tasarruf etdüklerine cemm-i gafir min el-müslimin şehadet eyledükleri ecilden ber karar-ı sabık defter-i cedide vakf-ı mukarrer kayd olundı.*[1017]

Şeyh Ahmed Tavil ve Şeyh Hasanlu köyüyle ilgili 1560 tarihli tahrir kaydı şöyledir:

*Karye-i Şeyh Hasanlu maa mezraa-i Horik ve Üçbölük ve mezrraa-i Veledi, tabi-i Muşar, hass-ı şahi*

*Neferan 166*

*Hane 105*

*Çift 18,5*

*Ekinlu 3*

*Bennak 65*

*Mücerred 61*

*Mezra-i Birmelik, der nezd-i karye-i m., tabi-i m., hass-ı şahi*

*Hasıl 300*

*"Karye-i mezburda Şeyh Ahmed Tavil nam aziz mefdun olub ibtida feth-i hakanide kitabet olunan vilayet defterinde mezar-ı mezbureye vakıf yazılmayub ve reayasından kimesne muaf kayd olunmayub sonra sadef-i piri vilayet kitabet eyledükde vakıf defterinde mezkur köy ile dört pare mezra-i mezbureyi vakıf kayd eyleyüb ve yigirmi sekiz nefer kimesne içün muafdır deyu şerh verüb amma mufassal defterinde mezariyi kayd itmeyüb ancak karye-i Şeyh*

1017 Ersin Gülsoy-Mehmet Taştemir, *Vakıf ve Mülk Defteri*, s.53

*Hasanlu'nun iki başun vakıf yazub ve on üç nefer kimesneyi muaf eyleyüb ellerine suret-i defter veemiş ve dergah-ı mualladan vilayet defteri mucibince deyu otuz bir nefer kimesne muaf olmak içün hükm-i şerif sadef olumuş, bade haliya nişancı olan Mehmed Beg Efendi'yle bu kulları vilayet-i mezbureyi kitabet eyledüklerinde mezkur taife vakıf defteri suretin ifna idüb ancak mufassal defter suretiyle karye-i Şeyh Hasanlu'yu talep itdüklerinde ibtida defterde timar olub sonra sadef-i piri vakıf yazduğı vukuu üzere der devlete arz olundukta hassa-i hümayuna kayd olunması buyurulub nihayet yol üzerinde olub ayende ve revendeye hizmet eyledükleri mukabelede eski defter mucibince on üç nefer kimse emri şerifle muaf yazılmış idi.*

*Sonra Ahmed Paşa zamanında mezkurlar Haleb'e gelüb şart ve şekavet eyledüklerinde girü vakıfları virilmeyib amma otuz altı nefer kimesne içün sahih-i mezkur-ı azizin evladındandır deyu niza eyledüklerinde ol otuz altı nefer muaf olmak içün hükm-i şerif verilmiş.*

*Haliya teftiş olundukta Kara Baba'dan aşağ yazılan yüz yirmi yedi nefer kimesne cümlesi hukuk ve rüsum virmeyüb ve sabıkan ol dört mezrayi köy yeridür deyu ifna edüb ancak köyü taleb idüb virilmeyüb hass olacak ellerinde olan eski vakıf defteri mucibince inayet olunan hükm-i şerifi ibraz idüb ol dört mezra has oldı deyu hılaf-ı defter-i hakani anları tasrif idüb ve köyün olanca yerin dahi ol mezralar yeridür deyu niza eyleyüb zikrolunan yüz yirmi yedi nefer kimesne muaf olmağa*

*Müstehak-ı sülehadan olmak değil, daima fitne ve fesatdan hali olmayub ve haramzadelerin himayet eyleyüb ehl-i örf eline virmedükleri baisden mezralar emr-i sabık mucibince karye-i mezbur ile hass-ı hümayuna kayd olunub ve muafiyetleri ahvali yazulmayub mezkuk konuldu.*

*Beher hal der devlete varub şikayet itmeleri muarızdır; her nice ferman olunub emr-i şerif inayet olunursa mucibiyle amel olına.*[1018]

1530 yılında tutulan kayda göre Şeyh Ahmed Tavil, Tac-ül Arifin Ebu'l Vefa soyundandır ve lakabı Tecemi'dir. Tecemi, dervişlikle ilgili bir terimdir. 1560 yılında tutulan kayıtta ise Ebu'l Vefa'dan söz edilmemektedir. Burada önemli olan şey, köy halkının 1530 yılında Ebu'l Vefa'yı bilmesi ve kendilerini bu erenin soyundan saymasıdır. Böylece, mürşit ocaklardan Avuçan ve Dede Garkın'dan sonra Şıh Ahmet ocağının da Ebu'l Vefa ile ilgisi olduğuna dair yazılı bir bilgi ortaya çıkmış olmaktadır.

Şeyhhasan köyünün Karakaya baraj gölü altında kalması nedeniyle köydeki türbeler, yeni kurulan Tabanbükü köyüne taşınmıştır. Türbelere konan kitabelerde önemli yanlışlara yer verilmiştir. Şeyh Ahmed Dede'nin mezar taşına günümüz alfabesiyle "*Hz. Ali oğlu Celal Abbas neslinden Horasanlı Hoca Ahmed Yesevi D. 1103 Ö. 1166*" yazılmıştır ki, bu bilgi tümüyle yanlıştır. Burada amaçlanan şey, Şeyh Ahmed Tavil'i, doğrudan Hoca Ahmed Yesevi olarak sunmaktır. Başka bir mezar taşına yine günümüz alfabesiyle Şeyh Hasan adı yazılmış, ancak onun doğum ve ölüm tarihleri konusunda kayıt düşülmemiştir. Köy halkına göre, Şeyh Hasan, Şeyh Ahmed'in kardeşidir.

Şeyh Ahmed'in karısı olduğu söylenen Gevher Ana'nın mezar taşına Hicri 740 (M. 1340) yazılmıştır. Görüldüğü gibi, yazılan tarihler o kadar yanlıştır ki, kocası, karısından 200 yıl önce yaşamıştır. Şeyh Ahmet Dede'nin oğlu olduğu söylenen Emir-el Müminin için ise h. 817 (m.1414) ta-

1018 Refet Yinanç-Mesut Elibüyük, *Kanuni Devri Malatya Tahrir Defteri*, s.102-103

rihi düşülmüştür. Bu bilgiye göre de oğul, babasından 300 yıl sonra yaşamıştır.

Şeyh Hasan'ın mezarı, 1956 yılında betonarme olarak yeniden yapılmış ve yapımda eski mezar taşları kullanılmıştır. Bu mezar taşının üzerindeki yazı hicri 1187 (miladi 1773) tarihlidir.[1019]

Yine bazı yayınlarda, Arapkir ilçesine bağlı Onar köyünde türbesi bulunan Şeyh Hasan ile konumuz olan Şıh Ahmet ocağı ve Şeyhhasan aşiretiyle ilgili birtakım yanlış bilgilere yer verilmiştir. Şeyh Hasan'ın 1224 yılında Anadolu'ya gönderildiğini iddia eden yazarlar bu iddialarının belgeye dayalı olduğunu da belirtmektedir ki, sundukları belgelerle bu bilgileri kanıtlamak olanaksızdır. Üstelik, en sağlam kaynaklardan olan on altıncı yüzyıla ait tahrir defterlerinde Oner köyü ya da zaviyesi kayıtlı değildir. Yani, Oner köyü bu yüzyıldan sonra kurulmuştur.[1020] Onar köyü doğumlu araştırmacı İsmail Onarlı, yazılarında 1224, 1592, 1645, 1691, 1695, 1731, 1852, 1893 tarihli belgeleri sunar. Ne var ki, 1224 tarihli olduğunu söylediği belgede böyle bir tarih yoktur, daha doğrusu, belgede tarih kaydı yoktur. Onar köyü doğumlu yazar İsmail Kaygusuz, bu belgenin dilini uzmanlara inceletmiş, uzmanlar belgenin dilinin on yedinci yüzyıl başlarına ait olabileceğini belirtmiştir.[1021] Onarlı, bu belgenin tümünü sunmamıştır. Başka bir Arapkirli yazarın sunduğu bu belge şöyledir:

---

1019 Kitabelerle ilgili bilgiler şu makaleden alınmıştır: Muhammet Beşir Aşan, *Fırat Kenarında Bir Horasan Ereni Şeyh Ahmet Dede*, in *I. Uluslararası Türk Dünyası Eren ve Evliyaları Kongresi Bildirileri*

1020 Bu konuda bak, *127 Numaralı Arapkir Mufassal Tahrir Defteri*, (1567 tarihli). Defterdeki yer adlarının tümü için bkz., *Hamza Aksüt, Anadolu Aleviliğinin Sosyal ve Coğrafi Kökenleri*, s.210-212

1021 İsmail Kaygusuz, *Onar Dede Mezarlığı ve Şeyh Hasan Oner*, s.25 vd.

*"Ahrette rahat olması için... vakf... güzel şeydir. Zira her zaman vakfeden kimseya faide hasıl olur. Şol kelamı şerif delaleti ile ki; Peygamberimiz aleyhisselatı vesselam buyurdu: Adem oğlanı öldükte ibadeti kesilir. İlla, üç şeyden kesilmez. Biri ol kimsedir ki, vakıflar, hayırlar edip kendinden sonra sevaplar gelir. İmdi, rızaenillahi Teala vakfeyledim. Muazzez mükerrem olan Şeyh Hasan Oner demek ile maruftur. Mir-i azam bilsin ki, insanın yediği fanidir ve geydiği parelenür ve eskir, ama tasadduk eylediği şey bakidir. İmdi, mir-i azam vakfeyledi ve tecviz eyledi. Şeyh Hasan için kavlen ve fiilen tasarrufu içün izn-i şer ile ve hüsnü ihtiyari ile, cebirle güç değil, beyan olunan mülklerin cümlesini Şeyh Hasan Oner hak kıldı, mülk kıldı, tasarrufu altında kıldı. Bu vakfın cemi yerleri Oner dedikleri köyde vakidir. Bu hududun kıble canibi Uzun Tersek dedikleri mahaldir. Şimal canibi Tut Ağacı dedikleri mahaldir. Tohum dedikleri mahalle varıncadır ki, Güneyin Kökü yanında cem hududu ve liva hakkı zikrolunan hudutların cümleten vakfeylemişimdir. Sebeplerin cümlesi Hak Süphanehü Teala'ya ibadet ve rıza-i şerifine nail olmak içündür. Ve Hak Süphanehü Teala'nın azabi eliminden halas içündür. Bir vakf ile vakfeyledim ki, ol vakf şer'idir ve sahitir ve hakkına riayet olunmuştur. Kimseye satılmaz ve hibe olunmaz. Meşhur zaviye o... olunmuştur. Oner zaviyesi demekle meşhurdur. Bu tevliyeti görüp gözetmesini ve emri vakfi tahsil etmesini kıldım. Şeyh Hasan Oner için ve evlet ve evladı için kıldım. Bu vakfımezburun şartı tağyir olunmaz ve aslı tebdil olunmaz ve hakim sıhhatiyle hükmeyledi. Her kim ki tebdile say ederse beğlerden, kadılardan, vüzeradan Hak Teala'nın laneti anın üzerine olsun. Tahrir-i fi şehri Rebülahır sene ahedi ve işrin ve sitte mie* 621 (miladi 1224)[1022]

1022 *Arapgir Tarihi*, s.50-51

Belgeyi verenin kimliği de belli değildir. Yalnızca "miri azam" kaydı düşülmüştür ki, bu terim 'büyük bey' anlamındadır.

Bir aşiret adı olan Şeyhhasan, dede ocağı kurucusu bir eren olarak sunulmuş, bu erenin Konya sultanı I. Alaaddin Keykubad'ın kızkardeşi Gevher ile evlendiği, Konya sultanlığının ordusunda komutanlık yaparak Alanya ve Antalya'nın fetihlerine katıldığı gibi iddialara yer verilmiştir. Tüm bunlara dayanak olarak, adı geçen sultanın Masara kalesinde tutuklu kalması gösterilmiştir. Tahrir ve evkaf defterlerine göre Şeyh Hasanlı köyü Muşar nahiyesindedir. Masara'yı, Muşar olarak ele alan araştırmacıların bu iddialarının mantık dışı olduğu ortadadır. Üstelik, sultanın hapsedildiği Masara kalesi, Muşar nahiyesinde değil, Malatya'dan Pütürge'ye giden yol üzerindedir. Ayrıca, bazı kaynaklarda, sultanın hapsedildiği kale, Kezirpet olarak geçmektedir ki, bu kale Fırat'ın batısında Akçadağ ilçesindedir.[1023]

Sunduğumuz bu bilgilerden çıkan sonuç, Şıh Ahmet'in Şeyh Ahmed Tavil olduğu, Hoca Ahmed Yesevi ile bir ilgisinin olmadığı, son yıllarda üretilen bu tür bilgilerin yanlış olduğudur. Ayrıca onun Anadolu Selçuklu hükümdarlarıyla ilişki içinde gösterilmesi tümüyle senaryodur.

**Derviş Cemal Ocağı:** Derviş Cemal ocağının en ünlü yerleşimi Hozat'ın Dervişcemal köyüdür. Tercan'ın Zorum, Hozat'ın Pihami (Alancık) köylerinde de ocak üyeleri vardır. Derviş Cemal'in türbesi ya da makamı Tercan'ın 30 km güney batısındaki Bulmuş köyündedir. Talip aşiretlerin tümünün Zaza lehçesini kullanması ve çok az bir bölümünün Hacı Kureyş ocağı talibi olması dikkate alınırsa Baba Man-

1023 Göknur Göğebakan, *XVI. Yüzyılda Malatya Kazası*, s.....

sur grubuyla bir ilgisi düşünülebilir. Ne var ki, ocak üyelerinden bu konuda herhangi bir bilgi derlenmemiştir. Üstelik, ocağın günümüzdeki üyelerinden bazıları Derviş Cemal'in, Hacı Bektaş halifelerinden Seyit Cemal ile aynı kişi olduğunu savunmaktadır ki, bu bilginin gerçekle bir ilgisi yoktur.

Derviş Cemal büyük bir olasılıkla sosyal bir addır ve 'Cemal topluluğunun dervişi' anlamındadır. On altıncı yüzyıl kayıtlarında Güney Erzincan nahiyesinde Cemaloğulları, Cemaloğlu Kışlağı, Cemal Kışlası, Cemal Kışlak adını taşıyan yerleşimlerin bulunması, Cemal'in bir topluluk olduğunu göstermektedir. 1516 tahririnde yer almayan Cemaloğulları köyü 1530 yılında 3 sipahizade, 1591'de ise 32 nefer nüfusluydu.[1024] Ayrıca, Kemah kasabasında Cemaliye adında bir medrese vardı ki, bu çok ilginç bir durumdur.[1025]

Derviş Cemal'e ad veren Cemal topluluğunun kökeni hakkında bilgi üretmek güçtür. Erzincan'dan başka Cemal adında yerleşimleri içeren yerler de vardır. Bunlardan biri Musul'dur. Bu yerleşimlerden Cemal Kendi (köyü), Eski Musul kentinin karşısındaydı. Günümüze ulaşmayan bu yerleşim, 1539 yılında 10 nefer nüfusluydu. Kerkük'ün doğusunda ise Cemaliye adında bir köy vardı.1539 yılında burası 52 haneli bir yerleşimdi. Cemaliye köyünün ad listesi Alevi ad vurma geleneğine tümüyle uygundu. Yine Musul'da Çam-camal adında bir köy vardı.[1026] Cemel adında

---

1024 İsmet Miroğlu, *XVI Yüzyılda Kemah Sancağı ve Erzincan Kazası*, 102

1025 *387 Numaralaı Muhasebe-i Vilayet-i Karaman ve Rum Defteri*, cilt: II, s.160; İsmet Miroğlu, aynı yapıt, s.102. Cemaloğulları köyü 1516 yılında harap ve boştu. Bu durum, Safevi-Osmanlı çekişmesinin sonucudur. Köy, 1530'da 3 sipahizade, 1591'de 32 neferan nüfusluydu.

1026 Nilüfer Bayatlı, *XVI Yüzyılda Musul Eyaleti*, s.65, 93. Cemaliye köyündeki bu tür adlara örnek verirsek: Kulu oğlu Şah Hüseyin, Hasan oğlu Hüseyin Kulu, Abdal oğlu İmam Kulu, Pir Gayib oğlu Şah Kulu.

başka bir yer ise Urfa ile Diyarbakır arasındaki Cemeleyn kalesiydi. Burası Batılı gezginlerin söz ettiği ünlü bir yerdi.[1027]

Özet olarak, Derviş Cemal'in sosyal bir ad olduğunu, ona ad veren Cemal topluluğunun izlerine Erzincan'dan başka Musul ve Urfa'da rastlandığını söylemek gerekir. Derviş Cemal ocağı taliplerinin tümü Şeyhhasanlı aşiret federasyonundandır. Federasyondaki aşiretlerden Seyituşağının ve Kalan aşiretinin bir kısmı Hacı Kureyş ocağının talibidir. Ne var ki, bu durum, Derviş Cemal ile Baba Mansur grubu arasında bir ilgi kurmak için yeterli değildir. Ancak yine de, Şıh Ahmet ve Derviş Cemal ocaklarına en yakın grup Baba Mansur'dur. Çünkü, Şıh Ahmetli ve Derviş Cemalli taliplerin hemen hemen tümü, Baba Mansur'a Hacı Kureyş ocağı aracılığıyla talip olanların tümü Zaza lehçesini kullanmaktadır. Kürt taliplerin öteki ocağı olan Avuçan grubunun taliplerinde ise Zaza lehçesi kullananlar hemen hemen yok gibidir.

**Şeyhhasan Aşireti:** Dersim bölgesinin iki aşiret federasyonundan biri olan ve Zaza lehçesini kullanan Şeyhhasan, sözlü kaynaklara göre Şeyhhasan ve Seyyit adında iki kardeşten türemiştir. Şeyhasan'ın bir kolu kendi adıyla, öteki kolu ise Seydan adıyla anılmaktadır.[1028] Şeyhhasan'ın Tunceli ve Erzincan dışında da yerleşimleri vardır. Örneğin, Gümüşhane'nin Kelkit ilçesine bağlı Çömlecik, Kozoğlu, Devekorusu, Güllüce, Obalar ve Akdağ köyleri Şeyhhasanlıdır.[1029]

---

1027 *Sultanlar ve Savaşlar*, s.131, çev: Tufan Gündüz. Yazı, adı belirlenemeyen Venedikli bir tüccarın seyahatnamesidir. Tüccar, Şah İsmail zamanında buraları gezmiş, hatta Şah İsmaille görüşmüştür.

1028 Ali Kenali, *Erzincan*, s.162

1029 *Aşiretler Raporu*, s.152

Şeyhhasan kolundaki aşiretler, Aşağı Abbasuşağı, Ferhatuşağı, Karabal, Kırgan, Gülabi, Laçin ve İksor'dur. Seydan kolundaki aşiretler, Bozukan (Keçel), Yukarı Abbas, Bal, Beyt, Maksut, Abbas, Arslan, Bezgevr, Koç, Resik, Şam, Aşuran, Demenan ve Birman'dır. Seydan'ın kendi arasında da kolları vardır. Bozukan, Yukarı Abbasan ve Bal aşiretlerine Kalan; Beyt, Maksut Abbas, Arslan ve Bezgevr'e Gevan; Koç, Resik ve Şam'a Koç denmektedir.[1030]

Sözlü geleneğe göre Şeyhhasan aşireti Malatya yöresinden Dersim'e gelip Kalan deresi kenarındaki Ahbonus köyüne yerleşmiş, daha sonra batıya hareketlenerek Batı Dersim'de yerleşimler kurmuştur.[1031] Gerçekten de Malatya tahririnde Şeyhhasanlu adında bir köy vardır. Günümüzde Elazığ'ın Baskil ilçesine bağlı olup Şıhasan biçiminde telaffuz edilen bu köy on altıncı yüzyılda Şeyhhasanlu olarak kaydedilmişti.[1032] Ne var ki, Şeyhhasan köyünün günümüzdeki halkı Kürt değil, Türk'tür. Üstelik, köy halkının mürşit dede ocağı Mineyik'teki Avuçan koludur.

Şeyhhasan aşiret adı olarak on altıncı yüzyıl tahrirlerinde yer almamaktadır. Aşiretin adının geçtiği ilk kayıt, şimdiki bilgilerimize göre on sekizinci yüzyıldır. 1726 yılında Çarsancak halkından bazı kimseler, yöredeki Şeyhhasan aşiretinin eşkıya ve Kızılbaş olduğunu belirten bir dilekçeyle devlete başvurarak durumun önlenmesini istemişti. Dilekçe üzerine devlet Malatya'daki Rişvanoğlu Ömer'i, Şeyhhasan üzerine göndermiş, Kemah yöresinde çıkan

---

1030 Ali Kemali, aynı yapıt, s.164. bu adların Kürtçe telaffuzu için bkz. Kureşanlı Seyyid Kekil, *Peygamberler ile Seyyidlerin Şecereleri ve Aşiretlerin Tarihi*, s.261

1031 Nazmi Sevgen, *Zazalar ve Kızılbaşlar*, s.16-17; Ali Yaman, *Kızılbaş-Alevi Ocakları*, s.137

1032 Refet Yinanç-Mesut Elibüyük, *Kanuni Devri Malatya Tahrir Defteri*, s.102

çarpışmada Rışvanoğlu yenilmişti. Bu çarpışmada Şeyhhasan'ın imdadına gelen aşiretler arasında Şeyhhasan'ın bir kolu olan Gülabiuşağı ve Koçuşağı da vardı.[1033]

Aşiret adı olarak geçmese de Erzincan'a ait on altıncı yüzyıl kayıtlarında Şeyhhasan adında beş zaviye vardır. Bunlardan dördü Şeyh Hasan, biri Şeyh Hasan Baba adını taşıyordu. 1516 yılında 7 hane nüfusu olan Kırzı (Balkaya) köyündeki Şeyh Hasan Baba zaviyesinde 2 zaviyedar vardı. 1530, 1568 ve 1591'de zaviyedar kaydı yoktur.

Kovata (Yaylapınar) köyündeki Şeyh Hasan zaviyesinde 1568 yılında 2 zaviyedarzade vardı. Bu köy 1516 ve 1530 yıllarında harap ve nüfussuzdu. 1568 yılında 9 hane, 1591 yılında 13 hane nüfusu olan Kovata köyünde bu yıllarda zaviyedar kaydı yoktur. Sokova (Borçalı) köyündeki Şeyh Hasan zaviyesine 1568 ve 1591 yıllarında 6 zaviyedarzade bakıyordu. Köy, 1516 yılında boştu. 1530'da 2, 1568'de 10, 1591'de 20 hane nüfusluydu.

Puladahuru köyündeki Şeyh Hasan zaviyesine 1516 yılında Derviş Bayazid adında bir zaviyedar bakıyordu ve köy nüfusu sadece bu kişinin ailesinden ibaretti. 1530 yılında 8 hane nüfusa sahip olan köyde 3 nöker, 4 nökerzade ve 1 sipahizade vardı. 1568 yılındaki 15 hanenin 5'i zaviyedar 1'i imamdı.[1034] Köyde nöker ve nökerzadelerin bulunması burasının önemli bir yer olduğunu göstermektedir. Şeyh Hasan adını taşıyan bir başka zaviye Sığkere köyündeydi.[1035]

---

1033 Ahmet Hezarfen-Cemal Şener, *Osmanlı Belgelerinde Dersim Tarihi*, s.10-13

1034 İsmet Miroğlu, aynı yapıt, s.67, 74, 76, 95. Kırzı köyündeki zaviyeye 1530 yılında Şeyh Hasan Baba bin Yunus, Puladahuru köyündeki Şeyh Hasan zaviyesine 1516 yılında Derviş Bayazid bakıyordu. 1568 yılında ise beş kiş zaviyedardı. Kırzı ve Sokova köyleri günümüzde Erzincan'ın Kuruçay ilçesine, Kovata köyü ise Refahiye ilçesine bağlıdır.

1035 387 Numaralı defter, cilt: II, s.164

**Keçel (Bozukan)**: Keçel aşireti, Erzincan'ın Kemah ilçesine bağlı Herdif, Hoğus, Babo, Terkilohi Sinigi, Sırpığı köylerindedir. Keçel'in Pülümür'deki ağalarına Bozukan denir.[1036]

Herdif (Mermerli) köyü, 1516 yılında 26, 1568 yılında 58, 1591 yılında 79 nefer nüfusluydu. Önemli bir yol üzerinde olan Hoğus (Oğuz) köyü 1516 yılında 23, 1568 yılında 68, 1591 yılında 90 nefer nüfusluydu. Babi (Yahşılar) köyü 1516'da 6 hane, 1568'de 22, 1591'de 35 nefer nüfusluydu. Tahrirde Tirkütah biçiminde kayıtlı olan köyün Terkilohi olup olmadığını bilemiyoruz. 1516'da ıssız ve harap olan Tirkütah köyü, 1530'da 2 zaviyedar, 2 zaviyedarzade 1 nöker ve 1 imam nüfusluydu. Önemli bir yol üzerinde olan Tirkütah'ta 1568 yılında 2 duacı, 5 hane ve 6 muhassıl vardı. Köydeki zaviyeye 1568 ve 1591 yıllarında Derviş Mihman adında biri bakıyordu. Sırpığı köyü 1516'da 9, 1568'de 20, 1591'de 67 nefer nüfuslu bir yerleşimdi.[1037]

**Şam:** Aşiret üyeleri Tunceli'nin Ovacık ilçesine bağlı Otlubahçe (Gaziuşağı), Tozkoparan (Tanz), Bilgeç, Elgazi, Halitpınar, Eğrikavak (Kalikuşağı) köyleriyle Hozat ilçesine bağlı Hozat kasabası ve Değirmendere köylerindedir.[1038]

Şamlu, 1518, 1523 ve 1541 yıllarında yapılan tahrirlerde Vasgird nahiyesinin Şamlu köyünde kayıtlıdır. 1518'de 5 hane olan köyün nüfusu 1541'de 9 hanedir.[1039] Vasgird nahiyesi, Mazgirt ile Pertek arasındadır. Bundan başka, Çemişkezek tahririnde Şamoşi adında bir köy kayıtlıdır. 1518

---

1036 Ali Kemali, *Erzincan*, s.159, 332

1037 İsmet Miroğlu, aynı yapıt, s.46, 52-53, 57, 64-65. Mermerli köyü Kemah ilçesine bağlıdır. Oğuz ise nahiye merkeziydi.

1038 *Aşiretler Raporu*, s.303

1039 Mehmet Ali Ünal, *XVI Yüzyılda Çemişgezek Sancağı*, s.216

yılında 10 hane olan Şamoşi köyü 1566 yılında 41 hanedir.[1040]

**Aşuran:** On altıncı yüzyıl kayıtlarında adı geçmeyen Aşuran'ın yerleşimleri Erzincan'ın merkez ilçesine bağlı Ergan, Gelensi, Surbahan, Mağaçur;[1041] Çayırlı ilçesine bağlı Çilligöl, Çataksu, Günbağı ve Tatlısu; Tercan ilçesine bağlı Sarıkaya, Güzbulak, Yaylacık, Gedikdere, Armutluk, Esenevler, Beşgöze, Oğulveren, Gürvelik, Tatlısu ve Kalecik köyleri; Tunceli'nin Ovacık kasabası ile Mollaaliler, Işıkvuran, Kovukluköy ve Şahverdi köyleridir.[1042]

Surbahan (Kılıçkaya) köyü, 1516'da 3, 1520'de 17, 1591'de 50 nefer nüfusluydu. Mağaçur (Tatlısu) köyü, 1516'da 23, 1591'de 143 nefer nüfusluydu. Ergan (Oğulcuk) köyü, 1516'da 81, 1591'de 238 nefer nüfusluydu. Gelensi köyü 1516'da 9, 1591'de 67 nefer nüfuslu Hıristiyan köyüydü.[1043]

**Demenan:** Dersim'in yerlisi sayılan aşiretlerden Demenan'a on altıncı yüzyıl kayıtlarında rastlanmamaktadır. Aşiretin köyleri, Erzincan'ın merkez ilçesine bağlı Ergan, Rumekrek, Şahnabırastik, Sırnas, Kolu, Komka köyleri; Tunceli'nin merkez ilçesine bağlı Gökçek, Çıralı, Uzuntarla, Aktuluk; Mazgirt ilçesine bağlı Örsköy ve Balkan'dır.[1044]

Şahnabırastik, 1516'da 13, 1591'de 58 nefer nüfusluydu. Rumekrek (Tepecik) köyü, 1516'da 14, 1591'de 56 nefer nüfusluydu. Sırnas (Yamaçlı), 1516'da 10, 1591'de 101

---

1040 Mehmet Ali Ünal, aynı yapıt, s.212
1041 Ali Kemali, aynı yapıt, s.324
1042 *Aşiretler Raporu*, s.108, 287
1043 İsmet Miroğlu, aynı yapıt, s.118, 120, 121
1044 *Aşiretler Raporu*, s.291; Ali Kemali, *Erzincan*, s.324

neferliydi. Tahrirdeki Kom köyünün Komka olup olmadığını bilemiyoruz. Kom köyü 1516'da 11, 1591'de 50 nefer nüfusluydu.[1045]

**Gülabi:** Aşiret üyeleri, Erzincan'ın merkez ilçesine bağlı Caferli, Gözeler, Kürtkendi, Zazalar, Germili, Ahmediye; Kemah ilçesine bağlı Herdif, Apuşta, Brastik, Dere Soran, Dere Tımığı, İranos, İzinsor, Kamarik, Komik, Köseler, Maksut uşağı, Tığınkar ve Tımığı köylerindedir.[1046]

Önemli bir yol üzerinde bulunan Apuşta, 1516'da 10, 1568'de 24, 1591'de 41 nefer nüfusluydu. Brastik (Esimli), 1516'da 4, 1568'de 48, 1591'de 52 nefer Hıristiyan nüfusluydu. Bundan başka, Kuzey Erzincan nahiyesinde Kürdbırastik adında bir köy vardı. 1568 yılına kadar Hıristiyan nüfusa sahip olan köyde 1591'de ayrıca 10 Müslüman nüfus vardı. Tahrirde Timoki olarak kaydedilen Tımığı köyü Hıristiyanların ve Müslümanların birlikte yaşadığı bir yerleşimdi. 1516'da 40 hane Hıristiyan nüfuslu olan köy, 1591'de 137 nefer Hıristiyan ve 84 nefer Müslüman nüfusluydu.[1047]

Çarsancak'tan hükümete gönderilen 1726 tarihli bir dilekçede Şeyh Hasanlı aşiretiyle birlikte Gülabi Uşağı'nın adı geçmekte ve her iki topluluk Kızılbaş ve eşkıya olarak nitelenmektedir.[1048] Gülabi adındaki bir topluluk Musul'da yurt tutmuştu. "Ekrad-ı taife-i Gülabi" biçiminde kaydedilen bu aşiret, 1523 yılında 13, 1540 yılında 59, 1575 yılında 82 hanedir.[1049] Bu topluluğun konumuz olan Gülabi ile ilgisi konusunda şimdilik bir şey söylenemez.

---

1045 İsmet Miroğlu, aynı yapıt, s.120, 121, 122

1046 Ali Kemali, *Erzincan*, s.163, 323, 331

1047 İsmet Miroğlu, aynı yapıt, s.44, 120, 58

1048 Ahmet Hezarfen-Cemal Şener, *Osmanlı Belgelerinde Dersim Tarihi*, s.9-12

1049 Ahmet Gündüz, *Osmanlı İdaresinde Musul*, s.221-222

**Arslanuşağı:** Aşiret üyeleri, Erzincan'ın Kemah ilçesine bağlı Karnı, Tavginir, Tortan, Hoğut;[1050] Tunceli'nin Ovacık ilçesine bağlı Güneykonak, Kozluca, Yaylagünü, Çakmaklı ve Sarıtosun köylerindedir.[1051]

Karnı (Gökkaya) köyü, 1516'da 10, 1568'de 21, 1591'de 42 neferli bir Hıristiyan köyüydü. Tagbuner olarak kaydedilen Tavginir (Koşuyolu) de Hıristiyan köyüydü. Burası 1516'da 27, 1591'de 80 nefer nüfusluydu. Tortan (Doğan) de Hıristiyan olup 1516'da 18, 1591'de 45 neferliydi.[1052]

**Kormeşli:** Aşiret üyeleri Erzincan'ın merkez ilçesine bağlı Gani Ağa Palangası, Kıtamana köyü, Hürrem Paşa Palangası, Hacı Ali Bey Palangası, Ağgi, Mıhar, Kırmana;[1053] Sivas'ın Kangal ilçesinin Abdaloğlu, Çağlıcaören, Bayındır, Çavdar, Dereköyü, Dağönü, Dayılı ve Elalibey; Kayseri'nin Sarız ilçesinin Dardere köylerindedir.[1054]

Kömreşlü adında bir topluluk, 1518'den 1541'e kadar yapılan tahrirlerde Çemişkezek'in Kerbüzek nahiyesindeki Kömreşlü ve Mazgird nahiyesindeki Aşağı Şerek köylerinde kayıtlıdır. Kömreşlü köyü 1518 yılında 23, 1541 yılında 53 hanedir. Aşağı Şerek köyü ise 1518 yılında 18, 1541 yılında 11 hanedir.[1055]

Ağgi (Heybeli) köyü, 1516'da 2 hane, 1530'da 5 zaviyedar, 1591'de 12 nefer nüfusluydu. Köyde Kara Murad adında iki zaviye vardı. 1530 yılında zaviyelerden birine

---

1050 Ali Kemali, aynı yapıt, s.331

1051 *Aşiretler Raporu*, s.287

1052 İsmet Miroğlu, *XVI Yüzyılda Kemah Sancağı ve Erzincan Kazası*, s.55, 57-58

1053 Ali Kemali, aynı yapıt, s.323

1054 Aşiretler Raporu, s.280. Dardere köyüyle ilgili bilgi benim derlemem.

1055 Mehmet Ali Ünal, *XVI Yüzyılda Çemişgezek Sancağı*, s.215

Şeyh Rüstem oğlu Yolbeği, ötekine Şeyh Sıddık oğlu Derviş İsmail bakıyordu. 1591'de ilk zaviyeye Emir Ali, ikincisine Ali bakıyordu. Kırmana, Güney Erzincan nahiyesinde kayıtlıydı.[1056]

**Laçin:** Aşiret üyeleri Tunceli'ye bağlı Aktuluk ve Kopuzlar köyleri; Ovacık ilçesinin Yoncalı, Buzlutepe, Çalbaşı köyleri ile Kızılkilise, Bilekli, Keleş ve Sarıoğlan mezralarındadır.[1057]

On altıncı yüzyıl kayıtlarında adı geçmeyen Laçin'e, on sekizinci yüzyıl belgelerinde rastlanmaktadır. 1787 yılında Kebanmadeni askeriyle Çemişkezek'te yapılan bir savaşta öldürülerek başı İstanbul'a gönderilen altmış aşiret önderi arasında Laçinoğlu Ali, Laçinoğlu Senco, Laçinoğlu Yirik ve Laçinuşağı Bozo da vardı.[1058]

**İksor:** Çemişkezek tahrirlerinde İkisür biçiminde kaydedilen köyden ad almış olmalıdır. İkisür, 1518'de 11, 1523'te 5, 1541'de 4 haneli bir Hıristiyan köyüydü. 1566 tahririne göre köy nüfussuzdur.[1059]

**Abbasan:** Aşiret üyeleri Erzincan'ın merkez ilçesine bağlı Dacirek, Güllüce, Cencige, Karatuş, Kalacık, Girlevik, Erdene, Sırnas; Pülümür ilçesine bağlı Abbasuşağı ve Gürk;[1060] Gümüşhane'nin Kelkit ilçesine bağlı Akdağ[1061] köylerindedir.

---

1056 İsmet Miroğlu, aynı yapıt, s.100
1057 *Aşiretler Raporu*, s.298
1058 Ahmet Hezarfen-..., *Osmanlı Belgelerinde Dersim Tarihi*, s.68
1059 Mehmet Ali Ünal, aynı yapıt, s.198
1060 Ali Kemali, *Erzincan*, s.323-324, 336
1061 *Aşiretler Raporu*, s.148

Dacirek (Türkmenoğlu) köyü 1516'da 10, 1520'de 24, 1591'de 76 nefer nüfusluydu. Cencige (Çağlayan) köyü 1516'da 14 hane, 1520'de 15 hane, 1591'de 54 nefer nüfusluydu. 1516'da 39 hane Müslüman, 52 hane Hıristiyan, 1591'de 7 Müslüman, 133 Hıristiyan nefer nüfusludur ve Hankah evkafındandır. Kalecik, 1516'da boştu. 1520'de 3, 1591'de ise 41 nefer nüfusluydu.[1062]

**Ferhatan:** Aşiret üyeleri Tunceli'nin Hozat ilçesine bağlı Çağlarca, Kalecik, Altınçevre, Akpınar, Karabakır ve Atadoğdu köylerindedir.[1063] Aşiret, on altıncı yüzyıl kayıtlarında yer almamaktadır.

**Gevan:** Beytuşağı, Maksut-Abbasuşağı, Arslanuşağı ve Bezgevruşağı aşiretlerine Gevan denir. Sözcük, Gev'in çoğuludur. 1782 yılında Erzurum yöneticisine sunulan bir şikayet dilekçesinde Ovacık ve Tocik çevresinde yaşayan ve eşkıya olarak nitelenen aşiretler arasında Gevanlı da vardır.[1064]

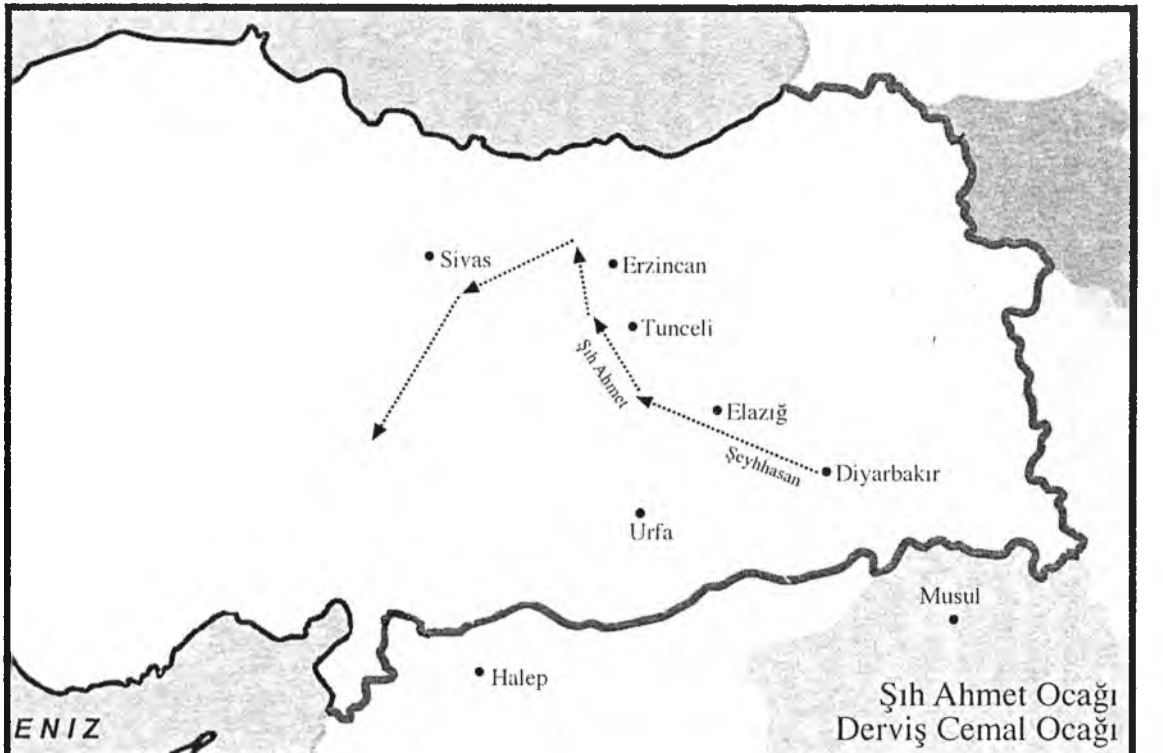
**Karabal:** Aşiret üyeleri Tunceli'nin Hozat ilçesine bağlı Ormanyolu, Kozluca, Yenibaş; Çemişkezek ilçesine bağlı Koyunardı köylerindedir.[1065] 1755 yılında çıkan bir fermanda Divriği ve çevresindeki derebeylerin, Keban'daki maden işletmesine saldıran Şeyhhasan ve Karabali aşiretlerini tepelemesi istenmektedir.[1066]

Bu bölümdeki bilgileri özetleyecek olursak: Şıh Ahmet ocağının kurucusu Elazığ'ın Baskil ilçesine bağlı Şıhasan

---

1062 İsmet Miroğlu, *XVI Yüzyılda Kemah Sancağı ve Erzincan Kazası*, s.117.
1063 *Aşiretler Raporu*, s.291
1064 Ahmet Hezarfen-..., aynı yapıt, s.57-59
1065 *Aşiretler Raporu*, s.294
1066 Necdet Sakaoğlu, *Köse Paşa Hanedanı*, s.41

(Tabanbükü) köyünde türbesi bulunan Şeyh Ahmed Tavil'dir. Resmi belgelere göre bu eren Ebu'l Vefa'nın soyundandır. Derviş Cemal, Cemaloğlu topluluğunun dervişi' anlamında bir addır. Cemaloğlu, on altıncı yüzul kayıtlarında Erzincan yöresindedir. Talip aşiret olan Şeyhhasan federasyonu da on altıncı yüzyılda Erzincan ve Çemişkezek yörelerindedir. Aşiretin bir önceki yurdu Malatya'dır. Cemal adının izlerine Musul ve Urfa'da rastlanmaktadır. Gülabi gibi topluluklara da Musul'da rastlanmaktadır. Ancak, Musul'daki bu toplulukla Dersim'deki toplulukların ilgisi konusunda şimdilik kesin bir şey söylenemez.


Sivas
Erzincan
Tunceli
Şih Ahmet
Elazığ
Şeyhhasan
Diyarbakır
Urfa
Musul
Halep
ENIZ
Şıh Ahmet Ocağı
Derviş Cemal Ocağı

## BÖLÜM VI

# KONUMU BELİRLENEMEYEN OCAKLAR

Bu bölüme aldığımız dede ocakları, pir ve mürşit konumlarından hangisine sahip olduğu bilinmeyen ocaklardır. Bir dede ocağının bu konumlardan birine sahip olması şarttır. Çünkü, kendisi "görülmeyen" dedenin talibi görmesi kabul edilebilir bir durum değildir. Bu açıdan bakıldığında günümüzde konumu belli olmayan ocaklar, zamanla bağımsızlaşıp hem pir, hem de mürşit konumunda olduğunu iddia etmeye başlamış yapılardır. Gerçi, bu ocakların çoğu mürşit olarak Hacı Bektaş ocağını gösterse de bu yapı on dokuzuncu yüzyıl ortalarında ortaya çıkmıştır. Daha önceki mürşitlerini belirlemek için bazı ipuçları vardır, ancak bunlar şimdilik yeterli değildir.

Örneğin, Yanyatır'ın, Dede Garkın grubundaki Şeyh İbrahim ocağıyla bağlantısı olabileceğini düşündüren bazı ipuçları vardır. Yanyatır'ın bir başka adı olan Durhasan Dede topluluğu on altıncı ve on yedinci yüzyıl kayıtlarına göre Şeyh İbrahim ocağına bağlı topluluklarla birliktedir. Yine aynı şekilde, bazı yörelerde Garip Musa ocağı pir, Hıdır Abdal ocağı ise mürşit görevi üstlendiği halde bu duru-

mun yaygın olmaması nedeniyle böyle bir sınıflama yapmak için başka veriler elde etmek gerekir.

## KEÇECİ BABA OCAĞI

Ocağın merkezi, Tokat'ın Erbaa ilçesine bağlı Keçeci köyüdür. Keçeci Baba sosyal bir addır. Asıl adının Ahi Mahmud Veli, Şah Mahmut Veli veya Gül Ahi Baba olduğu söylenmektedir.[1067] Keçeci Baba ocağı zamanla alt ocaklara bölünmüştür. Bunlar, Turhal'a bağlı Karkın köyündeki Aziz Baba ocağı, Amasya'nın Avşar köyündeki Nebioğlu ocağı ve Amasya'nın Yassıçal (Ebemü) köyündeki Ergonaş ocağıdır.

Ocağın talibi olan yerleşimler şunlardır: Tokat'ın merkez ilçesine bağlı Kızılköy, Kemalpaşa, Yağmurlu; Erbaa ilçesine bağlı Keçeci, Boğazbaşı; Turhal ilçesine bağlı Akçatarla, Erenli, Kargın, Kuytul, Yenisu (Sergin), Yeşilalan; Zile ilçesine bağlı Emirören, Kurupınar, Alıçözü, Acıpınar; Niksar ilçesine bağlı Boğazbaşı; Reşadiye ilçesine bağlı Soğukpınar. Amasya'daki talipler ise Albayrak, Ahmetkoltuğu, Avşar, Bayat, Fındıklı, Hasabdal, Karadaş, Karaibrahim, Karalı, Sarıalan, Uygur, Ümitköy ve Yeşildere, Köycüğez köyleriyle Gümüşhacıköy kasabasındadır.[1068]

Ocağa bağlı köylerden Garkın, Yenisu, Kurupınar, Kızılköy, Avşar, Bayat, Karaibrahim, Karalı, Sarıalan ve Uygur on altıncı yüzyıl kayıtlarında adı geçen yerleşimlerdendir.[1069] Dolaysıyla, Keçeci Baba ocağına bağlı toplulukların büyük bölümü bu yüzyıldan önce yerleşik yaşama geçmiştir.

---

1067 Ali Yaman, *Kızılbaş-Alevi Ocakları*, s.118

1068 Cenksu Üçer, *Tokat Yöresinde Geleneksel Alevilik*, s.200

1069 *387 Numaralı Muhasebe-i Karaman ve Rum Defteri*, cilt: II, s.100-107, 114-130

1519 yılında Yozgat'ta ayaklanan Şah Veli'ye destek veren topluluklardan biri de Amasya yöresindeki Keçeci'dir.[1070]

## HIDIR ABDAL OCAĞI ve GARİP MUSA OCAĞI

**Hıdır Abdal Ocağı:** Ocağın merkezi, Erzincan'ın Kemaliye ilçesine bağlı Ocak köyüdür. Ocak üyeleri Erzincan'ın bu köyüyle birlikte Sivas'ın Kangal ilçesine bağlı Dışlık, Höbek, Yağbasan ve Yozgat'ın Deremumu,[1071] Çorum'un Alaca ilçesine bağlı Perçem ve Yeniköy köylerindedir. Talip topluluklar Divriği, Eskişehir, Yozgat, Ankara, Kırıkkale ve Çorum'dadır. Hıdır Abdal ocağının düşkünlerden sorumlu olduğuna ilişkin birçok söylenti derlenmişse de bu sorumluluğun alanı ve işlerliği tartışma konusudur. Tam tersine, düşkünlük, her mürşit grubunun kendi içinde ele aldığı bir uygulamadır. Birçok yörede, örneğin, Divriği, Kangal ve Eskişehir'de, Hıdır Abdal ocağının, Garip Musa ocağına pirlik yaptığı bilinmektedir. Ne var ki, bu ocakların kurucu erenlerin aynı ortamda bulunduğuna ilişkin bir söylenti derlenememiştir.

Hıdır Abdal'ın kişiliği hakkında dikkate değer bir bilgi yoktur. Son yıllarda araştırmacılar onu Karaca Ahmet Sultan'a bağlama eğilimine girmiştir.[1072] Bu eğilimin dayanağı, ocağa ait şecerede 'Ahmet Karaca oğlu Hıdır Abdal'

---

1070 Saim Savaş, *On Altıncı Asırda Alevilik*, s.33

1071 Ali Yaman, *Kızılbaş-Alevi Ocakları*, s. 112; Coşkun Kökel, *Eskişehir Yöresi Alevi-Bektaşi Kültürünün Temel Dinamikleri*, HBV, sayı:37, s.154

1072 Araştırmacı Mehmet Yaman'a göre, 1371 yılında Saruhanoğulları zamanında düzenlenen bir vakıf senedinde "Horasanlı Süleyman oğlu Karaca Ahmed" adında birisinin imzası vardır ve bu kişi Hıdır Abdal'ın babası Karaca Ahmed'dir.

adlı birisinin yer almasıdır ki, bu ibarenin kanıt olma niteliği yoktur.

Ocak üyelerinden derlenen bilgiye göre Karaca Ahmed'in, Hıdır Abdal, Kanber Abdal ve Kan Abdal adında üç oğlu vardır. Kan Abdal dedeleri Divriği'nin Yağbasan köyündedir. Kanber Abdal dedeleri, Divriği'nin çeşitli köylerindedir. Bunlardan Kan Abdal adı ilginçtir. Yağbasan köyü ve çevresindeki bazı köyler Kanlı aşiretindendir.[1073] Kanlı, on dokuzuncu yüzyılda Direjan aşiretiyle çarpışmalara girmiş bir aşirettir.

Tarihi belirsiz olan şecerede Hıdır Abdal'ın soyunun Zeynel Abidin'e dayandığı belirtilmiş ancak, ad listesinde Zeynel Abidin ya da başka bir İmam adına yer verilmemiştir. Asıl önemli olan, ad listesinin Şerif Ömer, Seyyid Osman gibi Alevi ad vurma geleneğine aykırı ögeler içermesidir. Üstelik, şerif ve seyyidler aynı soydan sayılmıştır.[1074] Bilindiği gibi şerif, İmam Hasan'ın soyu, seyyid ise İmam Hüseyin'in soyudur. Tüm bu maddi yanlışlar, ocağın şeceresinin güvenilir olmadığını göstermektedir.

Ocağın en kalabalık talip grubu Geygel'dir. Eskişehir'deki Geygeller'e Cansızlar denmektedir. Cansızlar, Erzincan'ın Kemaliye ilçesine bağlı Abanoz/Hapınus (Kozlupınar) köyünden dağıldıklarını, Kemiksiz grubunun Malatya'ya, kendilerinin ise Orta Anadolu'ya yöneldiğini söylemektedir. Akdağmadeni'ne bağlı Bozüyük ve Çorum'un Mislerovacığı köylerindeki Hıdır Abdal talipleri bu süreçte gelmiştir. Cansızlar, Çankırı'nın Avşar köyüne gelmiş, burada bir süre yaşadıktan sonra Eskişehir'in Sarısu köyüne yerleşmiştir. Komşu Karacaören'deki yörüklerden arazi satın

1073 Necdet Sakaoğlu, Köse Paşa Hanedanı, s.170 vd.
1074 Nejat Birdoğan, *Anadolu ve Balkanlarda Alevi Yerleşmesi*, s.205-206

alarak Sarıkavak köyünü kurmuşlardır. Sarıkavak'ın iki yüz yıl önce kurulduğu söylenmektedir.

Eskişehir'in merkez ilçesine bağlı Karatepe, Harmandalı, Sarısungur; Alpu ilçesine bağlı Koşmat (Yayıklı), Yahnikapan ve Mahmudiye ilçesine bağlı Topkaya köyündeki Geygeller, Hıdır Abdal talibidir. Bu köylerin tümü Sarısu'dan dağılan Cansızlar tarafından kurulmuştur.

1583 tarihli Yeni-İl tahririne göre Geygel Hacılu adlı bir oba Kangal'ın Yellüce köyünde yurt tutmuştu. Defterde, obanın eskiden beri burada yerleşik olduğu kayıtlıdır.[1075] Kayıtta verilen bilgi, yukarıda sunduğumuz bilgileri doğrulamaktadır. Geygel'in bir kolu olduğu söylenen Kemiksizlere ise söylentide yer aldığı gibi Malatya'nın Doğanşehir kasabasında rastlanmaktadır.

**Garip Musa Ocağı:** Ocağa ait türbe Divriği'deki Güneş ya da Alan Yazısı denen yörededir. Burada Garip Musa'nın ve oğlu Güneş Baba'nın mezarları vardır. Ocak üyeleri Divriği'nin Yağbasan ve Anzağar, Kangal'ın Dışlık, Sarıkamış'ın Asbuğa köylerindedir.[1076]

Ocak kurucusu Garip Musa'ya herhangi bir kaynakta rastlanmamaktadır. Ocak üyeleri son yıllarda Garip Musa'yı, Hacı Bektaş'ın kardeşi olduğu söylenen Menteş olarak gösterme çabasına girmiştir. Bu çabanın dayandığı kaynak, Hacı Bektaş postnişini Zülfikar Çelebi'nin (ö.1667) yazdığı defterden Hacı Ali Turabi Dedebaba'nın (ö.1868) kopyaladığı bir menakıbnamedir. Bu kaynakta şöyle denmektedir:

"*Garip Musa Horasani, Horasan diyarı Nişabur'un Niş*

1075 İlhan Şahin, *Yeni-İl Kazası ve Yeni-İl Türkmenleri*, s.193

1076 Baki Yaşa Altınok-Musa Karakaş, *Seyyid Garip Musa Sultan Ocağı*, s.76 vd.

*şehrinde doğan, daha sonra Nişabur'dan kalkan İbrahim Sani oğlu Mustafa Menteş, Sivas iline geldi. Haramiler orada ona şehitlik şerbeti içirdiler. Bir oğlancığı kaldı. Haktan başka kimseciği yok idi. Hünkarın ulu dergahına getirdiler. Nasibini Hünkar'dan alıp Sivas'ta kaim oldu. Adına Garip Musa derler."*[1077]

Bu ifade, Aşıkpaşazade'nin yazdığı cümlelerin hemen hemen aynısıdır. Tek fark, Aşıkpaşazade'nin Garip Musa'dan söz etmemesidir.[1078] Ocak üyelerinin bu belgeye dayanarak sunduğu soy kütüğüne göre, Seyyid Mustafa Menteş, Garip Musa'dır ve bu kişi Hacı Bektaş'ın oğludur. Mustafa Menteş'in oğlu ise Hızır Lale Civan'dır. İddia bu haliyle, kabul edilemez durumlar içermektedir.[1079] Ayrıca, Menteş'in adının geçtiği tek kaynak Aşıkpaşazade Tarihi'dir. Alevi gelenekte ve Garip Musa ocağı geleneğinde Menteş ögesinin yer almadığı bilinmektedir. Ayrıca, Garip Musa ocağı ve talip toplulukları daha çok Hıdır Abdal ve Dede Garkın topluluklarıyla yakın ilişkidedir ve aynı coğrafyadadır.

Garip Musa'nın kimliğini aydınlatmak için tek ipucu, tekkenin bulunduğu yerde yatan ve Garip Musa'nın oğlu olduğu söylenen Güneş Baba'dır. Güneş Baba sosyal bir addır ve 'Güneş obasının babası' anlamındadır. Güneş, Yeni-İl'de yaylaya çıkan ve Kuzey Suriye'de kışlaya inen Beğdili obalarındandır. Kangal'ın Yellüce yöresinde yaylayan oba 1548 yılında 70 nefer nüfusluydu. 1583 yılında obanın kethüdaları Veli ve Kasım idi.[1080]

---

1077 Musa Karakaş, *Seyyit Garip Musa İle İlgili Bir Yeni Belge Dolaysıyla*, HBV sayı:25, s.99-104

1078 Derviş Ahmed Aşıki, *Aşıkpaşazade Tarihi*, s.164

1079 Ocak üyeleri bu durumun farkında olduğundan şecereyi 'yol evladı' biçiminde açıklama gereği duymuştur. (Musa Karakaş, aynı yazı)

1080 İlhan Şahin, *Yeni-İl Kazası ve Yeni-İl Türkmenleri*, s.255

Garip Musa ocağı ile Dede Garkın ocağı arasında var olduğu söylenen ilişki başlı başına bir problemdir. Garip Musalılara göre Dede Garkın, Garip Musa'dan el almıştır. Bunun dışında, Şah Ali Abbas ocağında bulunan bir yazıda Dede Garkın'ın Garip Musa'dan el aldığı yazılıdır. Ancak, yazıdaki el alma hiyerarşisinin çok dağınık ve gerçek yapısından uzak olması güven eksikliğine yol açmaktadır.[1081] Dede Garkın'a bağlı ocaklardan Ali Seydililer, Garip Musa ile Dede Garkın arasında herhangi bir bağın olmadığını söylerken, Şeyh İbrahimlilerin bazıları Garip Musa'nın Dede Garkın'a pir olduğunu söylemektedir. Yine Malatya'daki Dede Garkın ocağı üyelerinden bazıları da Garip Musa'nın, Dede Garkın'ın piri olduğunu söylemektedir.[1082] Bazı deyişlerde Garip Musa ile Dede Garkın arasındaki bu ilşikiyi belirten ibareler vardır. Köse Kemter adındaki bir aşık şöyle diyor:

*Hacı Bektaş Veliyle postunu seren*
*Şeyh İbrahim Veli'ye nişanın veren*
*Ol Garip Musa'ya gel pirim diyen*
*Sultan Dede Garkın benim üstadım*[1083]

Tüm bu verilere karşın Garip Musa'nın kimliği hakkında herhangi bir bilginin bulunmaması bu konuda kesin bir fi-

---

1081 Alemdar Yalçın-Hacı Yılmaz, *Şah Ali Abbas Ocağı*, HBV sayı:26

1082 Kaynak kişiler: Malatya'nın Yazıhan ilçesine bağlı Çermige köyünden, Şeyh İbrahim ocağı dedesi, 1933 doğumlu Celal Özkan; Malatya'nın Kuluncak ilçesine bağlı Bicir köyünden Dede Garkın ocağı dedesi 1937 doğumlu Halil Kargın. Halil Kargın, babasının "Garip Musalılar bizim dedemizdir" dediğini, ancak, Garip Musalıların ceme geldiğini görmediğini, daha önce geldikleri konusunda bir söylentinin olduğunu söylemektedir.

1083 Rahime Kışlal-Ali Yeşilyurt, *Dede Kargın-Şiirler*, s.173

kir ortaya koymaya engeldir. Dede Garkın hakkındaki en eski kaynak olan Menakıbu'l Kudsiyye'de, Garip Musa'nın adı geçmemektedir. Yine çok eski bir kaynak olan Seyyid Ednai'nin Dede Garkın hakkında yazdığı mersiyede de Garip Musa adı yer almamaktadır.[1084] Her iki ocağın şecerelerinde ve icazetnamelerinde de bu konuda en küçük bir bilgi yoktur. Garip Musalılar ile Dede Garkın grubundaki topluluklar Çorum'daki bazı yerleşimlerde birlikte yaşamaktadır. Öteki yerlerde, örneğin Malatya'da böyle bir durum yoktur. Ayrıca, Garip Musa ocağının en yakın coğrafi ortağı Hıdır Abdal ocağıdır ve Eskişehir'deki Hıdır Abdallılar, Garip Musalıların piridir.

Garip Musa ocağının talipleri, Ardahan'ın Hanak ilçesinin Saskara (Koyunpınarı), Kergeden (Küçük Nakala ya da Çavdarlı); Kağızman'ın Paslı; Kars'ın Sarıkamış ilçesine bağlı Asbuğa, Ali Sofu; Çimliçayır, Sors, Dereköy, Tepeköy, Üçdamar, Kirpeşen, Fayatlı; Şenkaya ilçesine bağlı Vartanıt, Kevenk, Zuvart, Mişek, Armişen, Kahnız; Ankara'nın Saracalar; Sulakyurt'un Akkuyu, Hamzalı, Kıyıkavurgalı, Çayoba; Kalecik'in Avşar, Elmapınar, Hançılı; Çorum'un merkez ilçesine bağlı Mislerovacığı (çok az bir bölümü), Kızılkır; Alaca ilçesine bağlı Büyük Camili; Eskişehir'in merkez ilçesine bağlı Karatepe, Çağlayan; Mahmudiye ilçesine bağlı Yeşilyurt, Harmandalı; Alpu ilçesine bağlı Koşmat, Sarıkavak, Yahnikapan; Sivas'ın merkez ilçesine bağlı Akpınar; Kangal ilçesine bağlı Dışlık; Divriği ilçesine bağlı Güneyevler, Karaağaç, Eğrisu, Kuluncak, Bahçeli, Yağbasan, Sincan, Höbek, Anzağar; Şarkışla ilçesine bağlı Ortaköy köylerindedir. Şanlıurfa'nın merkez ilçesine bağlı Kısas kasabasının bir bölümünün yakın zaman kadar Garip Musa talibi oldu-

1084 Seyyid Ednai'nin yazdığı mersiye için bkz. Rahime Kışlal-Ali Yeşilyurt, *Dede Kargın-Şiirler*, s.162 vd.

ğu söylenmektedir.[1085] Kısas kasabasında Dede Garkın talipleri de vardır.

Ayrıca, Arguvan'a bağlı İsaköy, Yukarı Sülmenli ve Aşağı Sülmenli köylerinde ocağın talipleri vardır. Bunların daha önce Mineyik'teki Avuçan dedelerine bağlıyken on dokuzuncu yüzyıl ortalarında Garip Musa ocağından olan ve Divriği'nin Anzağar köyünde türbesi olan Gani Baba'ya (ö. 1840) bağlandığı söylenmektedir.

Asbuğa köyü 1889 yılında Türkmen olarak kaydedilimiş olup nüfusu 71'dir. Köyde 5 nüfuslu bir Kürt aile de vardır. Alisofu 180, Paslı 204 nüfusludur.

Kısas, Bizans kaynaklarında adı geçen ve 1519 yılında 72 hane nüfusu olan bir yerleşimdir. Günümüzde kasaba olan Kısas'ın kurucuları Musul, Mardin ve Colab'dan gelmiştir. Zamanla çok farklı yerlerden gelenler de olmuştur. Kasabada Merdinler, Kikiler, Ali Ağalar, Aşiroğulları, Arfolar temel olmak üzere 38 sülale vardır. Kısas halkının bir bölümü de Dede Garkın ocağının talibiydi. Kısaslılar günümüzde Hacı Bektaş ocağına bağlıdır. Kısas halkının bir bölümü Bismil'in köylerine göçmüştür.[1086]

Garip Musa ocağının en tanınmış talip grubu Geygel'dir. Çorum, Ankara ve Eskişehir'deki taliplerin bir bölümü bu topluluktandır. 1583 tarihli Yeni-İl tahririne göre Geygel Hacılu adında bir oba Kangal'ın Yellüce köyünde yurt tutmuştu. Defterde, obanın eskiden beri burada yerleşik olduğu kayıtlıdır.[1087] Geygellerin bir kolu, buraya yakın olan Malatya'nın Kuluncak yöresindeydi. Bu Geygeller için 1720 yılında Suriye'ye sürgün kararı çıktıysa da karar uy-

---

1085 Baki Yaşa Altınok-Musa Karakaş, aynı yapıt, s.123 vd.

1086 Kısas kasabasının tarihi için bkz., *Bir Şehir-Şanlıurfa, Bir Belde Kısas*; Halil Atılgan,-Mehmet Acet, *Harran'da Bir Türkmen Köyü Kısas*

1087 İlhan Şahin, *Yeni-İl Kazası ve Yeni-İl Türkmenleri*, s.193

gulanamadı.[1088] Bu Geygel gruplarından Garip Musa ocağına en yakın olanı Yellüce'de yurt tutmuş olan Geygel Hacılu'dur.

Yukarıdan beri sunduğumuz bilgilerden çıkan sonucu şöyle ifade edebiliriz: Garip Musalılar, Antep ve Maraş arasındaki bölgeden Divriği ve Kangal yörelerine gelmiş, bir kol buradan Kars'a hareket ederek yerleşimler kurmuştur.

Talipler zamanla doğudan batıya doğru hareketlenmiş, Orta Anadolu'daki talip yerleşimler bu hareket sonunda ortaya çıkmıştır. Örneğin; Şarkışla'ya bağlı Ortaköy'ü, Kars, Erzurum ve Divriği'den gelenler kurmuştur. On altıncı yüzyılda olmayan Dışlık köyü, on dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında kurulmuştur. Geygeller de bu batıya göç hereketi sürecinde Yozgat, Çorum, Ankara ve Eskişehir'e yerleşmiştir.

## YANYATIR ve HACI EMİRLİ OCAKLARI

Güney ve Batı Anadolu'da yurt tutmuş olan Alevi gruplara Alevi olmayan topluluklar Tahtacı demektedir. Bu ad vermede kuşkusuz onların bir bölümünün ağaç işleriyle uğraşması etkili olmuştur. Ne var ki, ağaç işleriyle uğraşmayan Alevi topluluklar da zamanla Tahtacı adıyla anılır olmuş, bu bölgelerde Tahtacı ile Alevi özdeş hale gelmiştir. Oysa, Tahtacı denen topluluklar, tek bir boya ya da obaya değil, farklı boy ve obalara aittir. Bu toplulukların ortak özelliği Aleviliktir.

1920'lerde yapılan araştırmalarda Tahtacıların, Bağdat yöresinden geldiklerini kesin bir dille ifade ettiği görülmektedir. Bağdat'ın yadigarı olarak, dede ocaklarında bir kat Bağdat elbisesi ve bir çift Bağdat pabucu vardır. Bağ-

1088 Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretlerin İskanı*, s.97
1089 Yusuf Ziya Yörükan, *Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar*, s.149

dat'tan hareketlenen topluluk, Adana'ya gelmiş yüzyıllarca orada kalmış, daha sonra büyük bölümü Batı Anadolu'ya göçmüştür.[1089] 1940'larda derlenen bilgiye göre ise geliş çizgisi Horasan, Bağdat, Selman Pak, Samara, Musul, Nusaybin, Mardin, Maraş ve Adana'dır.[1090] İlk derlemede Horasan ögesinin yer almaması dikkat çekicidir.[1091] Doğal olarak, Bağdat ile kastedilen yalnızca Bağdat kenti değil, Irak'tır.

Ne gariptir ki, derlenen bu bilgileri araştırmacılar pek dikkate almamış, Bağdat ve Kuzey Mezopotamya ögelerini görmezden gelmiştir. Oysa, bu bilgiler Alevi toplulukların hareket çizgisine gayet uygundur. Dolaysıyla, gerek Yanyatırlıların gerekse Hacı Emirlilerin dede ocaklarını ve talip topluluklarını bu bilgiler doğrultusunda ele almak gerekir.

Tahtacı denen topluluklar, Yanyatır ve Hacı Emirli olmak üzere iki dede ocağının talibidir. Yanyatır ocağınının kurucusu Durhasan Dede'dir. Hacı Emirli ocağının kurucusu ise İbrahim Sani'dir.

**Yanyatır (Durhasan Dede) Ocağı:** Durhasan Dede ocağının günümüzdeki merkezi İzmir'in Narlıdere kasabasıdır. Mersin'de de ocak üyeleri vardır. Ocak, Musa Kazımlıdır.[1092] Ocak üyelerine göre Durhasan Dede Bağdatlıdır. Türbesi, Ceyhan'ın Durhasandede köyündedir ve türbe binası 1867 yılında yapılmıştır.[1093] Ocağa ad veren Yanyatır ziyaretinin nerede olduğu bilinmemektedir.

---

1090 A. Yılmaz, *Tahtacılarda Gelenekler*, s.56

1091 Birinci derlemede Durhasan Dede'nin Horasan'a gidip İmam Rıza'dan şecere aldığı yer almaktadır.

1092 Yusuf Ziya Yörükan, aynı yapıt, s.153

1093 Ali Aksüt, *Önce Türkmen Sonra Tahtacı*, s.18

Durhasan Dede sosyal bir addır ve "Durhasan topluluğundan olan dede" anlamındadır. Tahrir kayıtlarında Tur Hasanlu olarak geçen bu oba, Yeni-İl Türkmenlerindendir. 1583, 1630 ve 1644 yılı kayıtlarına göre Tur Hasanlu obası, Ağca Koyunlu oymağının büyük bölümünü oluşturan Musa Hacılu kolundandı.[1094] Tur Hasanlu'nun Yeni-İl'deki yaylası Sivas'ın Kangal ilçesine bağlı Yellüce köyündeki Kızılca Pınar ve Divriği ilçesindeki Sülüklü köyüydü. 1644 yılında Yeni-İl nahiyesindeki Dilce Pınar ve Oyuklu Baba yurtlarında kaydedilen obanın 9 hanelik bir kolu Misis'te kışlamaya başlamıştı.[1095] Bu kışlak, Ceyhan'ın Durhasandede köyü olmalıdır. Topluluğun başka bir kışlağı, Islahiye'deki Tur Hasan idi.

Tur Hasanlu'nun içinde bulunduğu Musa Hacılu oymağının büyük bölümü Şeyh İbrahim ocağının talibi olan İbrahim Hacı, Demirci, Darıcı, Sülüklü gibi obalardan oluşuyordu.[1096] Bu obaların Mardin ve Urfa kökenli olduğunu biliyoruz. Ayrıca, Turhasan adı da Mezopotamya kökenlidir. Tur, dağ demektir. Mardin ve Urfa'daki kırsal yerleşimler, adı Tur ile başlayan höyüklerde kuruludur.

Turasan adı Danişmendname'de de geçer. Destan niteliğinde olan bu yapıta göre Turhasan, XI. yüzyılda Sivas ve Tokat yörelerinde egemenlik sürmüş olan Danişment Gazi'nin kayınbabasıdır. Battal Gazi'nin torunu ve Ali'nin oğludur.[1097] Yapıtın başka bir yazmasına göre ise Sultan Turasan, Danişmend Gazi'nin dayısı olup Malatya'dan sefere

---

1094 Tur Hasanlu'nun 1563 yılındaki nüfusu 13 müzevvec, 9 mücerred, 1630 yılındaki nüfusu 27 neferandı.

1095 İlhan Şahin, *Yeni-İl Kazası ve Yeni-İl Türkmenleri*, s.236

1096 İlhan Şahin, aynı yapıt, s.215-220

1097 Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.120

çıkan ve Sivas yakınlarında ikiye ayrılan ordunun komutanıdır.[1098]

Kısacası, Durhasan Dede sosyal bir addır ve 'Durhasanlı obasından olan dede' demektir. Obanın ilk yurdu Mezopotamya, daha sonraki yurtları, sırasıyla Yeni-İl, Islahiye, Ceyhan ve Narlıdere'dir.

Obanın, Dede Garkın'a bağlı Şeyh İbrahim ocağının taliperiyle aynı oymakta yer alması dikkat çekicidir. Dede Garkın ve bağlı ocakları da Durhasan gibi Musa Kazımlıdır. Bu ocaklardan Şeyh İbrahim'de de Durhasan ocağında olduğu gibi bir çift pabuç vardır.

**Çaylak:** Çoğunlukla İzmir'in Narlıdere yöresinde oturan Çaylaklar'ın beş obadan oluştuğu söylenmektedir: Enseli, Danabaş, Yağlı[1099] Göğçeli, Haydut. Narlıdere'deki Çaylaklar ise Abdal, Aşıklar, Danabaş, Hindi, Topak gibi sülalelerden oluşmaktadır.[1100] İzmir'in Cumaovası yöresinde de Çaylaklar vardır.[1101] Mersin'deki Çaylak köyleri, Köprübaşı, Sinamış (Yeşilyurt), Kumaçukuru, Gür (Kayabaşı), Tursun ve Kırtıl'dır.[1102]

Yanyatırlılar içinde en çok nüfusa sahip olan Çaylakların izini Maraş kırsalına dek sürebiliyoruz. Pınarbaşı nahiyesindeki Çaylak adlı iki mezra, Zamantı kazasına bağlı Çörmüşek nahiyesindeki Çaylaklu köyü,[1103] topluluğun on altıncı yüzyıldan önce bu yörede bulunduğunu gösteriyor.

---

1098 *Danişmendname*, yayınlayan: Necati Demir

1099 Yağlı Ceridi adında bir oba, Yeni-İl Türkmenleri arasındaydı ve Reyhanlı oymağındandı. (İlhan Şahin, sınırlı tez, s.241)

1100 Yusuf Ziya Yörükan, *Tahtacılar*, s.160

1101 Aynı yapıt, s.185

1102 Kaynak kişi: Mersin'den Yanyatır ocağı dedesi Taki Özcan

1103 Refet Yinanç-Mesut Elibüyük, *Maraş tahrir Defteri*, s.729, 743

Aynı yüzyılda Çaylakların bir bölümü Tarsus kırsalında yurt tutmuştu. 1543 yılında Çaylakların dört obası Kusun'da, üç obası ise Tarsus'taydı. Tarsus'taki Çaylaklar, Gökçelü topluluğu içindeydi.[1104]

**Enseli:** Enseliler, 1920'lerde Fethiye'deki Beş Kaza yöresindeydi. Topluluğun bundan önceki yurdu Tarsus'tu. On altıncı yüzyılda Tarsus yöresinde Depe Ensesi adında iki köy kayıtlıydı.[1105]

**Üsküt:** Yanyatırlıların beş büyük topluluğundan biri olduğu söylenen Üsküt lerin[1106] izini on altıncı yüzyılda Elbistan'ın Orta Niyabet nahiyesindeki Üskürd-i Kebir ve Üskürd-i Sağir köylerine kadar sürebiliyoruz. Bu köyler, Baba İlyas'ın üyesi olduğu topluluğun adını taşıyan Eymir İlyas köyü ile komşuydu.[1107]

**Nacarlı:** Neccar, 'marangoz' demektir. Nacarlı topluluğu ilk bakışta Yanyatırlıların ağaç işleriyle uğraşmasından dolayı marangozlukla ilgili görünse de durum böyle değildir. Topluluğun tarih boyunca yurt tuttuğu yerlede Nacarlı adını taşıyan topluluklara rastlanmaktadır. Nacarlı obasının ilk yurdu Musul'dur. Tuzhurmatı yakınındaki Yengice'de yaşayan Türkmenlerin bir bölümü Neccarlı'dır.[1108]

---

1104 Ali Sinan Bilgili, *Osmanlı Döneminde Tarsus Sancaı ve Tarsus Türkmenleri*, s.196-197

1105 Ali Sinan Bilgili, aynı yapıt, s.376, 390

1106 Yusuf Ziya Yörükan, aynı yapıt, s.206. (Bu bilgi, Veli Asan'ın 1954'te yayınladığı bir yazıya dayanmaktadır.)

1107 Refet Yinanç-..., aynı yapıt, s.620-622

1108 Ali Aksüt, *Önce Türkmen Sonra Tahtacı*, s.18

1109 Yusuf Ziya Yörükan, *Tahtacılar*, s.154

Derlenen bilgilere göre Nacarlı, Yanyatırlıların Çukurova'da bulunduğu çağlardaki üç ana topluluğundan biridir.[1109] Gerçekten de Çukurova'da hem yer adı hem de topluluk adı olarak Nacarlı'ya rastlanmaktadır. Adana'nın çok yakınındaki bir köyün adı Neccar'dı. Burası günümüzde Nacaran ya da Naccaran olarak anılan mahalledir.[1110] Adana'nın Ceyhan ilçesine bağlı Nacarlı köyüne bu topluluk ad vermiştir. Durhasandede köyünün yakınındaki bu köyde Cabbar Dede yatırı vardır. Cabbar Dede, Durhasan Dede'nin küçük kardeşi olarak bilinmektedir.[1111] Bu adlama, Musul yakınındaki Telafer'de yer alan Cebbare köyü ve mezrasını hatırlatmaktadır.[1112]

On altıncı yüzyılda Maraş yöresinde de Nacarlu obaları vardı. Bunlardan birisi, Güvercinlik kazasındaki Kilisecik mezrasında kışlıyordu.[1113] Topluluk, Elbistan'ın Hurman nahiyesindeki Çatal Pınar mezrasında tarımla uğraşıyordu. Başka bir Nacarlı obası, Zamantı kazasındaki Kızıl Çukur'da yaylıyordu. Neccar olarak kayıtlı olan bir oba ise Güvercinlik nahiyesindeki Tepir Öyüğü köyünde kışlıyordu. Garib Neccarlu olarak kaydedilen bir başka topluluk ise Elbistan'a bağlı Ahsendere nahiyesindeki Karaca Viran mezrasında tarımla uğraşıyordu.[1114]

Yeni-İl Türkmenleri arasındaki Neccarlu obası, 1583 yılında Kangal yakınındaki Eşrefli mezrasındaydı. Öteki adı Özbeklü olan oba, bir ara Bozok nahiyesine ve Trablus-

---

1110 Yılmaz Kurt, *Adana'nın Sosyo-Ekonomik Tarihi*, Belleten dergisi, cilt: LIV, sayı: 209, s.184; Yusuf Ziya Yörükan, aynı yapıt, s.154

1111 Ali Aksüt, aynı yapıt, s.19

1112 *998 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Diyarü Bekr Defteri*, s.68, 69. Mardin yöresinde de Cabbar adını taşıyan birçok yerleşim vardı.

1113 Refet Yinanç-..., aynı yapıt, s.350

1114 Refet Yinanç-..., aynı yapıt, s.660, 691, 309, 520

şam'a dağılmış, bunlardan kopan bir kol ise Adana-Bağras'ta kışlamaya başlamıştı.[1115]

Alevi toplulukların ilk yurdunda Neccar adını taşıyan yerler bir hayli fazlaydı. Bunlar, Mardin'in Turaçiü nahiyesindeki Til Keber Neccar, Til Neccar-ı Diğer; Öksüzçalı nahiyesindeki Til Neccar'dı.[1116] Ayrıca, Amid nahiyesinde Neccari adında bir yer daha vardı. Neccari 1518 yılından sonraki kayıtlarda viran olarak nitelenmiştir.[1117]

Yine Alevi toplulukların ilk yurdunda, Yanyatırlıların telaffuzuyla aynı olan Nacar adlı yerler vardı. Bunlar, Şarki Amid (Bismil) nahiyesindeki Kurd Nacar, Kefr Nacar (kefr, köy demektir) ve Amid nahiyesindeki Nacarvan'dı.[1118] Bu konuda dikkat edilmesi gereken nokta, Neccari adlı bir Kürt aşiretinin varlığıdır. Adını saydığımız yerleşimlerin bir kısmı kuşkusuz, Ceylanpınar yöresindeki bu aşiretle ilgilidir.

Görüldüğü gibi, Yanyatırlıların üç ana topluluğundan biri olan Nacarlı obası, Musul'dan başlayarak Mardin, Diyarbakır, Maraş, Antep ve Yeni-İl yörelerine uğramış, daha sonra Çukurova'ya geçip Batı Anadolu'ya yönelmiştir.

**Ala Abalı:** Ceyhan'ın Durhasandede köyü halkı Ala Abalı'dandır.[1119] Köyün eski adı, Evci'dir. Buna göre Evci ile Ala Abalı arasında bir ilgi düşünülebilir. Bir başka olasılık; Evci obasının bu köyü kurarak ad verdikten sonra burayı

---

1115 İlhan Şahin, *Yeni-İl Kazası ve Yeni-İl Türkmenleri*, s.221-222

1116 M. Salih Erpolat, *XVI Asırda Diyarbekir Beylerbeyliğindeki Yer İsimleri*, s.134, 136, 176. Konumuz açısından bu yöredeki en ilginç ad ise Baba Naccar'dır. Baba Naccar köyü 1518 yılından sonraki tahrir kayıtlarında yer almıyor. (s.150)

1117 M. Salih Erpolat, aynı tez, s.94

1118 Aynı tez, s.98 vd.

1119 Ali Aksüt, aynı yapıt, s.18

terk etmiş olmasıdır. Yanyatırlıların verdiği bilgiye göre Haçin yöresinde Ala Abalı adında bir köy vardı. Köy zamanla Türkmen adını almıştı.[1120]

Yeni İl grubunda yer alan Beğdili boyunun obalarından biri Abalu adını taşımaktadır. Bir başka adı Karacalı olan oba, Tonus nahiyesindeki (günümüzdeki Altınyayla ilçesi) Kızılca Kale ve Çamur İn mezralarında yaylıyor, Şam taraflarında kışlıyordu. Beğdili boyundan olan oba 1614 yılında Karaman yöresine dağılmıştı.[1121] Katip Çelebi'nin düzenlediği on bir obadan oluşan Halep Türkmenleri listesinde Abalu, dokuzuncu sıradadır.[1122] Çukurova yöresindeki Abalu topluluğunu 1715 yılında Hama ve Humus yörelerine yerleştirmek için Adana valisine ferman çıkarılmıştı.[1123]

**Göğçeli:** Anlatılanlara göre Göğçelilerin bir bölümü, Çukurova'dan Çaylaklarla birlikte Batı Anadolu'ya göç etmiştir. Çukurova'da kalanlar, Ceyhan'daki Göğçeli deresi çevresinde oturmaktadır. Batıya göçenler ise Akhisar'dadır.[1124]

Gökçelilerin bir bölümü, on altıncı yüzyılda Yanyatırlıların ilk yurdu olan Musul'daydı. Üç oba halinde bulunan bu Gökçeliler, Alevi bir topluluk olan Şabakların da bulunduğu Yunus Peygamber yöresindeydi.[1125]

---

1120 Yusuf Ziya Yörükan, *Tahtacılar*, s.151

1121 Faruk Sümer, *Bozoklu Oğuz Boylarına Dair*, s.99

1122 Faruk Sümer, *Oğuzlar*, s.348

1123 Yusuf Halaçoğlu, *XVIII Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda İskan Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, s.61, 85

1124 Yusuf Ziya Yörükan, aynı yapıt, s.157

1125 Nilüfer Bayatlı, *XVI Yüzyılda Musul Eyaleti*, s.136, 154. Şabakların yaşadığı Ninova köyü, Diyarbakır'ın Bismil ilçesine bağlı Seyithasan köyü halkının da ilk yurdudur.

Aynı yüzyılda Çukurova'daki Gökçelü oymağının yurdu, Tarsus sancağının batı kesiminde, Mersin'in on kilometre doğusundaki Deliçay ile sekiz kilometre batısındaki Mezidli deresi arasındaydı. Topluluğun yurdunun kuzey sınırı ise Bolkar (Bulgar) dağlarıydı.[1126] Göğçeli, birçok obanın toplamına verilen bir addır. Yanyatırlı topluluklardan olan Çaylakların bir bölümünün de Gökçeli oymağı arasında olduğu görülmektedir.[1127] Gökçeler adlı bir başka oba, Çukurova'nın kuzeybatısındaki Turgud Türkmenleri arasındaydı.[1128]

Gökçeli'nin, Adana ve Kayseri yörelerindeki Evci aşiretinden olduğu söylenmiştir. Buna göre iki tür Evci vardır. Gökçelilerin bu konudaki ifadesi şöyledir: *"Kasaba'da, Denizli'ye bağlı Alaşehir yöresinde oturan Evciler, Alevi oldukları halde bizden değildir. Bizim aşiretten olan Evciler, Adana'da ve Kayseri'deki Everek, Yaylacı ve Buları taraflarında otururlar."*[1129] Çukurova'da ve Toros dağlarında oturan Türkmenlerden derlenen bilgilerde ise 'topak ev ' denen ve aşiretin düğün ve konuk evi olarak kullandığı çadırı, "Evciler aşiretinin Kızılbaş'ı olan Tatevci oymağı hazırlarmış. Tatevci adı, zamanla Tahtacı'ya dönüşmüştür.[1130]

Evci topluluğunun Maraş ve Antep yörelerinde de yurt tuttuğu görülmektedir. Maraş tahrir kaydında, Elbistan kazasının Sarsab nahiyesinde Evci Öyüği adında bir köy kayıtlıdır.[1131] Adana'nın Tufanbeyli ilçesine bağlı Evci köyü halkı kuşkusuz bu topluluktandır. Evci köyü halkı Alevidir.

---

1126 Ali Sinan Bilgili, aynı yapıt, s.178

1127 Yusuf Ziya Yörükan, *Tahtacılar*, s.157-158

1128 L. P. Lindner, *Ortaçağ Anadolu'sunda Göçebeler ve Osmanlılar*, s.88

1129 Yusuf Ziya Yörükan, aynı yapıt, s.157

1130 A. Rıza Yalkın, *Cenupta Türkmen Oymakları*, cilt: II, s.419, 422. Bu bilgiyi verenlerin içinde Alevi olan Honamlı

1131 Refet Yinanç-..., *Maraş Tahrir Defteri*, s.548

Evcilerin şeyhi, Gözü Kızıl oğullarıdır. Yörükan'ın derlediği bilgiye göre bunlara Şeyh İbrahimli de denir. Tahtacılıkla uğraşan Evciler, Gavurdağı'nda, Maraş'ta ve Ayıntab'dadır.[1132] Gözü Kızıl oğulları esas olarak Sivas'ın Yıldızeli ilçesine bağlı Davulalan köyündedir. Bunların daha önceki yurdu Kars'tır. Kars'a ise Antep'ten geldikleri söylenmektedir. Gaziantep'teki Akçaköy'de oturan Musa Kazımoğulları ile akraba oldukları da söylenmektedir.[1133]

**Cingöz:** Sivri Külahlılarla ve Üsküdarlılarla aynı gruptan olduğu söylenen Cingözler, Kemalpaşa'da, Turgutlu'da, Manisa'ya bağlı Karaoğlu'nda, Bergama'da, Menemen'e bağlı Emiralem'de ve Denizli'nin merkez ilçesine bağlı Güzelköy'de oturmaktadır. Cingözlerin Sivri Külahlılardan ayrı olduğu da söylenmektedir.[1134] Üsküdarlıya Adana yöresinde Cingöz denmektedir.[1135]

Kayıtlarda bulabildiğimiz tek Cingöz obası, Halep Türkmenleri içindeki Avşar'a aittir. Bu obadan olan Cingözoğlu'nun şiirleri günümüze ulaşmıştır. Cingöz obasının bir bölümü, on dokuzuncu yüzyılda Kayseri'nin Pınarbaşı ve Tomarza ilçelerine bağlı Sindal, Çördük ve Ak-in köylerine yerleşmiştir.[1136]

**Avcı:** On altıncı yüzyılda Avcı obasının büyük bir bölümü Maraş yöresindeydi. Kara Hayıt nahiyesindeki Hisarcık, Hasan Beg Kışlası, Pazarcık nahiyesindeki Tarmık; Bertiz nahiyesindeki Kozluca Abad; Tekak nahiyesindeki Tekak

---

1132 Yusuf Ziya Yörükan, aynı yapıt, s.158
1133 Rahime Kışlal-.., *Dede Garkın Şiirler*, s 174-175
1134 Yusuf Ziya Yörükan, aynı yapıt, s.200
1135 Aynı yapıt, s.155
1136 Faruk Sümer, *Oğuzlar*, s.214, 217

köylerinde ve Elbistan'ın Nergele nahiyesindeki Kilise, Gönenler, Karaca Viran, Sap Alanı, Almacık, Gömmece Kilise, Dönek Kuzu mezraları bu obanın yurtlarıydı.[1137] Ayrıca, Maraş nahiyesindeki bir yer Avcı Kışlası adını taşıyordu.[1138] Elbistan kazasının Nergele nahiyesinde Avcı-yı Kebir (Büyük Avcı) adlı bir köy vardı.[1139]

Yeni-İl Türkmenleri arasındaki Avcı obası ise Islahiye yöresindeki Öyük köyünde kışlıyor, Şarkışla yöresinde yaylaya çıkıyordu.[1140] Obanın Kangal-Mancılık yöresindeki yerleşimi Avcı adını taşıyordu. 1548 ve 1583 yıllarında adı geçen köye daha sonraki tahrirlerde rastlanmıyor.[1141]

Avcı obasının Çukurova'daki kışlağı ise Kınık nahiyesindeydi. 1525 yılında bu obanın tahrir nüfusunda şu adlar vardı:

*Ümmet, Sülmen, Sultan, Çakır Ali, Hasan, Ali, Selman, Hüseyin, İbrahim, Şah Kulu, Saruca Veli, İbrahim, Celeb, İsmail, Yevmülhayr, Mehmed, Yusuf, Abdullah, Hasan, Şah Kulu, İsmail, Ebulhayr, Nebi, Velid, Seydi, İskender, Sultan, İlyas, İlyas, Halil, Aydoğmuş, Yevmülhayr, Delü Hızır, Halil, Murad, Kara Ahmed, Nebi, Hasan, Halil, Mehdi, Seydi, Pir Ahmed, Mustafa, Murad, Minnet, Nebi, Ali, Mehmed, Ali Kulu, Hasan, Uğurlu, Hızır*[1142]

Görüldüğü gibi bu adlar, Alevi ad vurma geleneğine tümüyle uygundur. Selman, Şah Kulu, Mehdi gibi adların yanısıra Ali Kulu çok özel bir addır.

---

1137 Refet Yinanç-..., aynı yapıt, s.52, 163, 165, 208, 217, 263, 352, 509, 510

1138 Aynı yapıt, s.84

1139 Aynı yapıt, s.522

1140 İlhan Şahin, *Yeni-İl Kazası ve Yeni-İl Türkmenleri*, s.166

1141 Aynı tez, s.106

1142 Yılmaz Kurt, *Çukurova Tarihinin Kaynakları*, cilt: I, s.457-458

Çukurova'daki bu Avcı, 1694 yılında Çukurova dışına çıkması yasaklanan obalardandır. Yasaklamaya karşın 1718 tarihinde bu topluluklar Batı Anadolu'daki bazı köylere yerleşmiştir. Bir bölümü, Aydın ve Saruhan yörelerine dağılan bu toplulukların Çukurova'ya dönmesi için 1725 yılında bir yazı çıkarılmıştır.[1143] Aydın'ın Sarıcaova köyündeki Avcılar[1144] bu sırada buraya yerleşmiş olmalıdır. Şeyh İbrahim ocağı üyeleri, Sarıcaova köyünü Şeyh İbrahim talibi olarak görmektedir[1145] ki, yukarıda belirttiğimiz gibi, Durhasan topluluğu ile Şeyh İbrahimlilerin aynı oymakta yer alması da hesaba katılırsa her iki ocak arasında bir bağlantı daha ortaya çıkmaktadır.

**Samaganlı:** Bu topluluğun yurdu Maraş'taki Samagar Viranı olmalıdır.[1146] Ayrıca, Malatya'nın Kederbeyt nahiyesindeki (şimdiki Akçadağ yöresi) Yukarı ve Aşağı Samagar köyleri vardı.[1147]

**Alcı:** Alaşehir yöresindeki Üzümlü ovasında yaşayanlar 'Tahtacı-Alcıdır', dağlık kesimde yaşayan Alcılar ise Tahtacı değildir. Dağlık kesimdeki Alcıların Musa Kazım evladı olduğu söylenmektedir. Bunlara Geygel de denmektedir. Bu Alcılara, Salihli'de ve Denizli'de de rastlanmaktadır. Ayrıca, Tahtacı-Alcılara da Geygel denmektedir.[1148]

Yeni-İl'de yaşayan Alcı cemaati, Çakal Demircilü adındaki bir obayla birlikte Çukurova'daki Ayas, Berendi ve Kı-

1143 Yusuf Halaçoğlu, aynı yapıt, s.86, 134
1144 Yusuf Ziya Yörükan, *Tahtacılar*, s.199
1145 Ocağın merkezi olan Malatya'nın Hekimhan ilçesine bağlı Merzirme köyünde Hüseyin Yalçın dedeyle 2000'de yaptığımız görüşme
1146 Refet Yinanç-..., aynı yapıt, s.767
1147 Aynı yapıt, s.144
1148 Yusuf Ziya Yörükan, *Tahtacılar*, s.159

nık yörelerine iskan edildi. Alcılar karara uymayarak Yahyalı nahiyesindeki köylere saldırmıştı. 1703 yılında Kayseri mütesellimine gönderilen emirle bunların eski yerlerine yerleşmesi istenmişti.[1149] 1707 yılında, Ayas ile Berendi arasındaki Kurdkulağı derbendine yerleştirilen 24 obanın içinde Alcıcılu adı bir oba vardı. Obaların bir kısmının derbentten kaçıp Pehlivanlı oymağına sığınması üzerine Pehlivanlı oymağı beyine yazı gönderilerek obaları eski yerlerine göndermesi istenmişti. Pehlivanlı'ya sığınan obalardan birisi, "Kabakulak Alçısı" olarak nitelenmiştir ve Anavarza ile Kınık yöresine yerleştirilmiştir.[1150] Kurdkulağı'na yerleştirilen bu topluluklar birkaç yıl sonra Karaman, Kütahya, Bursa, İçel, Aydın ve Saruhan yörelerine kaçmıştı. 1725 yılında çıkarılan bir fermanla Alcılu Karamanlusu, Kabakulak Alcısı, Öştile (?) Alcısı, Avcı gibi obaların Çukurova'ya sevki istenmişti.[1151]

Eşkıya zulmünden dolayı Trablus-şam ve Lazkiye'deki Türkmenlerden Alcı Kara Halillü ve Döğer obaları 1711 yılında yerlerini terk etmek zorunda kalmıştı. Alcı cemaati, 1704 yılında İlbeylü cemaatine saldıran obalardandı. Bu saldırı sonunda 150 kadar köy harap olmuştu.

Alcı obası, Kılıçlı ve Doğanlı obalarıyla birlikte eşkıyalık suçlamasıyla Elbistan'ın Ahsendere nahiyesine yerleştirildi. Eşkıyalıktan vazgeçmediği belirtilen bu obalar için on sekizinci yüzyılın hemen başında Kıbrıs'a sürgün kararı çıkarıldı. Alcı ve Kılıçlı obaları eski iskan yerleri olan Hama'ya yerleşmeye razı oldu. 1706 yılında obaların isteği kabul edildi.

Alcı'nın Yeni-İl Türkmenleri arasındaki Ağcakoyunlu oymağı içinde de kolları vardı. Esenlü Alcısı, Kulular Alcısı,

1149 Aynı yapıt, s.49
1150 Aynı yapıt, s62
1151 Yusuf Halaçoğlu, aynı yapıt, s.86, 134

Ayuhanlı Alcısı adını taşıyan bu obalar, on yedinci yüzyıl başlarında 40 obayla birlikte Hama ve Humus'a sürüldü.[1152]

**Akdağlı (Aktavlı):** Araştırmacıların Aktavlı olarak sunup birçok spekülasyon yaptığı bu topluluğun asıl adı Akdağlı'dır. Zaten topluluk üyeleri de Akdağlı telaffuzunu kullanmakta, Akdağ adlı bir yerden geldikleri için kendilerinin bu adla anıldığını söylemektedir. Araştırmacıların bir bölümünün, bu topluluğun kökeni olarak Doğu Avrupa gibi yerleri göstermesinin[1153] gerçekle bir ilgisi olamaz. Çünkü, öteki Yanyatırlı toplulukları gibi Akdağlılar'ın da izine Maraş'ta rastlanmaktadır.

Akdağlılar, on altıncı yüzyılda, Maraş livasının Zamantı kazasına bağlı Donluca, Şabe, Nabe, Suakan, Poğasun-ı Sağir ve Sulagay adlı mezralarda tarımla uğraşıyordu.[1154] On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında düzenlenen bir listeye göre Akdağlıların yurdu Nazilli yöresidir.[1155] Listede, konumuz olan topluluk, araştırmacıların savunduğu gibi Aktav değil, halkın telaffuzu gibi Akdağ olarak kaydedilmiştir.

**Araplı:** Birçok Türkmen eli arasında Araplı adında topluluklara rastlıyoruz. Yanyatırlıların içindeki Araplının ise hangi Türkmen elinden olduğunu saptamak için Yanyatırlıların eski yurtlarına bakmak gerekiyor.

On altıncı yüzyıl kayıtlarına göre Arap Neccarlu adlı bir topluluk Maraş livasının Güvercinlik kazasının[1156] Dikçe

---

1152 Aynı yapıt, s.84, 111, 139

1153 Yusuf Ziya Yörükan, *Tahtacılar*, s.680. Aslında bu sav, İttihat ve Terrakicilerden Baha Said'e aittir.

1154 Refet Yinanç..., *Maraş Tahrir Defteri*, s.s679, 683

1155 Faruk Sümer, *Oğuzlar*, s.352

1156 Günümüzde Gaziantep'in Islahiye ilçesi

köyünde kışlamakta ve tarımla uğraşmaktaydı.[1157] Yeni-İl Türkmenleri içinde de Arap Neccarlu adlı bir topluiuk yer alıyordu.[1158] Bu Neccarlu topluluğu, Yeni-İl Türkmenlerinin Yabaneri kolundandı.

Ayrıca, Maraş livasının Pazarcık nahiyesinde Arab adlı bir mezra vardı. Ancak, on altıncı yüzyılda bu mezrada Arablı topluluğu değil, Yanyatırlılarla ilgisi olan Karamanlu topluluğu barınıyordu.[1159] Arab Çayırı, Maraş mahallelerinden birinin adıydı. Arap Viranı, Güvercinlik kazasının bir köyüydü. On altıncı yüzyılda burada Hümayunlu adlı bir topluluk kışlıyordu.

Elbistan'ın Nurhak nahiyesinde Arab Viranı ve Orta Niyabet nahiyesinde de Arap Yurdu adlı mezralar vardı. Buralarda Sevinlü adlı bir topluluk barınıyordu. Mezra, Eshabü'l Kehf vakfına bağlıydı.[1160]

On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında düzenlenen bir listede Araplının yoğunlukla Salihli yöresinde yaşadığı kayıtlıdır.[1161]

**Tomaslı:** Kuşkusuz, Elbistan'ın Orta Niyabet nahiyesindeki Tomas'tan gelmedir.[1162]

**Kokluca:** Sivrikülahlı'nın bir parçası olduğu ve Midilli adasından geldiği söylenen Koklucaiılar, İzmir'in Kemalpaşa ilçesinde yerleşiktir.

---

1157 Refet Yinanç-..., aynı yapıt, s.332
1158 Faruk Sümer, aynı yapıt, s.146
1159 Refet Yinanç-..., aynı yapıt, s.238
1160 Aynı yapıt, s.27, 411, 333, 595, 637
1161 Faruk Sümer, *Oğuzlar*, s.351
1162 Refet Yinanç-..., aynı yapıt, s.614

**Bulaca:** İç-El yörükleri arasında bulunan Bolacalu adında bir oba, Ermenek kazasındaki Bey-çayırı yöresine yerleştirilmiş, ancak burada durmayarak Teke, Hamid ve Aydın livalarına kaçıp yerli halka saldırmıştı. 1708 yılında çıkarılan bir emirle Bolacalu abası, Gülnar'a bağlı Kesiksöğüt köyüne yerleştirildi.[1163]

Ege bölgesindeki birçok yere dağılmış olduğu söylenen Bulaca obası 1528 yılı kayıtlarında İzmir kırsalında gözükmektedir. Günümüzde Tarsus yakınlarındaki Gülek boğazının doğusundaki bir yer Bulacalı adını taşımaktadır.[1164]

Bulacalu obası 1523 yılında Eski-İl Türkmenleri arasındaydı. 60 neferanlık bir nüfusa sahip olan Bulacalular ağırlıklı olarak hayvancılıkla uğraşıyordu. Bulacalu obası 1501 yılı tahririnde yer almıyorsa da aynı tahrirde Turgud Türkmenleri arasında 18 neferanlık Bulcalar adlı bir topluluk yer almaktadır ki bu oba kuşkusuz, konumuz olan Bulaca'dır. Bulcalar'ın komşusu, Batı Anadolu'daki bir başka dede ocağı olan obalarından olan Emir Hacılu'dur.

Bayburd Türkmenleri arasında ise Bilcelü adlı bir oba kayıtlıdır ki, bu oba da konumuz olan Bulaca'dır. 1501 yılında 54 neferanlık nüfusu olan Bilcelü'nün yerine 1523 yılında, Alevi obalardan olan Yenicelü kayıtlıdır.[1165] İçel'deki Bulacalıların bir bölümü Sünnidir. Bu Sünni topluluk arasında kalan Aleviler, Göğçeli oldukları halde Bulacalı adını almışlardır.

**Sivrikülah:** Üsküdarlılara Batı Anadolu'da Sivrikülah den-

---

1163 Yusuf Halaçoğlu, *XVIII Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda İskan Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, s.83, 129

1164 A. Aksüt, *Önce Türkmen Sonra Tahtacı*, s.50

1165 Ludi Paul Lindner, *Ortaçağ Anadolu'sunda Göçebeler ve Osmanlılar*, s.179, 180, 190

mektedir. Bunlar, İzmir dağlarında, Kemalpaşa ve Urla yöresinde yaşarlar.[1166]

**Hacı Emirli (İbrahim Sani) Ocağı:** Ocağın kurucusu İbrahim Sani'dir. Ocak üyelerine Hacı Emirli denmektedir. İbrahim Sani'nin türbesi Islahiye'nin Çerçili köyündedir. Hacı Emirliler günümüzde Aydın'ın Reşadiye köyündedir.

İbrahim Sani dervişleri on altıncı yüzyılda Islahiye yöresini kapsayan Güvercinlik nahiyesinin Tut Alanı köyünde bir zaviyeye sahipti. 'Şeyh İbrahim Baba dervişleri' olarak kaydedilen topluluk, 41 neferan nüfusluydu.[1167]

İbrahim Sani'ye bağlı dedelerin Hacı Emirli olarak da anılması konusunda iki olasılık vardır. Birinci olasılık, Tut Alanı köyünde İbrahim Baba dervişlerinden başka 3 neferanlık bir Eymürlü topluluğunun kayıtlı olmasıdır.[1168] Eymür sözcüğünün Emir biçiminde de telaffuz edildiğini biliyoruz. Öyleyse, Hacı Emirli'nin Emir bölümü, Tut Alanı köyündeki bu toplulukla ilgilidir. Ancak, köydeki Şeyh İbrahim Baba dervişleri, bazı vergi kalemlerinden bağışık tutulduğu halde, Eymürlü topluluğuna bu hak tanınmamıştır.

İkinci olasılık, Hacı Emir'in, Emir Hacı ya da Eymir Hacı olarak da ele alınmasıdır. Eymir Hacı obasının ad verdiği bir yer, Zamantı (Pınarbaşı) kazasındaydı.[1169] Emir Hacılı obası on beşinci yüzyıl sonunda ve on altıncı yüzyılda Bayburd ve Turgud Türkmenleri arasındaydı. Bayburd Türkmenleri içindeki oba, 1501 ve 1523 yıllarında Mut-Karaman yolunun batısında, ve Karaman'ın tam güneyindeki yöredey-

1166 Yusuf iya Yörükan, *Tahtacılar*, s.155, 158, 199
1167 Refet Yinanç-Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, s.312
1168 Aynı yapıt, s.311
1169 Aynı yapıt, s.690

di.[1170] Turgud Türkmenleri arasındaki Emir Hacılu obası ise Akşehir gölünün kuzeyindeydi.[1171]

Aydın'ın Kızılcapınar köyü ve çevresindeki Hacı Emirlilerin, aslında Çepni boyundan olduğu ve bunların Hacı Emirli ocağına bağlı olduğu söylenmektedir.[1172] 1910 yılına ait bir dilekçeye göre Hacı Emirliler, dilekçe tarihinden elli yıl önce Güvercinlik yöresinde ortaya çıkan bir ayaklanma nedeniyle Aydın'ın İneabad nahiyesinde "*Kızılcapınar namıyla yad olunan Tahtacılar karyesine*" gelip yerleşmiştir. Aynı dilekçede "*Şeyh İsmail bin Şeyh İsmail aşiretinden*" söz edilmektedir ki burada söz konusu olan bir aşiret değil sülaleldir.[1173]

Ocak üyelerinin elinde bulunan Hicri 115 tarihli bir yetki belgesine göre, İbrahim Sani ocağı, Şah Ali Abbas ocağına bağlıdır. Şah Ali Abbas ocağının günümüzdeki merkezi, Elazığ'ın Mığı köyündedir. Ne var ki, bu ocak ile Hacı Emirli arasında nasıl bir bağ olduğunu bilemiyoruz. Şeheplilerin Elazığ yöresinde kalmaları belki de bu ilşkiye, ya da söylentiye temel olmuştur. Bu belgeye karşın ne İbrahim Sani ne de Ali Abbas ocağı üyeleri böyle bir ilişkiden haberdardır.

Konuyla ilgili çözülmesi gereken bir sorun da İbrahim Sani'nin türbesinin bulunduğu Çerçili köyü halkının Sünni olmasıdır. On altıncı yüzyıl kayıtlarına göre, zaviyenin bulunduğu Tut Alanı köyünde Çerçili topluluğu yoktu. Söz konusu yüzyılda Çerçili topluluğu, Elbistan'ın Sarsab nahiyesindeki Sultan Korusu'nda Çepnilerin de bulunduğu ün-

---

1170 Obanın nüfusu 1501 yılında 181, 1523 yılında 163 neferandı. (Ludi Paul Lindner, aynı yapıt, s.186)

1171 Ludi Paul Lindner, aynı yapıt, s.189. Oba, 1501 yılında 16, 1523 yılında 26 neferan nüfusluydu.

1172 A. Aksüt, *Önce Türkmen Sonra Tahtacı*, s.12

1173 Yusuf Ziya Yörükan, *Tahtacılar*, s.168

lü Alevi topluluklarla birlikte yaylıyordu. Yayladaki öteki obalar gibi Şam Yörüğü olarak nitelenen Çerçili, kışın büyük bir olasılıkla Amik ovasına iniyordu. Başka bir Çerçili obası, Elbistan'ın Hurman nahiyesindeki Çağılgan'da yaylıyordu.[1174]

Çerçili'nin yurdu olan Sultan Korusu, 1577 yılında ortaya çıkan Şah İsmail ayaklanmasının başlangıç yeridir. On altıncı yüzyılda burada yaylayan topluluklardan günümüzde Sünni olanlar yalnızca Çerçili ve Pehlivanlı'dır. Özellikle Pehlivanlı obasının o dönemde Sünni olmadığı kesindir.

Bu bilgilere göre, Çerçili obasının daha önce Alevi iken günümüze Sünni olarak ulaştığı söylenebilir. Çerçililerin on altıncı yüzyıldan sonra ne zaman Islahiye'nin Çerçili köyünü kurduğu ve Tut Alanı adının Çerçili'ye nasıl dönüştüğü, yörede yapılacak bir araştırmayla aydınlanabilir.

Halkın anlatımına göre İbrahim Sani, Maraş'ta Alaaddin Paşa'nın bölükbaşıdır. Paşa ile arası açılan İbrahim, Maraş'tan kaçarak türbenin olduğu yere gelir ve orada ölür. Maraş'tan kaçarken başındaki fesi düşer, başı kabak kalır. Böylece türbenin yakınındaki Kabaklar yerleşiminin adı oluşur.[1175]

Bu söylenti tarihsel gerçeğe uygun değildir. Bölükbaşı, yol üzerindeki menzil noktalarında, halktan oluşan kolluk gücünün başı anlamında bir terimdir ve on altıncı yüzyıldan sonra ortaya çıkmıştır.[1176] Şeyh İbrahim Baba'nın on altıncı yüzyıldan çok önce yaşadığı açıktır ve ocak kurucusunun bölükbaşılık yapması olanaksızdır. Olsa olsa, aynı soydan birisi, yol örgütlenmesinin ortaya çıktığı yüzyıllarda bölükbaşılık yapmıştır.

1174 Refet Yinanç-..., aynı yapıt,s.569, 665
1175 A. Aksüt, aynı yapıt, s.24
1176 Bu konuda bkz., Cengiz Orhonlu, *Derbend Teşkilatı*

**Şehepli:** Şehepli'nin bağlı olduğu ocağın merkezi, Aydın'a bağlı Reşadiye köyüdür. Şehepliler, eski yurtlarının Cebel-i Bereket ve Osmaniye yöreleri olduğunu söylemektedir.[1177]

Şehepli adına Yanyatırlıların ve Hacı Emirlilerin geliş yolu üzerinde birçok yerde rastlıyoruz. Bunlardan ilki Musul'un kuzeyindeki Sincar'da yer alan Şihablu köyüydü.[1178] Ayrıca, on altıncı yüzyıl kayıtlarında Harput livasındaki göçebe topluluklardan birisi Şahaplu'dur. Şahaplular, Fırat ırmağının doğu yakasındaki Hersini nahiyesinde göçebe olarak yurt tutmuştu.[1179] Şeheplinin bağlı olduğu Hacı Emirli ocağı ile Elazığ'ın Mığı köyündeki Şah Ali Abbas ocağı[1180] arasında bir ilişki olduğu söylenmektedir. Ocağın elindeki hicri 1115 tarihli bir yazıya göre (Yazıda 115 olarak geçmektedir), Hacı Emirliler, Şah Ali Abbas'ın torunudur. Yine bu yazıya göre Tahtacıların bir bölümü, eskiden Harput yöresindeki Safi adında bir köyde oturmaktaydı.[1181] Tahrir kayıtlarında Harput'ta, Safi adında bir köye rastlanmıyor. Belgenin yıpranmış olması nedeniyle bu köyün adı herhalde yanlış okunmuştur.

1691 yılında Çukurova'daki Ayas, Berendi ve Kınık yörelerine yerleşmesi istenen Dulkadır ulusuna bağlı göçebe topluluklardan birisi Şahaplu Tüccarlısı adını taşımaktadır.[1182] Buradaki Tüccarlı, Tecirli olabilir. Bu toplulukların kısa sürede kaçması üzerine, 1712 yılında yeniden ferman çıkarılarak aynı yerlere yerleşmesi istenmiştir.

---

1177 Yusuf Ziya Yörükan, Tahtacılar, s.202
1178 *998 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Diyarü Bekr Defteri*, s.66
1179 Mehmet Ali Ünal, *XVI Yüzyılda Harput Sancağı*, s.86
1180 HBV, sayı: 26
1181 Yusuf Ziya Yörükan, aynı yapıt, s.166
1182 Cengiz Orhonlu, *Aşiretlerin İskanı*, s.78-81

Öte yandan, Siverekle ilgili tahrirlerde Oşun nahiyesine bağlı Şahaplu adında bir köy yer almaktadır.[1183] Bu köye ad veren topluluğun Şehepli olması mümkündür.

**Aydınlı:** Halkın, Aydın iliyle açıkladığı bu topluluğun daha farklı bir kökeni olabilir. Bu topluluk, ünlü Aydınlı yörüklerinin bir parçası olabileceği gibi Yeni-İl Türkmenleri arasındaki Aydım obası da olabilir.[1184] Aydım obası 1644 yılında Ekinci nahiyesindeydi.[1185] Mersin'in merkez ilçesine bağlı Kuzucubelen ve Kızılkaya, Anamur ilçesine bağlı Kaşdişlen, Bozyazı ilçesine bağlı Tekedüzü köyleriyle Erdemli ilçesine bağlı Tömük kasabasının bir bölümü Aydınlı obasındandır.

Yanyatırlı ve Hacı Emirli toplulukların kökenini böylece inceledikten sonra bunların ne zaman Batı Anadolu'ya geldiğini araştırmaya geçebiliriz. On altıncı yüzyıl tahrir kayıtlarına göre Batı Anadolu'da Tahtacı olarak nitelenen topluluklar yaşamaktadır.

Hicri 939 (1532) ve 957 (1550) yılında, Aydın'ın Nif dağı yöresindeki Gökçekırı'nda "*Cemaat-ı Tahtacıyan*" olarak kaydedilen topluluk 21 çadırdan oluşmaktadır ve Çulluyan grubundandır. Yine Nif yöresinde Kurtlar'a bağlı bir Tahtacı topluluğu daha yaşamaktadır.

1575 yılı tahririne göre Aydın livasının Güzelhisar kazasında bir başka Tahtacı topluluğu yaşamaktadır. Eskihisar'ı yurt tutan bu grup da "*cemaat-ı Tahtacıyan*" olarak kayıtlıdır. Cemaat-ı Tahtacıyan, sözcük anlamındaki gibi tahtacılıkla yükümlü kılınmış, bunun karşılığında olağanüstü vergilerden ve yükümlülüklerden bağışık tutulmuştur. 17 hane

1183 M. Salih Erpolat, *XVI Yüzyılda Siverek Sancağında İskan ve Nüfus*, s.82
1184 Refet Yinanç-..., aynı yapıt, s.84
1185 İlhan Şahin, *Yeni-İl Kazası ve Yeni-İl Türkmenleri*, s.166

ve 8 mücerretten oluşan Tahtacılar, Ayasuluğ hisarına her yıl 300 tahta sağlamakla yükümlüdür.[1186] Güzelhisar'ın yurt tutuluşu yirminci yüzyıldaki Tahtacıların belleğinde yaşamaktaydı. Güzelhisarlılar, 1910 yılında İslahiye kaymakamlığına bir dilekçe vererek Şeyh İbrahim Baba'nın mirasçısı olduklarına ilişkin bir belge istemişlerdi.[1187]

Yanyatırlılara göre Dur Hasan Dede'nin torunu Kürklü Hasan Baba, Nif yöresinde yatmaktadır.[1188] Naldökenli olan ve kendi köyünü tanıtan Rıza Yetişen'in verdiği bilgiye göre Tahtacılar, Mersin, Antalya, Isparta, Burdur yoluyla Muğla ve Aydın'a gelerek Ege'ye yayılmıştır. Manisa, Nif dağı ve Kızılüzüm yörelerinde kereste işiyle uğraşırken göçebelermiş. Narlıdere-Külefli'ye 16 çadırlık nüfusla gelen bu oba daha sonra Narlıdere-Yukarıköy'e yerleşmiştir. Külefli Düzü'nde, Külefli Baba adında bir yatır bulunmaktadır.[1189]

Sunduğumuz bu veriler, Yanyatırlıların bir bölümünün on altıncı yüzyılda Batı Anadolu'da olduğunu göstermektedir. Bu yüzyıldan sonra da Maraş, İslahiye ve Çukurova'dan, Batı Anadolu'ya göçler olmuştur. On altıncı yüzyıldan önce bölgeye gelenlere 'Yerli' denmektedir. Kemalpaşa'daki Savandağ, Manisa'daki Karaoğlanlı, Akgedik ve Muradiye, Bayındır'daki Emirler mahallesi 'Yerli Tahtacı'dır.[1190]

---

1186 Zeki Arıkan, *XIV-XVI Yüzyıllaeda Ayasuluğ*, Belleten dergisi, cilt: LIV, sayı: 209

1187 Yusuf Ziya Yörükan, aynı yapıt, s.168

1188 Aynı yapıt, s.153

1189 Aynı yapıt, s.186. (Turhan Yörükan'ın yazdığı dipnot)

1190 Balıkesir'deki Yanyatır ve Hacı Emirli ocağına bağlı köyler: Şitansani, Tahtakuşlar, Türkali, Tahtaköy, Uçurumoba, Beyoba (Örencik), Hacılar, Çamcı, Mehmedler ve Avcılar'dır.

## AMUCALAR

Trakya'daki Alevi topluluklardandır. Amucaların dede ocağını adlandırmak bir hayli güçtür. Araştırmacılar Musa Çelebi'nin kazaskeri olan ve büyük bir ayaklanmanın önderi olan ve Serez'de ulema fetvasıyla idam edilen Şeyh Bedreddin'in adını kullanmaktaysa da bunun gerçeği yansıttığı kuşkuludur. Her şeyden önce Amucaların dede grubu seyittir. Topluluğu Trakya'ya getiren kişi Seyit Abdal Ahmet Baba olarak bilinmektedir. Amucaların bir bölümü 1868 yılında Babagan yolağına geçmiştir.

Amucaların yaşadığı yerleşimler, Kırklareli'nin merkez ilçesine bağlı Kızılcıkdere, Lüleburgaz ilçesine bağlı Umurca, Deveçatak, Karıncak, Yenibedir, Çeşmekolu, Yenitaşlı, Babaeski ilçesine bağlı Osmaniye, Dereköy ilçesine bağlı Kapaklı, Koruköy, Yörüklerbayır, Kofçaz ilçesine bağlı Ahmetler, Aşağı Kanara, Beyci, Karaabalar, Kocatarla, Malkoçlar, Tatlıpınar, Topçular, Yukarı Kanara, Devletliağaç, Tekirdağ'ın Kılavuzlu, Muratlı ilçesine bağlı Arzulu; Balıkesir ilinin merkez ilçesine bağlı Dereçiftlik, Edremit, Ertuğrul, Köseler, Uncukırı; Bandırma ilçesine bağlı Çakıl; Bigadiç ilçesine bağlı Yenice; Gönen ilçesine bağlı Fındıklı; Savaştepe ilçesine bağlı Karaçam; Bilecik ilinin merkez ilçesine bağlı Kapaklı; Edirne ilinin Harmanlı; Eskişehir ilinin Alizar, Akçakaya ve Şükranlı; Kocaeli ilinin Yenişar ve Şıpka köyleridir.

Bulgaristan'daki köyler, Eski Zağra'da Alagönen (Alagün), Aşıklı (Eşeksinikli), Büyükpınar, Çağlar, Çataltepe, Çırpan, Harmanköy, Karaevren, Karacaören, Karapınar (Hatuneli), Kızanlık, Şekerpınar (Tatlıpınar), Tekke, Yenizağra; Burgaz'da Aşağı Almalı, Yukarı Almalı, Bokluca, Dikene, Evrenuşköy, Göktepe, Tağarköy, Yumrukkaya; Yanbolu'da Belören, Denizoba (Denizören), Gaibler, Karanlık, Yetkince;

Eskicuma'da, Köseler; Hasköy'de Harmanlı ve Tekkeköy'dür.[1191]

Amucalardaki geleneksel bilgiye göre topluluk Halep Türkmenidir.[1192] Trakya'da kurdukları ilk köy Ahmetlerdir. Buradan ayrılanlar, Topçular, Tatlıpınar ve Beyci köylerini kurmuştur. Ahmetlere ilk yerleşen kişinin Karaoğlu Abdal Ahmet olduğu söylenmektedir. Amuca köylerinden Malkoçoğlu, 1491 yılı tahririnde geçmektedir.[1193] Arap Alevilerdeki gibi, Amucalarda dedeye şeyh, taliplere ihvan denmektedir.

## KOCA HAYDAR OCAĞI

Ocak üyeleri Sivas'ın Divriği ilçesine bağlı Gemhu (Akpelit) köyündedir. Talipler ise Danişment, Üçpınar, Vartan (Yerliçay), Vazıldan (Uluçayır), Bahtiyar, Karasar, Timisi (Bayırüstü), Pağnik, Şigi, Hapa, Anzağar (Eğrisu), Tülünk (Çukuröz), Tuğut (Ağılcık), Palha (Çakmakdüzü) ve Sevir (Beyköy) köylerindedir.[1194]

Bu köylerden birçoğu on altıncı yüzyıl küçük birer yerleşimdir. 1530 ve 1548 yılındaki hane sayıları şöyledir:

Vartan 12-22
Bahtiyar 4-8
Vazıldan 6-8
Üçpınar 9-15
Tuğut 30-31
Yukarı Timisi 20-27

---

1191 Refik Engin, aynı yapıt, s.33-36
1192 Refik Engin, *Amuca Kabilesinde ve Trakya'da Kurban Geleneği*, s.30-32
1193 *370 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Rumeli Defteri*, s.85
1194 Kutlu Özen, *Divriği Evliyaları*, s.78

Aşağı Timisi 11-11
Şiki 1-2 (Aynı adı taşıyan bir de Ermeni köyü vardı.)
Anzağır 26-35 (1530 yılında 2 kişi vergiden muaftı.)
Türünk (Çukuröz) 7-16
Palha 27-42
Sevir 7-9

1530 yılında 73, 1548 yılında 103 haneli olan Karahisar köyünde Ermeniler yaşıyordu.[1195]

Bunlardan Bahtiyar, Divriği'deki şifahane ve Ulu Cami'nin 1243 tarihli vakfiyesinde adı geçen köylerdendir.[1196]

Ocak kurucusunun kimliği hakkında herhangi bir bilgi yoktur. Ocak üyeleri Pir Sultan'la bağlantı kurma eğilimindedir. Pir Sultan'ın "İsmim Koca Haydar, neslim Yemen'de" dizesi bu bağlantı için bir veri olarak kullanılmaktadır. Gemhu köyündeki ocak üyelerine Kocaoğulları denmektedir. Bu sülale adı zamanla Koca Haydar'a dönüşmüş olmalıdır. Koca, Avşar obalarındandır. Ancak, Avşar boyuyla Gemhu'daki Kocaoğulları arasında bir bağlantı olup olmadığını araştırmak gerekir. Koca Haydar'ın türbesi Divriği'deki Sarıçiçek yaylasındadır. Üçpınar köyünde ise oğlu Hasan Paşa'nın türbesi vardır.[1197]

---

1195 Ersin Gülsoy, *XVI Asrın İlk Yarısında Divriği*. s.49, 50, 52, 37, 36, 35, 57, 49, 59

1196 Arsin Gülsoy, aynı yapıt, s.8

1197 Kutlu Özen, aynı yazı

## EK: 16. YÜZYILDA DİVRİĞİ YERLEŞİMLERİ[1198]

**1-Anzahar:** Karsi, İğapa, Olukman, Ağcaşehir, Anzahar, Yukarı Timisi, Aşağı Timisi, Burunsuz Miyadunu, Sükünür, Cafra, Şiki, Aşağı Zağur, Dilge, Tuğut(Ağılcık), Norşin, Kirkürdi, Yukarı Kağnud, Aşağı Kağnud, Üçpınar, Eliski(Gözecik), Pağnık, Miyadun, Kömek (İkizbaşak), Türünk (Çukuröz), Küreksi, Caferi

Nahiyedeki mezralar: Göknesi, Ahurlu, İncesu, Eğrisu, Ağca Kilise, Ebu'l Hasan, Hürbak, Yukarı Zağur, Nebgak, Kızılcaviran, Huni, Sükünür, Dilge, Karsik, Karımilden, Venk (Ağcakilise), Karacaviran, Gökçedeğirmen.

**2-Dumluca:** (Kangal topraklarına yakın olan bu nahiyenin bir bölümü, 1548'den önce Aşudi nahiyesindeydi.) Elma Çevliği/ Kabak Çevliği?, Yalnız Ağaç, Güneş, Kavak Şemseddin, Kara Ağaç, Kilisecik (Ekinbaşı), Kürek, Avşarcık, Kürtler, Yağrıncı/Bağrıncı, Ağcaviran, Ezim, Şükür Viranı, Bilar, Höbek, Aşağı Darıözü, İldüzen, Kuzviran, Afşarcık, Ağcakale, Alacahisar, Erteme, Körk, Yellüce, Anbarcık

Mezralar: Koç Köprülü, Koz Viranı, Kürd Bayezid (17. yüzyılda)

**3-Durdul:** Eşke (Dikmeçay), Ağin (Gözecik), Baş Viranı (Başören), Sülüklü, Melik (Keçikaya), Muğrı, Musa Bey, Ağcakaya,

i, Bezege, Sırasöğüt, Zilliköy/Dilliköy, Asiköy, Dişbudak, Bereti, Mülkköy,

Nahiyedeki mezralar: Kafir Viranı, Urutlu Pınar, Yosun

1198 Ersin Gülsoy, *XVI Asrın İlk Yarısında Divriği*, Zeki Arıkan, *XVI Asırda Divriği Kazası; 387 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Karaman ve Rum Defteri*, cilt: II

Kalası, Çukurviran, Bazarcık, Aşılma, Gölviran, İğdelü, Kuşbudak, Sırasöğüd, Samatı, Baş Viranı, Asiköy, Zilliköy, Ağcakaya, Dikmetaş, Moğol, Susuzviran, Kurucaalan, Musa Bey.

**4-Hamo:** Kafirdamı, Aylamuş (Kaledibi), Zınzınut, Merendi (Yürektaşı), Ağırekrek (Yoncabayırı), Örenik (Aydoğan), Venk, Sağırtaş, Hamo (Çayözü), Arduş, Kevci

Nahiyedeki mezralar: Kırar, Venk, Doğancı, Kozludere, Kevci, Yenice, Hurumı, Yohtun, Sucuoğlu, Karaağaç, Çat, Çağur, Emir Viranı, Divle, Kalakulu, Tuzla Viranı, Kenahmo Deresi, Kilise Çukuru, Kala Deresi, Ağin, Çimen, Arage, Köykulu

**5-Hekme:** Güreşin, Gürvi, Vartan (Yerliçay), Armutak (Kavaklısu), Karahisar, Aşuşin), Odur, Güneşgördü (Gümüşgördü), Göndüren, Susuzviran, Kutludoğmuş Vengi, Bahtiyar, Gümri, Kızılcaviran, Ürük, Fethabad, Haris, Eksük, Hazkırak (Günbahçe), Vazıldan (Günbahçe), Ödek, Odurvenk, Ekrek/Ekrad, Ermeni Şik'i

Nahiyedeki mezralar: Said Viranı, Yuvalu, Armudlu, Nasırlu, Bedreslü, Narlıközü, Hasanlı, Sarıköy, Karakoçak, Çiftlik, İmardamı, Hekme, Semoeri, Meymunlu, Hace, Lopane, Örencik, Türükbey, Ahcur, Gürzlü, Yaranmış, Bollu, Venk, Niğ, Esiksu, Surcan, Dişterin, Sebkus, Ermeni Şik'i, Fethabad, Şeki, Yassıviran, Murkik, Kürek Pınarı, Hoşnam, Doğancı, Lale Vengi, Kaluk, Kızılvenk, Öksüzdamı, Badem Kilise, Ayas, Kalaönü

**5-Kesme:** Çaltı, Yukarı Arçugi, Günay, Kesme, Zimara, Sağnak, Kürtler (Çoban Durağı), Murvane, Behik, Pegerdin, Çidime (Çitme), Karacageban, Hinavre (Madenli)

Nahiyedeki mezralar: Aşağı Arçugi, Kürtler, Burmacık, Kızanı, Güdüge, Karsincik, Oruclu, Atabey, Seldim, Bayırnık, Köptüviran, Ağbeyi

**6-Sevir:** Erekmeküк, Kahtik (Karşıkonak), Balha (Çakmakdüzü), Arege, Kahmuhı, Mirçumge, Taguzdek, Hozaran, Pirestik (Arıkbaşı), Decdegü, Mirçumge Hanı (Handere), Ortaköy, Gömüldürün, (Ağaçlıgöl), Büdge (Çayören), Sevir (Beyköy), Yaşmaklar, Ağcadam, Haçige (Bayırlı), Ansas, Balmana

Nahiyedeki mezralar: Tarnı, Darpınar, Kızılcaviran, Hanburma, Arablu, Venk, Kaysı, Tuzlacık, Behruz Hanı, Tudrusi, Todaşmı, Göği, Parperdek, Öyük, Mahru, Honduras, Yenice, Livani/Divane?, Gilmene, Hoze, Yaşmaklu, Ağcadam, Örenik, Venk, Sağmanuk, İshaklu, Ağcaviran, Hızır Viranı, Özek, Ağcakilise, Mevkuf, Balmana

**7-Ziniski:** Burunsuz (Demirdağ), Savrun (Çakırtarla), Zinisкi (Akmeşe), Pamgird, Sıra Vengi, Hornavil (Maltepe), Murvane (Kayacık), Galun (Kekliktepe), Erüklü, Kavak, Hisarcık, Çarlavuk, Kafir Viranı, Sarpan, Söğüdlü, Beydili, Karaağaç, Norşin (Eskibeyli), Yukarı Ovacık, Aşağı Ovacık, Venk, Karı Kışlağı, Doğuş/Koğuş?

Nahiyedeki mezralar: Saksur, Madenü'l Cedid, Göği, Sincan, Yahya, Akpınar, Ağır, Aşağı Başıncık, Yukarı Başıncık, Kızılvenk, Yağluca, Hisarcık, Susuzviran, Hacılar, Koruludere, Kemkine, Non Viranı, Yuvalu, Havna, Şahin, Kızık, Kümşe, Yazukilise, Murçın, Çarlavuk, Uzungöl, Söğüdlü, Çayırlık, Koçbük, Karalar, Bunduz, Ağkı, Gözeli, Güdüge, Değirmiseki, Çakçur, Cucı, Behi

## ZEYNEL ABİDİN OCAĞI ve ZELİL KALENDER OCAĞI

Zeynel Abidin, Diyarbakır'daki Alevilerin bir bölümünün dede ocağıdır. Ocak üyeleri Seyithasan köyündedir. Talipler ise Seyithasan, Darılı ve Şükürlü köylerindedir. Seyithasan köyündeki bir başka dede ocağı Zelil Kalender'dir. Zelil Kalender'in Musul'un Ninova köyünden geldiği ve köyü kuran kişilerin de bu ocağa üye olduğu söylenmektedir. Zelil Kalender'den başka sülaleler, Kerolar, Emişler, Çobanlar, Kürdolardır. Zelil Kalender ocağı üyelerine 'Seyit'in Evi' denmektedir.[1199] Ninova köyü, öteden beri Şabak/Şebek denen Alevilerin yurdudur.

Köydeki öteki ocaklar, Sarı Saltuk ve Zeynel Abidin'dir. Zeynel Abidinliler, Urfa-Kısas'tan,[1200] Sarı Saltuklular, Çınar'a bağlı İmam Akiyl köyünden gelmiştir.[1201] Diyarbakır'daki bu köylerde yaşayanların çoğunluğu Türkmendir.

Seyithasan köyü, 1568 yılında 66 hane ve 17 mücerret olmak üzere 83 neferanlı bir yerleşimdi. Köyde Seyyid Hasan adında bir zaviye vardı. Zaviyeye Şeyh İbrahim oğlu Budak ve Şeyh Hüseyin oğlu Mahmud bakıyordu. Köydeki tahrir nüfusunun ad listesi Alevi ad vurma geleneğine uygundu:

*Yar Ali oğlu Yağmur ve Şahverdi, Hüseyin oğlu Zeynel ve oğlu Şeref, Hızır oğlu Selman ve oğlu Nazar, Hızır oğlu Kalender, Abdurrahman oğlu Hızır, Çoban oğlu Taştimur, Murad oğlu Yarkulu ve kardeşi Ali, Eyüb oğlu Hüseyin ve kardeşi Hasan, Mehmed Nebi, Cabi Maksud, Budak Piri ve kardeşi Yar Ahmed, Hacı Beşaret Piri ve oğulları Piri ve Ali,*

---

1199 2002 yılında Seyithasan köyünde görüştüğüm kişilerden alınan bilgi

1200 Halil Atılgan-Mehmet Acet, *Harran'da Bir Türkmen Köyü Kısas*, s.13

1201 2004 yılında Sarı Saltuklularla yaptığım görüşme. İmam Aliyl köyü Günümüzde Sünnidir.

*Osman oğlu Cebrail ve oğlu Ahmed, Halil oğlu Yadigar ve oğlu Halil, Hüseyin oğlu Haydar ve oğlu Ertene, Velid oğlu Enhar, Sevindik oğlu Allah Kulu ve oğulları Mehmet ve Dost Ali, Minnet Çoban ve kardeşleri ve kardeşleri Yar Ahmed ve Yar Ahmed, Mehmed oğlu Abdal, Eyüb oğlu İne Hoca ve oğlu Eyüb, Mahmud oğlu Kulu, Veli, Mehmed; Şemseddin oğlu İmam Kulu, Musa oğlu Pir Ali, Sefer Muzaffer; Mehmed Kasım ve oğlu Ali Balı, Şaban Mikail ve oğlu Eslemez, Kayıtmaz; Şah Kulu oğlu Dönmez, Şaban oğlu Hüseyin, Şah Kulu Mikail ve oğlu Uğurlu, Mehmed; Ali oğlu Allahverdi, Oruç; Cafer oğlu Seydi, Mahmud oğlu Kulu, Veli; Ali oğlu Hüseyin, Kara Maksud Şehabeddin, Hoca Zekeriyya, Sadık Abdal, Seydi Ali Sevindik, Nur Ali, Mehmed Aydın ve kardeşi Seydi Ahmed, Miri Han oğlu Mehmed, Hamis, Süleyman Abdal, Budak İbrahim, Kürd oğlu Hızır Şeh, Kürd Ali, Pirder Kürd, Koyun Ali Kürd, Şah Kulu Kürd, Çoban oğlu Yar Ahmed, Vefa oğlu Ali, Kürd oğlu Emirze, Hüseyin Evliya, Pir Gaib Kürd ve kardeşi Celal ve Hızır, Hacı Mahmud* Hamza[1202]

Seyithasan, 'zaviye köy' olması nedeniyle Diyarbakır'daki Alevi yerleşimlerin en önemlisidir. Bazı kişilerin adında yer alan Kürd, bu kişilerin etnik kökenini ifade etmektedir. Bunlar kuşkusuz, çevre yerleşimlerden Seyithasan köyüne gelen aileler olmalıdır.

Darılı köyünün eski adı Türkmen Darılıdır. Köydeki sülaleler Piroğulları, Körlar, Horozlar, Kürdallar, Nezerlerdir. Bismil kasabası yakınındaki Darılı, on altıncı yüzyıl tahrirlerinde yer alan bir köydür ve bir başka adı adı Yeni Depe'dir. 1568 yılında köydeki tahrir nüfusu şu kişilerden oluşmaktadır:

---

1202 Muzaffer Arıkan-..., *Diyarbekir Vilayeti Mufassal Tahrir Defteri*, s195-196

*Hamza oğlu Feyyaz, Hamza oğlu Celal, Feyyaz oğlu Rebi, Hamza oğlu Bahadır, Müdlic Derviş, Hacı Ali oğlu Mihal, Çırak Musa, Hasan Ahmed, İmace Mehmed, Hanom oğlu Fellah, Hanım oğlu Selim, Kılıç Mehmed Paşa, Ali, Ali oğlu Mehmed, Meri oğlu Atiyye, Hasan, Matar, Yakub, Sübhan oğlu Matar, Suud, Sultan Abdullah, Suud oğlu Abdullah, Celal oğlu Şems, Hamis oğlu Fethullah, Zeyneddin oğlu Hilal, Mansur oğlu Kirkor, Salim Müstehab, Halil oğlu Cuma, Yuşiğ, Cemil oğlu Hamis, Ganim oğlu Cafer, Abdullah oğlu Kero, Haro, Rehne oğlu Şerife, Cerdan, Abdullah oğlu Halife, Nihad oğlu Abid, Aziz, Ali oğlu Matar*[1203]

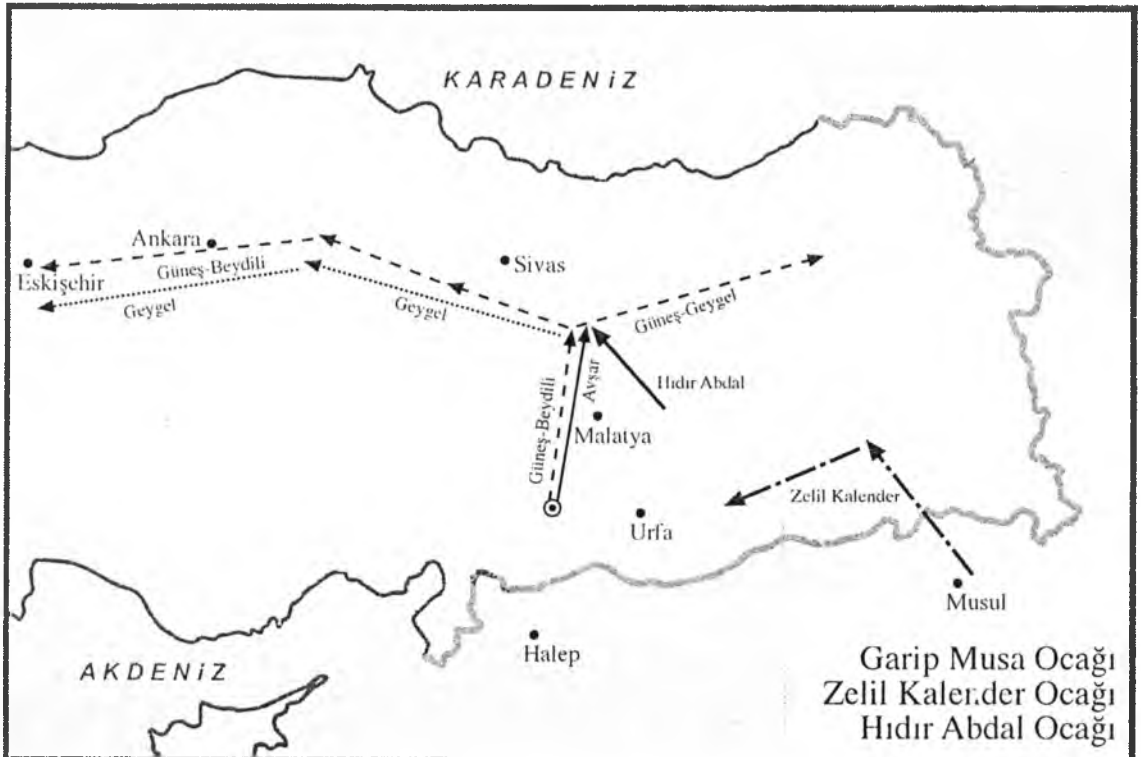
Listede Kirkor ve Yuşiğ gibi Müslüman olmayan adlar yer almasına karşın bunlardan gayrimüslim vergileri alınmaması dikkat çekicidir.

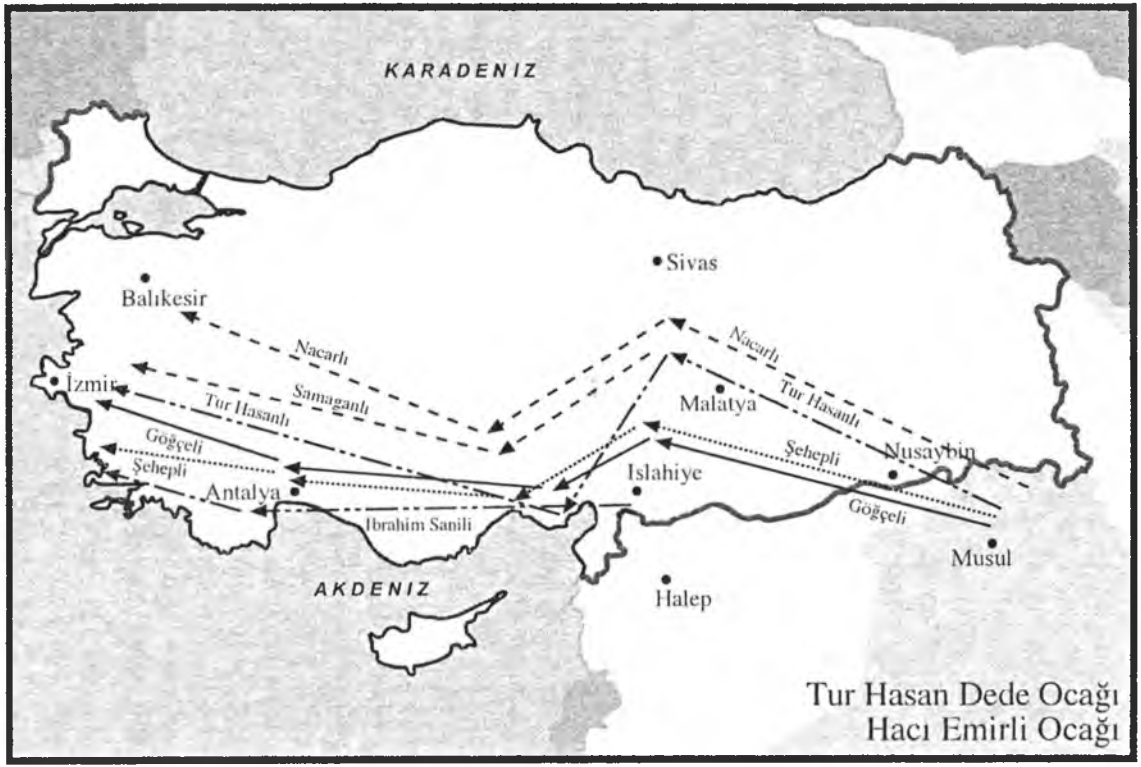
Dicle kenarındaki Şükürlü köyü, 1568 yılında 42 hane ve 16 mücerret olmak üzere 58 neferanlıydı:

*İnayet Veli ve oğlu Allahverdi, Abdulkerim Veli ve oğlu Ayvaz, Cebrail oğlu Kara Koca, Polad ve Mürsel Kulu, Musa oğlu Maksud; Cafer Hüseyin ve kardeşi Sadık, Hüseyin oğlu Musa, Salman Derviş ve kardeşi Satılmış; Er Kulu Baba, İlyas oğlu Kubad, Timur oğlu Hasan ve oğlu Mehdi Kulu, Seydi Ahmed İbrahim ve kardeşleri Seydi İbrahim, Ali Allah Kulu, Mahmud, Mehmed; Kerim Devli ve kardeşi Abdi, Hüdaverdi Allahverdi ve oğlu Pir Kadem ve kardeşi Şükür, Ali Cebrail, Veli Maksud ve kardeşi Hüseyin; Burb Ali Maksud, Kasım Budak ve oğlu Budak; Budak oğlu Hoca, Şah Kulu Budak,, İsmail Yadigar, İmam Kulu Güvendik ve kardeşleri Hasan ve Ali; Sevindik oğlu Koca ve kardeşi Fazıl ile oğulları Ali, Seyyid Kulu, Ayvaz Hamza*[1204]

---

1203 Aynı yapıt, s.150
1204 Aynı yapıt, s.67


KARADENİZ
Ankara
Eskişehir
Güneş-Beydili
Geygel
Geygel
Sivas
Güneş-Geygel
Hıdır Abdal
Güneş-Beydili
Avşar
Malatya
Zelil Kalender
Urfa
Musul
Halep
AKDENİZ
Garip Musa Ocağı
Zelil Kalender Ocağı
Hıdır Abdal Ocağı


KARADENIZ
Sivas
Balıkesir
Nacarlı
Nacarlı
İzmir
Samaganlı
Tur Hasanlı
Malatya
Tur Hasanlı
Göğçeli
Şehepli
Şehepli
Nusaybin
Islahiye
Antalya
Göğçeli
İbrahim Sanili
Musul
AKDENIZ
Halep
Tur Hasan Dede Ocağı
Hacı Emirli Ocağı

## BÖLÜM V

# SULTAN SAHAK OCAĞI

Irak ve İran'daki Alevilerin mürşit ocağı olan Sultan Sahak, Musa Kazımlıdır.[1205] Sultan Sahak ya da Seyit İshak, İran-Irak sınırındaki Hewreman yöresindeki Pird-i Wan'da yaşadı. İshak'ın babası Şeyh İsa, Süleymaniye'nin yirmi üç kilometre doğusundaki Berzinye köyünden buraya göçmüştü. Goranca yazılmış bir deyişe göre üç yüz yıl yaşayan İshak, bir ara yanındakilere bir yere gitmesi gerektiğini söyledi. Hacı Bektaş olarak Anadolu'da ve Suriye'de görünerek Aleviliği oralara taşıdı. Anadolu ve Suriye'de yüz yıl hüküm sürdükten sonra Pird-i Wan'a döndü. Bu süre arkadaşlarına yalnızca bir saat gibi geldi. Üç yüz yıllık ömrünün sonunda Pird-i Wan'a bir *cemhane* yaptı ve bir daha görünmedi.[1206] Bu anlatılanlara göre Sultan Sahak'ın Hacı Bektaş gibi on üçüncü yüzyılda yaşadığı tahmin edilmekteyse de ocağın tarihi daha eskiye dayanmaktadır.

Son yıllarda yapılan araştırmalarda Ehl-i Hak'ın asıl kurucusunun Baba Hoşin olduğu söylenmektedir. İran'ın güneybatısındaki Luristan bölgesinden olan ve Mübarek Şah da denen Baba Hoşin'in yanında yedi eren vardı: Kaka Ri-

---

1205 Nur Ali İlahi, *Burhan-ul Hak*, in Mehmet Bayrak, *Alevilik ve Kürtler*
1206 Edmonds, *Kakailer*, in Mehmet Bayrak, *Alevilik ve Kürtler*

de, Hüveda, Seyit Felek-ed-din, Fatıma, Lerhe, Baba-i Büzürg (Büyük Baba) ve Mirza Heman.[1207]

Ocağın kurucusu Sultan Sahak'ın yedi oğlu oldu. Haftawana ya da Haft Tan-ı Naciyan denen bu oğulların adları şöyledir: Seyyid Ahmed Miresur, Seyyid Mustafa Safidpoş, Seyyid Muhammed, Seyyid Abdül Vefa, Seyyid Bave İsa Alemdar, Seyyid Şehabeddin ve Seyyid Habib Şah. Bunlardan son ikisinin oğlu olmadı. Ötekiler Miresuri, Mustafai, İbrahimi (Muhammed'in oğlu İbrahim'den), Hamuşi (Abdül Vefa'nın oğlundan) ve Baviseyi denen dede ocaklarını kurdu.[1208] Sanıldığının tersine, Ehl-i Hak ya da Kakailerdeki ocak sayısı on iki değil, beştir. Araştırmacıların Kaka-i adını verdiği seyit grubu bu beş ocaktan oluşmaktadır. Dede ocaklarındaki hiyerarşi Anadolu'dakinden farksızdır. Pir ve Delil (ya da Öncü) vardır. Ayrıca, dedeler taliplerle evlenemez.

**1) Hamuşi:** Sultan Sahak'ın oğlu Seyit Abdülvefa'nın oğlunun kurduğu ocaktır. Ocağın talip yerleşimleri hakkında çok az bilgi derlenmiştir. Ocak üyeleri, Irak sınırına yakın Seyit Davud köyüdedir.[1209] On altıncı yüzyılda Kerkük sancağındaki Zengenelerin ekinliklerinden biri Güre Davud idi.[1210]

**2) Miresürlü (Miresüri):** Sultan Sahak'ın oğlu Seyyid Ahmet Miresür'ün soyudur. Seyyid Ahmed'in türbesi Eski Havar'dadır. Havarlılar pir olarak Miresur'a, delil olarak Nerimanilere bağlıdır.[1211]

---

1207 Aynı yazı, s.507
1208 Aynı yazı, s.504
1209 Aynı yazı
1210 *111 Numaralı Kerkük Vilayeti Mufassal Tahrir Defteri*, s.108
1211 Edmonds, *Kakailer*

Günümüzde Halepçe ilçesine bağlı olan Havar, on altıncı yüzyılda üç köyü içeren bir nahiyeydi.[1212] İran'ın Irak sınırına yakın Miri ve Baviseyi de ikişer köye sahiptir.[1213] Seyyid Ahmed ise Musul yöresindeki bir obaydı. On altıncı yüzyıl sonunda Seyyid Ahmed obası 25 bennak ve 2 mücerret nüfusluydu.[1214] Günümüzde ocak üyeleri, İran'da, Irak sınırına yakın Nestiabad yöresindeki Seyid Ahmed köyündedir.

**3) Mustafai:** Sultan Sahak'ın oğlu Mustafa Safidpoş'un soyudur. Ocağın en önemli temsilcisi Süleymaniye'deki Kubilezade ailesidir.[1215]

**4) Baviseyi (Baba İsevi):** Sultan Sahak'ın oğlu Seyyid Bave İsa'nın kurduğu ocaktır. Bave İsa'nın türbesi, Havar yakınındaki Daretüf'tedir. Ocağın talip yerleşimleri tam olarak tespit edilmemiştir. İran'ın Irak sınırına yakın yöresinde iki köyün bu ocağın talibi olduğu bilinmektedir.[1216]

**5) İbrahimi:** Topluluğa ad veren İbrahim, Sultan Sahak'ın oğlu Muhammed'in oğludur. Türbesi Bağdat'tadır. Sulltan Sahak grubunda en çok talibe sahip olan ocaktır. Talipleri hem İran'da hem de Irak'ta geniş bir coğrafyadadır.

*Tauk yöresindeki İbrahimilerin soyağacı şöyledir: Muhammed, İbrahim, Rüstem, İbrahim, Ali, Muhammed, Halil, Ali Han, Rıza, İbrahim, Mire, Şah Ali Han, Şirec, Cafer*

---

1212 Nilüfer Bayatlı, *XVI Yüzyılda Musul Eyaleti*, s.110; Edmonds, *Kakailer*, s.511

1213 Edmonds, aynı yazı

1214 Nilüfer Bayatlı, aynı yapıt, s.157

1215 Edmonds, aynı yazı, s.510, 511

1216 Edmonds, aynı yazı

*Han, Mire, İbrahim Şah, Ziyed'ed-din (Muhammed), İshak.* Bundan sonra İmam Musa Kazım'a kadar sekiz, İmam Ali'ye kadar altı ad yazılıdır.[1217]

1930'lu yıllarda Kerkük'ün Tauk yöresindeki seyitler, Rüstem oğlu Seyit Ali, Halil oğlu Fettah ve Veled'di.[1218] Musul'un Ayn Safna nahiyesinde kayıtlı olan İbrahimi köyü bu topluluğun ad verdiği bir yerleşim olmalıdır. İbrahimi, 1526 yılında 9 haneli küçük bir köydü. Günümüzdeki Şeyh İbrahim köyü de herhalde aynı yerleşimdir.[1219]

Telafer kentinde Vahap Ağa tayfası olarak bilinen aile İbrahimi seyitlerdendir. Bunlara Kakai de denir. Yirminci yüzyıl başında buradaki Kakai ailelerin sayısının 40 ila 300 arasında olduğu tahmin edilmiştir.[1220] Telafer halkı Kerkük Türkmenlerinin şivesinden farklı bir Türkçeyle konuşur. Bu şive eski Anadolu Türkçesine daha yakındır. Ayrıca Arap kıyafeti giyerler. 1526 yılında Telafer köyü 112 hane ve 29 mücerret nüfusluydu. III. Murad zamanında 298 hane ve 14 mücerretliydi.[1221]

Telafer kentindeki Türkmenlerin bir bölümü Sünni, bir bölümü Şii, %10'a yakını Alevidir.

İbrahimilerin talibi olan bir başka topluluk İran'daki Sircabilerdir. Yakın zamana kadar göçebe olan bu topluluğun yurdu, Kirmanşah'ın doğusundadır.[1222] Musul'un kuzeybatısındaki Telafer kenti ve çevresindeki köylerde yaşayan Türkmenler de İbrahimilerin talibidir.[1223]

---

1217 Edmonds, aynı yazı, s.506, 515. Şecere 1800 yılında düzenlenmiştir.
1218 Aynı yazı, s.506
1219 Nilüfer bayatlı, *XVI Yüzyılda Musul Eyaleti*, s.78, 81
1220 Edmonds, aynı yazı, 510, 511
1221 Nilüfer Bayatlı, aynı yapıt, s.70-71
1222 Edmonds, aynı yazı, s.509
1223 Matti Moosa, *Extremist Shiites*, s.167

## IRAK'TAKİ ALEVİLER

Irak'taki Aleviler Musul, Telafer, Kerkük, Erbil, Hanekin, Mendeli, Süleymaniye ve Bağdat'tadır. Musul'daki Türkmen köylerinden yalnızca birisi Sünnidir. Kerkük'teki Tuzhurmatı kasabası, Tauk, Karatepe ve Beşir tümüyle Alevidir.[1224]

Irak coğrafyası, İmam Ali'nin kurduğu devletin, Kerbela olayının, 12 İmam'ın ve seyitlerin yurdudur. Musul ve Kerkük'teki ziyaret, türbe ve mahallelerin büyük bir kısmı 12 İmam adları taşımaktadır.

Kısacası Irak, Aleviliğin oluşum coğrafyasıdır. Şiiliğin oluşum coğrafyası da Irak'tır. İmam Ali'nin türbesinin bulunduğu Necef, öteden beri, Şii din adamlarının en önemli merkezidir.

On altıncı yüzyıl kayıtlarına göre Musul ve Kerkük'te 12 İmam ve çocuklarının adını taşıyan mahalle, ziyaret, mescit ve türbeler şunlardır:

Pençe-i Ali Türbesi: Musul kentinde, Sincar kapısı yakınındadır. Türbede İmam Ali'nin adı, el pençesi biçiminde yazılıdır.[1225]

İmam Zeynel Abidin Mezarı: Kerbela'da esir düşen dördüncü imam Zeynel Abidin'in makamı olan bu ziyaret ve zaviye Dakuk'un 7 km kuzeydoğusundaki Zeynel Abidin köyündedir. 1548 yılında zaviyedeki seyitler şunlardı: Seyyid İmamkulu oğlu Seyyid Murad ve oğlu Seyyid Şah Hüseyin, Seyyid Aşur oğlu Seyyid Mansur ve kardeşi Seyyid Bünyad. Bu adların altına 'Zeynül Abidin evladından' kaydı düşülmüştür. Mezarın hizmetkarları ise şunlardı:

---

1224 Ayhan Aydın, *Irak Türkmen Demoktrat Partisi Genel Sekreteri Ahmet Güneş ile Irak Türkmenleri, Irak'taki Aleviler Üzerine.* Ahmet Güneş, Musul'un Şirhen köyündendir.

1225 Ahmet Gündüz, *Osmanlı İdaresinde Musul,* s.134

*Şeyh Yadigar oğlu Şeyh Sultan Ali, kardeşi Şeyh Hasan Ali, Şeyh Yusuf oğlu Şeyh Mahmud ve kardeşi Allahkulu, Şeyh Yusuf oğlu Şeyh Murad, Şeyh Halil oğlu Şeyh Veled ve kardeşleri Şeyh Şahvirdi, Bayramkulu, Şahvirdi oğlu Burc Ali, Şeyh Nuri oğlu Şeyhzade, Şeyh Ahmed oğlu Şeyh Nimet ve oğlu Şeyh Nil, Şeyh Abdullah oğlu Şeyh Hüseyin, Şeyh Ahmed oğlu Şeyh Nesimi, Şeyh Alikulu oğlu Şeyh Allahkulu*

Köydeki reaya adları şöyleydi:

*İbrahim oğlu Şuayb, Yari oğlu Velican, Yari oğlu Aliyüddin, Şahvirdi oğlu Budak, İbrahim Cuma oğlu Süleyman, Muhyiddin oğlu Göçeri, Leşkeri, Receb oğlu Karaca, Hacı Ali, Musa oğlu Ürkmez, Ahmed Cuma oğlu Pirkulu, Ali, Hasankulu, Turhan-ı Türb, Yolu oğlu Gölele, Ahmed Şihab oğlu Aydın, Hasan, Uğurlu, Muhammed oğlu Kasım, Sabahi oğlu Allahkulu, Baba, İbrahim oğlu Hasan Ali, Cuma, Karalı oğlu Kulu, Nimet oğlu Ali, İsa, Hüseyin Kulu oğlu Şahkulu, Mahmud oğlu Şihab, İbrahim oğlu Sultan Ali, Haydar, İbrahim, Hudavirdi, Şahvirdi, Nesimi oğlu Allahvirdi, Tenrivirdi, Mahmud oğlu Abdullah, Zeynel oğlu Hasan, Mahmudşah oğlu Mehdi, Abdullah oğlu İnayet, Yusuf oğlu Muhtar, Şahkulu oğlu Şemmaha, Yolu oğlu Mehmed, Abdullah oğlu Haşim, İmale, Hadi oğlu Nazar, Hüseyinkulu oğlu Şahkulu, Ayni oğlu Gedil, Mahmud oğlu Azine, Tenrikulu oğlu Ahmed*[1226]

İmam Muhammed el-Bahır Mahallesi: Musul kentinin orta kesimindeki bu mahalle beşinci imam Muhammed Bakır'ın adını taşımaktadır. Mahalle 946 tarihinde 43 neferan nüfusluydu.[1227]

---

1226 *111 Numaralı Kerkük Vilayeti Mufassal Tahrir Defteri*, s.124

1227 Nilüfer Bayatlı, *XVI Yüzyılda Musul Eyaleti*, s.115

İmam Muhammed Seyyid Battah Zaviyesi: Dakuk köyünün yakınındadır. On altıncı yüzyılda vakıfları vardı.

İmam Musa Kazım oğlu Muhammed Zaviyesi: Tikrit nahyesindedir. Yalnızca 1523 tarihli defterde kayıtlıdır.[1228]

İmam Kasım Zaviyesi: İmam Musa Kazım'ın oğlu Kasım'ın mezarının bulunduğu yerdedir. Kerkük'te İmam Kasım mahallesindedir. İmam Kasım, Abbasilerin zulmünden kaçarak buraya gelmiş ve burada ölmüştür.[1229]

Ali oğlu İmam Zeyd Mezarı, Zaviyesi ve Mahallesi: Musul kentinin batısındaki bu mahalle 28 neferanlıydı.[1230] İmam Zeyd, İmam Hüseyin'in torunu ve İmam Zeynel Abidin'in oğludur.

İmam Yahya Ebu'l Kasım Türbesi: Musul kentindeki İmam İbrahim mahallesindedir. İmam Yahya, İmam Ali'nin torunudur. Babası Kasım, Kerbela'da şehit düşmüştür. 932 (1526) yılında burası bir köy olarak kayıtlıdır.[1231] Kitabesinde Ebu Talib oğlu Ali oğlu Hasan oğlu Kasım oğlu Yayha'nın mezarı olduğu yazılıdır. Türbeyi 1239 yılında Bedreddin Lulu yaptırmıştır.[1232]

İmam Cafer-ül Sadık oğlu İmam İbrahim Mezarı: Altıncı imam Caferi Sadık'ın oğlu İbrahim'in mezarıdır. Musul kentinde İmam İbrahim mahallesindedir. 1526 ve 1546 yıllarına ait vakıf kaydı vardır.[1233]

İmam Ali oğlu Zeyd Mezarı: Musul kentinin batı kesimindedir. 932'de (1526) evkaf kaydı var.[1234]

---

1228 Ahmet Gündüz, aynı yapıt, s.120, 125
1229 Nilüfer Bayatlı, *XVI Yüzyılda Musul Eyaleti*, s.129
1230 Ahmet Gündüz, aynı yapıt, s.113
1231 Nilüfer Bayatlı aynı yapıt, s.121
1232 Ahmet Gündüz, *Osmanlı İdaresinde Musul*, s.134-135
1233 Nilüfer Bayatlı, aynı yapıt, s.120, 121
1234 Aynı yapıt, s.120

İmam Ali el-Hadi ve Hasan el-Askeri ve İmam Muhammed Mehdi: Musul kentinin batı kesimindeki Muhammedeyn mahallesindedir.

İmam Hüseyin oğlu İmam Umar: Günümüzde yeri bilinmeyen bu mescit Eski Musul kentindeydi.

Şah-ı Zenan Mescidi: Şah-ı Zenan, İmam Hüseyin'in karısı ve kral Kisra'nın kızı olarak bilinmektedir. III. Murad zamanında evkafı vardı.

Şeyh Umar el-Huza'i Mescidi: İmam Ali'nin adamlarındandı. Evkafı vardı.

İmam Ali kızı Seyyide Zeyneb Mezarı: Sincar'daki vakıflardandır. Seyyide Zeynep, Hz. Muhammedin torunu ve Fatıma ile İmam Ali'nin kızı olup Kerbela'da esir düşenlerdendir. Esirlerle birlikte Musul, Sincar yoluyla Şam'a götürülmüştür. Burası, bu yolculuğun anısına ait bir makam olmalıdır. 1564 yılındaki kayda göre türbenin vakfına bir bağ bağlıdır.[1235]

İmam Hasan kızı Ümmü Gülsüm Mezarı: Musul kalesindedir. 1523-1575 yılları arasında tutulan kayıtlara göre Musul boyahanesi gelirinin bir bölümü bu türbeye ayrılmıştır.

İmam Abdulmahsen Mezarı: İmam Hasan'ın oğluna ait olan bu mezar Musul kentinde Dicle kenarındadır.

İmam Hasan oğlu İmam Muhsin Mezarı: Musul kentindedir. Musul boyahanesi gelirinin bir bölümü bu ziyaret vakfedilmiştir.

İmam Hüseyin Kızı Fatıma Saferi Mezarı: Musul kentindedir.

İmam Zeyd Kızı Sitti Nefise Makamı: Bir süre Musul'da yaşadığı için bu makam oluşmuştur.

---

1235 Alpay Bizbirlik, *16. Yüzyıl Ortalarında Diyarbekir Beylerbeyliğinde Vakıflar*, s.392

İmam Hasan Kızı Sencarfiye Mezarı: Musul'dadır.

Şeyh Kazib'b-Ban Mezarı: İmam Ali'nin soyundandır. Mezarı Musul kentinin batı kesimindedir.

İmam Muhammed Halık oğlu İmam Ali Mezarı: Musul'dadır.[1236]

Hazret-i Ali Makamı: Sincar'ın güneybatısında, Rahbe ile Cammasa (Aşşara) arasında, Fırat ırmağının kenarındadır.[1237]

Irak'taki Alevilik ve Şiilik varlığı yalnızca bu türbelerden ibaret değildi. Anadolu'yu da içeren öteki Müslüman coğrafyalarla karşılaştırıldığında Irak'taki seyit nüfus kaydı çok fazladır. Örneğin, 1548 yılında Kerkük sancağında 43 hane ve 5 mücerret seyit nüfusu vardı. Musul sancağında bu sayı 1558 yılında 28 haneydi.[1238]

Kerbela olayının en çok etkilediği coğrafya doğal olarak Irak'tır. Olayın birkaç yıl sonrasında başlayan 10 Muharrem törenlerinin en içten duygularla yapıldığı yer de burasıdır. On altıncı ve on yedinci yüzyıllarda Osmanlı devleti Musul'daki Aşure törenlerini yasaklamak için birçok kez girişimde bulunmuş, törenlere katılanları hapsetmek için emirler göndermiştir.

Örneğin, 972 (1565) yılında Bağdad yöneticisine gönderilen bir emirde Musul kentinde Rafizilerin (Alevilerin) Aşure Günü'nde toplanıp 'sahabe-i güzine' hakaret ettiği belirtilerek durumun incelenmesi istenmektedir. İnceleme sonucu Bab-ı Irak mahallesindeki halkın, seyyidleri Rafizilikle, seyyidlerin ise mahalle halkını Yezitlikle suçladığı be-

---

1236 Nilüfer Bayatlı, *XVI Yüzyılda Musul Eyaleti*, s.137-138

1237 *998 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Diyarü Bekr ve Arab ve Zülkadriyye Defteri*, s.133

1238 *111 Numaralı Kerkük Vilayeti Mufassal Tahrir Defteri*, s.14; Ahmet Gündüz, *Osmanlı İdaresinde Musul*, s.399-400

lirlenmiş, daha sonra her iki taraf barışarak Sünni olduğunu 'itiraf' etmiştir.[1239]

Başka bir emirde, Musul kentindeki Yunus Peygamber türbesine bakan kişinin ve Meşhed-i Ali'ye bakan Etyemez'in Safevilerle ilişkisi olduğu belirtilerek ceza verilmesi istenmektedir.

1582 yılında Şehrizol yöneticisine gönderilen bir emirde Musul kentindeki Rafizi ve mülhidlerin Kıbrıs'a sürülmesi istenmektedir. Sürgünü istenen kişler şunlardır:

*Necef Lebudi, Maksud Lebudi, Nizameddin Abd-ı Ali (Ali Kulu), Nime Saffar, Melik Kassab, Abbas Macid, Haydar, Melik Zayiğ, Hızır Çelebi, Yezdankulu Hayyat, İbrahim Seyyid Ahmed, Halef, Yunus, Carullah, Süleyman oğlu Mehmed, Necef Keyyal, Ali Carullah, Maksud Makamidi, Mehmed, Gulam Ali, Cemal, Yunus, Abdulgaffar oğlu Mehmed*[1240]

Irak'taki Alevilerin hemen hemen tümü Türk ve Kürt kökenlidir. Alevi köylerde ve kasabalarda çok az sayıda Arap kökenli Aleviler de vardır. Kürt Aleviler, Irak'ın yerli halkıdır. Türk Aleviler, Azeri şivesiyle konuşmaktadır. Irak'taki Türkmenlerin mezheplere göre oranı hakkında farklı tahminler vardır. Bir tahmine göre Türkmenlerin yüzde yetmişi Şii ve Alevidir. Aleviler ise bu grubun yüzde kırk altısını oluşturmaktadır. Öteki gruplar bunlara Kızılbaş demektedir. Ayrıca, dervişan ve sofiyan terimleri de kullanılmaktadır. Şii din adamları Alevileri Şiileştirmek için öteden beri yoğun çaba harcamaktadır.[1241]

---

1239 Saim Savaş, *On Altıncı Asırda Alevilik*, s.187-188, 203, 210-211. Emirde adı geçen seyyidler, Mehmed, Cafer ve Murtaza'dır.

1240 Saim Savaş, aynı yapıt, s.198

1241 Rafael Blaga, *İran Halkları El Kitabı*, s.51

Türkmen Alevilerin[1242] ne zamandan beri Irak'ta olduğu konusunda farklı tahminler vardır.[1243] Emevilerin ve Abbasilerin Buhara'dan Irak'a Türk askeri getirdiği bilinen bir konudur. Ancak, Irak'taki Türk nüfusunu bu askerlerin soyuyla açıklamak güçtür. 973 yılında Bağdat'ın Kerh mahallesinde Oğuzların yaşadığı bilinmektedir. Şecere-i Terakime'ye göre 1050'li yıllarda Bayındır, Salur ve Garkın boyları Irak'tadır.[1244] Karakoyunlu ve Akkoyunlu dönemlerinde Irak'a bir kısım Türkmenlerin yerleştiği açıktır. Ayrıca, Şah İsmail, Azerbaycan Türklerinden bir bölümünü Irak'a yerleştirmiştir.[1245] Tüm bunlar bir yana, günümüzde Kerkük kalesinde yaşayan ve 'Kale Gavuru' denen Hıristiyan Türklerin çok eskiden beri burada yaşadığı bir gerçektir.[1246] Safevi şehzadesi Sam Mirza'nın yazdığına göre Akkoyunlular, İslamiyetten önce Diyarbekir'e gelmiştir.[1247] Diyarbekir o dönemde bir kenti değil geniş bir coğrafyayı ifade ediyordu.

Türklerin Irak'ta çıkardığı en önemli olay, 1050'li yıllarda Şii Arslan Besasiri ile Sünni Abbasi halifesi ve onun müttefiki Sünni Selçuklu sultanı Tuğrul arasındaki mezhep savaşıdır. Bağdat'taki Türk askerlerinin komutanı Arslan Be-

---

1242 Günümüzde Irak Türkmenlerinin %70'i Şii ve Alevidir. Bunun küçük bir bölümünün Alevi olduğu bilinmektedir.

1243 Irak'taki Türkmen nüdus hakkında ciddi bir araştırma yapılmamıştır. 1948 yılında Irak nüfusunun 6 milyon, Türkmen nüfusun ise yarım milyon olduğu söylenmektedir (Nilüfer Bayatlı, *XVI Yüzyılda Musul Eyaleti*, s.147). Günümüzdeki Türkmen nüfusun bir ila üç milyon arasında olduğu söylenmektedir.

1244 John E. Woods, *Akkoyunlular*, s.69

1245 Nilüfer Bayatlı, *XVI Yüzyılda Musul Eyaleti*, s.146

1246 Aynı yapıt, s.146

1247 Faruk Sümer, *Karakoyunlular*, s.35

sasiri,[1248] Şii Büveyhilerle birlikte Bağdat'ı alarak Abbasi halifesini Ana kentine sürdü, hutbeyi Fatımi halifesi Mustansır el-Alevi adına okuttu. Abbasi bayrağı yerine Alevi simgesi olan beyaz bayrağı koydu. Minberde Ali ve soyunun övülmesini emretti. Ezanda da Ali'nin adını okuttu.[1249]

Abbasi halifesi, tutuklu kaldığı Ane kalesinden Sünni Selçuklu sultanı Tuğrul'u imdada çağırdı. Tuğrul'un geldiğini haber alan Arslan önce Hille'ye daha sonra Rahbe'ye çekilerek Şii Arap aşiretlerinin de katıldığı bir ordu kurdu. Tuğrul'un gönderdiği Kutalmış'ı ve Musul emiri Kureyş'in komutasındaki orduyu Sincar'da yendi. Musul emiri Kureyş, Şiilere katıldı. Şii olan Sincar halkı Selçuklu ordusuna çok kötü davranarak onlardan çoğunu öldürdü. Arslan, Musul'u alarak Fatımi halifesi adına hutbe okuttu. Bunun üzerine Tuğrul Bey, Musul'a giderek kenti Arslan Bey'den aldı. Daha sonra, akrabası Kutaimış'ın ayaklanmasını bastırmak için Hemedan'a gidince Arslan Bey, Musul'u ve Bağdat'ı yeniden ele geçirdi. Selçuklu sultanı 1059 yılında ikinci kez Bağdat'a yöneldi ve Arslan Bey'i yenerek öldürdü, Bağdat'taki Sünni halifeyi Şiilerden kurtararak Abbasi devletinin devamını sağladı.[1250]

İbnü'l Esir, Tuğrul'un Bağdat'a girişini anlatırken tümü Alevi olan Kerh mahallesi halkının bir bölümünün Oğuz olduğunu belirtiyor. Yazarın Rafizi olarak da nitelediği bu Alevilerin nakibi Adnan bin er-Radi'dir.[1251] Ünlü Şii bilgin Nasredin-i Tusi de Kerh mahallesinde yaşıyordu. Tuğrul Bey'in Bağdat'a girmesi üzerine İmam Ali'nin türbesinin

1248 Arslan'a Besasiri denmesi, İran'ın Besas kenti doğumlu olmasındandır. Kaynaklarda 'Ebu'l Haris Arslan el-Türki' olarak geçer.

1249 *Aksarayi Tarihi*, s.10

1250 Ahmet Gündüz, *Osmanlı İdaresinde Musul*, s.9-10

1251 Nihat Çetinkaya, *Kızılbaş Türkler*, s.214

bulunduğu Necef'e giden Tusi'nin evi yıkılarak kitapları cami önünde yakılmıştı.

Kerh mahallesindeki Türkler bu olaydan çok önce de bazı olaylara karışmıştı. 973 yılında bir vergi görevlisini öldürerek ayaklanan Kerh halkının dükkanları ve evleri koyu Sünni vezirin ordusunca yakılıp yıkıldı. Bağdat'ta Alevi-Sünni çarpışması sıkça görülen olaylardandı. Örneğin; 1257 yılında çıkan bir çarpışmada Kerh mahallesi büyük zarar görmüştü.[1252]

Araştırmacılar, Irak'taki Aleviler için Şabak (ya da Şebek), Kakai, Sarli, Ehl-i Hak, Bektaşi, Kızılbaş, Mavili gibi terimler kullanmaktadır. Bunlardan Sarli aslında bir aşiret adı olduğu halde başlı başına bir inanç topluluğu sanılmıştır. Bu yaklaşım, bir aştırmacının Şabak dediği bir topluluğa başka bir araştırmacının Ehl-i Hak, Kakai, Sarli, Kızılbaş demesi gibi birçok yanlışa ve kargaşaya yol açmıştır. Oysa, hangi adla anılırsa anılsın, bu topluluklar için kullanılması gereken dinsel niteleme Aleviliktir. Çünkü bu toplulukların inançları, dinsel kurumları ve ritüelleri, Ali'yi algılaması, gerek Irak'taki gerekse öteki coğrafyalardaki Alevi topluluklardan farklı değildir. Farklı olan şey, dede ocaklarıdır ki, bu durum tüm Aleviler için geçerlidir.

Kakai ise bir seyit grubunun adı olduğu halde araştırmacılar bunların talipleri için de aynı adı kullanarak terimi etnik bir anlamda ele almaktadır. Kaka, büyük kardeş anlamındadır. Türkçe'deki ede ile anlamdaştır.

Batılı araştırmacı Moosa, Sarli ve Kakailerin Türkmen ve Kürt olduğunu belirterek[1253] Musul ilindeki köyler için Sarliyya, Kerkük kenti ve çevresindeki köyler ile Musul'un güneydoğusundaki köyler için Kakaiyya terimlerini kullanmış-

---

1252 Nihat Çetinkaya, aynı yapıt, s.214-215

1253 Matti Moosa, *Extremist Shiites*, s.169

tır.[1254] Yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde bu toplulukları inceleyen Edmonds ise Kakailer ile Ehl-i Hakların aynı olduğunu belirtmektedir. Bu araştırmacıların temel yanılgısı, seyit gruplarını birer aşiret sanmalarıdır.

**Kakai:** Kaka, Kürtçe'de genellikle büyük kardeş için kullanılan bir hitaptır. Eren adlarına bu hitap eklendiği için yabancılar bu topluluğa Kakai demektedir. Aslında Kakai, topluluğun dedesi olan seyit grubunun adıdır, talip grubu bu kavramın dışındadır. Örneğin, adı Ahmet olan bir seyide Kak Ahmet diye hitap edilir.[1255]

Kakailer, yoğunlukla İran ve Irak'tadır. Hindistan, Pakistan, Afganistan, Güney Kafkasya ve Rusya'nın Elizabet yöresinde de Kakailer verdır.

Kakailerin Irak'taki ziyaret yerleri şunlardır:

Seyyid İbrahim: İbrahimi ocağının kurucusunun türbesidir. Türbe Bağdat kentindedir.

Dükkan Davud: Kakailerin mürşididir. Türbesi İran'ın batısında Hemedan'da, Sarbil ve Pai Haq arasındadır.

Zeynel Abidin: İmam Hüseyin'in oğluna ait bir makamdır. Kerkük'teki İmam Zeynel Abidin köyündedir.

Hacı Ahmet Virani Sultan: Dakuk, Tuzhurmatı ve Tisin halkının ziyaret yeridir.

İmam İsmail: Kerkük'te Kızıl Ribat kasabasındadır. On altıncı yüzyılda burada İmam İsmail zaviyesi vardı.[1256]

İmam Ahmet: Kerkük kasabasındadır.[1257]

---

1254 Moosa, aynı yapıt, s.168

1255 Edmonds, *Kakailer*, s.506

1256 *111 Numaralı Kerkük Vilayeti Mufassal Tahrir Defteri*, s.123

1257 Matti Moosa, *Extemist Shiites*, s.182-183

Kakailerin Irak'taki dinsel önderi Kerkük'te oturan Seyyid Rahim'dir. Aşiret başkanı Adnan Fettah Ağa da Kerkük'te oturmaktadır. Irak Kürdistanı'ndaki Kakailerin önemli bir merkezi, Kerkük'e bağlı Dakuk kentidir. Burada yaşayan Seyyid Enver Aziz inanç önderidir.[1258] Kakailerin bir bölümü, Havice ilçesine bağlı Elbu Kıssa, İdris ve Elbu Kavba köylerindedir. Bu köylerin halkının bir bölümü ilçe merkezine, bir bölümü de Kerkük kentine göçmüştür. Kerkük'ün Hay Gırnata, Musulla, İmam Ahmet, Şorca ve Çay mahalleleri Kakaidir. Tazehurmatu kasabası, Tuzhurmatu ilçesi ve Kifri'de de Kakai nüfus vardır. Musul'un güneyindeki Kakailer, Kerkük'ten göçmedir.[1259]

Tak nahiyesindeki on sekiz köy Kakai seyitlere bağlıdır: Elbu Seruj, Ali Saray, El Muhammed, Büyük Delis, Küçük Delis, Arapköy, Lezin, Topzeve, Metik, Berişah, Muhammed, Hocik, Rübeyde Sekeriyen, Şuhail, Terebe, Zencir, Zuhlava, Bedeva, Heser, Külekeri, Büyük Tepeli, Küçük Tepeli, Çeverka, Ziyaret, Şorov ve Sungur.[1260] Tauk'ta da Kakai talipleri vardır.

Henikin yöresindeki köyler şunlardır:

Emin Bepir, Emin Bayız, Bave İsmail, Berike, Şeyşekel, Dere Hurma, Gebye, Keri Şebez, Mekhez, Merkez Hudud, Kekme, Karabola, Tepe Kayser, Kübeyse, Tefrika, Alyara. Henekin merkezinde de önemli bir Kakai nüfus vardır. Henekin ve köylerindeki Kakailerin çoğu İbrahimi ocağının talibidir. Miri ve Baviseyi ocaklarının da ikişer köyü vardır. Mendeli'deki Kakai yerleşimleri, Boş Beh ve Kalem Hac köyleriyle Kurtu kasabasıdır.[1261]

---

1258 Ömer Uluçay, *Ehl-i Hak Baba Tahir Üryan*, s.115, 118
1259 Ali Zeynel, *Kakaiyye Hareketi*
1260 Edmonds, Kakailer, in Mehmet Bayrak, *Alevilik ve Kürtler*, s.516
1261 Ali Zeynel, *Kakaiyye Hareketi*

Dere Hurma, on altıncı yüzyıl kayıtlarında Zengene topluluğunun ekinliğidir.[1262]

Arapköy, Dakuk'un 50 km güneybatısındadır. Eskiden Yukarı ve Aşağı olmak üzere iki Arapköy vardı. Daha sonra bu köyler birleşerek Arabkendi olmuştur.[1263] On altıncı yüzyılda Şehrizol yöneticisine gönderilen bir emirde, Dakuk'a bağlı Arabkendi köyündeki Ferruh ve Nasreddin bin Abdulmecid, Şihab oğlu Receb ve Hüseyin adlı kişilerin cem yaptığı, ceme kadınların da katıldığı belirtilerek durumun araştırılıp bu kişilerin hakkından gelinmesi istenmektedir.[1264]

1548 yılında Yukarı Arab Kendi 34 hane ve 30 mücerret nüfusluydu:

*Derrac oğlu Nasrullah (kethuda), Nimet, Allahkulu, Balyos, Ahmed, Ali oğlu Abdullah, Mehmed, İskender, Ahmed oğlu Receb, Mustafa, Ahmed oğlu Sa'd, Hamis, Abbas oğlu Üveys, Mehmed, Haydar oğlu Arab, Hüseyin, Allahkulu, Nasır oğlu İmamkulu, Mikdad, Şeddad, Hacı oğlu Burcu, Mehmed oğlu Nuruddin, Tacüddin, Ahmed, Gulam, Ahmed oğlu Nasruddin, Ahmed, Mahmud, Mehmed oğlu Şemsüddin, Yunus, Veşveş, Zeynüddin oğlf*

*Sultan, Hilal oğlu Necm, Nişan, Kavvas, Ramazan, Şaban, Faris, Mehmed oğlu Muhyiddin, Receb, Zeynüddin oğlu Seydi, Gazi, Zayid oğlu Nasruddin, Elvend, Hüseyin, İsrafil oğlu Veli, Emirza, Ali, Bali, Mehmed oğlu Yakub, Halil, Şemsüddin oğlu Kamer, Matar, Ataullah oğlu Abbas, Nasır oğlu Şeyh Şihab, Gazzal, Müsaid oğlu Kara Ali, Hızır, Derrac oğlu Ataullah, Nasır oğlu Ali, Mehdi, Ramazan, Sultan oğlu Reis*[1265]

---

1262 *111 Numaralı Kerkük Vilayeti Mufassal Tahrir Defteri*, s.108
1263 Nilüfer Bayatlı, *XVI Yüzylda Musul Eyaleti*, s.88
1264 Saim Savaş, *On Altıncı Asırda Alevilik*, s.214
1265 *111 Numaralı Kerkük Vilayeti Mufassal Tahrir Defteri*, s.64-65

Aşağı Arab Kendi 39 hane 18 mücerret nüfusluydu:

*Ahmed oğlu Abdulhasan (kethuda) Şihab oğlu Receb, Feyyaz oğlu Mehmed, Ahmed, Şihab oğlu Feyyaz, Feyyaz oğlu Mahmud, Ali oğlu Nimet, Cankulu, Abbas oğlu İlyas, Reis, İlyas oğlu Ali, Abdul Hüseyin oğlu Fazıl, Şems oğlu Ahmed, Şihab oğlu Ataullah, İkab, İvad oğlu Halife, Şihab oğlu Ahmed, Mehmed, Şihab, Hilal oğlu Kamer, Müşteba, Ahmed oğlu Şems, İsmail, Zeynül Abidin oğlu Seher, Mansur oğlu Kamil, Irab, Rebi, Hüseyin oğlu Ali, Nasır oğlu Ahmed, Nasır, Zeynül Abidin oğlu Nuruddin, Tac oğlu Abbas, Yolu oğlu İmamkulu, Yusuf oğlu Bayram, Süleyman oğlu Hamdan, Yusuf oğlu Yakub, Hasan oğlu Salim, İzüddin oğlu Mazlum, Hasan oğlu Mükeddi, Feyyaz oğlu Abbas, Aliyüddin oğlu Hızır, Zeynül Abidin oğlu Abdülcebbar, Ahmed oğlu Nasruddin, İmamkulu oğlu Mehmed, Fazl oğlu Abdullah, Gün oğlu Veled*[1266]

Lezin köyü, Kerkük'ün 9 saat batısında ve Dakuk yakınındadır. Burada Lasin adında bir akarsu vardır.[1267] Tahrirde Lasun olarak kaydedilen Lezin köyü 71 hane ve 9 mücerret nüfusluydu. Köyde üç seyyid vardı: Seyyid Hasan oğlu Seyyid Dede, Seyyid Hasan oğlu Seyyid Mehmed, Seyyid Kasım oğlu Seyyid Talib.

Reaya adları ise şöyleydi:

*Şihab, Fazl, Caba oğlu Veled, Salih oğlu Ali, Allahkulu, İmamkulu, Veli, Cuma, Şihab oğlu Mehmed Ali, Pir Veli oğlu Nur Ali, Cabi, Mihmad oğlu Baba, İbrahim oğlu Hankulu, Ayn oğlu Mehmed, Hankulu, Şeyhi oğlu Babahan, Mehmed oğlu Hasan, Alihan, Hacı Ahmed oğlu Alüiddin, Ahmed, Mahmud, Şihab oğlu Bahüiddin, Emse, Necm,*

1266 Aynı defter, s.65-66

1267 Nilüfer Bayatlı, *XVI Yüzyılda Musul Eyaleti*, s.88

*Veli oğlu Bestam, Tacüddin oğlu Şihab, Haydar, Göğed, Tacüddin Hüseyin, Pirkulu, Ferruh Halis, Mahmud, Salih oğlu Bayram, İbrahim oğlu Şahvirdi, İsmail, Sadi oğlu Emrkulu, Ahmedkulu, Halis oğlu İbrahim, Yolkulu oğlu Hankulu, Cankulu (Hankulu?) oğlu Yolkulu, Abdurrahim oğlu Şeyhi, Mahmud, Hasan oğlu Lütfullah, Fethi, Mücib oğlu Hayali, Süleyman oğlu Ganimet, Selman, Paşa, Berk oğlu Mehdan, Sultan oğlu Arabşah, Yalvac, Mehmed oğlu Emirza Ali, Alihan, Şeyhi oğlu Ağacan, Budak oğlu Babrek, Pir Hasan, Şah Veli oğlu Oruç, İbrahim oğlu Ramazan, İd, Cuma oğlu Gulam, Küçük oğlu Alihan, Musa oğlu Karalık, Hasan oğlu Fazl, Cuma, Hamza oğlu Allahkulu, Hamza oğlu İmamkulu, Allahkulu oğlu Korkmaz, Babacan, Necm, Şaban oğlu Fazl, Ali oğlu Hamza, Yusuf oğlu Nece, Cemri, Hankulu Mend, Abbas oğlu İne, Şehi, Fazl, Şahkulu oğlu Nazar, Şahkulu oğlu Mehmed, Zülkadr oğlu Halil*[1268]

Ali Saray köyü Dakuk'un 16 km batısında ve demiryolu üzerindedir.[1269] Burası 1548 yılında 82 hane 34 mücerret nüfusluydu:

*Alikulu oğlu Kasım, Haydar, Mehmed, Teyme oğlu Mehmed, Devlet, Kazım, Musa, Hasan oğlu Seyyid, Hasan, İbrahim oğlu Şihab, Ali oğlu Mehmed, Ali, Sülemiş, Veli, Şaban oğlu Gulam, Mansur oğlu Haydar, Şahkulu oğlu Kulu, Yari oğlu Ahmed, İbrahim, Yadigar, Sitti oğlu Kasım, Hüseyin, Sitti oğlu Halil, Şahvirdi, Allahverdi, Sitti oğlu İbrahim, Aşur, Yunus oğlu Mehmed, Mehmed oğlu Kalender, Derviş, İshak oğlu Yunus, Uryan, Zeynl oğlu Tuvak, Tur Ali oğlu İne Beğ, Mezid oğlu Bevvabi, Cafer, Sefer, Haydar, Gündüz oğlu Tenriveren, Bayram, Gündüz, Meh-*

1268 *111 Numaralı Kerkük Vilayeti Mufassal Tahrir Defteri*, s.66
1269 Nilüfer Bayatlı, aynı yapıt, s.89

*med, Seme oğlu İmad, Yusuf, Şahkulu oğlu Sinan, Mehmed oğlu Haydar, Şahvirdi, Şemsüddin oğlu Bayramşah, Mansur oğlu Şahkulu, Alikulu oğlu Hasan, Tohta oğlu Avah, Veli oğlu İnayet, Hamis, Musa, Devlet, Şaban oğlu Feyyaz, Şemsüddin oğlu Cihanşah, Gayib, Şahkulu, Nimet oğlu Ali, Receb, Hüseyinkulu, Şemsüddin oğlu Şeref, İbrahim oğlu Tura, Mehmed oğlu İmamkulu, Asker oğlu Şükür, Nimet, Ali, Alikulu oğlu Abdullah, Hasan oğlu Tenrikulu, Yari, Ali oğlu Dilenci, Alican, Mehmed oğlu Hankulu, Baba, Cebrail oğlu İmamkulu, Ali oğlu Murad, Ali oğlu İmamkulu, Allahkulu, Kuluhan, Hüseyin oğlu Şahkulu, Veli oğlu Karaman, Mihmad, Hasan oğlu Esed, Kasım oğlu İsmail, Yarkulu, Ahmed oğlu Şaban, Baban oğlu Yağmur, Sultankulu oğlu Üveys, Veli oğlu Gönüleş, Sitti, Receb, Cuma, Cuma oğlu Sefer, Yusuf oğlu Kulu Beğ, Koca, Hacı, Murad oğlu Mehmedhan, Alican, Veli, Kasım, Hüseyin, Yol Kulu, Abbas, Üveyskulu, Hasan oğlu Şahkulu, Halil, Hamis, Sultankulu oğlu İmamkulu, Hidayet, Allahkulu oğlu Şahkulu, Haydar, Rüstem oğlu Şahvirdi, Mecid oğlu Tegin, Şems oğlu Receb, Hasan oğlu Hacı Beğ*[1270]

Kerkük'ten Tektak'a giden kestirme yol üzerindeki Ömer Mardan köyünde seyitler de vardır. Köy halkı Şeyh Heyes ocağının talibidir.[1271]

Ömer Komu köyü 1548 yılında 8 haneli bir yerleşimdi:

*Devletgeldi oğlu Allahvirdi, Hudavirdi, Bayezid, Şadman oğlu Yar Ali, Mir Abdul, Şefkat oğlu Veled, Alikulu oğlu Ayni, Bayezid oğlu Bestami*[1272]

---

1270 *111 Numaralı Kerkük Livası Mufassal Tahrir Defteri*, s.66
1271 Edmonds, aynı yazı
1272 Aynı defter, s.119

Matık köyü Dakuk'un 5 km güneybatısındadır.[1273] Burası 1548 yılında 34 hane 2 mücerret nüfusluydu:

*Şahkulu oğlu Şah Ali, Hoca Bahşi, Hamdan oğlu Hüsam Kethuda, Fazl, Mehmed oğlu Kabbas, Mehmed oğlu Müşeyye, Ali oğlu Veli, Seydi, Nasır oğlu Ahmed, Hüseyin, Necm oğlu Kamer, Mahmud, Yusuf, Piri oğlu Uğurlu, Muhammedkulu, Karaca, Handan oğlu Haki, Ramazan, Ali, Veli oğlu Hüseyinkulu, Burc Ali, Ali oğlu Ahmed, Mehmed, Hüseyin oğlu Yolkulu, İsmail oğlu Şüca, İsmail oğlı Mehmed, Abdul Hüseyin, Mahmud oğlu Harbu, Davud oğlu Bayram, Azine oğlu İnayetkulu, Veli oğlu Nazar, Yolu oğlu Nefs, Mehmed oğlu Cemkulu, Zeynül Abidin oğlu Şems*[1274]

Karahasan nahiyesindeki Kakailere bağlı köyler, Bedeva, Heser, Külekeri, Büyük Tepeli, Küçük Tepeli, Çeverka, Ziyaret, Şorov ve Sungur'dur.[1275] Bu köylerin çoğu İbrahimi ocağının talibidir.

Tahrirde Bad-abad olarak geçen Bedava köyü 45 hane ve 5 mücerred nüfusluydu. Köy, Leylan'ın 10 km güneybatısındadır.[1276] Köyün vergi nüfusunda şu adlar vardır:

*(Kethhuda) Ali oğlu Hankulu, Hankulu oğlu Muhsinkulu, Sultankulu, Obam oğlu Sultankulu, Emirzakulu, Hankulu, Hüseyin oğlu Allahviren, Pir Ali oğlu Şahkulu, Yağdı oğlu Dosti, Piri, Alican (Alihan) oğlu Haydar, Hasan, Hubyar oğlu Şahkulu,Ali oğlu Sultankulu, Sultankulu oğlu Emirkulu, Zeynel oğlu Baba, Zeynel oğlu Emirza, Hudavi-*

---

1273 Nilüfer Bayatlı, aynı yapıt, s.86. Türkmen olan Matık halkı kürt ağaların baskısı sonucu Kerkük ve Erbil'e göçmüştür.

1274 *111 Numaralı Kerkük Vilayeti Mufassal Tahrir Defteri*, s.56-57

1275 Edmonds, *Kakailer*, in Mehmet Bayrak, *Alevilik ve Kürtler*, s.510, 516

*ren oğlu Abbas, Dilenci oğlu Bünyad, Yağmur oğlu Veli, Yağmur oğlu Ali, Elvend oğlu Piri, Hasan oğlu Seydikulu, Mikail oğlu Seydikulu, Seydikulu oğlu Davudkulu, Hüseyin oğlu Ahmed, Hüseyin oğlu Karaca, Salih oğlu Ganimet , Ganimet oğlu Sadi, Salih oğlu Nur Ali, Nur Ali oğlu Nazar, Salih oğlu Hayri, Şeyhi oğlu Piran, Şeyhi oğlu Cüneyd, Şeyhi oğlu Melik, Yadigar oğlu Elvendyar, Yadigar oğlu Sadi, Yadigar oğlu Mehmed, Üveys oğlu Mehmed, Üveys oğlu Ahmed, Cane oğlu Kuluhan, Kuluhan oğlu Durmuş, Pirkulu oğlu Emirkulu, Yunus oğlu Eynel, Ahmedkulu, Kulu oğlu Hüseyinkulu, Hüseyinkulu oğlu Gövem, Muhyiddin oğlu Pirkulu, Alican (Alihan) oğlu Hasan, Kulu oğlu Hüseyinkulu*[1277]

Tepeli, Kerkük'ün 40 kilometre güneydoğusunda kurulmuş bir Türkmen köyüdür. 1548 yılında burası 127 hane ve 18 mücerret nüfusluydu:[1278]

*Can Ali oğlu Şahkulu, Hasan, İmamkulu oğlu Şahvirdi, Yağbasdı oğlu Mirkulu, Yaslak, Allahkulu, Sultankulu, Alikulu oğlu Hüseyin, Üveys, Halil oğlu Üveys, Allahvirdi, Halıkvirdi, Bayezid oğlu Mezid, Bayezid, Pir Ali oğlu Uşah, İnayet, Pir Ali oğlu Veled, Bayat, Hidayet, Selim oğlu Hankulu, Ali oğlu Selim, Hankulu oğlu Haydar, Abdi oğlu Ahmedi, Hasan Ali oğlu Ali, Mahmud oğlu Velican, Alican, Kür oğlu Mikail, Hoşhaber oğlu Mahmud, Kulu oğlu Hüseyin, Allahi, Hoşcu oğlu Ahmed Keşabi, Ali oğlu Kulucan, Kubad oğlu Vefa, Şahkulu, Yusf oğlu Şuun, Dede, Allahvirdi, Şuun oğlu Şah, Dede oğlu Alikulu, Şahviren oğlu Hüseyin, Ali Mura, Hidayet, Bahşi oğlu Cankulu, Balı, Can Ali*

1276 Nilüfer Bayatlı, *XVI Yüzyılda Musul Eyaleti*, s.98
1277 111 Numaralı defter, s.95
1278 Nilüfer Bayatlı, aynı yapıt, s.97-98

*oğlu Nebi, Mahmud oğlu Mirican, Dilenci oğlu Hudadad, Hüseyinkulu, Burhan, Avşar oğlu Kadı, Seydikulu, Şahvirdi oğlu İmamvirdi, Divane, Derviş oğlu Haydar, Şahkulu, Kalender, Kadir Gaybullah-i Kürd, Mehmed, Kulu oğlu Şah Kazım, Mansur oğlu Mustafa, Ahmed, Mansur oğlu Ali, Ramazan oğlu Hızır, Üveys oğlu Hayat, Yolkulu, A'ma oğlu Abd, İmamkulu, Muhammed oğlu İbrahim, Durmuş, Yunus oğlu Arı, İskender, Silah oğlu Bünyad, Aşur, Kale oğlu Mehmed, Oduncu Şahkulu, Kasım oğlu Haydar, Seydikulu oğlu Şah Mansur, Şahım oğlu Hoca, İmamkulu, Mehmed Ali oğlu Tohtamış, Zeynüddin oğlu İmamkulu, Pir Ali oğlu Can Ali, Kulu oğlu Seydi, Nilkaz oğlu Baba İvaz, Alikulu, Hüseyin Ali oğlu Şehidkulu, Himmet oğlu Bayram, Allahkulu oğlu Oruç, Tohtamış oğlu Mezid, Kerim, Mahmud oğlu Şah Veli, Seydikulu, Abdal oğlu Emirkulu, İmamkulu, Mahmud oğlu Gündüz, Ramazan, Murad oğlu Paşa, Ahmed, Selamet oğlu Uğurlu, Karaca, Şehsüvar oğlu Hasan, Alikulu oğlu İdris, Ali oğlu Şahvirdi, Şahkulu, Hayr oğlu Ali, Budak oğlu Veli, Haydar, Hayr oğlu Şahkulu, Safer, Hudadad oğlu Kıyas, Garib oğlu Memi, Gündüz oğlu Allahkulu, Çoban oğlu Emirkulu, Kaycı oğlu Bünyad, Halil oğlu Baba, İbik, Halil oğlu Bayramgeldi, Ağa oğlu Cafer, Hacı Ali oğlu Dervişkulu, Ahmed oğlu Elvend, Piri, Elvend oğlu Bünyad, Arab oğlu Kubad, Burc Ali oğlu Şah Ali, İmamkulu, Tarhan oğlu Temühan, Kürd oğlu Yusuf, Şahkulu, Emirza oğlu Allahkulu, Hasan Ali, Ağa oğlu Haydar, Mehmed oğlu Alihan, Şahkulu oğlu Cagir, Şahvirdi oğlu Veli, Şahkulu oğlu Fakı, Bayram oğlu Ferruhzad, Baba Ahmed (müezzin), Pirkulu oğlu Hasan, Kubad oğlu Budak, Hammal oğlu Şahkulu, Ağa-i (a'ma), Mezid oğlu Halil, Ağa-i Zerzeli, Kasım oğlu Tur Ali*[1279]

1279 *111 Numaralı Kerkük Vilayeti Mufassal Tahrir Defteri*, s.92-93

**Sarli (Sarılı):** Sarli, Kakai denen seyitlerin talibi olan bir topluluktur. Büyük Zap'ın Hezil ırmağı ile kesiştiği yerde sağ kıyıda dört, sol kıyıda üç olmak üzere yedi Sarli köyü vardır. Bu köyler sol kıyıda Süfoye, Metret (bu adda iki köy), sağ kıyıda Tel el Liben, Gezeken, Verdek ve Kargaşa'dır.[1280] Karatepe ve çevresinde de Sarliler yaşamaktadır.[1281]

Bir başka araştırmaya göre Sarlinin yerleşimleri şunlardır: Derbent, Sârili, Verdek, Tel El Leben, Karakuş, Hamdaniya, Safiye, Matrat, Fethava, Kelek Yasin Ağa, Zenkullu, Tel Hait, Kenz Han, Telhamit, Köprülü, Haraba Sultan, Zehra Hatun, Musul, Selamiye, Anbar, Hadise, Kaplan, Karalılar, Telafer, El-Güveyr bucağı, Yukarı Zab, Erbil, Bisatlı, Kibirli, Zıngıl

Sarli'nin Irak'taki varlığı çok eskiye dayanmaktadır. 1478'de ölen Bağdatlı bir tarihçinin yazdığına göre Timur'un Irak seferi (1392) sırasında karşılaştığı topluluklardan biri de Sarli Türkmenleridir.[1282] Akkoyunlularda etkin bir rolü olan bu topluluk, Erbil'deki Haftan kalesinin Karakoyunlulardan alınmasında görev almıştı.

Wurdak köyünde Sarlilerin ziyaret ettiği Seyyid (Şeyh) Hayyas'ın türbesi vardır. Kannash köyünde ise Umar Mandan türbesi vardır. Kerkük yakınındaki Kifri'de ve Kerkük-Erbil yolu üzerinde de türbeler vardır.

Sarılu, Akkoyunlu kalıntısı olan Bozulus'ta yer alan bir obaydı. 1540 yılında yalnızca üç hane kaydı olan obanın II. Selim zamanında 22 hane ve 2 mücerret nüfusu vardı. Bunların bir bölümü Urfa'nın Bozova nahiyesindeki Deri

---

1280 Edmonds, *Kakailer*, in Mehmet Bayrak, *Alevilik ve Kürtler*, s.516

1281 Matti Moosa, *Extremist Shiites*, s.169-170Nilüfer Bayatlı, XVI Yüzyılda Musul Eyaleti, s.145

1282 Tufan Gündüz, *Danişmendli Türkmenleri*, s.120

Köprü, Orta Viran, Sülüklü ve İsa Viranı köylerinde yurt tutmuştu. Aşiretin bir bölümü Nusaybin'deki Til-i Çerime, Til-i Çift, Til-i Gören ve Cerime köylerindeydi. Nusaybin'deki bu Sarılunun bir kolu 1652 yılından biraz önce Kerkük ve Nevşehir'e göçmüştür.[1283] 1803 tarihli bir dilekçeye göre Sarlı aşiretinin bir bölümü hala Diyarbekir toprağındadır.[1284]

Sarılu'nun bir bölümü Şehr-i Zol sancağının Kala-i Zaim yöresine, bir bölümü Bağdat yakınlarındaki köylere, bir bölümü ise Zap suyunun iki yakasındaki Til-i Leben, Basatliye, Köprülü, Harabü's-Sultani gibi köylere yerleşmişti.[1285] Kayıtta adı geçen Til-i Leben ve Harabü's Sultani köyleri günümüzde de Sarlinin yurdudur. Tahrir sırasında ortaya çıkan bir anlaşmazlık sırasında Nusaybin'deki bu Sarılular, " Nicemiz Şehr-i Zol'a gitmiştir, biz de gideriz" diyerek Osmanlı memurundan vergi bağışıklığı istemişti.[1286] Bu bilgilerden açıkça anlaşıldığı gibi günümüzde Zap suyu kenarındaki yerleşimlerde yaşayan Sarliler, Güneydoğu Anadolu'daki Sarılıdandır. Bağdat ve Kerkük yakınındaki bazı köyler de aynı durumdadır.

**Bacvan:** Musul'un kuzeyindeki köylerde ve Khosar'da yaşayan bir topluluktur. Zohab'da ve Luristan'da da kolları vardır. Kürtçe, Türkçe, Farsça ve Arapça karışımı bir dille konuşan Bacvan'ın aslında Türkmen olduğu, Kürt ve Arap-

---

1283 Tufan Gündüz, *Anadolu'da Türkmen Aşiretleri*, s.97-98. Nevşehir'e gelenler, Kalecik, Kale-i Şemseddin, Kara Fakihli ve Ufak Eşekli köylerine yerleşmiştir.

1284 İbrahim Yılmazçelik, *XIX Yüzyılın Ortalarında Diyarbakır*, s.171

1285 Tufan Gündüz, aynı yapıt, s.97-98

1286 Tufan Gündüz, aynı yapıt, s.98

lar içinde kaldığından zamanla dillerinin bozulduğu söylenmektedir. Topluluğun Arap kökenli al-Jubur ve Tayy aşiretlerinden olduğunu savunanlar da vardır.[1287] Bacvan, aşiret yapısını koruyan bir topluluktur. Seyitleri Şabak'tır.[1288]

**Şabak:** Musul'un doğusunda yirmiden fazla Şabak köyü vardır. Aslında Şabak, seyitlere verilen addır. Bu yerleşimlerde Kürt Bacvan aşireti ile Arap aşiretlerinden bazı topluluklar Şabaklarla birliktedir. Saddam Hüseyin'in 1988 yılında düzenlediği Anfal harekatı sırasında Musul'un doğusundaki yirmi iki Şabak köyü tamamen ya da kısmen yıkıldı. Bu köylerdeki üç bin aile Erbil'deki toplama kampına gönderildi. Liderlerinden birisi, Şabakların aslında Arap olduğunu resmen 'açıklayarak' iki yıl sonra kamptakilerin çoğunun dönmesine izin çıkarabildi.[1289]

Şabaklar bazı araştırmacılara göre Kürt, bazı araştırmacılara göre ise Türkmendir. Toplulukla en çok ilgilenen Iraklı bir araştırmacıya göre aşiretin kendine özgü bir dili vardır. Bu dil, Arapça, Farsça ve Hind dillerinin karışımından ibaret olmakla birlikte Türkçe'dir. Topluluğun dinsel kitapları da Türkçe'dir. Bu kitaplardan en ünlüsü Buyruk'tur.[1290]

Şabak pirlerine dede denir. Dedelik, tüm Alevilerde olduğu gibi gibi hiyerarşik bir yapıya sahiptir. Dedeye yardım edene rehber denir. Hiyerarşinin tepesinde 'baba' vardır.

---

1287 Matti Moosa, *Extremist Shiites*, s.163-164

1288 Martin van Bruinessen, *Kürtlük, Türklük, Alevilik*, s.136

1289 Martin van Bruinessen, aynı yapıt, s.133

1290 Matti Moosa, *Extremist Shiites*, s.61Yazann Bektaşilikten kastı, dede ocağına bağlı Aleviliktir. Dinsel kitapları Menakıb'dır (Buyruk).

Dedeler ve babalar seyittir. Şabakların Hacı Bektaş ocağıyla yakın ilişkisi vardır.[1291] Tüm bu bilinenlere karşın Şabakların dede ocağının yeterince incelendiği söylenemez. Hatta, Şabakları yerinde inceleyen araştırmacılar, onların ocağının adına bile yer vermemiştir.

Musul'daki Şabak köylerinden bazıları Alireş, Babınta, Basafra, Baştepe, İmam Fazliya, Kadıkendi, Yengice, Hezre ve Tellare'dir. Buradaki Şabak nüfusu 1918 yılında on bin kadardı. 1960 yılındaki nüfus sayımına göre 35 köyde 15 bin Şabak yaşamaktadır. Son sayıma göre ise Şabaklar altmıştan fazla köyde yaşamaktadır ve nüfusları 100 bindir. Musul kentinde de birkaç bin Şabak yaşamaktadır.[1292]

Bir başka listeye göre doksan Şabak köyünden bazıları şunlardır: Abbasiye, Arpacı, Ali Bek, Babı Niyet, Basahre, Başika, Bavize, Bazvaya, Tadın Baybuğ, Besan, Bılavat, Besteli, Cinci, Celevhan, Dervişler, Fazıliye, Gökçeli, Arap Sultan, Hazne Bent, Hazne Tepe, Karaşor, Hızır İlyas, Karatepe Şabak, Karakoyun, Kazı Köy, Karayatağ, Kehriz, Kibarlı, Tilyare, Kör Gariban, Tercile, Minare Şabak, Tez Harab, Topzava, Meşrefe, Toprak Ziyaret, Yarımca, Ömer Kan, Ömer Kapçı, Yengi Bisatlı, Seyitler, Selamiye, Şemsiyat, Şirin Han, Yunus Peygamber, Şeyh Emir, Zehra Hatun, Topzava Şebek, Bir Hillan, Ciryohan, Telamud, Bilvat Kehriz, Orta Harab, Cedide Bisatlı, Tel Akub, Yarımca, Allık, Tilyare, Arapçı, Çökçeli, Büyük Bende, Küçük Bende, Kaziye, Karakoyunlu Ulya, Büyük Bisatlı, Küçük Bisatlı, Tahrava, Şirehan, Yabnit, Hızır Köy.

---

1291 Martin van Buinessen, *Kürtlük, Türklük, Alevilik*, s.136-137. Şabak dedeleri zaman zaman Türkiye'deki Hacıbektaş törenlerine gelerek katılımcılara hitap etmektedir.

1292 Martin van Bruinessen, aynı yapıt, s.132

Şabakların Musul yöresine ne zaman ve nereden geldiği konusunda da araştırmacılar arasında görüş birliği yoktur. Iraklı ve Batılı bazı araştırrmacılar Şabakların 1514 yılındaki Çaldıran savaşından sonra güneye kaçan Anadolu Kızılbaşları olduğunu iddia etmişse de bunu kabul etmek olanaksızdır. Çünkü, aşağıda sunacağımız tahrir kayıtlarından anlaşılacağı gibi Şabak yerleşimleri Çaldıran savaşından çok önce kurulmuştur.[1293] Üstelik, Şabaklar Musul'a, İran'ın güneyinden geldiklerini söylemektedir.[1294]

Şabak topluluğunun göçebeleri 1526 yılında 74, 1540 yılında 180, 1575 yılında 193 nefer nüfusluydu.[1295] Günümüzdeki Şabak yerleşimlerinin on altıncı yüzyıldaki durumlarına bakaca olursak:

Yengice, Dakuk'un kuzeyinde Cemaliye köyünün yanındadır. On altıncı yüzyılda burası küçük bir köydü.[1296]

İmam Fazliya köyü Musul'un kuzeydoğusunda Başkıya dağındadır. Köyde Şabak ve Bacvan aşiretleri yerleşiktir. 1526'da 41 neferan nüfusu olan İmam Fazliya'nın III. Murad zamanındaki nüfusu 33 neferandır.[1297]

Şirhan köyü, 1523'te 24, 1575'te 65 neferanlı bir yerleşimdi.[1298]

Babınta köyü Musul'un 15 km kuzeydoğusundadır. Halkın çoğunluğu Şabak'tır.[1299] Babınta köyü 1540 yılında 16, 1558 yılında 38, 1575 yılında 41 nefer nüfusluydu.[1300]

---

1293 Bu iddiaya örnek olarak Iraklı uzman al-Shaybi ve Batılı araştırmacı Moosa'yı verebiliriz.

1294 Matti Moosa, *Extremist Shiites*, s.3

1295 Ahmet Gündüz, *Osmanlı İdaresinde Musul*, s.21

1296 111 Numaralı Defter, s.82. Defterde kişi adları yazılı değildir.

1297 Nilüfer Bayatlı, *XVI Yüzyılda Musul Eyaleti*, s.73

1298 Ahmet Gündüz, *Osmanlı İdaresinde Musul*, s.174

1299 Nilüfer Bayatlı, aynı yapıt, s.63

1300 Ahmet Gündüz, aynı yapıt, s.190

Şabakların en önemli köylerinden biri Baştepe'dir. Başmanya da denen bu köy Ninova'nın güneydoğusundadır ve Musul'a 25 km uzaklıktadır. 1539 yılında 35 neferanlı bir köy olan Baştepe seyyidlerin mülkü idi. 6 neferanlık bir Ermeni nüfusu da barındıran Baştepe arazisinde Seyyid Şerefeddin, Seyyid Kemaleddin ve Seyyid Hidayet'in mülkleri vardı. Bu seyyidlerin ölümünden sonra oğulları Seyyid Asker, Seyyid Takıyuddin ve Seyyid Abdulkahhar mülk araziye sahip olmuştu.[1301]

Eski Musul kentinin yakınındaki Ninova köyünde Yunus Peygamber türbesi vardı. Köy, 1523 yılında 129, 1540'ta 156 neferan nüfusluydu. Bu nüfusun 68 neferanı Gökçelü, Lek, Davudi, Yağmur Tatlu ve Ladamiye aşiretlerinindi.[1302] Ninova köyünden ayrılanların bir kısmı Diyarbakır'ın Bismil ilçesine bağlı Seyithasan köyüne yerleşmiştir.

Şabak ve Karakoyunlunun yaşadığı Kadı Kendi (el Kadıya) köyü Musul'un kuzeydoğusunda, Ninova'nın en yüksek tepesindedir. 1539 yılında 43 neferanlı bir yerleşim olan Kadı Kendi, III. Murad zamanında 543 neferanlı çok kalabalık bir köydü. Günümüzde bu köyde seyitler (dedeler) de vardır.[1303]

Basahra ya da Basafra köyü, Musul'un doğusunda, Ayn Safna dağının eteğindedir. Şabak ve Bacvan aşiretlerinin yurdudur. Köy, 1526 yılında 24 hane ve 4 mücerret nüfusluydu. III. Murad zamanında ise 53 hane ve 10 mücerret nüfusu vardı. Kerkük'e bağlı Karatepe köyü Ulus Tatar taifesinin yurdudur. Çoğunluğu Türkçe konuşur. Ulus Tatar taifesi 1526 yılında 25 hane nüfusluydu.[1304]

---

1301 Nilüfer Bayatlı, aynı yapıt, s.63, 63

1302 Ahmet Gündüz, aynı yapıt, s.193-194

1303 Matti Moosa, *Extremist Shiites*, s.3; Nilüfer Bayatlı, aynı yapıt, s.60

1304 Nilüfer Bayatlı, *XVI Yüzyılda Musul Eyaleti*, s,153

**Bayat:** 24 Oğuz boyundan olan Bayat'ın yurdu Kerkük, Dakuk, Horça, Tuzhurmatu, Kifri ve Karatepe'yi içine alan bölgedir. Obaları, Pirahmetli, İzzeddinli, Allıballı, Alimusa, Mahmutlu, Farisbey, Kadılı, Abudlu, Zengülü, Sayatlı, Albuhasan, Alburıza, Karanazlı, Biravuçlu, Hasdarlı, Emirli, Kalaylı, Keremli, Dobar, Şohorlu, Süleymanbey, Serhanlı ve Kuşçu'dur. Bayatların oturduğu köy sayısı 65'tir. Bu köylerden en büyükleri Çardaklı, Yenier, Muratlı ve Karatepe'dir.[1305]

Günümüzde Bayatlar Şii, Alevi ve Sünni olmak üzere üç gruptur. 1821 yılında bölgeyi gezen Iraklı yazar Münşi el-Bağdadi şöyle diyor:

*"Bayat aşireti Kifri ile Tuzhurmatu arasındaki bir bölgede yaşamaktadır. Bin hanenin bulunduğu bu köyde halkın tümü Türkçe konuşur. Halkın bazısı Şii, bazısı Sünnidir." 1820 yılında Bayatları ziyaret eden batılı bir araştırmacı, Bayatların yurdunun Kifri tepelerinden Çimen'e dek uzanan bölge olduğunu belirtiyor. Bayat boybeyi, batılı araştırmacıya Nadir Şah'ın çok sayıda Bayat'lıyı Horasan'a gönderdiğini söylemişti."*[1306]

Bu bilgiye karşın on altıncı yüzyılda Bayat yerleşimlerinde kayıtlı kişilerin ad listesi tümüyle Alevi ad verme geleneğine uyumludur. Öyle ki, Sünnilerin ilk üç halifesinin adını taşıyan kişi yoktur.[1307] Alevi olan Bayatları ve öteki Türkmenleri Şiileştirmek için Şii din adamları öteden beri yo-

---

1305 Ekrem Pamukçu, *Bayatlar ve Irak Bayatları*, HBV, sayı:19, s.171-180. Nilüfer Bayatlı, Karatepe halkının Ulus Tatar topluluğundan olduğunu söylemektedir.

1306 Ekrem Pamukçu, aynı yazı

1307 Bu duruma Kerkük kenti de dahildir. Öyle ki, bölgede bile Sünniliğin ilk üç halifesini adına rastlamak çok güçtür. (*111 Numaralı Kerkük Livası Mufassal Tahrir Defteri*)

ğun bir çaba içindedir. Bu çabalar kısmen başarılı olmuş ve on altıncı yüzyıl ve öncesinde belki de tümü Alevi olan bu Bayatların bir bölümü Şiileşmiştir. Irak'taki Bayatlar ve öteki Alevi Türkmenler Sofiyan ve Dervişan adında iki koldan oluşmaktadır.[1308]

Halkı Türkmen ve Bayat boyundan olan Dakuk 1548 yılında 249 hane ve 102 mücerret nüfuslu büyük bir yerleşimdi.[1309] Dakuk'un ekinlikleri Kızılyar, Çekirge Ziyareti, Karaburun, Güneyüz ve Ağca Meşhed gibi Türkçe adlar taşıyordu. Dakuk'ta İmam Abbas soyundan Şeyh Hacı adına bir zaviye vardı. Burasının günümüzde Hacı Ahmet Virani Sultan adıyla anılan ziyaret olup olmadığını bilemiyoruz. Zaviyedeki dervişler şunlardı: *Sadık Abdal, Incak (?), A'ma oğlu Şahvirdi ve Küçük, Gulam Ali ve oğlu Emirze Ali.* Dakuk'a bağlı Kilise köyünde ise *Hacı Bektaş* adında bir değirmen verdi ve bu değirmene Seyyid Murad bakıyordu.

Kasabadaki vergi nüfusu ad listesi ise şöyledir:

*Habibullah, Mehmed, Hasan, Kah, Zeynüddin, Receb, Alihan oğlu Kara Melik, Muhsin Ali, Nebihan, Bayram oğlu İmamkulu, Bayram, Aşur, Muhsin, Yeşim Süle Nak (?), Bünyad oğlu Bayram, Şahvirdi Mendelçin, Hankulu, Han Ali oğlu Nuri, Leşkeri, Aydın, Beşaret oğlu Hüseyin, Gurbet oğlu Şahkulu, Ali oğlu Şaban, Bağdadi oğlu Fethi, Ahmed, Şahkulu Gurbet oğlu Sitti, Azimet oğlu İmamkulu, Şah, Nasır oğlu Hadi, Şeyh Ahmed oğlu Hüseyin, Dellal oğlu Şah Ali, Burc Ali, Mehmed Ali, Süveyd oğlu Ali, Hasan, Kasım oğlu Hızır, Allahi, Bayram, İsmail oğlu Derviş, Hasan Yağbasdı oğlu Aydın, Kasım oğlu Ahmed, Hasan Ali oğlu Zünnun, Kalender, Şah Hüseyin, Davud oğlu Ca-*

1308 Rafael Blaga, *İran Halkları El Kitabı*, s.51
1309 Nilüfer Bayatlı, *XVI Yüzyılda Musul Eyaleti*, s.145

*fer, Hasan oğlu Şahkulu, Mehdi oğlu Zeyni, İbrahim, Ali Yülük oğlu Mehmed, Süveyd oğlu Şimşir, Yağbasdı oğlu Ayas, Budak, Sefer, Abbas, Hüseyinkulu, Hamza oğlu Şahkulu, Timur, Hamza, Piri, Hasan Kasım oğlu Mehmed, Kaplan, Kara Kulağ, Hüsnü oğlu Şahkulu, Bünyad, İnayet, Hüsnü oğlu Bayram, Sultan Ali oğlu Hızır, Mehmed, Seydi, Hacı oğlu Yarkulu, Hankulu, Muhsin oğlu Dilencl, Mahmud oğlu Veled, Murad, Merdan, Budak, Mehmed, Aşur, Demür, Hüseyinkulu, Ali oğlu Fazlullah, Mehmed Gaib oğlu Ramazan, Cafer oğlu Hüseyin, Muhsin, Şahkulu, Zeynül Abidin oğlu Hızır, İl yas, Receb, Ali Melik oğlu Mehdi, Abbas, Allahkulu, İbrahim oğlu İsmail, Davud oğlu Budak, Receb oğlu Sehab, Hacı oğlu Şükür, Han Ali oğlu Kanber, Hadim, Han Ali oğlu Derviş, Han Ali oğlu Gulam, Üstad Ferruh Güvaz, Hüseyinkulu, Benfeşe oğlu Pirkulu, Hızır oğlu Şahkulu, Meskad (?) oğlu Hüseyin, Ali, Veli, Nebi, Cabir, Bevvab oğlu Seydikulu, Sevindik oğlu Veli, Şemsüddin oğlu Ruhullah, Dürri Şems, Budak, Kamer, Şinnav, Cafer oğlu Abdi, Hakvirdi, Haydar oğlu Hudavirdi, Mehdi, Yolkulu, Tac Ahmed oğlu Sultan, Oruç, Bayram, Hüseyin oğlu Şahkulu, Musa, İbrahim, Hasan, Hüseyinkulu oğlu Hacı Ali Katib, Hüseyinhan, Pirican, Abdulhalık oğlu Musa, Kazım, Bayram Ali oğlu Yari, Hüseyinhan, Ali oğlu Kerbelayi, Sefer, İsmail, Üstad Ali, İhtiyar oğlu Zeyni, Hüseyincan, Ramazan, Şeyhi oğlu Hüseyin, Allahvirdi, Kasım oğlu İmamkulu, Nebi oğlu Monla Dar Emir, Tunç oğlu İbrahim, Ahmed, Mahmud, Tunç oğlu Ali, Monla Seydi Ahmed oğlu Hüseyin Ali, Cuma, Seydi Ahmed oğlu Mehmed Nezir, Receb, Ali oğlu Şahvirdi, Ali, Abd Ali oğlu Şah Ali, Emirza Ali, Hasan Ali oğlu Hüseyin, Can Ali, Mukaddem oğlu Divane, Mahmud, İsmail oğlu Hasan, Ali, Hüseyin, Üveyskulu oğlu Hüseyin, Yusuf, Halil oğlu Hızır, Tume oğlu Budak,*

*İbrahim, Hüseyincan, Şahkulu oğlu Yiğit, Ali, Tume oğlu Mehmed, Hasan Ali oğlu Abdurrezzak, Göçeri, Sefer, Hasan oğlu Aydın, Cafer oğlu Ahmed, Hasan-ı Arab, Şah Hüseyin, Hasan Ali oğlu Allahkulu, Mehmed, Hasan Ali oğlu Haydar, Ali, Veli, Nebi, Hacı Mihr, Leşkeri, Hüseyin Gurbet oğlu Mevlana Muhsin, Mirzakulu, Yolkulu, Hızırkulu oğlu Babakulu, Ahmedkulu, Seydi, Abdülkerim oğlu Serhoş, Alikulu, Abdülkerim oğlu İmamkulu, Şeyhi oğlu Mehmed, Hasan oğlu Ali, Hüseyin oğlu Emir, Ali-i Bağdadi oğlu Müşteri, Üveyskulu oğlu Cüneyd, Hüseyin oğlu Hankulu, Hüseyin-i Bağdadi oğlu Şahkulu, Mahmud oğlu Receb, Şirani oğlu Allahkulu, Hüseyin oğlu Kömürcü, Feth oğlu Murad, Zeyn oğlu Pire Hasan, Hasan, Koç Ali, Hasan Zeynel oğlu Cebrail, Sultan Ali, Şahkulu, Hüseyinkulu, İmamkulu, Seydi, Abdulvehhab oğlu Tengrikulu, Ali oğlu Şahkulu, Süvar oğlu İmamkulu, Şeyh Ahmed oğlu Hacı, Kubad, Murad, Şahkulu oğlu Yolu, Abdullah oğlu Said, Kadı Abdullah oğlu Hüseyin, Hafi-i Arab, Abdi oğlu İmamkulu, Mehmed, Hızır, Üstad Baba, Alican, Necef, Hasan oğlu Hızır, Hızır oğlu Babacan, Şeyh Aliahi, Mehmed Ali oğlu Zeyni, Ali oğlu Can, Zeyn oğlu Hüseyin, Yolu, Şah Ali oğlu Ramazan, Kubad, Usta Mehmed oğlu Abbas, Necef, Allahvirdi oğlu Davud, İmamkulu oğlu İlyas, Allahkulu, Fethi oğlu Carullah, Ferecullah, Hali oğlu Hidayet, Ali oğlu Hüseyinkulu, Hızır, Mehdi, Pir oğlu Kara Pirkulu, Ramzan, Tengrivirmiş oğlu Yağdı, Şahvirdi, Fethi, Cömerd, Mehmed oğlu Mevlana İbrahim, Yusuf, Selman, İmamkulu, Mir Ali oğlu Nur Ali, Şah Ali, Yar Ali, Şahi oğlu Kara Ali, İlyas, Pir Ali, Azine, Cuma, Receb oğlu Allahvirdi, Şahkulu Şükür Abral (?), Mehmed, Zeynül Abidin, Piri oğlu Şah Ali, Kulu oğlu Ali, Mehmed oğlu Velican, Alican, Pir Veli oğlu Aslan, Sultan Ahmed, Pir Ahmed, Selman oğlu Cuma, Derviş, Ali oğlu*

*İne, Hızır, Buldu, Hasan Ali oğlu İmamkulu, Ali Değen (?) oğlu Budak, Receb oğlu Kasım, Aydoğmuş, Kara Hızır, Hüseyin, Kerbelayi, Yağmur, Hüseyin oğllu Taci, Hüseyin, Hacı Ahmed, Abdullah oğlu Nimet, Tengrivirmiş, Allahvirdi, Üveyskulu oğlu İmamkulu, Ramazan, Yolu, Haydar oğlu Mehmed, Ali, Zeynül Abidin oğlu Hüseyincan, Ali oğlu Nasır, Veli, Hüseyin oğlu Sitti (?), Abd Ali oğlu Ali, Mehmed, Veli, Derviş Ali oğlu Şeyh Elvend, Abbas, Bağdadi oğlu Halef, Mizan-ı Kürd, Mehmed Ali oğlu Cebrail, Şems oğlu Murad, Azine, Yakub oğlu İmamkulu, Allahi, Ağgöz oğlu Kulu, Pirihan, Ağgöz oğlu Keçel Hüseyinkulu, Kıvam oğlu Şahvirdi, Ali, Şahkulu oğlu Ramazan, Eyvan-i Kürd, İmamkulu, Cihanşah oğlu Hasan, Mir Ali oğlu Şeyhi, Murad oğlu Maksud, Göçi Bey oğlu Elmas, Kara oğlu Yağbasdı, Cafer oğlu Hüseyinkulu, Açın, Zeynül Abidin oğlu Fethi, Seydikulu oğlu Hızır, Mesi oğlu Şahkulu, Mehdi, Selamet oplu Yari, Receb oğlu Mehmed, Maksud oğlu Allahkulu, Velişah oğlu Mehmed Ali, Oruç Beğ oğlu Şahvirdi, Şahvirdi oğlu Yusuf*[1310]

Beşir köyü 89 hane 9 mücerret nüfusluydu:

*İbrahim oğlu Mirkulu (kethuda), Üveyskulu, Devlet oğlu Mehmedkulu, Allahkulu, Kabale oğlu Radi, İsmail oğlu Gündoğmuş, Hudaviren oğlu Hacıkulu, İsmail oğlu Mahmud, Aydoğmuş, Mikayil oğlu Şahsuvar, Mansur, Şeyhi oğlu Yolu, Abbas, Kulu oğlu Maksud, Mirican, Allahkulu, Pir Ahmed oğlu Hoca Şahkulu, Ali oğlu Şad, Cuma oğlu Kasım, Abdulkerim, Cihanşah oğlu Budak, Yusuf oğlu Aydoğmuş, İskender oğlu Nurceste, Hali oğlu Gayibkuiu, Cu-*

1310 *111 Numaralı Kerkük Vilayeti Mufassal Tahrir Defteri*, s.53-55. Dakuk'ta 'cemaat-i Gebran' olarak kaydedilen 18 hane 4 mücerredlik bir Hıristiyan nüfus vardı.

*ma oğlu Şahkulu, Gürcü oğlu Murad, Zulkadr, Garib oğlu Allahkulu, Sitti, Sultan oğlu İsrail, Şah Ali, İsrail oğlu İmamkulu, Abdullah oğlu Asker, Yeni Beğ, Piri oğlu Abdullah, Ataullah, İvaz, Piri, Mehmed oğlu Hızır, Kulu oğlu İbrahim, Budak, Balı oğlu Aydın, Allahvermiş, Sadi oğlu Selman, Eynel oğlu Abdulaziz, Şah Veli oğlu Halil, Kaya oğlu Satılmış, Yekpare, Hoşi oğlu Murad, Sadullah oğlu Allahviren, Ahmed oğlu Sultan, Piri oğlu Halukviren, Adil Beğ oğlu Yolu, Nimet oğlu Aydın, Hamis oğlu Gurbet, Allahkulu, Siracüddin oğlu Cemal, Fazlullah oğlu Şah Veli, Ali oğlu Ahmed, Aydın, Mecid Süleyman oğlu Hızır, Mecid oğlu Ahsen, Kubad-ı Kürd, Şeyh Nimet, Yusuf oğlu Nasır, Cabir, Asker oğlu Bünyad, İsrail oğlu Mehmed, Avcı oğlu Mehmed, İnayet oğlu Mirhan, Selman oğlu Kadirkulu, Fazlullah oğlu Ali, Budak oğlu Şahvirdi, Abdullah oğlu Yolkulu, Mahmud oğlu Beşaret, Şah Ali oğlu Hızır, Mehmed oğlu Şahvirdi, Mehmed oğlu Gönüleş, İsmail oğlu Ali, Halil oğlu Kadirkulu, İsrail oğlu Allahviren, Vehhab oğlu Hüseyinkulu, Üveys, Yadigar Yekpare, İmamkulu kardeşi Emir, Eynüddin oğlu Hüseyin, Musa oğlu Şaban, Necef, Eynüddin oğlu Nur Ali, Şeyhi oğlu Tengrivirmiş, Gayıb oğlu Veli, İbrahim oğlu İsmail, Aydoğmuş oğlu Yusuf, Cuma oğlu Bayezid, Ahmed oğlu Ağacan, Ali oğlu Hudaviren*[1311]

Tuzhurmatı kasabası Bayat boyunun yurdudur. Daha önce tümüyle Alevi olan kasaba halkı Şiileşme sürecindedir. Tuzhurmatı on altıncı yüzyılda da büyük bir yerleşimdi. Köyün nüfusu 1527 yılında 272 neferandı:[1312]

---

1311 *111 Numaralı Kerkük Vilayeti Mufassal Tahrir Defteri*, s.80
1312 Nilüfer Bayatlı, *XVI Yüzyılda Musul Eyaleti*, s.90

*Behlül oğlu Ali (kethuda), Ali oğlu Durmuş (kethuda), İlyas oğlu Beşaret (kethuda), Selman oğlu Hüseyin, Mehdi, Kulu oğlu Piri, Emirhan, Veli oğlu Yar Ahmed, Güvendik oğlu Yolu, Veli oğlu Pir Ahmed, Sevindik oğlu Yolu, Ali, Güvendik, Abdi oğlu Şadlık, Şah Hüseyin, Ali oğlu Velican, Ahmed oğlu Mehmed, Abdullah Subh (?), Veli oğlu Hoca Hüseyinkulu, Hüseyinkulu oğlu Yakub, Abdullah oğlu İsa, Ahmed oğlu Sultan Ali, Kulu oğlu Veli, Nuhi (?), Maksud oğlu Alikulu, Babahani Yolkulu, Hüdavirdi oğlu Tamış, Veli oğlu Şahkulu, Yolkulu, Yağmur oğlu Şükür, Fethi, Mehmed oğlu Allahkulu, Abd Ali, Mehmed-i Kürd oğlu İbrahim, Hüseyin oğlu Mehmed, Devletgeldi, Ahmed-i Arab oğlu Abdülkerim, Kerem oğlu Bünyad, Talib oğlu Garib, Abdullah, Üveys oğlu Mehmedhan, Yarihan, Mahmudi oğlu Kulu, Hacı Beğ oğlu Kayıtmaz, Eynel oğlu İmamkulu, Hüseyin oğlu Muhyiddin, Tamış oğlu Mehmed, Hüseyin, Mustafa, Himmet, Ahmed oğlu Ağacan, Hüseyin oğlu Mahmud, Azine, Muhsin oğlu Kadı, Ali, Lütfi oğlu Ruhullah, Baba, Şahkulu oğlu Oruç Beğ, Hubyar oğlu Pirihan, İnayet, Şeyhi, Kuluhan, Hasan, Kasım oğlu Murad, Yaramış oğlu Şefkat, Hacı Hasan oğlu Haydar, İvaz oğlu Mehmed, Alihan, HacıUbeyd oğlu Abbas, Hasan, Aşk oğlu Düşenbe İmam, Şah Ali, Şah Veli, Hüseyin, Mehmed oğlu Bilal, Ziyadin oğlu Veli, Miri, Derk oğlu Yadlgar, Tengrikulu-i Herkalı, Cafer oğlu Ali, Göçeri, İbrahim oğlu Ramazan, Halil, Sevindik, Şefkat, Mehmed oğlu Oruç Beğ, Kulu Beğ, Kılç, Abd Ali oğlu Cankulu, Necef, İsa oğlu Fethl, Mehmed oğlu Himmet, Hankulu, Receb oğlu Haydar, Piri, Nebi oğlu Şahkulu, Budak, Şükür oğlu Satılmış, Gündüz, Murad oğlu Kulu, Tenriviren, Ahmed oğlu Macidvan, Yusuf oğlu Şahkulu, Yusuf, Sarvan oğlu Hüseyin, İmamkulu oğlu Ali, Bayram, Velihan, Yolu oğlu Hankulu, İbrahim,*

*Balihan, Mehmed oğlu Şükür, Şahkulu, Muhyiddin, Azine, Hüseyin oğlu Alihan, Ali oğlu Ahmed, Nimet, Mehmed, Hüseyin oğlu Hasan, Ahmed, Pir oğlu İbrahim, Hankulu oğlu Yarkulu, Ildız Serabi oğlu Yağmur, Monla Mezid (oğlu?) Ebi Turabi, Yaramış oğlu Budak, Şah Veli, Allahkulu, Yaramış oğlu Ali, Ağahan, Şahkulu, Şahvirdi, Başlamış oğlu Nur Ali, Mir Ali, Kul Ali, Yar Ali, Hallac oğlu Zeynel, Veli, Yari, Cagir oğlu Hasan, Seydi Ali oğlu Dost Ali, Hasan, Alikulu, Nimeti oğlu Alihan, Pirkulu oğlu Mahmud, Mehmed, Mümin oğlu Muhsin, Baba, Hankulu, Mümin oğlu Aydın, Ahmed oğlu Nimet, Şahkulu, Şahkulu oğlu Nimet, İnayet, Kulu Beşe oğlu Ali, Ali oğlu Kerbelalı, Devümihşe (?) oğlu Yağbasdı, Azine, Yaka Berrani oğlu İmamkulu, Ahmedi oğlu Macid, Önürd kardeşi Ahmed, Adil oğlu Zeynel, Polad oğlu Veli, Adil oğlu Şah Veli, Şen Bab oğlu Haydar, Murad oğlu Derviş, Kalender, Ali oğlu Bağçegülü, Güvendik oğlu Hudavirdi, Bağdadi oğlu Pirihan, Baba, Mehmed oğlu Şefkat, Azine oğlu Dilenci, Durmuş oğlu Taşdemür, Velican oğlu Abdullah, Zeynel oğlu Baba, Aliyüddin oğlu Ahmed, Mahmud, İşan kardeşi Muhyiddin, Kaya, Murad oğlu Bünyad, Bünyad oğlu Şefkat, Çeri, Hamis oğlu Şahvirdi, İl yas, Şemsüddin oğlu Fethi, Abdullah, Hubyar Beğlü-i Kürd, Yağmur oğlu Gayibkulu, Hızırkulu, Allahyar, Bağı oğlu Cabi, Şehsuvar, Cemşid-i Kürd, Davud, Yağmur oğlu Ali, Kör Emir-i Kör Kürd, Gündüz, Geday, Sitti, İmamkulu oğlu Piri Çeri, Emir, Ahmed-i Hubyar, Şahkulu oğlu Üveys, Alikulu, İbrahim, Garibşa oğlu Şahnazar, Kadir, Saadetyar, Hızır oğlu Seydi Ali, Yadigar, İnayet oğlu Ağahan, Abdullah oğlu Davudkulu, Besim oğlu Tur Ali, Melik oğlu Hayri, Melik, Melik oğlu Devletyar, Ahmed, Ramazan oğlu Baba, Ramazan, Ali oğlu Hacı Beğ, Mahmud, Alihan, Hacı Beğ oğlu Azine, İvaz oğlu Hasan Beğ,*

*Hüseyin, Murad oğlu Alihan, Fethi oğlu Yunus, Davud, Baba, Nebi oğlu İbrahim, Dede oğlu Kara Hüseyin, Bayram Ali, Yunus oğlu İsa, Kulu, Mahmud Karakaş, Murad oğlu Kubad, Dedekulu oğlu Muhyiddin, Şahvirdi, Şahkulu oğlu Sultan Ali, Hüaeyin Ali, Haydar, Sefer oğlu Azine, İsmail, Hasan Ali oğlu Nazar, Bestam, Bayezid oğlu Hasan, Yarkulu, Nazar oğlu Bayramkulu, Aydın oğlu Salt, Rüstem oğlu Muhyiddin, Kulu oğlu Bayramşah, Alihan, Bayram oğlu Yar Ali, Zeki oğlu Pirkulu, Mehdi, Murad-ı Berrani oğlu Mehmed Ali, Gelevan oğlu Şahveli, Nurullah, Ruhullah, Hasankulu Gelevan, Haydar-ı Kürd, Hüseyinkulu, Veli, Hüseyin oğlu Behlül, Yarkulu-i Nilkaz-ı Berrani, Mehmed-i Kürd oğlu Bayezid, Kutlu Beğ oğlu Hoca Budak, Sahibi Mülk (katip)*[1313]

Yakın zamanda mahalle olarak Kerkük'e bağlanan Tisin köyü halkı Türkmen'dir. Köy halkı 1970'lerde Arapların yaşadığı yerleşimlere sürülmüştür. Tisin 1548 yılında 100 neferanlı büyük bir köydü:[1314]

*Şah Veli oğlu Pir Veli (kethuda), Ali, Hasan, Hüseyin, Muhammed oğlu Şükür, Mustafa, Musa, Mehmed oğlu Hüseyinkulu, Üveyskulu, Tohta oğlu Hüseyin, Tilmiş, Tohta oğlu Harun, Cuma oğlu Baba, Dilenci oğlu Bayram Ali, Mahmud oğlu Şeyullah, Şah Kulu oğlu Baba Allah, Bahr, Piri oğlu Yunus, Şahkulu, Hangeldi oğlu İnayet, Hani, Eyyub, Muhsinkulu oğlu Ağbaş, Ali oğlu Hankulu, Nesimkulu, Bayram-ı Tavil oğlu Ahmed, Eynüddin, Dede Dök, Hubbi oğlu Hasan Doğar, Dilenci, Hasan oğlu Hüseyinkulu, Hubbi oğlu Yaramış, Ramazan, Dursun, İsmail oğlu Allah-*

---

1313 *111 Numaralı Kerkük Livası Mufassal Tahrir Defteri*, s.68-69
1314 Nilüfer Bayatlı, *XVI Yüzyılda Musul Eyaleti*, s.96

*kulu, Hızırkulu oğlu Allahi, İsa oğlu Eynel, Zeynel, Musa oğlu Hüseyin, Devlet oğlu Şaban, Hüseyin, Mehmed, Mahmud oğlu Baba, Mahmud oğlu Ali, Veli oğlu Mehmed, Mehmed oğlu Kasım, Samed oğlu Kerim, Eynüddin, Yar Ali oğlu İmamkulu, Gaybkulu, Bahşayiş oğlu Monla Abdi, Şah Veli, Şah Nebi, Tohtamış oğlu İbrahim, Himmet oğlu Hidayet, İnayet, Şükür oğlu Hüseyin, Mehmed, Alikulu oğlu Veli, Hüseyin, Hasan oğlu İsahan, Hüseyin Ali oğlu Hasan Ali, Hüseyin Ali, Mehmed Ali oğlu Emirza, Çupi oğlu Davud, Üveys oğlu Nasır, Eynüddin, Mükeddi, Şahkulu oğlu İmamkulu, İmamkulu oğlu Menteş, Tohtamış oğlu Ali, Şeyhi oğlu Budak, Hüseyin, Derviş Ali oğlu Ramazan, Karakulu oğlu İbrahim, Babakulu, Hoca Ali oğlu Murad, Nimet oğlu Hüseyinkulu, Şah Veli oğlu Mehmed, Mehmed, Sadüddin oğlu Polad, Mehmed oğlu Can Ali, Mehmed oğlu Hasan, Oruç, Şah Veli, Kulu, Kara Dede oğlu Hüseyinkulu, Sadi oğlu Ali, İmamkulu oğlu Hidayet, Süleyman oğlu Abdullah, Hasan oğlu Mehmed, Hasan, Mehmed oğlu Hüseyin, Güvendik oğlu Hankulu, Abdullah oğlu İsrail (Nilkaz taifesinden), Seydi oğlu Budak (Nilkaz taifesinden), Veli oğlu İmamkulu (Nilkaz taifesinden), Şahkulu oğlu Muhtar*[1315]

Zengene: Zengene aşiretinin yurdu Süleymaniye'deki (Şehr-i Sur) Zenkabad (Kifri) ve Kerkük'tü. Zenkabad, Diyala ırmağının yakınında, Eski Kifri ile Karahan arasındadır. 1566 yılında burası yalnızca bir yerleşimi içeren nahiyeydi.

Zengene topluluğunun büyük bölümü ise Kerkük'teydi. 1548 yılında Zengeneler, kethudalarının adını taşıyan üç oba halindeydi ve toplam 565 neferan nüfusluydu. Bunlar Kalender Beğ, Suhrab oğlu Kulu Kethüda ve Devletyar

1315 *111 Numaralı Kerkük Livası Mufassal Tahrir Defteri*, s.84

oğlu Şah Ali Kethüda obalarıydı. Zengene topluluğundaki kişi adları Alevi ad vurma geleneğine tümüyle uygundur.

Kalender Beğ obasının kişi adları şöyleydi:

*Kalender Beğ, Abdullah, Hasan, Kılıç, Masarrat, Maksud, Piri, Pir Ahmed, Mir İlyas, Rüstem, Eslemez, Elvend, Ölçü (?) Veli, Bayram, Suhuvvet, Südad (?) Beğ oğlu Muhsin, Hubyar oğlu Eslemez, Yakub, Hüseyinhan, Kubad oğlu Hasan, Beşare oğlu Tur Ali, Daysı oğlu Mehmed, Ahmed, Monla Haydar oğlu Nebi, Mutrib Feridun oğlu Kake, Şeyh Üveys oğlu İsmail, Tamer oğlu Hüseyin, Kubilay, Dede oğlu Ağahan, Melikzad oğlu Serhan, Şirzad, Pehlivan oğlu Elmedin, Hoca oğlu Şeyh Hasan, Nazar, Göçeri oğlu Kutbüddin, Hoca oğlu Eyyubi, Hüseyin kardeşi Şah Veli, Ferruhzad oğlu Koç Ahmed, Pir Ahmed oğlu Kadir, Suhrab oğlu Şeyh Ali, Suhrab oğlu Kulu, Hüseyin, Suhrab oğlu Şah Ali, Seydi, Yar Aziz oğlu Mir Hamza, Yarican, Yar Aziz oğlu Şahvirdi, Ebu Mir, İskender oğlu Kara Yusuf, Başı, İlmüddin oğlu Abbas, Necm, Ruhullah oğlu Kerem, Dede Hasan oğlu Koçi, Hanege, Kubad oğlu Hunayi, Veli, Kubad oğlu Turhan, Bayram, Mirza Ali oğlu Mehmed Ali, İsmail, Yusf oğlu Alican, Haydarkulu, Şahin oğlu Kayıtmaz, Kanber oğlu Şahkulu, Rengin oğlu Koçi, Seydi Ali, Şahsüvar oğlu Deli Ali, Şeyh Ali, Ekber oğlu Maklu (?); Cihangir oğlu Hüseyin Ali, Ekber, Ziyadin oğlu Üveyskulu, Bahüddin, İlyas oğlu Hudabahş, İlyas, Tengrivirmiş, Eyyub oğlu Hubyar, Devletyar oğlu Şah Ali, Ahi, Devletyar oğlu Bayram, Yusuf, Bor Ali oğlu Şahkulu, Eyyub, Sadruddin oğlu Muzaffer, Devletyar, Ziyadin oğlu Bula, Arab oğlu Mir İşan, Yakub oğlu Eyyubi, Ferruhzad, Garib oğlu Şahvirdi, Cankulu, Şeyhul oğlu Hüseyin, Paşa oğlu Donbaz, Bayram oğlu Sefer, Bayram, Cafer oğlu Mehmed, Uğur, Ali oğlu Satı, Hüseyin, Celil oğlu Keşten, Hudayi, Süleyman oğlu Sani, Sefer, Derviş Ka-*

*val oğlu Azine, Haydar oğlu Şükrü, Haydar, Küşadi, Nebi oğlu Bab-ı Sibi, Şahkulu, Alişah oğlu Seferşah, Dost Ali, Yolu oğlu Kul Haydar, Bedrüddin oğlu Beyata (?), Azine oğlu Tengriviren, Muhammed oğlu Şah Nazar, Kırzi oğlu Hasan Ali, Şems oğlu İranşah, Mirza Ali oğlu İsmail, Suhrab oğlu Karacan, Hüsrev oğlu Koç Ali*

Suhrab oğlu Kulu Kethuda Cemaati:

*Kulu (kethuda), İskender oğlu Suhrab, Yar Aziz oğlu Allahvirdi, Hasan oğlu Şahvirdi, Allahi, İbrahim oğlu Üveyskulu, İmamkulu, Eyyubi oğlu Dede, Seydi oğlu Hamza, Can Ahmed, İğde oğlu İlyas, Kayid oğlu Halil, Rengin oğlu Haydar, Canyar, Gevderz oğlu Hudabahş, Hoşbini, Melikzad oğlu Serhan, İsa oğlu Yusuf, Şadıla oğlu Ruhzad, Zünnunkulu, Süle oğlu Kemal, Sürhab, Nazar oğlu Yakut, Nazar, Abbas oğlu İlyas, Bahüddin oğlu Kul Ahmed, Cabi oğlu Saadetyar, Garibşah oğlu Cihangir, Nazar oğlu Azine, Zekeriyya oğlu Yunus, Zekeriyya, Elmedin oğlu Pirkulu, Mezid oğlu Nuh Ali, Kubad Ali oğlu Hüseyin, Caşin oğlu Hüseyin, Şeref, Cihangir oğlu Ahmed, Yar Hüseyin oğlu Yar Ahmed, Gulam, Polad oğlu Haki, Allahyar oğlu Koyun Ali, Nigehdar, Allahi, Musa oğlu Yadigar, Hızır oğlu Koçi, Hak Nazar oğlu Zeynel, Maksud, Pirkulu İshak, Şah Ali oğlu Şah Ali, Allahdad oğlu Pir Hasan, İshak oğlu Hüseyin, Bahadır oğlu Ahmed, Hüsrev oğlu Halka, Cihanşah oğlu Pir Ahmed, Mustafa, Pir Mehmed, Bahadır oğlu Hüseyin, Murteza oğlu Sarı, Şeref oğlu Kulu, Şeref, İmadin oğlu Gulam, Hasan oğlu Siyah, Hasan, Kuli oğlu Gulam, Dost Ali, Kavus oğlu Hüseyin Ali, İskender oğlu Hamu, Allahdad oğlu Çelebi, Şeref, Dostum oğlu Hacı, Hubyar oğlu Zeynel, Saadetyar oğlu Karacan Ali, Saadetyar, Hüseyin oğlu Hasan, Can Ali, Nesim oğlu Üveyskulu, İlyas oğlu İhtiyar,*

*Muhsin, Hızır oğlu İlyas, Hızır, Hızır oğlu Kıyas, Hüseyin oğlu Alevli, Kerem, Adem oğlu Şeyh Üveys, İmamkulu, Seyfüddin oğlu Baban, Şaşek oğlu Mehmed, Hudavirdi, Derviş Hızır oğlu Üveys, Devletyar, Türkanşah, Gündüz, Piri oğlu Şahi, Şahkulu oğlu Derviş Abidin, Tengrikulu, Hacı oğlu Selman, Yare, Bahaüddin oğlu İmadin, Bahaüddin, Murad oğlu Tamer, Şah oğlu Gaybkulu, Sultan Ali oğlu Eyyubi, Kerem, Yar oğlu Musaşah, Kara, Musa oğlu Mendi, Musa, Yakub oğlu Yusuf, Nebi, Burc Ali, Kulu oğlu Seferi, Hayatkulu, Veli oğlu İbrahim, Hızır, Kemal oğlu Piri, Kemal, Evliya, Nuriddin, Satılmış oğlu Allahkulu, Satılmış, Fahrüddin oğlu Hasan, Hudadad, Fahrüddin oğlu Pir Mezid, Pehlivan oğlu Fakirüddin, Nur Yasin, Hamza oğlu Garib, Cebrail oğlu Mehmed Ali, Gulam, Han oğlu Sefer, Cane, Şahkulu oğlu Şah Mansur, Rüstem oğlu BalıMehmed oğlu Yezdin, Hüseyin, Hudadad oğlu Burc Ali, Hudadad oğlu Köni, İlyas oğlu Rüstem, Hasan, İlyas, Veysi oğlu Gaybullah, Muhibullah, Süleymanşah oğlu Şehriyar, Kemal oğlu Hüseyin, Üveys oğlu Cafer, Marta (?) oğlu Evliya, Monla Mehmed, Mahmud oğlu Monla Mehmed, Ahmed, Derviş İlyas oğlu Hüseyin, Mustafa, Şeyh Semin oğlu Baba Semin, Muhsin, Osman oğlu Hüseyin, Eslim, Deşti oğlu Seydi, Nigehtar Deşti, Hayali Ali oğlu Bayram, Cabirkulu oğlu Hacı, Nimet oğlu Nurullah, Hüseyin oğlu Aşur, Yadigar oğlu Alişah, Bursak oğlu Mutahhar, Kasım oğlu Evyubi, Hayrüddin oğlu Zeynüddin, Mirşah oğlu Halefüddin, Caşi oğlu Celal, İranşah oğlu Mayrışah, Keçe, Güli, Hızır oğlu Haydar, Ali oğlu Ahmedkulu, Behram oğlu İzzüddin*

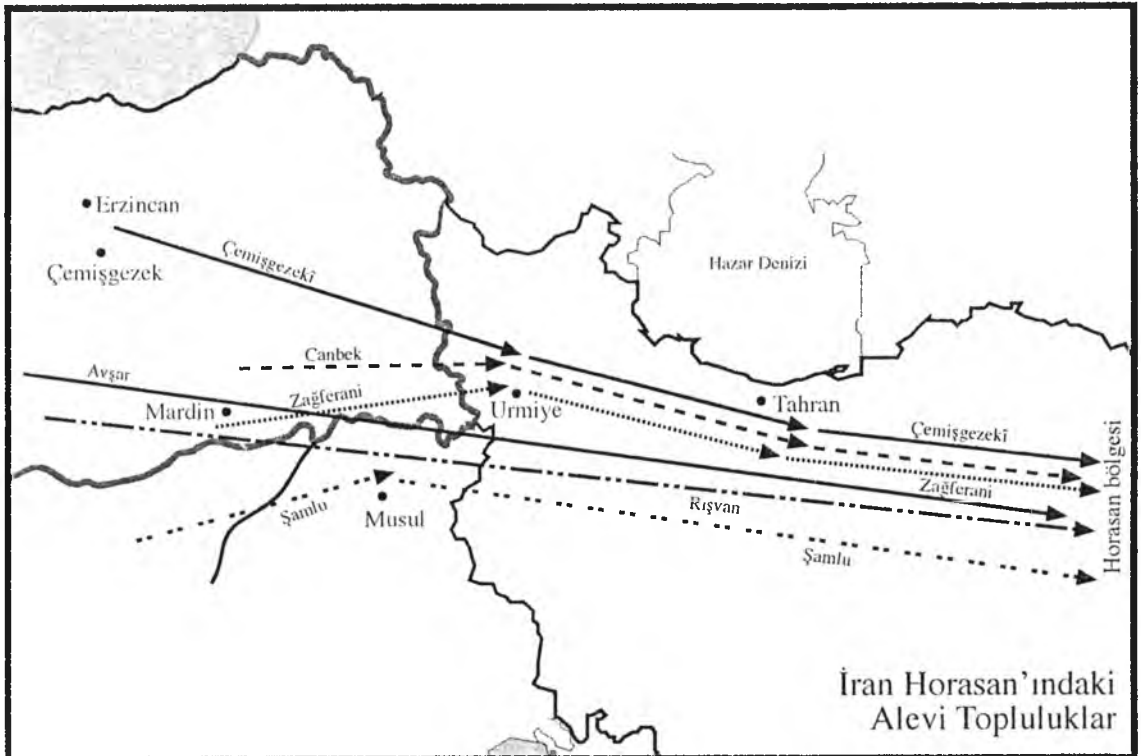
Zengenelerin ekinlikleri Kanber Ali Deresi, Murteza Beyt, Abdal Şahkulu gibi popüler Alevi adlar taşıyordu.[1316]

1316 *111 Numaralı Kerkük Vilayeti Mufassal Tahrir Defteri*, s.107-109

**Kelhor:** Kelhor aşiretinin bir bölümü Şii, bir bölümü Alevidir. Kelhor'un bir kolu olan Menşei tümüyle Alevidir.[1317] Şeref Han'a göre Kelhor, Kürtlerin dört ana kolundan biridir.[1318] Aşiretin Irak'taki kolu 1526 yılında 8, 1539 yılında 14 nefer nüfusluydu. Şah Tahmasb, Kerkük'e Kelhor aşiretinden Sufi-yi Kelhur'u vali olarak atamış ve bu vali 1553 yılında Şehr-i Zur'un imarına yardım etmişti. Irak'ta, Tuzhurmatı, Kerkük ve Dakuk yöresinde yaşayan Davudi aşireti de Kelhor'un bir koludur. Davudi, 1526'da 12, 1539'da 34 hane nüfusluydu.[1319] Kelhor'un bir kolu Bozulus federasyonundaydı. 1540 yılında 59 hane nüfusu olan bu Kelhorlar, Bozulus'un Orta Anadolu'ya göçüne katılmamıştır.[1320]

Kelhor aşiretinin bir kolu, Sivas'ın Divriği ilçesine bağlı Bizevi (Aşağı Karakuzu) ve Avşarcık (Yukarı Karakuzu) köylerindedir. Alevi olan bu Kelhorlar Dersim yöresinden gelmiştir. Bu köylerden derlenen bigilerde daha önceki yurtlarının İran olduğuna dair söylentiler vardır.

1317 Rafael Blaga, *İran Halkları El Kitabı*, s.177
1318 Şeref Han, *Şerefname*, s.20
1319 Nilüfer Bayatlı, *XVI Yüzyılda Musul Eyaleti*, s.23, 149, 151, 164


Erzincan
Çemişgezek
Çemişgezekî
Hazar Denizi
Canbek
Avşar
Zağferani
Mardin
Urmiye
Tahran
Çemişgezekî
Zağferani
Rışvan
Şamlu
Musul
Şamlu
Horasan bölgesi
İran Horasan'ındaki
Alevi Topluluklar

## İRAN'DAKİ ALEVİLER

İran nüfusunun en az %10-15'i Alevi'dir. % 85-90'ı Şii olan İran'da % 4-5 oranında Sünni vardır. Azeri nüfusunun en az %10-20'si Alevi, geri kalan kısmı Şii ve sekülerdir.[1321] Kalabalık bir Kürt nüfusun da Alevi olduğu İran'da, 8-13 milyon Alevinin yaşadığı tahmin edilmektedir. İran'daki Aleviler için Guran ya da Gören, Ehl-i Hak, Baba Yadigari, Sır Talibi, Ali İlahi, Ateşbeği, Cehelten ve Kırklar gibi birçok ad kullanılmaktadır. Bu adlar aslında yerel nitelemeler olup Türkiye'deki Çepni, Tahtacı terimleriyle aynı bağlamdadır. Son yıllarda Ehl-i Hak teriminin kullanımı yaygınlaşmıştır.

Alevilerin Etnik Azerbaycan'da genel adı Goran'dır. Aliallahi, Karakoyunlu, Abdal Bey, Kırklar, Sofu vs. de denir. Aleviler ise kendilerine Ehl-i Hak der ve Goran olmadıklarını söylerler. İran Azerbaycanındaki Alevilerin yurtları şunlardır:

Tebriz yöresinde: Özellikle Tebriz kentinin Çerendab semti, Güney Karadağ, Ecebşer, Hamne ve Kıpçak,

Batı İran'da: Urmiye, Miyandab, Tekab, Maku, Ilhıcı, Ehber, Kazvin, Eher, Sofular (Karadağ'da) kentleri ve köyleri,

Urmiye'deki en kalabalık Alevi topluluklar Gemiçiler ve Gicler'dir. Miyandab'daki Kuştepe, Aşağı Yarcan, Yukarı Yarcan, Üçtepe, Üçtepe Kürd, Kışlak, Yakınali gibi birçok yerleşim Alevi'dir. Azeri olan bu Alevilerin Miyandab kentinde bir 'cemhanesi' vardır. Bunlar, Kürdistan'ın merkez kenti olan Kirmanşah'taki büyük Hangah'a bağlıdır. Mürşit-

1320 Tufan Gündüz, *Anadolu'da Türkmen Aşiretleri*, s.84
1321 Rafael Blaga, *İran Halkları El Kitabı*, s.40

leri Seyid Muşe'şe Kirmanşahi'dir. Her yıl gelirlerinin bir kısmını 'Allah Malı' adı altında ona gönderirler.[1322]

Safeviler dönemini anlatan kaynaklarda Muşaşa'lar, 'gulat-ı Şia'dan sayılır. Abdi Bey Şirazi, onları 'sapık mezhepli' olarak nitelemiştir. Safeviler, Muşaşaların yurdu olan Huveyze'yi 1509 yılında ele geçirdiler. Muşaşalar, Hurufiler ve Serbedarlar gibi siyasal iktidarı ele geçirmeyi amaçlayan bir topluluktu.[1323]

İran'daki dede ocakları ile Irak'taki dede ocakları aynı yapıdır. Günümüzde İran'da etkin olan dede ocakları şunlardır: Şah İbrahim, Baba Yadigari, Hamuşi, Ali Kalenderi, Seyit Ahmet Mire Suri, Seyit Mustafayi, Hacı Bavesi (Baba İsa), Zennuri, Ateşbegi, Şah Heyasi, Baba Haydari.[1324] Bunlar Sultan Sahak ocağına bağlıdır.

Ateşbegi ocağına ad veren eren, Maraga'nın kuzeyinde doğmuş, Sahand dağının Haşta-Rud yöresindeki Ateş-Beg köyünde ölmüştür. Türbesi, çok ünlü bir ziyarettir. Öteki ocak kurucularından çok sonra, on altıncı ya da on yedinci yüzyılda yaşadığı sanılmaktadır. İran'daki en kalabalık talip grubu Ateşbegi ocağınındır.

Tebriz yakınındaki Ilhıcı kenti tümüyle Alevidir. Yakın zamana kadar bir köy olan Ilhıcı, son yıllarda büyük göç alarak bir kent görünümü kazanmıştır. Kent, Sahand dağının güneyindedir.[1325]

---

1322 Rafael Blaga, aynı yapıt, s.53. Yazarın verdiği bu bilgiye karşın 2011 yılında görüştüğüm Tahran'da yaşayan bir seyyid/dede, Müşaşailerin Alevi olmadığını söylemektedir.

1323 Tufan Gündüz, *Son Kızılbaş*, s. 68, 91.

1324 Kaynak kiş: Tebriz doğumlu Cavit Murtezaoğlu. Ehl-i Hak aşıklarının kelamlarından örnekler için bkz., Cavit Murtezaoğlu, *Yarizm Ehl-i Hak Alevilerin Yirmi Dört Ulu Ereni* , Yurt Kitap-Yayın, ankara, 2011

1325 Richar Tapper, *İran'ın Sınır Boylarında Göçebeler*, s.596

Karadağ'ın Sofular kenti ve köylerindeki Aleviler, Azeridir ve Şamlu obasındandır. Çevredeki öteki halklar bunlara Sofular, Kızılbaş ya da Bektaşi demektedir. Şamlu'nun Horasan'a göçen kolu Biçeran adıyla bilinir ve Kürttür.[1326]

İran'daki Alevilerin öteki yurtları, bir Kürt eyaleti olan Kirmanşah'ta Kasr-ı Şirin, Serpol, Kırınd, Sehne, Zoheb, Bewanic, Mahideşt ve Holeylan'dadır. Goran aşiretinin tümü, Sencabilerin büyük bölümü, Kelhor aşireti, Kandula Zengeneleri, Celalewend Lurları ve Holeylan Osmanawandlarının bir bölümü Ehl-i Hak'tandır. Karapapak[1327] Şahseven aşiretinin bir bölümüne Gören denir. Tebriz'de Karapapaklara da Gören denir.[1328]

**Kakai:** Araştırmacıların Kakai dediği grup aslında seyitlerdir. Irak'taki Kakai seyitlerle İran'daki Kakai seyitler aynı gruptur. Örneğin, Irak'taki Şah İbrahimilerin İran'da da talipleri vardır. Kakai denen topluluklar Irak sınırına yakın bölgededir. Nesietabad içindeki Seyid Ahmed, Halil, Zöhrep ve Şerif mezraları, Seyit Asadullah, Seyit Davud, Seyit Lufta, Derbenyek, Gereve, Kele Sebzi, Mam Murad, Yakup, Tepe Kevirsen ve Tenkev köyleri Kakai'dir ya da Kakailerin talibidir. Aslında bu yerleşimler Irak'taki Kakai yerleşimlerin devamıdır. Bunlardan Gereve, on altıncı yüzyıl kayıtlarına göre Zengenelerin yurdudur. On altıncı yüzyılda bu yörede Güre Davud adında bir ekinlik daha vardı.[1329] Gereve'de Şehzade Ahmet'in türbesi vardır. Papi denen bekçiler bu türbeyi korumakla görevlidir. Papi aslında bir aşiret adıdır. Şehzade Ahmet, bazılarına göre Büyük Ba-

1326 Rafael Blaga, *İran Halkları El Kitabı*, s.51
1327 Aynı yapıt, s.48-51
1328 İrene Melikoff, *Uyur İdik Uyardılar*, s.71
1329 *111 Numaralı Kerkük Vilayeti Mufassai Tahrir Defteri*, s.108

ba'nın (Baba-i Büzürg) kardeşi,[1330] bazılarına göre İmam Musa Kazım'ın oğludur.[1331]

**Lor:** Günümüzde Lorların çoğunluğu Şiidir. İlam'daki Helilan ve Zerdelan aşiretleri ise Alevidir. Daha önceleri Lorların çoğunluğu Alevi idi. On dokuzuncu yüzyıl boyunca Şii din adamları Lorları Şiiliğe kazandırmak için büyük çaba harcadı. Lorların Mir denen sınıfı seyittir. Sadat (seyitler) de denen bu grup dil, gelenek ve kültür yönünden öteki Lorlardan farklıdır.[1332]

Lorlar arasında Ağaçeriler de vardır. Şahsevenlerin kalıntısı sayılan ve Türkçeyi unutup Lorca konuşan bu Ağaçerilerin Avşar, Beğdili, Çağatay ve Karabağlılar adında alt birimleri vardır. Bunlardan Avşar ve Beğdili, Anadolu'dan gelip Safevilere katılan topluluklardandır.

**Lek:** Lekler İran, Irak ve Türkiye'de yaşamaktadır. Leklerin çoğunluğu Alevi'dir. Lekçe, Ehl-i Hak'ın kutsal dilidir. Ehl-i Hak'ın beşiği Etnik Lekistan'ın Delfo ilçesidir. Lek aşiretlerinin Segvend, Papi, Badrayi ve Dalfan kollarının tümü, Tarhanlı Amarilerin ise çoğunluğu Alevidir.

Etnik Gilan'daki Mekarud, Tiltdere, Kecur ve Kelardeşt köylerinde yaşayan Lekler, Tahran ve Veramin yöresindeki Zende Mafi Lekleri Alevidir.

Etnik Lorestan'da Tarhan ilçesinin kuzeyi ve batısında, Çegeni ilçesinin batı ve kuzeybatısında Seymene'nin Şeyh Mamo köyü, Dotengeye Şeyh Maho, Çubine ve Dereşehr'in öteki köylerinde, Dephir ve Rimle köylerinde Lek-

1330 Edmonds, *Kakailer*
1331 Rafael Blaga, *İran Halkları El Kitabı*, s.162
1332 Aynı yapıt, s.198-202

ler yaşar. Hemadan bölgesindeki Lekler Safevi devletince Neha-vend, Melayer ve Tuviserkan'a sürülmüştür. Buradaki Bakırabad, Hactepe, Hüseyinabad, Rukni, Hüseyinabadmafi, Miyan Yalal Miyankuh ve Gozaz köyleri tümüyle Lek'tir.

Etnik Farsistan'daki Lekler, Kaçarlar zamanında buraya yerleşmiştir. Bu Leklerin Zendiye Gayeni, Sedvend, Ebülmeliki, Kelhor, Korzobar, Leşeni ve Nine gibi kolları vardır. Lek Zend kralı Kerim Han, Şiraz'ı başkent ettiğinde buraya 12 bin Lek, Lor ve Guran ailesi yerleştirdi. Bunların Şiraz'daki önemli köyleri, Çehelçeşme, Kazerun'da Hodabad ve Şapur'dur.

Leklerin en kutsal yeri, İmam Musa Kazım'ın oğlu Ahmet'in türbesidir. Biav yakınında Kus'taki bu türbeye Papi aşiretinin seyitleri bakmaktadır. Bu seyitler, Azeri Kızıleğinliler gibi kırmızı sarık sararlar.

1850'lerde Irak'ın Haneqin yöresinde Kürt Bacilan aşireti arasında Lek Zend aşiretinin kalıntıları vardı.[1333] Türkiye'deki Lekler ise Adana'nın Kozan ilçesine bağlı beş köydedir.[1334]

Bozulus içindeki Lek aşireti 1540 yılında 108 hane ve 14 mücerred nüfusluydu. II Selim zamanında 146 hane ve 27 mücerret nüfusu olan aşiretin bir kolu Harran'daki Şeyh Ali Dorcu köyündeydi.[1335]1170 Bozulus'un Rakka'ya sürgününde Lek aşireti de vardı. Devlet, Lekvanik aşiretini Kı-

---

1333 Aynı yapıt, s.162, 163, 202

1334 Adnan Menderes Kaya, *Avşarlar*, s.213. Kozan'daki Lek köyleri, Hacılar, Üçdut, Aslanlı ve Gökçeyol'dur. Araştırmacının verdiği bilgiye göre bu Lekler iki yüz yıl boyunca Receblü Avşarıyla birlikte yaşamıştır. Kayseri'nin bazı Avşar köylerinde Lek kökenliler vardır. Ayrıca, kayseri'nin Hacılar kasabasını kuranların Kozan'daki Hacılar köyünden geldiği söylenmektedir.

1335 Tufan Gündüz, *Anadolu'da Türkmen Aşiretleri*, s.89

rıntılı ve Hacılar topluluklarıyla birlikte önce Kayseri'nin Develi yöresine, daha sonra Halep'in kuzeydoğusundaki Münbiç'e yerleştirmek istedi. Aşiret üyeleri Adana'daki Anavarza'ya yerleşmek istediyse de buna izin verilmeyip Münbiç'te ısrar edildi. 1707 yılından sonra Lekvanikler dağılarak 500 hanesi Pehlivanlı, 500 hanesi de Bozulus'un içindeki Tabanlu, Danişmendli, Ketişoğlu ve Salarlu aşiretlerine karıştı. Lekvanik'in obaları Kızılkoyunlu, Akbaş ve Abalı idi. Akbaş, Adana'nın Ağba, Boğalı gibi köylerine, Abalı ise Hama ve Humus'a yerleşti.[1336]

Lek aşireti 1582 yılı tahririne göre Kayseri yöresinde Danişmendli oymağı içindeki 13 obada toplam 273 vergi nüfusuna sahipti. 1644 yılı tahririnde bu Leklerin yurtlarından ayrıldığı kayıtlıdır.[1337]

Osmanlı kayıtlarında Kürt olarak nitelenen Lek topluluğunun yurtları Orta Anadolu'da, özellikle Kayseri, Çorum ve Çankırı yöresindeydi. Leklerin adının geçtiği bir başka yer Çukurova'dır.[1338] Kayıtlarda Lekvanik olarak geçen aşiretin Lek aşiretiyle ilgisi konusunda kesin bir şey söylenemez. Gezgin Niebuhr, 1766 yılında düzenlediği listede Lekvanik'in Ankara ve Sivas arasında yaşadığını ve bin çadır nüfuslu olduğunu kaydetmiştir.[1339]

Leklerden Zohab ve Bacilan Musul'dan geldiklerine inanırlar. Leklerin bir kolu 1850'lerde Hanikin'de Kürt Bacilan topluluğu arasındaydı. Buradaki Leklere Lek Zend de-

---

1336 Yusuf Halaçoğlu, *XVIII Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda İskan Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, s.61

1337 Tufan Gündüz, *Danişmendli Türkmenleri*, s.116-117

1338 Cevdet türkay, *Osmanlı İmparatorluğunda Oymak Aşiret ve Cemaatlar*, s.569

1339 Niebuhr, *Voyage an Arabie*, cilt: II, s.417

niyordu.[1340] İran'daki Lek aşireti on dokuzuncu yüzyılda Azerbaycan'da birçok yerleşime sahipti.[1341]

On altıncı yüzyılda Leklerin bir bölümü Irak'taydı. Kerkük'teki Lek aşireti 1548 yılında 28 nefer nüfusluydu. Bu tarihte nefer adları şöyleydi:

*Melik Ahmed, Şeyh Mehmed, Allahvirdi, Mehmed, Şahvirdi, İbrahim, Kayıtmaz, Maksud, Kara, Ahmed oğlu Pirkulu, Mirhan, Halil, Piri, İmamkulu, Pir Ahmed, Dönmez, Seydi Kasım, Göçeri, Şahvirdi, Ali, Kulu oğlu Cebrail, Satılmış, Karaca, Ocağ, Palan, Şah Hüseyin, Allahi, Meydan*[1342]

Lekler, Bazar İni, Kerad, Ali Emir, Gey Göl, İhtiyar, Sultan, İncir, Ab-ı Said, Şehirsi, Yusuf, Kal'a, Kayare, Sed Yek, Hayrüddin, Aydın, Şaban, İlyas, Bedri, Noyan, Eyyubi, Abdal, Gem-i Yenice ve Ab-ı Barık adındaki neft (petrol) kuyularını işletiyordu.[1343]

**Goran:** Goranların tümü Alevidir. İran'daki Goran nüfusu 1970'li yıllarda 300 bindi. Goranlar, Avraman, Kerend, Kirmanşah, İslamabad, Guran, Gevhare, Kendule, Pave, Ricab, Bacalan, Telehedeşk ve Senendec'de yaşamaktadır. Türkçe konuştuğu halde, İran Azerbaycanındaki Alevi Azerilere de Goran denmektedir. Goranca, Zazaca ve Lekçeye yakın bir lehçedir. 9-11. yüzyıllarda yazılan Alevi metinler Guranca lehçesindedir.[1344]

Etnik Azerbaycan'daki Alevilere de Goran ya da Ali İllahi denir. Tebriz kentinin Çerendab semtindeki Alevilerin

---

1340 Rafael Blaga, *İran Halkları El Kitabı*, s.163

1341 Faruk Sümer, *Oğuzlar*, s.361. Sümer'in yayınladığı liste L. Shell'e ait.

1342 *111 Numaralı Kerkük Vilayeti Mufassal Tahrir Defteri*, s.93

1343 Aynı defter, s.100

1344 Rafael Blaga, *İran Halkları El Kitabı*, s.180

geçmişi bir hayli eskiye dayanmaktadır. Şah Tahmasb zamanındaki önemli emirlerden biri Çerendab Sultan idi ki, kuşkusuz bu ad Tebriz'in aynı adı taşıyan semtiyle ilgilidir. Çerendab Sultan'ın oğlu Abbas Ali Beğ, 1556 yılında Yaka Türkmenlerinin üzerine gönderilen emirler arasındaydı.[1345]

**Şamlu:** On beş ve on altıncı yüzyıllarda Kuzey Suriye'den Azerbaycan'a göçen bir oymaktır. Şamlu, Malatya ile Sivas arasında yaylaya çıkıp Antep ve Halep'te kışlamaktaydı. Bunlara Halep Türkmenleri de denmekteydi. Şah İsmail'in babası Şah Haydar'ın en başta gelen halifelerinden Hüseyin Beğ, Şamlu'dandı. Şah İsmail zamanında beylerbeyi rütbesine yükselen Hüseyin Beğ daha sonra bu görevden alınarak Şirvan yakınlarında bir yere vali olarak atanmış, Horasan'ın alınması üzerine ise Herat'a vali olmuştur. Şah İsmail'in en yakın iki emirinden biri olan Hüseyin Beğ, Çaldıran savaşında şehit olmuştur. Üç yüz atlı ile Erzincan'da Şah İsmail'e katılan Abdi Beğ de Şamlu'dandı.

Safevilerdeki Şamlu oymağı Beğdili, İnallı, Hüdabendeli, Avcı, Biçerli, Abdüllü, Kerametli, Acirli, Arabgirli, Balabanlı ve Nilkaz'dı. Şah Tahmasb zamanında Demiri Sultan, Ağzı Var Han, Oğlan Halife, Mahmut Beğ, Emet Beğ, Hüseyin Beğ, Mecnun Sultan, Veli Halife, Ahmed Halife-i Vefadar Fulad Halife, Süleyman Halife ve Çerendab Sultan gibi Şamlu beyleri önemli görevler almıştı. Bunlardan Çerendab Sultan, Tebriz'in Çerendab semtinin adını taşımaktadır.[1346]

---

1345 F. Sümer, *Safevi Devletinin Kuruluşunda Anadolu Türklerinin Rolü*, s.93
1346 Faruk Sümer, aynı yapıt, s.92-94

**Acirli:** Halep Türkmenleri içinde beş bölükten oluşan kalabalık bir obaydı. Bu bölüklerden biri Diyarbekir'deydi.[1347] Anadolu'da kalan Acirliler 1691 yılında Rakka'ya sürüldü. Oba üyeleri buradan kaçarak Anadolu'ya dağıldı.[1348] Kayseri'nin Felahiye ilçesine bağlı Acirli köyü bu obanın kurduğu bir yerleşimdir. Acirli köyü halkı Alevidir. Acirlü'nün bir kolu da Karacalı adını taşıyordu. Bunlar, Halep Türkmenleri içindeki Beğdili boyuna bağlı Karacalı obasının Azerbaycan'a giden kolu olmalıdır. İran'daki Acirli obası 1807 yılında 600 nüfusluydu ve İsfahan'ın kuzeybatısındaki Serawend'de yaşıyordu.[1349] Günümüzde Mişkin'de yaşayan Acirli, 1986 yılında 139 oba nüfusluydu.[1350]

Safevilerdeki Acırlı'nın Karacalı adında bir obası vardı. Karacalı, Beğdili obalarındandır ve Halep Türkmenleri arasındaki Acırlı'nın bir parçasıdır. Şah Abbas zamanında Acırlı'nın önderi İmam Kulu Sultan'dı. Şah Safi zamanında ise Saru Han Beğ idi.[1351] 1704 yılında Korçı (korucu) askeri örgütünün başında Acırlı Süleyman Beğ vardı.[1352]

**Balaban:** Anadolu'da Zaza lehçesini kullanan Balabanlar, Dersiman kolundan olup Hacı Kureyş ocağının talibidir.[1353] Safevilerdeki en tanınmış Balabanlı emiri Gazi Sultan-ı Balabanlu-yi Şamlu idi.[1354] Horasan ostanındaki Şamlu'nun Biçeran obasının bir bölümü günümüzde Kürtçe konuş-

1347 Aynı yapıt, s.176
1348 Ahmet Refik, *Anadolu'da Türkmen Aşiretleri*, s.96-97
1349 Faruk Sümer, *Oğuzlar*, s.360
1350 Richard Tapper, *İran'ın Sınır Boylarında Göçebeler*, s.576
1351 Faruk Sümer, *Oğuzlar*, s.176
1352 Richard Tapper, aynı yapıt, s.214
1353 Baba Mansur bölümüne bakınız.
1354 Faruk Sümer, *Oğuzlar*, s.41

maktadır. Bunlar Şamlu içindeki Kürtler olabileceği gibi, zamanla Kürtleşmiş Türkmenler de olabilir.

**Harbendelü:** Kaynaklarda Hüdabendelü olarak da geçen ve Akkoyunluların temel direklerinden olan Harbendelü, Halep Türkmenlerinin dört ana kolundan biriydi. Obanın bir bölümü Malatya'nın Arguvan yöresindeki Korucuk, Ambarcık; Kale yöresinde Mamerek; Malatya ovasındaki Aşağı Enemendik, Karahisar, Kurdkuyu, Çemiş ve Atabek köylerinde yurt tutmuştu.[1355] Bu köylerden Korucuk, Ambarcık, Atabek ve Mamerek günümüze ulaşmış olup halkı Alevidir.

**Arapgirli:** Malatya'nın Arapgir yöresinden Safevilere katılmış obaların adıdır. Bunlar Şah İsmail ve Şah Tahmasb zamanında bağımsız bir topluluk iken daha sonra Şamlu'ya katılmıştır. Şah Abbas zamanında Hak Verdi Sultan, Muhammed Kulu Beğ, Kemal Beğ ve İsfendiyar Beğ Arapgirli obasındandı.[1356] Şeref Han, Arabgirli'nin Kürt olduğunu kaydetmiştir.[1357] Günümüzde Arapgir yöresinde birçok Alevi köy vardır. Bu köylerin bir kısmı Şeyh İbrahim, bir kısmı da Avuçan ocağının talibidir. Bunların çoğunluğu Türkçe konuşmaktadır. On altıncı yüzyılda Arapgir bir sancak idi ve günümüzdeki alanından çok daha geniş bir alanı kapsıyordu. Bu nedenle Safevilerdeki Arapgirliyi günümüzdeki Arapgir ilçesiyle sınırlı tutmak doğru değildir.

---

1355 Refet Yinanç-Mesut Elibüyük, *Kanuni Devri Malatya Tahrir Defteri*, s.13, 38, 86, 117, 122, 185. Alevi olan bu köylerin tarihi için bkz., Hamza Aksüt, *Anadolu Aleviliğinin Sosyal ve Coğrafi Kökenleri*, s.349-353

1356 Faruk Sümer, *Safevi Devletinin Kuruluşunda Anadolu Türklerinin Rolü*, s.177

1357 Şeref Han, *Şerefname*, s.129

**Nilkaz:** Şah Abbas zamanındaki Safevi kaynaklarında Şamlu'nun bir obası olarak geçer.[1358] Nilkaz obası on altıncı yüzyılda Kerkük yöresindeki 24 köyde yurt tutmuştu: Ağcalar, Büyük Çuçurd, Küçük Çuçurd, Metfak, Süslü, Keritan, Mahmud Nuri, Gökdepe, Tülekdan, Şuhudkomu, Babık, Güllüce Kazanotağı, Kadıkendi, Gurciler, Kurddeliği, Kelebaş, Abdal, Kalender, Ömerkomu, Suritaş, Geçine ve Kapçıkay.

Bunlardan Şuhud Komu köyünde bir seyit grubu vardı. Bu grubun üyeleri şunlardı: *İsmail oğlu Seyyid Muarrif ile oğulları Seyyid Cafer ve Seyyid Hamza, Ferecullah oğlu Müzdad ve kardeşi Ali, Baba Fazlullah oğlu Seydi Ahmed ve kardeşi Ağa, Pir Çoban oğlu Tahir, Mustafa oğlu Şahvirdi ve kardeşi Seyyid Hamza.*[1359]

Obanın ad vurma geleneğine örnek olarak birkaç köydeki kişi adlarını aktaralım. Nilkaz obasının yaşadığı Ağcalar köyü 1548 yılında 73 hane ve 7 mücerret nüfusluydu:

*Devletgeldi oğlu Şahverdi (Kethuda), Devletgeldi, Hasankulu oğlu Allahkulu (kethuda), Cankulu, İmamkulu, Receb oğlu Sultankulu, İmamkulu, Sevinç oğlu Hasan, Şeyh Hüseyin oğlu Mahmud, İbrahim, Hüseyin oğlu Baba, Duşenbe oğlu Şahvirdi, Yar Aziz oğlu Budak, Pir Aziz, Hamza oğlu Yunus, Kake, Sarı Sofu oğlu Lala, Eymirza, Allahkulu oğlu Şahkulu, Nefs oğlu Mamük, Şefkat, Cibril Ali oğlu Hüseyin, Şirince oğlu Durdu, Yar Mahmud oğlu Allahverdi, Pirkulu, Beğendik oğlu Şahvirdi, Hasan Döğer oğlu Lala, Yusuf, Cankulu oğlu Mehmed, Safa, Şahkulu oğlu Hudakulu, Behlül oğlu Durmuş, Kanber, Bayram, Dilenci oğlu Avcı,*

---

1358 Faruk Sümer, aynı yapıt, s.177

1359 *111 Numaralı Kerkük Vilayeti Mufassal Tahrir Defteri*, s.114

*Emirza, Ağa oğlu Aydın, Yar Ahmed, Kul Ahmed, Teberrük oğlu Hamdin, Şahkulu, Pirkulu, Mezid oğlu Şükür, Dilenci oğlu Türemiş, eynüddin oğlu Sultankulu, Duşenbe, Bayramkulu oğlu Pirkulu, Oruç oğlu Eyin, Dilenci oğlu Yaramış, Şahkulu oğlu Köpek, Şahvirdi, Velican oğlu Baba, Yezdin, Vefa oğlu Şeyh, Şahkulu oğlu Ahmed, Şahkulu, Piri oğlu Caba, Şahkulu, Uluç oğlu Şahkulu, Ramazan oğlu Tengriviren, Mehmed oğlu Hasan, Çoban, Alican oğlu Muhsinkulu, Cibril oğlu Ba-Teberrük, Kutlu Beğ oğlu Abbas, Yolkulu oğlu Eyyubi, İsmail, Beği oğlu Derviş Leylan, Baba oğlu Emirkulu, Şeyh Hüseyin oğlu Murad, Şahkulu oğlu Nur Ali, Nur Ali oğlu Şahkulu, Bayram Hoca oğlu Mihmad, Eymanşah oğlu Saru, Şehsüvar oğlu Hoca, Eslemiş, Dosti oğlu Pirkulu, Ahi, Menge, Derviş Yusuf oğlu Şeyh Yakub (Şeyh Pehlivan soyundan)*[1360]

## İRAN HORASANINDAKİ ALEVİLER

Horasan'da Azeri, Fars, Türkmen, Kürt, Beluç, Sistani ve Tacikler yaşamaktadır.[1361] Horasan'ın İran'da kalan bölümündeki mezhep durumu hakkında net bilgiler yoktur. Batılı bir araştırmacının bu konuda verdiği bilgi şöyle: Şii % 68, Alevi % 4, Ehl-i Hak % 2, Yezidi % 1, Sünni %17, Yahudi %1.[1362] Yazara göre Horasan'da yalnızca Sivakan (ya da Siverek) aşireti Alevidir. Lak aşireti ise Yarsani'dir. Sivakan aşireti Dımili (Zaza) lehçesiyle konuşmaktadır. Günümüzde Siverek'teki aşiretlerin bir bölümünün Dımili (Zazaca) leh-

1360 Aynı defter, s.109

1361 Rafael Blaga, *İran Halkları El Kitabı*, s.17

1362 Mehrdad R. İzady, *Horasan'da ve Albruz Dağlarında Alevi, Ahle Haq (Yarsani), Yezidi Şii ve Sünni Kürt Aşiretleri*, in Mehmet Bayrak, *Alevilik ve Kürtler*, s.624-628

çesiyle konuştuğu dikkate alınırsa Horasan'daki Sivekan/Siverek aşiretinin Urfa kökenli olduğunu düşünmek gerekir.

On altıncı yüzyıldan önce Horasan'da Kürt varlığının olup olmadığı bilinmemektedir.[1363] Şah İsmail, Şah Tahmasb ve Şah Abbas devirlerinde Horasan'a Kürt aşiretleri sevk edilmiştir.

En büyük sevkiyat, sınırı Özbek ve Moğol saldırılarından korumak amacıyla 1598 yılında yapılmıştır. Özbekleri yenen Kürtlerin başında Çegni aşiretinden Budak Han vardı. Şah Abbas bu emiri Meşhed'e vali olarak atadı. Çemişkezek aşireti beyi Şahkulu Sultan ve Zengi aşireti beyi Genc Ali Han da Özbeklere karşı koyanlar arasındaydı. Şah Abbas, Çemişkezek aşiretini Horasan'a yerleştirdi. Horasan'a yerleşen öteki Kürt aşiretleri Rışvan, Milan, Kuhpinikli, Zağferan ve Gawliyan'dı. Horasan'a yerleşen bu toplulukların nüfusu 45 bin çadırdı.[1364] İran'daki Çemişkezek federasyonu günümüzde de Alevidir.[1365]

**Zağferan:** Günümüzde Horasan'da yaşayan Zağferan obasının kökeni Mardin ve Dersim'dir. Horasan'da, Zağferan'a, Çemişkezeki de denmektedir. Oba bu adı Mardin'in hemen güneyindeki Zaferan düzlüğünden almış olmalıdır. Bozulus içindeki Zağferanlı obası 1540 tarihinde 50 hane ve 2 nefer nüfusa sahipti. Oba, Urfa'nın Bozova nahiyesindeki İlyas Pınarı, Çömlekçi ve Kaya Haydar nahiyesindeki

---

1363 On üçüncü yüzyılda Herat'ın güneyindeki dağlık bölgede ürt adında bir hanedan vardı. W. İvanow, *Horasan Etnolojisi Üzerine*, in Mehmet Bayrak, aynı yapıt, s.629-633

1364 B. Filad, *Horasanlı Kürt Yazar Kelimullah Tewehuri İle Bir Görüşme*, in Mehmet Bayrak, aynı yapıt, s.643-650; Mehrdad R. İzady, aynı yazı

1365 Mehrdad R. İzady, aynı yazı

Tozluca köylerinde yerleşikti.[1366] Zağferan'ın bir kolu günümüzde Siverek'tedir.

Zağferanlı'nın Dersim'deki yurdu Pertek yöresiydi. Müslüman halkın oturduğu Zağfiranlı köyü 1518 yılında 16, 1523 yılında 6, 1541 yılında 1 nefer nüfusluydu. Bundan başka Pertek nahiyesinde Büyük Zahranlı, Vasgird nahiyesinde Küçük Zahranlu adında iki oba vardı. Büyük Zahranlı 1518 yılında 103, 1523 yılında 38, 1541 yılında 119 nefer nüfusluydu. Küçük Zahranlı 1518 yılında 29, 1541 yılında 45 nefer nüfusluydu.[1367]

**Biçeran:** Şamlıdandır. Sultan Muhammmed zamanındaki eşik ağası Hüseyin Kulu Sultan, Mehdi Sultan, Mahmud Beğ; Şah Safi zamanındaki eşik ağası Murtaza Kulu Han bu obadandı.[1368] Biçeran'ın bir bölümü Kürtçe konuşmaktadır. Bunların daha önce Türk olduğu sanılmaktadır.[1369]

**Silsüpür:** Horasan'daki Azerilerin merkezi olan Deregez'de Azeri Aleviler vardır.[1370] Bunlardan Silsüpür[1371] adını taşıyanı Anadolu'daki Cerid oymağının bir obasıdır. Silsüpürler 1603 yılında Halil Han önderliğinde Anadolu'dan Erivan'a gelerek Şah Abbas'a katıldılar. Şah Abbas, iki bin çadır nüfusu olan bu Silsipürleri Rey, Save ve Huvar'a yerleştirdi. Halil Sultan, Bağdat kuşatmasına katılmış, ayrıca, Osmanlı gemilerini engellemek için Irak'ın Samarra

1366 Tufan Gündüz, *Anadolu'da Türkmen Aşiretleri*, s.103

1367 Mehmet Ali Ünal, *XVI Yüzyılda Çemişgezek Sancağı*, s.207, 216

1368 Faruk Sümer, *Safevi Devletinin Kuruluşunda Anadolu Türklerinin Rolü*, s.175

1369 Rafael Blaga, *İranHalkları El Kitabı*, s.51

1370 Rafael Blaga, aynı yapıt, s.51

1371 Silsüpürler, Zağferanlı ya da Çemişgezek konfederasyonu içindedir. Kürtler bunları Siseporan biçiminde telaffuz etmektedir. (Mehrdad R. İzady, aynı yazı)

yöresine gönderilmişti. Silsüpürün bir kolu Şah Safi zamanında hala Azerbaycan'daydı. 1748 yılında Silsüpürlerin başında Mansur Han vardı.[1372] Günümüzde Silsüpürlerin bir kolu Kırıkkale'dedir.

**Kaviyan:** Bu aşiret, Adıyaman'daki Kavi aşiretinin bir koludur. On altıncı yüzyıl kayıtlarında Adıyaman yörelerinde kayıtlı olan aşiretin dede ocağı Avuçan'dır.[1373]

**Bachwan:** Bu aşiret Irak'ın Musul yöresinde Şabaklarla birlikte yaşayan bir Kürt topluluğudur. Bir bölümü Haneqin'dedir.

**İzoli/Hizolan:** Bu aşiret Dersim ve Sivas yörelerindeki İzolu aşiretinin bir koludur. Dersim'den önceki yurtları Diyarbakır'daki Karacadağ'dı.[1374]

**Karaçor:** Mezopotamya kökenlidir. Diyarbakır tahririnde Karaçor adlı bir mezra vardır. Mezrada Kamışlı köyü halkı tarımla uğraşmaktadır.[1375] Osmanlı belgelerinde Diyarbekir, Palu, Siverek, Erzurum ve Bozok'ta kayıtlı olan Karaçor topluluğu Kürt olarak nitelenmiştir.[1376]

**Lak:** Bu topluluk, Lek aşiretinin bir kolu olmalıdır. Lekler on altıncı yüzyılda Kerkük, Diyarbakır ve Orta Anadolu'daydı.[1377]

---

1372 Faruk Sümer, *Safevi Devletinin Kuruluşunda Anadolu Türklerinin Rolü*, s.196-197

1373 Kavi aşireti bölümüne bakınız.

1374 İzolu aşireti bölümüne bakınız.

1375 Muzaffer Arıkan-..., *Diyarbekir Vilayeti Mufassal Tahrir Defteri*, s.299

1376 Cevdet Türkay, *Osmanlı İmparatorluğunda Oymak Aşiret ve Cemaatlar*, s.466

1377 Irak bölümüne bakınız.

**Rashwand:** Bu aşiret, Adıyaman, Malatya ve Antep'teki Rışvan konfederasyonunun bir kolu olmalıdır. Sözcük, Karalar anlamındadır. Adıyaman'daki Hıdsor, bu konfederasyonun bir aşiretidir.[1378] İran'daki Rışvan aşireti Yarsani (Ehl-i Hak) olarak nitelenmektedir.

**Elikani**: Elbruz dağlarında yaşayan bu aşiret Anadolu'daki Alikan aşiretinin bir kolu olabilir. Dimili ( Zazaca) lehçesiyle konuşan Elikani, Alevi olarak nitelenmektedir.[1379]

Özet olarak, günümüzde Horasan'da yaşayan Aleviler, on beşinci yüzyıl ile on yedinci yüzyıl arasındaki süreçte Anadolu'dan göçenlerin torunlarıdır. Bunlar, Safevi devletinin kuruluşuna katılarak Azerbaycan'da yurt tutmuş, daha sonra devletin doğu sınırlarını korumak için Horasan'a yerleşmiştir. Horasan'daki Aleviler, Tunceli, Erzincan ve Siverek kökenlidir. Belli başlı Kürt aşiretleri, Çemişkezek, Şadlu, Rışvan, Milan, Zağferan, Kavi, Kuhpinik, Karaçor ve Biçeran'dır. Türkmen gruplar ise Karamanlı, Silsüpür ve Şamlu gibi oba ve oymaklardır. Halep Türkmenlerinden grupları da bunlara eklemek gerekir.

## TAHRAN BÖLGESİNDEKİ ALEVİ TOPLULUKLAR

**Gündeşli:**[1380] Anadolu'da Şeyh İbrahim ve Kazımlı ocağının talibi olan Gündeşlilerin ilk yurdu Urfa, Adıyaman ve Antep'ti. Aşiretin bir bölümü günümüzde Ardahan'dadır. Gündeşlinin bir bölümü on altıncı yüzyılda Aydın yöresine gitmişti.[1381]

---

1378 Üryan Hızır Ocağı bölümüne bakınız.
1379 Mehrdad R. İzady, aynı yazı
1380 Faruk Sümer, *Oğuzlar*, s.362
1381 Ahmet Refik, *Anadolu'da Türk Aşiretleri*, s.13

**Cihanbekli/Canbeğlü:**[1382] Türkiye'de İmam Rıza ocağının talibi olan Canbek aşiretinin bir kolu olmalıdır. Canbek aşireti Sivas, Yozgat, Çorum, Tokat, Amasya ve Erzincan'dadır.[1383]

## ŞAHSEVEN FEDERASYONU

Şahsevenler, Doğu Azerbaycan'daki Mugan ve Erdebil ile Zencan ve Tahran arasındaki Harakan ve Hamse yörelerinde yerleşmiş olan bazı aşiret gruplarının adıdır. Alevi olan ve Azerbaycan Türkçesiyle konuşan topluluklardır.[1384] Tebriz'e yüz elli kilometre uzaklıktaki Karadağ'da yaşayan Şahsevenlerin bir bölümüne Gören denir.[1385] Ahar'a yüz elli kilometre uzaklıktaki Karadağ'da Tazekend köyünde Ateşbagi Türkler vardır.[1386]

Kendi anlatımlarına göre Şahsevenler, yüz yıllar önce Anadolu'dan Yunsur Paşa önderliğinde gelmiş bir topluluktur. Şahtan yerleşme izni alan Yunsur Paşa, Savalan dağları ile Mugan ovalan dahil olmak üzere Erdebil eyaletini seçmiş ve 3.300 çadırlık nüfusuyla buraya yerleşmiştir.[1387] Yunsur Bey oğulları Nizip'e bağlı Akçaköy'dedir. Köy halkı Alevidir.[1388] Yunsur Beğ oğullarının Yalvaçlarla da ilgisi vardır. 1520 yılında Halep sancağında yaşayan Yalvaç obası 57 hane ve 52 bennak nüfusluydu.[1389] Şahseven teriminin bir aşiret konfederasyonu mu yoksa 'şahı seven' anla-

---

1382 Faruk Sümer, aynı yapıt, s.362
1383 Aynı yapıt, s.362
1384 Richard Tapper, *İran'ın Sınır Boylarında Göçebeler*, s.55
1385 İrene Melikoff, *Uyur idik Uyardılar*, s.59
1386 Aynı yapıt, s.72
1387 Richard Tapper, aynı yapıt, s.107
1388 Naci Kum Atabeyli, ...., s.107
1389 Enver Çakar, *XVI Yüzyılda Halep Sancağı*, s.68

mında bir sıfat mı olduğu bilinmemektedir. Evliya Çelebi'nin kullanımı kuşku götürmeyecek biçimde 'şahı seven' anlamındadır. Gezgin Anadolu'daki Alevi yerleşimler için bu adı kullanmıştır. Safevi devletindeki gezisinde de kendisinin aslında Şahseven olduğunu söylemiştir. Ancak, on sekizinci yüzyıldan itibaren Şahsevenler bir aşiret konfederasyonudur. Federasyondaki toplulukların Anadolu kökenli olduğu kuşkusuzdur.

**Araplı**: Şahseven içindeki Beydili içindedir. 1870 yılında 100, 1960 yılında 230 çadır nüfusluydu. 1986 yılında 17 obası vardı.[1390]

Barak obalarından olan Araplı'nın günümüzdeki yurdu Gaziantep'in Oğuzeli ilçesine bağlı Kuruçay, Üçdamlar, Turanlı, Geçerli, Demirkonak ve İnkilap köyleridir. Cozan ve Hacı Mahlı adında iki kolu vardır.[1391] Araplı, Yeni-İl obalarındandı. 1548 yılı kaydına göre, Cerid oymağı[1392] içinde olan oba, Üç Alan yurdunda yaylaya çıkıyordu. 1583 yılında Pir Veli Kethuda yönetiminde olan obanın 36 müzevvec ve 11 mücerred nüfusu vardı.[1393] Yeni-İl'de yaylayan bir başka Araplı obası Beğdili boyuna bağlıydı ve Kangal'ın Yellice köyü yöresindeydi. 1583 yılında Mustafa Kethuda yönetiminde olan bu obanın nüfusu 14 müzevvec ve 10 mücerretti. 1642 yılında Musa Kethuda yönetiminde olan obanın nüfusu 27 haneydi.[1394]

---

1390 Richard Tapper, *İran'ın Sınır Boylarında Göçebeler*, s.577, 578, 580-581

1391 *Aşiretler Raporu*, s.146

1392 Richard Tapper, aynı yapıt, s.391, 576-577

1393 İlhan Şahin, *Yeni-İl Kazası ve eni-İl Türkmenleri*, s.165

1394 İlhan Şahin, aynı tez, s.244

**Avşar:** Şahseven içindeki yönetici obalar Avşar'dır. Bu Avşarlar, Mansur Beğ önderliğinde Safevilere katılan Halep Türkmeni Avşarları olmalıdır. Safevi devletindeki en etkin boylardan biri Avşar'dı.

**Hüseyin Hacılı:** İran'daki Hüseyin Hacılı'nın 1878 yılında 110, 1959 yılında 202 hane nüfusu, 1986 yılında ise 18 obası vardı.[1395] Bozulus Türkmenlerinden olan Hüseyin Hacılı'nın büyük bölümü Anadolu'da kalmıştı. 1530 yılı kaydına göre Hüseyinli yörükleri, Kayseri'nin Malya nahiyesinde, Hüseyin Hacı yörükleri ise Karataş nahiyesindedir.[1396] Topluluk, 1568 yılında Kayseri'nin Zamantı kazasındaki Koyrın ve Sarı Şeyh mezralarında yurt tutmuştu. Çavuşlu ve Kütüklü obaları da Hüseyin Hacı obalarıyla birlikte Sarı Şeyh köyündeydi.

1563 yılında Hüseyinli obası Zamantı'nın Kemer ve Karaca Viran köyleri ile Söğütlüce mezrasında yurt tutmuştu. Kemer'dekiler 7 neferan 4 mücerret, Karaca Viran'dakiler 4 neferan 1 mücerret nüfusluydu.[1397] Kayseri'deki Hüseyinli ve Hüseyin Hacı, olasılıkla on üçüncü yüzyılda Diyarbakır'daki ana koldan koparak Kayseri yöresine gelmiştir.

Hüseyin Hacılu obası, kışlağı Diyarbakır olan Bozulus Türkmenlerindendi. Oba, 1540 yılında 66 hane 10 mücerret, on altıncı yüzyıl sonunda ise 150 hane 57 mücerret nüfusluydu. Diyarbakır'daki Hüseyin Hacılı, on yedinci yüzyıl sonlarında Orta Anadolu'ya hareketlenerek Oğulbeyli oymağı ile Karaman topraklarında göçebeliğe devam et-

---

1395 Richard Tapper, aynı yapıt, s.391, 576-577

1396 *387 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Karaman ve Rum Defteri*, cilt: I, s.61

1397 Refet Yinanç-Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, s.764

miş, sonunda Haymana'da Toyaç adında bir yere yerleşmesi için emir çıkarılmıştır.[1398]

Hüseyin Hacılı obasının Yeni İl'de de bir kolu vardı. 1583 yılında Hüdaverdi Kethuda yönetiminde olan bu oba 187 nefer nüfusluydu. Oba, 1641 yılında Sarı Hacı Kethuda yönetiminde Bozok'taki Yoğun Ağaç yurdunda yaylıyordu.[1399]

**Hacı Kocalı:** Günümüzde Meşkin'de yaşayan ve Akkoyunlu devletinin önemli obalarından olan bu topluluk, Kara Yülük Osman Bey zamanında (1402-1435) bu devletin hizmetine girmişti. Uzun Hasan'ın Karakoyunlulara gönderdiği elçilik kurulunda bu obadan Ali Beğ de vardı. Akkoyunlu devleti yıkılınca bazı Koca Hacılı beyleri Osmanlı hizmetine girdi, oba ise Bozulus'ta kaldı. Bozulus'ta kalan Koca Hacılı 1540 yılında 48 hane ve 5 mücerret nüfusluydu. Yüzyılın sonunda 117 hane ve 22 mücerret nüfusa ulaşan obanın bir bölümü Urfa kazasına bağlı Kaya Haydar (Kaba Haydar) nahiyesindeki Diğer Bace köyündeydi.[1400]

**Yurtçu:** Erdebil'de yaşayan obalardandır. 1880 yılında derlenen bilgilere göre Şahseven içindeki İnallu'nun bir parçasıdır.[1401] Bunların Anadolu'daki kolu Bozulus içindeki Yurtçu obasıydı. Bozulus'taki oba 1540 yılında 15 hane nüfusluydu. Bu tarihten sonraki tahrirlerde yer almamaktadır.[1402] İnallular günümüzde Çankırı ve Çubuk'un köylerinde yurt tutmuştur.

---

1398 Tufan Gündüz, *Anadolu'da Türkmen Aşiretleri*, s.76-77
1399 İlhan Şahin, *Yeni-İl Kazası ve Yeni-İl Türkmenleri*, s.198
1400 Tufan Gündüz, aynı yapıt, s.85
1401 Richard Tapper, aynı yapıt, s.109
1402 Tufan Gündüz, aynı yapıt, s.103

**Taklı:** Günümüz Şahseven topluluklarındandır. On altıncı yüzyıldan bu yana Mugan'da olduğu belirtilmektedir. 1637 yılında Mugan'dan geçen Rus gezginlerin tuttuğu notlarda da adı geçen bir obadır. 1870 yılında Polatlı oymağı içinde iki kol halinde bulunan Taklının nüfusu 600 çadırdı.[1403] Bu oba, Yeni-İl Türkmenleri içindeki Taklı Karkın obasıyla aynı kökenden olabilir. Taklı Karkın, Kangal ile Divriği arasındaki Aşudi nahiyesinin Kara Gedik yurdunda yaylıyordu. Obanın nüfusu 1548 yılında 19 müzevvec ve 6 mücerret, 1642 yılında ise 18 haneydi.[1404]

Oba bu adı Irak'taki Tak nahiyesinden almış olmalıdır. Tak, Kerkük'ün güneyindedir. Yörede Taktak denen bir çay vardır. Burada eskiden beri Kakai Aleviler yaşamaktadır.[1405]

**Pirevatlı:** Obanın kökeni konusunda farklı tahminler yapılabilir. Pirevat, Pir ve Ayvad/Eyvad sözcüklerini birleşiminden ortaya çıkmış bir sözcük olarak ele alınabilir. Bu durumda Ayvad obasının izini sürmek gerekir. On altıncı yüzyılda Keskin nahiyesinde Ayvadlı adında bir köy vardı. Bu yöredeki Ayvatlı obasının yurtları şunlardı:

a) Acıca mezrasında Mesudlu obasıyla birlikte

b) Ayvad Hacılı olarak: Yengi-öyüğü, Anbarkuyu, Dedik-Kışlası ve Çitli-meşhed mezralarında Süleymanlı oymağıyla birlikte.[1406]

c) Yeni-İl Türkmenleri arasındaki Ağalu oymağı arasında. Bu oba Divriği ile Kangal arasındaki Sülüklü yurdun-

1403 Richard Tapper, aynı yapıt, s.108

1404 İlhan Şahin, *Yeni-İl Kazası ve Yeni-İl Türkmenleri*, s.232

1405 Edmons, *Kakailer*, in Mehmet Bayrak, *Alevilik ve Kürtler*

1406 *998 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Diyarü Bekr, Arab ve Zülkadriyye Defteri*, cilt: II, s.37

daydı ve 4 müzevvec 3 mücerred nüfusluydu. Sülüklü, Şeyh İbrahim ocağının ünlü yurtlarındandı. Ağalı ve Ayvatlı Hacı İbrahim Kethuda yönetimindeydi.[1407]

Ağalı oymağı, Sulakyurt'un Ağaylı köyüne ad veren topluluktur. Köy halkı Alevidir ve Seyit Mekan adında bir dede ocağına bağlıdır. Ağayli köyü ile Ayvatlı köyü birbirine çok yakındır. Ayrıca, Ayvad, on altıncı yüzyılda Kerkük'teki Türkmenleri arasında yaygın bir addır.[1408]

Bu oba günümüzde Ardahan'da yaşayan Pirebad ya da Pirbad adındaki Kürt aşiretinin bir parçası da olabilir. Ayrıca, Avuçan ocağının kollarından biri Kara Pirbad adını taşımaktadır. Bu ocağın talipleri de Kürttür. Ardahan'daki Pirebad aşiretinin Avşar boyuyla ilgisi de hayli ilginç bir konudur. Aşiret üyelerinin bir bölümü Avşar soyadını taşımaktadır ve kendilerinin Kürt Avşar olduğunu iddia etmektedir.[1409]

**Cevanşir:** Danişmendli oymağına bağlı obalardandır.[1410]

**Demirci:** Büyük bir bölümü Anadolu'da kalan bir obadır. Türkiye'deki Demircilerin önemli bir kısmı Şeyh İbrahim ocağının talibidir. Şahsevenlere göre bu oba Yunsur Paşa'nın Demir adındaki oğlundan türemiştir. Bu bilgi gerçek olamaz. Çünkü, ilgili bölümde belirttiğimiz gibi Demirci, büyük bölümü Anadolu'da kalmış olan kalabalık bir obadır. 1870 yılında düzenlenen listeye göre Şahseven içindeki Demirci, üç kolda toplam 800 çadır nüfusa sahiptir. Barış-

---

1407 İlhan Şahin, aynı tez, s.160

1408 *111 Numaralı Kerkük Livası Mufassal Tahrir Defteri*, çeşitli yerler

1409 Bu konuda bir tartışma için bkz., Asker Avşar, *Kürtleşen Avşarlar/Ardahan, Avşarelleri* dergisi, sayı: I-II, Kayseri, 2007

1410 Tufan Gündüz, *Danişmendli Türkmenleri*, s.65

çı, kalabalık ve zengin bir topluluk olarak tanınmıştır. Kurtlar ve Kalesar gibi kolları vardır.[1411]

**Beydili:** Günümüzdeki yurtları Mugan'dadır. Obasıyla birlikte Kerkük'e bağlı Tavuk'ta yaşayan Gündoğmuş Sultan, Şah Abbasla Bağdat'a yaptığı ilk seferinde (1623) Şahseven olmuş, kendisine Azerbaycan'daki birçok yer yurt olarak verilmişti.[1412] Tavuk yöresindeki halk günümüzde de Alevidir.

Beğdili, Halep Türkmenleri içindeki en kalabalık gruptu. 42 obadan oluşan obaları Yeni-il'de, özellikle Kangal yöresinde yaylaya çıkıyordu. Firuz Beğ önderliğinde Azerbaycan'a göçen Beğdililer, Halep Türkmenlerindendi. "*Seherde avazın bağrımı deler /Firuz Beğ Acem'e göçtü turnalar*" biçiminde dizeleri olan destan bu Beğdililer için yakılmıştır.

**İnallu:** Halep Türkmenlerinin ünlü obalarından olan İnallu, on dördüncü yüzyıldan itibaren Anadolu'nun birçok yerinde yurt tutmuştu. Safevi hükümdarı Sultan Muhammed zamanında Şamlı'ya bağlı olan bu obanın beyleri Asan oğlu Bilmes Beğ, Piri Beğ ve oğlu Kulı Rıza Beğ ile Şahverdi Beğ idi. Şah Abbas zamanında İnallının önderi Tahmasb Kulu Sultan'dı.[1413] Halep Türkmenleri içindeki İnallu obası 1521 yılında 72 hane ve 3 mücerret nüfusluydu.[1414]

---

1411 Richard Tapper, *İran'ın Sınır Boylarında Göçebeler*, s.111-115, 581

1412 Richard Tapper, aynı yapıt, s.122; Faruk Sümer, aynı yapıt, s.173

1413 Faruk Sümer, *Safevi Devletinin Kuruluşunda Anadolu Türklerinin Rolü*, s.174

1414 Enver Çakar, *XVI Yüzyılda Halep Sancağı*, s.72

**Halfalı:** Tümü tek bir soydan geldiklerini söylemektedir. Ucaurd Halifalısı adında bir kolu daha vardır.[1415] Azerbaycan'daki Dağlık Karabağ, İmişli, Deveçi, Cebrayıl; İran Azerbaycan'ındaki Hurand ve Razı yörelerinde Halifeliler vardır.[1416] Halfalı'nın bir bölümü Anadolu'da kalmıştır. Şeyh İbrahim ocağına bağlı olan bu Halfalılar Amasya'dadır. Anadolu'daki gibi Azerbaycan'da da halk telaffuzunda bazan Kalfalı da kullanılmaktadır. On altıncı yüzyılda obanın bir kolu Tarsus'ta, Dodurga topluluğu arasında,[1417] başka bir kolu Pazarcık ile Gölbaşı arasındaki iki köyde yaşıyordu.[1418] Malatya'nın Kuluncak ilçesindeki Mehmet Kalfa ziyareti bu obayla ilgilidir. Kuluncak, Şeyh İbrahim ocağına bağlı Demirci'nin ünlü yurtlarındandı.

**Şeyhli:** Çaldıran savaşında şehit olan Sarı Pire bu obadandı. Obanın Anadolu'daki kolu Bozulus içindeydi. 1690'larda Orta Anadolu'ya hareketlenen Şeyhli obası Keskin yöresinde barınmaya başlamıştı.

**Sarı Hacılı:** Sarı obasının koludur. Bozok'taki obalardandır.

**Delikanlı:** Kürt obalarındandır. Karakoçan'daki Cemal Abdal türbesinin yakınındaki bir köy bu aşiretin adını taşımaktadır. On altıncı yüzyılda Pöçiyan oymağı içinde bulunan

---

1415 Richard Tapper, *İran'ın Sınır Boylarında Göçebeler*, s.585

1416 Nihat Çetinkaya, *Iğdır Tarihi*, s.189. Yazarın verdiği bilgiye göre Iğdır'ın Halifeli köyünde yaşayan topluluk 1877-1878 savaşında İran'a göçmüştür.

1417 Ali Sinan Bilgili, *Osmanlı Döneminde Tarsus Sancağı ve Tarsus Türkmenleri*, s.286-287

1418 Bu köyler, Kara Tut ve Köse Halil Alanı idi. (Refet Yinanç..., *Maraş Tahrir Defteri*, s.252-253)

Delikan aşiretinin en önemli yurdu Diyarbakır yöresiydi.[1419] Milli'nin de bir parçası olduğu belirtilen Delikan'ın öteki yurtları Islahiye ve Arapgir'di.[1420]

**Gökpar:** Mersin'in Yenice kasabasında izine rastlanan bir obadır.[1421] Turgud eli içinde yer alan ve Kökperlü biçiminde kaydedilen obanın on altıncı yüzyıldaki otlağı Konya'nın Ilgın yöresindeydi.[1422] Horasan eyaletinin Deregez kentinde Azeri Aleviler vardır. Tahran yakınındaki Rudhen'de yaşayan Leşeni aşireti Azerice konuşur ve Ehl-i Hak'tır.

**Karakoyunlu:** Maku-Hoy-Urmiye ekseninde yaklaşık elli köy Alevi'dir. Karakoyunlu denen bu Alevilerin köyleri Hoy-Rezaiye yolu üzerindeki Siyah Çeşme yöresinde yoğunlaşmıştır. Şii olan komşu köylerdeki halka Akkoyunlu denir.[1423] Siyah Çeşme yakınındaki Muhur köyünde Ehl-i Hak Ateşbagiler vardır.[1424] Kendileri genelde Ehl-i Hak adını kullanır ve kendilerine Goran denmesinden hoşlanmazlar.

Maku'nun güneydoğusundaki Karakoyunlu Alevi köylerden bazıları şunlardır:

Sofu, Mohor, Karazami, Tavra (Sofu'dan göçenlerce kurulmuştur), Arpalık, Yukarı Merganlar, Orta Merganlar, Aşağı Merganlar, Tazekend, İnceler (bu adda iki köy), Kızılcakalalar (ikisi Yukarı Süleymankendi, Muhammed Kerim-

1419 Muzaffer Arıkan-..., *Diyarbekir Vilayeti Mufassal Tahrir Defteri*, s.305
1420 Cevdet Türkay, *Osmanlı İmparatorluğunda Oymak Aşiret ve Cemaatlar*, s.317
1421 Ali Sinan Bilgili, aynı yapıt, s.271
1422 Ludi Paul Lindner, *Ortaçağ Anadolu'sunda Göçebeler ve Osmanlılar*, s.188
1423 İrene Melikoff, *Uyur İdik Uyardılar*, s.58-59
1424 Aynı yapıt, s.74

kendi olmak üzere üç köy), Şeyhsulu, Feşal, Karabulak, Köseler (bu adda iki köy), Melikli, Tanabulağı, Abbasbulağı, Şüto, Tazeişkesu. 1918 yılında bu yöreyi gezen bir Rus araştırmacı o tarihte Karakoyunlu aşiretinin nüfusunu 10 bin olarak verir.

Muhur ve Feşal köylerinin halkı, Zaman Bey önderliğinde Rum'dan (Anadolu'dan) geldiklerini söylemektedir. Tazekend ve Sofu köyleri ise Nagd Ali Bey önderliğinde Güney Kafkasya'daki Nuha'dan gelmiştir. Nuha, Tiflis'in Borçalı kazasındadır. Nuha'da günümüzde 12 Alevi köy vardır. Nuha'daki Aleviler (Karakoyunlular) buraya Fazl Ali Han önderliğinde Tebriz'den göçmüştür. Günümüzde bunların bir bölümü Karabağ'dadır.[1425]

On altıncı yüzyılda Karakoyunluların bir bölümü Musul'daydı. 1526 yılında 35 hane 7 mücerret nüfusu olan Karakoyunlu, III. Murad zamanında Doğan Kethüda yönetiminde 66, Allahverdi Kethüda yönetiminde 47, Ulaş Kethüda yönetiminde 35 nefer nüfuslu üç oba halindeydi. Karakoyunluların Musul kentindeki mahallesine Reis et-Türkmen deniyordu. Musul'un Kadıkendi köyü halkının bir bölümü Karakoyunludur. Köyün öteki sakinleri Şabaklardır.[1426] Karakoyunlu'nun iki obası da Halep Türkmenleri içindeydi. 1521 yılında birinci oba 66 hane ve 48 mücerret, ikinci oba 62 oba ve 6 mücerret nüfusluydu.[1427]

**Bacoran:** İran'ın Türkiye sınırına yakın yörelerinde yurt tutmuş bir Kürt topluluğudur.[1428]

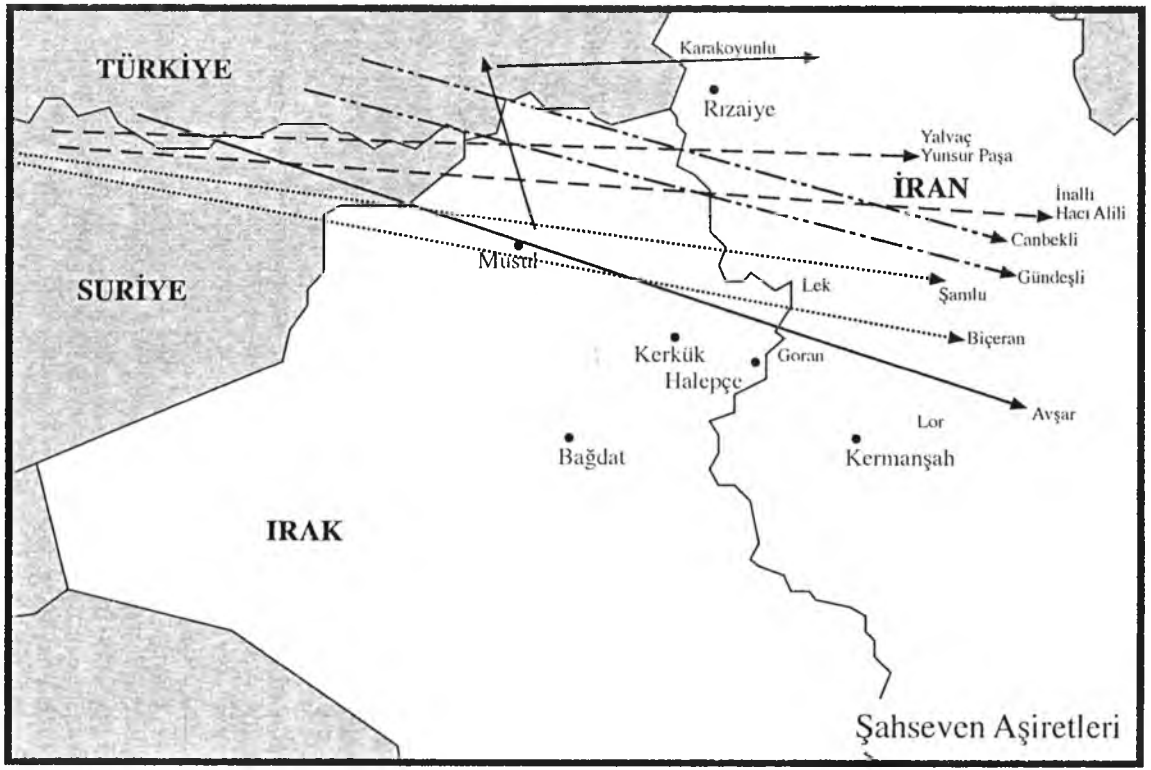
---

1425 Aleksandroviç Gordlevsky, *Karakoyunlu, çev: Namiq Musalı*, Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları, sayı: 4

1426 Nilüfer Bayatlı, *XVI Yüzyılda Musul Eyaleti*, s.60, 152

1427 Enver Çakar, *XVI Yüzyılda Halep Sancağı*, s.69

1428 Rafael Blaga, *İran Halkları El Kitabı*, s.56


TÜRKİYE
SURİYE
IRAK
İRAN
Karakoyunlu
Rızaiye
Yalvaç
Yunsur Paşa
İnallı
Hacı Alili
Canbekli
Gündeşli
Şamlu
Lek
Biçeran
Avşar
Lor
Kermanşah
Goran
Kerkük
Halepçe
Bağdat
Musul
Şahseven Aşiretleri

## BÖLÜM VIII

# ALEVİLER (NUSAYRİLER)

Nusayri, Suriye, Türkiye, Lübnan, İsrail ve Ürdün'de yaşayan ve ana dili Arapça olan Aleviler için kullanılan etik bir terimdir. Topluluğun kendisi için kullandığı terim Nusayri değil, Alevi'dir.[1429] 1971 yılından bu yana Suriye'de iktidar Alevilerindir. Suriye nüfusunun yaklaşık yüzde yirmisi Alevi'dir.[1430] Alevilerin ezici çoğunluğu Arap'tır. Öteki Aleviler, dede ocaklarına bağlı olan Türkler ve Kürtlerdir. Suriye nüfusunun yüzde üçü ise Dürzi'dir.[1431]

Alevi Arapların büyük çoğunluğu sahildeki Lattakya (Lazkıye) kenti ve çevresiyle Hama ve Humus'tadır. Lattakya'da dini önderlerden Tabarani'nin (ö.1034) türbesi vardır. Suriye'nin büyük kentlerinden Şam, Halep ve Salamiya'da çok sayıda Alevi vardır. İsrail işgali altındaki Nablus'ta iki köy ve Lübnan'daki Akkar yöresi Alevidir. Suriye-Irak sınırındaki Ana kentinde çok az sayıda Alevi yaşamaktadır. Ürdün'deki Aleviler al-Karak'tadır.

---

1429 İlker M. İşoğlu, *Nusayrilerde İnanç Bağlamında Etnisite ve Toplumsal Cinsiyet İlişkileri*, in *Artakalanlar*, s.368

1430 Rafael Blaga, *İran Halkları El Kitabı*, s.384. Nüfusu 23 milyon olan Suriye'de %10 civarında Hıristiyan, %1 civarında Musevi vardır. % 3, Dürzi, %3 İsmaili nüfus vardır. Nüfusun yaklaşık %60'ı Sünnidir.

1431 Dürziler, sahildeki Tortus kenti ve yöresinde kümelenmiştir.

Suriye'den sonra Arap Alevilerin en kalabalık olduğu ülke Türkiye'dir. Hatay, Adana ve Mersin illerinde yaşayan bu Nusayrilerin nüfusu 300 bin ile 500 bin arasındadır.[1432] 1921 yılında yapılan sayıma göre İskenderun sancağında 58 bin Nusayri yaşamaktadır. (O dönemde Antakya da İskenderun sancağındadır ve nüfusunun üçte biri Alevidir.) Tarsus ve Adana'da 80 bin Alevi nüfus vardır.[1433]

Arap Alevilerin yaşadığı bölgede 1920 yılında başkenti Lazkiye olan Alevi devleti kuruldu. 1933 yılında 334 bin nüfusu olan bu devlette 213 bin Alevi, 61 bin Sünni, 6 bin İsmaili, 53 bin Hıristiyan vardı. Lazkiye kenti 22 bin nüfusluydu.[1434] Aynı yılda Suriye devletinde 29 bin 693 Alevi vardı. Bunlar, Hama ve Humus ile Cisr ve Hule gölü çevresindeydi. Halep'in iki mahallesi Aleviydi. Filistin'deki Nablus'un kuzeyinde ise iki bin Alevi vardı.[1435]

Arap Alevilerin Suriye'den önceki yurdu, Musul yakınındaki Sincar'dır. Suriye'ye ne zaman geldikleri tam olarak bilinmemekte, ancak, onuncu yüzyıl başlarında Musul ve Halep'te hüküm süren Hamdani devleti zamanında geldikleri tahmin edilmektedir. 1000 yılında Tabariye, Trablusşam, Haleb ve Latakiye'de Nusayrilerin bayram tarihleriyle ilgili belediye kayıtları vardır.[1436]

Aleviler, iki gruptur. Daha doğrusu şeyh ve ihvanlarıyla (dede ve talipleriyle) iki ocaktır:

1- El-Haydariyye: Kurucusu Antakyalı Şeyh Ali Haydar'dır. Bu eren, 'Gaybi' denen gizliliğe önem verenlerin

---

1432 Rafael Blaga, *İran Halkları El Kitabı*, s.387

1433 Louis Masignon, *Nusayriler*, in İslam Ansiklopedisi. Tarsus ve Adana'daki bu nüfus abartılı görünmektedir.

1434 Ali Duran Gülçiçek, aynı yazı

1435 Louis Masignon, *Nusayriler*

1436 Ali Duran Gülçiçek, aynı yazı

erdemlerini savundu. Türkiye'deki Alevilerin çoğunluğu bu koldandır.

2- El-Klaziyye: Çoğunluğu Suriye'de olan bu kolun kurucusu, Antakya'nın Kilazu köyünden Şeyh Muhammed b.Yunus El Kilazu'dur. Şeyh Muhammed aslında, Cerranelerden biriydi. Cerrane, Cebele kasabası yöresinde Büşravi dağlarında el-Hammam köyü yakınındadır.

Bu iki kolun ibadet ve inancı arasında önemli bir fark yoktur. Göze çarpan bazı farklar şunlardır: Haydariler, Perşembeyi Cumaya bağlayan geceye 'Cuma gecesi' derken, Klaziler, Cumayı Cumartesine bağlayan geceye Cuma gecesi der.

Haydariler namazda sağ elin başparmağı arkaya bükülü öbür parmaklar yapışık bir şekilde el kalbin üzerine koyarak El-Nıss suresini (Gadir-Hum'u anlatan sure) okurken, Klaziler sağ elin başparmağı ve de öteki parmaklar açık bir biçimde elini kalbinin üzerine koyarak okur. Haydarilerde Güneş, Muhammed'in; Ay ise Selman-ı Farisi'nin simgesi olarak kabul edilirken, Klazilerde Güneş, Muhammed'in, Ay ise Ali'nin simgesi olarak kabul edilir.[1437]

On üçüncü yüzyıla kadar Musul'un kuzeyindeki Sincar'da yaşayan Arap Alevi aşiretlerinin büyük bölümü, İsmaililer ve Sünni Kürtlerle savaşan inançdaşlarına yardım amacıyla Emir Hasan el-Makzun el-Sincari (ö.1240) önderliğinde Suriye'ye hareketlendi. Bu aşiretler, Haddadiyya, Matavire, Mehalibe, Deravise, Nümeylatiyye ve Banu Ali idi. Makzun'un türbesi, Şam yakınındaki Kefersüseh'tedir.[1438]

---

1437 Kaynak kişi: Adana doğumlu Alevi nakibi (şeyhin yardımcısı) Bayram Ali.

1438 Hatay'ın Serinyol kasabasında Şeyh Hasan Sincari türbesi vardır. Şeyh Hasan'ın asıl adı Makzun el-Sincari'dir.

Seyfiddin (dinin kılıcı) lakabıyla da anılan Emir Hasan (d.583), Sincar emiri Yusuf'un oğluydu. H.602 yılında Sincar emiri oldu. Emir Hasan, H 616 yılında, Sünni Kürtlerden ve İsmaililerden baskı gören Alevilerin önderlerinden Hayyat'ın aşiretinden Ali ve Banyaslı Muhammed'in çağırısı üzerine Suriye'ye birinci seferini düzenledi. Bazı kaynaklarda Alevilere baskı yapanların Türkler olduğu da yer almaktadır. Haçlı saldırılarından sonra bu tür baskılara uğrayan Aleviler, 15 bin kişiyle gelen Emir Hasan'ın ilk seferinde tam bir başarı sağlayamadılar. Emir Hasan, Sincar'a döndü. Üç yıl sonra kadın ve çocuklarla birlikte 50 bin kişiden oluşan bir kitleyle Suriye'ye ikinci bir sefer düzenledi. Sünni Kürtleri yenip uzaklaştırdı. İki sefer arasında Alevilerle dostluk kuran İsmaililerin de etkisini kırdı. Bu seferde, Mısır'da bulunan Beklini ailesi Emir Hasan'a yardım göndermişti.

Başlıca Alevi Arap aşiretleri şunlardır:

**1) Haddadin:** Haddad'ın Arapçadaki anlamı 'demirci'dir. Bu aşiretin önderi Emir Hasan El Makzun'un yeğeni Emir El Memdud Es-Sincari'nin oğlu Muallim Muhammed El Haddad'dır. Bu aşiretin kolları, Beni Ali (Alioğulları, önderleri Ali Ebül Şalha) Yaşutgiller (ataları Beni Ali aşiretinden Yaşut), Mehalibe, Beşalive( Beşili köyünden ad almıştır), Rekavine, Etarine (önderleri İbrahim Ettar) ve Şemsin'dir.

**2) Matawira:** Bu aşiretin kolları, Cevahira (ataları Cevher), Savarima ( ataları Sarım), Numaylatiyya (ataları Nameyla adındaki kadın), Darawisa (en son Yurtlan Deryus dağından ad alma), Beşariğa (Büşrağı dağından ad alma), Aracina (anlamı, yükselme) ve Meharize'dir (ataları Muhriz).

**3) Kelbiyye:** En büyük aşiretlerdendir. Suriye yönetimindeki Esed ailesi bu aşirettendir. Aşiretin kolları, Kelbiye (Kel-

biye dağından ad alma), Reşavine (Raşiye köyünden ad alma), Cerud, Karahile (Karnhalya semtinden ad alma), Resaline (ataları Reslan), Nevasıra, Beni Şelef, Beni Ali, Beni Ahmed ve Beni Muhammed'dir.

**4) Hayyatin:** Hayyat, Arapça'da 'terzi' anlamındadır. Bu aşiretin kolları, Hayyatin (Şeyh Ali El Hayyat'tan), Fakavira (Ümraniye'deki Fakra köyünden ad alma), Saramita, Amamira (ataları Ammar) ve Gassanlı Hayderiyye'dir. Şeyh Ali el Hayyât'tan önce Hayyâtinlerin büyük bölümü Abdiyye ve Bağdadiyye adını taşıyordu. Şeyh Ali el Hayyât'ın ünü yayılınca Hayyâtin adıyla anılır oldular.

Türkiye'deki Alevi Arap yerleşimleri şunlardır:

Hatay-merkez ilçeye bağlı Harbiye kasabası,[1439] Açıkdere, Ubeyduye (Apaydın), Belit (Aşağıokçular), Bozhüyük, Cisrihadit (Demirköprü), Dursuniye (Dursunlu), Şeyhhasan (Hasanlı), Kurye (Kuruyer), Küçükdalyan, Maşukiye (Maşuklu), Narlıca, Cuadiye (Suvatlı), Sabuhiye (Üzümdalı), Çekmece, Aynıtehtani (Aşağıekinci), Dalyanmazlumpaşa (Büyükdalyan), Ziatiri (Güneysöğüt), Akidiye (Günyazı), Güzelburç, Karaksiye (Kavutçu), Mengülüye (Koçören), Tüleylikuzey (Kuzeytepe), Meydancık, Kavasiye (Odabaşı), Süsiye (Subaşı), Tellikumbelek (Toygarlı), Turunçlu, Aydıfevkani (Yukarıekinci), Bedirgeçerges, Ellezi (Alazı), Karalı, Sunberi (Oğlakören), Avakiye (Üçgedik), Zülüfkan (Zülüflühan)

Altınözü ilçesine bağlı, Salkıye (Dokuzdal), Aynfuar (Gözecik), Boyra

İskenderun ilçesine bağlı, Hatun, Karaağaç-fernek (Konarlı), Karaağaç-nesli (Nardüzü), Biryane (Şarkonak), Övündük, Pirinçlik, Bakras (Ötençay), Arsuz (Uluçınar), Ak-

1439 Kasabanın Demirtaş mahallesinde Şeyh Yusuf el-Hakim'in türbesi vardır.

çalı, Arpagedik, Avcılarsuyu, Beyköyü, Çetilik, Gökmeydan, Alakop (Gözcüler), Hacıahmetli, Çengen (Kepirce), Madenli, Ekber (Üçgüllük)

Samandağ ilçesine bağlı, Karaçaynehir (Küçükkaraçay), Minat (Büyükçat), Hüseynli, Tavla, Tavuklu, Rıdvanbüyükdere (Uzunbağ), Saylıca (Yaylıca), Sabunlucilli (Çöğrülü) Cerepderesi, (Koyunoğlu), Mutayran (Kuşalanı), Mağaracık, Meydan, Mızraklı, Nahırlı, Sabunlumutaryan (Sutaşı), Cilli (Tekebaşı), Yeşilyazı

İçel'in merkez ilçesine bağlı Yakaköy, Kazanlı, Karacailyas, Karaduvar

Tarsus ilçesine bağlı Çatalkeli (Çataltepe), Deliminnet, Eshab-ı Kehf (Eslambikeyf), Mantaş, Araplar (Yeniçay), Hasanağa, Aliefendi.[1440]

Adana'nın merkez ilçesine bağlı Alihocalı, Dörtağaç, Hadırlı (Hıdırlı), Karayusuflu, Kayaşlı, İsmailiye (Köklüce), Mürseloğlu, Salmanbeyli, Yalmanlı, Dikköy

Karataş ilçesine bağlı Bahçe, Yalnızca, Havutlu

Yumurtalık ilçesine bağlı Kırmızıdam, Sadiye (Yeşilköy), Akkapı, Cemilik, Şeyhganem.

Adana kentinde öteden beri kalabalık bir Alevi Arap nüfusdu vardır.

Alevilerin en yaygın ziyareti Hıdırellez'dir. İskenderun'un Arsuz kasabası ve Samandağ başta olmak üzere birçok yerde Hıdırellez ziyareti vardır. Öteki türbe ve ziyaretler, Antakya kentinde Cafer et-Tayyar, Sultan Habib en-Neccar, Şeyh Hasan; Dikmece köyünde Şeyh Yusuf el-Hakim; İskenderun'un Ekber köyünde Şeyh Muhammed el-Garib; Samandağ'da Şeyh Yusuf Reyhani'dir.[1441]

---

1440 Cengiz Kaçar, *Tarsus'ta Yaşayan Arap Alevi-Nusayrilerin Dini Ziyaret Yerleri*

1441 Ali Duran Gülçiçek, *Nusayri Aleviler*, HBV, sayı: 34, s.269-280

Arap Alevilerin ilk önderi Muhammed bin Nusayr, on birinci imam Hasan al- Askeri'nin (ö.873) 'Bab'ıdır. Irak'taki Huzistan ya da Basra'da doğduğu sanılan Muhammed, Samarra kentine gelerek on birinci imam olan Hasan al-Askeri'nin öğrencisi oldu. Ölümünden sonra yerine Ebu Muhammed Abdullah Cunbulani (ö.900) geçti. Bu önder, Küfe ile Vasıt arasındaki Cunbula kasabasındandı. Burası, Karmat ve siyahi ayaklanmacıların en ünlü merkeziydi.[1442] İslami ilimler, felsefe, astronomi, astroloji ve öteki bilim dallarında ders veren Cunbulani'nin ölümünden sonra yerine "en büyük Alevi" olarak nitelenen Hüseyin bin Hamdan Hasibi geçti. Kufe ile Halep'te yaşayan bu önder, Alevilerin dinsel inançlarını düzene koyarak kitaplaştırdı. Hamdani devleti egemenliğindeki Halep'te ve Büveyhoğulları egemenliğindeki Bağdat'ta dini merkezler kurdu. Özellikle Hamdani devletinden büyük destek gördü. Sünni olan Selçuklu Türkleri bu iki devleti yıkınca Lazkiye'ye gitti. 51 tilmiz yetiştiren Hasibi, 957 ya da 968 yılında Halep'te öldü. Türbesi Şeyh Bayrak adını taşımaktadır. Tilmizlerden en ünlüsü, Antakya'nın Cilliya köyünden olan Muhammed bin Ali'dir.[1443] Burası günümüzde ünlü bir ziyarettir.

Nusayriliğin Nisbe suresinde kurucular şöyle sıralanmıştır:

Kurucu: Muhammed bin Nusayr el-Abdi el-Bekri en-Nemiri

I. halef: Muhammed ibni Cundep Seyyid Ebu Şuayb

II. halef: İbn Muhammed el-Cennan el-Cunbulani

III. halef: Hüseyin bin Hamdan el-Hasibi.[1444]

Nusayri adının kökeni üzerinde farklı görüşler varsa da

1442 Matti Moosa, *Extremist Shiites*, s.254-263

1443 Matti Moosa, aynı yapıt, s.262-263

1444 İlhan Keser, *Nusayriler Arap Aleviliği*, s.16

bunların içinde genel kabul göreni, kurucu eren Muhammed bin Nusayr adından doğduğudur. Nusayr, büyük bir olasılıkla, Muhammed'in doğum yeri olan Kufe yakınındaki Nusayr köyünü ifade etmektedir. On üçüncü yüzyıl Süryanilerinden Abu'l Farac, Nusayrilerin Fenike'de olduğunu, bunların 891 yılında Kufe'deki Nasariah köyünde ortaya çıkan bir şeyhin yolundan gidenler anlamında Nusayri adını aldığını kaydetmiştir. Yazara göre, on iki adamı olan bu kişi şarap içmeyi serbest kılmış, daha sonra Filistin'e giderek oradaki halkı kandırıp Nusayrileştirmiştir.[1445]

Nusayri adının ne zamandan beri kullanıldığı tartışmalı bir konudur. Sözcüğün geçtiği ilk kaynak, Şii yazar İbn al-Gazairi'nin (ö.1021) kitabıdır. Bundan önce topluluk için kullanılan sözcük, İbn Nusayr'in aşiretini ifade eden Namiriyya'dır.[1446]

1048 yılında Suriye'nin sahil kesimine giren Haçlılar, Alevi Arapların birçoğunu öldürdü.[1447] 1184 yılında Mezopotamya'dan geçen Endülüslü Sünni gezgin İbn Cübeyr, bölgedeki Nusayri (Alevi) varlığından söz etmiş, notlarının bir yerinde Nusayriliği, Şiiliğin bir kolu, başka bir yerinde ise kafirlik saymıştır.[1448] On dördüncü yüzyılın ilk çeyreğinde Suriye'den geçen bir başka Endülüslü Sünni gezgin İbn Batuta, Suriye'nin Akdeniz kıyısındaki halkın çoğunluğunun Nusayri olduğunu, bunların Ali'yi tanrı saydığını, namaz kılmadığını ve oruç tutmadığını kaydetmiştir:

*"Bu sahillerin ekser halkı, Nusayri'dir. Bunlar Hz. Ali bin*

---

1445 Gregory Abu'l Farac, *Abu'l Farac Tarihi*, cilt: I, s.241

1446 Louis Masignon, aynı yazı

1447 *Abu'l Farac Tarihi*, s.ciit: II, s.340

1448 İbni Cübeyr, *Endülüs'ten Kutsal Topraklara*, s.183, 187. Gezgin, Şiiliğin öteki kolları olarak Rafizi, İmami, ve Zeydiliği kaydetmiş, İsmaililiği kafir saymıştır.

*Ebu Talib'in ilah olduğuna inanırlar. Namaz kılmaz, oruç tutmaz ve taharetin şartlarını yerine getirmezler."*[1449]

On dördüncü yüzyıla ait Mısır kaynaklarında Bitlis egemeni Şerefeddin ve Erzen egemeni Melik ül-Kebir, Nusayrilikle suçlanmaktadır. Yezidiliğin kurucusu Şeyh Adi'nin soyundan Abdülaziz de Nusayrilikle suçlanmış, Musul'dan kaçarak kendisi gibi Nusayri olan Erzen egemeni Salih'e sığınmış ve orada 1310 yılında ölmüştür.[1450] Bu bilgiler, Sünni otoritelerin Nusayrilik ile Yezidiliği birbirine karıştırdığını göstermektedir. Onları bu yanlışa düşüren etken, iki inancın ritüel ve kurumlarındaki benzerliktir.

Memluk sultanı Baybars (1260-1277), Nusayrileri Sünnileştirmek için yoğun çaba harcadı. Sultan Kalavun (1277-1290) zamanında da bu çaba sürdü. Yola giriş töreni yasaklandı. Masrafları Arap Alevilere ait olmak üzere her yerleşimde cami yapımı zorunlu kılındı. Sünni din adamı İbni Teymiyye (ö.1328) Arap Alevileri cihat ilan edilmesi gereken bir topluluk olarak niteledi.[1451] Tüm bu çabaların Arap Aleviler üzerinde bir etkisi olmadı. On dördüncü yüzyılın ilk çeyreğinde buralara uğrayan İbni Batuta'nın yazdığına göre bu camiler ya harap durumdadır, ya da ahır olarak kullanılmaktadır.[1452] Bölgede cami yapımını zorlayan bir başka hükümdar Osmanlı padişahı II. Abdülhamit'tir. Bu hükümdar, yaptırdığı camilerde Arap Alevii din adamlarına görev vermiş, ancak, çabası kendi açısından olumsuz sonuçlanmıştır.

Arap Alevi din adamlarına şıh (şeyh) denir. Şeyhin yardımcısına nakib, şeyhe bağlı olan topluluğa ihvan (kardeş-

---

1449 *İbn Batuta Seyahatnamesi*, s.72
1450 Osman Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, s.115
1451 İlker M. İşoğlu, aynı yazı
1452 *İbn Batuta Seyahatnamesi*, s.375

ler) denir. Şeyhlik, öteki Alevilerde olduğu gibi soydan gelir. Şeyhin karısı da şeyh soyundan olmak zorundadır. Arap Alevilerin en etkin kurumu din emmiliğidir (emmi, amca demektir). Yola alınacak gencin eğitimini din emmisi (*emi Seyyid*) verir. Din emmisi, din eğitimini başarıyla tamamlamış ve en az bir yıl deneyim kazanmış erkeklerden seçilir. Seçim hakkı gencin olmakla birlikte ailesinin de onayı gerekir. Eğitim başladığında gencin ailesi ile ilişkisi kesilir, artık çocuk gittiği aileden sayılır. O ailedeki anne ve baba cocuğun anne ve babası, ailenin çocukları da kardeşi olur. O aileden birisiyle evlenemez. Aday genç bu evde on altı sureyi ezberler. Din emmisi, adayın yeterli düzeye geldiğine kanaat getirdiğinde durumu şeyhe bildirir ve yola giriş töreni düzenlenir. Tören, kalabalık bir mecliste şeyhin önderliğinde yapılır.

Öteki Alevilerde olduğu gibi Arap Aleviler de yalnızca kendilerinin kurtuluşa ereceğine inanırlar. Arap Alevilerin öteki Alevilerden farklı tek yanı, kadınların toplu ibadete katılmamasıdır. Onlara göre bu durum sonradan oluşmuştur. Baskı altında kalan kadınların bazıları sırrı açıklayınca onların ibadete alınması bir önlem olarak yasaklanmıştır.[1453] Arap Aleviler dinsel toplantılarına namaz der. Birçok yerde, Arap olmayan Aleviler de -örneğin Diyarbakır'da- cem yerine namaz terimini kullanır. Namaz başlamadan önce şeyh herkesi sorgudan geçirir. Anlaşmazlıkları giderir. Anlaşmazlıkta direnenleri namazdan kovar.[1454]

Arap Alevi dualarında tevella ve teberra açıkça görülür. Bu konudaki bir duanın Türkçesi şöyledir:

1453 İlker M. İşoğlu, *Nusayrilerde İnanç Bağlamında Etnisite ve Toplumsal Cinsiyet İlişkileri*, in *Artakalanlar*

1454 Aynı yazı

*Ateşten ve ateşin ehlinden sen bizi koru*
*Lanet olsun Ebu Bekir'e, Ömer'e, Osman'a*
*Muaviye'ye, Yezid'e, Amr bin As'a, Halid bin Velid'e*
*Harun Reşid'e ve bütün şirk koşanlara*
*Bunlardan ve bunların torunlarından*
*Kemikle et nasıl ayrılıyorsa bizi de onlardan öyle ayır.*[1455]

Arap Alevilerde A, Ali'yi; M, Muhamed'i; S, Salman Pak'ı (*Seyyid Silmen*) simgeler. Ali mana, Muhammed isim, Salman bab'dır. Ehl-i Beyt ve 12 İmam'dan başka 5 Eytam (yetimler) vardır. Ömürleri boyunca Ali'nin ve Muhammed'in yanında yer alan bu beş kişi, Ebuzer Gaffari, Mikdat bin Esved, Abdullah Ensari, Osman bin Mazun ve Kanber'dir.[1456]

1455 Aynı yazı
1456 Ali Duran Gülçiçek, aynı yazı, s.173


KARADENIZ
Amasya
Balıkesir
Sivas
Malatya
Diyarbakır
Adana
Antakya
Urfa
Sincar
Halep
Musul
AKDENIZ
Lazkiye
Haddadiyya, Matawira, Mehaliba,
Darawisa, Numaylatiyya, Banu Ali, Hayyat
(miladi 1240)
Arap Alevi Aşiretleri

## BÖLÜM IX

# ROMAN (ÇİNGENELER)

Çingene, çeng denen çalgıdan türemiş bir sözcüktür ve bu çalgıyı çalan anlamındadır. Çingeneler kendilerini Rom, Dom ve Lom olmak üzere üç grupta sınıflamaktadır. Anadolu'da yaşayan Çingenelerin büyük bölümü Alevidir. Azerbaycan ve İran'da yaşayan Çingeneler de aynı durumdadır.

Çingenelerin ilk yurdu Hindistan'ın İndüs havzasıdır. Oysa Batılı araştırmacılar on sekizinci yüzyıl sonuna kadar Çingenelerin Mısır kökenli olduğunu sanmıştır. Batı dillerinde Çingenelere Egyptian, Gypsy ya da Copt (Kıpti) denmesi bu sanıyla ilgilidir. Çingenelerin Hindistanlı olduğu ilk kez 1783'te iddia edilmiştir.[1457] Dokuzuncu ve onuncu yüzyıllarda Mezopotamya'ya gelen Çingeneler,[1458] Aleviliği bu dönemde kabul etmiş olmalıdır.

Anadolu'daki Çingeneler birçok adla anılmaktadır. Van, Ankara, Tokat, Erzurum, Erzincan, Artvin, Bayburt ve Çankırı'dakiler Poşa; Hakkari, Diyarbakır, Siirt ve Mardin'dekiler Mıtrıp'tır. Mıtrıplar Sünni mezhebinin Şafi kolundandır.

---

1457 Tülin Bozkurt, *Poşalar Örneğinde Etnisite ve Toplumsal Cinsiyet İlişkisi*, in *Artakalanlar*, s283-350

1458 M. Tayyip Gökbilgin, *Osmanlı İmparatorluğunda Çingeneler*, s.45

Ankara, Çankırı, Sivas ve Tokat'taki Poşalar Alevidir.[1459] Kocaeli, Denizli, Adana ve Gaziantepdekiler de Alevidir.

Kendilerine Lom diyen Poşalar, Anadolu'ya Arabistan'dan geldiklerini söylemektedir.[1460] Arabistan ile kast edilen yer Kuzey Mezopotamya'dır. Anadolu'nun birçok yerinde Elekçi de denen Poşaların çoğunun dede ocağı Hacı Bektaş'tır.[1461] Hacı Bektaş dışında, coğrafi yakınlık sonucu birçok ocağa bağlı oldukları da görülmektedir. Örneğin, Malatya'dakiler, Elazığ'ın Baskil ilçesine bağlı Şeyhhasan köyündeki dedelere bağlıdır. Bu dedelerin mürşidi Arguvan'ın Mineyik köyündeki Avuçanlılardır.[1462] On altıncı yüzyılda Tebriz'e uğrayan Batılı br gezginin verdiği bilgiye göre Safevi ülkesindeki Çingeneler Alevi idi.[1463]

Poşalarda musahiplik önemli bir kurumdur. Tüm Alevilerde olduğu gibi musahip çocuklarının evlenmesi yasaktır. Alevilerin bir bölümünün söylemi olan "Alevi olunmaz, Alevi doğulur" görüşü Poşalarda da vardır. Buna göre Poşalar dışındaki insanlar Po ve Çingene olmak üzere iki kategoridir. Poşalık, doğuştan, kan yoluyla sahip olunan bir özelliktir.[1464]

---

1459 Ankara'daki Poşalar, İsmetpaşa mahallesindedir. Artvin'deki Poşaların dilinin Türkçe, mezhebinin ise Sünni olduğu kaydedilimiştir. (*Aşiretler Raporu*, s.62)

1460 Tülin Bozkurt, aynı yazı, s.309. Örneğin, Sivas ve Ankara'daki Poşalar, Arabistan'dan geldiklerini söylemektedir. Ayrıca, Poşa mezarlıklarında Arap adı sıkça yer almaktadır.

1461 Örneğin, Tokat'taki Poşalar, Hacı Bektaş ocağından Veliyettin Ulusoy'a bağlıdır. Poşaların Hacıbektaş'taki törenlere yoğun biçimde katıldığı bilinmektedir.

1462 Mineyik köyündeki Avuçan dedeleri Şeyhhasan köyündeki bu dedelere 'Teslim Efendigil' demektedir.

1463 *Sultanlar ve Savaşlar*, çev: Tufan Gündüz, s.157

1464 Tüiin Bozkurt, aynı yazı

Osmanlı kayıtlarında Çingeneler çeşitli adlarla anılmaktadır. Örneğin, Diyarbakır'dakiler Karaçiyan ve Mıtrıban'dır. Amid kentindeki Karaçiler, 1568 yılında, biri 114 öteki 69 neferanlı olmak üzere iki obaydı. İkinci oba Baba Hindi denen bir mahalledeydi. Obalardaki kişi adlarında ikisi Bekir, ikisi de Ebubekir olmak üzere Alevi ad vurma geleneğine aykırı dört ad vardı. Buna karşın, Derviş, İlyas Derviş, Pir Ali, Şah Kulu, Seydi Sarı, Ali Dede, Kanber, Pir Bende, Şah Mansur, Pir Kulu, Abdal Seydi, Murad Abdal, Şah Hüseyin, Ümmet gibi popüler Alevi adlar taşıyan birçok kişi vardı.

Aynı tarihte Mardin'in merkez nahiyesinde 26 kişilik bir Karaçi topluluğu vardı. Bunların içinde bir kişi Osman, ötekiler Şah Kulu, Şah Ali, Pir Hasan, Pir Kulu, Derviş gibi popüler Alevi adlar taşıyordu. Kığı nahiyesindeki Karaçiler, Seyyid Şah Ali, Yol Kulu, Şah Hüseyin, Şah Velid, Şah Ali, Şah Bende, Derviş gibi popüler Alevi adlar taşıyordu.[1465]

Diyarbakır yöresindeki Karaçilere bağlı olan bir başka oba 7 neferan nüfuslu Hürmüziyan'dı.[1466] Urfa'daki Karaçiyan topluluğunda iki kişi Ömer adını taşımakta, buna karşın Abdal, Şahverdi, Mansur, Davud Baba, İmam Kulu gibi popüler Alevi adlara rastlanmaktadır.[1467]

Günümüzde Şafi olan Mıtrıblar, on altıncı yüzyılda Çayı, Savur, Hasankeyf ve Kığı nahiyelerindeydi. Çayı'daki 60 kişilik Mıtrıblarda bir kişi Osman adını taşımakla birlikte, ötekiler Derviş, Kalender, Abdal, Şah Ali, Şah Veli, Şah Kulu, Matar Baba, Haydar Ali gibi popüler Alevi adlar taşıyordu.

Hasankeyf'teki 36 neferanlık Mıtrıblarda iki Bekir adına karşın Kalender, Şah Veli, Derviş, Pir Veli gibi adlar vardı.

---

1465 Muzaffer Arıkan-..., *Diyarbekir Vilayeti Mufassal Tahrir Defteri*, s.97. Hürmüzle birlikte Demürciyan adında bir topluluk kayıtlıdır.

1466 Aynı yapıt, s.98

1467 Aynı yapıt, s.99

Topluluğun Savur'daki 52 neferanlık kolunda Şah Hüseyin, Pir Hüseyin, Derviş gibi adlara rastlanmaktaysa da, Alevi ad vurma geleneğine aykırı olarak üç kişi Ömer, bir kişi Bekir adını taşıyordu. Kiği'daki 34 neferanlık Mıtrıblarda Alevi ad vurma geleneğine aykırı adlar yoktu.[1468]

Osmanlı belgelerine Gurbetan adıyla kaydedilen topluluk da bir Çingene grubu olmalıdır. İran'daki Romların konuştuğu dile Gorbeti denmektedir.[1469] Gurbetlerin bir bölümü günümüzde Kıbrıs'ın Larnaka kentindedir. Bunlar, kalaycılık ve falcılıkla geçinir. Bu topluluğun 91 neferanlık bir kolu 1525 yılında Adana nahiyesindeydi. Topluluktaki kişi adları şöyleydi:

*Nefes, Genc Abdal, Yusuf, İmirza, Mehmed, Yusuf, Abdülkadir, Tanrıverdi, Mehmed Çelebi, Mehmed, Sadaka, Mustafa, Kara Ahmed, Sadaka, Latif, Muhyiddin, Ömer Derviş, Kaya, Minnet, Mukaddem, Enbiya, Çerkes, Şükür, İlyas, Ömer, Marifet, Çalabverdi, Sadaka, Şeyh Ömer, Ayni, Yayla, Sadaka, Şahruh, Kılıç, Koyun Abdal, Habil, Yetilmiş, Gani Abdal, Müslim, Abdi, Karagöz, Turban, İlyas, İsmail, Seydi, İbrahim, Yakub, Şami, Musa, Hacı Fakih, Çelebi, Hasan Ali, Mehmed Çelebi, Mürüvvet, Şeyh Ali, Mukaddem, Köle, Tutan, Nazar, Apardı, Beğendik, Eymir, Şahruh, Derviş, Köle, Derviş Ali, Ürgüd, Dönmez, Yusuf, Şeyhzade, Pir Gayib, Seydiyar, Nice, Parsi, Edhem, Nebi, Veli, Bölük, Konucu, Seyyid Han, Tura Han, Güvendik, Hüdaverdi, Bekir, Abdurrahman, Ahmed, Ethem, Abdi, Yakub, İlbeyi, Gani, Can Bey, Çepni, Yusuf, Can Bey, İmirza, Ali Fakih, Dede, Yardım Şah, Uğurlu, Umran, Veli, Mürüvved, Mahmud, Seydi, Yeni Bey, Yar Ahmed, Çepni, Eynir*

1468 Aynı yapıt, s.98
1469 Rafael Blaga, *İran Halkları El Kitabı*, s.252

*Ahmed, Resul, Yar Ahmed, Emre, Şah Velid, Kara Veli, Tat Ahmed, Edhem, Ağa, Eymir, Hasan, Zeynel, Evran, Derviş, Mezid Abdal, Hub Didar, Bayburd, Şadi, Şam Mehmed, Nazar, Paşa Bey, Can Kara*[1470]

Gurbetan'daki Şeyh Ömer, Ömer ve Bekir adları Alevi ad vurma geleneğine aykırı olmakla birlikte popüler Alevi adların çokluğu dikkat çekicidir. Abdal adlarının çokluğu ise Abdallarla Çingenelerin kökendaş olduğunu savunan görüşü desteklemektedir.

976 (1568) yılında yazılan bir fermanda Adana'da yurt tutan ve yaylaya çıkmasında bir sakınca olmadığı belirtilen bu Gurbetan topluluğundaki kişi adları şunlardır:

*Abdülkerim, Sayfi, Karlangıç, Oruç, Handankara, Cuma, Şah Veli, Celeb, Hatem Ağa, Mustafa, Kalender, Şah Verdi, Sinan, İmirze, Hamza, Piri, Sunullah, Abdsufi, Cafer ve Satılmış.*[1471]

Araştırabildiğimiz kadarıyla, Osmanlı belgelerinde Poşa adına rastlanmamaktadır. Poşa'ya yakın olarak, Diyarbakır tahririnde Pöçiyan adında bir topluluk varsa da topluluktaki kişi adlarından bunların Çingene olmayıp Kürt olduğu anlaşılmaktadır.[1472]

Osmanlı belgelerinde Çingenelerin mezhepsel durumu hakkında ipucu veren bazı kayıtlara rastlamak mümkündür. Örneğin, 1567 ve 1569 yıllarında Beyşehir, Aydın, Saruhan ve Antalya kadılarına gönderilen bir emirde Çingene

---

1470 Yılmaz Kurt, *Çukurova Tarihinin Kaynakları*, cilt: I, s.47-48

1471 Ahmet Hezarfen-Cemal Şener, *Osmanlı Belgelerinde Aleviler*, s.175

1472 Muzaffer Arıkan-..., *Diyarbekir Vilayeti Mufassal Tahrir Defteri*, s.335-344

ve Gurbetan topluluklarının şeriata itaat etmediği belirtilmektedir.[1473]

Rumeli'de yaşayan Çingenelerin bir bölümü Hıristiyan bir bölümü de Müslümandı. Osmanlı devleti, Rumeli'deki farklı yerlerde yaşayan Müslüman ve Hıristiyan Çingeneleri yönetsel, mali ve askeri konularda ayrı bir statüde ele alarak bir Çingene livası kurmuştu. Çingenelerin ata binmesi yasaktı. Zorunlu durumlarda ancak eşeğe binebilirlerdi.[1474] Avrupa'daki Çingeneler, Nazi döneminde soykırıma uğramış, Çekoslavakya'dakiler ise kısırlaştırılmıştır.[1475]

1473 M. Tayyip Gökbilgin, *Osmanlı İmparatorluğunda Çingeneler*
1474 Aynı yazı
1475 Rafael Blaga, *İran Halkları El Kitabı*, s.254

# SONUÇ

Aleviliğin temel kurumu olan dede ocaklarının ve onlara bağlı talip toplulukların tarih içinde izi sürüldüğünde varılan coğrafya Mezopotamya'dır. Bu durum gayet doğaldır. Müslümanlık her ne kadar Meke ve Medine'de ortaya çıkmışsa da Müslüman topluluklar çok kısa bir süre sonra bu coğrafyayı terk ederek Irak ve Suriye'ye taşınmıştır. Suriye, Emevilerin; Irak ise İmam Ali'ye tabi olanların coğrafyası haline gelmiştir. Mekke ve Medine'nin kısa sürede terk edilişinin nedeni ekonomiktir. Mezopotamya, verimli tarım alanlarına ve su kaynaklarına sahip bir bölgedir. İmam Ali ile Muaviye arasındaki savaş, Mekke ve Medine coğrafyasında değil, Urfa'nın güneyindeki Sıffin'de yapılmıştır. Kerbela olayının ve onun öcünü almak için yapılan savaşların da coğrafyası Mezopotamya'dır. Mezopotamya tarih boyunca İsna-i Aşeriye (12 İmam) coğrafyası olarak ün yapmıştır. Bu coğrafyanın bir başka inancı olan Yezidilikle Aleviliğin birbirine çok yakın yapılar olması, bu belirlemenin ne kadar yerinde olduğunu kanıtlayan bir başka etkendir.

Tüm bunlara karşın, yalnızca Anadolu'daki Alevi topluluklardan derlenen Horasan söylentisi şimdiye dek bilimsel yaklaşımla sorgulanmamıştır. Bilinen Horasan, İran'ın doğusu, Afganistan ve Türkmenistan'ın bir bölümünü kapsayan geniş bir coğrafyadır. Oysa Alevilerin kast ettiği Horasan, İran'da bir kenttir ki, İran'da böyle bir kent yoktur. Abdal Musa'nın deyişinde geçen Horasan'ın Hoy kenti bu konuda çarpıcı bir örnektir. Hoy, İran'da, Türkiye sınırına yakın bir kenttir ve bilinen Horasan'da değildir. Öyleyse Ho-

rasan'ı başka bir coğrafyada aramak gerekir. Tarihi kaynakların gösterdiği gibi, Irak'ta Horasan denen bir bölge vardır. Ayrıca, kaynaklarda Horasani nitelemesi Iraki anlamında da kullanılmaktadır. Öte yandan Horasan, 'güneşin doğduğu yer' anlamında bir sözcüktür. Irak coğrafyası Anadolu'ya göre bu konumdadır. İran, Irak ve Suriye'deki Alevilerde Horasan söylentisinin yer almaması bu konuda bir başka etkendir. Bizans kaynaklarında Horasan, Halep ile yan yana anılmaktadır ki, kastedilen yer, Halep'ten çok uzak olmayan bir coğrafyadır.

Bir başka konu, dede ocaklarının oluşumu ve sayısıdır. Son yıllarda yayınlanan araştırmalarda yer aldığı gibi yüzlerce dede ocağı yoktur. Araştırmacıların düştüğü yanılgı, bu kurumdaki hiyerarşiyi dikkate almamaktır. Sunduğumuz bilgilerde de görüldüğü gibi dede ocakları sistematik bir yapıdır ve yüzlerce dede ocağı yoktur. Dede ocaklarının sayısını belirlerken mürşit ocaklarını temel almak gerekir. Bu durumda karşımıza sekiz ocak çıkmaktadır. Tarihi süreçte nüfus artışına paralel olarak pir ocaklarının çoğalması, yeni dede ocaklarının ortaya çıkması anlamına gelmez. Günümüze ulaşmış mürşit ocağı sayısı sekizdir. On dokuzuncu yüzyılın ilk yarısıyla başlayan süreçte Hacı Bektaş ocağını kullanarak bağımsızlaşma çabasına giren pir ocaklarının günümüzdeki söylemleri, mürşit ocaklarının kesin sayısını belirlemeyi engellemektedir. Sunduğumuz bilgilerden çıkan bir başka sonuç, Türkiye, İran ve Irak'taki pir ocağı sayısının günümüzde kırk sekiz olduğudur. Bunların en az onu, ocakların bölünmesi sonucu on altıncı yüzyıldan sonra ortaya çıkmıştır. On altıncı yüzyıl dikkate alındığında pir ocağı sayısı en fazla otuz sekizdir.

Dede ocakları için varılan sonuçlardan biri de, ezici çoğunluğunun Musa Kazımlı olmasıdır. Mürşit ocaklardan

Hacı Bektaş, Dede Garkın ve Sultan Sahak, Musa Kazımlıdır. Konumunu henüz belirleyemediğimiz pir ocaklarından Durhasan Dede ve Ali Koç Baba da Musa Kazımlıdır. Ocakların çoğunluğunun bu durumda olması için şu yorum yapılabilir: Altıncı imam Cafer-i Sadık'tan sonra imamlık konusunda iki grup ortaya çıkmıştı. Bunlardan birincisi İmam Cafer'in büyük oğlu İsmail'i imam olarak tanıyanlardı ki, bunlara İsmaili dendi. Günümüzde İsmaililer, Suriye, Irak, İran, Pakistan, Hindistan gibi ülkelerde çok küçük azınlıklar halindedir. İkinci grup ise Musa Kazım'ı imam olarak tanıdı ve daha sonra imamların on ikincisi Muhammed'i, Mehdi olarak kabul etti. İşte dede ocaklarındaki Musa Kazımlılığı bu bağlamda ele almak gerekir.

Buna karşın dede ocaklarının bir bölümünde, özellikle Kürt talibe sahip olan ocaklarda İmam Zeyd'den vurguyla söz edilmektedir. Özellikle Avuçan ocağına bağlı ocaklarda, örneğin, Üryan Hızır, Kalender ve Şeyh Delil Berhican ocaklarında görülen bu söylemi yorumlamak için başka verilere ihtiyaç vardır. İmam Zeyd, Zeynel Abidin'in oğludur ve On İki İmam kapsamına alınmayan imamlardandır. On altıncı yüzyıl kayıtlarına göre, onun adını taşıyan bir mezar, zaviye ve mahalle Musul kentindedir.

Her dede ocağının bir sancağı vardır. Sancak, ocağın en önemli varlığı ve simgesidir. Bu önemine karşın, Alevilik alanında araştırma yapanların konudan haberdar dahi olmaması büyük bir şanssızlıktır. Bu konuda yapılacak araştırmaların Alevilik inancının kökenine dair birçok veriye ulaşacağı kesindir. Bir örnek vermek gerekirse, Dede Garkın grubundaki Ali Seydi ocağıyla Sultan Sahak ocağının ve Dersim'deki bazı ocakların, örneğin Hacı Kureyş ocağının sancağı karayılandır. Bu durumda yapılması gereken şey, karayılanın Mezopotamya inançlarındaki yerini ve anlamı-

nı incelemektir. Yezidilikte de sancakların olması konuya ayrı bir ilginçlik katmaktadır.

Alevilerin en kalabalık sınıfı olan talipler, temel olarak Türk, Kürt, Arap, Rom ve Arnavut etnilerindendir. Geygel ve Abdal denen toplulukların bunlardan birine mi ait olduğu ya da ayrı etnisiteler mi olduğu konusunda şimdilik bir şey söylemek güçtür. Arnavutlar, yalnızca Hacı Bektaş ocağının talibidir ve konu kapsamında olmasına karşın bu araştırmada incelenen topluluklardan değildir.

Talip toplulukları ile dede ocakları arasındaki bağ rastgele bir yapı değildir. Topluluklar, etnisitesine göre seyit gruplarının talibi olmuştur. Türk talipler, Hacı Bektaş, Dede Garkın, Avuçan ve Sultan Sahak; Kürt talipler, Baba Mansur, Avuçan, Şıh Ahmet ve Sultan Sahak ocaklarının talibidir. Bunların içinde Avuçan ve Sultan Sahak, Kürt ve Türk taliplerin birlikte bulunduğu yapılaradır. Ancak, burada da homojen bir durum vardır. Bu ocaklara bağlı pir ocaklarında hem Türk hem Kürt taliplerin bulunduğu bir yapı yoktur. Pir ocaklarının bir kısmı Türk, bir kısmı da Türk taliplere bakmaktadır. Şıh Ahmet ocağının taliplerinin tümü ve Baba Mansur ocağına Hacı Kureyş ocağı aracılığıyla bağlı olanların tümü Zaza lehçesini kullanmaktadır. Baba Mansur ocağına doğrudan bağlı olanlar ile Avuçan ocağındaki Kürt taliplerin tümü Kurmanç lehçesini kullanmaktadır. Romlar, yaşam tarzları gereği bulundukları coğrafyadaki çeşitli pir ocaklarına bağlıdır. Ancak, Anadolu'daki Romların çoğunluğu Hacı Bektaş ocağının doğrudan talibidir.

Geygel ve Abdal adıyla anılan topluluklar, Alevi nüfus içinde oldukça fazladır. Bu toplulukların kökenini tam olarak aydınlatacak verilerden şimdilik yoksunuz. Bu alanda mesafe alındıkça Aleviliğin oluşumu ve bu oluşumun coğrafyası hakkında çok çarpıcı bilgilerin ortaya çıkabileceğini söylemek gerekir. Geygeller, Garip Musa, Hıdır Abdal, Gö-

zü Kızıl ve Dede Garkın'a bağlı Şeyh İbrahim ocaklarının talipleri arasında kalabalık kümeler halindedir. Geygel gruplarının yer aldığı bu ocaklar arasında, net olmamakla birlikte kurumsal bağdan söz edilebilir. Abdal toplulukları, pir ocakları aracılığıyla Hacı Bektaş ocağının talibidir. Araştırmalar ilerledikçe öteki ocaklarda gerek Türk, gerek Kürt, gerekse Arap Aleviler arasında bir hayli Abdal grubununun ortaya çıkması güçlü bir olasılıktır.

Arap Aleviler, Haydari ve Klezi olmak üzere iki ocaktır. Haydar ve Klez'in kardeş olduğu söylenmektedir.

Alevilerin etnik kökeniyle ilgili tüm bu verilerden çıkan sonuç; seyitlerin belli aşiretlere ve aşiretlerin alt gruplarına katılmasıyla Aleviliğin kurumsal yapısının oluştuğudur. Bu sürecin başlangıcında pir ve mürşit ocağı sayısı çok az iken daha sonra özellikle pir ocaklarının çoğaldığı görülmektedir. Bunda temel etken, nüfus artışı ve coğrafyanın genişlemesidir.

Dede ocakları Türkiye'de son yıllarda yayınlanan araştırmalarda iddia edildiği gibi on altıncı yüzyılda ortaya çıkmış yapılar değildir. Hacı Bektaş ve Dede Garkın ocakları on üçüncü yüzyılda ortaya çıkmıştır, daha doğru bir ifadeyle bu yüzyılda ad almıştır. Baba Mansur ve Avuçan ocaklarının oluşum zamanını belirlemek çok güç olmakla birlikte bunların daha önce ortaya çıkmış olması mümkündür. İlk oluşumunun Baba Hoşin olduğu dikkate alınırsa, Sultan Sahak ocağının ortaya çıkışı on üçüncü yüzyıldan da önceye denk gelmektedir. Doğal olarak bu belirlemeler ocakların ad alması için geçerlidir. İlk ocak ise, seyitlerin bu topluluklara dağılmasıyla ortaya çıkmıştır ve bu zaman dilimi en azından onuncu yüzyıldır. Görgü, sorgu gibi temel ögelerin oluşumu ise kuşkusuz çok daha önceki yüzyıllarda aranmalıdır.

# KAYNAKÇA


Ahmet Eflaki, Ariflerin Menkıbeleri, çeviren: Tahsin Yazıcı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1995

Ahmet Refik, Anadolu'da Türkmen Aşiretleri, İstanbul, 1930

Ahmet Refik, XVI. Asırda Rafizilik ve Bektaşilik, sadeleştiren: Mehmet Yaman, Ufuk Matbaası, İstanbul, 1994

Aksarayi, Müsameretü'l-Ahbar, çeviren: Mürsel Öztürk, Türk Tarih Kurumu Yayınlan, Ankara, 2000

AKSOY, Bilal, Tarihsel Değişim Sürecinde Tunceli, Yorum Yayıncılık, Ankara, 1985

AKSÜT, Ali, At Kurbanı, in Türk Evreninde Alevilik ve Bektaşilik, s.611-618

AKSÜT, Ali, Önce Türkmen Sonra Tahtacı, Kayhan Matbaası, İstanbul, 2003

AKSÜT, Hamza, Alevi Erenlerin İlk Savaşı, Yurt Kitap Yayın, Ankara, 2006

AKSÜT, Hamza, Aleviliğin Oluşum Yerlerinden Birisi Olarak Diyarbakır Yöresi, Diyarbakır Valiliği I. Oğuzlardan Osmanlıya Diyarbakır Sempozyumu Bildirileri, Diyarbakır, 1994

AKSÜT, Hamza, Anadolu Aleviliğinin Sosyal ve Coğrafi Kökenleri, [illegible]sın-Yayın, Ankara, 2002

AKSÜT, Hamza, Şah İbrahim Ocağı, Heidelberg Üniversitesi Dede [illegible]rı Sempozyumu Bildirileri, Heidelberg, 2006

AKSÜT, Hamza-ÖZTÜRK, Ünsal-HARMANCI, Hasan, Alevi Tarih Yazımında Skandal-Erdoğan Çınar Örneği, Yurt Kitap-Yayın, Ankara, 2009

ALAKOM, Rohat, Kars Kürtleri, Avesta Yayınları, İstanbul, 2008

ALEXİYEV, Bodjar, Ali Koç Baba Hakkında İki İzlenim, çeviren: Bilge Uluğlar, HBV, sayı: 31, s.103-110

Ali Kemali, Erzincan, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1992

ALİ Zeynel, Kakaiyye Hareketi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2004

ALKAN, Mustafa, Hacı Bektaş-ı Veli Zaviyesi Vakıfları (16. Yüzyıl), in Uluslararası Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşilik, Ankara, 2007

ALTAN, Mehmet, Cafer-i Sadık, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 2007

ALTINOK, Baki Yaşa-KARAKAŞ, Musa, Seyyid Garip Musa Sultan Ocağı, Özer Matbaası, Ankara, 2006

Anna Komnena, Alexiad, çev: Bilge Umar, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1996

ARIKAN, Muzaffer-ELİBÜYÜK, Mesut-YİNANÇ Refet-KURT, Yılmaz, Diyarbekir Vilayeti Mufassal Tahrir Defteri (Amid Sancağı), Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Yayı., Ank., 1999

ARIKAN, Zeki, XVI. Asırda Divriği Kazası, X. Türk Tarih Kongresi Bildirileri

ARSLANOĞLU, İbrahim, Çubuk Yöresi Alevi Ocakları ve Kurucuları, HBV, sayı: 10, s.61-72

ASYA Furkan-GÖREN Sevim, Ali Koç Baba Ocağı İle İlgili Kısa Bir Değerlendirme ve Birkaç Yeni Belge, HBV, sayı:49

AŞAN, Muhammet Beşir, Fırat Kenarında Bir Horasan Ereni Şeyh Ahmet Dede, I. Uluslar arası Türk Dünyası Eren ve Evliyaları Kongresi Bildirileri, Ervak Yayınları, Ankara, 1998

Aşiretler Raporu, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2003

ATALAN, Mehmet, Cafer-i Sadık, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 2006

ATILGAN, Halil-ACET, Mehmet, Harran'da Bir Türkmen Köyü Kısas, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001

AVCI, Ali Haydar, Pir Sultan Abdal, Nokta Yayınları, İstanbul, 2006

AYDIN, Ayhan, Alevi Dedeleriyle Söyleşiler, HBV, sayı: 19

AYDIN, Ayhan, Batı Anadolu'da Alevi-Bektaşi İnanç Önderleri Arasında, Cem dergisi, sayı: 127

AYDIN, Ayhan, Doğu Anadolu'da İnanç Önderleri Arasında, Yol dergisi, sayı: 25

AYDIN, Ayhan, Irak Türkmen Demokrat Partisi Genel Sekreteri Ahmet Güneş ile Irak Türkmenleri, Irak'taki Aleviler Üzerine, Cem dergisi, sayı: 127, s.220-229

AYDIN, Ayhan, Trakya Gezisinden Notlar, HBV, sayı: 33

BALABAN, Kazım, Ehlibeyt'ten Dersim'e, Aydüşü Yayınları, İstanbul, 2006

Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 111 Numaralı Kerkük Livası Mufassal Tahrir Defteri, Ankara, 2006

Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 370 Numaralı Muhasebe-i Rum-İli Defteri, Ankara, 1996

Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 387 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Karaman ve Rum Defteri, cilt: I-II, Ank., 1996

Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 438 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri, Ankara, 1996

Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 998 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Diyar-ü Bekr ve Zülkadiriyye Defteri, cilt: I-II, Ankara, 1996

BAYAT, Fuzuli, Safevi-Bektaşi İlişkileri ve Azerbaycan'da Baba Samit Tekkeleri, aleviweb.com

BAYATLI, Nilüfer, XVI. Yüzyılda Musul Eyaleti, Türk Tarih Kurumu Yayınlan, Ankara, 1999

BAYRAK, Mehmet, Alevilik ve Kürtler, Özge Yayınları, Ankara, 1997

BAYRAK, Mehmet, İçtoroslarda Alevi Kürt Aşiretler, Özge Yayınları, Ankara, 2006

BEKKİ, Salahaddin, Pir Davut Türbesi Örneğinde Alevilerde Su, Ateş, Kurban ve Ağaç Kültü, HBV, sayı: 45, s.93-101

BENDER, Cemşid, 12 İmam ve Alevilik, Berfin Yay., İst., 1995

BENDER, Cemşid, Kürt Uygarlığında Alevilik, Kaynak Yay., İstanbul, 1993

BEYSANOĞLU, Şevket, Diyarbakırım, cilt: I, Doruk Matbaası, Ankara, 1982

BİLGİLİ, Ali Sinan, Osmanlı Döneminde Tarsus Sancağı ve Tarsus Türkmenleri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001

BİRDOĞAN, Nejat, Anadolu ve Balkanlarda Alevi Yerleşmesi, Alev Yayınları, İstanbul, 1992

BİZBİRLİK, Alpay, 16. Yüzyıl Ortalarında Diyarbekir Beylerbeyliğinde Vakıflar, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2002

BLAGA, Rafael, İran Halkları El Kitabı, 1997

BOSTAN, Hanefi, XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sasyal ve İktisadi Hayat, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2002

BOZKURT, Tülin, Poşalar Örneğinde Etnisite ve Toplumsal Cinsiyet İlişkisi, in Artakalanlar, s.283-358

BRUİNESSEN, Maritn van, Kürtlük, Türklük, Alevilik, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005

CEM YAYINLARI, Bir Şehir Şanlıurfa, Bir Belde Kısas, Cem Yay., İst., 2006

ÇAKAR, Enver, XVI. Yüzyılda Halep Sancağı (1516-1566), Fırat Üniversitesi Yayınları, Elazığ, 2004

ÇETİNKAYA, Nihat, Iğdır Tarihi, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996

ÇETİNKAYA, Nihat, Kızılbaş Türkler, Kum Saati Yayıncılık, İstanbul, 2004

ÇEVİK, Adnan, XI-XIII. Yüzyıllar Arası Diyar ü Bekr Bölgesi Tarihi, basılmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2002

DAFTARY, Farhad, Alamut Efsaneleri, Yurt Kitap-Yayın, Ankara, 2008

DEDEKARGINOĞLU, Hüseyin, Dede Garkın Süreğinde Cem, Yurt Kitap-Yayın, Ankara, 2010

DEMİR, Alpaslan, Kureyşan Ocağına Ait İki Şecere Üzerine Birkaç Söz, HBV, sayı: 25
DEMİR, Necati, Danişmendname, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004
DEMİR, Tazegül, Kars ve Ardahan Türkmenlerinin Dünü ve Bugünü, HBV, sayı: 58
DENİZ Kemal-ÇİFTLİKÇİ, Ramazan, Hekimhanlı Aşık Sadık Baba, Malatya Araştırmaları Derneği Yayınları, Malatya, 2010
Dersim, Kaynak Yayınları, Ankara, 2000
DERSİMİ, M. Nuri, Dersim ve Kürt Milli Mücadelesine Dair Hatıratım, Özge Yayınları, Ankara, 1992
Derviş Ahmed Aşıki, Tevarih-i Al-Osman, düzenleyen: Nihal Atsız, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1985
DOĞRU, Halime, Osmanlı İmparatorluğunda Yaya-Müsellem-Taycı Teşkilatı, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1990
DOĞRU, Halime, XVI. Yüzyılda Eskişehir ve Sultanönü Sancağı, AFA Yayıncılık, İstanbul, 1992
DOĞRU, Halime, XV-XVI. Yüzyıllarda Sivrihisar Nahiyesi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1997
DÖĞER, Ersin, Menemen Tarihi, Sergi Yayınevi, İzmir, 1998
DULKADİROĞLU, Ahmet, Dünden Bugüne Dulkadiroğulları, Çetin Ofset Matbaacılık, 2002
DURAN, Hamiye-GÜMÜŞOĞLU, Dursun, Hünkar Hacı Bektaş Veli Velayetnamesi, Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2010
Ebu Bekr-i Tihrani, Kitab-ı Diyarbekriyye, çeviren: Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001
Ebü'l Hayr-ı Rumi, Saltuk-Name, hazırlayan: Şükrü Akalın, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990
EDMONDS, C. J, Kakailer, in Mehmet Bayrak, Alevilik ve Kürtler
EKEN, Galip, XIX Yüzyılda Hacıbektaş, in Kafalı Armağanı, s.482-509, Akçağ Yayınları, Ankara, 2002
ENGİN, Refik, Amuca Kabilesinde ve Trakya'da Kurban Geleneği, Can Yayınları, İstanbul, 2004
ENGİN, Refik, Bir Madalyon, Bir Tarih, Ali Koç Baba ve Yaşayan Erkanı, HBV, sayı: 31, s.33-68
ERDOST, M. İlhan, Şemdinli Röportajı, Onur Yay., İstanbul, 1987

ERPOLAT, M. Salih, XVI. Asırda Diyarbekir Beylerbeyliğindeki Yer İsimleri, basılmamış doktora tezi, Konya, 1999

ERPOLAT, M. Salih, XVI. Yüzyıl Başlarında Diyarbekir Eyaletinde Viran Köyler Meselesi, Diyarbakır Valiliği I. Oğuzlardan Osmanlıya Diyarbakır Sempozyumu Bildirileri, Diyarbakır, 2004

ERPOLAT, M. Salih, XVI. Yüzyılda Siverek Sancağında İskan ve Nüfus, Siverek Kaymakamlığı Tarihte Siverek Sempozyumu Bildirileri, s.75-97, Şanlıurfa, 2001

ERÜNSAL, İsmail, E-OCAK, Ahmet Yaşar, Menakıbu'l Kudsiyye Fi Menasıbu'l Ünsiyye, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1995

Evliya Çelebi, Gördüklerim, cilt: I-II, düzenleyen: Mustafa Nihat Özon, İnkılap ve Aka Kitabevleri, İstanbul, 1977

Evliya Çelebi, Seyahatname, cilt: I, II, IV, çeviren: Temelkuran, T., Aktaş, N., Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1985

FATSA, Mehmet, Giresun'da Bir Türkmen Dervişi, Kutbü'l Arifin Hasan Dede ve Sandalbükü Zaviyesi, HBV, sayı: 44, s.171-182

FATSA, Mehmet, XV. ve XVI. Yüzyıllarda Giresun Kırsalının İdari ve Sosyal Tarihi, Giresun Belediyesi Yayınları, Giresun, 2005

FILAD B., Horasanlı Kürt Yazar Kelimullah Tewehuri İle Bir Görüşme, in Mehmet Bayrak, Alevilik ve Kürtler

FIRAT, M. Şerif, Doğu İlleri ve Varto Tarihi, Kültür Sanat Yay., İstanbul, 2007

FİRDEVSİ, Vilayetname, hazırlayan: Abdülbaki Gölpınarlı, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1958

Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Araştırma Merkezi, 2. Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşilik Bilgi Şöleni, cilt: I-II, Ankara, 2007

Giovanni Maria Angiolello, Sultanlar ve Savaşlar, çeviren: Tufan Gündüz, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2007

GORDLEVSKİ, Anadolu Selçuklu Devleti, çev: Azer Yaran, Onur Yayınları, Ankara, 1988

GORDLEVSKY Gordlevsky, Karakoyunlu, çev: Namiq Musalı, Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları, sayı: 4, s.83-124, Alevi Bektaşi Enstitüsü Yayınları, Köln, 2011

GÖĞEBAKAN, Göknur, XVI. Yüzyılda Malatya Kazası, Malatya Belediyesi Kültür Yayınları, Malatya, 2002

GÖKALP, Ziya, Kürt Aşiretleri Hakkında Tetkikler, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1992

GÖKBEL, Ahmet, Yıldızeli İlçesinin İnanç Coğrafyası, Folklor/Edebiyat, sayı: 30, s.85-100
GÖKBİLGİN, Tayyip, M., Osmanlı İmparatorluğunda Çingeneler, www, sevgimboard.org
GÖLPINARLI, Abdülbaki, Alevi-Bektaşi Nefesleri, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1963
GÖLPINARLI, Abdülbaki, Mevlana'dan Sonra Mevlevilik, İnkılap ve Aka Kitabevleri, İstanbul, 1983
GÖYÜNÇ, Nejat, XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991
Gregory Abu'l Farac, Abu'l Farac Tarihi, çeviren: Ömer Rıza Doğrul, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1987
GRENARD, F., Küçük Asya'da Bir Dini Tarikat: Kızılbaşlar, çeviren: Devrim Bayrak, in Mehmet Bayrak, Alevilik ve Kürtler
GÜL, Zafer, Ali Seydi Ocağına Bağlı Küre Köyü Üzerine Bir Alan Araştırması, HBV, sayı: 35
GÜLÇİÇEK, Ali Duran, Nusayri Aleviler, HBV, sayı:34, s.269-280
GÜLÇİÇEK, Ali Duran, Abdallar, HBV, sayı: 27
GÜLÇİÇEK, Ali Duran, Alevilik (Bektaşilik, Kızılbaşlık), Etnographia Anatolia Yayınları, Köln, 2004
GÜLSOY, Ersin, XVI. Asrın İlk Yarısında Divriği Kazası (1519-1548), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü yüksek lisans tezi, 1991
GÜLSOY, Ersin-TAŞTEMİR, Mehmet, 1530 Tarihli Malatya, Behinsi, Gerger, Kahta, Hısn-ı Mansur, Divriği ve Darende Kazaları Vakıf ve Mülk Defteri, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2007
GÜLTEKİN, Ahmet Kerim, Şah Delil Berhican, Tunceli Aleviliğinin Eksik Parçaları Üzerine Notlar, Kırkbudak dergisi, sayı: 7, s.87-108
GÜNDOĞDU, Abdullah, Çorum'da Bir Türk Aşireti-Dedesli, Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, Ocak-1992
GÜNDÜZ, Ahmet, Osmanlı İdaresinde Musul, Fırat Üniversitesi Yayınlan, Elazığ, 2003
GÜNDÜZ, Şinasi, Anadolu'da Paganizm, Ankara Okulu Yay., Ankara, 2005
GÜNDÜZ, Tufan, Anadolu'da Türkmen Aşiretleri, Bilge Yay., Ankara, 1997
GÜNDÜZ, Tufan, Danişmendli Türkmenleri, Yeditepe Yay., İstanbul, 2007
GÜNDÜZ, Tufan, Son Kızılbaş Şah İsmail, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2010
HALAÇOĞLU, Yusuf, XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunun İskan Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1991

HBV, Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Araştırma Merkezi, Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, çeşitli sayıları

HEZARFEN, Ahmet-ŞENER, Cemal, Osmanlı Belgelerinde Dersim Tarihi, Etik Yayınları, İstanbul, 2003

HUART, Cl., Horasan, İslam Ansiklopedisi, cilt: 5/I, s.560-562

IŞIK, Adnan, Malatya 1830-1919, Kurtiş Mat., İstanbul, 1998

IŞIK, Mahmut, Avşarlar, Kardeş Matbaası, Ankara, 1963

İbn Bibi, El Evamirü'l-Ala'iye Fi'l Umuri'l-Ala'iye (Selçukname), çeviren: Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1996

İbni Batuta Seyahatnamesi, Yeni Şafak Yayınları, İstanbul, 2005

İbni Cübeyr, Endülüs'ten Kutsal Topraklara, çeviren: İsmail Güler, Selenge Yayınları, İstanbul, 2003

İşoğlu, İlker M., Nusayri İnanç Bağlamında Etnisite ve Toplumsal Cinsiyet İlişkileri, in Artakalanlar, s.359-467

İVANOW, W, Horasan Etnolojisi Üzerine Notlar, in Mehmet Bayrak, Alevilik ve Kürtler, s.629-633

İZADY, Mehrdad R., Horasan'da ve Albruz Dağlarında Alevi, Ahle Haq (Yarsani), Yezidi, Şii ve Sünni Kürt Aşiretleri, in Mehmet Bayrak, Alevilik ve Kürtler, s.624-628

KAÇAR, Cengiz, Tarsus'ta Yaşayan Arap Alevi-Nusayrilerin Dini Ziyaret Yerleri, Yol dergisi, sayı: 21, s.51-61

KADIOĞLU, İsmail, Balıkesir'de Çepniler, Balıkesir, 1935

KAFESOĞLU, İbrahim, Harezmşahlar Devleti Tarihi, TTK Yay., Ankara, 1992

KALELİ, Lütfi, Mevlana-Yunus ve Hacı Bektaş, Alev Yay., İst., 1993

KANKAL, Ahmet, XVI. Yüzyılda Kengırı Kazası, doktora tezi, Ankara, 1993

KARAHAN, Abdülkadir, Fuzuli, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1995

KARAKAYA-STUMP, Ayfer, Sinemilliler: Bir Alevi Ocağı ve Aşireti, Kırkbudak dergisi, sayı: 6, s.19-60

Kaşgarlı Mahmud, Divanü Lügat-it-Türk Tercümesi, çeviren: Besim Atalay, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1992

KAYA, Adnan Menderes, Avşar Türkmenleri, Geçit Yayınları, Kayseri, 2004

KAYAOĞLU, İsmet, XII. Yüzyılda Anadolu'da Ziyaret Yerleri, XI. Türk Tarh Kongresi Bildirileri, cilt: II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1994

KAYAPINAR, Ayşe, Osmanlı Klasik Döneminde Trakya'da Yer ve Kişi Adlarında Bektaşi Geleneğinin İzleri, Uluslararası Hacı Bektaş Veli Sempozyumu Bildirileri, s.142-164, Dipnot Yayınları, Ankara, 2010

KAYAPINAR, Levent, Osmanlı Döneminde Bulgaristan Eski Zağra'da Bir Bektaşi Merkezi: Mümin Baba ve Zaviyesi, Uluslararası Hacı Bektaş Veli Sempozyumu Bildirileri, s.164-196, Dipnot Yayınları, Ankara, 2010

KAYGUSUZ, İsmail, Onar Dede Mezarlığı ve Şeyh Hasan Oner, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1983

KELEŞ, İrfan, Çankırı-Şabanözü Yöresi Ağzı, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yüksek lisans tezi

KENANOĞLU, Ali-ONARLI, İsmail, Hubyar Sultan Ocağı ve Beydili Sıraç Toplulukları, HBV, sayı:23

KESER, İlhan, Arap Aleviliği / Nusayriler, Çiviyazıları Yay., İstanbul, 2002

KILIÇ, Filiz-Bülbül, TUNCAY-KÖKEL, Coşkun, Horasan'dan Anadolu'ya Alevilik-Bektaşilik ve Denizli Oğuz Yerleşimine Genel Bir Bakış, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2007

KIŞLAL, Rahime-YEŞİLYURT, Ali, Dede Kargın Şiirler, Can Matbaası, Mersin, 1999

KOCADAĞ, Burhan, Doğu Anadolu'da Yer Alan Alevi Türkmen Kökenli Lolan Oymağının Etimolojik Araştırma Raporu, HBV, sayı: 26

KOÇ, Yunus, XVI. Yüzyılda Bir Orta Anadolu Sancağının İskan ve Nüfus Yapısı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1994

KOÇAK, Yunus, Hasan Dede ve Öğretisi, Hasandede Belediyesi Kültür Yayınları, Ankara, 1998

KORKMAZ, Esat, Alevi-Bektaşi Ansiklopedisi,

KÖKEL, Coşkun, Çankırı İlindeki Alevi Köyler Hakkında, Alevilik Araştırmaları Dergisi, sayı: 2011/1, s.163-205

KÖKEL, Coşkun, Eskişehir Yöresi Alevi Bektaşi Kültürünün Temel Dinamikleri, HBV, sayı: 37, s.135-173

KÖKEL, Coşkun, Güvenç Abdal Ocağı Üzerine Bir Değerlendirme, HBV, sayı: 34

KÖKEL, Coşkun, Taşlıca ve Eskiköy Bağlamında Güvenç Abdal Ocağı, in Uluslararası Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşilik

KÖPRÜLÜ, Fuad, Abdal Musa, in Abdal Musa Sultan ve Velayetnamesi, Can Yayınları, İstanbul, 1990

KÖPRÜLÜ, Fuad, Anadolu'da İslamiyet, İnsan Yayınları, İstanbul, 2000

KÖPRÜLÜ, Orhan F., Velayet-name-i Sultan Şucaüddin, in Gülağ Öz, Öz Kaynaklarından Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları, Yol Yayınları, Ankara, 2001

Kuleyni, Ebu Cafer Muhammed b. Yakub b. İshak, Usul-u Kafi, cilt: I, çev: Vahdettin İnce, Dar'ul Hikem Yayınları, İstanbul 2008

Kureşanlı Seyyid Kekil, Peygamberler İle Seyyidlerin Şecereleri ve Aşiretlerin Tarihi, Köln, (tarihsiz)

KURT, Yılmaz, 1572 Tarihli Adana Mufassal Tahrir Defterine Göre Adana'nın Sosyo-Ekonomik Tarihi Üzerine Bir Araştırma, Belleten dergisi, sayı: 209, s.179-213

KURT, Yılmaz, Çukurova Tarihinin Kaynakları, Türk Tarih Kurumu Yayınları, cilt: I-II, Ankara, 2004

KÜTÜKOĞLU, Bekir, Osmanlı-İran Siyasi Münasebetleri, İstanbul, 1962

LESCOT, Roger, Yezidiler, çev: Ayşe Meral, Avesta Yayınları, İstanbul, 2009

LİNDNER, Rudi Paul, Ortaçağ Anadolu'sunda Göçebeler ve Osmanlılar, çeviren: Müfit Günay, İmge Yayınları, Ankara, 2000

MASSİGNON, Louis, Nusayriler, İslam Ansiklopedisi

MELİKOFF, İrene, Uyur İdik Uyardılar, çeviren: Turan Alptekin, Cem Yayınevi, İstanbul, 1994

MENTEŞEŞVİLİ, A. M, Dünden Bugüne Kürtler, çeviren: Ayşe Hacıhasanoğlu, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2004

METİN, Aşık Ali, Pençe-i Ali Aba Muhammed Ali'nin Yolu 12 Hizmet, Çamşık Hüseyin Abdal Derneği Yayınları, 2003, Ankara

MİROĞLU, İsmet, XVI. Yüzyılda Kemah Sancağı ve Erzincan Kazası, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1990

MOEZZİ, Muhamad Ali Amir, Şii İnancının Kökenlerindeki "Din 'Ali" Deyimi, in İslam İnançlarında Hz. Ali, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 2006

MOLTKE, Helmuth von, Moltke'nin Türkiye Mektupları, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1995

MOOSA, Matti, Extremist Shiites, Syracuse Press, Syracuse, 1987

MURTEZAOĞLU, Cavit, Yarizm Ehl-i Hak Alevilerin Yirmi Dört Ulusu, Yurt Kitap-Yayın, Ankara, 2011

NİEBUHR, J., Voyage en Arabie, cilt: I-II, Amsterdam, 1776

OCAK, Ahmet Yaşar, Babailer İsyanı, Dergah Yayınları, İstanbul, 1996

OCAK, Ahmet Yaşar, Kalenderiler, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1992

OCAK, Ahmet Yaşar, Türkler, Türkiye ve İslam, İletişim Yay., İstanbul, 1999

ONARLI, İsmail, Malatya'nın Fethiye Beldesindeki Kızıldeli Sultan Ocağı, Cem dergisi, Mayıs, 2001

ONAT, Hasan, Emeviler Devri Şii Hareketleri ve Günümüz Şiiliği, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 1993

ORHONLU, Cengiz, Derbend Teşkilatı, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1990
ORHONLU, Cengiz, Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretlerin İskanı, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1987
ÖZ, Mehmet, XV-XVI. Yüzyıllarda Canik Sancağı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999
ÖZBAŞ, Ömer, Gaziantep Dolaylarında Türkmenler ve Baraklar, Gaziantep Kültür Derneği Yayınları, Gaziantep, 1958
ÖZEN, Kutlu, Divriği Evliyaları, Sivas, 1997
ÖZERDEM, Ahmet, Karaözü, Cem Matbaacılık, Ankara, 1994
ÖZEROL, Süleyman, Şah İbrahim Veli İle İlgili Anlatımlar: Ballıkaya Köyünden Derlemeler, HBV, sayı:30
ÖZGÜL, Vatan, 19. Yüzyıldan Önce Balaban Aşireti, HBV, sayı: 14
ÖZMEN, İsmail, Hacım Sultan Veleyatnamesi ve Ocakları, Ankara, 2009
ÖZON, Mustafa Nihat, Osmanlıca-Türkçe Sözlük, İstanbul, 1979
ÖZTÜRK, Mustafa, 16. Yüzyılda Kilis Urfa Adıyaman ve Çevresinde Cemaatler-Oymaklar, Fırat Üniversitesi Yayınları, Elazığ, 2004
ÖZTÜRK, Ünsal, Alevilerin Büyük Sırrı, Yurt Kitap-Yayın, Ankara, 2005
ÖZTÜRK, Yaşar Nuri, Tarihi Boyunca Bektaşilik, Yeni Boyut Yayınları, İstanbul, 1995
ÖZYİĞİT, Seydi, Lolan Aşireti, lisans tezi, Fırat Üniversitesi
PAMUKÇU, Ekrem, Bayatlar ve Irak Bayatları, HBV, sayı: 19, s.171-180
RİŞVANOĞLU, Mahmut, Doğu Aşiretleri ve Emperyalizm, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1992
SAHİLLİOĞLU, Halil, Sultan Dördüncü Murad'ın Bağdad Seferi Menzilnamesi, Belgeler dergisi, sayı: 3-4, Ankara, 1965
SAKAOĞLU, Necdet, Köse Paşa Hanedanı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1998
SALTUK, Veli, Sarı Saltuk ve Saltuklular, HBV, sayı: 34, s.11-32
SARIÇAM, İbrahim, Emevi-Haşimi İlişkileri, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1997
SARIKAYA, M. Saffet, Anadolu Aleviliğinin Arka Planı, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2003
SAVAŞ, Saim, On Altıncı Asırda Alevilik, Vadi Yayınları, Ankara, 2002
SEVGEN, Nazmi, Zazalar ve Kızılbaşlar, Kalan Yayınları, Ankara, 1999
SEVİM, Ali, Halep Selçuklu Melikliği Alp-Arslan ve Sultan-Şah Devirleri, Tarih Araştırmaları Dergisi, cilt: XIV, sayı: 25, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları

Seyyid Vilayet, Es-seyyid Ebu'l Vefa Menakıbnamesi, çeviren: Dursun Gümüşoğlu, Can Yayınları, İstanbul, 2006

SİMEON, Polonyalı Simeon'un Seyahatnamesi, çeviren: Hrant D. Andreasyan, İletişim Yayınları, Ankara, 1996

SOLAK, İbrahim, XVI. Yüzyılda Maraş Kazası, Akçağ Yayınevi, Ankara, 2004

STROTHMAN, R., Şia, in İslam Ansiklopedisi, cilt:11

SUCU, Mustafa, Adıyaman İli ve İlçeleri,

SÜMER, Faruk, Bozoklu Oğuz Boylarına Dair, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, XI, s.65-103

SÜMER, Faruk, Bozulus Hakkında, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, VII, sayı: 1, s.29-60

SÜMER, Faruk, Karakoyunlular, Türk Tarih Kurumu Yay., Ank., 1992

SÜMER, Faruk, Oğuzlar, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 1992

SÜMER, Faruk, Safevi Devletinin Kuruluşunda Anadolu Türklerinin Rolü, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1992

SÜVARİ, Ceyhan Ç-YILDIRIM, Ayşe-BOZKURT Tülin-İŞOĞLU İlker M, Artakalanlar, E Yayınları, Ankara, 2006

SÜVARİ, Ç. Ceyhan, Kültürel ve Dini Bir Kimlik Olarak Yezidilik, Nusaybin Kaymakamlığı, I. Geçmişten Günümüze Nusaybin Sempozyumu Bildirileri, Nusaybin, 2004

SÜVARİ, Ç. Ceyhan, Yezidilik Örneğinde Etnisite, Din ve Kimlik İlişkisi, in Artakalanlar

ŞAHHÜSEYİNOĞLU, Nedim, Anadolu Kültür Mozaiğinden Bir Kesit Balıyan, Ürün Yayınları, Ankara, 1996

ŞAHHÜSEYİNOĞLU, Nedim, Kürecik, Sanat Yapım Yayıncılık, Ankara, 1993

ŞAHHÜSEYİNOĞLU, Nedim, Tarihten Günümüze Karaşar, Ankara, 2002

ŞAHİN, Ali, Güney Anadolu'da Beğdili Türkmenleri ve Baraklar, Ankara, 1962

ŞAHİN, Hüseyin, Alvar'da Kabak Abdal Tekke Günü Geleneği, V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi, Gelenek Görenek İnançlar Seksiyon Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1997

ŞAHİN, Hüseyin, Bir Anadolu Ereni: Kızıl Deli, I. Uluslararası Türk Dünyası Eren ve Evliyaları Kongresi Bildirileri, Ervak Yayınları, Ankara, 1998

ŞAHİN, İlhan, Yeni-İl Kazası ve Yeni-İl Türkmenleri (1548-1663), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, yayınlanmamış doktora tezi, 1980

ŞENER, Cemal, Alevilik Olayı, Etik Yayınları, 2001

ŞENER, Cemal, Osmanlı Belgelerinde Aleviler-Bektaşiler, cilt: I-II, Etik Yayınları, İstanbul, 2005

ŞENER, Cemal, Osmanlı'da Toplumsal Düzen, Etik Yayınları, İstanbul, 2006

Şeref Han, Şerefname, Deng Yayınları, İstanbul, 2006

ŞEŞEN, Ramazan, Harran Tarihi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1993

TAPPER, Richard, İran'ın Sınır Boylarında Göçebeler, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2004

Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Eski Kayıtlar Arşivi, 127 Numaralı Arapgir Defteri, (1568)

Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Eski Kayıtlar Arşivi, 142 Numaralı Malatya Defteri (1560)

Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Eski Kayıtlar Arşivi, 153 Numaralı Divriği-Derende Defteri (1548)

TAŞĞIN, Ahmet, Alevi İnancı: Bir Alan Araştırmasının Sonuçları, Folklor/Edebiyat dergisi, 2002/2, s.53-85

TAŞĞIN, Ahmet, Diyarbakır Türkmen Alevileri, Andaç Yay., Ankara, 2005

TAŞĞIN, Ahmet, Hilmi Ziya Ülken, Barak Baba ve Geyikli Baba, Yol dergisi, sayı: 8

TAŞĞIN, Ahmet, Hüseyin Hüsameddin, Baba İshak ve Baba İlyas, Amasya Tarihi, Yol dergisi, Hüseyin Gazi Vakfı Yayın organı, sayı: 21, Ankara, 2003

TAŞĞIN, Melik Taus'un Halkı Yezidiler, Andaç Yayınları, Ankara, 2006

TAŞTEMİR, Mehmet, XVI. Yüzyılda Adıyaman, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999

TEKER, Mehmet, Kürt Tarihinde Hormek (Alhas) Aşireti, Kalan Yayınları, Ankara, 2006

TEKİN, Abdullah, Babalılar Ayaklanması, Karacan Matbaası, Ank.

TIZLAK, Fahrettin, Osmanlı Döneminde Keban-Ergani Yöresinde Madencilik, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1997

TULUM, Mertol, Tarihi Metin Çalışmalarında Usul, Menakıbu'l Kudsiyye Üzerinde Bir Deneme, Deniz Kitabevi, İstanbul, 2000

TURAN, Ahmet, Yezidiler, Samsun 1993

TURAN, Osman, Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2001

TURAN, Osman, Selçuklular Zamanında Türkiye, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1996

TÜRKAY, Cevdet, Osmanlı İmparatorluğunda Oymak Aşiret ve Cemaatlar, Tercüman Yayınları, İstanbul, 1979

ULUÇAY, Ömer, Ehl-i Hak, Baba Tahir Uryan, Gözde Yayınevi, Adana, 2010

ULUSOY, Müslüm, Koçubaba, Pozitif Matbaacılık, Ankara, 2002

Urfalı Mateos Vekayinamesi ve Papaz Grigor'un Zeyli, çeviren: Hrant D. Andreasyan, Türk Tarih Kurumu yayınları, Ankara, 1987

ÜÇER, Cenksu, Tokat Yöresinde Geleneksel Alevilik, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2005

ÜNAL, Mehmet Ali, XVI. Yüzyılda Çemigezek Sancağı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999

ÜNAL, Mehmet Ali, XVI. Yüzyılda Harput Sancağı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989

ÜZÜM, İlyas, Günümüz Bulgaristan Aleviliği, Horasan Yayınları, İstanbul, 2006

WELLHAUSEN, Julius, İslamiyetin İlk Devirlerinde Dini-Siyasi Muhalefet Partileri, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1996

WOODS, John E., Akkoyunlular, çeviren: Sibel Özbudun, Milliyet Yayınlan, İstanbul, 1993

YALÇIN, Alemdar-UYSAL, Başak, Karadeniz Çepnileri 1: Taşlıca Köyü, HBV, sayı: 34

YALÇIN, Alemdar-UYSAL, Başak, Karadeniz Çepnileri 2: Eskiköy, HBV, sayı: 34

YALÇIN, Alemdar-YILMAZ Hacı, Şeyh Hasan Ocağı ve Sineminli Oymağı Üzerine Yeni Bilgiler, HBV, sayı: 30

YALÇIN, Alemdar-YILMAZ, H. Güvenç Abdal Ocağı, HBV, sayı: 25

Yalçın, Alemdar-YILMAZ, Hacı, Şah İbrahim Ocağı Üzerine Yeni Bilgiler, HBV, sayı: 30

YALKIN, Ali Rıza, Cenupta Türkmen Aşiretleri, cilt: I-II, düzenleyen: Sabahat Emir, Kültür Bakanlığı Yayınları, Anakara, 1977

YAMAN, Ali, Kızılbaş Alevi Ocakları, Elips Yayınları, İstanbul, 2006

YEDİYILDIZ, Bahaeddin-ÖZ, Mehmet-ÜSTÜN, Ünal, Ordu Yöresi Tarihinin Kaynaklan, cilt:I-II-III, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2002

Yemini Derviş Muhammed, Faziletname, hazırlayan: Yusuf Tepeli, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2002

YILDIRIM, Ali, İnanç Önderi Olarak Ozan Pir Sultan Abdal, Yol dergisi, sayı: 16, s.3-18

YILDIRIM, Aslıhan, İzollu Aşireti, lisans tezi, Fırat Üniversitesi Tarih Bölümü, Elazığ, 1991

YILDIRIM, Ayşe, Kablumbağadan Mir, Şeyhbızın'dan Aşiret, in Artakalanlar, s.162-176

YILDIZ, Harun, Anadolu Aleviliği, Araştırma Yayınları, Ank., 2004

YILMAZ, Ali, XVI. Yüzyılda Birecik Sancağı, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü doktora tezi, 1996

YILMAZÇELİK, İbrahim, XIX. Yüzyılda Diyarbakır, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989

YİNANÇ, Refet, Dulkadır Beyliği, Türk Tarih Kurumu Yay., Ank., 1989

YİNANÇ, Refet-ELİBÜYÜK, Mesut, Kanuni Devri Malatya Tahrir Defteri, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1988

YİNANÇ, Refet-Elibüyük, Mesut, Maraş Tahrir Defteri, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara 1988

YÖNETKEN, Halil Bedi, Sıraç ve Nalcı Alevilerinde Samah, Türk Folklor Araştırmaları Aylık Halkbilgisi Dergisi, 1961/161, s.2909-2911

YÖRÜKAN, Yusuf Ziya, Tahtacılar, Kültür Bakanlığı Yay., Ank., 1998

ZELYUT, Rıza, ... Kaynaklarına Göre Alevilik

ZELYUT, Rıza, Türk Aleviliği, Kripto Babıs Mayın, 2009

ZEYREK, Yunus, IV. Sultan Murad'ın Revan ve Tebriz Seferi Ruznamesi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999

ZORLU, Cem, Abbasilere Yönelik Dini ve Siyasi İsyanlar, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2001

ZÜLALOĞLU, Fevzi, *Şii ve Sünni Kaynaklarda Kuran'ın Korunmuşluğuna Aykırı Rivayetler*, Haksöz dergisi, sayı: 160-161



Dede Garkın zaviyesinin bulunduğu yer (Dedeköy, Derik/Mardin)

Dede Garkın türbesi (Dedeköy, Derik/Mardin)



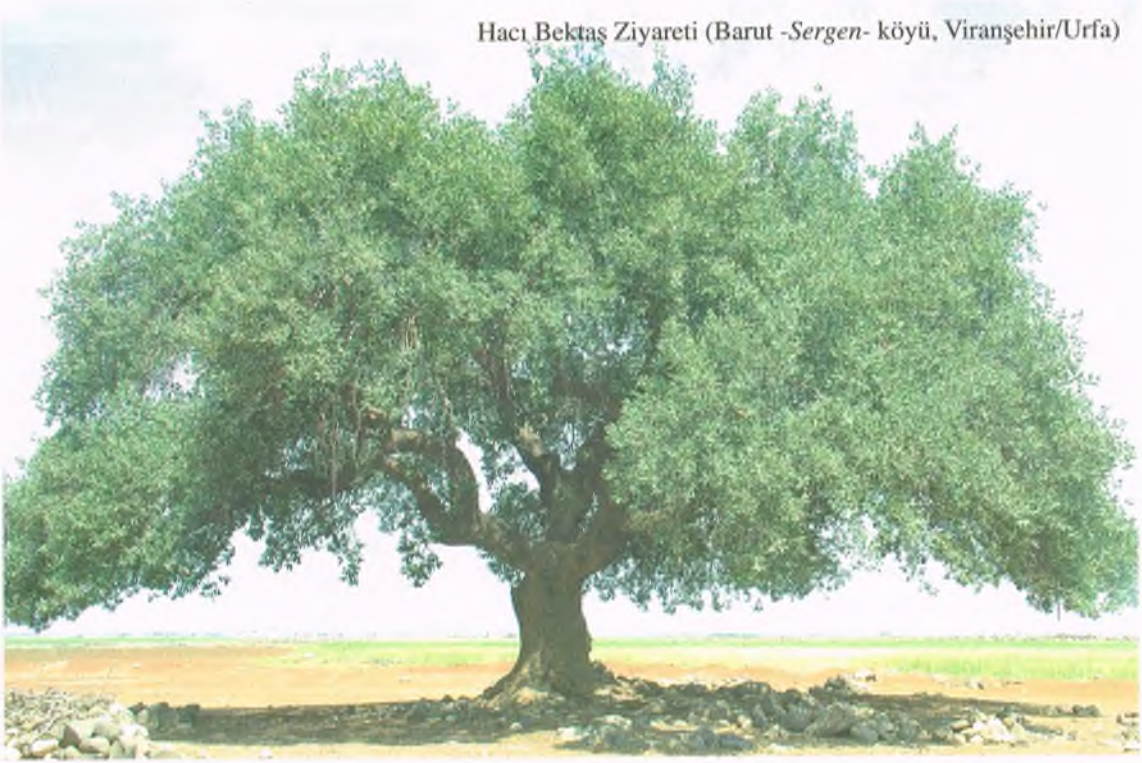

Dedeköy (Derik/Mardin)

Orta Kol yolu üzerindeki
Sultan Samıt zaviyesi (Kangal/Sivas)





Hacı Bektaş Ziyareti ve türbesi (Barut -*Sergen*- köyü, Viranşehir/Urfa)



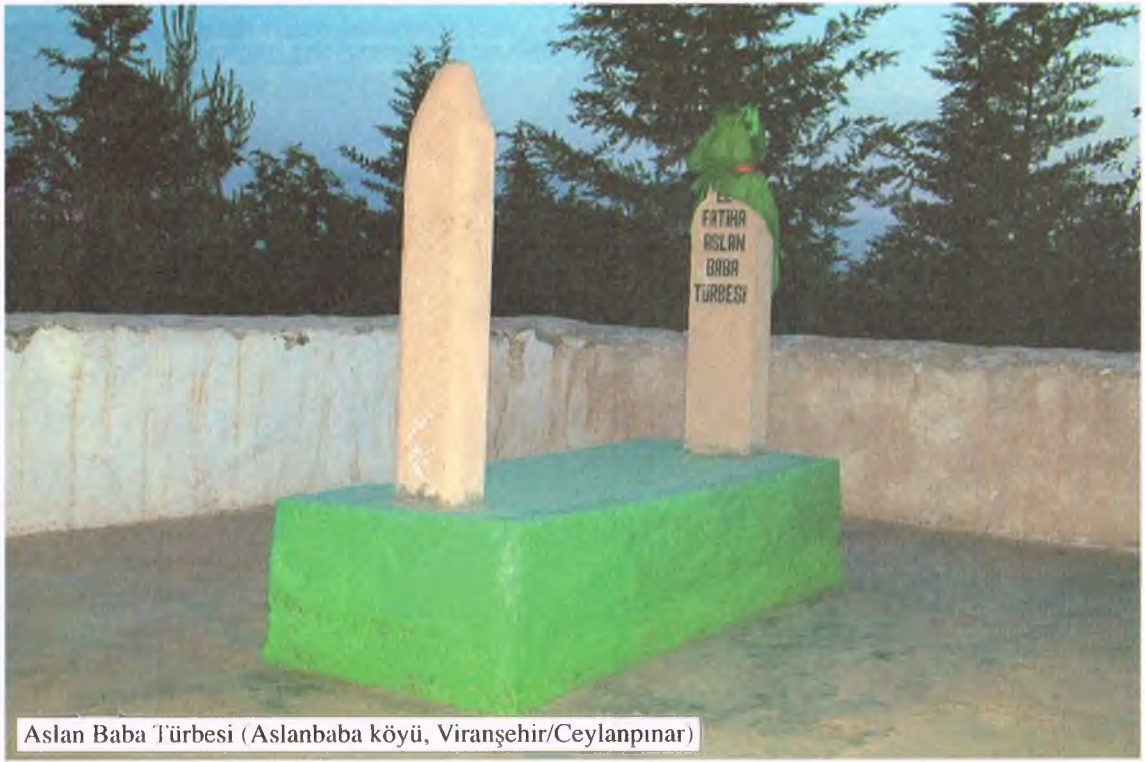
Hacı Bektaş Ziyareti (Barut -*Sergen*- köyü, Viranşehir/Urfa)



Delikli Taş, (Hacıbektaş/Nevşehir)



Delikli Taş, (Tepebaşı köyü, Dicle/Diyarbakır)




Aslan Baba Türbesi (Aslanbaba köyü, Viranşehir/Ceylanpınar)

# DİZİN


-A-
Abacı, 150, 170, 178, 185, 186
Abaza Kışlası, 74
Abbasbulağı, 457
Abbasiye, 289, 414
Abbasuşağı, 224, 343, 344
Abdal Bayezid, 87
Abdal Cüneyd, 114
Abdal Musa, 30, 43, 115
Abdal Şahkulu, 120, 429
Abdalan, 64, 120, 229
Abdalbodu, 121, 126, 134, 147,
Abdaloğlu, 114, 301, 307, 342
Abdiyye, 463
Abdullah Halife, 87
Abdurrahmanlı, 280
Abdülaziz dağı, 138, 139
Abdüllü, 439
Abge, 216, 223
Ab-ı Barık, 438
Acarkent, 224
Acarlar, 116
Acıpınar, 348
Acırlı, 105, 440
Acısu, 280
Acirli, 7, 439, 440
Açrer, 223
Adaklu, 268
Adüven, 228
Afrin, 222, 271
Agayli, 109
Ağ Alan, 265
Ağacalar, 292, 294
Ağaçaltı, 224
Ağaçardı, 216
Ağaçeriler, 435
Ağalan, 265
Ağalu, 452
Ağaşenliği, 226
Ağba, 437
Ağbinek, 228
Ağboyun, 298
Ağca, 66, 92, 99, 198, 358, 381, 383, 418, 442
Ağca Koyunlu, 92, 198, 358
Ağca Meşhed, 66, 418
Ağcakeçi, 187
Ağcakınık, 175
Ağcalı, 98, 99, 102
Ağcaova, 87
Ağcaşar, 259, 280, 289, 298
Ağce Taş, 272
Ağçalar, 99
Ağdikan, 270
Ağgi, 342
Ağılbaşı, 178, 274
Ağılcık, 380, 381
Ağılkaya, 195
Ağızlar, 80
Ağtaş, 298
Ağviran, 254, 255, 256
Ağzer, 240
Ağzıbüyük, 321, 323
Ahbonus, 337
Ahi Dinek, 114
Ahmediye, 341
Ahmetalan, 280, 281
Ahmetkoltuğu, 348
Ahmetler, 379
Ak Alan, 265
Ak Kavi, 265
Akarçay, 193
Akçaalan, 93
Akça-Ali, 99
Akçakale, 56, 103, 233, 317
Akçakaya, 74, 91, 92, 379
Akçaköy, 197, 365, 448
Akçalı, 280
Akçaören, 259
Akçay, 81
Akdağ, 63, 88, 101, 167, 205, 216, 224, 229, 336, 343, 369

Akdağlı, 369
Akdam, 150, 172
Akdemir, 289
Akgedik, 378
Akgömlek, 285
Akımlı, 225, 229
Akıncılar, 109
Akidiye, 463
Akin, 91, 92
Akkapı, 464
Akkar, 459
Akkavak, 298
Akkaya, 80
Akkırık, 80
Akkilise, 226
Akkuyu, 187, 354
Akmağara, 159, 178, 185, 274, 321
Akören, 80, 251
Akpınar, 187, 252, 253, 280, 344, 354, 383
Aksu, 57, 233
Aktil, 57, 90, 290, 291
Aktuluk, 216, 343
Akviran, 145, 150
Akyar, 206, 207
Akyazılı Sultan, 107
Akyurt, 80
Ala Abalı, 362, 363
Alaallar, 178
Alaca, 74, 76, 123, 133, 137, 147, 154, 170, 178, 183, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 194, 195, 199, 201, 202, 251, 253, 302, 349, 354
Alacahan, 144, 165, 173, 228, 293
Alacamezar, 291
Alaçayır, 187
Alagönen, 379
Alakilise, 118, 274
Alakop, 464
Alamas, 74
Alamet, 194
Alan Yazısı, 351
Alanyazı, 227
Alanyurt, 92
Alarıs, 110
Alazı, 463
Albayrak, 348
Alhas dağı, 290
Alhasuşağı, 292
Alıcık, 318
Alıçlıbucak, 234
Alıçözü, 348
Ali Bek, 414
Ali Emir, 438
Ali Hacılu, 59, 66
Ali İlahi, 389, 432
Ali Kalenderi, 433
Ali Saray, 403, 406
Ali Seydi, 5, 35, 108, 133, 137, 147, 159, 160, 162, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 185, 186, 188, 189, 190, 191, 193, 194, 232, 279, 321, 324, 353
Ali Sofu, 354
Alibağı, 151, 170
Alibey, 89
Alibeyuşağı, 289
Aliefendi, 464
Alihoca, 280
Alihocalı, 464
Alimusa, 417
Alireş, 414
Alizar, 379
Allıballı, 417
Allık, 414
Alnıaçık, 224
Alpuşu, 298
Altınca, 234
Altınçevre, 223, 344
Altınoba, 298
Altınova, 114
Altıntaş, 92, 225

Altısöğüt, 234
Altunakar, 243
Altunlu, 261
Alvanar, 110, 111, 112
Alvar, 75, 76, 150, 178
Amadun, 297
Ambar, 289, 441
Amerna, 94
Amid, 56, 208, 282, 362, 473
Amucalar, 7
Amuklu, 294
Anaklı, 205
Anbar, 411
Anbarcık, 77, 381
Anfal harekatı, 413
Anşa Bacılı, 282
Anzağar, 309, 351, 354, 355, 380
Apaydın, 463
Apuşta, 284, 341
Arablu, 306, 383
Araf, 126
Aralık Evi, 145
Arap Neccarlu, 369, 370
Arap Sultan, 414
Arap Tahir, 217
Arapçı, 414
Arapgirli, 191, 441
Arapköy, 403, 404
Araplı, 369, 449
Ardahan, 172, 187, 200, 201, 202, 203, 225, 250, 316, 318, 354, 447, 453
Ardıçalan, 253
Ardıçlık, 298
Ardos, 260
Ardusi, 260
Arel, 220, 229
Areyzi, 229
Arguvanoğulları, 303
Arık, 233
Arıkluk, 265
Arısu, 187
Arızi Ekber, 246
Armişen, 354
Armudlu, 206, 382
Armutalan, 193, 280
Armutlu, 206, 207, 256, 289, 298
Armutluk, 223, 298, 340
Arnes, 226
Arpacı, 414
Arpagedik, 464
Arpalı, 77, 259, 306
Arpalık, 456
Arran, 78, 300, 307
Arslan Beğ, 134
Arslan Besasiri, 399
Arslanbeğli, 104
Arslanbeyli, 89
Arslanoğlu, 127, 128, 129, 130, 139, 160, 281
Arsuz, 463, 464
Artuklu, 60
Arzular, 197
Arzulu, 198, 379
Arzuman Yunus, 195
Asar, 150, 243, 302
Asarcık, 129, 130, 187, 193, 253
Asbuğa, 351, 354, 355
Aslanlı, 436
Aslantaş, 57
Aslıdoğan, 92
Aşağı Abbasuşağı, 337
Aşağı Almalı, 379
Aşağı Arab Kendi, 405
Aşağı Atma, 292
Aşağı Beğdeş, 56
Aşağı Camili, 150
Aşağı Culfa, 255
Aşağı Çağlan, 74, 195
Aşağı Çakal, 270
Aşağı Dehliz, 289
Aşağı Demirciler, 289
Aşağı Derehak, 227
Aşağı Emirler, 128

Aşağı Gazipınarı, 297
Aşağı Gelengeç, 223
Aşağı Gündeş, 202
Aşağı Ilıca, 91, 92
Aşağı Kadı, 148
Aşağı Kafarlı, 243
Aşağı Kanara, 379
Aşağı Karaköy, 130
Aşağı Kayabaşı, 202
Aşağı Kazıklı, 314
Aşağı Kocolar, 289
Aşağı Kuyucak, 276
Aşağı Lolan, 225
Aşağı Merganlar, 456
Aşağı Milyanlı, 289
Aşağı Pulyanlı, 289
Aşağı Salıt, 225
Aşağı Soku, 289
Aşağı Susuz, 193
Aşağı Sülmenli, 150, 166
Aşağı Şerek, 342
Aşağı Tarlacık, 216
Aşağı Tekke, 126
Aşağı Yalak, 290
Aşağı Yarcan, 432
Aşağı Yüreğil, 195
Aşağıçiftlik, 259
Aşağıekinci, 463
Aşağıokçular, 463
Aşık Virani, 163
Aşıklı, 379
Aşıkpaşa, 118
Aşıkpaşazade, 33, 70, 246, 352
Aşkanlu, 268
Aşudi, 304, 306, 381, 452
Aşudutekke, 310
Aşuran, 337, 340
Aşvar, 273
Atabeg, 77
Ataçınarı, 228
Atadoğdu, 223
Ateşoğulları, 145
Atıcılar, 109
Atlanti, 216
Atlıca, 233
Atluçalın, 108
Atmacaoğlu, 281
Atmalı, 293, 294
Avakiye, 463
Avanlar, 205, 206
Avcı, 190, 365, 366, 367, 368, 439, 442
Avcılarsuyu, 464
Avcuçayırı, 223
Avdan, 91, 92, 107
Aviç çayı, 240
Avsaklı, 224
Avşar, 55, 94, 95, 96, 98, 100, 101, 102, 104, 105, 124, 161, 165, 175, 250, 293, 348, 350, 354, 365, 381, 410, 435, 436, 450, 453
Avşar Bucağı, 94, 95
Avşarcık, 82, 317, 381, 430
Avşarsöğütlü, 148
Avuçan, 29, 49, 131, 201, 215, 218, 239, 240, 241, 242, 245, 250, 252, 253, 254, 256, 260, 264, 267, 269, 278, 286, 296, 302, 303, 307, 312, 313, 331, 336, 337, 355, 441, 446, 453, 472
Avunca, 227
Ayanoğlu, 207, 225, 229
Ayas, 273, 367, 368, 375, 382, 419
Ayasuluğ, 378
Aybastı, 87
Aydıfevkani, 463
Aydım, 376
Aydınköy, 114
Aydınlar, 114
Aydınlı, 376
Aydoğdu, 178, 187

Ayn Sülük, 172
Ayna Dola, 46
Aynaoğlu, 206
Aynel-Beyda, 94
Aynfuar, 463
Aynıtehtani, 463
Aynüddevle, 137
Ayranlı, 229
Aysaklı, 300
Ayuhanlı Alcısı, 369
Ayvacık, 91, 92, 107
Ayvadlı, 452
Azak, 126
Azez, 321
Azikan, 269, 271
Azikanlı, 270
Aziken, 270
Aziz, 120, 256, 283, 284, 285, 348, 386, 403, 427, 428, 442
Aziz Baba, 348
Azizağa, 310

**-B-**

Baba Arslanoğlu, 137, 139, 160
Baba Haydari, 433
Baba Hoşin, 389
Baba İlyas, 33, 38, 45, 46, 69, 70, 74, 137, 139, 150, 174, 360
Baba İshak, 45, 137, 323
Baba Kork, 251
Baba Mansur, 29, 47, 49, 51, 61, 190, 213, 214, 218, 219, 220, 221, 236, 254, 257, 336, 440
Baba Resul, 27, 33, 44, 45, 47, 68, 69, 70, 98, 137, 139, 143, 174
Baba Samıt, 73, 75, 78, 79
Baba Yadigar, 432, 433
Baba Yadigari, 432, 433
Babacan, 298, 406, 420
Babalar, 109, 284
Babalı, 280
Babaoğlu, 150, 172
Babı Niyet, 414
Babık, 442
Babınta, 414, 415
Babi, 339
Babo, 339
Bachwan, 446
Bacılu, 105
Bacilan, 436, 437
Bacoran, 457
Bacvan, 7, 412, 413, 415, 416
Badıcıvan, 240, 281
Badıl, 218
Badrayi, 435
Bagsor, 298
Bağdadiyye, 463
Bağıştaş, 251
Bağlarbaşı, 118, 150, 195
Bağyazı, 233
Bahatlar, 93
Bahçe, 178, 179, 464
Bahçedamı, 159, 178, 185, 274
Bahçedere, 206, 207
Bahçeköy, 81
Bahçeli, 354
Bahrioğlu Avşarı, 103
Bahşlı, 165
Bahtiyar, 222, 223, 380, 381
Bakırabad, 436
Bakırlı, 132
Bakış, 93, 289
Bakras, 463
Bakuba, 164
Balaban, 7, 178, 185, 213, 215, 220, 231, 232, 440
Balan, 253
Balçık, 220
Baldan, 227
Balı-ı Yellüce, 305
Balıkburnu, 269, 270
Balılar, 303
Balım Sultan, 64, 65

Balışeyh, 89
Bali Tatari, 262
Bali Tocik, 261
Baliban, 271
Balişer, 258
Ballar, 81
Ballıca, 216, 229
Ballıdere, 151, 280
Ballıhoca, 114
Ballık, 80
Baloağa, 310
Balohacı, 294
Balova, 310
Baloyan, 233
Balpayam, 226
Balyan, 6, 261, 262, 263, 264, 276
Balyayla, 231
Bamir, 227
Banaz, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192
Banu Ali, 461
Barak, 449
Barazi, 269
Bardakçı, 231, 232
Bargını, 239, 240, 242, 243
Barut, 56
Basafra, 414, 416
Basahre, 414
Basak, 312, 313, 314, 315, 316
Basra, 222, 465
Basu, 227
Başakçı, 259
Başçardak, 80
Başgöze, 226, 229
Başıbüyük, 100, 102, 321, 323
Başım Kızdılu, 207
Başika, 414
Başkalecik, 231
Başkınık, 176, 313, 314, 315
Başköy, 216, 223, 259, 280
Başören, 314, 381
Başpınar, 243, 289
Baştepe, 414, 416
Baştosun, 298
Batak, 114
Batıayaz, 300
Batını, 41, 72
Batlı, 195
Batman, 216
Bavan, 284
Bave İsa, 390, 391
Bave İsmail, 403
Bavize, 414
Bavurdu, 92
Bayad, 78, 84
Bayat, 7, 56, 74, 78, 79, 197, 306, 348, 409, 417, 418, 422
Bayatören, 74, 77
Baybuğ, 414
Bayburd Türkmenleri, 161, 371,
Bayındır, 56, 66, 284. 285, 342, 378, 399
Bayındırözü, 108
Bayırlı, 289, 383
Baylık, 216, 259
Bayraktar, 187
Bayram Gazili, 251, 287, 291, 292, 296
Bayramgazi, 290, 292
Bayramuşağı, 296
Bazar İni, 438
Bazgi, 298
Bazvaya, 414
Bebe, 57
Bebekderesi, 280
Bebük, 280
Becek, 233
Bedeva, 403
Bedirgeçerges, 463
Beğdeş, 56
Beğmişlü, 306
Bekdaş, 206
Bekdeş, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 62, 82

Bekiruşağı, 294
Beklini, 462
Beksemre, 165
Bektaş, 27, 28, 29, 33, 38, 39, 40, 45, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 81, 82, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 105, 109, 110, 113, 115, 116, 123, 124, 127, 149, 150, 153, 155, 156, 157, 158, 161, 165, 173, 187, 191, 195, 197, 202, 203, 209, 210, 241, 251, 256, 305, 308, 311, 312, 313, 314, 322, 324, 335, 347, 351, 352, 353, 355, 389, 414, 418, 472
Bektaş Viranı, 55, 56, 81
Bektaşi, 25, 30, 39, 40, 41, 63, 64, 71, 73, 74, 75, 79, 83, 86, 89, 90, 91, 107, 111, 113, 150, 195, 239, 252, 349, 401, 434
Bektaşlı, 55, 293
Bekülar, 233
Belan, 259
Beleç, 220
Belih ırmağı, 103
Belit, 463
Belivanlu, 265
Bellik, 265
Bellikler, 292
Belören, 379
Beluç, 443
Beni Ahmed, 463
Beni Muhammed, 463
Beni Şelef, 463
Benlübaş, 63
Berazı, 111
Berike, 403
Berişah, 403
Berzinye, 389
Besan, 414
Besteli, 414
Beş Kaza, 360
Beşalive, 462
Beşariğa, 462
Beşeri, 270
Beşgöze, 223, 340
Beşikli, 260
Beşili, 462
Beşir, 235, 332, 393, 421
Beşoluk, 298
Beştepe, 57, 291
Bewanic, 434
Beyaz-ı Bostan, 205
Beyceköy, 216
Beyci, 379, 380
Beydamı, 258
Beydili, 122, 125, 172, 279, 383, 449, 454
Beykonağı, 194
Beyköy, 383
Beyköyü, 464
Beylikahır, 128
Beymere, 140
Beyobası, 116
Beytaşı, 229
Beytuşağı, 344
Beyyurdu, 187
Bezgevr, 337
Bezirlü, 265
Bezki, 268
Bılavat, 414
Bızrin, 270
Biav, 436
Bicir, 137, 144, 147, 150, 153, 154, 178, 353
Biçeran, 434, 440, 445
Bihan, 220, 226
Bilamuşağı, 294
Bilcelü, 371
Bilekli, 343
Bilezer, 115
Bilgeç, 339

Biliç, 219, 261
Bilvat Kehriz, 414
Bir Hillan, 414
Birat, 235
Birik, 292
Birman, 337
Birmelik, 329
Birvan, 276, 277
Biryane, 463
Bisatlı, 411
Bismil, 82, 115, 139, 175, 205, 255, 318, 323, 355, 362, 363, 385, 416
Boğalı, 437
Boğazbaşı, 348
Boğazcı, 223
Boğazlı, 150
Boğazören, 234
Bokluca, 379
Bolaman, 80
Bolucan, 234, 295
Borçalı, 338
Bormek, 327
Borular, 233
Bos Viranı, 273
Bostanlık, 78
Boş Beh, 403
Boyalı, 81
Boylanlu, 265
Boyra, 463
Bozağakarabendi, 216
Bozan, 32, 150, 175
Bozburun, 225
Bozdoğan, 57, 122
Bozgeyikli, 133
Bozhöyük, 114
Bozlar, 284, 289
Bozukan, 337, 339
Bozulus, 89, 102, 135, 145, 208, 411, 430, 436, 437, 444, 450, 451, 455
Bozüyük, 304, 350
Bölükçam, 289
Börkenek, 270, 271
Braskiğ, 260
Brastik, 260, 341
Bucak, 56, 94, 101, 104, 218
Bucak Avşarı, 94, 104
Budakdere, 194
Budaklı, 176, 185
Budaközü, 116
Budalauşağı, 261
Buğulu, 216, 259
Bulaca, 371
Bulak, 176
Bulam, 269, 270, 271, 273
Bulanık, 231
Buları, 364
Bulgar Bozoğlan, 195
Bulgar dağı, 195
Bulgurcu, 128, 129, 130, 131, 132, 134
Bulgurcular, 227
Bulmuş, 223, 231, 334
Burmadere, 202
Burunören, 94, 95
Burunsuz, 66, 381, 383
Butkan, 236
Buvikan, 264
Buzlutepe, 343
Bücüş, 101
Büşrağı, 462
Büveyhoğulları, 465
Büyük Avşar, 122
Büyük Baba, 390
Büyük Bektaş, 54, 55
Büyük Bende, 414
Büyük Bisatlı, 414
Büyük Camili, 137, 354
Büyük Çuçurd, 442
Büyük Delis, 403
Büyük İncirli, 74
Büyük Keşlik, 302
Büyük Kınık, 265

Büyük Kırhlı, 270, 271
Büyük Örtülü, 290
Büyük Sevkari, 223, 297
Büyük Tepeli, 403, 408
Büyük Zahranlı, 275, 445
Büyük Zap, 411
Büyükçat, 464
Büyükgelengeç, 223
Büyükkaşanlı, 294
Büyükkeşlik, 302
Büyükköy, 251, 291
Büyükmahal, 105, 194
Büyükoba, 205
Büyükpınar, 379
Büyükyurt, 229

-C-
Caferli, 341
Cammasa, 397
Camolar, 298
Canbeğlü, 448
Canbek, 6, 275, 276, 278, 448
Canbekli, 251, 293
Canbulak, 187
Cangirtepe, 266
Canik, 86, 175
Cansızlar, 350, 351
Ceal, 75
Cebbare, 361
Cebrayıl, 173, 455
Cedide Bisatlı, 414
Cehelten, 432
Cehennemdere, 206, 207
Celalewend, 434
Celevhan, 414
Cemaat-ı Tahtacıyan, 376
Cemal Abdal, 6, 118, 239, 260, 296, 297
Cemal Kendi, 335
Cemal Kışlası, 335
Cemilik, 464
Cencige, 223, 343, 344
Ceneferler, 152
Cennetpınarı, 289, 290
Cerepderesi, 464
Cerid, 445, 449
Cerime, 412
Cerit, 233
Cerrane, 461
Cerud, 463
Cesis, 122
Cevahira, 462
Cevanşir, 453
Ceviz, 178, 180
Cevizli, 277
Cınark, 270, 271
Cibali Sultan, 128, 135
Cibu, 233
Cibular, 297
Cihet, 187
Cilli, 464
Cilliya, 465
Cimin, 228
Cinci, 414
Cingeyli, 122
Cingöz, 365
Cingözler, 148, 365
Ciryohan, 414
Cisr, 460
Cisrihadit, 463
Coğraş, 6, 269, 274
Copt, 471
Corevan, 260
Cowzarobası, 261
Cozan, 449
Cuadiye, 463
Cumaovası, 359
Cunbula, 465
Cunbulani, 465

-Ç-
Çağılgan, 374

Çağırgan Baba, 88
Çağırganlı, 88
Çağlar, 226, 231, 379
Çağlarca, 223, 344
Çağlayan, 224, 344, 354
Çağlıcaören, 342
Çağşak, 150
Çakal, 252, 268, 270, 272, 367
Çakal Demircilü, 272, 367
Çakıl, 379
Çakılpınar, 294
Çakır Abdal, 122
Çakırağa, 310
Çakırçalı, 151, 170
Çakmak, 289, 383
Çakmakdüzü, 380
Çakmaklı, 342
Çakmanus, 81
Çakorlar, 297
Çalabverdi, 6, 193, 252
Çalbaşı, 343
Çaldıran, 55, 415, 455
Çalfar, 218
Çalga, 216
Çalıklar, 298
Çalköy, 92
Çalolar, 298
Çaltıcak, 194
Çalto, 297
Çalyurt, 234
Çamağaç, 108
Çambulak, 193
Çam-camal, 335
Çamdalı, 280
Çamdere, 280
Çamgazi, 270
Çamlıbel, 81
Çamlıca, 264, 289
Çamlıköy, 187, 194
Çamoağa, 310
Çamoluk, 81
Çamşıhı, 285, 310, 311, 312
Çamur İn, 363
Çamurdere, 216
Çamurlu, 77
Çanakçı, 88
Çanakpınar, 150, 310
Çandır, 233
Çapak, 280
Çapar, 130
Çardaklı, 417
Çarekan, 220, 225, 226
Çarıkpınar, 76, 150, 176, 310
Çatak, 194, 265, 297
Çatakdere, 236
Çataksu, 340
Çatal Pınar, 361
Çatalçam, 231, 298, 299
Çatalkeli, 464
Çataltepe, 178, 379, 464
Çatköy, 298
Çatkürd, 261
Çavdar, 342
Çavdarlı, 47, 354
Çavuşlu, 175
Çayan, 243
Çayanlı, 148
Çayırdağı, 231
Çayırköy, 280
Çayırova, 81
Çaykadan, 323
Çaylak, 359
Çaylaklu, 359
Çaylı, 280
Çayönü, 224
Çayyaka, 126
Çegeni, 435
Çehelçeşme, 436
Çekçek, 166
Çekenoğlu Çiftliği, 280
Çelebibağı, 178, 183
Çemiş, 220, 231, 441, 444
Çengen, 464
Çeper, 264

Çepni, 25, 55, 58, 62, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 122, 195, 202, 203, 205, 206, 208, 209, 373, 432, 252
Çepnilü, 208, 272
Çerçi, 201
Çerçialan, 253
Çerçialanı, 310
Çerçili, 372, 373, 374
Çerdiğin, 151, 170
Çerendab, 432, 438, 439
Çerkeşli, 112
Çermeikarir, 228
Çermige, 150, 154, 178, 353
Çeşmekolu, 379
Çetilik, 464
Çeverka, 403, 408
Çevirme, 294
Çevrecik, 216
Çığlık, 261, 262, 263
Çınarlı, 289
Çıngıllıoğlu, 150, 172
Çıralı, 340
Çıtlık, 314, 321
Çiçekalanı, 289, 290
Çiçekali, 298
Çiçekli, 150, 259
Çiğil, 289, 290
Çiğner, 207
Çiğnir, 150
Çil Horoz, 216
Çilhoroz, 223
Çilligöl, 231
Çimliçayır, 354
Çingenece, 117
Çiniler-alanı, 206
Çirçir, 302
Çirik, 223
Çitköyü, 127
Çivril, 195
Çobandağı, 224
Çobandivanı, 280
Çobanlar, 92
Çobanpınar, 109
Çobanyusuf, 176
Çokyaşar, 289, 290
Çolakkomu, 226
Çomak, 224
Çomar, 183, 186, 187, 188, 191
Çorak, 274, 302
Çoraklık, 207
Çors, 232
Çoşmanlar, 289
Çöğrülü, 464
Çökçeli, 414
Çökeç, 183
Çömlecik, 336
Çömlekçi, 444
Çördük, 365
Çöreğibüyük, 193
Çörekçi, 206
Çörmü, 304, 306, 359
Çörmüşek, 98, 101, 148
Çubine, 435
Çukurçayır, 118
Çukurçimen, 298
Çukurhüseyin, 206, 207
Çukurören, 203
Çukuröz, 381
Çullu, 80
Çürüttüm, 91, 92

**-D-**

Dacirek, 343, 344
Dadokta, 187
Dağbek, 223
Dağkalfat, 127, 128, 133, 134
Dağlık Karabağ, 173, 455
Dağönü, 342
Dağyolu, 231
Dağyurdu, 148, 233
Dakuk, 393, 395, 402, 403, 404, 405, 408, 415, 417, 418, 430

Dalakdere, 150
Dalfan, 435
Dallıbahçe, 216
Dallık, 81
Dalyanmazlumpaşa, 463
Dalyasan, 74, 127, 134, 151, 179
Danabaş, 359
Danaverdi, 206
Danayeli, 207
Danişmendli, 411, 437, 453
Danişment, 358, 380
Danyagecesi, 280
Darawisa, 462
Dardere, 342
Dardoğan, 270, 271
Daretüf, 391
Darıbükü, 208
Darıca, 294, 295
Darıcı, 150, 170, 280, 358
Darıyeri, 159, 178, 179, 180, 321
Darvet, 119
Daşlık, 289
Davud Dede, 113
Davudi, 416, 430
Davulalan, 199, 200, 201, 365
Davulbaz, 178, 185
Davulku, 3, 159, 178, 183, 185
Davuteli, 280
Davutlar, 289
Davutoğlu, 277, 278
Daybiye, 264
Dayılı, 342
Dazyaka, 216
Dedegarkın, 138, 143, 147, 169, 181
Dedeköy, 45, 261, 264
Dedemoğlu, 126
Dedesli, 150, 154, 172, 173
Dedeşoğlu, 281
Dedeyazı, 294
Değeryer, 281, 282
Değirmencievi, 128
Değirmendere, 80, 191, 206, 207, 339
Değirmenderesi, 178, 186
Değirmenönü, 302
Delehebil, 75
Delice, 116, 122, 233
Deliçay, 364
Deligencolar, 298
Deli-İlyaslı, 99
Delikan, 117, 118, 297, 456
Delikanlı, 455
Deliklitaş, 206, 207
Delikürt, 255
Deliminnet, 464
Dellügan, 283
Delü Devecü, 66
Delüler Baba, 104
Demenan, 337, 340
Demir Baba, 107, 111, 112
Demirci, 88, 128, 134, 167, 168, 169, 170, 208, 358, 453, 455
Demirciler, 168, 289, 294
Demirkapı, 216, 259
Demirkonak, 449
Demirköprü, 463
Demirköy, 114
Demürcü Viranı, 169
Denek, 118
Denizbükü, 81
Denizoba, 379
Depe Ensesi, 360
Dephir, 435
Der Siman, 221
Deravise, 461
Derbent, 289, 411
Derbenyek, 434
Derderiç, 219, 226, 261
Dere Hurma, 403, 404
Dere Soran, 341
Dere Tımığı, 341
Derebağı, 297
Dereçaylı, 280

Dereçiftlik, 150, 276, 379
Deregez, 456
Dereköy, 150, 187, 194, 202, 231, 232, 251, 280, 284, 291, 314, 354, 379
Dereköyü, 342
Dereli, 79, 81, 123
Deremum, 280
Deremumu, 105, 253, 349
Dereyazıcı, 186, 187, 302
Deriki, 222
Derkuni, 217
Dersim, 13, 18, 32, 33, 47, 93, 118, 213, 215, 216, 219, 220, 221, 222, 227, 230, 232, 234, 235, 243, 259, 271, 272, 294, 297, 299, 300, 301, 307, 336, 337, 338, 340, 341, 343, 345, 430, 444, 445, 446
Dersiman, 215, 218, 220, 229, 296, 301, 307, 440
Derviş Ahmed Aşıki, 70, 71, 352
Derviş Ali, 88, 113, 122, 175, 421, 426, 252
Derviş Gevr, 213, 215, 216
Derviş Hamza, 87
Dervişan, 418
Dervişcemal, 334
Dervişçimli, 289
Deryus, 462
Deve Baba, 77
Deveci Garkın, 145
Deveciler, 144, 145
Deveçatak, 379
Deveçayırı, 290
Deveçi, 173, 455
Devekorusu, 336
Develü, 283
Devletliağaç, 114
Dırijan, 147
Dışlık, 150, 349, 351, 354, 356
Dibekli, 226
Diboğlu, 277
Digir, 291
Diğer Bace, 451
Dihkanlı, 251
Dikene, 379
Dikilcik, 270
Dikköy, 464
Dikmen, 123
Diktepeler, 224
Dilkiyan, 270, 271
Dimetoka, 108, 114, 179, 190, 232, 324
Dinarbey, 236
Dirge Baba, 137, 160
Dirgenli, 276
Dirijan, 276
Disümlü, 218, 220, 221
Disümlü Ekradı, 221
Diş Taş, 297
Dişbudak, 310
Divan, 186, 187, 281
Diyala, 119
Diyarlar, 233
Dizvas, 216
Dodtolar, 297
Dodurga, 124, 126, 173, 455
Doğançayır, 92, 107
Doğangeçit, 261
Doğanlı, 270, 293, 368
Doğanoğlu Kışla, 276
Dokuzdal, 463
Dokuzkaya, 229
Dolay, 95, 187
Dol-ı Kebir, 265
Doluküp, 216, 259
Dom, 471
Dostal, 274
Dölderesi, 195
Dönekse, 81, 187
Dönertaş, 224
Dörtağaç, 464
Döşengi, 236

Dravşan, 109
Duhan, 267, 302
Dumluca, 304, 308, 311, 381
Durakköyü, 80
Durhasandede, 357, 358, 361, 362
Dursuniye, 463
Dursunlu, 463
Durucabulak, 224
Durukaynak, 270
Durulova, 294
Dutlu, 294
Dübecik, 206
Düdüklük, 302
Düğünyurdu, 234
Dülük Baba, 202, 203
Düpecik, 207
Düvencik, 294
Düzpelit, 327
Düztarla, 297

## -E-

E. Zağra, 110
E. Zara, 110
Eba Müslim-i Horasani, 117
Eber, 175
Eberci, 88
Ebercik, 175
Ebulhas, 116
Ebuzer Gaffari, 266, 469
Ebül Vefa, 142, 143
Ecebşer, 432
Ede Balı, 69, 305
Edremit, 379
Egyptian, 471
Eğrek, 80
Eğribelen, 216, 226
Eğribük, 150, 277
Eğribüklü, 268
Eğrikavak, 339
Eğrisu, 354, 380, 381
Ehber, 432
Ekinci, 58, 81, 98, 165, 305, 376
Ekrad-ı Kavi, 265
Ekrek, 216, 260, 382
Ekrek Göller, 216
Ekrekgöller, 223
El Muhammed, 403
Elaldı, 298
Elalibey, 342
Elbişar, 235
Elbu Kavba, 403
Elbu Kıssa, 403
Elbu Seruj, 403
Elçi, 201
Elekçi, 89, 90, 472
Elekçi Baba, 89
Elemen, 150
Elgazi, 339
El-Güveyr, 411
Elif, 145
Elifi, 266
Elikani, 447
Elizabet, 402
Ellezi, 463
Elmacık, 280
Elmahacı, 178
Elmakaşı, 259
Elmalı, 91, 92, 108, 116, 231, 232, 236, 294
Elmalık, 228
Elmapınar, 354
Elmidür, 194
Elvan Çelebi, 33, 44, 46, 69, 70, 137, 139, 150
Elyakın, 206
Elyapan, 206, 207
Emenli, 280
Emin Bayız, 403
Emin Bepir, 403
Emir Hasan, 461, 462
Emiralem, 365
Emirci, 45, 128
Emirdere, 297

Emirler, 95, 102, 128, 134, 275, 277, 280, 378
Emirören, 348
Emiruşağı, 289, 290
Emir-Uşağı, 104
Emlek, 105
Emre, 187, 253
Englzek, 274
Engüzek, 178
Enseli, 359, 360
Erbil, 393, 408, 411, 413
Erdebil, 47, 112, 152, 155, 156, 157, 158, 448, 451
Erdek, 194
Erdene, 213
Erduran, 226
Erenli, 348
Erenyurt, 80
Ergan, 139, 340
Ergele, 150
Ergonaş, 348
Erikli, 48, 91, 92
Eriklitekke, 280
Ermişli, 277
Erteme, 308, 309, 381
Ertuğrul, 379
Erzani, 229
Erzurik, 258
Esed, 407, 462
Esendere, 240, 281
Esenevler, 223
Esenköy, 280
Esenli, 223
Esenlü Alcısı, 368
Esevakı, 280
Eshab-ı Kehf, 464
Esimli, 341
Eski Arapkirli, 251
Eski Bektaş, 87
Eski Koçgiri, 233
Eskicuma, 112, 380
Eskihisar, 111, 114, 376
Eskihisar Zağrası, 111, 114
Eskikavak, 229
Eskiköy, 80, 81, 109, 172, 183, 184, 261
Eskiyapar, 76
Eskiyassıpınar, 289, 294
Eslemez, 105, 385, 427
Esmepur, 289
Eşekçekmez, 297
Eşeksinikli, 379
Eşmepınar, 223
Eşrefiye, 321
Eşrefli, 361
Etarine, 462
Evci, 200, 203, 205, 362, 364
Evci Öyüğü, 204
Evciler, 194, 199, 202, 203, 204, 364, 365
Evciyenikışla, 150, 154, 168
Evlidere, 280
Evrensekiz, 114
Evrenuşköy, 379
Eygündür, 265
Eymir, 122, 298, 299, 360, 372, 252, 253
Eymür, 56, 122, 134, 142, 150, 161, 174, 199, 218
Eymürlü, 372
Eynekaraca, 186
Eynir, 150, 310, 252
Eyübili, 66
Eyvani, 217
Ezeltere, 255

**-F-**

Fakavira, 463
Fakçı, 122
Fakra, 463
Faraşlı, 109, 304
Farisbey, 417
Fartıl, 81

Fatmakuyu, 298
Fatmalı, 255
Fayatlı, 354
Fazıliye, 414
Ferhatan, 344
Ferhatlı, 150, 172
Feşal, 457
Fethiye, 150, 178, 180, 182, 183, 313, 314, 321, 323, 324, 360
Fevade, 105
Fındıklı, 302, 348
Fırlaz, 261, 263
Finike, 54, 115
Firüzköy, 109

## -G-

Gaibler, 379
Galaysancak, 251
Gani Ağa Palangası, 342
Garan, 261
Garbi Amid, 135, 170, 205
Garib Neccarlu, 361
Garikan, 264
Garkın, 29, 44, 45, 46, 49, 51, 52, 70, 74, 82, 88, 108, 121, 123, 126, 133, 134, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 147, 148, 149, 150, 153, 154, 155, 158, 159, 160, 161, 162, 166, 170, 172, 173, 176, 177, 179, 181, 182, 188, 189, 190, 193, 198, 199, 202, 209, 246, 281, 303, 331, 347, 348, 352, 353, 354, 355, 359, 365, 399
Garziya, 80
Gassanlı Hayderiyye, 463
Gavi, 270
Gavrazlı, 81
Gawliyan, 444
Gaybi, 460
Gazalaba, 81
Gaziler tepesi, 108
Gaziler-Mağarası, 99
Gaziuşağı, 339
Gebelikatran, 277
Gebük, 150
Gebye, 403
Geçerli, 449
Geçine, 442
Geday, 115, 424
Gedikdere, 225, 340
Geldiklan-ı Abad, 116
Gelhayır, 187
Gelinpınar, 298
Gelmizi, 231
Gemecik, 233
Gemhu, 380, 381
Gem-i Yenice, 438
Gemiçiler, 432
Gencolar, 297
Gerani, 273
Gereve, 434
Geriya, 233
Germicek, 149
Germikar, 219, 261
Germili, 341
Germisi, 227
Germişi, 275, 277
Gersinot, 213
Gevan, 337, 344
Gevekse, 194
Gevençiftliği, 148
Gevende, 273
Gevhare, 438
Gevhertaş, 98
Gevran, 215, 227
Gevrek, 188, 193, 280, 281
Gey Göl, 438
Geygel, 167, 168, 169, 170, 202, 260, 350, 351, 355, 356, 367
Geygel Hacılu, 170, 351, 355
Geyikgölü, 81
Geyikli, 145, 235

Geyikli Garkın, 145
Geyran, 110
Geyrez, 79, 81
Gezeken, 411
Gezge, 233
Gılgandoz, 80
Gınili, 252
Gicler, 432
Gilaman, 119
Gilekçe, 117
Gilevan, 119
Giremis, 261
Gireson, 226
Girlevik, 343
Gocuklu, 80
Golanlı, 74
Gom, 270
Gonik, 289
Goran, 7, 164, 432, 434, 438, 456
Goranca, 389, 438
Gorbeti, 252
Gorik, 264
Gozaz, 436
Göbsen, 302
Göbü, 81
Göbünalcı, 80
Göbürge, 226
Göcek, 213, 228, 299
Göçer Garkın, 145
Göçeruşağı, 292
Gödeli, 265
Göğçeli, 363, 371
Göğnücük, 280
Göğnük, 298
Gökağaç, 292
Gökaven Hisarı, 98
Gökçam, 318
Gökçe Viran, 57
Gökçek, 340
Gökçekaya, 80
Gökçekırı, 376
Gökçekli, 125
Gökçeli, 198, 364, 414
Gökçeoluk, 193
Gökçeören, 206, 207
Gökçepınar, 170, 260
Gökçeyol, 436
Gökdepe, 442
Gökdere, 233, 298
Gökgedik, 206
Gökkaya, 342
Gökköyü, 187, 302
Gökpar, 456
Gökpınar, 289
Göksere, 187
Göksun, 143, 234, 289, 294, 298
Göktepe, 227, 379
Gölceğiz, 81
Gölcük, 280, 287, 297, 303
Göldağı, 128
Göle, 187, 200, 225, 250, 277
Gölevi, 80
Gölgeli, 187, 193
Göller, 216, 228, 280
Gölpınar, 219, 261, 263
Gölpınarı, 290
Gölveren, 310
Gölyanı, 80
Göndes, 178, 185
Göneli, 223, 231
Göngü Karkın, 145
Görümlü, 193
Görünmezkale, 233
Göynük, 298
Gözcüler, 464
Gözecik, 310, 381, 463
Gözeler, 341
Gözeli, 77, 383
Gözene, 232
Gözne, 169
Gözpınarı, 298
Göztepe, 224
Gözü Kızıl, 6, 52, 170, 199, 200, 201, 202, 204, 365

Gözübüyük, 202, 321
Grik, 264
Gundik, 225
Gurbet, 122, 167, 418, 420, 422
Gurbetan, 122, 252, 253, 254
Gurciler, 442
Gures, 215
Guriverdi, 267
Gücük, 284, 289
Gülabi, 337, 341, 345
Güldede, 294
Gülderesi, 203
Gülenoğlu, 188
Gülhur, 292
Gülistan, 225, 277
Güllüce, 54, 116, 187, 277, 280, 336, 343, 442
Gülpınar, 92, 107
Gültepe, 104
Gümüşakar, 233
Gümüşali, 234
Gümüşseren, 298
Gümüştarla, 298
Gümüşyurt, 280
Günbağı, 223, 340
Günboğazı, 258
Gündeğer, 278
Gündeş, 54
Gündeşli, 125, 172, 173, 185, 447
Gündüzler, 89
Günein, 105
Güneş Baba, 351, 352
Güneşdere, 227, 298
Güney Karadağ, 432
Güneycik, 229
Güneyçam, 225
Güneygeç, 297
Güneyharman, 228, 298
Güneykonak, 342
Güneypınar, 298
Güneysöğüt, 463
Güngörsün, 224
Günören, 233
Günyazı, 463
Güre Davud, 390, 434
Gürgençukuru, 281
Gürk, 343
Gürkaynak, 223, 294
Gürobası, 261
Güroğlu Kışlası, 276
Gürpınar, 310
Gürvelik, 223, 340
Gürzelik, 213, 224
Güvem, 79, 80, 206, 207
Güvem-Çepni, 206
Güven, 206, 423
Güvenç, 5, 25, 79, 80, 81, 82, 83, 87, 88, 312, 313, 314, 316, 317, 318, 320
Güvençler, 83
Güvençoğlu, 81, 316, 317, 318
Güvendi, 79, 87
Güventepe, 298
Güvercinlik, 77, 80, 361, 369, 370, 372, 373
Güyez, 273
Güzbulak, 223, 340
Güzelbeyli, 170
Güzelce, 80, 243
Güzelce Şah, 243
Güzeldere, 231
Güzelhisar, 376
Güzelpınar, 216, 229
Güzgülü, 224, 225, 229
Gypsy, 471

**-H-**

Habur, 240
Hacar, 203
Hacı Ahmet Virani Sultan, 402, 418
Hacı Ali, 53, 121, 127, 128, 129, 130, 342, 351, 386, 410, 419

Hacı Ali Bey Palangası, 342
Hacı Alili, 129
Hacı Bağadın, 72, 137
Hacı Doğrul, 59
Hacı Firuzlu, 306
Hacı Hüseyin Kışlası, 112
Hacı Kendi, 273
Hacı Kocalı, 451
Hacı Kureyş, 35, 51, 53, 72, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 225, 334, 336, 440
Hacı Mahlı, 449
Hacı Mihman, 46, 53, 72, 137,
Hacı Murad, 53, 72, 107, 127, 129, 132, 198
Hacı Zülfikar, 65
Hacıahmetli, 464
Hacıbektaş, 27, 53, 58, 59, 63, 65, 66, 67, 73, 83, 93, 118, 155, 195, 199, 241, 309, 414, 472
Hacıbey, 150, 172
Hacıhamza, 225, 274
Hacılar, 99, 273, 314, 316, 317, 378, 383, 436, 437
Hacılu Türk, 192
Hacım, 6, 59, 65, 66, 67, 82, 176, 239, 240, 291, 313, 314, 315, 321, 324
Hacıyakup, 81
Hactepe, 436
Haçapınarı, 294
Haçköy, 229
Haddadin, 462
Haddadiyya, 461
Hadırlı, 464
Hadise, 411
Haftan kalesi, 411
Haküsün, 226
Halep Türkmenleri, 77, 97, 100, 102, 135, 144, 145, 185, 196, 197, 201, 209, 255, 315, 363, 439, 440, 441, 447, 454, 457
Halepçe, 391
Halfalı, 455
Halifeli, 150, 173, 455
Halifelü, 66
Halilbaş, 202
Halilbey, 277
Halilli, 251
Halkaçayırı, 290
Hallaç, 117
Hamakan, 220
Hamal, 132, 150, 153, 158, 306
Hamdan Hasibi, 465
Hamdaniye, 321
Hamdiköy, 128
Hamed-uşağı, 100, 101
Hamid, 100, 371
Hamis, 142, 244, 385, 386, 404, 407, 422, 424
Hamisbey-Çatallı, 109
Hamne, 432
Hamoçik, 228
Hamperi, 297
Hamse, 448
Hamuşi, 390, 433
Hamutlar, 289
Hamza Aşğar, 60
Hamza Depesi, 323
Hamza Viranı, 324
Hamzababa, 206
Hamzabey, 114
Hamzalar, 323
Hamzalı, 98, 128, 323, 354
Hamzıkanlı, 271, 289
Han Deresi, 134
Hançere, 217
Hançerli, 294
Hançılı, 354
Hançıplaklar, 289
Hanevar, 217
Han-ı Kesük, 100
Hanköyü, 104
Hanzar, 260

Harab Reş, 265
Haraba Sultan, 411
Harakan, 448
Harapol, 297
Harbendelü, 7, 306, 441
Harbiye, 463
Hardi, 274, 295
Harız, 105
Harici, 21
Harmandalı, 74, 77, 78, 79, 206, 306, 354
Harmanköy, 379
Harmanlı, 379, 380
Harsı, 223
Harşın, 223
Harşid deresi, 85
Harşin, 216
Harun, 265, 296, 425, 469
Harunuşağı, 296
Hasa, 98
Hasabdal, 348
Hasan Dede, 49, 87, 88, 107, 113, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 134, 378
Hasanali, 294
Hasanbadrık, 182, 314, 321, 322, 323, 324
Hasançelebi, 3, 177, 178, 179, 180, 183, 185, 186, 310
Hasandağ, 66
Hasandede, 124, 126, 128, 130
Hasandeğin, 150, 172
Hasankeyf, 473
Hasanlı, 280, 281, 334, 341, 382, 463
Hasanoğlu, 202
Haskova, 110
Hasköy, 112, 114, 300, 380
Haşikan, 264, 267
Hatun, 57, 157, 279, 304, 305, 411, 463
Hatun Kendi, 57
Hatun Pınarı, 305
Hatunçayırı, 298
Havar, 391
Havice, 403
Havutlu, 464
Havuzlar, 114
Hay Gırnata, 403
Haydaran, 218, 220, 226, 227, 285
Haydarbey, 280
Haydari, 48, 49, 74, 157
Haydariyye, 460
Haydut, 359
Hayradın, 280
Hayrettinköy, 129
Hayrüddin, 429, 438
Haytalı, 323
Hayyatin, 463
Hazirge, 302
Hazne Bent, 414
Hazne Tepe, 414
Hazran Alevi, 105
Hebil, 109
Hekme, 304, 382
Helvacılar, 206
Hemadan, 436
Herdif, 339, 341
Herendek, 258
Hersini, 295, 375
Heser, 403, 408
Heunou, 119, 120
Hevedan, 106
Hewreman, 389
Heybeli, 342
Heynou, 119
Hezil, 411
Hıdan, 220
Hıdıkan, 289
Hıdıran, 271, 289
Hıdıranlı, 289
Hıdırellez, 464
Hıdırlı, 464

Hıdırözü, 219, 261
Hıdsor, 6, 215, 269, 270, 271, 272, 274, 447
Hımıroğlu, 170
Hınzıri, 105
Hıran, 227, 228, 235
Hırka, 105, 106
Hısn-ı Mansur, 172, 214, 216, 265, 266, 267, 273
Hıştolar, 297, 298
Hızır Baba, 114
Hızır İlyas, 414
Hızır Köy, 414
Hızır Samıt, 75
Hidonun Yeri, 297
Hindi, 359, 473
Hinot, 264, 265
Hisarcık, 93, 129, 365, 383
Hivedanlı, 106
Hizolan, 446
Hoba, 96, 97
Hobalı Afşarı, 97
Hoca Ahmed Yesevi, 71, 72, 312, 331, 334
Hocabey, 253
Hocaoğlu, 80
Hocik, 403
Hoda, 96, 97
Hodabad, 436
Hodalar, 96
Hoğus, 339
Hoğut, 342
Holeylan, 434
Holhol, 298
Hoperek, 298
Hoptaş, 234
Hopus, 228
Horasan, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 70, 89, 93, 106, 123, 138, 139, 180, 226, 235, 301, 311, 332, 351, 357, 417, 434, 439, 443, 444, 445, 447
Horça, 417
Horevenk, 223
Horik, 329
Hormek, 220, 228, 233
Hormengi, 265, 268
Hoşan, 229
Hoşnur, 265
Hotan, 121
Hoy, 30, 55, 456
Hozik, 264, 267
Hozinkiğ, 227, 228, 302
Höbek, 243, 303, 304, 309, 312, 354, 381
Höyücek, 289
Hubyar Derviş, 281, 282
Hule, 460
Humarlu, 132
Hune Boğazı, 75
Hurand, 173, 455
Hurimce, 270
Huveyze, 433
Huzistan, 465
Hürmüziyan, 473
Hüseyin Abdal, 6, 64, 114, 310, 311, 312
Hüseyin Hacılı, 450, 451
Hüseyinabad, 76, 436
Hüseyinli, 450
Hüsükuşağı, 278

**-I-**

Ilhıcı, 432, 433
Ilısu, 216
Irmaç, 277
Irmakkıyısı, 193
Işık Çakır, 5, 93
Işıklı, 261
Işıktepe, 80
Işıkvuran, 340

-İ-
İbik, 126, 127, 150, 410
İbimahmut, 228
İboyan, 233
İbrahim Dede, 114
İbrahim Ethemli, 203
İbrahim Hacı, 150, 160, 161, 162, 163, 169, 170, 171
İbrahim Sani, 352, 357, 372, 373, 374
İçil Kavisi, 267
İğdecik, 195
İğdeli, 94, 96, 98, 100, 101, 104, 277, 323
İğdir, 88, 150, 176, 280, 281
İğnaki, 274, 278
İhsan, 64
İki Kuyu, 125
İkinciler, 261, 263
İkizoluk, 92
İksor, 337, 343
İl Aldı Beğ, 89
İlam, 435
İldüzen, 131, 132, 133, 381
İleyis, 188
İlyapan, 206
İlyas Bey Kendi, 218
İlyas Pınarı, 444
İlyashacılı, 255
İlyaslar, 258, 289
İlyaslı, 205, 206
İmam Akiyl, 255, 384
İmam Ali, 15, 17, 20, 119, 155, 166, 266, 279, 311, 384, 392, 393, 395, 396, 397, 400
İmam Fazliya, 414, 415
İmam İbrahim, 395
İmam Kasım, 395
İmam Mehmed Gazali, 119
İmam Muhammed Bakır, 106, 244, 269, 270
İmam Muhsin, 396
İmam Rıza, 6, 107, 251, 275, 277, 278, 357, 448
İmam Zeyd, 395, 396
İmam Zeynel Abidin, 106, 109, 246, 264, 393, 402
İmanlu Avşarı, 95, 96, 102
İmat, 150
İmbat, 187
İmirdolu, 280
İmirgazi, 75
İmişli, 173, 455
İnailı, 135, 201, 439
İnallu, 128, 129, 131, 134, 451, 454
İnceler, 456
İncir, 438
İnegazi, 194
İnegazili, 126
İnehocalı, 205
İnkaya, 206, 207
İnkilap, 449
İnönü, 80
İrağ Altı, 265
İranos, 341
İresk, 216
İri-Ağaç, 180
İsa Viranı, 412
İsaköy, 150, 355
İshak Danişmendli, 324
İslamabad, 438
İslambey, 109
İslameli, 323
İslim, 178, 183, 189
İsmaili, 21, 459, 460
İsmailiye, 464
İsmailli, 227, 228
İsmaillü, 265
İsmetiye, 109
İsmetpaşa, 90, 472
İtkıran, 200, 298
İvik, 233
İzala, 235

İzinsor, 341
İzol, 217, 218, 233, 234, 235, 236, 268
İzoli, 220, 268
İzzeddinli, 417

-J-
Jirki, 260

-K-
Kababel, 195, 280
Kabak Abdal, 48, 75, 76, 77
Kabak Abdallar, 75, 76, 77
Kabakdere, 206, 207
Kabaklar, 77, 374
Kabakoğlu, 281
Kabaktepeler, 233
Kabakulak Alçısı, 368
Kabataş, 87, 88
Kabayel, 225
Kabullar, 233
Kabuller, 298
Kabunduruk, 229
Kaçarlar, 436
Kaçıklı, 294
Kadabela, 292
Kadıderesi, 302
Kadıkendi, 148, 414, 442, 457
Kadıköy, 243
Kadılı, 417
Kadıncık Ana, 57, 90, 241
Kadıncıklu, 90, 291
Kafi Abdal, 115
Kafi Baba, 115
Kağındak, 246
Kahnız, 354
Kahnut, 216
Kahyalı, 294
Kakai, 7, 25, 392, 401, 402, 403, 411, 434, 452
Kalacık, 343
Kala-i Zaim, 412
Kalavaşlı, 229
Kalaycık, 216, 290
Kalayin, 265
Kalburcu, 265
Kalebayırı, 206, 207
Kalecik, 125, 128, 129, 133, 169, 200, 223, 265, 277, 340, 344, 354, 412
Kaleköy, 94, 95, 101, 201
Kalelüce, 166
Kalem Hac, 403
Kalender Çelebi, 65, 73
Kalenderi, 74
Kalfalı, 150, 455
Kalıkase, 261
Kalikuşağı, 339
Kalkanlı, 233
Kalmina, 246, 249
Kalür, 298
Kalyon Kavisi, 267
Kaman, 104
Kamarik, 341
Kamberağa, 297
Kamberler, 109
Kamışlı, 150, 283, 289, 446
Kamolar, 297
Kan Abdal, 350
Kanad Abdal, 114
Kanber, 117, 120, 159, 178, 188, 310, 350, 419, 427, 429, 442, 469, 473
Kanber Abdal, 350
Kandula, 434
Kanlıkavak-Çepni, 206
Kanlıköm, 147
Kanlıosman, 302
Kannash, 411
Kantarma, 284, 289
Kantemir, 208
Kapaklı, 206, 207, 379

Kapıcı, 280
Kapıkaya, 233, 277
Kaplan, 411
Kaplıca, 228
Kara Abdal, 179
Kara Bıyıklu, 171
Kara Donlu Can Baba, 242, 251
Kara Güvenç, 83
Kara Hacılı, 133
Kara Hasanlu, 306
Kara Pirbad, 6, 250, 253, 453
Kara Receb, 98
Kara Şah Kulu, 293
Kara Şeyhlü, 104, 306
Kara Tut, 173, 265, 455
Kara Yağmurlu, 5, 54, 115, 116, 168
Kara Yakub, 166
Kara Yakuplar, 297
Karaabalar, 379
Karaağaç, 127, 270, 289, 290, 354, 382, 463
Karaağaç-nesli, 463
Karaazap, 203
Karabacak, 323
Karabağlılar, 435
Karabakır, 344
Karabal, 74, 256, 337, 344
Karabayır, 147
Karabey, 236
Karabıyık, 92
Karabıyıkoğlu, 91, 92, 164
Karabola, 403
Karabulak, 457
Karabulut, 228
Karaca, 59, 60, 61, 166, 184, 235, 236, 240, 254, 255, 298, 300, 304, 312, 313, 314, 315, 321, 324, 349, 350, 361, 366, 394, 408, 409, 410, 438, 450
Karaca Ahmed, 60, 61, 349
Karaca Viran, 166, 361, 366, 450
Karacadağ, 129, 234,236, 446
Karacahisar, 234
Karacalar, 231, 314, 315
Karacalık, 91
Karacaören, 233, 350, 379
Karaçalı, 243
Karaçam, 205, 379
Karaçar, 289
Karaçavuş, 280
Karaçayır, 233, 310
Karaçaynehir, 464
Karaçi, 115, 118, 168, 473
Karaçiyan, 231, 283, 473
Karaçorlu, 251
Karadağ, 129, 432, 434, 448
Karadaş, 348
Karadere, 63, 187, 193
Karaduman, 122
Karadut, 202
Karaduvar, 464
Karaevren, 379
Karageban, 250, 251, 253
Karagedik, 206
Karagöl, 226, 228, 229, 277
Karagüney, 178, 310
Karahacı, 128, 132
Karahasan, 101, 102, 120, 408
Karahasan Yaylağı, 120
Karahasanlı, 102, 289
Karahile, 463
Karahüseyin, 233
Karaibrahim, 348
Karakaya, 63, 150, 195, 280, 281, 284, 286, 288, 331
Karakeçili, 91, 92, 150, 172
Karakilis, 234
Karakoç, 270, 271
Karakoyunlu Ulya, 414
Karaköcek, 150
Karaköy, 130, 256
Karaksiye, 463
Karakuş, 411

Karakuyu, 290, 294
Karalar, 118, 205, 206, 207, 316, 383
Karamağara, 105
Karamanlar, 207
Karamanlu, 370
Karamanoğlu, 66
Karamehmetli, 277
Karamelik, 223
Karamustafa, 194, 280
Karanlık, 150, 154, 176, 264, 304, 379
Karaoğlan, 223
Karaoğlanlı, 378
Karaoğlu, 365, 380
Karaoluk, 151
Karaözü, 101, 163, 318
Karapapak, 434
Karapınar, 95, 96, 171, 194, 233, 261, 263, 379
Karasar, 380
Karasüver, 301, 304, 307
Karaşar, 123
Karaşeyhlü, 66
Karaşıhlı, 289
Karaşor, 414
Karataş, 216, 223, 226, 450, 464
Karatepe, 122, 123, 195, 351, 354, 393, 416, 417
Karaterzi, 150, 177
Karatuş, 343
Karayakup, 150
Karayaprak, 243, 252, 297
Karayatağ, 414
Karayusuf, 114
Karayusuflu, 464
Karazami, 456
Karciyan, 230
Karga, 187, 194, 411
Kargın, 89, 92, 108, 123, 127, 128, 129, 138, 140, 142, 144, 158, 348, 353, 354
Karıncak, 379
Karkın İslamlu, 145
Karkıncık, 66
Karlık, 233
Karmat, 214
Karnhalya, 463
Karpınar, 80, 94, 95, 96, 101, 103
Karsan, 218, 220, 229, 230
Karsen, 230
Karsolar, 226
Karşıpınar, 280
Karşular, 232
Karuz, 265
Karyatağı, 298
Kasabalar, 207
Kasaplar, 234
Kasımuşağı, 294
Kasr-ı Şirin, 434
Kastel, 289
Kaşgar, 119, 121
Kaşıkcemo, 297
Kaşıklı, 236
Kaşkışla, 77
Kaşköy, 274
Katıralan, 234
Katil Gazi, 143
Kavacık, 92
Kavak, 186, 187, 188, 192, 206, 298, 381, 383
Kavakbaşı, 206, 207, 209
Kavalcık, 233
Kavasiye, 463
Kavdizi, 267
Kavi, 58, 236, 264, 265, 266, 267, 268, 272, 274, 303, 446, 447
Kaviyan, 446
Kavli, 302, 303
Kavutçu, 463
Kaya Haydar, 444, 451
Kayabağ, 259
Kayabaşı, 215, 359
Kayabüğet, 194

Kayacık, 91, 187, 194, 256, 383
Kayadibi, 87
Kayadüzü, 188
Kayapınar, 74, 89, 91, 92, 112, 113, 114, 151, 178
Kayaşlı, 464
Kaygısız, 310
Kayı, 305
Kayıköyü, 277
Kaymazyayla, 74
Kaynarca, 290
Kazancık, 226
Kazanlı, 464
Kazanotağı, 442
Kazı Köy, 414
Kazıkgölü, 81
Kazımeyn, 245
Kazımoğulları, 202
Kaziye, 414
Kazlu, 306
Kazni, 270
Kazvin, 432
Keçeci, 7, 348
Keçel, 317, 337, 339, 421
Keçemamoğlar, 178
Kedek, 298
Kefeli, 150
Kefersüseh, 461
Kefren, 226
Keften, 81
Kehriz, 414
Keklikoluk, 234
Kekme, 403
Kelan, 289, 294
Kelbiye, 462
Kele Sebzi, 434
Kelek Yasin Ağa, 411
Keleş, 134, 343
Kelhalil, 261, 263
Kelhor, 430, 434, 436
Kelibişler, 289, 290
Keller, 150, 294
Kemahlı, 116
Kemallı, 188
Kemalpaşa, 280, 348, 365, 370, 372
Keman, 220
Kemerli, 132, 233
Kemiksiz, 350, 351
Kendule, 438
Kenz Han, 411
Kepez, 294
Kepirce, 464
Kerad, 438
Kerametli, 439
Kerbüzek, 342
Kerdağı, 297
Kergeden, 354
Kerh, 399, 400, 401
Keri Şebez, 403
Keria, 119
Kerimoğlu, 233, 316
Keritan, 442
Kerkenez Kışlası, 74
Kertme, 150
Kervansaray, 280
Kesik Viran, 163
Kesiksöğüt, 371
Kesrik, 265
Kesrin, 265
Kestelli, 323
Keşiş Kalesi, 265
Keşlik, 74, 76
Keştun, 228
Ketan, 227
Ketişoğlu, 437
Kettele, 101
Kevenk, 354
Keygeldi, 170
Keykanlu, 259
Keysun, 115, 116, 172, 214
Khosar, 412
Kıcılı, 186, 187
Kılavuz, 302

Kılavuzlu, 379
Kılıçkaya, 340
Kılıçköy, 233
Kılıçlar, 233
Kılıçlı, 251, 253, 368
Kıllıgeriş, 81
Kıllıvelolar, 289
Kındırali, 215
Kınık, 77, 131, 132, 187, 193, 265, 272, 280, 281, 316, 366, 368, 375
Kınık Hasan, 131, 132
Kıpçak, 432
Kıpti, 471
Kırav, 264
Kırcaali, 111
Kırgan, 337
Kırıkkilis, 234
Kırıklı, 101, 129
Kırınd, 434
Kırıntı, 80, 256
Kırk Ab, 283
Kırkırsak, 296
Kırkmeşe, 231
Kırlangıç, 261, 263, 277
Kırmana, 342, 343
Kırmızıdam, 464
Kırmoluk Kışla, 276
Kırtıllar, 118
Kırtilim, 275, 276
Kırtilim Kışla, 276
Kırvar, 219
Kısas, 55, 146, 218, 354, 355, 384
Kısmikör, 213
Kışla, 74
Kışta, 270
Kıtamana, 342
Kıvrıl, 195
Kıvşak, 195
Kıyı Kışla, 276
Kıyıkavurgalı, 354
Kızancık, 105, 106
Kızboğan, 202
Kızık, 150, 174, 175, 176, 177, 383
Kızıl Çukur, 95, 96, 361
Kızıl Ribat, 402
Kızılbaş, 15, 24, 25, 48, 55, 63, 64, 83, 85, 92, 94, 108, 110, 127, 130, 150, 158, 164, 189, 206, 213, 253, 258, 260, 264, 271, 280, 297, 302, 324, 337, 341, 348, 349, 364, 398, 401, 433, 434
Kızılbaş Fetreti, 85
Kızılca, 170, 265, 272, 297, 363
Kızılca Kale, 363
Kızılcapınar, 373
Kızılcık, 227, 270
Kızılcıkdere, 379
Kızıl-Çöken, 103
Kızıldeli çayı, 108
Kızıldeli Sultan, 324
Kızılelma, 81
Kızıliniş, 298
Kızılkale, 298
Kızılkandil, 289
Kızılkaya, 79, 376
Kızılkır, 354
Kızılkilise, 343
Kızılkoyunlu, 437
Kızılköy, 187, 188, 348
Kızıllar, 150, 172, 203
Kızılmescit, 226
Kızılmezra, 233
Kızılören, 281
Kızılöz, 265
Kızoğlu, 151, 170, 280, 281
Kifri, 403, 411, 417, 426
Kilazu, 461
Kilise, 178, 261, 263, 366, 381, 382, 418
Kilisecik, 265, 361, 381
Kiliseköy, 280

Killik, 206, 277, 314, 315
Kilyos, 265
Kimsor, 187, 299
Kirazbeli, 80
Kirazlıpınar, 302
Kirazpınarı, 193, 194
Kirenli, 187
Kirgilli, 92
Kirikli, 148
Kirmanşah, 392, 432, 434
Kirpeşen, 354
Kiştim, 223, 224, 231, 260
Kizirli, 293
Klaziyye, 461
Kobak, 220
Koca Hacılı, 451
Koca Leşker, 6, 239, 251, 252
Koca Mekan, 5, 109
Koca Seyit, 239
Kocabük, 206, 207
Kocacık, 193, 280
Kocağurt, 107, 132, 150, 163
Kocalar, 104
Koca-Nallı, 100
Kocaözü, 104
Kocasinan, 206, 207
Koçbaba, 229
Koçgediği, 233
Koçgiri, 47, 213, 220, 233, 234, 235, 277, 298
Koçhisar, 194, 266
Koçi, 90, 113, 233, 427, 428
Koçilü, 90
Koçlu Baba, 111
Koçlular, 90
Koçmaşat, 128, 216, 223
Koçova, 289
Koçu, 5, 89, 90, 91, 111, 148, 149
Koçubaba, 89, 90, 91
Koçuköyü, 298
Koçyayla, 116
Koftez, 80
Kokluca, 370
Kolatya, 217
Kolu Komu, 216
Komır, 234
Komka, 223, 340, 341
Konakpınar, 274
Konarlı, 225, 226
Kopuzlar, 216, 259, 343
Kordere, 235, 236
Korit, 63
Kormazlu, 207
Kormeşli, 342
Korolar, 292
Korsan, 229
Korti, 265
Korubaşı, 277
Korucuk, 201, 441
Koruköy, 234, 379
Korulu, 188, 193
Kosiri, 270
Koşarlar, 221
Koşmat, 351, 354
Kotel, 111, 112
Kotil, 112
Kotur, 270, 271
Kovayı, 105, 188
Kovukluköy, 340
Kowli, 303
Koyuncu-Viran, 96
Koyunkaya, 234
Koyunoğlu, 187, 302, 464
Koyunpınarı, 354
Kozan, 118, 264, 267, 436
Kozluca, 232, 342, 344, 365
Kozluca Abad, 365
Kozoğlu, 336
Kozpınar, 206
Köçeğinkömü, 280
Köçekli, 63, 132
Köklüce, 221, 464
Kömekavak, 261
Kömi, 297

Kömler, 219, 261
Kömreşlü, 342
Kömri, 265
Kömür, 224, 229, 264, 265, 266
Kömürhenud, 266
Kömürlük, 292
Kömürü, 264
Köprüağzı, 151, 168
Köprübaşı, 359
Köprülü, 30, 31, 39, 44, 46, 108, 381, 411, 412
Kör Gariban, 414
Körabdolar, 297
Kördan, 228
Körismailyeri, 298
Körk, 308, 309, 381
Körkeşan, 251
Körkuyu, 94, 101, 104
Körkü, 150
Körsu, 298
Körsüleymanlı, 294
Körücek, 291, 318
Köse Seyit, 239
Köse Süleyman, 6, 199, 204, 205, 206, 207, 209
Kösecilü, 201
Köseler, 123, 124, 202, 203, 207, 208, 341, 379, 380
Köseli, 124, 243
Köseyüp, 105
Kösöğü, 187
Kösrelik, 127, 128, 129, 132, 134
Köşk, 289
Köteyli, 207
Kötür, 277
Kötüre, 298
Köycüğez, 348
Kubrat, 111
Kuhpinik, 219, 444, 447
Kulantarlası, 231
Kullar Pınar, 241
Kululer Alcısı, 368
Kuluncak, 75, 76, 137, 154, 164, 168, 172, 178, 304, 306, 353, 354, 355, 455
Kulyan, 289
Kumaçukuru, 359
Kumari, 132
Kumarlı, 132, 133, 298, 299
Kumartaş, 132
Kumartekin, 132
Kumçiftlik, 280
Kumkuyucak, 151
Kurbağalı, 178
Kurbanlı, 236
Kurçik, 227, 228
Kurddeliği, 442
Kurdkulağı, 368
Kurdkuyu, 77, 441
Kureşli, 216
Kureyşan, 214, 215, 216, 217
Kureyşli, 223
Kurısa, 162
Kurremilli, 264
Kurtköy, 280
Kurtmahmut, 225
Kuruca, 231
Kuruçay, 223, 272, 298, 338, 449
Kurudere, 243, 264
Kurupınar, 348
Kuruttaş, 292
Kuruyer, 463
Kurye, 463
Kusan, 246, 247, 249
Kusun, 197, 204
Kuşalanı, 464
Kuşçu, 417
Kuşdoğan, 88, 208, 272
Kuşhane, 228
Kuşkaya, 206, 207
Kuşkayası, 305
Kuşkışla, 302
Kuşluk, 216, 224
Kuşsaray, 276, 318

Kuştepe, 432
Kuşu, 150, 175
Kutlu Doğmuş, 87
Kutluşar, 127, 128, 129, 131, 134
Kutur, 269
Kuytul, 348
Kuyu Kışla, 276
Kuyucak, 187, 215, 265
Kuyuma, 276
Kuyumcu, 88, 126, 128, 148, 253
Kuyumcuözü, 128
Kuzalan, 280
Kuzeytepe, 463
Kuzköy, 88, 150, 234
Kuzören, 80
Kuzpınar, 205
Kuzucubelen, 376
Kuzulca, 231
Kübeyse, 403
Küçük Bektaş, 54, 55
Küçük Bende, 414
Küçük Bisatlı, 414
Küçük Çerkezi, 265
Küçük Çuçurd, 442
Küçük Delis, 403
Küçük Kabaktepe, 294, 296
Küçük Kınık, 265
Küçük Kırhlı, 270
Küçük Kızılca, 150
Küçük Nakala, 354
Küçük Selman, 166
Küçük Sevkari, 223, 297
Küçük Tepeli, 408
Küçük Yapalak, 314, 320
Küçükaköz, 276
Küçükcamili, 148
Küçükdalyan, 463
Küçükkaraçay, 464
Küçükkarıştıran, 114
Küçükler, 112
Kühtaran, 223
Kükürtlü, 225
Külah, 314, 321
Külefli Baba, 378
Külekeri, 403, 408
Külekli, 277
Küllü, 231
Külofik, 270, 271
Kümbet, 195
Kümbetir, 148
Küpeli, 289
Küragin, 63
Kürdler, 219, 261
Küre, 186, 288
Küregan, 265
Kürelik, 228
Kürkçü, 178, 277
Kürne, 295
Kürtköy, 280
Kürtköyü, 118
Kütüklü, 450

## -L-

Laçin, 337, 343
Laçinan, 233
Laçinoğlu, 343
Lalang, 80
Laloğlu, 225
Larnaka, 252
Lattakya, 218, 291, 459
Lazkiye, 218, 291, 368, 460, 465
Leğen Uşağı, 313
Lek, 7, 416, 435, 437, 438, 446
Lekistan, 435
Lekvanik, 436, 437
Leşeni, 436, 456
Leylek, 256
Lezin, 403, 405
Lofça, 110
Lokman Perende, 71
Lolan, 218, 220, 223, 224, 225
Lolan-ı Zurin, 225
Lom, 471, 472

Lor, 7, 435, 436
Lorut, 298
Luristan, 389, 412

**-M-**

Macarlar, 206, 207
Macid-i Kürd, 249
Madendere, 233
Mağaçur, 340
Mahabet, 271
Mahideşt, 434
Mahmud Ensari, 266
Mahmud Nuri, 442
Mahmudoğlan, 127
Mahmud-oğlu, 95
Mahmutlu, 417
Maksutuşağı, 284, 289
Maku, 432, 456
Malap, 151, 289
Malı Hevre, 264
Malkoçlar, 379
Malkoselo, 112
Malya, 450
Mam Murad, 434
Mamaş, 150, 176, 178, 185
Mamazar, 263
Mamerek, 441
Mamoağa, 310
Mancılık, 78, 98, 100, 163, 296, 305, 323, 366
Mandama, 75
Mandıra, 80
Manışar, 253
Mansuriye, 214
Mantara, 223
Mantarlı, 231
Mantaş, 464
Maraga, 433
Marage, 129
Maraş Karamanlısı, 77
Maraş Yörükleri, 115
Maraş-altı, 200, 203
Margek, 258
Marikan, 289
Mart, 127, 128, 130
Maskan, 220
Maskanikarir, 228
Maşlahlı, 253
Maşukiye, 463
Matavire, 461
Matawira, 462
Matık, 408
Mavili, 401
Mazıbaşı, 302
Mehalibe, 461, 462
Mehdioğulları, 202
Mehemmed Abdal, 127, 130, 133
Mehmet Kalfa, 455
Mekhez, 403
Mekteme, 298
Melayer, 436
Melet Deresi, 263
Melik Şahab, 60
Melik-Gazi, 108
Melikler, 297
Melikli, 457
Melikviran, 148
Meliler, 298
Memişkahya, 293
Memiyurdu, 297
Mendeli, 393, 403
Mendemebaşı, 298
Menekarı, 323
Mengülüye, 463
Menkani, 266
Menşei, 430
Menteş, 54, 70, 71, 221, 293, 351, 352, 426
Menüklü, 220
Mercan, 300
Merdini, 217, 218
Merkez Hudud, 403
Mermerli, 339

Merzirme, 51, 132, 133, 150, 151, 152, 153, 155, 156, 157, 159, 164, 167, 175, 190, 306, 367
Mescidli, 296
Mescit, 187
Mestan, 264
Mesudlu, 452
Meşeli, 127, 129, 131, 134, 280
Meşeyayla, 122
Meşhedi, 273
Meşhed-i Ali, 398
Meşrefe, 414
Metaliblü, 230, 231
Metfak, 442
Metik, 403
Metret, 411
Mevlana, 53, 68, 69, 420
Meydancık, 463
Mezenderan, 117
Mezrahan, 298
Mığı, 260, 373, 375
Mığısı, 223
Mıhar, 342
Mıko, 229
Mıllıkan, 294
Mısırlı, 95
Mıtrıban, 231, 473
Mıtrıp, 471
Mızraklı, 464
Mihail, 150
Mihmanlı, 148
Mihriman, 268
Milan, 227, 289, 444, 447
Milelis, 202, 204, 215
Millili, 219, 261, 286
Minare Şabak, 414
Minarekaya, 252, 277
Minat, 464
Minehöyük, 289
Mineyik, 239, 240, 242, 243, 244, 245, 284, 303, 307, 312, 321, 337, 355, 472
Mir Seyit, 239
Mirali, 289
Miresürlü, 390
Miri, 109, 385, 391, 403, 423
Mirseyit, 226
Mirza Abdal, 87
Miseri, 202
Mislerovacık, 178
Mişek, 354
Mişelli, 251
Mişkin, 440
Mitini, 297, 298
Miyan, 436
Miyandab, 432
Moğusık, 230
Mohor, 456
Molla Ahmetler, 297
Molla Mustafa, 159, 177, 202
Molla Yakub, 308
Mollaaliler, 340
Mollahasan, 302
Mollanınyeri, 298
Mollaömer, 298
Morhamam, 150, 277
Muçulu, 205
Muhammed, 13, 16, 17, 19, 21, 22, 24, 25, 27, 53, 141, 142, 157, 164, 201, 244, 245, 246, 251, 257, 269, 311, 390, 391, 392, 394, 395, 397, 410, 425, 428, 454, 456, 461, 462, 464, 465, 466, 469
Muhammed bin Nusayr, 465
Muhundu, 213, 257
Muhur, 456, 457
Mukri, 62
Mukuf, 232
Muradiye, 206, 378
Muradlu, 129, 130
Murat Uşağı, 152
Muratlı, 114, 379, 417
Musa Baba, 67, 107, 114

Musa Hacılı, 92
Musa Kazımlı, 74, 110, 122, 128, 150, 162, 178, 199, 202, 203, 279, 357, 359, 389
Musacık, 109
Mustafaçelebi, 302
Mustolar, 289
Musulla, 403
Muşağa, 236
Muşar, 328, 329, 334
Muşaşa, 433
Mutayran, 464
Mutmur, 274
Mühür-Kulak, 305, 306
Mümin Baba, 112, 113
Münbiç, 94, 95, 437
Mürseloğlu, 464
Mürşid Kulu Sultan, 91

-N-
Nacaran, 361
Nacarlı, 360, 361, 362
Nadaroğlu, 284
Nadir Şah, 101, 417
Nahırlı, 464
Nakib, 245
Nalcı, 80, 81
Nallı, 199, 200, 201, 304
Nameyla, 462
Nardüzü, 463
Narinci, 264, 267
Narlı, 289
Narlıca, 206, 207, 463
Narlıdere, 195, 357, 359, 378
Narlık Keşliği, 74
Nasırlı, 289
Nasuhbey, 109
Nazırvaz, 274
Nebiköy, 280
Nebioğlu, 348
Neccari, 362
Neccarlı, 360
Nemiri, 465
Nergele, 289, 366
Nesietabad, 434
Nesimikeşlik, 302
Nevasıra, 463
Nif dağı, 376, 378
Niğbolu, 110, 111
Nilkaz, 8, 120, 410, 425, 426, 439, 442
Nine, 436
Ninova, 363, 384, 416
Nohutalan, 150
Nohutlu, 223, 226
Nuha, 457
Nukaloğlu, 105
Numan, 82, 137, 138, 140, 141, 142, 143, 265, 273, 274
Nurhak, 151, 168, 370
Nusayr, 466
Nusratlı, 205, 206
Nümeylatiyye, 461

-O-
Obroçiste, 112
Obruca, 106
Obruk, 126
Obrukbaşı, 228, 298
Obuz, 178
Odabaşı, 463
Odunlu, 297
Oğlakçı, 224
Oğlakkaya, 289
Oğlakören, 463
Oğulcuk, 280
Oğultaşı, 226, 231
Oğulveren, 223, 340
Oğuzlar, 83, 84, 86, 94, 100, 102, 131, 142, 145, 147, 161, 164, 170, 175, 185, 206, 209, 363, 365, 369, 370, 438, 440, 447

Oğuzlu, 219, 261
Olukalan, 194
Omurca, 109
Onar, 332
Onatlı, 261
Optalan, 220
Oraf, 126
Ormancık, 151
Ormanözü, 280
Orta Dehliz, 289
Orta Harab, 414
Orta Merganlar, 456
Orta Viran, 412
Ortak, 150
Ortaköy, 109, 277, 294, 302, 354, 356, 383
Ortamandıra-Karagedik, 206
Oruçlar, 289
Osman Baba, 114
Otağlı, 200
Otluk, 194
Otlukaya, 228
Otman Baba, 27, 75, 107, 111, 112, 128
Oturak Garkın, 144, 145
Ovacık, 127, 223, 251, 254, 339, 340, 342, 343, 344, 383
Oymaağaç, 105
Oymadal, 228
Oyum-Ağaç, 107
Ozan Gediği, 306
Ozancalu, 306
Ozanlar, 148

## -Ö-

Öküzlü, 280
Ömer Kan, 414
Ömer Kapçı, 414
Ömer Mardan, 407
Ömercik, 127
Ömerkomu, 442
Öngür, 105
Ördekli, 234
Öreniçi, 228
Örenik, 253, 382, 383
Örenköyü, 80
Örenli, 294
Örsköy, 228, 298, 340
Örtülüce, 98
Örüçgü, 148
Ötençay, 463
Övündük, 463
Özbak, 289
Özbek, 129, 130, 134, 301, 328, 444
Özbeklü, 361
Özcan, 289, 359
Özdek, 298
Özencik, 294
Özler, 134, 225
Özören, 194

## -P-

Painap, 119
Papi, 434, 435, 436
Paslı, 354, 355
Paş, 216
Paşa Kavisi, 267
Paşa Mezra, 270
Paşaalan, 114
Paşi, 264
Pave, 438
Payamdüzü, 223
Payamlı, 270, 271
Pehlivanlı, 116, 197, 232, 368, 374, 437
Pekmezli, 260
Pelitli, 259, 260
Pençe-i Ali, 311, 393
Perçem, 147, 148, 234, 349

Perçeş, 260
Pergini, 226
Perıcan, 228
Pestuvan Görenli, 260
Peyler, 216
Pınarbaşı, 58, 75, 98, 102, 103, 104, 133, 134, 166, 169, 289, 294, 296, 359, 365, 372
Pınarköy, 206
Pınarlı, 231
Pınarlıkaya, 231
Pınarözü, 277
Pırnakapan, 225
Pıynaköyü, 207
Pilvenk, 6, 220, 258, 259, 302
Pir Bende Kethüda, 100
Pir Hüseyin, 78, 272, 252
Pir Nazar, 127, 315
Pirahmetli, 417
Piran, 259, 285, 286, 288, 409
Pird-i Wan, 389
Pirevatlı, 452
Pirinçlik, 463
Piroğlu, 203
Pirot, 235
Pirpirim, 150
Pirtarla, 227
Pirzade, 114
Pişman, 109
Pişnik, 270, 273
Polat, 167, 263
Polatlı, 452
Poşa, 90, 471, 472, 253
Potikan, 220
Pöçiyan, 118, 455, 253
Puladahuru, 338
Pulan, 228
Pulnak, 259
Pusan, 91
Pusiyan, 176
Pusnas, 297

-R-
Rabat, 259
Rafizi, 26, 83, 165, 247, 248, 397, 398, 400, 466
Rashwand, 447
Raşiye, 463
Razgrad, 110
Razı, 173, 247, 455
Receblü Avşarı, 95, 99, 102, 103, 104, 436
Resik, 337
Reslan, 463
Resullü, 98
Resuloğlu, 297
Reşadiye, 87, 187, 188, 274, 280, 348, 372, 375
Reşavine, 463
Reşi, 269, 272
Rışvan, 117, 147, 269, 270, 272, 273, 274, 444, 447
Rışvanoğlu, 218, 338
Ribat, 230
Riçkan, 298
Rimie, 435
Rişvan, 268
Rom, 11, 168, 231, 471
Rudhen, 456
Rukni, 436
Rumekrek, 340
Rumiyan, 273
Rumkale, 144, 206, 207, 208, 209
Ruse, 110
Ruşenler, 109
Rutan, 222
Rübeyde, 403
Rüstem Ağalı, 282
Rüstem Gazi, 108

-S-
Sabirabad, 78
Sabuhiye, 463

Sabun çayı, 254
Sabunlucilli, 464
Sabunlumutaryan, 464
Saçlı Hamza, 200
Sadat, 222, 435
Sadiye, 464
Safevi, 26, 29, 37, 38, 50, 63, 73, 74, 78, 79, 90, 91, 99, 100, 101, 138, 150, 153, 156, 157, 158, 162, 164, 301, 306, 316, 335, 436, 439, 441, 442, 445, 446, 447, 449, 450, 454, 472
Safeviler, 433
Sağlıca, 225, 226
Sağlıcak, 224
Sağlo, 230
Sağman, 220, 259
Sağnaklı, 219, 261
Sağyan, 228
Sahand dağı, 433
Sahilköy, 193, 280
Sakızlık Kışlası, 276
Salıcık, 178, 179, 185, 186
Salıklı, 183
Salıncak, 109
Salih, 55, 81, 91, 139, 142, 166, 168, 172, 208, 251, 264, 272, 315, 323, 362, 376, 405, 406, 409, 467
Salihler, 114
Salkavak, 188, 280
Salkıye, 463
Sallar, 188
Salman Pak, 164, 469
Salmanbeyli, 464
Salmanlı, 134, 152, 162, 164, 165, 166, 167, 173, 174, 260
Salmanlı Avşarı, 165
Salmayanlı, 265
Saltaş, 298
Salur, 126, 201, 399
Samaganlı, 367
Samail, 81
Samara, 357
Samurçay, 280
Sancakağıl, 226, 234
Sandal, 233
Sandalbükü, 87, 88
Sansa, 231, 232
Saracalar, 127
Saraç, 280
Saramita, 463
Saratlı, 75
Saray, 38, 123
Sarı Hacılı, 455
Sarı İsmail, 5, 93, 256, 257
Sarı Saltuk, 6, 239, 254, 255, 256, 257, 258, 302, 384
Sarı Sultan, 6, 239, 254, 255, 256, 257, 302
Sarıalan, 348
Sarıbaba, 298
Sarıbal, 256
Sarıcaova, 150, 367
Sarıçubuk, 233
Sarıdere, 207
Sarıgazel, 188
Sarıhalil, 80, 81
Sarıkavak, 351
Sarıkaya, 16, 17, 26, 186, 195, 223, 231, 232, 290, 298, 304
Sarıkızlı, 109
Sarıkoz, 127
Sarıköy, 105, 107, 280, 382
Sarıkürt, 131
Sarılar, 202
Sarılu, 207, 411, 412
Sarım Beğ Kışlası, 196
Sarım Beğ Viranı, 169
Sarımbey, 147, 193, 194, 195, 196, 280
Sarınınören, 74, 75, 306
Sarıpınar, 301, 304, 307
Sarıpolat, 109

Sarısu, 127, 128, 129, 131, 132, 133, 134, 187, 350, 351
Sarısungur, 351
Sarıtosun, 300, 342
Sarii, 7, 25, 401, 411, 412
Sarnıç, 80
Sarsab, 57, 364, 373
Saru Baba, 87
Saruhanlar, 93
Sarvan, 87, 423
Saskara, 200, 354
Savalan, 448
Savandağ, 378
Savarima, 462
Savatlı, 240, 281
Savran, 147
Sayatlı, 417
Saylıca, 464
Sazcılar, 206
Sazlıpınar, 259
Sedvend, 436
Sefoyan, 233
Segvend, 435
Sehne, 434
Seki, 224
Sekilü, 201
Sekiz Avşarı, 94
Sekizay, 294
Selamet, 298, 410
Selamiye, 411, 414
Sele, 127, 194
Selepür, 231
Selman Pak, 166, 357
Selman Pınarı, 134
Selmanpak, 289
Semek, 216
Semeyi, 150
Senek, 231
Senemen, 285, 310
Senendec, 438
Senikan, 264
Sepetçi Abdalı, 115
Sepetçiler, 122, 187
Serbedarlar, 433
Sergen, 56
Sergin, 348
Serince, 186, 187
Serpil, 80
Serpol, 434
Serraclu, 279
Sersem Ali Baba, 65
Setbed, 328
Sevinlü, 370
Sevir, 380, 381, 383
Seydan, 336, 337
Seydi Ahmet, 6, 312, 315
Seydi Kendi, 230
Seydi Salim, 66
Seyfe, 19, 89, 126, 134, 147, 148
Seyfüddevle, 248
Seyid Muşe'şe, 433
Seyit Asadullah, 434
Seyit Baba, 108
Seyit Baki, 63
Seyit Cemal Sultan, 5, 92
Seyit Davud, 390, 434
Seyit Ednai, 137, 138, 141
Seyit Ganim, 244, 245
Seyit Kalender Veli, 124, 127, 130
Seyit Kasım, 122
Seyit Lufta, 434
Seyit Mehemmed Emin, 109, 110
Seyit Mekan, 5, 109, 453
Seyit Mençek, 239, 240, 242, 243, 264
Seyit Sabun, 6, 254
Seyit Seyfdin, 258
Seyit Temiz, 240, 245, 312, 313, 314, 324
Seyithasan, 82, 255, 318, 363, 384, 385, 416
Seyitören, 202
Seymene, 435
Seyrantepe, 289

Seyyid Baba, 252
Seyyid Battah, 395
Seyyid Ebül Vefa, 142, 143
Seyyid Ebül Vefa Fazl, 143
Seyyid Mahmud Hayrani, 217
Seyyid Numan, 142
Seyyid Silmen, 469
Seyyidler Kapiri, 213
Sığırcıuşağı, 292
Sıldız, 226
Sır Talibi, 432
Sıraç, 25, 81, 279
Sırapınar, 234
Sırçalı, 277
Sırmalı, 234
Sırnas, 223, 224, 340, 343
Sırrıcı, 282
Sidan, 253
Silistre, 107, 110, 112
Silsüpür, 445, 447
Sinamış, 359
Sinanköy, 227
Sincan, 306, 354, 383
Sincar, 375, 393, 396, 397, 400, 460, 462
Sindal, 365
Sinek, 234
Sinekli, 150, 178, 183
Sistani, 443
Siteler, 116
Sivakan, 443
Sivaslılar, 187, 194, 280
Sivri, 77, 365
Sivri Külahlı, 365
Sivricehöyük, 289
Sivriler, 114
Siyah Çeşme, 456
Sliven, 110, 112
Sobran, 91, 92
Sofiyan, 418
Sofu, 262, 281, 432, 442, 456, 457
Sofular, 206, 280, 432, 434
Sofuyan, 289
Soğanbükü, 206, 207
Soğucak, 289, 302
Soğukçeşme, 92
Soğukpınar, 188, 253, 301, 307
Sokova, 338
Sokutaş, 253, 280
Solağın Kışlası, 276
Solaklar, 100, 102, 104
Sorkoğlan, 318
Sors, 354
Soydanlu, 268
Söbeçayır, 298
Söğüd Ovası, 132
Söğüdlü, 206, 383
Söğüt, 186
Söğütkır, 206
Söğütlü, 206, 280, 289, 297, 298
Söğütözü, 178, 179, 186, 260, 280
Sönmez, 224
Subadra, 265
Subaşı, 295, 463
Suboyu, 256
Sucuali, 231
Suçatı, 261
Sufi-yi Kelhur, 430
Sultan İbrahim, 138, 207
Sultan Korusu, 57, 58, 134, 196, 241, 373, 374
Sultan Numan, 141
Sultan Söylemez, 5, 123
Sultan Şeyhmuz, 60, 61, 62
Sultan Varlığı, 108
Sultan Yusuf, 139, 140, 141, 142, 143
Sultanpınarı, 277
Sulucakarahöyük, 57, 58, 59, 62, 66, 71, 110, 241
Sunberi, 463
Sungur, 64, 403, 408

Sungur Köprüsü, 64
Sungurlar, 112
Sunkurlu, 112
Suran, 220
Surbahan, 340
Suritaş, 442
Susan, 270
Susuz, 128, 313
Sutaşı, 464
Suvatlı, 463
Süfoye, 411
Süleyman, 16, 32, 65, 85, 105, 112, 151, 157, 158, 159, 160, 174, 177, 206, 209, 243, 262, 285, 297, 305, 308, 310, 318, 319, 349, 385, 394, 398, 405, 406, 422, 427, 439, 440
Süleymanlı, 66, 114, 173, 259, 260, 452
Sülmenli, 88, 355
Sülüklü, 171, 172, 358, 381, 412, 452, 453
Sülüklü Viran, 172
Sün, 62, 170, 221, 239, 240, 242, 277, 286, 307, 467
Sün-Kürt, 242
Sünnet, 15, 289
Sün-Türk, 242
Sürek, 260
Sürgüç, 259
Sürperen, 223
Süsiye, 463
Sütlüce, 224
Sütpınar, 260
Süvariler, 233
Süzenli, 323

-Ş-
Şabak, 7, 384, 401, 413, 415, 416
Şaban Abdal, 179, 181
Şabanlı, 104, 275
Şadiyan, 220, 260, 297
Şadoğlu, 151, 170
Şah Abbas, 34, 91, 156, 157, 259, 440, 441, 442, 444, 445, 454
Şah Hüseyin, 73, 78, 115, 144, 152, 155, 156, 157, 174, 176, 262, 335, 418, 423, 438, 473, 252
Şah İsmail, 29, 55, 58, 73, 74, 78, 90, 132, 156, 157, 165, 192, 196, 236, 241, 267, 268, 336, 374, 399, 439, 441
Şah Kulu Abdal, 87
Şah Tahmasb, 55, 78, 91, 157, 192, 430, 439, 441
Şah Veli, 63, 66, 67, 122, 144, 149, 152, 157, 160, 162, 164, 167, 175, 315, 317, 323, 349, 406, 410, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 473, 253
Şah-ı Zenan, 396
Şahinkaya, 150, 172
Şahkulyan, 289
Şahlı, 243
Şahmir, 267
Şahnabırastik, 340
Şahruh Abdal, 87
Şallıyan, 289
Şam Bayadı, 131, 135, 197
Şam Türkmeni, 78
Şam yörüganı, 134
Şamami, 265
Şambayadı, 131, 195, 196
Şamlu, 7, 232, 339, 434, 439, 440, 441
Şampaşa, 226
Şapur, 436
Şarabi, 243
Şarik, 230
Şarki Amid, 81, 82, 115, 263, 272, 318, 362
Şarkonak, 463

Şatırobası, 261
Şavkin, 228
Şavşek, 228
Şehbur, 264
Şehepli, 375, 376
Şehitler, 128, 129, 280
Şekerhacı, 150
Şekerpınar, 379
Şemmur Kavisi, 267
Şemseddin, 312, 385, 412
Şemsikan, 285
Şemsin, 462
Şemsiyat, 414
Şemşik, 294, 295
Şenbek, 276
Şengül, 231
Şenköy, 280
Şenyurt, 80
Şerefeddin, 467
Şerefiye, 80
Şerefli, 201
Şerif, 218, 257, 350, 434
Şeteri, 231
Şeyh Abdullah, 87, 394
Şeyh Abdülkadir, 61, 65
Şeyh Abdüllatif, 65
Şeyh Adi, 467
Şeyh Ahmed Dede, 331
Şeyh Ahmed Tavil, 327, 328, 329, 331, 334
Şeyh Ali, 120, 140, 141, 184, 266, 300, 394, 427, 460, 463, 252
Şeyh Baka bin Batu, 249
Şeyh Bayrak, 465
Şeyh Bektaş, 65
Şeyh Çakır, 5, 93
Şeyh Davud, 278
Şeyh Dede Karkın, 142
Şeyh Delil Berhican, 258, 259
Şeyh Deyr, 230
Şeyh Elvahid Mukri, 249
Şeyh Elvan Çelebi, 65
Şeyh Emir, 414
Şeyh Feyzullah, 65
Şeyh Halil, 88, 394
Şeyh Hamdullah, 65
Şeyh Hasan Baba, 338
Şeyh Hasan Dede, 125
Şeyh Hasan Oner, 332, 333
Şeyh Hasanlu, 328, 329, 330
Şeyh Heyes, 407
Şeyh Hüseyinlü, 268
Şeyh İbrahim Baba, 77, 372, 378
Şeyh İbrahim Hacı, 150, 160, 162
Şeyh İdris, 87
Şeyh İsmail, 83, 373
Şeyh Kalender, 65
Şeyh Kerameddin, 87
Şeyh Koçu Baba, 90
Şeyh Lokman-ı Serahsi, 71
Şeyh Mamo, 435
Şeyh Muhammed Türkmani, 249
Şeyh Musa, 60, 61, 62
Şeyh Mustafa, 87
Şeyh Nebi Fakih, 87
Şeyh Osman, 46, 137
Şeyh Safi, 151, 155, 156, 157, 158
Şeyh Süleymanoğulları, 308
Şeyh Şadi, 242, 277, 278, 307, 308
Şeyh Şazeli, 6, 239, 240, 242, 300, 301, 303, 304, 306, 307, 308, 312
Şeyh Şazi, 242, 308, 309
Şeyh Yalıncak, 253
Şeyh Yusuf, 65, 143, 394, 463,
Şeyh Zoli, 59, 62
Şeyhan, 61
Şeyhbızın, 106
Şeyhganem, 464
Şeyhhasan, 32, 33, 48, 72, 93, 130, 133, 201, 240, 255, 327, 331, 332, 334, 336, 337, 338, 344, 345, 463, 472

Şeyhkomu, 298
Şeyhler, 87, 93, 215
Şeyhli, 455
Şeyhoğulları, 79
Şeyhsulu, 457
Şeyşekel, 403
Şıh Ahmed Tavil, 72
Şıh Bızın, 227
Şıh İbrahim, 51, 153, 160, 164, 168, 176, 177
Şıh Maksut, 321
Şıhlar, 78, 290
Şıhlı, 87
Şıhlılar, 80
Şıhraşan, 287, 289, 290
Şıpka, 379
Şırnan, 228
Şıvgın, 57
Şihablu, 375
Şihik, 226
Şirvan, 78, 439
Şitlü Dede, 87
Şohorlu, 417
Şorca, 403
Şorov, 403, 408
Şotik, 293
Şöbek, 213, 226
Şuayyiblu, 207
Şuhudkomu, 442
Şükranlı, 379
Şükürlü, 384, 386
Şüto, 457

-T-

Tabanbükü, 331, 345
Tabanlı, 134, 135
Tabarani, 459
Tabariye, 460
Tabgüni, 295
Tacimler, 76
Taçlı Hanım, 55
Tadın, 414
Taftikir, 240, 281
Tağarköy, 379
Tahrava, 414
Tahsini, 213, 223
Tahsur, 260
Tahtacı, 25, 52, 202, 356, 357, 360, 364, 365, 367, 371, 373, 376, 432
Tahtalı, 183
Tahtı, 105, 213
Taifi Avşarı, 103
Taklı Karkın, 452
Talışça, 117
Tanabulağı, 457
Tanır, 226
Tanrıdağ, 114, 190
Tanz, 339
Tapouriler, 117
Tarhan, 147, 410, 435
Tarmık, 365
Taro, 216
Tastepe, 114
Taşdelen, 274
Taşdibek, 224
Taşevler, 294
Taşgeçit, 277
Taşkıran, 148
Taşlıca, 79, 80, 81, 86, 224, 233
Taşlımakel, 297
Taşlımüsellim, 109
Taşlıyurt, 240
Taşpınar, 234, 259
Tat, 120, 253
Tatar, 170, 178, 185
Tataruş, 266
Tatlıpınar, 379, 380
Tatlısu, 223, 340
Tauk, 391, 392, 393
Tavginir, 342
Tavla, 289, 464
Tavra, 456

Tavşancık, 127, 128, 131
Tavuklu, 464
Tayalan, 234
Tayip, 194, 221, 300
Tayy, 413
Tayyardüzü, 87
Tazehurmatu, 403
Tazekend, 448, 456
Tazılar, 112
Teberci, 117
Teberistan, 117
Tecemi, 329, 331
Tecer Viranı, 265
Tecirli, 201, 375
Tefrika, 403
Tekab, 432
Tekak, 365
Tekebaşı, 464
Tekedüzü, 376
Tekke, 75, 76, 87, 112, 124, 126, 150, 310, 311, 379, 380
Tekkeköy, 93
Tekkelioğlu, 75
Tekkepınarı, 289
Tektak, 407
Tektek dağları, 240
Tekür, 219, 261
Tel Akub, 414
Tel Bişar, 235
Tel el Liben, 411
Tel Hait, 411
Telamud, 414
Telehedeşk, 438
Telhamit, 411
Tellare, 414
Tellikumbelek, 463
Temirin, 298
Tenci, 180, 181, 321
Tencirli, 243
Tenkev, 434
Tepe Kayser, 403
Tepe Kevirsen, 434
Tepe Sarısu, 127
Tepeçaylı, 280
Tepeköy, 129, 207, 354
Tercile, 414
Terebe, 403
Terentil, 265
Terkiloç, 260
Terkilohi Sinigi, 339
Terman, 264, 267
Tersakan, 169
Tersihan, 168, 314
Terzidere, 114
Terziköyü, 243
Terziler, 206
Terzioğlu, 193
Teslim, 109, 113, 239, 240, 472
Tevekelli, 289
Tez Harab, 414
Tığınkar, 341
Tımığı, 341
Til Aloy, 243
Tilbaşar, 203
Til-i Çerime, 412
Til-i Gören, 412
Tilkiler, 293
Tilyare, 414
Timisi, 380, 381
Timur-İli, 100
Tisin, 402, 425
Tocahdere, 167
Tocik, 261, 344
Tohlistan, 223, 297
Toklal, 256
Tokluca, 254
Toklucak, 233
Tokmak, 114
Tolaoğlu, 195, 198
Tomara, 187
Tomaslı, 370
Tonus, 196, 363
Topaluşağı, 289
Topalyurdu, 280

Topçular, 379, 380
Topkaya, 351
Toprak Ziyaret, 414
Toprakkale, 77, 236
Topraklı, 224
Topraklık, 225
Topraktepe, 292
Topsakal, 291
Toptaş, 233
Topuzlar, 112
Topzava, 414
Topzeve, 403
Toraman Kışlası, 276
Tortan, 342
Toyaç, 451
Toygarlı, 463
Toylan, 265
Tozanlıoğlu, 167
Tozkoparan, 339
Tozlu, 5, 116
Tozluca, 216, 445
Tökelcik, 92
Tömük, 376
Tuğrul Baba, 60
Tuğut, 380, 381
Tur Hasanlu, 358
Turhan, 111, 249, 378, 394, 427
Turnayolu, 216
Tursun, 67, 85, 155, 157, 359
Turuçlu, 294
Turunçlu, 463
Tut Alanı, 372, 373, 374
Tutluca, 280, 302
Tutluk, 194
Tuviserkan, 436
Tuzhurmatı, 360, 402, 422
Tülekdan, 442
Tülük, 227
Türkistan, 71, 119, 224
Türkköy, 80
Türkmen Darılı, 385
Türkmen Fevkanı, 145
Türkmenhacı, 205, 255
Türkmenoğlu, 344
Tütünçiftlik, 114

-U-
Ubeyduye, 463
Ucaurd, 455
Uluabad, 236
Ulubaba, 270
Uluçayır, 380
Uluçınar, 463
Ulugüney, 178
Ulupınar, 259, 276
Ulus Tatar, 416, 417
Ulutepe, 280
Umurca, 379
Umurça, 114
Uncukırı, 379
Urmiye, 117, 432, 456
Urumoğlu, 289
Uyanık, 54, 115
Uygur, 280, 348
Uzun Firdevsi, 71, 72
Uzun Hasan, 89, 169, 200, 451
Uzun Kozluk, 273
Uzun Ömer, 270
Uzunbağ, 464
Uzunkaya, 216
Uzunköy, 280
Uzuntarla, 340
Uzuntemur, 233

-Ü-
Üç Alan, 449
Üçbölük, 329
Üçdamar, 354
Üçdamlar, 449
Üçdut, 436
Üçgedik, 463
Üçgüllük, 464

Üçkaya, 280
Üçpınar, 81, 194, 380, 381
Üçsaray, 89, 92
Üçtepe, 432
Üçtepe Kürd. 432
Üğürcük, 150
Ümitköy, 348
Ümmü Gülsüm, 246, 396
Ünaldı, 224
Ünveren, 231
Ürgiç, 270, 271
Üskürd-i Kebir, 360
Üsküt, 360
Üzümdalı, 463
Üzümlü, 80, 228, 367
Üzümlük Kışla, 276

-V-
Vağaver, 260, 274, 278, 284
Vahap Ağa tayfası, 392
Varalpınarı, 289
Vartan, 380, 382
Vartanıt, 354
Vartik, 274
Varzıl, 193
Vazıldan, 380, 382
Vefai, 74, 140, 240, 241, 250
Velet, 122
Veliöldüğü, 280
Verdek, 411
Verek, 217
Verentsi, 112
Viranşehir, 45, 56, 91, 143, 144, 145, 146, 161, 166, 169, 172
Vokil, 112

-W-
Welpirçikan, 289
Wurdak, 411

-Y-
Yabaneri, 370
Yablanova, 111, 112
Yabnit, 414
Yağbasan, 349, 350, 351, 354
Yağdanı Dede, 123
Yağlı, 359
Yağlıdere, 280, 281
Yağmur Kışlası, 116
Yağmur oğlu Hasan Baba, 114
Yağmur Tatlu, 116, 416
Yağmurlu, 116, 306, 348
Yağmuroğlu, 116
Yağmuroğulları, 306
Yağmurpınar, 236
Yahnikapan, 354
Yahşılar, 339
Yahyalı, 105
Yakaköy, 464
Yakaören, 83
Yakayeri, 233
Yakınali, 432
Yakup Halife, 87
Yakupköy, 178, 183, 187, 189, 193
Yakupköyü, 105
Yalak, 80, 169, 291
Yalınayaklı, 205
Yalınca, 223
Yalıncak, 6, 178, 252, 253
Yalınkaya, 259
Yalıntaş, 290
Yalmanlı, 464
Yalnızca, 39, 40, 220, 311, 334, 395, 464
Yalnızevler, 207
Yalvaç, 448
Yama dağları, 56, 82
Yamaçoba, 259
Yamaçova, 258
Yamadı, 126
Yaparlı, 76

Yapılıpınar, 290
Yarbasan, 91
Yarbaşı, 228, 232, 290
Yarımca, 202, 273, 414
Yarımca Han, 273
Yarsani, 301, 443, 447
Yassıhöyük, 280
Yastık, 226
Yastıktepe, 260
Yaşutgiller, 462
Yatağan Dede, 114
Yavaş Bükü, 64
Yavı, 126
Yayıkağıl, 226
Yayıklı, 351
Yaylacı, 364
Yaylacık, 223, 233, 291, 340
Yaylagünü, 342
Yaylakent, 280
Yaylalar, 216
Yaylayolu, 105, 226, 280
Yaylıca, 464
Yaylım, 225
Yaylımlı, 294
Yazeli, 298
Yazgeldi, 216
Yazgünü, 224
Yazıcık, 187
Yazlıbecer, 122
Yedi Bucak, 94, 95, 104
Yedi Bucak Avşarı, 94, 95, 104
Yedibölük, 297
Yekmal, 228
Yelekli, 225
Yellice, 82, 150, 169, 201, 300, 301, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 317, 449
Yellü, 102, 304
Yelpiz, 225
Yemişdere, 223
Yemlik, 194
Yengi Bisatlı, 414
Yengice, 360, 414, 415
Yenibaş, 344
Yenibedir, 379
Yenice, 57, 66, 114, 132, 147, 150, 199, 202, 253, 276, 280, 301, 307, 379, 382, 456
Yenice Kale, 57
Yeniceler, 280
Yenicelü, 371
Yeniçay, 464
Yeniçeri, 73
Yenidibek, 109
Yenier, 417
Yeni-İl, 59, 75, 78, 82, 88, 92, 94, 95, 96, 97, 98, 100, 102, 103, 104, 107, 132, 163, 165, 167, 169, 170, 171, 172, 176, 191, 196, 197, 198, 207, 209, 272, 291, 296, 299, 304, 305, 306, 308, 309, 318, 321, 323, 351, 352, 355, 358, 359, 361, 362, 366, 367, 368, 370, 376, 377, 449, 451, 452
Yenikervansaray, 255
Yenikışla, 302
Yeniköy, 109, 117, 150, 194, 201, 202, 225, 231, 232, 256, 259, 277, 298, 349
Yenimahalle, 54, 115
Yenisofa, 89
Yenisöğüt, 290
Yenisu, 348
Yenişar, 379
Yeniyapar, 76
Yenizağra, 379
Yerliburun, 94
Yerliçay, 380, 382
Yerlikuyu, 94, 100, 101
Yeşilalan, 348
Yeşilbök, 223
Yeşildemet, 274, 278
Yeşildere, 206, 207, 348

Yeşilgöl, 236
Yeşilkale, 150, 176, 178, 185, 296
Yeşilköy, 234, 464
Yeşilyazı, 464
Yetkince, 379
Yezidi, 106, 222, 301, 443
Yılanovası, 289
Yir Ağaç, 181, 182
Yoğun Ağaç, 451
Yoğunoluk, 234
Yoğunpelit, 280
Yolağzı, 57
Yolboyu, 271, 289
Yolkonak, 280
Yoncalı, 343
Yortan, 132, 150, 163, 176
Yosun Pınarı, 98
Yörükkırka, 89, 107
Yörüklerbayır, 379
Yukarı Abbas, 337
Yukarı Almalı, 379
Yukarı Arab Kendi, 404
Yukarı Atma, 292
Yukarı Beğdeş, 56
Yukan Boğaz, 234
Yukarı Çağlan, 74, 92
Yukarı Çakal, 270
Yukarı Damal, 202
Yukarı Dehliz, 289
Yukarı Emirler, 128
Yukarı Gazipınarı, 297
Yukarı Gelengeç, 223
Yukarı Gölüksur, 297
Yukarı Gücük, 289
Yukarı Kadı, 148
Yukarı Kanak, 194
Yukarı Kanara, 379
Yukarı Karaköy, 130
Yukarı Karaözü, 253
Yukarı Kocolar, 289
Yukarı Merganlar, 456
Yukarı Pulyanlı, 289
Yukarı Süleymankendi, 456
Yukarı Sülmenli, 150, 355
Yukarı Şürükü, 228
Yukarı Terolar, 289
Yukarı Yalak, 290
Yukarı Yarcan, 432
Yukarı Yüreğil, 195
Yukarı Zab, 411
Yumrukkaya, 379
Yumruklu, 206, 207
Yumruklu-Çepni, 206
Yunsur Paşa, 448
Yunus Mukri, 62, 210
Yunus Peygamber, 363, 398, 414
Yurtçu, 451
Yusufan, 227
Yusufoğlan, 187
Yuva, 193, 314, 321
Yuvalı, 54, 115, 300
Yüzbeğen, 128, 129
Yüzbeği, 131

## -Z-

Zağfiranlı, 445
Zağge, 269
Zahranlı, 274, 275, 278, 445
Zamantı, 95, 97, 98, 101, 105, 134, 359, 361, 369, 372, 450
Zaviyecik, 285
Zayıf Yusuf, 188
Zaza, 62, 215, 218, 219, 220, 221, 229, 231, 255, 327, 334, 336, 440, 443
Zazalar, 216, 228, 242, 337, 341
Zeamet, 206, 207
Zehra Hatun, 414
Zelil Kalender, 7, 384
Zendiye Gayeni, 436
Zengen, 120
Zengene, 120, 121, 404, 426, 427
Zengi, 444

Zengilanlı, 265
Zengülan, 265, 266
Zengülü, 417
Zenkullu, 411
Zennuri, 433
Zerdekeş, 289
Zerdelan, 435
Zerenik, 251
Zerib, 265
Zerikan, 233
Zeriki, 233, 234
Zerk, 150, 318
Zerkan, 220, 276
Zeve, 269, 279
Zeydanlı, 261, 263
Zeydi Alevi, 117
Zeylan, 176
Zeynili, 205
Zeyve, 140, 141, 148, 181
Zıngıl, 411
Zırhan, 81
Ziatiri, 463
Zincirli, 117
Zinikan, 289
Ziniski, 252, 383
Zoğallı, 255
Zohab, 412, 437
Zoheb, 434
Zorum, 334
Zorun, 216
Zorveliyan, 218
Zudolyan, 218
Zuhlava, 403
Zuvart, 354
Zülüfkan, 463
Zülüflühan, 463



Şeyh Ahmed Tavil

Malatya

Van Gölü

Van

Hoy

Geyikli Baba

Ahi Evran

Baba Nehani

Tebriz

Urmiye Gölü

Diyarbakır

Kırklar

Sarı Saltuk

Malik Eşter

Şeyh Çoban

İmam Akiyl

Kara Yağmurlu

Bekdeş Tepesi

Güvenç Abdal

İmam İbrahim

Hacı Doğrul

Karaca Ahmed

Arslanoğlu (Baba Arslanoğlu)

Derviş Gevr

Baba Mansur

Hacı Kureyş

Gures

Antep

Gözü Kızıl

Dülük Baba

Urfa

Beğdeş

Şeyh Delil Berhican

Ayna Dola

Büyük Bektaş

Dede Garkın (Numan)

Tur İlyas (Baba İlyas)

Kefertut (Baba İshak)

Aslan Baba

Hacı Bektaş

Seyit Mençek (Avuçan)

Şeyh Yalıncak

Harran

Küçük Bektaş

Şeyh İbrahim

Ali Seydi

Tur Affan (Şeyh Affan)

Aşağı Beğdeş

Yukarı Beğdeş

İmam Muhammed Bakır

Gürgür Baba

Fedayin Savaşı (681)

Mardin

Salman Pak

Zeynel Abidin

Nusaybin

Makam-ı Ali

Meşhed-i Hüseyin

Meşhed'ün Nukte

Kerbela'nın İntikamı (685)

Zap Savaşı (750)

Seyit Sabun

Hacı Ali

Bozgeyikli Dede

Dersiman

Şeyh Bayrak

Meşhed-i Hüseyin

Halep

Siffin

Siffin Savaşı (657)

Makam-ı Ali

Emir Hasan el-Makzun el-Sincari

Kırklar

Pençe-i Ali

Seyyide Zeynep

Sincar

Erzegir

Yunus Mukri

Ümmü Gülsüm

Musul

İmam Zeyd

İmam Zeynel Abidin

Fırat

Dicle

Baba Gürgür

İmam Kasım

İmam Bakır

Kerkük

İmam Zeynel Abidin

Bave İsa

Mustafa Safidpoş

Seyid Ahmed Miresür

Seyid Abdül Vefa

Sultan Sahak

Şah İbrahim

Halepçe

Hüseyin bin Hamdan el-Hasibi (Haydari-Klezi)

Muhammed el-Cennan Cunbulani

Cunbula

Meşhed-i Seyyid Ebu'l Vefa

Kent
Köy
Türbe ve Ziyaret
Alevi Eren
Kale

## HACI BEKTAŞ

Sultan Samıt
Güvenç Abdal
Koçu Baba
Hüseyin Gazi
Seyit Cemal
Şeyh Çakır
Sarı İsmail
Kızıldeli
Şücaeddin Veli
Ali Koç Baba
Seyit Selahaddin
Koca Mekan
Kara Yağmurlu
Sultan Söylemez
Mehmet Dede
Seyyid Kalender
Cibali Sultan
Hacı Ali Turabi
Hacı Murad Veli
Mehemmed Abdal

## AVUÇAN

Kara Pirbad
Koca Leşker
Sarı Sultan
Kalender
Üryan Hızır
Hubyar
Sinemil
Cemal Abdal
Şeyh Çoban
Şeyh Şazeli
Yalıncak
Seyit Sabun
Şıh Delil Berhican
Seydi Ahmet
Şah Ali Abbas
İmam Rıza
Seyit Ali
Hüseyin Abdal

## DEDE GARKIN

Ali Seydi
Şeyh İbrahim
Pir Sultan
Ali Baba
Çalabverdi
Kul Himmet
Arzuman
**GÖZÜ KIZIL**
Kazımoğulları
Beyaz-ı Bostan
Köse Süleyman

## SULTAN SAHAK

Hamuşi
Miresüri
Mustafai
Baba İsevi
İbrahimi
Ateşbagi

## BABA MANSUR

Hacı Kureyş
Derviş Gevr

## ŞIH AHMET

Derviş Cemal

## HAYDARİ-KLEZİ

## BELİRSİZ*

Keçeci Baba
Garip Musa
Yanyatır
Hacı Emirli
Hıdır Abdal
Koca Haydar
Zelil Kalender

** Konumu belirlenemeyen dede ocakları*

## SAVAŞLAR

**Sıffin Savaşı**
İmam Ali ordusuyla Muaviye ordusu arasında 657 yılında yapılan savaş

**Fedayin Savaşı**
İmam Hüseyin taraftarlarıyla Emevi ordusu arasında 681 yılında yapılan savaş

**Kerbelanın İntikamı**
İbrahim bin Eşter ordusuyla Emevi ordusu arasında 685 yılında yapılan savaş

**Zap Savaşı**
Emevi ordusuyla Abbasi ordusu arasında 750 yılında yapılan ve Emevi devletinin yıkılmasıyla sonuçlanan savaş

# ALEVİ ERENLERİN İLK YURDU

## Alevi Erenlerin Doğum Yerleri, Ziyaret ve Türbeler





YURT KİTAP-YAYIN *'in hediyesidir, para ile satılmaz.*

# ALEVİ TOPLULUKLARIN İLK YURDU




## ALEVİ TOPLULUKLARIN GÜNÜMÜZDEKİ YERLERİ

1. **Acirli:** Kayseri, Azerbaycan
2. **Alcı:** Kırıkkale, Manisa, Denizli
3. **Alhas:** Maraş, Kayseri, Malatya
4. **Amucalar:** Kırklareli, Tekirdağ, Edirne, Bulgaristan-Eski Zağra
5. **Arzuman:** Aksaray, Adana, Yozgat, Çorum, Sivas, İzmir
6. **Balaban:** Tunceli, Erzincan, Erzurum, Bingöl
7. **Bayat:** Sivas, Yozgat, Aksaray, Adana, İzmir
8. **Canbek:** Elazığ, Sivas, Yozgat, Çorum, Amasya, Tokat, Erzincan, Erzurum, Maraş
9. **Cevanşir:** Tebriz, Mişkin
10. **Çemişkezekî:** Horasan
11. **Çepni:** Manisa, İzmir, Ordu, Düzce, Kocaeli, Giresun, Balıkesir, Aydın, Tokat, Amasya
12. **Davudi:** Kirmanşah, Hanekin, Senendec
13. **Dedesli:** Çorum
14. **Demirci:** Maraş, Çorum, Ankara, Amasya, Tokat, Musul,
15. **Dersiman:** Tunceli, Erzincan, Sivas, Elazığ, Bingöl, Muş, Erzurum, Maraş, Kayseri, Adana
16. **Evci:** Yozgat, Ardahan, Aydın, İzmir, Manisa
17. **Eymür:** Malatya, Sivas, Tokat, Amasya
18. **Gemiçi:** Urmiye, Rezaiye, Hoy
19. **Geygel:** Kars, Sivas, Ardahan, Çorum, Tokat, Amasya, Manisa, Denizli, Eskişehir, Kırıkkale, Yozgat
20. **Gilevan:** Kerkük, Zencan, Çin Türkistanı
21. **Goran:** Urmiye, Tebriz, Makü, Senendec, Kirmanşah, Hemedan, Mehabad, Tekab, Miankuh, Avraman, Kerend, İslamabad, Guran, Gevhare, Kendule, Pave, Ricab, Bacalan, Telehedeşk
22. **Gökçeli:** İzmir, Aydın, Antalya, Manisa
23. **Gündeş:** Ardahan, Tahran
24. **Güvenç:** Malatya, Sivas, Kayseri, Çorum, Ordu, Giresun, Düzce, Kocaeli
25. **Halep-Altı Türkmeni:** Malatya, Sivas, Tokat, Amasya, Çorum, Ankara, Eskişehir, Manisa, Yozgat
26. **Harmandalı:** Sivas, Yozgat, Eskişehir
27. **İlyas:** Amasya
28. **İnallı-Hacı Alili:** Ankara, Çankırı, Tahran
29. **İzol:** Tunceli, Sivas
30. **Kara Yağmurlu:** Konya, Kırıkkale, Antalya, Aydın, Denizli, Ankara, Mersin, Muğla
31. **Karacalı:** Gaziantep, Malatya, Kayseri, Çorum
32. **Karakoyunlu:** Hoy, Urmiye, Rezaiye, Maku
33. **Kavi:** Adıyaman, Sivas, İran, Horasan
34. **Kelhur:** Tunceli, Sivas, Erbil, Süleymaniye, Hanekin
35. **Kızık:** Malatya
36. **Kowli:** Çorum, Tunceli, İran-Horasan
37. **Kureyşan:** Tunceli, Erzincan, Erzurum, Bingöl, Sivas
38. **Kuyumcu:** Gaziantep, Maraş, Kayseri, Kırıkkale, Çorum, Sivas
39. **Lek:** Delfo, Gilan, Tahran, Tarhan, Veramin, Cegeni, Hemedan, Nehavend, Melayer, Tuviserkan, Şiraz, Kus, Hanekin, Kirmanşah, Kerkük, Adana, Kayseri, Çorum, Çankırı
40. **Lolan:** Tunceli, Erzincan, Erzurum, Bingöl, Sivas
41. **Lor:** İlam, Borucerd, Aligudarz, Dorud, Kuhdeşt, Azna, Alaştar, Nurabad, Pulduhtar, Hamedan
42. **Milli:** Tunceli, Erzincan, Erzurum, Çorum
43. **Nacarlı:** Aydın, İzmir, Antalya
44. **Pilvenk:** Tunceli, Erzincan, Gümüşhane, Maraş
45. **Reşi:** Adıyaman
46. **Rotan:** Tunceli
47. **Salmanlı:** Malatya, Sivas, Tokat, Amasya, Çorum, Manisa, Eskişehir, Ankara
48. Siverekî: Horasan
49. **Sarli:** Erbil, Hanekin, Bağdat, Kerkük, Musul
50. **Şamlu:** İran-Horasan
51. **Şehepli:** Aydın, İzmir, Antalya
52. **Şeyhhasan:** Tunceli, Erzincan, Erzurum, Sivas, Maraş
53. **Tecirli:** Malatya, Ardahan, Sivas
54. **Yedi Bucak Avşarı:** Kayseri
55. **Yunsur Beğli:** Tebriz, Mişkin
56. **Zahran:** Tunceli, Erzurum, İran-Horasan
57. **Arap Alevi Aşiretleri:** Haddadiyya, El-Hayyatin, Metawira, Numaylatiyya, Banu Ali, Deravisa, Mehaliba; Hatay, Adana, Mersin, Suriye, Lübnan, Ürdün, İsrail.



YURT KİTAP YAYIN

HAMZA AKSÜT

# ALEVİLER

*Günümüzdeki Alevi yerleşimler, hangi tarihlerde ve hangi topluluklarca kuruldu? Alevilik hangi coğrafyada ortaya çıktı ve Alevi topluluklar hangi coğrafyalara yayıldı? Türkiye, Suriye, Lübnan, Irak, İran, Azerbaycan ve Bulgaristan'daki Alevilerin etnik kökeni nedir? Etnik köken ile dede ocağı arasında nasıl bir ilişki vardır? Tarihin en örgütlü yapılarından biri olan dede ocaklarının oluşum coğrafyası neresidir? Dede ocağı kurucuları kimlerdir ve nerelerde yaşamışlardır? Alevilik ve Aleviler açısından çok önemli olan bu konular, Türkiye'de yayımlanan ve birçoğu fantezilerden ibaret olan araştırmalardan farklı olarak, sağlam kaynaklara dayalı ve ön yargısız biçimde ele alınmaktadır.*

ISBN 978-975-9025-61-8

9 789759 025618

Harita Ekli